

P. Heijer

Samlede Afhandlinger

af

R. Kysser.

Christiania.

P. I. Mallings Forlagsboghandel.

—
1868.

II 65
.H 3
copy

117724
108.

F o r o r d.

Efter at Subskriptionsindbydelsen til N. Rehsers „Efterladte Skrifter“ var udstedt, modtog baade Forlaggeren og undertegnede Udgiver fra flere Sider Opfordring til at fuldstændiggjøre denne Samling af Rehsers hidtil utrykte Arbejder ved en ny samlet Udgave af hans tidligere trykte mindre Afhandlinger. Dette Supplement leveres i nærværende Bind, der indeholder alle de mindre Afhandlinger, som Rehsers selv har udgivet og som ikke alt er optagne i „Efterladte Skrifter,“ med Undtagelse af de, som det af forskjellige Grunde ikke kunde ansees hensigtsmæssigt at udgive paany for en større Læsefreds, og hvoraf heller ikke nogen ny Udgave antages nødvendig.

De i dette Bind optagne Afhandlinger er trykte Ord til andet efter den af Rehsers selv besorgede Udgave, dog saaledes, at den i „Efterladte Skrifter“ overensstemmende med Forfatterens seneste Skrivebrug antagne Retsskrivning er gennemført ogsaa her, og Citaterne forandrede efter senere Udgaver af de benyttede Kilder, hvor dette fandtes tilfredselligt. Den første Udgaves Sidetæl er overalt i denne Udgave anførte øverst paa Siden.

Afhandlingen om den norske Samfundsbordens Udvikling i Middealderen er egentlig, som allerede bemærket i Forordet til de i „Efterladte Skrifter“, andet Binds første Afdeling, trykte Forelæsninger over „Norges Rets- og Statsforfatning i Middealderen“, Indledningen til en ældre, efter en forskjellig Plan anlagt, Bearbejdelse af disse Forelæsninger. Afhandlingens væsentlige Indhold er vistnok indtaget i den senere Omarbejdelse, men jeg tror dog det vil bifalbes, at jeg har benyttet Indledningen til at udgive den paany, da den sidste Bearbejdelse

efter sin Plan ikke har kunnet give den sammentrængte klare Oversigt over Udviklingens Gang, som denne Afhandling indeholder.

Ved Afhandlingen om Norges Rigsvaaben og Flag, som slutter denne Samling, maa endelig bemærkes, at den er et Leilighedskrift, fremkaldt ved det af Repræsentanten Bjfoged Engelbrecht Finne til Stortinget i 1842 fremleverede Forslag til Lov om denne Sag. Kærsers Afhandling oversendtes af Finne den 23de April 1842 som Bilag til Forslaget til Stortingets Konstitutionskommitte. Dennes Indstilling om Sagen til Odelstinget, afgiven 20de August s. A., gik ud paa, at Forslaget med dets Bilag skulde oversendes den da arbejdende Kommission til Revision af Unionsbestemmelserne mellem Norge og Sverige til Afbenyttelse, hvilket bifaldtes ved Odelstingets Beslutning af 16de September. Afhandlingen har uden tvivl haft væsentlig Indflydelse paa Affattelsen af den kongelige Resolution af 20de Juli 1844 om Rigets Vaaben og Flag, hvis Bestemmelser i de fleste Punkter komme overens med de af Kærsers i Afhandlingen fremsatte Ansættelser.

Christiania, September 1868.

O. Rygh.

I n d h o l d.

	Side
Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab	3—246
Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen	249—399
Indledning	251
I. Afetroens Læresætninger	254—263
1. Verdens Tilblivelse	254
2. Verdens Opholdelse	256
3. Guderne og Gudebøligerne	256
4. Det Ondes Udbredelse; Verdens Forfald	260
5. Gudernes og Verdens Undergang	262
6. Gimle og Naastrønd; Verdens Gjenfødelse	263
II. Afelærens Udtydning	263—294
7. Om Afelærens Fortolkning i Almindelighed	263
8. Om Skabelseslæren	266
9. Om Dggdrafil	270
10. Om Afelærens mythiske Verdensinddeling	273
11. Om Guderne	275
12. Om Verdens Forfald	285
13. Om Tilstanden efter Døden	288
14. Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødelse	291
15. Overblik	293
III. Afetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv	294—399
16. Religionens Tjenere	294
17. Aferne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse	299
18. Ringere Gudsdomme, Gjenstand for Dyrkelse	308
19. Gudebilleder	318
20. Hellige Bygninger	324
21. Den hedenske Gudstjeneste	331
22. Dyrkelse af Aføde og af Naturgjenstande	340
23. Ed; Evkamp og Berserksgang; Ordaler eller Gudsdomme	343

	Side
24. Trolddem	361
25. Udforskning af det Tilkommende; Spaadem	372
26. Anden Dvertro	384
27. Afetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaad.	391
28. Afetroens Forfald	397
Udsigt over den norske Samfundsbordens Udvikling i Middel- alderen	403—451
Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag	455—480

Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab.

Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab.

(Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie VI S. 263—462. 1839.)

Det er en erkjendt Sandhed, at hos det enkelte Menneſke Fødsel og Slægtskabsforholde hyppig have en afgjørende Indflydelse paa Udviklingen af dets Charakter og Retningen af dets Livs Virksomhed. At det Samme er Tilfældet med Folkesærdene, — at deres Folkecharacter, deres Dannelses hurtigere eller langsommere Udvikling og deres Indgriben i Verdensbegivenhedernes Gang i høi Grad er betinget af deres Afstamning og Folkeslægtskab, — vil Ingen negte, der med Opmerksomhed har gransket Historien. Det kan saaledes ingenlunde ansees for et unyttigt Arbejde, naar Historieforskeren stræber at forfølge et Folks Herkomst endog i dets fjærneste Spor.

Arbejdet er imidlertid vanskeligt. Det fører ham nemlig som oftest hen i et Tidsrum af Folkets Tilværelse, da det, saalangt fra at have Dannelse nok til i Skrift eller historiske Sagn selv at skildre sin Tilstand, tværtimod neppe engang er blevet sig bevidst som et eget selvstændigt Heelt.

Vel have de fleste Folk visse mythiske Sagn om deres Herkomst og Oprindelse; men ikke at tale om, at disse Sagn ofte ere aabenbar falske, saa ere de i fast alle Tilfælde høist vanskelige at tyde historisk, og maa i det Hele behandles med den skarpeste Kritik for ikke at vildlede. De dreie sig almindelig om Get af Lo, enten om en Fremstilling af Folket som Landets Afkom (Autochthoner, Aboriginer), som paa en Maade fremborne af selve Jorden, de bebo, eller om en ældgammel Indvandring. Med Hensyn til det første Slags maa vi bemærke, at en ældgammel Mythe, der forestiller den hele Menneſkeslægts første Stamfædre som oprundne af Jorden, — en Mythe, til hvilken

man hos saa mange Folkesærd finder Spor — lettelig kan af det enkelte Folk være tagen i en mere indskrænket Betydning og overført paa det selv alene i Forhold til det Land, som det i længere Tid har beboet. Man kan derfor ei altid fra Tilhørelsen af et saadant Sagn med Sikkerhed slutte, at Folket er sit Lands Urbeboere. Med Hensyn til det andet Slags kan en herskende Stammes, eller vel endog en eneste Herskerfamilies Indvandring være bleven forverlet med det hele Folks. Gaar man overhoved ud fra den, som det synes, i alle Henseender vel begrundede Anskuelse, at den hele Menneskeslæggt er oprunden af een Rod, at den fra eet Punkt, hvor nu end dette skal søges, efterhaanden har spredt sig over hele Jorden, — saa er det klart, at der udenfor dette Punkt aldrig kan blive Tale om noget Folk som Landets Afkom, i dette Begrebs strengeste Betydning, men kun om en indvandret Befolkning, — noget, hvortil man ogsaa ved en reen historisk Undersøgelse næsten altid vil komme tilbage.

Det er altsaa klart, at man i Undersøgelsen af et Folks Herkomst trænger til en fastere Grundvold at bygge paa, end den, som hine mytiske Sagn afgive; og en saadan Grundvold finde vi deels i Sprogens indbyrdes Forhold, deels i historiske Bink enten hos Folket selv, eller hos fremmede Folkesærd, med hvilke det er kommet i fjærnere eller nærmere Berørelse, — Bink, der ofte, uden ligefrem at paapege Folkets Oprindelse, alligevel antyde Retningen af dets Udbredelse og saaledes middelbart lade os slutte til dennes Udgangspunkt.

Sprogforholdene ere dog overhoved det sikreste Grundlag, og det, hvorfra man, saa at sige, nødvendig maa gaa ud for at vinde visse fuldkommen faste Støttepunkter, hvortil man siden kan hefte sig for ei at svæve alt for vidt ud paa Gisningernes store Dumleplads. Sproget er nemlig det skarpeste Udtryk af et Folks Eiendommelighed, og Sprogslægtskab — vel at merke, naar det er et indre Slægtskab, fremtrædende i Sprogens Grundvæsen, i deres Bygning — antyder altid Folkeslægtskab. Sprogene afgive derfor upaatvivlelig ikke alene den fasteste Inddelingsgrund, naar det gjælder om at henføre de enkelte Folk til visse store Afdelinger, men og den sikreste Ledetraad, naar man vil udfinde deres Herkomst eller indbyrdes Slægtskabsforhold. Vi bemærke som en almindelig antagen og i Erfaringen fast begrundet Re-

gel ved Undersøgelser af denne Art, at jo mere bestemt et Sprogs Formlære er, desto ældre og mere ublandet maa Sproget selv ansees for at være, og at følgelig, hvor der handles om at udlede et Sprog af et andet, det i ovennævnte Henseende fuldkomnere altid maa antages som Stammesproget for det mindre fuldkomne; aldrig omvendt¹⁾.

Dette være sagt om deslige Undersøgelser i Almindelighed. I nærværende Undersøgelser, hvis særegne Gjenstand er det norske Folk, staa ovenberørte Hjælpemidler til vor Naadighed, idet vi dog derhos tillige mødes af alle de Vanskeligheder, der ere antydede som almindelig forbundne med deres Afbenyttelse.

See vi først hen til Landet, som Nordmændene bebo, da finde vi her fra de ældste Tider, hvortil dets Historie naar, ved Siden af dem et andet Folkesæd, nemlig Finnerne eller Lapperne, dog kun i ringe Antal og førende et usfelt Nomadeliv i Landets nordligste Udkanter. Nordmænd og Finlapper ere imidlertid, uagtet de beviseligen i meget mere end eet Aartusinde have været hinandens Naboer og staaet i mangehaande Berørelser, alligevel endnu indbyrdes grundforskjellige i Sprog og Levemaade. Der kan imellem dem ikke blive Tale om nogen Afstamning, ei engang om noget Folkeslægtskab uden det allerfjærreste. I Norges tvende Nabolande derimod, Sverige og Danmark, finde vi en Befolkning, hvis nære Slægtskab med Nordmændene ved første Diekast er indlysende. Gaa vi videre, saa finde vi, at det Samme er Tilfældet, skjønt i ringere Grad, med alle de saakaldte tydske Folkesæd. Dette Slægtskab bliver det først nødvendigt paa det noiagtigste at bestemme; og her maa Sprogene i den ældste Form, hvori vi nu kjende dem, tjene os til Veiledning.

Følgende den store Sproggransker Rasks System inddele vi Sprogene, og med det Samme Folkene, i visse vidtomfattende Hovedafdelinger, hvilke vi benævne *Stetter*; disse igjen i *Klasser*, med Underafdelinger af *Stammer*, *Grene* og enkelte *Folk* eller *Sprog*²⁾.

¹⁾ Jfr. J. Grimms Deutsche Grammatik 1ster Th. (Göttingen 1819) S. XXVI—XXXVII; Rask: om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse S. 34 ff.

²⁾ Rasks Samlede Afhandlinger I 4.

Raaf antager otte Sprog- eller Folkeætter¹⁾; men af disse komme i nærværende Undersøgelse kun tvende i Betragtning, som de, til hvilke alle europæiske Sprog lade sig henføre.

Den ene af disse Ætter, hvilken her for os er den mærkeligste, dannede i Oldtiden og danner tildeels endnu en Linie fra det indiske Hav til det atlantiske, gennem det sydvestlige Asien til Europa, over hvis allerførste Deel den er udbredt. Dens egentlige Middelpunkt, hvorfra den ligesom har spredt sig til begge Sider, ere Landene i Syd for Imaus eller det gamle Iran d. e. omtrent de nuværende persiske og indiske Høilande. Den synes derfor mest passende at kunne benævnes den iraniske²⁾.

Den anden Æt strækker sig over hele det midterste og nordlige Asien, samt findes adspredt paa enkelte Steder i Europa, især i det østlige. Den ligger i Asien for største Deelen paa Nord siden af den iraniske, og dens Middelpunkt ere overhoved de Egne, som af de gamle Iranier betegnedes med Navnet Turan, nemlig det nuværende Tartari og Mongoli. Vi kalde med Hensyn hertil og i Modsetning af den iraniske denne Æt den turaniske³⁾.

Den iraniske Æt kan bekvemt deles i 7 eller 8 Klasser, af hvilke de trende tilhøre Asien, nemlig: 1) den hindostanske, hvortil det bekendte Sanskrit hører; 2) den dekaniske eller sydindiske, ogsaa benævnt den tamuliske; 3) den mediske, hvortil det ældgamle Zendsprog og det nuværende Persiske foruden mange flere Sprog hører; — de øvrige tilhøre Europa, nemlig: 4) den keltiske, i Oldtiden udbredt over en stor Deel af Vesteuropa, nu ikkun tilbage i de yderste Udkanter af samme, og deelt i tvende Stammer: den britiske eller kymriske i Wales og Bretagne, og den gæliske i Høifskotland og paa

1) Raaf l. c. II 265 ff.

2) Andre benævne denne Æt den kaukasiske. Raaf forkaster dette Navn paa Grund af, at de nuværende Beboere af de kaukasiske Bjergegne for største Deelen here til en anden Æt; han kalder den derimod den farmatiske (Saml. Afh. I 5). Men Navnet Sarmater tillagdes af de Gamle i Hovedsagen den senere saakaldte slaviske Folkelasse, og denne kan ingenlunde anses for at indtage en saa udmerket Plads, at den hele Æt, hvortil den hører, efter den skulde opkaldes. Jeg har her brugt Navnet iranisk, med Hensyn til Ættens formeentlige Stammeland.

3) Raaf kalder denne Æt den skytiske (Saml. Afh. l. c.)

Irland; 5) den thrakiske (frygiske), hvilken kan deles i 3 Hovedstammer: den græske, den italiske og den illyriske, hvortil man maaskee kunde foie en 4de, nemlig den getiske (daciske); fra denne Klasse stamme igjennem det latinske de nyere saakaldte romanske Sprog; 6) den germaniske, om hvis Underafdelinger nedenfor udførligere skal handles; 7) den slaviske, til hvilken Polsk, Russisk og mange flere østeuropæiske Sprog høre; — til disse syv Klasser føies endelig endnu af Nogle: 8) den lettiske i Lithauen og nærmest tilgrændsende Egne; denne Klasse kan dog maaskee ligesaa vel ansees underordnet den thrakiske, og for en Green af dennes getiske Stamme¹⁾.

Den turaniske *Øt* deler sig i en Mængde Klasser, hvis Grændser imidlertid endnu ere temmelig ubestemte. Af europæiske Sprog henregnes til denne *Øt*: det kantabriske eller vaskiske, ifkun tilbage i enkelte Egne af det nordlige Spanien; det ungarske eller magyarske, de tschudiske (finske) Sprog, nemlig finlandsk, estisk o. fl., og endelig finlappisk²⁾.

Det er et ældgammelt Sagn blandt Nordmændene, hvis Rigtighed vi ikke have den ringeste Grund til at betvivle, at det Sprog, som de i deres ældre historiske Tid taledede og skrev, med dem var indbragt i Norden³⁾. Dette Sprog, som almindeligst benævntes norrœna, norrœn tunga d. e. norsk Sprog⁴⁾, ogsaa undertiden dœnsk tunga, har i sin gamle rene Form et skarpt Præg af Eiendommelighed, af ikke at være

1) Jfr. Rasks Saml. Afh. I 5. II 268. Den Klasse, som jeg har benævnt germanisk, kalder Rask gotisk. Grunden, hvorfor jeg har troet ikke at burde bruge denne Benævnelse, vil sees af det følgende. Den skarpsindige J. Thunmann i sit Skrift: *Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nordischen Völker* (Berlin 1772), antager de lettiske Sprog for at være fremkomne ved en Blanding af gotisk, finsk og slavisk. At dette er urigtigt, synes Rask tilfulde at have godtgjort (Undersegelse om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse S. 144—159). Han antager de lettiske Sprog for at udgjere en egen Klasse; men seer man hen til den paafaldende Lighed, især i Sprogbygning, som Rask beviser at finde imellem dem og det græske, saa maa man fristes til snarere at antage dem for en blot Underafdeling af den thrakiske Sprogklasse, i hvilket Fald det da bliver rimeligt at henføre dem til en gammel getisk eller dacisk Stamme af denne Klasse.

2) Rasks Saml. Afh. II 269.

3) Dette Sagn ville vi nedenfor komme til nærmere at omtale.

4) Betydningen af Ordet norrœna som norsk er tilstrækkelig beviist i den lærde Afhandling, der findes i Saml. til det norske Folks Hist. 2det Bind; see S. 409 ff.

fremkommet ved nogen Sprogblanding. Det henfører sig bestemt til den iraniske Sprogæt og til den Klasse af samme, hvilken vi have benævnt den germaniske, og til hvilken vi desforuden henregne alle de tydske Sprog. Det er altsaa denne Klasse's Underafdelinger og disses indbyrdes Forhold, som vi her nøiere skulle bestemme.

Betragte vi først de forskjellige tydske Sprog i deres ældste os bekendte Tilstand, saa finde vi, at de lade sig henføre i 3 Hovedgrene: den gotiske, den overtydske og den nedertydske. Den gotiske kjende vi fra enkelte Levninger af det Sprog, som Ost- og Vestgoterne under deres Herredomme i Sydeuropa have talet. Til samme Green have uden Tvivl det vandaliske og gepidiske Sprog hørt, om hvilke det heder, at de i Grunden vare eet med Goternes; ligesom ogsaa det rugiske og det burgundiske. Den overtydske Green kjende vi især fra Levninger af det gamle allemanniske og frankiske; og til samme Green have ogsaa det longobardiske og bayerske hørt. Den nedertydske omfatter det gamle saxiske, angelsaxiske og frisiske. Af disse trende tydske Sproggrene røber den gotiske i sine skarpe Giendommeligheder og sin bestemte grammatikalske Form den høieste Ælde; den overtydske nærmer sig den heri sterkt og danner ligesom et Mellemled imellem den og den nedertydske, i hvilken saare meget af den grammatikalske Bestemthed, som man i hine bliver var, er gaaen tabt. Den gotiske Green er for øvrigt allerede tidlig forsvunden af Sprogens Række; men de tvende andre have igjennem mangfoldige Afledninger, Delinger og Obergange, samt under idelige Forandringer af deres Grændser indtil denne Dag vedligeholdt sig¹).

¹) Den her anførte Inddeling bruger J. Grimm i sin Deutsche Grammatik, og den synes at burde foretrakkes for Rasks. Denne deler sin germaniske (d. e. tydske) Sprogstamme kun i tvende Hovedgrene: overgermanisk og nedergermanisk, idet han under den første indbefatter mesogotisk, der svarer til Grimms gotisk (see Rasks Angelsaxiske Sproglære Fort. S. 32, og hans Underf. om d. gl. nord. Sprogs Oprindelse S. 65). Navnet Mesogotisk har sin Oprindelse deraf, at de betydeligste Levninger, vi af dette Sprog have i Behold, ere Brudstykker af en Bibeloversættelse, forfattet af en vis Alfias, der ved Aar 370, under Keiser Valens, var Biskop hos de dengang i Moskva boende Vestgoter. Grimm (Dent. Gram. I S. XLV—XLVII) gjør imidlertid opmærksom paa, at denne Benævnelse er urigtig, eftersom det Sprog, i hvilket Alfias's Bibeloversættelse er affattet, ingenlunde har været

Hvad det norrøne eller oldnorske Sprog angaar, da havde det, forsaavidt det af skriftlige Levninger kjendes, i sin reneste og fuldkomne Form hjemme i Norge og de fra Norge i en historisk Tid befolkede Lande, blandt hvilke det vigtigste var Island. Det strakte sig imidlertid tillige i mindre og større Afændringer, der neppe kunne benævnes andet end Sprogarter, over Sverige og Danmark. Afændringen, der fornemmelig yttres sig i Formlærens aftagende Bestemt-
 hed, er mindst i de gamle svenske Sprogarter, nemlig det Svenske i det egentlige Svealand og det Svensk-Gotiske i Gotaland; derimod stærkere i de gamle danske Sprogarter — Skaanskt, Sjællandskt og Tydskt — og af disse igjen stærkest i den sidstnævnte; — altsaa viensynlig i stigende Grad, altsom Landet, hvori enhver Sprogart brugtes, i sammenhængende Strækning fjærner sig fra Norge og nærmer sig til Tydskland. Det er altsaa i fuldkommen Overensstemmelse med de sande Forholde, at Sprognavnet norrøna (norsk) i den gamle Talebrug omfatter ikke alene Modsproget, det egentlige Oldnorske i Norge og dets Kolonilande, men ogsaa dets Afledninger, de gamle svenske og danske Sprogarter. Hvad Benævnelsen dönsk tunga (dansk Sprog) angaar, der undertiden bruges af de Gamle som eenstyvende med norrøna og i samme Udstrækning, da maa det uden Tvivl ansees for et Ud-

eget for de i Moskva boende Vestgoter alene, men har været almindeligt for hele det gotiske Folk, baade Ost- og Vestgoter; hvilket kan bevises deraf, at et gammelt Dokument, udfærdiget blandt Ostgoterne i Italien omtrent paa Kong Theodoriks Tid, netop er skrevet i samme Sprog. Gotisk bliver altsaa utvivlsomt dets rette Benævnelse, ligesom det ogsaa paa Grund af sine mange Egenheder maa ansees for at repræsentere en egen selvstændig Green af den tydske Sprogstamme. — Med Hensyn til Underafdelingerne af de trede Hovedgrene, da finder en og anden Ubestemthed Sted, eftersom der paa meget nær ei findes Sproglevninger fra alle de ældre tydske Folkeslægter. At Vandalerne og Gepiderne Sprog have hørt til den gotiske Hovedgreen, kan man slutte af den med disse Folk velbekjendte byzantiniske Historiekriver Procopius, der udtrykkelig siger, at bemeldte Folk havde Sprog tilfælles med Ost- og Vestgoterne, og at dette Sprog af Grækerne kaldtes gotisk (Proc. de bello Vandalico I 2). At det Samme har været Tilfældet med Rugierne Sprog, maa man formode af det nære Slægtskab, som ifølge samme Historiekriver var imellem dem og Ostgoterne (Proc. de bell. Gothico III 2). Med Hensyn til Burgunderne Sprog kan det maaskee være tvivlsomt, enten det har hørt til den gotiske eller overtydske Green. Underafdelingerne af denne og den nedertydske ere forøvrigt bestemtere. Jfr. J. Grimm Deutsche Gram. I S. L.

tryk, der har sin Oprindelse udenfor vort Norden og skriver sig fra Middeltalderens engelske, franske og tydske Stribenters omfattende Brug af Navnet dansk, hvilken af norske og islandiske Forfattere stundom er bleven efterlignet; den er saaledes mindre eiendommelig og derhos aldeles ubegrundet i de virkelige Sprogforholde. — Fra dette oldnorske nedstammer for øvrigt det nu brugelige norske, svenske og danske; kun paa Island har det vedligeholdt sin gamle Form i Hovedsagen usforandret.

Udenfor de allerede antydede Grændser strakte det norrøne Sprog sig ikke. I Norden og Østen begrænsedes det af de lappiske og tschudiske Sprog, hvilke vi allerede kjende som tilhørende en anden Sprogart; i Vesten, i Landene hiinsides Nordsøen, hørte Ursprogene til den keltiske Klasse, og maatte først langt hen i Tiden tildeels vige for et tydskt Sprog (Angelsaxisk). I Syden alene finde vi saa langt tilbage i Tiden som vore historiske Minder naa, at det norrøne Sprog har stød sammen med mere beslægtede, nemlig de tydske, og nærmest de nedertydske.

Betragter man nu nærmere Forholdet imellem det norrøne Sprog i dets ældre Afarter og de ovennævnte tydske Sproggenene, da merker man strax en sterk Lighed imellem de nedertydske Sprog paa den ene Side og de tilstødende danske Sprogarter paa den anden; men det er derhos aabenbart, at det er Yderledene af tvende Sprogrækker, som her i ganske forskjellige Mætninger mødes, og som gjensidig have virket paa hinanden uden dog at sammenknytte sig. De danske Sprogarter henføre sig ligesaa bestemt til det oldnorske, som den nedertydske Sproggen til de tvende andre tydske Sproggenene. Det er de nyeste fra Norden paa begge Sider fjærneste Sprog, som her stode sammen, og deres mest paafaldende Lighed er udbortes, hentydende paa Blanding. Om Afstamning ad denne Vej fra nogen som helst af Siderne kan der altsaa ei blive Tale. Dette forhindrer imidlertid ikke, at en Afstamning alligevel kunde have Sted igjennem et Led høiere oppe i en af Sprogrækkerne, og man skulde i saa Fald snarest vente at finde et saadant Forhold imellem det Gotiske og det egentlige Oldnorske. Disse staa nemlig hver for sig aabenbart som det første og ældste bekjendte Led i sin Række. Imellem dem finder man vistnok ogsaa det største indre Slægtskab, der især viser sig i deres fuldkomne og charak-

teristiske Formløre. Men der findes paa den anden Side i hvert af dem væsentlige Grundegenheder, som gaa igjennem den hele Række, hvortil hvert hører, og som ei kunne forklare ved en Afstamning. Vi maa altsaa slutte, at de omhandlede tvende Sprogklasser ere tvende hinanden sideordnede Sprogstammer, oprundne af een Rod, og vi benævne den stærkere med sine 3 Hovedgrene: den tydske Stamme; den svagere, der kun bestaar af eet Sprog i flere Afændringer og Afledninger: den norrøne eller oldnorske¹⁾.

Begge tilsammentagne ansee vi, som allerede er bemærket, for at udgjøre een Sprogklasse. Kjendte vi begge Stammers fælles Rod i et navngivet Sprog, saa havde vi i dette Navn ogsaa den naturlige Benævnelse for den hele Klasse. Men et saadant fælles Rodsprog kjendes ikke mere. Vi maa derfor andensteds fra søge et Navn, hvorved vi passende kunne betegne den; og dette tilbyder sig formeentlig i Benævnelsen germanisk. Romernes Germania og Germani omfattede nemlig, som bekjendt, mere end Tydskland og det tydske Folk; Benævnelsen udstræktes ogsaa til vort Norden og overhoved til alle de Folkeskæder, som man fandt beslægtede med det nuværende Tydsklands Beboere, hvorimod den hos de bedre Geographer adskilte sig temmelig skarpt fra Benævnelserne sarmatisk og keltisk. Det maa altsaa een Gang for alle bemærkes, at i nærværende Underfølgelse Navnet germanisk bruges i mere udstrakt, Navnet tydsk i mere indskrænket Betydning²⁾.

¹⁾ Hovedkjendemerkerne, hvorved den norrøne Sprogstamme skjelner sig fra den tydske, antages i Almindelighed at være følgende: a) I den første ses den bestemte Artikel som Endestavelse til Substantiverne, hvilket ei finder Sted i noget Sprog af den tydske Stamme. b) I den norrøne have Verberne en egen reflexiv-reciprok Form, hvilken i de nyere deraf oprundne Sprog tildeels er gaaen over til et reent Passivum. Denne Form er aldeles fremmed for den tydske Stamme; thi Passivum i det gotiske er nogen ganske andet (jfr. J. Grimms D. Gr. S. 599—601). c) I den norrøne Stamme ender Verbernes Infinitiv paa en Vokal, i den tydske derimod paa Consonanten n; dog med Undtagelse af det frisjiske Sprog, hvilket her nærmer sig den norrøne. d) I alle Sprog af den tydske Stamme forekommer hyppigen Forsatsen ge i Begyndelsen af Ordene, hvortil intet svarende findes i den norrøne Stamme. e) Endelig er i Constructionsmaade og Periodebygning den ene temmelig forskjellig fra den anden. Se Rasks Veiledning til det Islandske Sprog Kbhvn. 1811, Fort. S. XVIII jfrt. med Sammes Angelsaksiske Sproglære Fort. S. 7—10; J. Grimms Deut. Gram. I S. LL.

²⁾ Rask benævner Sprogklassen i det hele den gotiske og dens tvende Stam-

Det er udenfor al Tvivl, at den germaniske Sprogklasse, ligesom alle de øvrige europæiske Klasser af den iraniske Sprogæt, har i det Hele udbredt sig fra Østen mod Vesten. I denne Retning er det ogsaa aabenbart, at dens tydske Stamme i sin særegne Gang har udbredt sig over Tydskland og derafra over England. Den norrøne Sprogstamme viser sig derimod, efter hvad ovenfor er udviklet om dens Forhold til den tydske, at have udbredt sig over bort Norden fra Nord mod Syd. Den kan selvfølgelig ei være indkommen fra Tydskland, men maa have gaaet sin særegne Vej fra Østen af paa Østersjøens Nordside og først efter at have befæstet sig i den norsk-svenske — eller af Skribenterne almindelig saakaldte skandinaviske Halvøs nordligere Dele, derafra udbredt sig videre i Retning mod Syden indtil det Punkt, hvor vi finde den i dens Yderled, den dansk-jydske Sprogart, at møde den tydske.

Vi have nu seet det norrøne eller oldnorske Sprogs Slægtskabsforholde og Gangen i dets Udbredelse. Men hvad der i saa Henseende er sagt om Sproget, maa og gjælde om Folket eller Folkestammen, hvem Sproget tilhørte. Vi have altsaa af det ovenfor Udviklede Anledning til at slutte, at den store germaniske Folkeklasse af den iraniske Æt har udbredt sig i Europa fra Østen; at den tidlig har deelt sig i tvende Hovedstammer, af hvilke den ene — den tydske — fremdeles i sin Udbredelse har fulgt en

mer den germaniske og den skandinaviske (see Rasks Unders. om det gl. Nordiske Sprogs Oprindelse S. 70—72; Angelsaxisk Sprogl. Fort. S. 32; Saml. Afh. I 5. II 268). Da imidlertid Navnet gotisk hos de Gamle aldrig findes brugt i en saa omfattende Betydning, som den Rask her tillægger det, og da desuden det gotiske Sprog (Rasks Mosegotisk) efter hans egen Tilstaaelse, saalangt fra at være Kilden for de tvende Sprogstammer, tværtimod paa det bestemteste henfører sig til den ene af dem, nemlig den tydske (Ns. germaniske), — saa maa formicentlig Benævnelsen gotisk for den hele Sprogklasse anses ikke alene som upassende, men endog som vildledende. J. Grimm har meget rigtig bemærket dette (Deut. Gram. I S. XXXVIII); men naar han igjen paa sin Side, skjønt han indrømmer (l. c. S. LI), at den norrøne Sprogstamme staar sbeordnet og modsat den egentlige tydske (omfattende gotisk, oertydsk og nedertydsk), alligevel udstrækker Benævnelsen tydsk (Deutsch) som almindelig ogsaa til den førnævnte Sprogstamme, — saa kan dette ligesaa lidet billiges. Jeg har altsaa til at betegne den hele Sprog- og Folkeklasse benyttet Navnet germanisk, der virkelig af de romerske Geographer fra det 1ste Aarh. e. Chr. bruges i en tilsvarende vidtloftig Betydning.

vestlig Retning; den anden derimod — den norrøne — er ad den nordligere Bei kommen til den skandinaviske Halvø, og har over denne saavel som over sydligere liggende Lande lige til Tysklands Grændse udbredt sig i en Retning fra Nord mod Syd.

De Slutninger, hvortil vi her ere komne, afgive flere vigtige og sikke Støttestruer for det Følgende af vor Undersøgelse.

Vi henvende for det første Opmerksomheden paa det nye Sammenhæng, hvori Norge ifølge det Ovenanførte med Hensyn til sin Befolknings Oprindelse staar med sine tvende Nabolande Sverige og Danmark. Den Folkestamme, hvem det norrøne Sprog tilhører, strakte sig over dem alle, — noget, som ogsaa deres ældre historiske Minder meer eller mindre udtrykkelig erkjende. Det vil altsaa let indsees, at man i en Undersøgelse som nærværende umulig kan heel igjennem betragte noget af de trende Lande aldeles særskilt.

De norsk-islandske Historieforskere og Sagamænd have opfattet dette Forhold overhoved rigtig. Idet de nemlig alle udtale sig for en Befolkning ved Indvandring, lade de fleste og bedste af dem denne udstrække sig over hele vort Norden. At vi nu først og fremst raadsørge vore egne Sagaer med Hensyn til denne Begivenhed, er i sin Orden; det kommer imidlertid an paa ogsaa at burdere deres Beretning.

De Sagaer, som meddele Underretninger om en Indvandring i Norden, kunne ikke antages for at være opskrevne for allertidligst i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; muligen kunne de i mundtlig Foredrag være et Par Aarhundreder ældre. Men hos romerske Forfattere fra det 1ste Aarhundrede af vor Tidsregning finde vi Lands- og Folkename i vort Norden, der tydelig vise, at den Folkestamme, om hvilken her handles, allerede dengang var bosat der, idetmindste i visse Egne¹⁾. Dens Indvandring er altsaa en Begivenhed, som bevistelig ligger meer end 1000 Aar fjærnet fra de Sagamænds Tid, som give os de første Beretninger om den. De henvættede den ogsaa selv til Begyndelsen af vor Tidsregning, men vide ikkun meget sparsomt

¹⁾ Plinius's *Nerigos*, Tacitus's *Sviones*, om hvilke Navne og deres Betydning vi forevrigt komme til at tale udfærligere længer hen i Afhandlingen.

at udfylde det lange Tidsrum af 800 Aar, som ligger imellem Indvandringen og den egentlige historiske Tidsalder i Norden. Allerede disse Omstændigheder maa nødvendig opfordre Historiegranskeren til Varsomhed — til ikke ubetinget at fæste Lid til Sagaernes Beretning i dette Punkt, de maa nu for Næsten være saa fortrinlige som de ville.

Sagaernes Beretninger om en Indvandring i Norden kunne henføres til tvende Klasser: den ene, som lader den strække sig over hele vort Norden og derhos sætter den i Forbindelse med Odin og Aserne; — den anden, som nærmest tager Hensyn til Norge og lader Odin uberørt.

Idet vi nu henvende vor Opmærksomhed paa den første Klasse, finde vi i denne tre Beretninger, som fortjene at komme i Betragtning.

I. Den første, som er ganske kort, findes i et Brudstykke af en Skindbog, der antages at være fra det 14de Aarh.¹⁾ samt ordret indtaget i den saakaldte Rymbegla, et Skrift af blandet Indhold²⁾. Denne Beretning lyder i Hovedsagen som følger:

„Alle sandfærdige Frasagn i det norrøne Sprog begynde med Tyrkers og Asiamænds Nedsættelse i Norden (nordrit). Thi det er vist, at det Sprog, som vi kalde Norrøna, kom med dem hid nord, og gik dette Sprog over Særland, Danmark, Svithjod, Norge og en Deel af England. Anføreren for dette Folk var Odin, Thors Son. Han havde mange Sønner, og til Odin regne mange Mænd sin Æt. Han gav sine Sønner Lande og gjorde dem til Hovdinge. En af hans Sønner er nævnt Skjold, hvilken tog sig det Land, som nu heder Danmark. Men den Gang, da Asiamændene nedsatte sig der, benævntes disse Lande Gotlande (Godlönd), og Folket Gotthjod (Godthjód). Der blev bestemt visse Grændser imellem Skjold og Ingifreyr, hans Broder, hvilken besatte (bygdi) det Nige, som nu kaldes Sverige (Sviariki).“ Odin og hans Sønner vare vise og tryllekyndige, og nogle af dem bleve dyrkede som Guder. Skjolds Sønneson var Frode, i hvis Tid der herskede en almindelig Fred. „Da blev Christus født.“

II. Den anden Beretning findes i Indledningen til den yngre,

¹⁾ Fornmanna Sögur XI 412; Scriptores rer. Danic. med. ævi II 34.

²⁾ Rymbegla (Haun. 1801) III 1. S. 316—318.

eller saakaldte Snorres Edda. Den er vidtløftig og saare uordentlig; vi gjengive her i Korthed dens Hovedindhold.

Forfatteren afhandler først Verdens Skabelse, Noas Deling af Jorden imellem sine Sønner, den babyloniske Taarnbygning, ved hvilken den øverste Bygmester var Zoroastres, alt Afguderis Dphavsmand, og siden tilbedet under Navnet Baal, samt endelig Sprogenes Adsplitelse i 72, nemlig ligesaa mange, som der havde været Bygmestere ved Taarnbygningen (Kap. 1—2). Ved Opnævningen af de tre Verdensdele kalder han Europa med et andet Navn: Enea (Kap. 3). Omtrent midt i Verden „der som vi kalde Tyrkland“ blev den berømteste af alle Stæder, Troja, bygget. Der var 12 Hovedsprog og 12 Kongeriger med een Overkonge. Did regne alle udmerkede Mænd i den nordre Verdensdeel (Europa) deres Æt, og sætte Stadens (Trojas) Høvdinge i Gudetal. Fra Jupiter, Saturnus's Søn, stammede i 6te Led — Dardanus, Herikon, Tros, Ilus, Laomedon — Trojas Overkonge (høfudkonungr) Priamus, hvem man har gjort til Odin (Ddin). Den store Berømmelse, som Trojanerne (Trojumenn) indlagde sig i Kampen mod Grækerne og hele den nordlige og østlige Verdens (Europas og Asias) Styrke, foranledigede, at deres Efterkommere gabe sig deres Høvedersnavne; og især var dette Tilfældet med Romerne, „der i mange Maader have været de berømteste Mænd efter deres (Trojanernes) Dage.“ Saaledes gjorde og Odin, da han før den romeriske Hærfører Pompejus, der herjede i Østen, flygtede „fra Asia hid i den nordlige Verdensdeel (nordhålfuna); han gav nemlig sig og sine Mænd deres (Trojanernes) Navn og sagde, at Priamus havde hedt Odin, men hans Dronning Frigg, efter hvem Riget, i hvilket Staden (Troja) stod, siden kaldtes Frigia“ (Kap. 4—8). — Munon eller Mennon, en Konge i Troja, var gift med Troan, Overkongen Priamus's Datter. Deres Søn hed Trov; „ham kalde vi Thor.“ Han opfødtes hos en Hertug Loricus i Tracia, „som vi kalde Thrudheim.“ Han fór vide om Landene, overvandt Kjemper og Drager. I Verdens nordlige Deel traf han og egtede Spaakvinden Sibil, „som vi kalde Sif,“ og hvis Æt Ingen kjender. Fra Thor stammede i 21de Led, — Lorida, Henrede (rettere Gindride), Vingethor, Vingener, Modi, Magi, Gæspeth (rettere Seseef), Bedvig, Aethra „som

vi kalde Annar," Itermann, Heremod, Skjaldun, „som vi kalde Skjold," Bjaf, „som vi kalde Bjar (rettere Bør),“ Jat, Gudolf, Fjarlaf, „som vi kalde Fridleif," — Bodin, „som vi kalde Odin" (Kap. 9). — Odin vidste af sin Spaadomsaand, at hans Navn i den nordre Deel af Verden vilde blive hædret over alle Kongers. Han drog derfor did fra Tyrkland med en Mængde Folk, unge og gamle, Karle og Kvinder, samt mange Kostbarheder. De standsede ei, før de kom nord i det Land, „som nu er kaldet Sjarland." Der dvælede Odin længe og tilegnede sig Landet (Kap. 10). Han satte der til Styre sine tre Sønner. Den ene hed Beggdegg, han raadede for Østersjarland, og fra ham stammede i tredie Led — Vitrgils, Vicia — Heingest (Hengist). Den anden heddeg, „som vi kalde Balder," havde det Land, „som nu hedder Vestfal;" fra ham stammede i femte Led — Brand, Frjotbigar, „som vi kalde Frode," Freovit, Yvigg — Gevis, „som vi kalde Gave." Odins tredie Søn er nævnt Sigge; hans Søn Nerer. Han og hans Æt, Volsungerne, raadede for det Land, „som nu er kaldet Frakkland" (Kap. 10). — Derpaa drog Odin imod Nord til Reidgotaland, „som nu hedder Jotland (Jylland)," og tilegnede sig der saa meget Land, som han vilde. Der satte han sin Søn Skjold til Styre, fra hvem Skjoldungerne stamme. Siden drog han nord did, „som nu hedder Svithjod." Da den derværende Konge, Gylfe, spurgte til „de Asiamænd, som kaldtes Aser (Æsir)," drog han dem imøde og bød Odin slig Magt i sit Rige, som han selv vilde. „Odin syntes, at der var et skjont Land, og udfaarerede han sig et Borgsted (borgarstad) paa den Plads, som nu hedder Sigtunir. Han forordnede der Høvdinger og indsatte, i Ligning med hvad der havde været i Troja, tolv Forstandere (höfudmenn) i Staden for at domme Landslov; og saaledes ordnede han al Ret, som før havde været i Troja, og som Tyrkerne (Tyrkir) vare vant." Derpaa fór han imod Nord, „indtil Søen mødte ham, hvilken man troede omgav alle Lande." Der, i det Land, „som nu hedder Norgegr," satte han sin Søn Sæming til Styre, og „fra ham regne Norges Konger, Jarler og andre Høvdinger deres Æt, eftersom siges i Haalevgjatal." Fra Odins Søn Ingve derimod, som blev Konge i Svithjod, stammede Ynglingerne. „Aserne giftede sig eller sine Sønner der indenlands, og disse Ætter bleve talrige, saaledes at de spredte

sig over Sarland samt alle de nordfor liggende Egne, og Asiamændenes Sprog blev eget i alle disse Lande. Og det synes Mænd at kunne skjønne af deres opskrevne Slægtsnavne, at disse Navne have fulgt dette Sprog, og at Aserne have ført sproget hid nord i Verden, i Norge og i Svithjod, i Danmark og i Sarland" (Kap. 11)¹).

Dette er Hovedindholdet af Beretningen i Fortalen til den yngre Edda. I den næste Forbindelse hermed staar en Epilog til samme (eptirmáli Edda), hvilken ligeledes til yderligere Oplysning udtogsvis meddeles.

Forfatteren opmuntrer de unge Skalder til at benytte Bogen (Edda), for at skaffe sig Forraad af Digterudtryk samt lære at fatte de ældre Kvads dunkle Billeder. Men derhos advarer han dem som kristne Mænd ikke at ansee disse Sagn (Eddamytherne) for sande „anderledes end som her findes i Bogens Begyndelse, hvor der er fortalt om Menneskenes Forbildelse fra den rette Tro og dernæst om Tyrkerne, hvorledes de Asiamænd, som Aser ere kaldede, opspandt disse Frøjsagn af Tildragelserne i Troja, i den Hensigt, at Landsfolket skulde ansee dem for Guder." Forfatteren gaar derpaa videre i sin Fortolkning. Priamus Konge i Troja var en stor Høvding over al Tyrkernes Hær, og hans Sønner de mest udmerkede i Hæren. Brimis Sal er Priamus's Hal; Ragnarok: Kampen for Troja; Thor er Hektor, Midgardsormen er Achilles, Ase er Hellenus, Fenrisulven er Pyrrhus (Achilles's Søn); Surt's Lue er Trojas Brand, og Vidar er Aeneas, som undkom fra Troja og siden udførte store Gjeringer²).

III. Den tredje Beretning endelig, hvilken er bleven tillagt mest Vigtighed, er den, som findes i de 18 første Kapitler af Snorre Sturlassons Ynglingasaga. Den er i sit Hovedindhold følgende:

Det sorte Hav (Svartahaf) skiller de tvende af Verdens tre Hoveddele fra hinanden; paa dets østlige Side ligger Asien, paa dets vestlige Europa eller, som Nogle kalde den, Gæa. Nord for det sorte Hav strækker sig det store eller kolde Svithjod (Svithjód in mikla eða in kalda), hvis nordlige Deel ligger ubebygget formedelt Kulde. Der er mange Folkeskæder og mange Sprog. Nord fra de Fjelde, som danne Ydergrændsen for alt beboet Land, falder igjennem Svithjod en

¹) Snorra-Edda. Ed. Arnam. I 2—30.

²) Snorra-Edda I 224—228.

Na, hvis rette Navn er Tanais, men som fordum kaldtes Tanakvisl eller Banakvisl (kvisl betegner i det oldnorske Sprog: Forgrenning, forgrenet Løb af en Flod). Den løber ud i det sorte Hav. Ved dens Munding er laa Banaland eller Banahheim (Vanernes Land, Hjem). Denne Na skiller Europa fra Asia. — Osten for Tanakvisl i Asia laa Asaland eller Asahheim (Asernes Land eller Hjem) med Hovedborgen Asgaard, hvor der var et stort Offersted (blótstadr). Høvdingen i denne Borg var Odin; og tolv Tempelforstandere (hofgodar), der benævntes diar eller dróttnar, forestode Offeringerne og Nættergangen. Odin var tryllekyndig og en stor Kriger; han var stedse seiersæl og stjenkede ogsaa sine Mænd Seier, overalt hvor de paakaldte ham; han var vidtbereist og tilegnede sig mange Riger. Han angreb Vanerne, og der var længe Strid imellem disse og Aserne. Striden endtes ved et Forlig og en Forening, hvorved de Ypperste af Vanerne, Njord og hans Søn Frey, optoges blandt Asernes Diar, og Datteren Freyja blev Offerprestinde (blótgydja). — Fra Nordost mod Sydvest gaar en stor Fjeldstrækning, der skiller det store Svithjod fra andre Riger, og paa denne Fjeldstræknings sydlige Side er der ikke langt til Tyrkland, hvor Odin havde store Eiendele. Paa den Tid fore Romernes Hærførere vide om Verden og undertvang alle Folk. Mange Høvdinge flygtede for dem fra sine Eiendomme. Odin vidste af sin Tryllekyndighed og Spaadomsaaand, at hans Afkom skulde bygge den nordre Deel af Verden. Derfor satte han sine Brødre Vile og Ve over Asgaard, men for selv med alle Diar og meget andet Folk først til Gardarike (Rusland), derpaa til Surland, og satte der sine Sønner til at raade for Landene. Siden for han nord til Havet og tog Bolig paa det Sted, som nu hedder Odinsøy paa Fjon (Fyen). Da sendte han Askvinden Gefjon nord over Havet for at søge efter Lande. Hun kom til Gylfe og fik af ham et Vloieland. Dette førte hun ved Hjælp af fire til Orne omskabte Jotner (Kjæmper) ud i Havet ligeoverfor Odinsøy, og blev det kaldet Selund (Sjælland). Skjold, Odins Søn, som fik Gefjon til Egte, boede der siden i Hleidra. Paa det Sted, hvor Landet var udrevet, blev der en Sø kaldet Løgeren (eg. Søen, d. e. nuv. Mælaren). — Da Odin hørte, at der øster hos Gylfe var et godt Land, for han did og tog, ifølge et Forlig med Gylfe, Bostad ved Mælaren (Löginn), paa det

Sted, „som nu kaldes gamle Sigtunir (fornu Sigtúnir),“ og gav Hofgoderne (Tempelforstanderne) Bopæle. Njörd boede i Noatun, Frey i Uppsal, Heimdal paa Himinbjörg, Thor i Thrudvang, Valder i Breidablik. Ved Odin og Aserne blev Trylleskøndighed og Skaldekunst indført i Norden (nordrönd), samt de Love og Sedvaner, som før havde været blandt Aserne. Over hele Svithjod betaltes Odin Skat. Med Skade, der havde forladt sin første Mand Njörd, avlede Odin Sønnen Sæming, fra hvem igjen Ladejarlerne stammede. „Dette Svithjod kaldte de (Aserne) Mannheimar (Menneskernes Hjem); men det store Svithjod kaldte de Godheimar (Gudernes Hjem), og om Godheim fortalte de mange Tidender og mange Undere.“ — Odin døde Sotdød i Svithjod. „Han lod sig merke med Spyddod og tilegnede sig alle vaabenbidte Mænd; han sagde sig at vende hjem til Godheim for der at modtage sine Venner.“ Svearne troede, at han var dragen til det gamle Asgaard, hvor han skulde leve evindeligt. Da begyndte man paany at paakalde Odin. „Det var Tro, at han ofte aabenbarede sig for store Slag; han gav da Nogle Seier, og Nogle indbød han til sig.“ Han havde befalet, at man skulde brænde de Døde, og hans eget Lig blev brændt. „Det var deres Tro, at jo høiere Røgen steg i Luften, des mere anseet i Himmelen var den, der brændtes.“ — Njörd blev Svearnes Styrer efter Odin og vedligeholdte Dffringerne. I hans Dage var der Fred og gode Maringer; derfor troede Svearne, at han raadete for Marsvert og Velstand. Efter ham blev Frey „Drotten over Svearne;“ han tog sit Sæde i Uppsal og reiste der et stort Tempel (hof). I hans Dage begyndte Frodes Fred. Da han døde, vilde Svearne ei brænde hans Lig, fordi de troede, at Fred og gode Maringer vilde vedblive, „saalænge Frey var i Svithjod.“ De kaldte ham Verdens Gud og offrede siden til ham for Frugtbarhed og Fred. Frey kaldtes med et andet Navn Yngve; heraf Hødersnavnet Ynglinger, som tillagdes hans Æt. Hans Søn Fjølner raadete efter ham for Svearne og Uppsal's Tempel¹⁾.

¹⁾ Foruden de her omtalte tre Beretninger findes andre af samme Slags i den saakaldte Sörla þáttur, der findes indskudt i den vittløstige Olaf Tryggvesson's Saga, som er udgivet i Staalholt (II Kap. 17. Flatebogen, udg. af Unger I 275), samt i Begyndelsen af Sturlaug Starffames Saga (Kap. 1), udgivet i 3die Deel af Fornaldar Sögur (S. 592). Begge disse Sagaer ere albeles

Betragte vi nu disse tre Beretninger under Get, da see vi, at de alle ere enige i, at et Folk, hvilket de benævne Aser, Asiamænd eller Tyrker, et Par Mennefskaaldrer f. Chr. under en Odins Anførsel er indvandret fra Asia i vort Norden; — at denne Indvandring er skeet over Sarland d. e. over det nordlige Tydskland, som Odin først underlagde sig, hvorpaa han siden besatte Danmark, saa Sverige og endelig Norge; — at Konge- og Hovdingætterne i alle disse Lande stammede fra Odin; — og endelig at denne og enkelte af hans Ledfagere der bleve dyrkede som Guder. — Dette er altsaa at ansee for Hovedpunkterne i denne Indvandnings Historie, og dem maa vi først undersøge noget nøiere.

Spørger man om Hjemmelen for dem, da bliver Svaret, at Beretningerne selv slet ingen saadan anføre. Dette maa allerede forekomme underligt, især hos Snorre, som for Resten altid er omhyggelig for at paapege sine Kilder, og som igjennem det øvrige af sin Ynglingasaga, til hvilken Beretningen om Odins og Asernes Indvandring knytter sig, stedse anfører gamle Digte til Hjemmel. Havde han ogsaa med Hensyn til Indvandringen havt saadanne for sig, hvorfor har han da ikke paa sin sedvanlige Viis anført dem? Odin og Aserne ere os imidlertid andensteds fra bekjendte. Den ældre Eddas mythiske Digte dreie sig om dem. De fremstilles dog her ikke som Mennefsker, ikke som jordiske Hovdinger; de fremstilles som Guder, og Odin som den høieste Verdensgud. Her findes ei ringeste Spor til hverken Asiamænd eller Tyrker; her nævnes ei nogen Indvandring, meget mindre beskrives Retningen af en saadan. Men disse Eddadigte ere selv fra Hedenskabets Tider og udtale Hedenskabets Anskuelser. Hvorledes kunne vi hermed forene Beretningen om Odin som Hærfører og Aserne som en Folkestamme? De hedenske Nordmænd kunne ei have forestillet sig dem saaledes. Vel tænkte de sig, at disse høiere Væsener stundom aabenbarede sig for Mennefskene, naar det gjaldt vigtige Begivenheder; vel tillagde de dem, for igjennem Billedet at tydeliggjøre sig deres Væsen, menneskelige Egenheder, ja menneskelige Ufuldkommenheder; vel betragtede de, i egte

uden historisk Verb, og hvad den her omhandlede Beretning angaar, da indeholder den ikke i nogen af dem andet, end hvad som findes i de ovenfor anførte. Jeg har saaledes troet at kunne forbigaa dem.

hedensf Mand, sine jordiske Styrere som omgivne med en Afglands af Guddommen, som gudbaarne af Herkomst; men Forestillingen om Aserne som forgudede Mennesker er aabenbar stridende mod Asalæren i sin Egthed, saaledes som den i Eddadigtene fremstilles. Der er altsaa ikke den ringeste Sandsynlighed for, at der nogensinde have været til Sagn eller Sange fra Hedenkabet, der have fremstillet Odin og Aserne som menneskelige Personer, som en Høvding med sit Folk; og de christne Sagamænd ere saaledes fuldkommen undskyldte, naar de ei anføre sliige som Hjemmel for Beretningen om en Indvandring, hvilken efter deres Begreber uadskilleligen knyttede sig til hine Navne. Men hvad anden Hjemmel skulde de vel kunne have for Begivenheder, der ligge mindst 900 Aar forud for Christendommens Indførelse i Norden, uden den, som af deres hedenfke Forfædre var dem overdraget? — Vi kunne altsaa ei tvivle om, at hine Beretninger endog i deres Hovedpunkter ere ubistoriske.

Dermed være det imidlertid ikke sagt, at de ere forsætlig opdigtede. Dette tro vi ingenlunde. De ere uden Tvivl fra først af fremkaldte ved en Stræben hos de christne Sagamænd efter at forklare sig selv og Andre Asalæren paa en Maade, der bragte den i nogenlunde Samklang med Christendommen og saaledes gjorde dens Bevaring i Erindringen uskadelig. Tidens Mand maatte her strax lede dem til en historisk Naakvælsmaade, og var Asalæren først bragt ind paa Historiens Enemerker, saa afgav den snart Alderdomsforskerne en rig Kilde for historiske Sammenstillinger og Gisninger.

Christendommens Udbredere maatte naturligtviis ønske Asalæren uddyddet. For Folket og dets Høvdinge var den imidlertid, endog efter Christendommens Antagelse, af stor Betydning, og det især i tvende Henseender: først som Kilden, hvorfra deres Digtetekunst hentede største Delen af sine kunstige og, ifølge dens Væsen, uundværlige Dmskrivninger og Billeder; dernæst som oplysende deres mest udmerkede Slægters Herkomst i dens ældste Led. Digtetekunsten i sin gamle Form var dybt indvævet i Nordmændenes hele Folkeliv; og Høvdingerne vilde nødige give Slip paa den guddommelige Herkomst, der i Folkets Dine gav dem saa megen Glæde, uden idetmindste at sætte noget paa en Maade tilsvarende i Stedet. Asalæren kunde altsaa ikke saa let

og snart udryddes af Folkets Minde, som Christendommens første Lærere gjerne ønskede. Digtene, der omfattede og fremstillede det hedenste Religionsystem, vedbleve at erindres, skjønt Christendommen grundfæstedes; og Konger og Høvdinger fandt fremdeles Behag i at høre sig priiſte af Skaldene i hedenſke Billeder, og deres Slægt opført til Hedendommens Guder, til Aſerne. Nu kom i Slutningen af det 11te Aarhundrede Tiden, da man begyndte at føre i Pennen, hvad der før havde været betroet det levende Sagn. Her udfordredes større Varsomhed for ikke at blive miſkjendt af fanatiske Chriſtne Lærere. Vilde man ſkrive om Odin og Aſerne og om de gamle dem vedkommende hedenſke Lærdomme, da maatte dette ſkee paa en Maade, der klart viiſte, at man heri ei lededes af hedenſke Foreſtillinger.

Chriſtendommen havde knyttet et nærmere videnskabeligt Baand imellem Norden og det øvrige Europa. Nordmændene i Norge og paa Iſland vare blevne bekjendte med flere af Tydſkernes, Frankernes og Engelftmændenes videnskabelige Frembringelſer. Selv den ældre romerſke Litteratur havde fundet Veien til dem. De gamle Romere ſatte ſom bekjendt en Ære i at kunne regne ſin Herkomst til Troja. De keltiſke Britter eſterabede dem i senere Tider heri, idet deres Lærde udfandt, at Folket ſtammede fra en Koloni af Trojanere under Anførsel af en Brutus, Æneas's Sønneſøn. Da Frankerne og Saxerne efter Chriſtendommens Indførelſe fik indenlandske Hiſtorieſkrivere, ſøgte diſſe deres Folks Oprindelſe ad ſamme Wei og udledede den fra Troja. Det Samme blev endelig ogſaa Tilfældet med Nordmændene, ſom nedſatte ſig i det franſke Normandie. Deres ældſte Hiſtorieſkriver Dudo fra det 10de Aarhundrede omtaler deres Nedſtammelſe fra Trojanerne, hvilke under Antenors Anførsel vare komne til Norden¹⁾. Naar han ſiger, at Normannerne ſelv gjorde ſig til af denne Herkomst, ſaa viſer det ſig aabenbare, at Beretningen grunder ſig paa Miſforſtaaelſe af Folkets hedenſke Sagn. Naar nemlig de franſke Lærde hørte de norſke Høvdinger med Stolthed nævne ſig Aſernes og Odins Sønner, fortolkede de dette om en aſiatiſk Herkomst, fandt i Navnet Odin en Fordreining af Antenor og havde ſaaledes, i Lighed med

¹⁾ Dudo i Duchesne *Historiæ Normannorum Scriptores antiqui* p. 63; jfr. Guilelmus Gemeticensis IV. l. c. p. 218.

Opspindet om Frankernes egen trojanske Oprindelse, ogsaa en trojansk Herkomst rede for Normannerne. Disse saaledes meer og meer udsprede Meninger om en trojansk Befolkning i Europa smittede ogsaa paa de norsk-islandske lærde Historieforskere i det 11te og 12te Aarhundrede, og det saameget lettere, som de netop aabnede Udgang til igjennem en historisk Fortolkning af Asamytherne at kunne bevare disse kjære Oldtidsminder fra Forglemmelse uden Anstod mod Christendommen. At dele Herkomst med de berømte Romere og andre Europas merkverdige Folkesfærd maatte derhos forekomme dem som hæderligt. De indlemmede altsaa med Glæde deres eget Folk i den almindelige europæisk-trojanske Stamtable, og brugte nu alle de Hjelpekilder, fremmede og indenlandske, som stode til deres Naadighed, for at bestyrke og nærmere udvikle den engang opfattede Mening. De tillagde Europa det andet Navn Enea til Minde om den trojanske Aeneas, Romernes formeente Stamfader. Trojanernes Navn Teukrer forvekslede de med deres egen Tidsalders bekjendte Folkensavn Tyrker, og det trojanske Rige blev i deres Udtryk Tyrkland. Odin, som de ei mere kunde betragte fra samme Standpunkt, som deres hedenske Forfædre, blev gjort til en mægtig Konge i dette Tyrkland, hvilken efter sin Død var bleven forgudet. Aserne, hvis Navn forklares ved Asiamænd, Asiater, blev eenstydende med Tyrker, Odins Undersaatter og Ledsgagere; og de 12 Asguder omstabtes til 12 Høvdinge og Offerprester blandt Folket.

Af engelske Kroniker, hvilke de norsk-islandske Historiegranskere oftere findes at have raadført sig med, viiste det sig, at Angelsaxerne opførte sine Kongeretter — oprindelig i samme Betydning som de hedenske Nordmænd — til Boden, i hvem man lettelig gjenkjendte Odin. Denne maatte selvfølgelig ogsaa have opholdet sig i Angelsaxernes ældre Hjem, i Sarland. Dette bestemte deres Mening om Indvandringens Retning: den var gaaet igjennem Tydskland og Danmark og derfra videre mod Norden. I de gamle Eddetal nævnes Fred-Frode i Hleidra som tredje Mand fra Odin, og under denne Frode skulde efter de hedenske Sagn en gylden Lykkens, Fredens og Rigdommens Tid falde¹⁾.

¹⁾ See det gamle hedenske Digt Grottasöngur (Kvernfangen) i Enoorra-Edda I 378 — 390 og i Udg. af den ældre Edda.

Det samme sagde det christelige Sagn om den Tid, paa hvilken Christus fødtes. Dette var nok til at gjøre Frode til Christi Samtidige, og hermed var da tillige Odins og Asiamændenes Indvandringstid bestemt til et Par Menneſtealdrer før Kristus. Man maatte have en Grund for hans Udvandring fra det ældre Hjem; denne fandt man ganske naturlig i Romernes Erobringer i Asien, hvilke netop indtraf paa den udregnede Indvandringstid.

Vi have her for os alle Beretningens Hovedpunkter, og det vil formeentlig af det Anførte være klart, hvorledes de aldeles uden nogen virkelig historisk Grundvold have kunnet fremstaa. En saadan Opfatning og Forklaring af Asalæren spore vi allerede i de ældste norſk-islandſke ſkriftlige Optegnelser. Ares Frode (f. 1067 † 1148) i sin Íslendingabók, der ogsaa benævnes Schedæ og antages at være ſkreven omtrent 1120¹⁾, udleder i sit eget Slægtregister Ynglingernes Æt fra en Yngve Tyrkæonget (Tyrkja konungr)²⁾; og det gamle Langfedgatal, der neppe er stort yngre med Hensyn til Optegningstid, har ved Roden det Tillæg: „ham kalde vi Odin; fra ham ere de fleste Konger komne i Verdens nordre Deel (i nordrhålfuna heimſins). Han var Tyrkæonget (Tyrkja konungr). Han flygtede for Romerne hid nord³⁾.“ I Begyndelsen af det 12te Aarh. maa vi altsaa antage, at den historiske Forklaring af Asalæren allerede har været i fuld Gang og i sine Hovedpunkter uddannet.

Betragte vi nu særſkilt Fortalen til den yngre Edda, da finde vi der det paaapegede Forklaringsſystem ſtrengt fulgt og udviklet tildeels med Hensyn paa Fortalens ſæregne Beſtemmelse, nemlig at forebygge en uchristelig Opfattelse af de hedenske Myther, som udgjøre ſelve Verſets Indhold. Dette Hensyn udtaler Epilogen, der uden Tvivl er af samme Forfatter som Fortalen, tydelig. Alt hvad der tilhører den nærmere Udvikling af de ovenfor opſtillede Hovedpunkter, ſkyldes imidlertid ikke Eddafortalens Forfatter. Med Hensyn til Slægtrækkerne fandt han en ældre Forarbejder i Optegneren af Langfedgatal.

Det kunde ikke undgaa de norſk-islandſke Alderdomsforſkeres Op-

1) Müllers Saga-Bibliothek I 35.

2) Ares Íslendingabok Kap. 12.

3) Scriptores rer. Dan. I 3.

merksomhed, at der med det antagne Forklaringsystem blev i genealogisk Henseende et stort Hul at udfylde. De hedenste Ættetal gik ikkun op til Odin, og hans Tidsalder var bestemt til det 1ste Aarh. før Kristus; men Trojas Undergang, vidste man, laa længer tilbage i Tiden. Hvorledes skulde man nu føre Slægtrækken op til selve Troja?

Her kom tvende Omstændigheder dem ypperlig til Hjælp. Først fandt de i de angelsaxiske Ættetal en Navnrække paa Bodens Forfædre lige op til Sceaf, om hvem det hed, at han var en Søn af Noa, født i Arken¹⁾. Dernæst fandt de i selve Asamytterne et Navn, der paa den ene Side i Lyden mindede om Troja, og paa den anden Side var ganske udenfor deres gamle Ættetal, altsaa godt kunde betegne en af Odins ældste Stamfædre, og saaledes danne Udgangspunktet for den trojanske Slægtrække. De norsk-islandske Alderdomsforskere maatte, efter deres engang antagne System, til Troja, før de kunde komme til Arken; og desuden fandt de vel, at den angelsaxiske Række af Odins Forfædre i sig selv var altfor kort til at naa op til Syndfloden. De satte altsaa nærmest foran Odin de angelsaxiske Slægtled op til Sceaf (deres Sescef); dernæst toge de af sine egne hedenste Mytther de Navne, som stode i Forbindelse med Thor, baade hans egne mythiske Tilnavne og Navnene paa hans tvende Søn-

1) Script. r. Dan. I 6—9. Det her af Chronicon Saxonium udtagne angelsaxiske Slægtregistre er i de omhandlede Led i opadgaende Række følgende: Boden, Frithuvald, Freavine, Frithuvulf, Finn, Godvulf, Geat, Tætra, Beav, Scealvea, Heremod, Itermon, Hathra, Hvala, Bedvig, Sceaf, om hvilken sidste det heber: „se væs geboren in thære earce Noe“ (han var født i Noe Ark). De tilsvarende nedadgaende Led ere i Langfedgatal følgende: Sefef, Bedvig, Athra, Itermann, Heremotr, Scealdna, Beaf, Gat, Godulfr, Finn, Frealaf, Boden (see Script. r. Dan. I 3). Ved at sammenholde disse tvende Slægtregistre overbevises vi let om, at Langfedgatal har taget de omhandlede Slægtled enten af Chronicon Saxonium eller af et andet lignende angelsaxisk Skrift. Alle Navnenes angelsaxiske Form falder strax i Øinene. Langfedgatal er igjen Eddafortalens Rilde (s. ovf. 15 f.). Andre tilsvarende Slægtregistre, udtagne af forskjellige angelsaxiske Forfattere, findes i Turners History of the Anglo-Saxons (5th edit.) I 278—279. Ved at sammenholde disse indbyrdes finder man en stor Vaklen i de her nævnte Led, som i nogle Slægtregistre ere flere, i andre færre. At de Led, som ere ældre end Boden, i Hovedsagen have sin Oprindelse fra christne Historieforkeres vrangte Anskuelse og Fortolkninger af Angelsarernes gamle hedenste Mytther, kunne vi ei betvivle; men vi kjende nu ikke mere disse Mytther, og kunne saaledes ei nærmere paapege Forvanskningens Beskaffenhed.

ner, og forlængede hermed Slægtrækken opad fra Sceaf; endelig satte de i dens Spidse Thor selv, hvis Navn de fandt at være en Fordreining af Tror, og som de gjorde til en Son af Memnon (Munnon) med en Datter af Trojaner= eller Tyrkefongen Priamus¹).

Fra denne havde man nu den trojanske Kongerække op til Saturnus samt dennes Fader Coelum (Himmelen), af hvem man dannede Celius, og for at fuldstændiggjøre det Hele gik man til Slutning over i de bibelske Slægtled og kom saaledes til Noa. Saavidt Langfedgatal²).

Eddafortalens Forfatter har optaget dette genealogiske System uforandret, kun med Udadelelse af Leddene imellem Saturnus og Noa samt med Tilføielse af en norsk Omskrivning paa nogle af de angelsaxiske Navne. Imidlertid maatte han ifølge sin Plan stræbe at udvikle nærmere, hvorledes den virkelige Historie var bleven forvansket til et hedenst Troessystem. Dette har han just ikke stilt sig fra paa den bedste Maade; alligevel har rimeligviis hans Udvikling været fyldestgjørende for største Parten af hans samtidige Landsmænd. Trojaner= eller Tyrkefongen Priamus var da efter hans Mening den, der fra først af forgudeedes under Navnet Boden, og i Trojas eller det trojanske Niges Indretning finder han Forbilledet for Mytherne om Aserne i det Hele, de 12 store Afguder og deres Himmelboliger. Fra denne ældre Boden eller Odin stammede en yngre Tyrkehøvding, som tillagde sig hiins Navn og guddommelige Hæder. Hvor det Tyrkland har ligget, som udgjorde denne Odins Nige, indlader han sig ikke paa at bestemme videre, end at det hørte til Asia.

¹) 3 Langfedgatal ere Ledene imellem Priamus og Sceaf følgende: Memnon, gift med Priamus's Datter, Tror, „som vi kalde Thor,“ Gloridi, Einridi, Vingethor, Vingener, Mada, Magi, Seseef (Sceaf). Af disse Navne ere de tre første Thors Tilnavne (see Snorra-Edda, Skaldskaparmål Kap. 75, I 553); Vingener var Thors Fostersfader (ibid. Kap. 4, I 252); Mada og Magne vare, som bekendt, hans Sønner, der, ifølge Eddamytherne, efter Ragnarek i den fornnyede Verden skulde indtage sin Faders Plads.

²) Script. rer. Dan. I 2-6. Leddene imellem Noa og Saturnus ere her: Zaphan (Savan), Zechim (Kithim), Ciprus, Celius. — 3 Harald Haarfagers Witetal i Blatebogen lyde de saaledes: „Zaphet, Zaphan, Zechun, Ciprus, Cretus eller Tellus (rettere Celius).“ See Snorra-Edda udg. af Rafs S. 367, hvormed stemmer Kong Sverrers Slægtregister i samme Coder; see Fornmanna Sögur VIII 2. [jvfr. Ungers Udg. af Blatebogen I 26. II 534].

Den Vandring til Norden, som Odin ledede, var efter Forfatterens Begreb en Folkevandring. Hvorpaa han grunder sin Mening om dens Retning igjennem Sarland, viser sig tydelig af de tvende første af ham anførte sarske Uttetal, der udgaa fra Boden. Vi gjenfinde dem begge i de angelsarske Krøniker¹). Det tredie, Volsungernes, har han hentet af norske Kilder, men henført i Klasse med de tvende foregaaende, paa Grund af at Sagnet satte Skuepladsen for denne Kongeræts Bedrifter for en Deel i tyske Egne.

Med Hensyn til Besættelsen af Danmark seer man, at han støtter sig til Sagn om Skjoldungerne i Hleidra og deres Stamfader Skjold, Odins Søn. Navnet Reidgotland, hvilket han anfører som Jyllands (Jótlands) ældre Benævnelse, peger sammesteds hen, som den kortere Beretnings Udsagn: „at Danmark ved Asiamændenes Indvandring benævntes Gotland og Folket Gotthiod“ — nemlig til et vistnok ældgammelt, men dunkelt Sagn om en ældre Befolkning i disse Egne. Betydningen af dette mærkelige Vink komme vi til at udvikle nærmere paa et andet Sted i denne Afhandling.

Gylfe — et Navn, som for Resten hos de gamle Digtere hyppig bruges i den almindelige Betydning: Konge —, dennes Sammenstod med Odin, og hvad der iøvrigt hermed staar i Forbindelse, er aabenbare hentet deels fra et endnu tilværende mythisk Vers af et Digt, som tillagdes den hedenste Skald Brage den gamle, — et Vers, hvis rette Betydning i den afrevne Form, hvori vi nu besidde det, neppe lader sig udfinde²) —; deels fra en, rimeligviis ogsaa meget gammel Indklædning af visse Asatroens Hovedlærdomme, hvilken vi, dog uden Tvivl i en nyere Form, have for os i den yngre Eddas Gylfaginning.

Grunden til den almindelige Mening, som ogsaa vor Forfatter bylder, at Odin tog sit Hovedsæde i Svithjod (det nuværende Uppsal), kan neppe have været nogen anden end den, at her, først i Sigtun siden i Uppsal, virkelig har været et berømt Tempel for Odin og Aserne, i dobbelt Henseende mærkeligt for Nordmændene: som Udgangspunktet for deres gudebaarne Kongeræt, Unglingerne, og som det sidste Sæde

¹) See Turner Hist. of the Anglos. I 277. 279.

²) Snorres Yngl. S. Kap. 5; Snorra-Edda, Gylfaginning Kap. 1.

for Afernes Dyrkelse, hvilket i henved 100 Aar overlevede Nordens øvrige Afatempler¹⁾).

Til Norge maatte endelig Odin føres for at kunne blive Stamfader for Ladejarlernes berømte St, der havde sin Oprindelse fra Haalogaland og udlevedes fra ham igjennem en Søn Sæming i den norske Skald Gyvind Skaldaspilders Kvad, Haalevgjatal.

Forfatteren slutter med en Bemærkning om det norrøne Sprogs Udbredelse, hvilken aldeles svarer til hvad der i den korteste Beretning indeholdes. Dette Sprog lød i Nordmændenes religiøse og historiske Digte fra Hedendommens fjærneste Tider; til det knyttede sig deres Skaldekunsts hele Eiendommelighed; i det havde de ældste ligesaavel som de yngste Navne i det nordiske Sttetal hjemme; det taltes i de her omhandlede Forfatteres Tid, skjønt i forskjellige Mundarter, over alle de tre nordiske Riger; — disse Omstændigheder maatte ligefrem lede til den Slutning, at det norrøne Sprog i sin Oprindelse og Udbredelse var uadskillelig bundet til Afsæren og til den Folkestamme, som havde indbragt denne i Norden. Dette var noget, som allerede Hedningerne maatte føle, og det hedske Sagn omtale. De christne Alderdomsforskere opfattede og udtrykte naturligviis Sagen overeensstemmende med deres almindelige Synsmaade: Odins Folk, Afsamændene eller Tyrkerne, havde ført det norrøne Sprog med sig ind i Norden, og Sproget havde udbredt sig i samme Retning, som Folket og dets Høvding havde vandret. Med denne Opfatning kunde de naturligviis ei undgaa at antage Sproget for ogsaa at have strakt sig over Sarland, hvor de jo tænkte sig Odin at have hersket og Afsamændene boet, før de kom til Danmark. At denne sidste Slutning, ligesom og den med Hensyn til Retningen af Sprogets Udbredelse, strider ligefrem imod hvad vi ovenfor ifølge selve Sprogets Beskaffenhed samt dets Forhold til den tydske Sprogstamme have antaget, vil let sees. En feilagtig Slutning fra hine Alderdomsforskere's Side var imidlertid her saare undskyldelig.

¹⁾ Man antager almindelig, og det uden Tvivl med god Grund, at Uppsala Tempel ei er blevet ødelagt førend i det tidligste under Kong Inge Steinkelsøn, eller omtrent ved Aar 1100. Bist er det, at Adam af Bremen, der skrev i Slutningen af det 11te Aarh., omtaler det som endnu dengang tilværende og i stort Ny. Adamus Brem. de situ Danie &c. c. 233. ed. Lindenbrogii p. 61. [Lappenberg's Udg. i 8. S. 200.]

Vi komme nu til Beretningen i Ynglingasaga, hvilken man uden Tvivl med Rette har tillagt Snorre Sturlasøn, og som baade paa Grund af denne Forfatters velfortjente Ny og ved det Behagelige i selve Fremstillingsmaaden har tiltrukket sig mest Opmerk-
somsbed. Det er denne Beretning, der fortrinlig er lagt til Grund for alle den nyere Tids Gisninger om Odin som historisk Person. Hoved-
grundlaget for den er imidlertid umiskjendelig det samme som for de tvende ovenfor behandlede, kun at det i nærværende ligger noget mere skjult.

Man antager i Almindelighed, at Fortalen til den yngre Edda er nyere end Snorres Tidsalder, følgelig ogsaa nyere end den Beret-
ning i Ynglingasaga, som vi her have for os. Ganske afgjort er det vistnok ikke; men om nu og saa var, da gjælder det kun om Fortalen i dens ydre Form, ei om det egentlige Hovedindhold. At dette er ældre end Snorres Tid, ja jævn gammelt med de ældste norsk-islandske skrift-
lige Optegnelser, tro vi ovenfor at have beviist. At den Anskuelse af Asalæren, som deri udtaler sig, skulde have været Snorre ubekjendt, da han sammensatte sin Ynglingasaga, er altsaa i sig selv ikke troligt. Vel fremtræder ikke Troja, Tyrker og Asiamænd under disse Navne i hans Beretning, men han kjender dog Europas fra Aeneas hentede Benværelse Aenea, samt veed, at Odin har havt store Gien-
domme i Tyrkland, og at han saavel som Aserne ere udgaaene fra Asia. Han anfører ei de angelsaxiske Slægtled; men han veed dog, at Odin paa sin Færd til Norden har været i Saxland og der sat sine Sønner til Styrere. Hans Mening om Udgangspunktet og Retningen af Asernes Indvandring i Norden grunder sig altsaa aaben-
bare paa de samme historiske Sammenstillinger, som Beretningen i Edda-
fortalen. Men Snorre, der besad en for sin Tidsalder ualmindelig Smag og historisk Kritik, samt derhos upaatvivlelig noie kjendte Asalæren i alle dens Enkeltheder, saavidt som den til hans Tid kunde kjendes, — maatte finde meget i det for ham liggende ældre historiske System deels urimeligt, deels ufuldstændigt. Den smaalige Overførelse af Asamytherne paa Troja og de trojanske Begivenheder har rimeligvis stødt baade hans Smag og Kritik; han forbigaar den derfor, eller ret-
tere opstiller i Stedet for Troja et jordisk Asgaard og Asaland i Asia paa hiin Side af Tanais. Fremstillingen af Odins og Asernes

Vandring som en fuldkommen Folkevandring har uden Tvivl forekommet ham lidet at rime sig med dens hurtige Fremskridt, naar den nemlig i een Mands Levetid skulde gaa fra Asias Grændser over Rusland og Tydskland til det nordligste Norge. Han søger at hjælpe herpaa ved at fremstille Aserne snarere som en Koloni af prestelige Høvdinge med en tryllekyndig Overprest i Spidsen, end som en vandrende Folkestamme. Med det samme maatte naturligviis al Tale om det norrøne Sprog's Indførelse ved denne Indvandring bortfalde; Snorre omtaler kun den med Asaløren saa nøie sammenbævede Skaldekunst som indbragt i Norden med Aserne. — Disse ere i det Væsentlige Snorres Forandringer i det ældre System; men at de ikke bringe hans Beretning den virkelige Historie et eneste Skridt nærmere, saalænge det gamle falske Hovedgrundlag staar uforandret, vil formeentlig Enhver indrømme.

Ere vi først paa det Nene hermed, saa kunne vi med Hensyn til Enkelthederne i Snorres Beretning fatte os i Korthed. De dreie sig om tre Hovedpunkter: 1) geographiske Oplysninger; 2) Inddragelse af flere enkelte Asamyther paa Historiens Enemerker for at gjøre Beretningen mere underholdende; og endelig 3) dens Sammenknytning med den egentlige Ynglingasaga.

De geographiske Oplysninger har han upaatvivlelig i Hovedsagen hentet fra udenlandske Skribenter, maaskee fornemmelig Jornandes, og anvendt dem til — med Navnefortolkning og Navnefordreining¹⁾ — at bestemme Beliggenheden af Asernes og Vanernes Boliger. At han med sit „store eller kolde Svithjod“ vil udtrykke Middelaalderens latinske Scythia magna, er aabenbart. Hiin Venævnelse skriver sig dog neppe fra Snorre; den er uden Tvivl ældre og maaskee i sin Oprindelse en Fordreining af Navnet Tzjud-hjød eller nærmere den oldnorske Udtale Siuhjød d. e. Tschudernes Folk eller Land, til det mere bekendte Svihjød, hved hvilket Svearnes Folk og Land betegnedes (egentlig sammentrukket for Svja-hjød), og fra hvilket det altsaa for Tydeligheds Skyld maatte stilles ved Tillægget: „det store.“ Herom ville vi længere ude i Afhandlingen komme til at handle noget udførligere. Naar Snorre senere gjør det store Svithjod til Godheim d. e. Gudernes Hjem, i Modsetning af det egentlige Svithjod som Manneheim

¹⁾ f. Gr. Tanais til Tanavvisl, og dette igjen til Vanavvisl.

285 286

d. e. Mændenes Hjem eller Verden, — saa er dette aabenbare en falsk Fortolkning af de hedenste Sagn om en Gudeverden i Himmelen modsat den jordiske Menneſkeverden. Hiin Gudeverden var naturligtviis tillige Aſernes Verden eller Gaard, Ásheimr, Ásgarðr. Den henflyttedes i Snorres Beretning til Jorden; men Forfatteren synes dog at have forglemt denne Henflytning, naar han senere anviſer de Døde, som vare henvandrede til Odin — til hans Godheim eller gamle Ásgaard — Plads i Himmelen. Hvad endelig Navnene paa de Boliger angaar, som Odin ſkjenker ſine Tempelforſtandere, ſine Diar (egentl. tivar, der i den ældre Eddas Digte betegner: Guder), da gjenfinde vi ogsaa dem alle, paa det jordiske Uppſal nær, i det gamle Eddadigt Grimnismaal¹⁾ ſom Benævnelſer paa de enkelte Guders ſæregne Himmelboliger.

Snorre fuldstændiggjør Beretningen, idet han indfører i den Bannerne ſom et Folk og fremſtiller diſſes mythiſte Kamp med Aſerne — hvilken paa flere Steder i de gamle Eddadigte berøres²⁾ — ſom en hiſtoriſk Begivenhed. Hvad han fortæller om Odins ældre Reiſer og om hans Forhold til ſine Brødre Vile og Ve, er ligeledes taget af en Mythe, der i Eddadigtene antydes³⁾. Beſkrivelsen af Odins Lands- og Legemsfuldkommenheder ſamt hans Tryllekunſter er tagen af det gamle Haavammaal⁴⁾. At Forfatteren lader ham i Danmark tage Sæde paa Fyen, er uden Tvivl blot foranlediget ved Navnet Odinsøy, ſom viſtnoſ synes at vidne om, at han der har været dyrket. Den mythiſte Beretning om Sjælends Tilblivelse støttes paa det forhen omtalte dunkle Vers af Brage den gamle, hvortil ogsaa Fortællingen om Forholdet imellem Odin og Gylfe tildeels knytter ſig. Hvad der ſiges om den Skat, Odin lod ſig betale, er uden Tvivl blot et Forsøg paa at forklare Oprindelsen til den Afgift, ſom fra ældſte Tider findes at være erlagt til de hedenste Templer (hoftollr). Omſtændighederne ved Odins Død ere endelig en Fremſtilling af viſſe for Afatroens Tilhængere egne Meninger og Skikke, hvilke ellers oftere i de gamle Hedendommens Sagn ſkildres.

Det ſtod nu tilbage for Snorre at knytte den hele Beretning om

1) Grimnismål 4—17.

2) Völuspá 22; Egisdrekka 33—36.

3) Egisd. 26.

4) Haavammaals to ſidſte Afdelinger: Loddafnismål og Rúnatalspátrr Ódins.

Odins og Asernes Indvandring i Norden til den egentlige Ynglingasaga, hvilken han for Resten har grundet paa det gamle Kvad Ynglingatal af den norske Skald Thjodolf af Hvin, Harald Haarfagers Samtidige. For at bane sig Veien hertil er det uden Tvivl, at han har indført Vanerne i sin Beretning og omtalt dem som et Folk; thi til denne Klasse af Gudbevæsenere hørte ifølge Asalæren Frey, efter Snorres Mening den samme som Yngve, Ynglingeættens Stamfader, hvilken ellers af Andre (saaledes i den korteste Indvandningsberetning og i Eddafortalen) gjøres til en Søn af Odin¹). Var det antaget, at

¹) Her er en i Dine sildende Vasslen i de gamle *Wttetal*. *Are Frode* har de første Led af Ynglingerne saaledes: „Yngvi Tyrkjakonungr, Njördr Sviakonungr, Frayr, Fjölhir“ (*Schedæ Kap. 12*); *Langfedgatal*: „Ödinn, Njördr, Yngvi-Freyr, Fjölhir“ (*Ser. r. D. I 4.*); *Wttetallet ved Guden af Fundinn Noregr*: „Burri er red fyrir Tyrklandi, Burr, Ödinn Ása konungr, Freyr, Njördr, Freyr, Fjölhir“ (*Fornaldar Sögur II 12*); det gamle svenske *Registrum Upsaliense*: „Inge, Naroch, Froy, Fjöl“ (*Geijer Svea-N. Håfd. I Tab. II til S. 452*). — At *Eilnavnet Yngvi* er gammelt for *Frey* og skriver sig fra *Hedendommen*, sees deraf, at den her omtalte *Thjodolf af Hvin*, der var *Hedning*, i et mytisk Digt kaldet *Haustlöng* benævner *Guderne* „*áttir Ingifreys*“ d. e. *Yngve-Freys Slægtninger* (*Snorra-Edda, Rasks Udg. S. 124*; *Ed. Arnam. I 312*); ligesom man vel og maa antage, at den i *Egisdrekka 43* forekommende *Benævnelser* paa *Frey*: *Ingunnar Freyr*, i *Grunden* er den samme (jfr. *Ynglingasaga Kap. 20*) og egentlig betegner: *Ungdommens* eller den *ungdommelige Frey*, — en *Benævnelse*, som godt passer paa den sig stedse foryngende *Frugtbarheds Gud*. *Merkeligt* er det ellers, at selve *Digtet Ynglingatal* vel nævner den *Kongeæt*, som det besynger: *Freys Afkom* (*Freys afspringr. Engl.-S. 23*; *Freys áttungr. ibid. 33*), men dog ikke synes at have opført hverken *Navnet Frey* eller *Navnet Yngve* som et eget Led i *Slægttræffen* foran *Fjölner*; idetmindste anføres af *Snorre* intet *Vers* af *Digtet* for det om *sidstnævnte Konge*. At *Snorre* og hans *Forgjængere* i at *udlede Ynglingernes Herkomst* fra *Frey* netop have gaaet efter *hine Udtryk* i *Digtet*, er høist rimeligt; men om de heri have truffet det *Rette*, er maasse tvivlsomt. De gamle *hedenske Skalde* anvende ofte i *sine Omkrivninger Guderne* *Navne* paa en meget ubestemt *Maade*; saaledes *Thjodolf* i *Haustlöng*, naar han, som ovenfor anført, kalder *Aserne* overhoved: „*Freys Slægt*“; saaledes *Gyvind Skaldaspilder*, naar han i sit *Haalehygatal* kalder *Haakon Jarl Orjotgardsfson*: „*Freys áttungr*“ d. e. *Freys Wtling* (*Snorre Harald Haarf. S. Kap. 13*), uagtet han paa et andet *Sted* i samme *Digt* tydelig angiver *Haakons Stamfader Sæming* at være *Odins Søn* (*Ynglingasaga Kap. 9*). *Gyvinds Mening* med *Udtrykket „Freys áttungr“* kan altsaa ikke være *anden*, end *blot*: den *Gudebaarne*, den fra *Guderne* *stammende*; og hvad *forhindrer* vel at *forklare Thjodolfs*; „*Freys afspringr*“ og „*Freys áttungr*“ paa samme *Maade*? De *hedenske Skalde* have saaledes uden *Tvivl* i *sine Wttetal* i *Grunden* intet andet villet sige, end at de *Høvdingætter*, som de *opregnede*, havde sit *Udspring* fra *Guderne*, eller, hvad der betyder det *Samme*, fra *Odin*, alle *Guders*,

Ynglingerne i Uppsäl stammede fra Frey, saa var heraf en naturlig Følge, at denne og hans Fader Njord maatte sættes som Herskere i Svithjod og gjøres til Odins Eftermænd i denne Verdigbed. Frey, Frugtbarhedens Gud, blev saaledes, ganske i den øvrige Fortolknings Mænd, gjort til en Konge, under hvem Svearne uafbrudt nødde Fred og gode Maringer, og hvem de derfor efter hans Død paakaldte for fremdeles at beholde denne Lykke. Mytherne om hans Søster Freyja bleve, i et lignende Tilfælde, for Fuldstændigheds Skyld vedføjede. Hvad der endelig fortælles om Freys Død og Begravelsesmaade, har muligens sin Grund i en ældgammel Etik, at de Mænd, som i levende Live fortrinligen dyrkede denne Fredens Gud, lode sig i Døden høiløkke ubrændte med sine Skatte¹⁾.

Med Fjølner, der gjøres til Freys Søn, begynder den paa Ynglingatal grundede Saga²⁾.

Før vi forlade denne Klasse af Beretninger om Nordens Bebyggelse, hvilken vi nu tro tilstrækkeligen at have drøftet, maa vi tilføie den Bemærkning, at vi her intet Spor finde til nogen historisk Forklaring af Eddalærens Dverge, Jøtner, Alfes og lignende mytiske Væsener (naar undtages Banerne i Snorres Beretning), som Folkesæd, der have dannet Nordens føroldinske Befolkning. Til en saadan Forklaring finder man derimod Spor i den, i sin nærværende Form rigtignok hverken meget gamle eller meget paalidelige, Hervararsaga, hvor det (Kap. 1) heder: „Førend Tyrker og Asiamænd kom til Norden (nordrönd), beboede Niser og Halvriser

alle Slægters Fader (jfr. Gylfaginning Kap. 9 i Snorra-Edda Bd. Arnam. I 54). Skaldenes christelige Fortolkere have tillagt Resten, og forevrigt hver forklaret de gamle Udtryk, som ham syntes bedst. Ynglingenavnet som Etnavn kan selvfølgelig vel have en ganske anden Oprindelse end fra Gudens Freys Tilnavn

¹⁾ Den herhen hørende Fortælling om Freys Hoi med Dør og tre Binduer o. s. v. (see Ynglingasaga Kap. 12) er uden Tvivl et gammelt Qventyr, opfundet af Christendommens første Lærere. Som saadant viser den sig tydelig paa et andet Sted, hvor den forekommer, nemlig i Olaf Tryggvessøns S. udg. i Skaalholt II 50. [Glatobogen I 403.]

²⁾ Med Hensyn til Beretningen i det Hele maa vi ellers henvise til P. G. Müllers ypperlige Verk: Critisk Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagnhistorie, eller om Troværdigheden af Sætos og Snorres Kilder. Kbhvn. 1823. S. 184—195.

Verdens nordre Deel (nordrhålfana). Da (nemlig ved Afiamændenes Ankomst) skede megen Blanding imellem Folkene; Niserne fik sig Kvinder fra Mannheim, men nogle (Niser) giftede did sine Døttre." — Ved Niserne forståaes her aabenbare Eddamythernes Jotner; men Forklaringen af disse som et Folk maa visseiligen ansees for ligesaa uefterrettelig, som hele den øvrige historiske Forklaring af Afsælæren. Sy vi til dennes Kilde, da finde vi i Jotnerne under alle deres forskjel- lige Benævnelser intet uden mythiske Urvæsener, hvilke som den grovere Verdensmateries Aander overhoved staa fiendtlige mod Aserne som de skabende eller rettere ordnende og opholdende Kræfter i Naturen. Jotnerne forestilles tillige i denne Egenskab som ældre end Aserne, og de maatte selvfølgelig i Folketroen være til paa ethvert Sted, hvor man syntes at spore deres Virkninger, og det som Urvæsener, bundne paa en Maade til selve Landet og ældre end al Bebyggelse. Dette mythiske Forhold har hos Afsælærens christelige Fortolkere, der i Aserne kun saa en indvandret Folkestamme, ganske naturlig avlet Forestillingen om Jotnerne eller Niserne som ældre Beboere eller Urbeboere i de Lande, hvilke hine besatte, samt givet Anledning til den Mængde af Middeldalderens Eventyr, hvori disse Væsener spille Hovedrollen. — At det samme blev Tilfældet med Aferne, Eddalærens Luft- og Jordaa- der, kan saa meget mindre undre os, da der virkelig fandtes en Stamme eller et Fylke af Nordmændene, der benævntes Afer. Men dette sidste Navn findes at være oprundet fra Beliggenheden af denne Stam- mes Bopæle ved en stor Elv (Raumelstr); det betegner altsaa Elvboere, og har saaledes i Grunden intet at gøre med det mythiske Afsenavn. Hvad Dvergene (ogsaa benævnte Svartalfer) angaar, da er det først af de nyere Tidens Historieforskere, at disse ere fremdragne i Historien som et Folk.

Vi gaa nu over til den anden Klasse af Sagaberetninger om en Indvandring i Norden. Under denne regne vi tvende indbyrdes meget overeensstemmende Fortællinger, begge bekjendte under Navnet Fund- inn Noregr d. e. det fundne Norge¹⁾. Vi fremsatte først Be-

¹⁾ De findes bedst udgivne i Rasks Snorra-Edda ved Slutningen, og i Fornaldar sögur 2den Deel; mindre nøiagtig er den ældre Udgave i Björners Rämpadater. Ogsaa trykte i Olaf Tryggvessøns Saga udg. i Skaalholt 1 214 ff. 11 331 ff. [Statobogen i 24—29. 219—220]

retningen i sit Hovedindhold efter den vidtløftigere Bearbejdelse, og tilføie derpaa Afvigelserne i den kortere.

„Nu skal berettes, hvorledes Norge først bebyggedes, og hvorledes Kongerætterne der og i andre Lande ere oprundne, og hvi de kaldes Skjoldunger, Budlunger, Bragninger, Ddlinger, Volsunger eller Niflunger.“ Fornjot havde tre Sønner: Hler (Hav), der raadede for Søen, Loge (Lue), der raadede for Jlden, Kaare (Kåri Frostvind), der raadede for Vindene. Fra Kaare stammede gennem tvende Led — Jökul (Isbjerg), Snær (Snee) — Thorre og hans tre Søstre, Fønn, Drifa og Mjöll (alle disse tre Navne betegne Snee). Thorre var en berømt Konge; han raadede for Gotland (rigtigere Jotland), Ronland og Finnland. Konerne (Kvænerne) offrede til ham for godt Nar, det er hos dem Snee og Skiføre. Dette Offer var ved Midvinter, og derfor kaldtes Maaneden Thorremaaned (Þorramánaðr). Thorre havde to Sønner Nor og Gor og en Datter Goe, efter hvem den næstfølgende Maaned blev opkaldet. Goe blev borte, og hendes Brødre droge ud for at opføre hende. Nor holdt store Slag paa Kjølens vestlige Side, fældede fire Konger, Bee og Bei, Hunding og Heming, og underlagde sig Landet lige til Søen. Han for derpaa op lige til Kjølen og saa syd igjennem Østerdalene (Eystridalir), Vermeland og langs Væneren til Havet; alt Landet i Vest for denne Grændse tilegnede han sig; „dette Land er nu kaldet Noregr“. Ved Midvinter kom han til Heimørk, hvor han fandt en Konge Nolf i Berge (i Bergi), en Søn af Svade Jotun af Dovre og Nabhild, Datter af Kong Gystein, som længe havde raadet for Heimørk. Nolf havde bortrovet og egtet Goe; nu gav han sig under Nor, der siden egtede hans Søster Hødd. Derpaa for Nor atter vest til Havet og traf der i en Fjord, „som nu kaldes Norafjord,“ sin Broder Gor, der da var kommen nord fra Dødehav (Daudahafi, maaskee rettere Dumbshafi d. e. Ishavet) og havde tilegnet sig alle Der paa sin Bei, haade beboede og ubeboede. Brødrene skiftede Niget imellem sig, saaledes at Nor skulde have alt Fastlandet „nord fra Jotunheim og syd til Alfheim,“ men Gor skulde have alle Der, „som laa i Bagbord for hans Skide (Skib), naar han for nordfra langs Landet.“ — Nu opregner Fortællingen Gor „Søkonges“ Afkom med Navne, som

alle findes at være brugte af de gamle Skalde som Benævnelser for Søkonger. — Derpaa følger Nors *Ut*. Hans Søner vare *Thron*, *Gard*, med Tilnavn *Agde*, og *Naum*. Den første fik efter sin Fader det efter ham opkaldte *Thronheim*; hans *Ulfom* nævnes ikke. — *Gard* havde mange Søner, der nævnes, og fra hvilke Kongeætterne i det vestlige Norges Fylker, *Nordmore*, *Søndmore*, *Fjordene*, *Sogn*, *Hordaland*, *Mogaland* og *Agder*, udledes. — *Naum* fik hele det østlige Norge samt *Naumsdal*; fra hans Søner, der ogsaa opregnes, og det med *Navne*, der for største Delen svare til Fylkerne, over hvilke deres *Utmænd* raadede, udledes alle *Høvdingeætter* i disse Dele af Landet (Kap. 1—2). — En af *Naums* Søner var *Ming*, der raadede for *Mingerike* og *Baldres*; hans Søn igjen *Halfdan* den gamle. Da *Halfdan* modtog Kongedømmet, gjorde han et stort Offer og udbad sig, at han maatte leve 300 Vintre i sit Kongedømme. Han fik det Svar, at han ei skulde leve meer end een Mandsalder; men i 300 Vintre skulde ingen utigin Mand (d. e. som ei bar Konge- eller Jarlsnavn) og ingen Kvinde fødes i hans *Ut*. Han var en stor Kriger. I *Austrveg* (Landene om *Ostersøen*) fældede han i Dvekamp en Konge *Sigtrygg* og egtede *Ulfny* (*Ulmveig*), en Datter af *Gymund*, Konge i *Holmgaard* (*Musland*). De ni første Søner, han afledte med hende, „hvilke alle siges at have været jævn gamle,” faldt i Strid uden at efterlade Børn; men de vare saa berømte, at deres Navne siden brugtes som Betegnelse for Konger (alle de opregnede Navne ere virkelig ogsaa i Digterproget Kongebenævnelser). Dernæst afledte de atter ni Søner, fra hvilke nedstamme de efter dem opkaldte *Utter*: *Døglinger* (fra *Dag*), *Bragninger* (fra *Brage*), *Skilfinger* eller *Skjoldunger* (fra *Skelfer* og dennes Søn *Skjold*), *Hildinger* (fra *Hilder*), *Siklinger* (fra *Sigar*), *Lofdunger* (fra *Lofde*), *Mudlinger* (fra *Mude*), *Budlinger* (fra *Budle*), *Mislunger* eller *Gjukunger* (fra *Mæfil*). Disse *Utter* — paa *Siklingernes*, *Mudlingernes* og *Mislungernes* nær — lader Fortællingen samles i *Harald Haarfager* (Kap. 2). — Derpaa tilføies flere *Uttetal*, nemlig (Kap. 3): fra *Ulf* den gamle, Konge i *Ulfheim* (uvisst om samme Person, som i Kap. 2 kaldes *Finnalf* den gamle og gjøres til en Søn af *Naum*, Nors Søn) igjennem *Ragnar Lodbrok* til *Harald Haarfager* (i *Ulf* 11 *Led*); — fra *Harald*

den gamle, Søn af Baldar den milde Hroarsøn, igjennem Ivar Vidfadmne til Harald Haarfager (ogsaa i Alt 11 Led); — dernæst (Kap. 4) fra Kong Burre, der raadede for Tyrkland, igjennem Odin, Frey og Ynglingerne; — (Kap. 5) fra Odin igjennem Skjold og Fredfrode; — og endelig (Kap. 6) fra Adam igjennem Trojanerkongerne, Thor o. s. v., Odin, Skjold o. s. v., Ivar Vidfadmne — alle tre Uttetal til Harald Haarfager. — Til Slutning vedfoies (Kap. 7—9) to Uttetal, et nedadgaaende, et andet opadgaaende, fra Harald Haarfager til Olaf Haakonson, der „forshandt“ (hvarf) Mar 1387.

Den anden Bearbejdelse af denne Beretning, der egentlig udgjør Indledningen til en Fortælling om Orknøernes Jarler, have vi kaldet den kortere, fordi den udelader de fleste Slægtregistere; i Fremstillingen af Nors Tog er den derimod udførligere. Dens væsentligste Afsigtelser ere: Begyndelsen, der handler om Fortællingens Diemed, mangler; det heder derimod strax: „Forn jot har en Konge hedt; han raadede for Totland, som kaldes Finnland og Kvænland; det er i Ost for den Havbugt, som gaar ind lige mod Gandvik (det hvide Hav), og som vi kalde Helsingjabotn (den nuværende botniste Bugt).“ I det næstfølgende Slægtregister indskydes et Led, nemlig Froste. — Nor og Gor tiltræde sin Reise tre Vintre efter at Goe er forshunden. — Gors Reise gaar igjennem Helsingjabotn, Alandshav og Ostersøen til Danmark, hvor han paa Hlesey (Lesø) træffer Frænder, Vtmænd af Hler den gamle. Han fortsætter derpaa sin Reise, men spørger intet til sin Søster. — Nor og hans Følge foretage Reisen paa Ski; de bagenfor (d. e. i Ost for) Finnmark boende Lapper vilde hindre dem Overfarten, men bortstræmtes ved deres Trolddom, da de saa deres Baaben og hørte deres Hærstrig. Nor kom nu vest over Kjølen ned til en stor Fjord og underlagde sig efter heldige Kampe (med hvem nævnes ikke) det omkringliggende Land, „som nu kaldes Throndeheim.“ Sine Mænd lod han undertvinge Nøre. Selv drog han over Fjeldet (Dovre fjeld) syd igjennem Dalene til Søen Njors (Njosen). Her fik han spurgt, at hans Mænd i Vesten vare blevne overvundne af en Konge Sofne, „der raadede for det nu saakaldte Sofnadal.“ Han drog derfor over Baldres til Sogn, hvor han mødte Sofne,

overvandt og fældede ham. Han døde en Stund paa det Sted, „som nu hedder Norafjord,“ og her kom hans Broder Gor ham til Mødes sydfra. De deelte nu Landet; Nor skulde have Fastlandet, Gor Derne. Derpaa fór Nor til Dplandene og fandt paa Heidmørk sin Søster, som Nolf af Bjarg (or Bjargi), Svade Totuns Søn norden fra Dobre (hans mødrene *Ut* nævnes ei her), havde borttrovet fra Kvænland. Det kom til Evkamp imellem Nor og Nolf, men da de længe havde kjæmpet uden at nogen af dem var bleven saaret, forligtes de, og Nolf fik Goe til Gyte. „Derfra vendte Nor tilbage nord til det Rige, som han havde under sig lagt; det kaldte han Norvegr. Han raadede for det, medens han levede, men hans Søner efter ham. De skiftede Landet imellem sig. Rigerne bleve mindre alt eftersom Kongerne bleve flere, og dektes saaledes i Fylker.“ Om Gor bemerkes derpaa, at han kaldtes Søfonge, at hans Søner Heiter og Beiter vare urolige Mænd, der ofte angrebe Nors Søners Rige. Beretningen slutter endelig med et Uttetal paa fem Led fra Heiter til Magnvald Jarl den mægtige, hvilket ikke findes i den vidtløftigere Bearbejdelse.

Vi have her for os en Beretning, som i Middelalderen synes at have været lidet paaagtet, medens derimod enkelte Nyere paa den have bygget saa at sige hele Norges Fylkeshistorie for Harald Haarfager. Vi maa først undersøge dens Optegningstid, dernæst dens Kilder.

Begge Bearbejdelse af Fortællingen findes i det bekjendte islandske Pergamentshaandskrift *Flateyjarbók*, der er skrevet i Aarene 1387—1395. Saavidt vides, forekommer ingen af dem i noget andet gammelt Haandskrift; og ikke heller gives nogen nyere Afskrifter af dem, som røbe anden Oprindelse end fra *Flateyjarbók*¹⁾. Af denne Coder's Medskriver ere ogsaa aabenbare de tvende sidste Slægtregistere i den vidtløftigere Bearbejdelse (Kap. 7--9), samt maastee de nærmest foregaaende (Kap. 3—6). Det øvrige af Fortællingen er imidlertid i sine Hovedpunkter ganske sikkert meget ældre end *Flatabogens* Medskrivelsestid.

Islands *Landnamabók* (Fortællingen om Islands Bebyggelse ved Nordmændene) giver her en vigtig Dplysning. Dette ypperlige

¹⁾ Fornaldar-sögur II S. V.

Strift have — som af nyere Lærde er oplyst — i fire Bearbejdelser: den ældste i Hovedsagen af Ake Frode og hans Samtidige Kolflegg Aabjornsen, altsaa fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; — den anden af Sturla Thordsen og flere hans lærde Samtidige, fra den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede; — den tredie af den bekjendte norske og islandske Lagmand Hauk Erlendson, omtrent samtidig med den foregaaende, eller fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede; — den fjerde er kun en nyere Sammenstobning af de førnævnte tre¹⁾. I alle disse Bearbejdelser af Landnamabok forekommer et Uttetal, hvori Landnamsmanden Bodbvar Hvites (fra Vors) Stamfædre opregnes, og hvori den 10de af disse opad er Nolf Konge af Berg (or Bergi)²⁾. I den ældste Bearbejdelse standses ved denne uden noget videre Tillæg. Den anden tilføjer om Nolf, at han var Svases (Svades) Søn nord fra Dobre og gift med Goe, efter hvem Goemaaned er opkaldet. Den tredie endelig lægger endnu hertil, at Goe var en Søster af Gor og Nor, efter hvem Norge er opkaldet. — Tillæggene i den anden og tredie Bearbejdelse berøre aabenbare Hovedpunkterne i Fundinn Noregr. Vi maa altsaa slutte, at en Fortælling, i Hovedsagen stemmende med den, vi nu have under dette Navn, allerede har været til ved Slutningen af det 13de Aarhundrede, samt at den da ikke har været anseet for noget blot Opspind af Samtidige. Men paa den anden Side taler den ældste Bearbejdelse af Landnamabok ikke et eneste Ord om Nolfs Forfædre eller hans Giftermaal, og Ake Frode havde dog den bedste Leilighed til at faa Bodbvar Hvites Uttetal saa fuldstændigt, som til hans Tid var muligt, da han, efter hvad man andenstedsfra veed³⁾, havde mange af sine vigtigste Efterretninger fra Odd, en Sønneson af Hall paa Sida, der atter var en Sønneson af bemeldte Landnamsmænd Bodbvar Hvite⁴⁾. Fortællingen var altsaa ikke den i alle gamle Sagn saa kyndige Ake bekjendt; ja, hvad mere er — og hvad der strax maa vække nogen

1) See Fortalerne til de tvende kjøbenhavnske Udgaver af Landnámabók, samt fortrinsviis Professor B. Magnusens skarpsindige Underfølgelser i Grønlands historiske Mindesmærker, I 11—41 [jfr. Fortalen til Ísl. sögur 1843 I].

2) Landnámab. IV 7.

3) Jfr. Fortalen til Snorres norske Kongesagaer.

4) Landnámab. IV 7.

Mistanke om dens Troverdighed — den kan ikke heller ansees for at have været i Ares Tid kjendt i Sidaætten, som dog nedstammede fra en af de deri forekommende Hovedpersoner. — Fortællingen maa saaledes, ligesom den er ældre end Slutningen af det 13de Aarhundrede, paa den anden Side være yngre end Midten af det 12te, noget som ogsaa bestrykes derved, at Følkenavnet Lapper i dens kortere Bearbejdelse forekommer; et Navn, som ei kan paavises brugt i vort Norden førend i Slutningen af dette Aarhundrede (hos Særo); og vi seile selvfølgelig neppe ved at antage den for at være sammensat i Tidsrummet ved 1200. Den kunde da i Sturlas og Hauks Tid være gammel nok til at have Krav paa disse Lærdes Opmerksomhed ¹⁾.

Vi spørge hernæst om Fortællingens Kilder. Selv paaveraaber den sig ingen saadanne, ligesaalidet gamle Sagn som Digte. Imidlertid finde vi en Deel af den virkelig at grunde sig paa en ældre Overleverelse. — Der findes blandt den ældre Eddas Digte et i flere Henseender meget mærkeligt Kvad, benævnt Hyndluljod d. e. Hyndlas Sang, i hvilket en Jotunkvinde Hyndla foreslilles, paa Gudinden Freyjas Bøn, at opregne hendes Yndlings og Dyrkers Ottars Ot, hvorved hun ogsaa kommer til at berøre andre berømte Hovdingeætter. Den Ottar, som Digtet angaar, nævnes derpaa som en Søn af Innstein, hvilken af selve Slægtrækken sees ingen anden at være end den berømte Helt af dette Navn, som fulgte Kong Alf eller Half af Hordaland og selv var en Søn af en hørdst Jarl, Alf den gamle. ²⁾ Kvadet, som maa antages at være digtet for Ottar eller til hans Minde, er altsaa tilbagevet i Norge; og da det nævner Harald Hildetand og hans Stifbroder Randver ³⁾, men hverken dennes Søn Sigurd Ring eller Sønnesøn, den berømte Ragnar Lodbrok, maa man antage, at det ei er forfattet senere end ved Aar 700 efter Chr., hvad ogsaa Kong Halfs rimelige Levetid bestyrker. I dette gamle Digt, det eneste hedenske Kvad i Eddasamlingen, hvis Alder man nogenlunde kan bestemme, heder det:

¹⁾ P. C. Müller i sit Sagabibliothek (I 443) antager den for ældre end Midten af det 12te Aarh. At dette neppe kan være rigtigt, tror jeg fremlyser af det Anførte.

²⁾ Hyndluljöd 12 jfrt. med Halfs Saga Kap. 10.

³⁾ Hyndluljöd 27.

„Alli (Álfr eller Hálf?) var før
 stærkest blandt Mænd,
 Halfdan end før
 høiest blandt Skjoldunger.
 Heiberømte Slag
 de Tappre vandt;
 hans Stordaads Ny
 sig vidt som Himlen strakte.

Forenet med Gmund,
 den hyperste af Mænd,
 Sigtrygg han fælded'
 med svale Klinge;
 Almveig han egted',
 den herligste Kvinde:
 de avled' og eied'
 atten Sønnen.

Derfra stamme Skjoldunger,
 derfra Skilfjinger,
 derfra Dblinger,
 derfra Unglinger (eller Vlfjinger),
 derfra Hauldbaarne,
 derfra Hersbaarne,
 det bedste Mandvalg
 under Midgard (d. e. paa Jorden)¹⁾.

Vi have her for os alle Hovedpunkterne af Fortællingen om Halfdan den gamle, som i Fundinn Noregs vidtløftigere Bearbejdelse paa en Maade udgjør et Uffnit for sig. Vi finde den ogsaa mere i det enkelte stemmende med Fundinn Noregr, dog uafhængig heraf, i den Deel af den yngre Edda, som benævnes Skaldskaparmaal eller Skalda, hvilken neppe er yngre end Midten af det 13de Aarh.²⁾ Sagnet om Halfdan er saaledes ældgammelt og har været udbredt. — Sammenholde vi det nu i dets tre forhaandenbærende Bearbejdelser, saa bliver det høist sandsynligt, at den i Hyndluljod er den umiddelbare eller middelbare Kilde til de tvende andre. I Digtet nævnes ei Halfdans Fader eller Forfædre, ligesaa lidet som hans Nige eller

¹⁾ Hyndluljod 14—16.

²⁾ Eneira-Edda I 516—522.

Skuepladsen for hans Bedrifter; — kun forstaar man, at han tilhørte det Folk, blandt hvilket Kvadet selv er digtet. De fra ham stammende *Ætter* nævnes kun i Almindelighed som omfattende alt, hvad der var udmerket af Konger og Høvdinge i Norden. I det begge de andre Bearbejdelser tilføie Beretningen om Halvdans Døffring og den dermed i Forbindelse staaende Spaadom, følge de uden Tvivl gamle til Hyndluslod knyttede Sagn. Men med deres øvrige Tillæg forholder det sig uden Tvivl anderledes. Navnene paa Halvdans ni ældste Sønner — hvilke de begge anføre i samme Orden og med samme tilføiede Dplysning, og som alle findes at være almindelige Digterbenedønelser for Konger, — ere aabenbare i sin Oprindelse blotte Appellativer, udtrykkende Kongens eller Anførerens Kald, Verdighed eller Egenstaber. Ligedan forholder det sig med Navnene paa de ni yngre Sønner — i hvilke ogsaa begge Beretninger stemme med hinanden, ikkun at Skalda anfører Yngve og Ynglingerne, hvor Fundinn Noregr har Skelfir og Skilfinger — de ere dannede af gjængse Digterbenedønelser for Konge- eller Høvdingeætter, Benedønelser, som vistnok sjældnest have sin Rod i et Personsnavn, derimod oftest i en eller anden Egenstaber, som man tillagde *Ætten* i Almindelighed eller dens Stamfader i Særdeleshed¹⁾.

Der er altsaa den største Grund til at antage, at alle disse bestemte Personsnavne, hvilke Hyndluslod slet ikke kjender, kun ere Forstere af en falsk historisk Gisning, hvormed man har villet fuldstændiggjøre det gamle Sagn. Dette Tillæg til Sagnet maa imidlertid være ældre end baade Skaldas og Fundinn Noregs Affattelsestid, da det i begge er optaget. Skalda indskrænker sig forøvrigt til at nævne de fra Halvdans Sønner stammende *Ætter*, samt ganske enkelte udmerkede Led af dem; den taler Intet om deres Sammenstød i Harald Haarfager; den forlænger ei heller *Ættestallet* op over Halvdan den gamle, ligesaa lidet som den nævner et Ord om, hvor denne Konges Rige har været beliggende; det eneste Træk, hvorved Begivenhederne lokaliseres, er det, at Halvdans Toge henlægges til Austrveg, og hans Svigerfader Gmund kaldes Konge i Holmgaard, — Omstændigheder, hvori den stemmer med Fundinn Noregr, og som selvfølgelig ogsaa synes at hvile paa

¹⁾ Jfr. Müllers Sagabibl. II 444 f., hvor en saadan Forklaring af de her omhandlede Navne findes fremsat.

et ældre Sagn. — Hvad der i Fundinn Noregr findes om Halfdan Gamles Herkomst er, ligesom de fuldstændige Ettetal fra hans Søner, ganske eget for dette Skrift. Men kun i tvende Punkter finde vi, at dets Beretning her støtter sig til Hyndluljod, nemlig i Beretningen om Dags Egteskab med Thora Drengjamoder (Helttemoder) og deres Børn (jfr. Hyndl. 18), samt i Beretningen om Arngrims Egteskab med Gyfura (jfr. Hyndl. 23); men i Digtet siges — vel at merke — hverken, at Dag var Halfdan Gamles Søn, eller at Arngrim var Dags.

Flere af Nordens berømteste Høvdingeætter samledes virkelig i Harald Haarfagers Person; at de Led af disse, som Fundinn Noregr anfører — især de Harald nærmeste — ere rigtige, have vi ingen Grund til at betvivle; men om disse Etter virkelig have baaret de Ettnavne, som her tillægges dem, er ligesaa usikkert, som det at Kong Halfdan den gamle har havt Søner med de her opgivne Navne.

Hvad vi af denne Deel af Fortællingen kunne slutte, indskrænker sig altsaa dertil: at Halfdan den gamle er en historisk Person, hvis Navn i en fjævn Hedenold har været i et glimrende Ny, baade for- medelst hans Bedrifter, og fordi han ansaaes for Stamfader til Norges berømteste Høvdingeætter.

Fundinn Noregr angiver Halfdan den gamle for en Søn af Ring og en Sønesøn af Naum, Nors Søn. Dette er egentlig Baandet, hvorved Fortællingen om Halfdan og hans Et knytter sig til Beretningens første Afdeling, der ogsaa for en stor Deel er af genealogisk Indhold. At ommeldte Halfdans Medstammelse ikke med et eneste Ord antydes hverken i Hyndluljod eller Skalda, er allerede bemærket. Af de fra Nor udgaaende Ettetal findes kun eet bestemt at støtte sig til hiint Digt, nemlig Innsteins eller rettere hans Faders, Alf den gamles¹⁾; men i Digtet opføres dette ikke længer end til Ewan den røde; i vor Fortælling gjøres Ewan til en Søn af Finnalf den gamle, Naums Søn, Nors Sønesøn, og Ewans Moder angives at være Ewanhild Guldfjæder, en Datter af Dag Dellings Søn (Dagen, Morgentødens

¹⁾ Man maa formode, at der er en Feiltagelse i Fundinn Noregr, naar Alfs Søner kaldes Ingemund og Gyfstein; snarere burde det vel være Innstein og Utstein. Leddene ovenfor Alf vise tydelig, at ingen anden er meent end den Alf den gamle, som baade i Hyndluljod og Halfs Saga angives for Innsteins Fader.

Søn) og Sol, Mundilfares Datter. De sidste Navne ere alle udtagne af de gamle Afsmyther¹⁾, og i det Hele maa de Led, som ligge ovenfor Euan, blive os mistænkelige, eftersom de ei findes i Digtet. Et Par andre af hine Uttetal gjenfinde vi i Landnamabok, dog kun i deres yngste, Landnamstiden (Islands Bebyggelsestid) nærmeste Led²⁾. Det af dem, som gaar længst tilbage, nemlig Landnamsmændene Inge-mund den gamles³⁾, naar dog kun til Jøtunbjørn, om hvilken der bruges Udtrykket „nordan or Noregi“ d. e. fra det nordlige Norge, men han nævnes ei som Søn af Raum eller Sønnesøn af Nor, hvortil han i Fundinn Noregr gjøres.

Ligedan forholder det sig med det Uttetal fra Gor, Nors Broder, til Ragnvald Mørejarl, som findes ved Enden af Fundinn Noregs kortere Bearbejdelse; i Landnamabok, hvor det ogsaa forekommer, ere de tre første Led (Gor, Heiter, Sneide) udeladte, saaledes at Halfdan den gamle, Ragnvalds Oldefader, staar i Spidsen⁴⁾.

I alle disse Uttetal have vi altsaa ligeledes den gyldigste Grund til at tvivle om de ældste Led's Egthed. Naar vi videre sammenligne de i denne Deel af Fortællingen forekommende Uttetal med dem i Beretningen om Halfdan den gamle, da spore vi med Hensyn til Længden de største Uoverensstemmelser. Følge de sidste stammer Harald Haarfager i 16de til 11te Led fra Nor; i de første derimod finde vi Samtidige af Harald at stamme i 7de, ja i 5te Led fra samme Nor. Hertil kommer, at om vi endogsaa holde os til det længste Uttetal, kunne vi dog ikke faa Nor længere tilbage i Tiden end omtrent 500 Aar før Harald Haarfager d. e. imellem 300 og 400 efter Chr. Men til Navnet Noregr, der dog efter selve Beretningen skulde have sin Oprindelse fra Nor, finde vi allerede Spor i det 1ste Aarh. efter Chr.

Disse Omstændigheder antyde aabenbare en stor Unøiagtighed i Angivelsen af de ældste Led, for ikke at sige disses fuldkomne Uegthed.

Endelig ligesom vi sporede i de fra Halfdan den gamle udgaaende

1) Jfr. den ældre Eddas Vafþrúðnismál 22—25. Den yngre Eddas Gylfaginning Kap. 11 S. 56.

2) Jfr. Landnámabok I 3. II 19. III 2. V 12.

3) Landnámab. III 2. Vatnsdœla S. 1.

4) Landnámab. IV 8.

Etter en Stræben efter at danne Kongenavne af *Wt*navne, saaledes spore vi i dem fra *Nor* en Stræben efter at danne Kongenavne af Landskabsnavne, eller rettere efter at ulede Navnene paa norske Fylker fra gamle Konger, som forestilles der at have raadet. *Throndeheim* har saaledes Navn efter en *Thronde*, *Hørdaland* efter en *Hørd*, *Nogaland* efter en *Nugalf*, *Raumarike* og *Raumsdal* efter en *Raum*, *Alfheim* efter en *Alf*, *Hadaland* efter en *Hød* o. s. v. *Wistnok* staar det ikke til at negte, at ligesom *Gaarde* og *Bygdelag* ikke sjælden findes at være opkaldte efter Personer, saaledes kunde ogsaa et noget større Landstrøg undertiden faa Navn efter en merkelig Høvding — som f. Ex. *Gudbrandsdalen* rimelig synes at have Navn efter en *Gudbrand* —; ikke heller er det uden Exempel, at medens et Folk endnu er i en vandrende Tilstand, dets enkelte mindre Stammer undertiden opkalder efter Stammehøvdinger; men at dette skulde finde Sted ikke alene med saa vidtløftige, allerede forlængst beboede Landstrøg, som de, hvorom i *Fundinn Moregr* er Tale, men ogsaa med saa mange, og det ovenikjøbet i et Tidsrum af blot to Menneskealderer — alle Navnene ere nemlig efter *Nors* Sønner og Sønnesønner — det er ligesaa utroligt, som at det almindelige Landsnavn, der omfatter de efter visse Høvdinger opkaldte Landskabers Navne, netop skulde være hentet fra Navnet paa samme Høvdingers Fader. — Af alt dette tilsammentaget fremlyser umiskjendelig en vilkaarlig Sammenstilling af historiske Gisninger, og vi nødsages til at fælde en lignende Dom om *Nors* Sønner og Sønnesønner, som ovenfor om *Halsdan* den gamles: at de deels ere reent ud skabte af Landskabs- eller Stammenavne¹⁾, deels ere Begyndelsesleddene i bekjendte Slægtrækker, hvilke Forfatteren vilkaarlig har underordnet en indbildt fælles Stamfader.

Vi komme nu til denne Stamfader selv, til *Nor*, hans Herkomst og Reise. Beretningen herom, der udgjør *Fundinn Moregr*s væsentlige Deel, er ogsaa egentlig Hovedsagen for os i nærværende Undersøgelse.

Af det Ovenanførte vil det allerede være klart, at der fra de gamle norske *Wttetal* aldeles ikke kan hentes nogen Hjemmel for, at

¹⁾ Hvor overmaade tilbøieligt det norske Folkesagn er til saaledes at skabe Personers eller gamle Høvdingers Navne af Stedsnavne, er noksom bekjendt.

en Nor virkelig har været til. Spørgsmaalet bliver nu: gives der nogen anden Hjemmel for hans historiske Tilværelse?

Hertil maa svares, at udenfor Fundinn Noregr nævnes han ikke i et eneste af vore gamle Digte eller Sagaer, naar undtages paa det allerede omtalte Sted i Landnamabok, hvilket Sted imidlertid, som vi have seet, rigtig betragtet snarere maa antages at vidne imod end for hans Ret til at optages i Historien. Nors historiske Betydning staar altsaa og falder med Troverdigheden af Fundinn Noregs Beretning om ham, og denne maa allerede efter det forhen Udviklede forekomme os meget mistænkelig. — Der findes i den ikke det ringeste Spor til et ældre poetisk Grundlag; ikke heller har den i sin Form og Tone noget af hvad der pleier karakterisere det egte historiske Oldsagn.

See vi nu hen til Nors Herkomst, da angives hans første Stamfader at være Fornjot. Dette Navn forekommer i Skalda og ellers i gamle Digte som en Jotunbævnelse¹⁾; og da det egentlig betegner: den gamle Besidder, Urbesidderen, — kunne vi ikke betvivle, at derunder oprindelig har været betegnet Urjotunen Ymer, Afamythernes Verdensmaterie, af hvis Krop Aserne, d. e. de skabende og ordnende Naturens Magter, forestilles at danne Jorden og dens nærmeste Omgivelser, og fra hvem den hele Jotunslægt d. e. efter Afadyrkerne's Forestilling: de skadevoldende Kræfter i Naturen, — troedes at nedstamme. I denne Betydning kaldes Stormen (Kaare), Havet (Hler) og Ilden (Voge) virkelig i de gamle Digte Fornjots Børn²⁾. I samme Betydning kunde og Frost (Froste), Is (Jokul) og Sne (Snær) siges at stamme fra Fornjot; thi Jotnerne vare overhoved efter Afamytherne vinterlige Væsener — deraf deres Navn: Rimthurser

Stige vi nu længer ned i Fornjots Æt, til Snærs Børn, saa finde vi Sønnen at bære det Navn, som de gamle Nordmænd tillagde Midvintermaaneden (fra Midten af Januar til Midten af Februar), nemlig Thorre, Døttrene at bære Navne, der alle betegne forskjellige Slags Sne. Navnet Thorre (Porri) betegner egentlig: Hovedstyrke,

¹⁾ See Snorra-Edda I 290. 549.

²⁾ Jfr. P. G. Müllers Sagabibliothek II 435.

— i sig selv en passende Benævnelse paa den Maaned, der omfatter den haardeste Deel af Vinteren. At denne Maaned personificeret henføres til Jotnernes *Utt*, og Sneen i sin forskjellige Beskaffenhed kaldes dens Søster, passer meget vel i en kalendarisk Mytbe, ligesom og at den næstfølgende Wintermaaned, *Goe* (fra Midten af Februar til Midten af Marts), gjøres til den foregaaendes Datter.

I det hele *Utt*tetal fra *Fornjot* af lige ned til *Thorre* see vi altsaa intet andet end personificerede Naturkræfter, Naturgjenstande og Maaneder, — en Række af betydningsfulde og i Betydning nær beslægtede Navne, hvilken maa ansees for ligesaa urimelig i Historien, som den kan være passende og rigtig i en fysisk eller kalendarisk Mytbe.

Fornjots *Rige* kaldes *Jotland* (*Gotland* i den vidtløftigere Bearbejdelse maa uden Tvivl være en *Skriv- eller Læsefeil*), der sættes i Forbindelse, eller (efter den kortere Bearbejdelse) gjøres til *Get* med *Finnland* og *Kvænland* d. e. med Landene mellem den botniske Bugt og det hvide Hav. Man finder ikke andensteds disse Lande betegne med hiint Navn; men vel sætte de æventyrlige Sagaer i disse *Egne* et *Rige Jotunheim*, som de have skabt af den saaledes benævnte mythiske Jotnernes Verden, hvilken ifølge *Utsalæren* dannede *Menneskeverdenens* yderste *Omgivelse* mod *Norden*. Vi kunne ei betvivle, at det netop er dette *Jotunheim*, hvilket *Fundinn Noregr* mener med sit *Jotland*, og det saa meget mindre, som det senere hen ved Bestemmelsen af *Nors Riges* Udstrækning udtrykkelig heder, at det omfattede alt *Norges* *Fastland* „nord fra *Jotunheim*.“

At *Jotnernes* *Stamfader* hersker i *Jotnernes* *Verden*, i *Jotunheim*, er som *Mytbe*, betragtet fra *Utsalærens* *Standpunkt*, ganske rigtig. Men var hiint først indført paa *Historiens* *Enemærker*, saa maatte ogsaa hans *Rige* anvises en *Plads* paa den bekjendte *Jord*, og dertil valgtes naturligtviis de *Egne*, hvor det christne *Folkæventyr*, der var traadt i *Utsalærens* *Sted*, allerede havde henlagt *Jotnernes* *Hovedhjem*. *Jotnerne* forbleve imidlertid for de christne *Nordmænd* i *Grunden* at være, hvad de for deres hedenske *Forfædre* havde været, nemlig *Trolde*, *Væsener* af en mere ondartet, om end i legemlig Henseende kraftigere *Natur* end *Menneskene*. Fra saadanne *Væsener* kunde det neppe være

vor Forfatters Hensigt at lade sin Fortællings Helt, den antagne Stamfader for Norges Høvdingætter, have sin Oprindelse. Han maatte derfor gjerne ville ombytte et Navn, der altfor levende mindede om hine Bæfener, med et mere historisk, som dog lignede det; saaledes satte han i Steder for Jotunheim et Jotland, hvilket han — vistnok med en næsten ubegribelig Forglemmelse baade af mythiske og historiske Forholde — befolkede med de til hans egen Tid i disse Egne bekjendte Indbyggere, nemlig Kvænerne. Heraf reiser sig aabenbare det Forvirrede i Beretningen, idet man af dens Sammenhæng ligefrem maa udlede, at Norges herskende Befolkning skulde være af kvænsk Herkomst, noget der dog vist ligesaa lidet har været Forfatterens Mening, som det ellers i Historien eller Sprogforholdene finder nogen Bestyrkelse.

Saaledes er det da beskaffent med den *Or* og den *Egn*, fra hvilken *Fundinn Noregr* lader sin *Nor* oprinde og udgaa. Betragte vi nu Beretningen om selve *Toget*, saa see vi let, at her ikke egentlig er Tale om Bebyggelse af et forhen ubeboet Land, men om en *Grobring*. *Grobrenne Nor* og hans *Broder Gor* udgaa fra Landene mellem den botniske Bugt og det hvide Hav. Deres Reises Hensigt er kun at opsoge en forsvunden *Søstier*; til en saadan Reise er det ei rimeligt, at de have medtaget nogen stor *Hær*, og mindst Rimelighed er der i, at en saadan skulde ledsage *Nor*, der tog Landveien paa *Ski* over *Kjølen*. Desuagtet optræder han strax paa denne *Fjeldstræknings* vestre Side som *Grobren*, beseirer i en Hast sine *Modstandere* og har inden eet *Mar* underlagt sig *Thronheim*. Derpaa gjør han en *Reise* langs *Norges* *Østgrændse* lige til *Gøtaelvens* *Udløb* og tilegner sig nu uden *Widere* alt Landet i *Vest* for denne *Grændse*. Man skulde her næsten tro, at Forfatteren har glemt, at han strax tilførn taler om *Norge* som allerede befolket. *Nors* *Reise* langs *Grændsen* ligner næsten meer en islandsk *Landnamsmands* *Færd*, naar han omfor det *Stykke* ubeboet Land, som han kaarede til *Bosted* for sig og sit *Følge*, end en *Grobreners* *Toget*, som med *Vaabenmagt* undertvinger et vidtloftigt Land. Den egentlige Hensigt af *Reisen* er imidlertid forglemt; først efter den i en *Fart* fuldendte *Grobring* gjenfinder *Nor* sin *Søstier* midt inde i Landet paa *Hedemarken* hos en der boende *Konge*, der altsaa skulde have gjort en *Reise* lige til *Egnene* ved det hvide Hav for at bort-

føre hende. — Med Hensyn til Gors Reise, da see vi, at de tvende Bearbejdelse ere uenige. Naar den kortere lader ham drage igjennem den botniske Bugt og de danske Farvande, skulde man næsten tro, at det var paa Grund af Navnet Hlesey (Hlers D), der mindede om den gamle Hler, at den lader ham tage denne Vej. Navnet Mora-fjord, der efter Sagskriverens Mening skulde minde om Mor, har naturligtviis givet Anledning til at sætte Brødrenes Møde paa dette Sted, ligesom hele Kampen med Sokne, om hvilken den kortere Bearbejdelse veed at fortælle, uden Tvivl blot skriver sig fra Nødvendigheden at lade Mor først erobre den Egn, hvor det var antaget, at Brødrene mødtes — nemlig Soknadal, hvis Navn, der synes at maatte udledes af søkn Slag, Strid, desuden i sig selv fremkaldte Forestillingen om der udførte Krigsbedrifter. — Ingen, som med Opmærksomhed betragter denne Beretning om Brødrenes Tog, vil vel kunne negte, at den i sig selv bærer det stærkeste Præg af at være en Opdigtelse.

Det Spørgsmaal paatrænger sig uvilkaarlig: af hvad Folkestamme vare de Erobrende? og af hvad Folkestamme Landets ældre Indbyggere? — Af Beretningens Sammenhæng skulde man ligefrem slutte, at de Første vare Kvæner, altsaa et finsk eller tschudisk Folk; de ældre Indbyggere maatte man da antage for egentlige Nordmænd. Men i saa Fald hvor urimeligt er det ikke, at en liden Hob Eventyrere af Kvæner i en Haandvending skulde undertvinge et Folk, hvilket Historien ellers skildrer os som højt krigerisk, og heri som i Dannelse de tschudiske Folkeskærd langt overlegent? hvor urimeligt, at ikke ellers noget Spor til de norske Høvdingeætters kvænste Herkomst skulde gives? — Men at Mor og Gor samt deres Følge skulde have været Kvæner, er neppe heller Fortællingens Mening. Den antager sikkert, sin forvildende Udtrykksmaade uagtet, at Erobrerne have været af samme Folkestamme som Nordmændene i Almindelighed. Dog, endog i saa Fald, hvor usandsynlig er ikke Erobringens Hurtighed og alle de øvrige med den forbundne Omstændigheder?

Og nu Norges Opkaldelse efter Mor? — At Navnet Noregr eller Norvegr (sammentrukket for Nordrvegr) betegner: den nordlige Egn, det nordlige Strøg, og selvfølgelig ikke har sin Oprindelse

fra nogen Persons Navn, men af Landets nordlige Beliggenhed, falder af sig selv let i Dinene, og skal længere henne blive yderligere udviklet. Men det at udlede ethvert Lands Navn fra en Person — en første Konge eller Erobrer — var allerede i meget gammel Tid heel sedvanligt og i Middelalderen en Modesag for Historiegranskterne. En lignende Tilbøielighed hos Folkesagnet kom dem heri ofte til Hjælp. Denne Lyst har sat Navne som Angul, Francus, Brutus, Dan o. fl. i Spidsen for enkelte Folkesærds Historie; — og der kan neppe være nogen Tvivl om, at den ogsaa har skabt vor Mor, et Navn, som hverken har nogen Betydning i det oldnorske Sprog, eller for Resten nogenfinde har været brugeligt blandt Nordmændene.

Men — vil man spørge — ere da ogsaa Navnene Gor og Rolf af Berge uhistoriske? — Hvad det første angaar, da binder det sig i Grunden til Historien blot ved det Uttetal, som den kortere Bearbejdelse af Fundinn Noregr anfører, fra ham til Ragnvald Mørejarl. Men denne Ragnvalds Nedstammelse bliver strax mistænkelig, baade derved at Uttetallet kun udgjør fem Led imellem ham, Harald Haarfagers Samtidige, og Gor, som altsaa skulde have levet blot i det hvieste 200 Aar før denne Konge, — og især derved, at Landnamabok, som ovenfor er bemærket, ikke veed at opregne Ragnvalds Forfædre længere end til hans Oldefader Halfdan, og det uagtet tvende af Islands berømteste og paa Historiegransktere rigeste Utter, Sidumændene og Sturlungerne, stammede fra hiin norske Jarl¹⁾. De tvende Led ovenfor Halfdan, Sneide og Heiter, ere begge almindelige Digterbenævnelser for Søkonger; det samme er Tilfældet med alle de øvrige Navne paa Gors Sonner og Sønnesønner, som i Fundinn Noregr forefindes²⁾: hvortil endnu kommer den Merkeligthed, at alle disse Navne synes hentede fra Skibet og Søarten³⁾. Disse Omstændigheder tilsammentagne maa vel overbevise os om, at ligesom Gors Tog er et fuldkomment Dypspind, saaledes er ogsaa hans Navn, ligesaavel som hans uhistoriske Sonners og Sønnesønners, uretteligen indstødt i Uttetallene, og folgelig er hans historiske Tilværelse heraf ubeviselig.

1) Landnámab. IV 8—9.

2) Den yngre Edda Ed. Arnam. I 546—548.

3) Müllers Sagab. II 439.

— Paa den anden Side findes Navnet Gor, hvilket dog forresten ikke kan paapeges som brugeligt blandt Nordmændene, i Skalda blandt Søkongernes Benaævnelser¹⁾. En Maaned, den første i Vinteren fra Midten af Oktober til Midten af November, benaævntes i gamle Dage Gor=Maaned²⁾, og en temmelig betydelig D ved Raumsdalens Kyst hedte i ældre Tider Gorsin (nu Gossen), hvilket Navn man forklarer ved Gorsey d. e. Gors D. Disse Omstændigheder bevise imidlertid i Grunden ligesaa lidet; thi Maanedsnavnet eller Dnavnet kunde fuldt saa vel antages at have foranlediget Kongenavnet som omvendt; det første endog saa meget mere, som det er et fuldkomment Sideslykke til hvad Fortællingen har gjort med Thorre og Gor; — og Navnets Dptagelse blandt Søkongeenaævnelserne i Skalda kan meget let være foranlediget netop ved Beretningen i Fundinn Norge, som vistnok i sin første Sammensætning er ældre end hiint Skrift. Udenfor Skaldas Grindingsvers (indeholdende en Dpregning af Digterenaævnelser paa forskellige Gjenstande), hvori Gors Navn forekommer blandt Søkongernes, findes det, saavidt bekjendt, ikke nogensteds brugt i de gamle Digte. — Alt dette giver vel den gyldigste Grund til at slutte, at Gor er ligesaa uhistorisk som hans Broder.

Hvad Rolf af Berge angaar, da forholder det sig uden Tvivl anderledes. Til ham regnede Sidumændene paa Island sin Vt, og hans historiske Tilværelse har den kyndige Ase Frode, efter hvad ovenfor er viist, antaget. At der ti Mandsaldrer, eller omtrent 300 Aar, før Harald Haarfaager har levet en Konge eller Høvding af dette Navn paa Hedemarken, er altsaa høist sandsynligt. Endogsaa den Omstændighed, som Landnamaboks ældste Bearbejdelse lader uberørt, at Rolf kaldes en Søn af Svade Jotun, synes at have sin Grund i et gammelt Folkesagn. Nordlig paa Hedemarken findes nemlig en meget betydelig Gaard af Navnet Berg, i ældre Tider kaldet á Bergi. Den Deel af Hedemarken, hvori den ligger, kaldtes i gamle Dage Svadabu (omtrent det nuværende Ringsaker Prestegjæld³⁾). Antage

¹⁾ Den yngre Edda I 547.

²⁾ *ibid.* I 510.

³⁾ See Munthes geographiske Anmerkninger til J. Nalls Oversættelse af Snorre I 33; jfr. Thaarups Mag. II 279.

vi nu, hvad der næsten synes utvivlsomt, at det er hiin Gaard, der har været Nolf's Eæde, og af hvilken han har taget Navn, saa see vi tillige strax en Forbindelse mellem ham og Navnet Svade. Vi have al Anledning til at tro, at ligesom Navnene Svadi og Svafi forvexles med hinanden¹⁾, saaledes have de i Grunden samme Betydning og samme Rod, nemlig det gamle Ord *sváss*, *blid*, *behagelig*²⁾; — at følgelig Svadabu oprindelig har betegnet: det blide Bosted. Men nu vide vi, at de hedenske Nordmænd antog, at Bygdelaag eller endog større Landstrøg hvert havde sit overnaturlige beskyttende Væsen, som de benævnte Landvætte, og som de uden Tvivl oftest ansaa for at være et Jotunvæsen³⁾. At man ved at benævne en saadan særegen Skytsaand betjente sig af et Navn, der svarede til Egnens, som han troedes at beskytte, var ganske naturligt, ligesom og at saadan en Skytsaand tidt i Folketroen blev Stamfader for Bygdelagets styrende Hovdingægt. Nolf, som det første bekjendte Led af en berømt *Wt* i Svadabu gjordes saaledes i Sagnet til en Søn af Egnens Landvætte, Jotunen Svade; og at denne sidste Oprindelse igjen herledes fra Dobre, er rimeligviis et dunkelt Vink om, at Egnen har faaet sine første Beboere nordenfjelds fra. Vi maa overhoved bemerke, at naar Jotner ikke alene i Fundinn Noregr, men og i andre mere paalidelige gamle Sagaers *Wttetal* indblandes, eller optræde som første Stamfædre, — da maa dette sikkerligen betragtes fra samme Synspunkt, hvorfra vi her have seet Svade, og kan saaledes ei anføres som Beviis for Jotnernes Tilværelse i Oldtiden som virkeligt Folk. — Paa Grund af alt det Anførte kunne vi ei andet end antage Nolf af Berge for en historisk Person, skjønt vi derfor ligefuldt forkaste hans Forhold til Nor og Gor og Goe som et blot *Djpsind*.

Vi have nøie og i det Enkelte betragtet Fundinn Noregr, og tro nu at kunne fælde vor Dom over Skriftet i det Hele. Dets Grundlag er formeentlig den genealogiske Deel, og denne er ikke af ringe Bigtighed, da den indeholder *Wttetal*, som vi andensteds fra ikke kjende, og om hvis Paalidelighed i Hovedsagen vi ei have Marsag til

¹⁾ Landnámab. IV 7.

²⁾ Jfr. den ældre Eddas *Vafpráðnismál* 17 og 18.

³⁾ Jfr. Landnámab. IV 12.

at tvivle; den er i sine Grundbestanddele gammel, men giver ingen umiddelbar Oplysning om det os foreliggende Emne. Paa denne genealogiske Grundvold har Forfatteren stræbt at bygge et historisk Værk, der ikke alene skulde samle alle Ettetallene i et fælles Udspring, men ogsaa give Norges Historie et i hans Tanker passende Udgangspunkt i selve Landets Bebyggelse; — Indledningsordene til Fortællingens vidtløftigere Bearbejdelse angive tydelig nok dette Diemed. Frugten af denne Bestræbelse blev Beretningen om Nor og hans Tog — en uordentlig og ukritisk Sammensætning af misforstaaede kosmogoniske og kalendariske Myther, indvævet med forvandede Folkesagn, og endelig fuldstændiggjort til et afrundet Heelt ved de vilkaarligste og løseste Gissninger. Den Vilkaarlighed, som fremlyser af det hele deri fremstillede System, gjør det umuligt at forfølge dette Punkt for Punkt i dets Udvikling, saaledes som det tildeels har ladet sig gjøre med det paa Asamytherne byggede; — men dets fuldkomne Upaalidelighed i selve Hovedsagen er ligefuldt indlysende, og vi tør saaledes ikke engang derpaa bygge nogen Formodning om Tilværelsen af et gammelt norsk Folkesagn, der fremstillede Landets Bebyggelse som foregaaen i en Retning fra Norden mod Syden, om endogfsaa en saadan Retning forekommer os beviselig af andre Grunde.

Vi have undersøgt de Beretninger i vore gamle Sagaer, der ligefrem angaa den herskende Folkestammes Indvandring i Norden, og ikkun fundet i dem enten Misforstaaelse af gamle hedenstke Myther, eller Udtryk af visse for Tidsalderen almindelige vrang historiske Anskuelser. — Men der findes andre Udladelser deels i Sagaerne, deels i de gamle Eddadigte, hvilke uden ligefrem at angaa hiin Indvandring alligevel give vigtige Bink med Hensyn til dens Retning. Disse maa vi nærmere betragte.

Vore Sagaer betegne Nordens Beboere ved tre Folknavne: Nordmenn (ogsaa norrœnir menn eller Noregsmenn), Danir og Svjar. Paa den Tid, Sagaerne bleve skrevne, betegnede disse tre Navne alle-rede igjennem flere Aarhundreder Indbyggerne i tre forskjellige Riger: Norge (Norvegr, Noregr, Noregsveldi), Danmark (Danmœrk,

Danaveldi) og Sverige (Sviþjóð, Sviaríki, Sviaveldi); og i lignende Betydning, nemlig som Benævnelse for Indbyggerne i de Lande, der senere udgjorde hine Riger, bruge Sagaerne dem for det meste, endog naar Talen er om Tildragelser ældre end de tre Rigers Opkomst. At de imidlertid have erkjendt disse tre Folks indbyrdes nære Slægtskab, idet de have tillagt dem alle det samme Sprog, nemlig det norske eller oldnorske, er allerede ovenfor bemærket. Desuden fremlyser ei utydeligen af deres Beretninger, at før ovennævnte Begivenhed, der som bekjendt indtraf mod Slutningen af det 9de Aarhundrede og forarsagedes ved flere Smaaastaters eller rettere underordnede Stammers (Fylkers) Forening, ingen skarp Adskillelse imellem de tre Folkensavne har fundet Sted; tvertimod, at de da kun have betegnet Afdelinger af samme Hovedstamme, hvilke saalangt fra at være hinanden fremmede, eller hver for sig noie begrændsede, meget mere ideligen færdedes om hinanden, vare indviklede i hinanden ved de nærmeste Familieforholde imellem deres Høvdingeætter, og skiltes kun ad i Navn, forsaavidt som man nærmere vilde betegne de forskjellige Hovedstreg, i hvilke de satte sig fast.

Stige vi op over Sagaernes Tidsalder, da ville vi finde dette Stamforbåndsskab imellem de tre Folk bestemtere antydet. I de historiske Digte i den ældre Edda, af hvilke de fleste ganske sikkert ere ældre end de tre førnævnte Rigers Oprindelse, tillægges aldrig den Folkestamme, blandt hvilken selve Digtene have hjemme og fra hvilken den Sagnrække, som er deres Emne¹⁾, paa en Maade udgaar, noget eget bestemt Navn; den betegnes kun under almindelige Benævnelser som Folk, Mænd eller andre hermed eenstyvende. Den modsættes imidlertid en anden Folkestamme, som med et almindeligt Navn benævnes Sudrævir d. e. Sydlige, Sydligboende, under hvilket igjen trende andre Folkensavne, Húnar og Gotnar, indbefattes. Ved det første af disse Navne maa man, som senere vil vise sig, ingenlunde tænke paa de historisk merkverdige mongoliske Huner; det andet, der i Hovedsagen falder sammen med det ligeledes i samme Digte forekommende Gotþjóð eller Godþjóð, betegner aabenbare Goterfolket. De Egne,

¹⁾ Nemlig Sagnrækken om Volsunger og Gjufunger.

hvor disse Sudrœnir havde hjemme, benævnes overhoved Sudrvegir d. e. de sydlige Veie, det sydlige Strøg¹⁾.

Disse Navne ere os af høieste Vigtighed, idet de bestemt antyde, hvorledes den ubenævnte Folkestamme i Forhold til hine Sudrœnir

¹⁾ At paaapege alle de Steder i Eddadigtene, hvor Benævnelsen Sudrœnn forekommer, er formeentlig overflødig; vi holde os kun til de med Hensyn til dens Forhold til Navnene Húnar og Gotnar mest oplysende. — I Eddadigtet Sigurdarkvida Fafnisbana III 4 benævnes Velsungen Sigurd Fafnersbane lige efter hinanden først inn sudrœni, siden húnskr konungr, og ellers oftere i Digtet inn húnski (8. 18. 63). I flere Eddadigte tillægges ham desuden denne sidste Benævnelse, ligesom ham og hans nærmeste Forfædre Navnet Húnkonungar d. e. Hunerkonger (Atlamáal 98; Guðrúnarhvöt 3. 6). Paa den anden Side omtales Hunerkongen Atles Underfaatter under Navnet sudrþjóðir, hvilket er eenstydende med sudrœnir (Atlakvida 14), og hans Sendemand benævnes seggr inn sudrœni (ibid. 2). At de saakaldte Húnar tillige have været benævnte sudrœnir, maa altsaa ansees for afgjort.

Med Hensyn til Navnet Gotnar bemærke vi, at det tillægges deels det Folk, over hvilket Niflungerne eller Gjukungerne herskede, deels Jormunreks Underfaatter. Saaledes kaldes paa den ene Side Gunnar Gjufessøn Gotna þjóðan d. e. Goternes Konge (Atlakvida 20), og hans Moder Grimhild gotneskona (Guðrúnarkvida II 17), ligesom og Gjufes Arv og Goternes Stykke eller Mængde (Gota mengi) sammenstilles (Br. af Brynhildarkvidu 8); medens paa den anden Side ogsaa Jormunreks Folk benævnes Gotnar (Hamdismál 23) og Godþjóð (Guðrúnarhvöt 8. 16). — At det er to forskjellige Grene af Goternes Folk, som her omtales, den første vestligere, den anden østligere boende, er rimeligt; men nærmere at bestemme dette Forhold er her Sagen uvedkommende. Forholdet imellem Navnene Gotnar og Sudrœnir er det derimod, som skal oplyses, og dette er ikke vanskeligt. Thi naar det om Sigurd Fafnersbane, der blev dræbt af Gjukungerne under sit Ophold hos dem, heder, at han laa dræbt „á sudrvega“ (Guðrúnarkvida II 8); og det ved Beretningen om, hvorledes Hunerkongen Atle vil gifte sin Søster Oddrun med Gunnar Gjufessøn, bruges Udtrykket „sudr gefa“ d. e. gifte i Syden (Oddrúnargrátr 17); — saa tilkjendegives derved tydelig, at de Gotnar, over hvilke Gjukungerne herskede, boede i Syd for Hunerne, der dog allerede vare sudrœnir, og at Gjukungernes Rige hørte til Sudrvegir, altsaa laa inden disse Sudrœners Grænser. — At de Gotnar, der beherskedes af Gjukungerne, henhørte under de saakaldte Sudrœnir, maa saaledes ansees som utvivlsomt; og at det samme har været Tilfældet med Jormunreks Gotnar eller Godþjóð, kunne vi saameget sikkere slutte, som vi af andre historiske Kilder vide, hvilken Konge og hvilket Folk dette er — nemlig den berømte Hermandrik og de Gøter, som under hans Herredømme, i det 4de Aarh. e. Chr., danne et mægtigt Rige i Landene mellem det sorte Hav og Østersøen.

Húnar og Gotnar have altsaa begge været regnebe for Sudrœnir, men da der nu derhos bestemt skjælnes imellem de to første Navne, saa er det tillige klart, at de have betegnet tvende særskilte, men dog slansforvandede Folk, og at det tredie Navn har som det almindelige Stammenavn omfattet begge.

har betragtet og benævnt sig. Den var og kaldte sig Norrœnir d. e. Nordligboende; og i fuldkommen Overensstemmelse hermed benævnes i Eddadigtene de Egne, hvori den mest færdedes og havde sit Hjem, i bestemt Modsatning til Sudrvegir: Nordrvegir d. e. de nordlige Veie, det nordlige Strog, ja endog ligefrem Noregr, hvilket aabenbare er samme Navn i en sammentrucken Form¹⁾. — Hvor Folketavnet Danir forekommer, hvilket ikkun finder Sted i tvende Eddadigte, der bære Præg af at være blandt de yngre i Samlingen, modsættes ogsaa det Sudrœnir og hæfter sig altsaa ved Norrœnir²⁾.

Vi have her for os tvende Navne, Norvegr og Norrœnir, hvilke, ligesom de have sin Rod i det oldnorske Sprog, saaledes ogsaa paa det bestemteste knytte sig til Norge og Nordmændene som dette Lands og dette Folks særegne Navne i en historisk Tidsalder. De ere aabenbare et Udtryk af Folkets eller Folkestammens Bevidsthed, at være nordligstboende i en videre Kreds af indbyrdes beslægtede Folketærd, til hvilken den vel paa Grund af Lighed i Sprog og Sæder følte sig at henhøre, men af hvilken den dog derhos betragtede sig som en fuldkommen selvstændig Afdeling, paa en Maade modsat alle de øvrige sydligere boende Folk. Navnene ere altsaa oprundne af et Forhold, hvori Norge og Nordmændene endnu kunne siges at befinde sig.

I Eddadigtene finde vi imidlertid umiskjendelige Spor til en Udstrækning af disse Navne udenfor det historiske Norges Grændser. De fremstille Konge- og Hovdingeætter, hvilke vi af selve Fremstillingen see, eller andensteds fra vide, at have hersket i Lande, senere indbefattede under Benævnelserne Sverige og Danmark, — som oprundne af og raadende for den Folkestamme, hvilken modsættes Sudrœnir og altsaa betegnes som Norrœnir. Det gamle genealogiske Digt Hyndluljóð

¹⁾ I Digtet Helgakvída Hundingsbana I 4 bruges Udtrykket Nordrvegir til at betegne det Strog, i hvilken Helten Helges flere Bedrifter stedse skulde mindes; men derved kan ei menes nogen anden Egn, end netop den, hvor Kvadet, der synger hans Priis, — altsaa ogsaa den ubenævnte Folkestamme — selv har hjemme. — I Digtet Helgakvída Hjörvardssonar 31 forekommer „Noregr“ som Navnet paa Helge Hjörvardssøns Hjem, hvorefter han spørger sin Broder Hedín, der var faren hjemmefra „sudir á lönd“ d. e. á sudrveg, for at finde ham. — Begge de nævnte Kvad maa anses for at være blandt de ældste i Eddasamlingen, og det første udmerker sig især som et af dem, hvori Afstroen kraftigt fremtræder.

²⁾ Helreid Brynhildar 11; Guðrúnarkvída II 13. 19.

vidner især heel igjennem herom¹⁾. Vi kunne folgelig ikke betvivle, at det er den Folkeſtamme, der omfatter foruden de egentlige Nordmænd ogsaa Sviarne og Danerne, hvilken i de ældſte Tider i ſin Heelhed betegnede ſig ved Navnet Norrœnir, ligesom den benævnte de Lande, hvor den ſom herſkende tog faſt Sæde, i Almindelighed Nordrvegir; — Navne, ſom forſt ſenere ere blevne ſæregne for Norge og detſ Indbyggere. Norrœnir menn eller, hvad dermed er ganſke ligetydende, Nordmenn (Nordmænd), var alſaa det Navn, hvormed Folkeſtammen, ſom et ſluttet Heelt, i en fjærnere Oldtid, før Opkomſten af de tre Riger, betegnede ſig; og det var naturlighviis i Dverrensſtemme med dette almindelige Stammensnavn, at den ogsaa benævnte ſit Sprog i en ligesaa omfattende Betydning Norrœna eller norrœnt mál.

Eddadigtene oplyſe os imidlertid om mere end blot om Stammens almindelige Navn. Naar vi i dem ſee de norrœne Høvdingeætter forplantede ind paa den ſudrœne Folkeſtammes Enemerker, ja endogsaa i dette Forhold ſelv benævnte ſudrœnir efter det Folk, de beherrſkede²⁾; — naar vi ſee Uſatroen, der uadſkillelig knytter ſig til den

1) Hyndluljóð, der maa antages at være digtet omtrent ved 700 e. Chr. og i Norge (ſee ovenfor S. 40), nævner vel hverken Folk eller Lande; men de Høvdingeætter, ſom der opregnes, og hvis Oprindelse henføres til Aſerne, ere for en ſtor Deel af andre hiſtoriske Mindesmerker beſtendte ikke alene ſom raadende i Norge, men ogsaa i Sverige og Danmark. — At vi finde Begivenhederne lokaliserede efter anførte Synsmaade i de viſnok ofteft meget gamle proſaiſke Forſlavinger og Udfyldninger, der ledfage Eddadigtene, ligesom og i Vølſungasaga, der gjer den ſamme Sagnfreds, ſom vi i de hiſtoriske Eddadigte beſidde, til ſin Gjenſtand, og heri ofteft ſætter ſig til diſe Digte, — er heller ikke uden Begt, ſjont man viſt ikke bør ſtole alt for meget paa denne Lokaliſering, hvor den gaar i det Uſtele.

2) Det er aabenbart af Eddadigtene Fremſtilling i det Hele, at Vølſungeætten egentlig er oprunden fra den ubenævnte Stamme, ſom modsættes Sudrœnir: men alligevel fremſtilles den ſom virkende og herſkende blandt diſe, især Hunerne; — Sigurd Raſnersbane nævnes, ſom ovenfor bemærket, inn húnski, inn ſudrœni, og hans Forfædre Húnkonungar. Naar Sigurd paa et eneſte Sted, og det i et af de aabenbar yngre Digte (Helreid Brynhildar 11) kaldes „ríkingr Dana“ d. e. Danernes eller den danſke Viking, ſaa ſigtes dermed upaatvivelig til et gammelt Sagn, ſom baade de proſaiſke Tilſæg til Eddadigtene og ligeledes Vølſungasaga har optaget, at han var opføſtret i Danmark, ligesom han paa begge de anførte Steder gjeres til en Halvbroder af Helge Hundingsbane, hvis Rige her lægges i Danmark (ſee den ældre Eddas Síntjóttalok og Vølſunga saga 8—13). At Helge og Sigurd vare Halvbrodere, begge Sønner af Vølſungen Sigmund, antydes ellers i ſelve Eddadigtene

norrøne Folkestamme, kraftigen fremtrædende i dennes Hovdingætters Liv, medens det endnu rører sig paa Nordrvegir, derimod tilbagetrædende og endelig ligesom forsvindende i en dunkel Baggrund, alt som det flytter sig længere ind paa Sudrvegir¹⁾; — og naar vi endelig sætte begge Dele i Forbindelse med det nærmest ovenfor udviklede, — saa feile vi vistnok ikke ved heri at finde Retningen af den norrøne Folkestammes Udbredelse temmelig bestemt antydet. Vi see Folkestammen, udgaaende fra et Hjem høit oppe i Norden, virksomt at bevæge sig mod Syden og ligesom vælte sig ind over en anden sydligere boende Stamme.

Hvilken Folkestamme Eddadigtene betegne under Navnet Sudrœnir, er heller ikke utydeligt. Vi finde nemlig i selve Digtene det bekjendte tydske Folknavn Goter indbefattet under denne Benævnelse, — et andet tydsk Folknavn, Burgunder (Borgundar), sat i umiskjendelig Forbindelse dermed²⁾, — og endelig Rhinen omtalt som vedrørende Stammens Enemerker³⁾. Desuden vide vi, at Nordmændene i en langt sildigere Tid, i det 12te og 13de Aarhundrede, benævnte Tydskerne overhoved Sudrmenn⁴⁾, hvilket Navn maa ansees som aldeles eenslydende med sudrœnir menn og allerede forekommer brugt istedet for

1) Det vil uden Tvivl være indlysende for Enhver, der læser Eddadigtene og Volsungasaga med Opmerksomhed, at i Sagnene om Helge Hundingsbane, om Volsungeættens Oprindelse og Sigurd Fafnersbanes Ungdom — altsaa der hvor Oldsagnet saa at sige bevæger sig i sit Hjem — der har Alt et mere mythisk Præg, idet Odin og Aserne oftere selv lade sig tilskyne og i sin Aabenbaring kraftig gribe ind i den fra dem oprundne Volsungeæts Ekjebne. I Sagnene om Gjufungerne, Atle og Jormunrek ere Aserne selv borttraadte fra Skuepladsen; man merker blot Virkningen af den Forbandelse, de have lagt paa Fafners Gulb.

2) Borgunderne (Borgundar) nævnes i Atlakvida 18, idet Hunerne, som omgave Atle, kaldes deres Venner — „vinir Borgunda.“ Dette Udtryk er vist ikke uden Betydning. Det lader os slutte til et meget nært Forhold imellem de tvende her nævnte Folkeskræder, og Hunerne kjende vi allerede tilføren som sudrœnir.

3) Gjufungernes Rige, der regnes til Sudrvegir, strakte sig til Rhinen. Om Sigurd Fafnersbane, der faldt for Gjufungerne i deres Hjem, heder det, at han blev dræbt „sunnan Rinar“ d. e. Syd for Rhinen (Br. af Brynhildarkvidu 11), ved Rhinen sigte Gjufungerne, at de have sine Stridsmænd (Atlakvida 17), og i dens Vande siges de at have stjult sin Arv eller Skat (ibid. 27).

4) Everters Saga 103. 104; Haakon Haakonssøns Saga 109. 193.

dette i et af Eddadigtene¹⁾. Navnet Sudrœnir er altsaa i Eddadigtene aabenbare en almindelig Benævnelſe for den tydſke Folkeſtamme, til hvilken da ogsaa de der forekommende Huner have hørt²⁾, og Sudrvegir Navnet paa de Lande overhoved, i hvilke den var boſat. Men da intet af diſſe Navne, eller noget dertil ſvarende, findes nogenſinde at have været brugt af Tydſkerne ſelv, ſaa maa man antage, at ogsaa de have hjemme hos den norrøne Folkeſtamme, og at følgelig Benævnelſerne Norrœnir og Sudrœnir, der gjensidig betinge hinanden, begge have ſin Oprindelse i de Forholde, hvori denne Stamme ſom et Heelt følte ſig at være kommen, efter at den under ſin Udbredelse i Norden var ſtødt ſammen med den tydſke.

Før dette Sammenſtød maa vi antage, at den norrøne Stamme, i Lighed med hvad man finder at have været Tilfældet hos ſaa mange andre, kun har benævnt ſig Folk eller Mænd, og taget denne Benævnelſe i en udmerkende Betydning. Den tydſke Stamme har, ſom i det Følgende nærmere ſkal udvikles, betegnet ſig ſelv ſom et Heelt paa ſamme Maade. Sprogeneſ Lighed maatte nødvendig for-

¹⁾ Gudrúnarkviða III 6.

²⁾ Hvilket tydſk Folk ved Eddadigteneſ Húnar egentlig betegnes, lader ſig neppe beſteemt afgjøre. Ifølge diſſe Digte boede de, ſom før er anmerket, i Nord for de Gotnar, over hvilke Gjufungerne herſkede, og ſom ſulle have boet ved Rhinen (ſee ovenfor S. 55); Gjufungerne maa ride over en ſtor Skov, kaldet Myrkviðr d. e. den mørke Skov, da de ſulle beſøge Hunerkongen Atle i hans Rige (Atlakviða 13); Atleſ Sendemand, der fare til Gjufungerne for at indbyde dem, ſatte over en Fjord, ſom benævnes „fjörðr Lima“ (Atlamáll 4); en D Hlesey lægges endelig i Nærheden af Atleſ Kongeſæde (Oddrúnargrátr 30). — Om man end ikke ved Navnene Hlesey og fjörðr Lima vil forſtaa Læsø og Limfjorden, ſaa ere alligevel de øvrige Angivelſer tilſtrækkelige til at viſe, at Eddadigtene ſatte Hunerneſ Bopale i Thyland eller det nordveſtlige Tydſkland. At i de ſidſtnævnte Strøg ogsaa virkelig har boet et Folk, ſaaledes benævnt, herom ſynes de mange her-værende Stedsnavne, der minde om Huner, og iſær den almindelige Benævnelſe Hünengrâber eller Hünenbedden paa et viſt Stæde der forekommende ælbgamle Gravſteber tydelig at vidne. Skulde maafkee de for ſin Bildhed berygtede Heruler være Eddadigteneſ Huner? At en Green af dette Folk lige hen i det 6te Aarh. e. Chr. har boet i Barnernes og Thüringernes Raboſfab, altsaa omtrent i ovennævnte Egne, maa anſees for ſikkert (af Theodorik, Viſigoternes Konge, har man et Brev ſtillet under Cet til: Herulernes, Barnernes og Thüringernes Konger, ſee Cassiodori Varia III 3); ligefom det og af Jornandes's og Procopius's Efterretninger, hvilke vi ſenere hen ſulle omtale, ſees, at Heruler have ſtaaet i Berørelſe med Danerne.

aarsage, at dette ved Stammernes Sammenstød fra begge Sider bemerkedes, og denne Omstændighed i Forbindelse med mange flere kunde ei andet end overtøde begge Stammer om deres indbyrdes Slægtskab. Tvende sideordnede Stammer af Mænd havde her mødt hinanden, og en særskilt Betegnelse for hver af dem udfordredes. Vor Stamme hentede paa en meget naturlig Maade denne Betegnelse af de lokale Forholde; den kaldte Tydskerne sudrœnir menn, Sudrmenn og sig selv i Modsetning hertil norrœnir menn, Nordmenn. Strøget, paa hvilket enhver af Stammerne færdedes, adskiltes i Navnet overeensstemmende med samme Hensyn; men her var Grændsen mere ubestemt og naturligviis afhængig af hver enkelt Stammes Udbredelse eller Tilbageværgning.

Undersøgelsen af vore norske Oldsagn har altsaa i Hovedsagen ledet os til samme Slutninger, som vi ovenfor have uddraget af Sprogforholdene, nemlig at den Folkestamme, som vi herefter i Overeensstemmelse med dens egen ældgamle og eiendommelige Udtryksmaade ville benævne den norrœne eller Nordmænd, er med Hensyn til Oprindelse sideordnet den tydske; at den har udbredt sig over de tre Lande Norge, Sverige og Danmark i Retningen fra Nord mod Syd; og endelig at den efter sit Sammenstød med den tydske, i visse Egne, har tilbagetrængt denne og væltet sig ind over dens Gæmmerker.

Forholdet imellem begge Stammer er saaledes i Almindelighed oplyst. Til at udfinde de nærmere Omstændigheder ved samme maa de vigtigste Hjælpepidler hentes fra udenlandske Kilder.

Det er bekjendt, at i det 8de og især i det 9de samt Begyndelsen af det 10de Aarhundrede — altsaa strax før eller netop ved de Tider, da de tre Riger Norge, Sverige og Danmark fremstode i Norden — hele det vestlige Europa hjemsogetes og herjedes af store Vikingeskjærer, som kom nordensfra, og benævntes af den Tids Skribenter, der oftest skrebe paa Latin, vœselviis Normanni (Nordmænd) og Dani (Daner).

Af de paalideligste samtidige franske og tydske Skribenters Udtryk fremlyser tydeligen, at de anstaa begge hine Navne for at betegne eet og samme Folkeskæd; thi ofte omverles Benævningerne i een og samme

Fortælling, og hyppig forklæres det ene Navn ved det andet¹⁾. De berette desuden, at Nordmændenes Land dengang strakte sig mod Syd lige til Eideren, hvor det stødte til Saxernes²⁾ — de sætte sølgelig Nordmænd som Beboere af Danmark. De ansee endelig Norge for denne Folkestammes egentlige Hjem og angive Nordmændenes Opvindelse herifra som Grund, hvorfor de kaldte det af dem besatte Neu-

1) Digteren Hermoldus Nigellus, der beskriver den danske Konge Haralds Daaß ved Keiser Ludvig den frommes Hof Aar 826, og selv var Samtidig, udtrykker sig saaledes om Nordmændene:

„Hi populi porro veteri cognomine Dani

Ante vocabantur et vocitantur adhuc.

Nort quoque Francisco dicuntur nomine manni,

veloces, agiles armigerique nimis.“ (Script. r. Dan. I 400.)

At han har kaldet Navnet Nortmanni fransk, vil sikkert kun sige, at dette Navn brugtes almindeligst hos de Franke, medens Andre derimod (f. Gr. Muggsaxerne) hyppigen benævnte dem Dani. — Eginhard, der levede i den første Halvdeel af det 9de Aarh., siger i Keiser Karl den Stores Levnet (Kap. 14): „Ultimum quoque contra Nordmannos, qui Dani vocantur -- bellum susceptum est.“ (Duchesne hist. Francorum scriptores II 98). — Munken Abbe af St. Germain, en samtidig Skribent, bruger i sit Digt om Paris's Beleiring af Nordmændene i Aarene 886 og 887 Udtrykkene Dani og Nortmanni om hinanden, dog oftere det første (Script. rer. Dan. II 76—106). — De gamle Annales Bertiniani [Annales Einhardi] udtrykke sig i Fortællingen om Godefrids Krig med Karl den Store Aar 810 saaledes „Imperator, Aqvisgrani adhuc degens et contra Godefridum regem expeditionem meditans, nuntium accepit, classem ducentarum navium de Nortmannia Fresiam apulisse -- Danosque victores tributum victis imposuisse.“ (Duchesne hist. Franc. script. III 170). Her kaldes det Land, hvorfra Danerne kom, Nortmannia. — Geographen af Ravenna, der troes at have været af gotisk Slægt og at have levet i Slutningen af det 9de Aarh. (Depping hist. des expéditions mar. des Norm. II 256) udtrykker samme Mening, men paa en mofsat Maade, idet han sætter Nordmænd som Beboere af Danmark: „Nortmannorum patria, quæ et Dania ab antiquis dicitur“ (Ravennatis Anonymi geographia I 11); og senere hen: „iterum juxta ipsos Serdufennos, ad litus Oceani, est patria, quæ dicitur Dania --- quæ Dania modo Nordmannorum dicitur patria“ (ibid. IV 13). Vi bemærke, at Ordet „patria“ hos denne som hos flere Middelalderens Skribenter bruges eenstændende med terra og betegner Land.

2) At Nordmændenes Land i Syd antoges at støde sammen med Saxernes, sees af Meginhard, Munk i Fulda, fra Midten af det 9de Aarh., naar han saaledes beskriver Saxernes Grændser: „a meridie Francos habentes et partem Thuringorum --- a septentrione vero Nordmannos, gentes ferocissimas;“ og at Eideren regnedes for Grændsen imellem begge Folk, sees af en gammel Krønike om Ludvig den fromme, hvor det heber: „cum Egidoram fluvium transissent, devenerunt in terram Nortmannorum“ (Citat i Deppings hist. des expéd. marit. des Norm. II 260).

siria Northmannia (Normandie)¹⁾. Frankmændene og Tydskerne maa altsaa have antaget Benævnelser Nordmænd for almindelig for den hele Folkestamme; og idet de franske Skribenter, i at forklare dette Navn ved septentrionales homines, beraabe sig paa Folkets eget Sprog, antyde de tillige, at det var den Benævnelse, hvormed Stammen, idetmindste hyppigst, betegnede sig selv²⁾.

Ogsaa Engelskmændene brugte om hine Vikinger Benævnelserne Nordmænd og Daner som eenstyvende. I ældre Tider synes det første Navn i England som i Frankrige at have været det almindeligste³⁾; senere derimod er Navnet Dani, eller paa Angelsarisk Dene, Denas, det forherskende, især hos engelske Skribenter yngre end Aar 1000, d. e. fra eller efter det Tidsrum, da Danmarks Konger Svend Tveskjæg og Knut den mægtige herskede i England. Men at Engelskmændene — endog længere hen i Tiden — have haft samme

1) I en gammel fransk Krønike „De gestis Normannorum in Francia“ fra Slutningen af det 9de eller Begyndelsen af det 10de Aarh. heder det: „Northmanni procedentes de Seanzia insula, qvæ Northwegia dicitur;“ og Krøniken ender med følgende Ord: „Postea Carolus Simplex Rodoni (Rolloni?) Neustriam tradidit, qvam Northmanniam Northmanni vocaverunt, eo quod de Northvegia egressi essent“ (Script. rer. Dan. II 1. 9).

2) Hverledes de Franke forklarede Navnet Northmanni, sees af Aimoinus, Munk i Klosteret St. Germain des Prés (St. Germani de Pratis) omtrent 884, i hans Beskrivelse over et Angreb af Nordmændene paa dette Kloster i Aaret 846. Han udtrykker sig saaledes: „Gens Danorum, qvi proprie Northmanni i. e. septentrionales homines appellantur“ (Script. rer. Dan. II 20). At denne Forklaring af Navnet er hentet af det saaledes benævnte Folks eget Sprog, siger udtryffeligt Glaber Rodulfus, en fransk Historieforfatter fra Midten af det 11te Aarh.: „Qvi videlicet Normanni nomen inde sumpsero, qvoniã raptus amore primitus egressi ex aqvilonaribus partibus audacter occidentalem petiere plagam. Siqvudem lingua illorum propria Nort aqvilõ dicitur, Ment quoqve populus appellatur. Inde vero Normanni quasi aqvilõnaris populus denominatur.“ (Glaber Rodulfus I 5, hos Duchesne hist. Franc. script. IV). Det samme maa ogsaa antages at være Meningen af Hugo af St. Victor's Ord, naar han siger: „Northmanni lingua barbara dicti sunt, quasi homines septentrionales“ (Script. rer. Dan. II 18).

3) I de saakaldte Annales Asserii, fra Begyndelsen af det 10de Aarh., benævnes de nordiske Folk, som hjemsegte England, hyppigst med det ubestemte Navn Pagani d. e. Hedninger, ofte ogsaa Normanni eller Nordimanni, sjældnere derimod Dani. De to sidste Navne bruges som fuldkommen eenstyvende, idet de ofte ombyttes med hinanden, og Udtrykket „Normanni sive Dani“ paa flere Steder forekommer (See Asserii annales hos Th. Gale I under Aarene 787. 839. 860. 878. 884. 893. 903 v. fl. St.).

Mening om disse Daners Herkomst, som Frankerne, det sees tydelig af et Træk i Wilhelm Erobrerens Historie. Denne Konge, som Aar 1066 fra Normandie bemægtigede sig den engelske Throne, lod nemlig kort efter sin Regjerings Tiltrædelse alle Hovdinge og Lovkyndige i hele sit Rige sammenkalde til et stort Møde for at undersøge og bringe Genbed i Landets forskjellige Love. England var dengang inddelt i tre Lagdommer, hvert med sin særskilte Lov, nemlig: Merchenelag (den merciske Lov), Vestsexenelag (den vestsaxiske Lov) og Denelag (den danske Lov), af hvilke den sidste, der gjaldt i Ostangeln og nogle flere østlige Strækninger i England, var aldeles uafhængig og i mange Stykker forskjellig fra de tvende andre, egentlig engelske Love. Nu siges der, at Wilhelm yndede denne danske Lov mest, just fordi den havde sin Oprindelse fra Norge, hvorfra han selv og hans normanniske Baroner stammede; derfor vilde han have den gjældende over det hele Land. Denne Danelag gjaldt i de Dele af England, som vare besatte af Daner, og havde sit Navn efter dem; men erkjendtes denne Lov for oprunden fra Norge, maatte vel og det samme erkjendes om Folket, der havde medbragt den, og hvis Navn den bar ¹⁾). Saaledes var

1) Disse Oplysninger om Danernes Herkomst ere især hentede fra de gamle engelske Love. Det vigtigste Sted i denne Henseende findes i de saakaldte Edvard Genfæsfors Love, en Samling, der, om den end i den Form, vi nu have den, ei skulde være ældre end fra det 12te Aarhundredes senere Halvdeel (see Phyllips Englische Reichs- und Rechtsgegeschichte seit der Ankunft der Normannen I 122 ff.), alligevel indeholder mange æltgamle, høist merkkelige Bestemmelser og vaaldelige Efterretninger. Stedet lyder saaledes: „Erat etiam lex Noricorum et Danorum: Norfolk. Suffolk, et Grantabridgeshyre et Deira - - - quam cum Rex Wilhelmus audisset cum aliis sui regni legibus, maxime appretiatus est eam, et præcepit, ut observaretur per totum regnum. Proferebat enim, quod antecessores ejus et omnium baronum fere Normannorum Norwegiensium extitissent, et quod de Norweja olim venissent. Et hac auctoritate leges eorum, cum profundiores et honestiores omnibus aliis essent, præ cæteris regni sui legibus asserebat se debere sequi et observare“ — (Wilkins's Samling af angelsaxiske Love S. 207; R. Schmid: Die Gesetze der Angelsachsen I 298 2den Udg 513 f.). Dette oplyses yderligere ved det saakaldte Chronicon Lichfeldense, hvor det heder: „Anno Guilielmus regni sui quarto apud Londonias consilio baronum suorum fecit summoniri per universos Angliæ comitatus omnes nobiles, sapientes et sua lege eruditos, ut eorum leges et consuetudines audiret. Et licet idem rex Willielmus leges Northfolkiæ et Suffolkiæ, Grantbrigie et Deiræ, ubi quondam maxima pars Danorum et Norwegensium inhabitabant, prius magis approbaverat et eas per totum regnum observari præceperat, pro eo quod omnes antecessores ejus, et fere omnes

da ogsaa i Engelfkændenes og de i England bosatte Daners Mening Daner og Nordmænd samme Folkestamme, og oprundne fra Norge — en Mening, som i Grunden ogsaa den saakaldte sarske Krønike udtrykker, naar den fortæller, at Nordmænd fra Hordaland (Heredaland) vare de første Danske, som antom til England¹⁾.

barones Normanniæ Norwegenses extitissent, et quod de Norwegia olim venissent; sed postea ad preces communitatis Anglorum rex adqvievit, qui deprecati sunt, quatenus permitteret sibi leges proprias et consvetudines antiquas habere, in quibus vixerant patres eorum, et ipsi in eis nati et nutriti sunt, scilicet leges sancti regis Edwardi“ (Wilkins's Saml. af engelsarsiske Love S. 216). I Wilhelm Grobrens Løve (Wilkins's Saml. S. 219—227, R. Schmid: Die Gesetze der Angelsachsen I 174—188 2den Udg. I 322—351), der ere forfattede i det gamle franske Sprog, som dengang taltes i Normandie, forekommer ofte Danelæ (Denalag) som modsat Merchenelæ (Mercenalag) og Vestsexenelæ (Vestserenelag). Hvad der ved disse Navne skal forstaaes, viser et Sted i Henrik 1stes Løve: „Regnum Anglia trifariam dividitur in regno Britanniae, in Vestsexam, et Mircenos et Danorum provinciam - - - Legis etiam Angliæ trina est partitio ad superiorem modum: alia enim Vestsaxiæ, alia Mircena, alia Denelaga est“ (Wilkins's Saml. S. 239; R. Schmid: Die Gesetze d. Angels. I 227). Det engelsarsiske Lag svarer altsaa til det oldnorske Lög og betegner baade Lov og det Distrikt, hvort en vis Lov gjælder, et Lagdømme. I tre saadanne var England under de første normanniske Konger deelt, og det ene var den saakaldte Denalag, hvilken holdtes for at vare oprunden fra Norge. Denne Denalag var ellers gammel i England, og meget ældre end Knut den mægtiges Herredømme. Af Udtryffene i Kong Gødgars Løve, fra den senere Halvdeel af det 10de Aarhundrede, kan sluttes, at den allerede dengang bestod som uafhængig. Det heder nemlig her: „Volo etiam, ut temporalia statuta apud Danos observentur juxta optimam, quam eligere possunt, formam legum; apud Anglos autem observetur, quod ego et sapientes mei ad maxime vetustas leges meas addidimus pro necessitate totius nationis;“ og senere hen: „Deinde volo, ut in usu sit apud Danos quam optima eligi possit lex“ (Latinsk Oversættelse i Wilkins's Saml. S. 80 og 81; Schmid's Saml. I 104. 106. 2den Udg. 194. 196). Danerne i England havde selgelig allerede dengang sine egne Love, som de selv havde Ret til at give sig. Deres Forhold til det engelske Rige grundede sig egentlig paa en Overenskomst inellem Kong Alfred og Kong Guthrum (Gudrød?) af Aar 878, ved hvilken der tilskiftedes denne sidste, der lod sig debe, og de Nordmænd eller Daner, som fulgte ham, Bopæle i Ostangeln og Northumberland, altsaa netop i de Egne, hvor Denalag siges siden at have gjældet (Wilkins's Saml. S. 47). Denalagens Ælde i England maa saaledes antages at stige op til Danernes eller Nordmændenes første Medvættelse der i Landet i det 9de Aarhundrede, og denne Lov var det, som i den almindelige Mening ansaaes oprunden fra Norge.

¹⁾ (ann. 787). „Cuomon ærest III scipu Nordmanna of Heredalande - - - þæt væron þa ærestan scipu Denisera monna, þe Angelcynnes lond gesoh-ton“ (Chronicon Saxonium ed. Ingram p. 78 ed. Thorpe I 97).

Sviarne, Sveones, omtales sjældnere hos ovennævnte Folkeslags Historiekskrivere fra hine Tider. De henregnes imidlertid, naar de nævnes, ogsaa til Nordmændene og indbefattes under deres Stamme navn¹⁾. At Navnet Sviar maatte sjældnere komme de vesteuropæiske Folkefærd for Dre, var en naturlig Folge af, at den Green af Nordmændenes Stamme, som saaledes benævntes, og senere, efter at have erhvervet Herredømmet over de svenske Götlande, kom til at danne et eget Rige, Sviariki, Sviaveldi, ikke dengang strakte sig til Nordsøen og saaledes ikke heller kunde komme til at tage en synderlig virksom Deel i hine Vikingetoge, hvorved de øvrige Nordmænds Navn blev saa bekendt i det vestlige Europa.

Vi have nu seet, hvilke Meninger der udtale sig hos det vestlige Europas Historiekskrivere fra 9de, 10de og 11te Aarhundrede med Hensyn til Nordmændenes Folkeslægtskab; at nemlig lige ned i det 10de Aarhundrede endnu Daner og Sviar indbefattedes under det fælles Stammenavn Nordmænd; at Nordmændenes Stamme i det 9de Aarhundrede strakte sig i Syd til Eideren, hvor den mødte de nedertydske Saxer, men at dens egentlige Fædreland ansaaes for at være Norge. Her er med klare Ord bekræftet, hvad vi allerede af vore egne Sagaer have haft Anledning til at slutte med Hensyn til Forholdet imellem de tre Folknavne, Nordmenn, Sviar og Danir, før Opkomsten af de trede Riger i Norden; — her er desuden henpeget til den samme Retning af den norrøne Folkestammes Bevægelse, nemlig fra Nord mod Syd, hvilken vi i vore egne ældste Sagn og endnu bestemtere i Sprogforholdene have fundet antydet; — endelig er her udtrykkelig angivet baade en bestemt Grændse for Stammens Udbredelse mod Syd til et vist Tidspunkt og Navnet paa det Folk, med hvilket den paa denne Kant stødte sammen. Vi have altsaa i en fuldkommen historisk Tidsalder fundet et sikkert Fodfæste, og vi ville nu i vor Undersøgelse stige høiere op i Tiden, holdende os fremdeles til udenlandske Kilder.

¹⁾ Eginhard, i hans *Vita Caroli magni*, yttrev sig, idet han omtaler Østersøen (Kap. 12), saaledes: „hunc (sinum) multæ circumsedent nationes, Dani siquidem ac Sveones, quos Nordmannos vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent“ (Duchesne hist. Franc. scriptores II 98).

Det er en historisk Begivenhed, som ingen Tvivl er underkastet, at største Delen af Sydbritannien i det 5te og 6te Aarhundrede efter Chr. (450—586) blev besat af krigeriske Folkesværme, der siges at være komne fra Germania, og for hvilke efter en langvarig Kamp Landets ældste Beboere, de keltiske Briter, forsaavidt de ikke underkastede sig de Indvandrede Herredømme, maatte vige til de vestlige Bjergene og til Gallien. Seierherrerne indførte i det erobrede Land deres Sprog og deres Love, og oprettede efterhaanden otte Riger.

De gamle engelske Skribenter ere enige i at betegne disse Britanniens Erobrere som trende Folk med Navnene: 1) Geátas eller Jótas, lat. Vitæ eller Gioti, d. e. Jyder; 2) Seaxan, lat. Saxones d. e. Saxer; 3) Ængle, lat. Angli, d. e. Angler¹⁾. Det Sprog, de indførte, var det saakaldte saxiske eller angelsaxiske. Om

¹⁾ Man antager, ifølge de bedste Historieforfatters Vidnesbyrd, at Angelsaxerne i Aaret 449 e. Chr. først kom til Britannien; men i næsten halvandet hundrede Aar maatte de kæmpe med de Indfødt, før de bleve Englands Herrer. Briteren Gildas, som skal have levet omtrent Aar 580, kalder disse Fremmede: „ferocissimi illi nefandi nominis Saxones, deo hominibusque invisit“ (Gildæ historia c. 23, i Th. Gales hist. Britannicæ scriptores I 15). Nennius, ligesledes en Briter, der levede omtrent Aar 820, fortæller deres Ankomst med følgende Ord: „Interea venerunt tres chiliæ a Germania in exilio pulsæ, in quibus erant Hors et Hengist, qui ipsi fratres erant“ (Nennii eulogium Britannicæ c. 28, hos Gale I 105). Beda, en Angler, død Aar 735, siger om dem: „advernerunt autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine sunt Cantuarii et Victuarii, hoc est ea gens, quæ Vectam tenet insulam, et ea, quæ usque hodie in provincia occidentalium Saxonum Vitarum natio nominatur“ (Beda hist. eccles. gentis Anglorum I 15). Det i denne Bedas Fortælling forekommende mindre bekendte Navn Vitæ er ikke, som Nogle have formoded (Suhm om de fra Norden udvandrede Folk II 10; Joh. Smiths Udg. af Beda, Canterbury 1722 fol. p. 52), en Afrikersejler for Jutæ, men virkelig en gammel Benævnelse for de til England udvandrede Jyder. I Kong Alfreds angelsaxiske Oversættelse af Bedas latinske Verk gjengives dette Navn ved Geátas, hvilket i andre angelsaxiske Skrifter (s. Gr. i Digtet om Bjovulf udg. af Thorfellsn Rbhon. 1815) betegner et Folk i vort Norden. — Ethelwerdus fra det 10de Aarh. siger: „ergo illa advectio ex tribus provinciis, quæ tum eminentiores habebantur Germaniæ, venisse leguntur, hoc est de Saxonia, Anglia atque Giotæ. Cantuarii de Giotis traxerunt originem“ (Ethelwerdus l. I. i Henr. Savilli rer. Angl. script. 833). Endelig heder det i Chronicon Saxonicum, ved Aar 449: „þa comon þa menn of þrim mægdum Germanie of Eald-Seaxum, of Anglum, of Jotum. Of Jotum comon Cantvare and Vihtvare - - and þæt cynn on Vest-Sexum þe man nu gyt hætt Jutnacynn“ (Chronicon Saxonicum ed. Ingram p. 14, ed Thorpe p. 20).

deres ældre Bopæle sigede de samme Skribenter, at Saxernes var i det saakaldte Gamle Saren (Eald-Sexe) d. e. det nordvestlige Tydskland, Anglernes i det Slesvigske, og Jydernes nordenfør dem i det nuværende Jylland, som de paa Latin benævne Giota ¹⁾.

Angler og Jyder boede altsaa i det 5te Aarhundrede nordenfør Eideren, følgelig i Lande, som vi ovenfor have seet, at Nordmændene eller den norrøne Folkestamme i det 9de Aarhundrede var i Besiddelse af, og som i sildigere Tider regnedes under Riget Danmark. Man vil naturligtviis spørge, om disse Angler og Jyder hørte til den norrøne Stamme?

Hvad Anglerne angaar, da er Spørgsmaalet let besvaret; thi om man end ikke vil udelukkende støtte sig til alle engelske Skribenters eenstemmige Udsagn, at de vare fra Germania, hvilket hos dem er eenslydende med Tydskland, saa har man i deres Sprog, det angelsaxiske, hvilket paa det bestemteste henfører sig til den nedertydske Green af den tydske Sprogstamme ²⁾, det uimodsigeligste Vidnesbyrd om deres tydske Herkomst, altsaa at de ikke hørte til den norrøne Stamme.

¹⁾ Om disse Folkeslægts ældre Bopæle siger Beda (I 15): „De Saxonibus, i. e. ea regione, quæ nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venere orientales Saxones, meridiani Saxones, occidui Saxones. Porro de Anglis, h. e. de illa patria, quæ Angulus dicitur, et ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Vitarum et Saxonum perhibetur, orientales Angli &c.“ — Hermed stemmer Chronicon Saxonium, naar den siger om Angelen (Angle): „se à siddan stod westig betwix Jutum and Seaxum“ (Chron. Sax. ed. Ingram p. 15). — Ethelwerdus (l. I) siger: „Vippe de Saxonia, quæ nunc vulgo Ealdsexe nuncupatur - - - venere tribus, quæ apud Anglos modo ita dicuntur: Eastsexan, et Sutsexan, et Vestsexan - - - Anglia igitur de provincia venere orientales Angli, medii Angli, Mercii quoque et tota gens Northanhimbrorum. Porro Anglia vetus sita est inter Saxones et Giotos, habens oppidum capitale, quod sermone Saxonico Slesvic nuncupatur, secundum Danos vero Haithaby.“ — Disse Steder vise tydeligen nok, hvorledes de tre omhandlede Folks Bopæle have været beliggende for hinanden, og hvilke Lande de have indtaget.

²⁾ See ovenfor S. 8. — Sammenligner man det angelsaxiske Sprog i England med det gammel-saxiske i Tydskland (see J. Grimms Deutsche Gram.), da vil man finde, at disse tvende nedertydske Sprog komne hinanden meget nær. Men da de Saxer, der drog over til Britannien, af den saxiske Stamme boede Anglerne nærmest, saa har uden Tvivl deres Sprog stemmet endnu mere med Anglernes, end de Gøstebliendes, hvis Sprog det egentlig er, vi kjende i det Gammel-saxiske. Man kan saaledes med god Grund antage, at de til Britannien udvandrende Angler og Saxer kun have adskilt sig ved en ubetydelig Dialektforskjel, der i det for begge Stammer fælles angelsaxiske Skrift-

Med Hensyn til Jyderne, da vidne ogsaa om dem de engelske Skribenter, at de vare af samme Stamme som Angler og Saxer. Deres Sprog har man al Grund til at antage for at have været det almindelige angelsaxiske; thi Jyderne vare Beboere af Kent og Stiftere af det kentiske Rige; men de kentiske Love, de ældste af alle angelsaxiske, ere i det almindelige angelsaxiske Sprog, og alle de kentiske Konger have egne tydske Navne¹⁾. Endelig var der en gammel Lov af den vestsaxiske Konge Ina (688—725), hvori han tilstaaer Jyderne (Guti), hvis de kom til hans Land, samme Rettigheder som Anglerne, paa Grund af at de tre Folk Saxer, Angler og Jyder vare Brødre; og Edvard Confessors Lov, i hvilken denne Kong Inas Bestemmelse anføres, lægger til, at disse tre Folk altid siden med fælles Kraft

sprog ganske bortfaldt. Det bliver imidlertid derhos rimeligt, at Anglernes Dialekt har været den overveende, efterdi deres Stamme udgjorde Hovedstyrken af de Indvandrende og tog den største Deel af Landet i Besiddelse — at det altsaa er den, som vi nærmest lære at kjende i det Angelsaxiske.

- 1) Kent var, som ovenfor viist, beboet af Jyder (Witer). Det var det ældste af de otte angelsaxiske Riger og stiftet af Anseveren Hengest, hvis Efterkommere der regjerede. En af disse, Ethelbert († 616), var den første blandt de angelsaxiske Konger, der gav sit Folk skrevne Love (Beda hist. eccles. II 5). Men Ethelberts Love, ligesom og de senere kentiske Kongers Glotheres († 685) og Bistreds († 725) ere affattede i det almindelige angelsaxiske Sprog (see Wilkins's Saml. p. 1—13). Der er ingen Grund til at tro, at disse Konger, de første angelsaxiske, der udstedte deres Love skriftlig, dertil skulde have benyttet sig af noget andet Sprog end netop deres Underfaatters, Jydernes, for hvilke Lovene vare givne. Man maa altsaa slutte, at Jyderne have talt samme Sprog som Anglerne, hvilket ogsaa Beda synes at bekræfte, naar han, for at udtrykke, at Ethelberts Love ei vare affattede paa Latin, men i Landsfolkets eget Sprog (Beda l. c.), siger, at disse Love vare skrevne „Anglorum sermone“. — Det er desuden verdt at lægge Merke til, som end hyderligere Bestyrkelse for den anførte Mening om de til Britannien udvandrende Jyderes Sprog, at alle de kentiske Konger, lige fra Hengest af, have angelsaxisk-tydske Navne; og disse Konger vare sikkerligen ikke af anden Stamme end netop Jydernes — noget som ogsaa temmelig tydeligen tilkjendegives af Kennius (Eulogium c. 28, hos Gale I 105), idet han sætter som Hengests første Stamfader Gudsfønnen Geat (Geata, qui fuit ut ajunt filius Dei), hvilket Slægtskab i Virkelighed vel ikke udtrykker andet, end at Hengest herte til den Stamme, der uden Tvivl oprindelig og rigtigst benævntes Geatas, eller med en Udtale, mere stemmende med den nuværende engelske, Gwitas (hvoraf Vitæ er en latiniseret Form), men senere Geotas og Jotas. — Om Forbytelsen i den angelsaxiske Rettskrivning af a og o, see Rasks Angels. Sprogl. S. 2; samt om den rimelige angelsaxiske Udtale af ge foran a og o, sanneft. S. 6 og 7.

havde kæmpet mod Daner og Nordmænd ¹⁾). Her sættes ikke alene Tyderne som Brødre og Beslægtede af de tydske Saxer og Angler, men endog i bestemt Modsatning til Nordmændene, som disses Fiender. Tyderne, som nedsatte sig i Britannien, have altsaa ligesaavel som Anglerne hørt til den tydske Folkestamme.

¹⁾ Det omtalte Sted af Edvard Confessors Love lyder saaledes: „Britones vero Armorici, cum venerint, in regno isto suscipi debent et in regno protegi sicut probi cives. De corpore regni hujus exierunt quondam, de sanguine Britonum regni hujus. Guti vero similiter, cum veniunt, suscipi debent et protegi in regno isto, sicut conjurati fratres, sicut propinqui et proprii cives regni hujus. Exierunt enim quondam de nobili sanguine Anglorum, scilicet de Engra civitate, et Anglici de sanguine illorum, et semper efficiuntur populus unus et gens una. Ita constituit optimus Ina rex Anglorum, qui electus fuit in regem per Angelum - - - Universi prædieti (Angli, Saxones, Guti, Britones) semper postea pro communi utilitate coronæ regni in simul et in unum viriliter contra Danos et Norwegienses semper steterunt, et atrocissime unanimi voluntate contra inimicos pugnaverunt &c.“ (Wilkins's Saml. p. 206; Schmid's Saml. I 296 2den Udg. 512). — Effønt denne Kong Inas mærkelige Bestemmelse ikkun findes i en Lovsamling, der maa ansees for at være istandbragt temmelig sildig (see ovenfor S. 63), saa er der ingen Grund til at tvivle om dens Egtthed, da den saa nøie passer baade til K. Inas Stilling og til hans Tidsalder. Han herskede nemlig foruden over de egentlige Vestfærer ogsaa over Briterne i Cornwallis (see Lingards History of England. Paris 1826. I 160) og over den Deel af Tyderne, der var bosat i Vestfer (see ovenfor S. 66). Det var saaledes naturligt, at han søgte at vinde begge disse Folkeslægts Hengivenhed ved at begunstige deres Landsmænd. At Bestemmelsen skulde strive sig fra Edvard Confessors Tid, eller i det Hele være yngre end de angelsaxiske Rigers Forening, og kun være tilskreven Ina for at give den Aldens Erverdighed, — eller at den skulde være et blot Dvppind af den, der foranstaltede Lovsamlingen; — det er, det ene som det andet, urimeligt at antage. Thi naar Tabellen var om England i Almindelighed, hvilket man i saa Fald maatte forudsætte, da passede Udtrykket „cum veniunt &c.“ hverken paa Tyderne i Kent, som selv boede i en Deel af England og indbefattedes under det engelske Folk, eller paa Tyllands daværende norrøne Indbyggere, der ikke længer kunde ansees som Angelsaxernes Brødre, men tvertimod maatte henregnes blandt deres Fiender. Bestemmelsen kan saaledes vistnok ikke frakendes K. Ina. At Benævnelser Angler bruges, da dog Ina egentlig var Saxernes Konge, maa ei støde os; begge Benævnelser blandedes nemlig allerede paa hans Tid med hinanden, og Ina bruger i sine paa Angelsaxisk affattede Straffelove (Wilkins's Saml. p. 14—27; Schmid's Saml. I 14—31 2den Udg. 20—56) altid Benævnelser Angler (Englisc man) som almindelig for Angler, Saxer og Tyder, i Modsatning til Briter eller Waliser (Vealh, Vilisc man). Samleren af de saakaldte Edvard Confessors Love har siensynligen optaget Bestemmelsen, rimeligviis ordret, blot for at tilkjendegive, af hvilke Bestanddele det engelske Folk og Rige allerede fra ældgammel Tid har været sammensat.

Men er dette afgjort, saa see vi jo endnu i det 5te Aarhundrede tydske Folkefærd som Slesvigs og Jyllands Beboere. Den norrøne Stamme udstrakte sig følgelig den Tid paa meget nær ikke saa langt imod Syden, som vi et Par Aarhundreder senere finde den at have strakt sig. Først i det mellemliggende Tidsrum maa den i de ovennævnte Egne være bleven bosat, efter at have overbældet ældre Beboere af den tydske Stamme.

Hvad vi nu have beviist om de til Britannien indvandrede Jyders tydske Herkomst, leder os atter et Skridt videre i vor Undersøgelse.

Disse tydske Jyder benævnes, som vi ovenfor have seet, af angelsaxiske Skribenter, enten: Geatas, med tilsvarende latinisk Navn Vitæ, eller: Jotas med tilsvarende latinisk Gioti og Guiti — Navne som sikkerligen kun i Skrivemaaden ere forskellige, men i Udtalen paa det nærmeste have faldet sammen; det Land, hvorfra de udgik, det nuværende Jylland, benævnes paa Latin Giota, hvilket svarer til det Navn, som vi finde, at Angelsaxerne i det 9de Aarhundrede i deres eget Sprog have tillagt det, nemlig Gotland¹⁾. Alle disse Navne kunne ikke andet end minde os om det baade i Oldtiden og endnu i Norden saa udbredte Folknavn Goter.

Ifølge vore gamle Sagaers Udsagn kaldtes hele Danmark i den ældste Tid Gotland (Eygotaland og Reidgotaland)²⁾; og det sydlige Sverige, som i Sagaerne benævnes Gautland, bærer endnu Navnet Gotland, Gøtarike. Man kan ikke betvivle, at Goter

¹⁾ Saaledes benævnes Jylland i Beskrivelsen over Nordmanden Ottars Reise, foretagen efter Dymuntring af den engelske Konge Alfred (871—900), hvilken Beskrivelse denne Konge har optaget i sin angelsaxiske Oversættelse af Drossius. See Script. rer. Dan. II 115 og 117; Rasks Saml. Afh. I 320 og 322.

²⁾ See de ovenfor S. 272—74 anførte Beretninger af Rymbegla og af Fortalen til den yngre Edda, hvortil endnu kan føies følgende Udsagn i Skalda: „Skjöldur hét sonr Óðins, er Skjöldungar eru frá komnir, hann hafði atsetu ok réð löndum þar sem nú er kölluð Danmörk, en þá var kallað Gotland;“ og paa et andet Sted: „Í þann tíma var kallað allt meginland þat er hann (Óðinn) átti Reidgotaland, en eyjar allar Eygotaland: þat er nú kallað Danaveldi ok Sviaveldi.“ Snorra-Edda, Rasks Udg. S. 146 og 195. [Ed. Arnam. I 374. 530.]

have beboet disse vidtløftige Lande, der bære deres Navn, Lande, som vi see den norrøne Folkestamme i det 9de Aarhundrede at have inde. Spørgsmaalet bliver nu: vare disse Goter selv af den norrøne Stamme?

Besvarelsen af dette Spørgsmaal er afhængig af, hvorvidt Goterne i Norden vare samme Folk, som de i Syden historisk merkkelige Goter.

I Undersøgelsen heraf møde os strax tvende høist vigtige Omstændigheder. Historieskriveren Jornandes fra Midten af det 6te Aarhundrede, selv af gotisk Herkomst, levende blandt Goterne i Italien og vel bekendt med deres Oldsagn, anfører som et saadant, at disse Goter i den fjærne Oldtid vare udgangne fra Scanzia d. e. fra vort Norden, og, som det umiskjendelig viser sig af hans Beskrivelse, netop fra de Lande, som endnu benævnes efter dem, nemlig det svenske Götaland ¹⁾). Dernæst fortæller den byzantinske Historieskriver Procopius — der er samtidig med og tildeels deltog i de Begivenheder, han beskriver, og overhoved lægger for Dagen et temmelig nøie Bekjendtskab til de barbariske Folkeskærd, med hvilke Romerne dengang havde at skaffe —, at den romerske Hærfører Belisarius, da Goterne af Keiser Justinian forlangte en Deel af Nedre-Italien, svarede dem, idet han afflog deres Fordring: „at Romerne allerede havde overladt Goterne sin gamle Eiendom Britannia“ ²⁾). Disse Belisarius's Ord kunne neppe ansees for at udtrykke andet end den Mening, at de Folkeskærd, som i det foregaaende Aarhundrede havde sat sig fast i Britannia, og vel især de saakaldte Gioti, Guti eller Vitæ d. e. Jyderne, horte til samme Stamme som de Goter, med hvilke han kjæmpede og underhandlede i Italien.

Begge disse Omstændigheder drage aabenbare et sterkt Baaud imellem Goterne i Syden og Goterne i Norden. Naar man nu derhos merker sig, at ligesom de i Britannien indvandrende tydske Jyders Navn Gioti eller Guti og det nuværende Jyllands angelsaksiske Navn Gotland gjenfindes i vore gamle Sagaers ældste Benævnelse for hele Danmark, nemlig Gotland; — saaledes gjenfindes deres andet Navn Vitæ ikke alene i det Navn Vitland, som, ifølge en

¹⁾ Jornandes de rebus Geticis ed. Lindenbr. p. 81 og 83.

²⁾ Procopius de bello Gothico II 6.

tydsk Annalistis Vidnesbyrd, gaves Jylland endnu i det 11te Aarhundrede af dets egne Indbyggere¹⁾, men ogsaa i Navnet Vitaslet d. e. Viternes Slette, der i danske paa Latin skrevne Kroniker fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede tillægges Sjælland og flere danske Der som et ældre Navn²⁾; — naar man videre betænker, at dette Navn Viter ogsaa gjenfindes i Benævnelsen Vitland, som af den angelsaksiske Reisebeskriver Wulfstan i det 9de Aarhundrede tillægges Kysten i Ost for Weirelen³⁾, og som lige ned i det 13de Aarhundrede skal have været tillagt Preussens Kystland imellem Weirel og Pregel⁴⁾, — at altsaa dette Navn, som vi have al Grund til at antage for at være i Udtalen det samme som det angelsaksiske Geátas, gjenfindes i Egne, hvor netop de sydlige Goter, ifølge Jorndanes's Vidnesbyrd, toge sine første Bopæle efter at have forladt Scanzia⁵⁾; — saa maa vi sikkerlig indrømme, at de allerbetvigtigste Grunde tale for, at Goterne i Syden og Goterne i Norden egentlig have udgjort eet Folkesæd, skjønt sandsynligviis deelt i flere Grene.

Feier man nu endelig hertil, at i vore gamle Eddadigte Navnene Gotnar og Godþjóð aldrig bruges om den Folkestamme, som ansaa sig for Norrœnir, men tvertimod henføres til den modsatte Benævnelse Sudrœnir⁶⁾, — at Godþjóð aabenbare er en oldnorsk Form af Navnet Gut-piuda,

1) Den saakaldte Annalista Saxo, der antages at have levet i den første Halvdeel af det 12te Aarh., siger: „Eodem tempore Daniam cismarinam, quam Vitland incolæ appellat, rex Otto subiciens tributo in tres divisit episcopatus &c.“ Navnene paa Biskopsædmerne „Sliaswig, Ripa, Arhusan“ vise, at det netop er Jylland som menes, hvilket ogsaa bekræftes ved hans senere Tillæg: „quod (fretum) ab orientale pelago ingrediens longis anfractibus in ter Funem (Fyen) et Vitland protenditur in boream &c.“ See Geards Corpus historicum medii ævi I 282.

2) Det saakaldte Chronicon Erici regis og Annales Esromenses i Script. rer. Dan. I 150 og 223; om hvilke mere nedenfor.

3) „Seo Visle (Weirel) is swide mycel ea, and hio to lid Witland and Weonodland (Wenden). And þæt Witland belimiped to Estum.“ Estrar tilferu har Forfatteren sagt, at „Weonodland“ strakte sig med Ost lige til Weirelens Munding. Vitland laa altsaa paa denne Bleds østlige Side. Script. rer. Dan. II 119; Raft's Saml. Afh. I 324.

4) J. Thunmann: Untersuchungen über die alte Gesch. einiger Nordischen Völker S. 37 53.

5) Nemlig Egnene omkring Weirelfledens Munding. Jorndanes de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 83 jfrt. m. p. 98.

6) See ovenf. S. 54.

hvormed man veed, at de sydlige Goter i deres eget Sprog betegnede sig, — og at Gotnar upaatvilelig staaer i samme Forhold til et gotisk Navn Gutans, af hvilket man maa antage den første Deel af Navnet Gut-hiuda, (det gotiske hiuda, svarende til det oldnorske hjód, betegner Folk) at være dannet¹⁾; — erindrer man derhos, at de sydlige Goter (hvad deres Sprog uimodsigelig beviser) hørte til den tydske Folkestamme²⁾, og at de fra Jylland til Britannien indvandrede Goter eller Jyder ligeledes vare tydske³⁾, — saa kan man neppe længer være tvivlsom med Hensyn til Besvarelsen af Spørgsmaalet om Nordmændenes og Goternes ældste Forhold til hinanden i Norden: Goterne hørte ikke til den norrøne, men til den tydske Folkestamme.

Vi ere her komne til en Slutning, som vistnok reent ud strider imod hvad de fleste af Nordens nyere Historikere have antaget, men som forhaabentlig alligevel vil findes fast bearundet baade i Sprogens Forhold til hinanden og i Historiens Udsagn.

¹⁾ See Recension af Geijers Svea-Nikes Häfder i Götting. gel. Anzeigen 56tes Stück Apr. 1828. — Hos de senere norsk-islandske Skalde er Navnet Gotnar, der i den ældre Eddas Digte bestemte betegner et vist Folk, gaaet over til en almindelig ubestemt Digterbenævnelse paa Mænd. Af denne senere Liders Skaldebrug kan intet Beviis hentes for, at den norrøne Folkestamme virkelig har benævnt sig eller været benævnt Goter. — Man har endog saa paaftaaet, at Navnet Gautar har været brugt i en saadan omfattende Bemerkeelse, og søgt Beviis herfor i et Vers af Gyvind Skaldaspilder (Snor. Gaafon d. Godes E. Kap. 27), hvori denne skal kalde den norske Konge Haakon Abalsteins-Fostre Gauternes Konge (F. Magnusen Edda-Lære III 87). Men rigtig fortolket indeholder Verset slet ikke denne Benævnelse (see Versets Fortolkning i Noregs Konunga Sögur VI 25 og i Fornmannasögur XII 30). Snarere skulde man i saa Henseende kunne beraabe sig paa et Vers af Thjodolf af Hvin (Snorres Dngl. E. Kap. 51), hvori det heder om den vestfoldske Konge Gysteins Gravsted:

„þar er elkaldr
hjá jöfur gauzeum

Vöðlu straur
at vági kemr.“

hvilket almindelig oversættes saaledes: „der hvor den iskolde Vadlas Strøm ved den gotiske Konge (d. e. ved hans Grav) falder i Søen“. Men Vdj. gauzeum kan her ligesaa vel henføres til vági, og Meningen bliver da: „der hvor den iskolde Vadlas Strøm ved Kongens Grav falder i den gotiske Sø;“ hvilken sidste Benævnelse af Digteren væsende kan tillægges den inderste Deel af Nordsjøen (ellers kaldet Jótlandshaf d. e. det jydse Hav), som strømmende op til Vestergetland.

²⁾ See ovenfor S. 8.

³⁾ See ovenfor S. 69.

Vi finde altsaa tydske Goter som de ældre Beboere i Danmark og det sydlige Sverige, hvor de maa være bleve underbrugne eller fortrængte af den nordenfra kommende norrøne Folkstamme. — Dette Forhold paapeges ogsaa, og det ei ganske utydelig, i gamle Sagn, som ikke alene norsk-islandske Skrifter, men endog danske paa Latin skrevne Kroniker fra Middelalderen have bevaret.

I hine siges nemlig, at Danmark i ældre Tider hed Gotland, men at Navnet Danmark først opkom, efter at Odin og hans Ledfagere der havde taget Bopæl og erhholdet Herredømmet — det vil sige, efter at den Folkstamme, som medbragte den odinske Religion eller Afdyrkelsen, hvilken Stamme tillige, ifølge samme Sagn, medbragte det oldnorske Sprog, Norrøna, var indvandret i disse Lande, og der var bleven den herskende¹).

Det danske Sagn beretter, at en Dan, der kom fra Sverige, først herskede over Sjælland med tilliggende mindre Øer, dengang under Et kaldte Withesleth d. e. Viternes Slekte, og at han siden, da han havde hjulpet Syderne mod deres Fiender, ogsaa fik Jylland og Fyen under sit Herredømme, hvorpaa hele hans Rige efter ham blev kaldet Danmark og dets Indbyggere Daner²).

¹) See ovenfor S. 14 og 70.

²) Det saakaldte Chronicon Erici regis, der antages at være skrevet omtrent 1288 (Script. r. Dan. I 149), begynder med følgende Beretning: „Dani, ut testantur veteres historiographi, tempore Saruch, proavi Abraham, regnum, quod nunc Dania dicitur, intraverunt, venientes de Gothia - - - Quod autem quidam dicunt, Danos a Danaitis i. e. Græcis venisse, verisimile est, sed usquevagare certum non est, nisi ab initio dicti sunt Dani, sed quælibet terra habuit nomen speciale, quod habet adhuc, donec tempore David regis habuerunt regem Dan. Nam tempore illo Dan, filius Humblæ, de Svecia veniens, regnavit super Sialandiam, Monen, Falster et Laland, cujus regnum dicebatur Withesleth. Eo tempore rex quidam potentissimus ad invadendum Jutos venit. Quo audito, Juti, timentes valde, locum, qui adhuc Kowirki dicitur, fossatis et fragis ligneis munierunt, miseruntque nuncios ad Dan regem Withesleth, ut eis ferret auxilium, pollicentes ei, victoriam si reportaret, dominium super se. Qui cum suis veniens, apud Kowirki hostibus occurrit, occisis plurimis, et reliquis in fugam actis. Dominus Tutorum factus Dan, cum Jutis Fyoniam, Scanium ac omnes alias insulas Daciæ sibi subjugavit, et postmodum, communi omnium decreto, regnum suum Danium et incolas Danos a se, qui Dan dicebatur, appellavit.“ (Script. rer. Dan. I 149. 150). Hermed stemme i Hovedsagen de saakaldte Annales Esromenses fra Begyndelsen af det 14de Aarh. De vigtigste Afvigelser ere, at de ei emtale Danernes Stemme fra Gothia, herved Chron. Erici regis aabenbare fer-

At Viterne vare Goter, er ovenfor viist; og at Kong Dan her er det i Sagnet personificerede Folk Daner, denne Green af den norrøne Stamme, vil neppe Noget negte, der er fortrolig med Oldsagnet's Natur og Middelalderens Krøniker. Det norske og danske Oldsagn stemme altsaa i dette Stykke paa det Merkeligste med hinanden.

Blandt Sviarne maa ogsaa et lignende Sagn have ladet sig høre; thi den gamle svenske Lov erklærer Sveriges Rige for sammensat fra Hedenold af Svea- og Götaland, og den første indenlandske svenske Historieskriver Ericus Olai, der levede i det 15de Aarhundrede og skrev paa Latin, antager Gøternes Rige for det ældre ¹⁾.

Vi see tydelig i alle disse Sagn den norrøne Stamme nordensfra vælte sig ind over de tydske Goter og underlægge sig deres Lande. Det danske Sagn synes derhos nærmere at angive Retningen af Danernes Indvandring, — at de først kom til det senere Danmark fra Gagne, som ved de Fjeder, da Sagnet nedskreves, hørte til Sverige i vidtløftig Forstand, og at først Skaane, dernæst Sjælland, men senere Fyen og Jylland besattes af dem; noget, som uden Tvivl ogsaa Jor-nandes antyder, naar han i sin Dpregning af Scanzias Beboere omtaler Dani som nedstammende fra Svethidi ²⁾.

Men her have vi jo netop den Retning, hvortil vi ovenfor have seet, at Sprogforholdene tydeligt henpegede, idet de gamle svensk-gøtiske Mundarter mest nærme sig Nodsproget, det egentlige norrøne eller oldnorske, samt danne ligesom en Overgang til de gamle danske Mundarter, af hvilke igjen den jydskeligger Stammesproget fjærnest ³⁾.

Nordmændene have naturligviis kun lidt efter lidt udbredt sig over og faaet Fodfæste i Gøternes Land. Man maa antage, at imaa Hobe først have trængt sig derind og siden trukket større Skarer

staar det svenske Götaland; at de nævne som Dans Fader Dpper „in Upsala civitate Svethiæ rex“ og tillægge denne tre Søner, Nori, Osten og Dan; de benævne endelig Jydernes Angriber Augustus, imod hvilken de søgte Hjælp hos Dan, der af sin Fader var sat over Withefletth, hvorved ferstaaes det samme som i førstnævnte Krønike (Script. rer. Dan. I 223—224).

¹⁾ Geijer Svea-Rikes Håfder I 432.

²⁾ Svethidi, cogniti (rigtigere end Cogeni) in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamvis et Dani ex ipsorum stirpe progressi &c. Jor-nandes de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 83.

³⁾ Jfr. S. 9.

efter sig. Det var for dem en Flytning fra rydere Egne og et ublidere Himmelfstrøg til Lande mere begunstigede af Naturen, men ogsaa mere blottede for naturligt Forsvar. De ældre Beboere have efterhaanden maattet vige for dem, eller underkaste sig dem. At saaledes en Blanding af Stammerne, paa de forskjellige Steder sterkere og svagere, maatte opstaa, var naturligt. At af Blandingens Grundbestanddele den norrøne har været den forherkende, vise Sprogene; men denne Grundbestanddeel maatte tabe meer og meer af sin Kraft, jo videre Blandingen fortsattes.

Ikke overalt gabe Nordmændene de undertvungne Lande nye Navne; paa mange Steder beholdtes de ældre Landsnavne, og de nyere Beboere, tildeels blandede med de ældre, vænede sig efterhaanden til at nævnes med disses Navn, dog nærmere formet efter det oldnorske Sprogs Fordringer. Saaledes fremstode nyere Gautar eller Gøter og nyere Jotar eller Jyder af den norrøne Stamme. At for Næsten i Sydverige, hvor dog, efter Sproget at dømme, Nordmændene maa have nedsat sig i større Tal, end i Danmark, alligevel det ældre Lands- og Folknavn, Goternavnet nemlig, vedligeholdte sig, medens det i Danmark tildeels maatte vige for et nyere, maa uden Tvivl ansees for noget ganske tilfældigt.

Det er høist sandsynligt, at man maa søge Roden til Navnet Daner, angelsaxisk Denas, latinsk Dani, i den tydske Sprogstamme. I det Angelsaxiske finde vi Ordet þen eller þane, som eenstydende med þegn eller þegen, at betegne ikke alene en fri Undersaat (i hvilken Betydning det svarer til det oldnorske þegn, der modsættes þræll), men ogsaa en Høvding, en Magnat, som dog er en høiere Overherre underkastet. Paa Latin oversættes det hyppig ved thanus, og dette Ord bruges igjen næsten eenstydende med det senere baro, dog saaledes at dette sidste uden Tvivl tilkjendegiver en mere udvidet Magt¹). Det synes nu meget rimeligt, at, da Nordmændene besatte det senere saa-

¹) Ordene thainus og thanus forklares af Spelman: „ei qui servitutum servit contrarius“; altsaa i Grunden enhver fri Mand. Men især betegnede det dog de fornemmere af disse, hvilke efter Normannernes Komme til England bleve kaldte barones, og havde sin egen Jurisdiktion. „Habebant enim thani liberam quasdam jurisdictiones, quas vel hodie courts barons appellamus.“ *Glossarium* til Wilkins's Samling af angelsaxiske Love p. 428.

kaldte Danmark, en stor Deel af de ældre gotisk-tydske Beboere ere forblevne der, dog som Nordmændenes Undergivne, maaffee endog i et Slags Livegenskab. For disse ældre Beboere bleve altsaa de hos dem bosatte Nordmænd virkelig Thaner eller Herremænd, og det Navn, der oprindeligt gaves dem af de Undertvungne, blev siden af dem selv antaget og gik over den hele Green af den norrøne Stamme, som trængte længst frem mod Syden og mest blandedes med Tydskerne. Af Folkenavnet Daner udsprang Landsnavnet Danmörk d. e. Danernes Skovland. Dog har, som man seer, deres oprindelige og mere omfattende Navn Nordmænd ei gaaet i Glemme hos dem, før efter at denne Green af Stammen i Slutningen af det 9de Aarhundrede kom til at danne et Heelt for sig, et eget samlet Rige, hvis Indbyggere nu i Navnet maatte skjelne sig fra Nordmændene i Norge, hvilke til samme Tid ligeledes kom til at udgjøre et Rige.

Vi have saaledes bestemt Forholdet imellem Nordmænd og Goter, og gaa nu over til at betragte de Efterretninger om Nord-europa og dets Folkefærd, som Grækerne og Romerne fra vor Tidsregnings 1ste til dens 6te Aarhundrede have skjenket os.

Igjennem ufuldstændige Fortællinger af sefarende Græker havde allerede et Par Aarhundreder før vor Tidsregning et dunkelt Rygte om Europas nordlige Lande og Have naaet til denne Verdensdeels sydlige kultiverede Folkefærd. Men disse enkelte og i sig selv vistnok høist mangelfulde Efterretninger, hvilke vi senere skulle komme til nærmere at granfke, misforstodes, fordreiedes og opfattedes overhoved med en Eenfædighed, som dog ikke kan undre os, naar vi kjende Tidsalderens høist indskrænkede geographiske Kundskaber og dens Mangel paa virkelige Erfaringer — en Mangel, hvorpaa man forgjæves søgte at bøde ved forskellige meer og mindre skarpsindig udtænkte Theorier.

Det var først ved Begyndelsen af vor Tidsregning, at der for den romerske Verden opgik et noget klarere Lys over Nordeuropa.

I de Krige, ved hvilke J. Cæsar bragte Gallia under Romernes Herredømme, bleve disse først opmerkssomme paa, at der i Ost for Rhinen boede en vidtstrakt stærk og krigerst Folkestamme, i Sprog og

Sæder forskjellig fra de keltiske Galler. Det var Tydskerne. Enkelte Hobe af dem, hvilke havde overfærdet Rhinen og besat Flodens vestlige Bred, benævntes af Gallerne Germaner ¹⁾. Romerne udstrakte dette Navn ikke alene til hele den tydske Folkestamme, om hvilken de snart erfarede, at den var udbredt over alle Landene imellem Rhinen og Weirelen (Vistula), men ogsaa til de nordligere boende Folkescærd, som de efterhaanden, mest middelbart ved Nygtet, lærte at kjende, og som vistnok vare Tydskerne nær forvandede. Landet Germania og de germaniske Folkescærd strakte sig efter deres Begreber ligesaa vidt mod Norden, som den beboede Verden. De erkjendte meget snart, at de mangfoldige saakaldte germaniske Folkescærd maatte henføres til visse Hovedgrene; men at de egentlig udgjorde tvende store Hovedstammer, derom kunde Romerne saameget vanskeligere danne sig noget klart Begreb, som de aldrig kom i nogen stadig umiddelbar Bevøring med den fjærnere Hovedstamme, nemlig den norrøne.

Romernes Forsøg at udstrække deres Herredømme ogsaa paa Rhinens østlige Side strandede paa Tydskernes Tapperhed og Frihedsfølelse. De Toge, som Augustus's Stifønner Drusus og Tiberius og senere Drusus's Søn Germanicus i den første Fjerdedeel af det 1ste Aarhundrede e. Chr. gjorde over Rhinen og lige henimod Elben, vare imidlertid af største Vigtighed for Udvidelsen af Romernes Kjendskab til Lande og Folk i hine Egne. Baade Drusus og Tiberius foretog desuden Sotoge fra Rhinen, den første til Ems's (Amisia), den anden til Elbens (Albis) Munding. Ved disse bleve Romerne umiddelbart bekjendte med den kimbriske Halvø (Jylland), om hvilken de tilforn kun havde havt dunkle Sagn ²⁾.

Men allervigtigst i denne Henseende var uden Tvivl det Tog, som Germanicus Aar 16 e. Chr. gjorde med en stor Flaade fra Rhinens Munding til Mundingen af Ems. Da han nemlig, efterat have trængt ind i Landet til Weseren (Visurgis), om Høsten igjen indskibede sin Hær og vilde vende tilbage samme Vej, som han var kommen, blev Flaaden overfalden af en frygtelig Storm og ganske splittet. Germanicus's eget Skib strandede paa Chaufernes Kyst imellem Weser og

¹⁾ Taciti Germania c. 2.

²⁾ Plinii hist. nat. II 67.

Elben; de øvrige kastedes ud i det aabne Hav og spredtes vidt omkring, nogle til Britanniens Kyster, de fleste til fjærne Ver. Efterhaanden kom dog igjen en Deel af disse Skibbrudne tilbage og havde nu Undere at fortælle om de Lande og Have, de havde seet. Nogle af dem maa være drevne hen paa den kimbriiske Halvoes østre Side, ja lige ind i Østersøen; thi det heder, at Angrivarierne, et tydsk Folk, som boede i Nord for Elben og dengang var Romernes Bundsforsvandle, løskjøbte mange af de Skibbrudne fra de indenfor boende (ab interioribus) og sendte dem tilbage til sine Landsmænd ¹⁾. Romerne fik altsaa ved denne ubeldige Begivenhed Kundskab om nordlig beliggende Lande og Have — Alt efter deres Begreb henhørende til Germania — hvilke de tilforn ikke havde kjendt uden høist af et dunkelt Rygte. Man finder imidlertid intet sikkert Spor til, at de have benyttet disse tilfældige Opdagelser for at knytte nye varige Forbindelser.

Ogsaa ad en anden Metning erholdt uden Tvivl Romerne, omtrent ved samme Tid, nærmere Kundskab om Østersøens nordøstlige Deel, og hertil gav Havhandelen Anledning. Allerede i en fjærnere Oldtid var denne drevne, som det lader, mest tilands og ved Mellemhandel fra det nuværende Preussens Kyster til det adriatiske Hav. Men i Keiser Neros Tid (54—68 e. Chr.) gjorde en romersk Ridder selv en Reise fra Pannonia til Havkysten for at besørge et større Indkjøb af denne kostbare Vare ²⁾. Det kan ikke feile, at denne Reise, og siden en i længere Tid fortsat Handel ad samme Vej, maa have betydelig udvidet Romernes Kundskaber om hine Egne, hvilke de ligeledes indbefattede under Germania.

Endelig indtraf ogsaa ved denne Tid, under Keiser Claudius (41—54 e. Chr.), Britannias Omseiling af en romersk Flaade, som paa dette Tog skal have betvunget de hidtil ubekjendte Orcades (Orknøerne) og saa i det Fjærne det ved et ældre dunkelt Rygte bekjendte Thule, sneedækket og vinterligt, beliggende i et vindstille, tykt og tungt Hav ³⁾.

¹⁾ Taciti ann. II 23—24; jfr. Mannerts Geogr. der Griechen und Römer III (2te Aufl.) 279.

²⁾ Plinii hist. nat. XXXVII 3.

³⁾ Taciti Agricola 10. — Om disse Opdagelser i Almindelighed jfr. Mannerts Geogr. d. Griech. und Röm III 296—330

Paa disse Opdagelser, satte i Forbindelse med ældre græske Geographers ufuldstændige Angivelser og ofte falske Gjetninger, samt lempe-
 — pede efter deres egne indskrænkede Begreber om Jordkloden i det Hele,
 — grunde sig de Efterretninger om vort Norden, som vi finde hos
 de fort efter hinanden levende geographiske Skribenter, Romerne Pom-
 ponius Mela (der skrev ved Midten af det 1ste Aarhundrede e.
 Chr.), den ældre Plinius († 79 e. Chr.) og C. Cornelius Tac-
 itus (der skrev omtrent ved Aar 100 e. Chr.), samt Grækeren Clau-
 dius Ptolemæus (der levede og skrev i Alexandria henimod Mid-
 ten af det 2det Aarh. e. Chr.), hvilke Efterretninger vi nu noget nær-
 mere skulle undersøge. — Vel levede ogsaa den græske Geograph
 Strabo († omtrent 17 e. Chr.) i Begyndelsen af dette Tidsrum;
 men for ham synes Samtidens Opdagelser med Hensyn til Norden at
 have været ubekjendte. Han tilhører i denne Deel af sin Jordbeskri-
 velse ganske en ældre Tid, og kommer saaledes paa nærværende Sted
 ikke i Betragtning¹⁾.

Mela lader, ligesom hans Forgjængere, de græske Geographer,
 og med nærmest Hensyn til Eratosthenes's dengang almindelig an-
 tagne Theori om Jordklodens Beskaffenhed²⁾, det store Ocean omgive
 den hele vestlige og nordlige Deel af Europa, ligesom Herkules's
 Støtter (det nuværende Stræde ved Gibraltar) indtil det yderste
 Skythia, hvor han tænker sig det at staa i Forbindelse med det kaspiske
 Hav, og saa videre, indtil det forener sig med det østlige Ocean, der
 omslyder Indien, saaledes at hele Jordens Nordkyst lige fra sidstnævnte
 Land til Herkules's Støtter kunde beseiles. Afstanden imellem det

1) Man jævnføre her G. Schöninghs Afhandling om de gamle Grækers og Ro-
 meres rette Begreb og Kundskab om de nordiske Lande, særdeles om det af
 dem saakaldte Scandinavia, i det Kbhvn'ske Videnskabs Selskabs Skrifter 9de
 Deel (Kbhvn. 1765. 4.) S. 151—360. Denne Afhandling fortsættes i 10de
 Deel (Kbhvn. 1770. 4.) ved en Afh. angaaende hvad Begreb og Kundskab
 man har havt om de nordiske Lande efter Ptolemæi og indtil de saakaldte mid-
 lere Tider S. 206—248, saa og i 12te Deel (Kbhvn. 1779. 4.) S. 1—50,
 samt endvidere i det efter hans Død trykte Stykke i Ny Samling af samme
 Selskabs Skrifter 2den Deel (Kbhvn. 1783. 4.) S. 1—24, hvilket sidste
 Stykke handler om Procopius's Beretninger.

2) Mannert: Einleitung in die Geogr. der Alten S. 221.

sorte Hav (Pontus Euxinus) og det kaspiske Hav paa den ene Side og det nordlige Ocean paa den anden forestiller han sig langt mindre, end den i Virkelighed er.

Da han antager Oceanet umiddelbart at naa op til Germanias og Sarmatias Kyster, maa han betragte alle de Lande, han har hørt omtale i Nord for disse, som Der, — en Forestilling, der vedligeholdte sig blandt Sydeuropæerne langt ind i Middelalderen. I sin Beskrivelse over Landene ved dette Ocean gaar han fra Westen, fra Herkules's Støtter nemlig, mod Østen. Han taler i al Korthed om det indre Germania, skildrer Beboernes Seder og Levemaade i Almindelighed, men indlader sig ikke paa at nævne de enkelte Folkelag.

Ovenfor Floden Elben (Albis) — siger han — er den store codaniske Bugt (Codanus sinus), opfyldt med en Mængde større og mindre Der, saaledes at Havet mere har Udseende af adspredte Floder. Paa det omgivende Land bo Kimbrer (Cimbri) og Teutoner (Teutoni); bortenfor dem Germanias yderste Folk, Hermoner (Hermones). Han forlader derpaa Germania og gaar videre til Sarmatia, som han synes at lægge vestenfor Floden Veixel (Visula), hvilken allerførst af ham nævnes. Han kommer derifra til Scythia, hvis nordlige Deel er ubeboelig formedelt Snee og Kulde, og hvor han tænker sig de ripæiske Bjerge strække sig omtrent i Retning med Oceanet. Endelig standser han ved det kaspiske Hav og gaar nu over til at opregne Derne i Oceanet, ligeledes fra Vest mod Øst. Han omtaler Britannia og den i Nord for samme liggende Juverna (Ireland), Orcaderne og flere af de britiske Der. Han kommer derpaa til Derne i den codanske Bugt, af hvilke han kun navngiver Scandinovia (eller efter en anden Læsemaade Codanonia), den største og frugtbareste af dem, beboet af Teutoner. Lige over for Sarmatia ligge Der, der ved lavt Vand ere landfaste. Her bo Dæoner (Oæones), der leve af Fugleæg og Havre, Hippopoder (Hippopodes) med Hestefødder og Satmaler (Satmali, eller efter en anden Læsemaade Panoti) med Dren saa store, at de i dem kunne hulle deres hele Krop. Ligeover for Scythia's Kyst ligger Thule, omtalt i græske og romerske Digte; her sees Solen ved Sommerfolhverv

hele Natten. Fra Thule gaar han over til at omtale Den Talsa eller Tsalge i det kaspiske Hav ¹⁾).

Denne hele Beskrivelse røber endnu meget dunkle og tildeels falske Forestillinger om Norden. Man seer ikke tydelig, om Forfatteren ved sin codanske Bugt har tænkt sig Havet i Vest for Jylland med dets mange smaa Der, eller Østersøen. Navnet Codanus forklæres uden Tvivl rigtigst som en Forvanskning af Godanus d. e. den gotiske, og hentyder altsaa paa Goterne som et deromkring boende Folk. Det Land, der danner Bugten, kan man ei antage at være noget andet end Jylland, eller, som Homerne kaldte det, den kimbriske Halvø, og paa den er det selvfølgelig han anviser Kimbrer og Teutoner deres Bolig. Om disse Folkens Navne kunne vi med Sikkerhed paaiaa, at intet af dem vedkommer den norrøne Folkestamme. Med Hensyn til Kimbrerne komme vi længere hen til at fremsætte vor Mening. Navnet Teutoner betegner neppe noget bestemt Folkesæd, men deels den tydske Folkestamme som et Heelt, deels en Hovedgreen af den, nemlig den nedertydske. Mela har aabenbare intet tydeligt Begreb havt om de forskjellige Grene af den tydske Folkestamme, og vi kunne saaledes af de her forekommende Udtryk ei slutte videre, end at det er tydske Folkesæd, om hvilke han taler ²⁾).

Bortenfor d. e. i Øst for Kimbrerne og Teutonerne sætter Mela Hermonerne, som han kalder det yderste af Germanias Folkesæd. At dette Navn ligeledes betegner en større Green af den tydske Stamme (den overtyske Green), vil senere vise sig ved Undersøgelsen af Plinius's og Tacitus's Beretninger. Deres Bopæle maa efter nærværende Beskrivelse søges i det østlige eller nordøstlige Tyskland.

Med Hensyn til Melas Scandinovia eller Codanonia svæber man atter i Uvisshed, om han dermed mener den nordlige Deel af Jylland, hvilken han har anseet for en Ø, eller nogen af de østenfor liggende danske Der eller endelig det Sydlige af det nuværende Sverige. Men hvorledes end Mela selv har tænkt sig det, saa bliver det høist rimeligt, at de Underretninger, paa hvilke han bygger, egentlig have gjældet det sidstnævnte Land, hvor de senere, bedre underrettede, Geo-

¹⁾ Pomponius Mela de situ orbis III 3—6.

²⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 282—290.

grapher bestemt lægge deres Scandinavia og Scandia. Og saa her sætter han som Beboere Teutoner, altsaa tydske Folk.

Vænger mod Osten bevæger han sig i en Fabelverden, som han, efter Navnene at dømme, maa have fundet i ældre græske Beretninger, for hvilke igjen Misforstaaelser eller Opdigtelser, eller maaskee en Blanding af begge Dele ligger til Grund.

Ogsaa Thule har Mela fra Grækerne; og om dette gaadefulde Lands Beliggenhed hverken giver han sine Læsere, eller synes han selv at have havt noget tydeligt Begreb. Man finder i det Hele i Melas Beskrivelse umiskjendelige Spor til, at han har hørt om de nye Opdagelser i Norden, som Romerne i hans Tid havde gjort; men tillige, at de Underretninger, han derom erholdt, have været meget ufuldstændige.

Langt bedre underrettet om Norden er Plinius, der selv en Stund havde opholdet sig i Frisernes og Chaukernes Land¹⁾, og som tydelig sees at have benyttet Erfaringer, indhentede ad meer end een af de oven omtalte Veie.

Plinius støtter sig i sine Anskuelser af Jordkloden i det Hele til de græske Geographers Theori og stemmer i saa Henseende med Mela. Efter at have beskrevet Landene ved Middelhavets Nordkyst i Retningen fra Vest mod Ost, og dernæst Landene i Nord for det sorte Hav, gaar han over de riphøiste Bjerge, hvis Beliggenhed han tænker sig ligesom Mela, og følger derpaa Europas ydre Kyst langs det nordlige Ocean, fra Ost mod Vest lige til Gades og Herkules's Støtter.

I denne Beskrivelse støder han først paa flere Der ved Scythias Kyst. Han veed imidlertid kun efter forskjellige ældre græske Forfattere at nævne to, nemlig Raunonia, beliggende een Dags Seilads fra Scythia, ved hvilken Os Kyster der fandtes Hav, og den umaadelig store Baltia eller Basilia. Han har ogsaa hørt tale om Der i disse Egne, paa hvilke bo Doner, Hippopoder og langorede Fanesier. Han anfører fremdeles efter navngivne ældre græske Kilder, at det nordlige Ocean udenfor Scythia kaldes Amalchius, hvilket Navn i de derboende

¹⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 311.

Folks Sprog skulde betegne det sammenfrosne; men at det af Kimbrerne kaldes Morimarus d. e. det døde Hav, lige til Forbjergget Rubeas, udenfor hvilket det benævnes Cronium.

Fra Ingævøernes Stamme (gens Ingævonum) — siger han — hvilken er den første (fra Osten regnet) til Germania hørende, blive Underretningerne bestemtere. Det store Sævo Bjerg (immensus Sævo mons), ikke mindre end de riphæiske Bjerge, danner her lige til Kimbrernes Forbjerg (Cimbrorum promontorium) en stor Bugt, som kaldes Codanus og er opfyldt med Der, af hvilke den mest bekendte er Scandinavia, „hvis Størrelse endnu er uudforsket.“ Ifkun en Deel af den er, saavidt bekendt, beboet af Hillevionernes Stamme (Hillevionum gens), der er fordeelt i 500 Hereder (pagi) og kalder Landet en anden Verden. Af en lignende Størrelse holder man Eningia (efter en anden Læsemaal Epigia) for at være, og Nogle berette, at denne beboes lige til Floden Vistula af Sarmater, Veneder, Scirer og Hirrer. Der skal være en Bugt, som kaldes Kylipenus (sinum Cylipenum vocari), og i dens Munding skal Den Latris ligge; i Nærheden deraf skal være en anden Bugt Lagnus, der støder til Kimbrerne. Kimbrernes Forbjerg, der stikker langt ud i Havet, danner en Halvø, der kaldes Cartris. Der udenfor (inde d. e. i Vesten) ere ved Romernes Krige 23 Der blevne bekendte, blandt hvilke Burchana og Glessaria. Den sidste er bleven tillagt dette Navn af de romerske Soldater, fordi de der fandt Nav; af Barbarerne kaldes den Austrania.

Ved hele dette Hav (nemlig i Vest for den kimbriske Halvø) — siger han videre — bo germaniske Folk af samme Slægt lige til Floden Scaldis (Schelde). Af Germanerne ere der fem Folkeslag (genera): 1) Vindili, til hvilke høre Burgundiones, Varini, Carini, Guttones; 2) Ingævones, til hvilke høre Cimbri, Teutoni og Chauçi; 3) Istævones, nærmest Rhinen; 4) Hermiones, til hvilke høre Svevi, Hermunduri, Chatti, Cherusci; 5) Peucini Basternæ, grændsende til Dacia. Disse Folkeslags Veliggenhed mod hinanden indlader han sig ikke paa nærmere at bestemme. De vigtigste Floder, som falde ud i det nordlige Ocean, nævner han ligeledes fra Ost mod Vest: Guttalus (Pregel?),

Vistula (Weirel), Albis (Elben), Visurgis (Weser), Amisius (Ems), Rhenus (Rhin), Mosa (Maas). I det Indre af Landet strækker sig den herkyniske Mas (Hercynium jugum).

Plinius beskriver derpaa Britannia og Hibernia med rundt om liggende mindre Der, blandt hvilke de 40 Orcades og de 30 Hæbudes. Den yderste af alle bekendte Der er Thule, hvor der ved Sommerfolhverv ei er nogen Nat, ligesom om Vinteren ingen Dag, hvilket Nogle — anmerker han — tro at finde Sted i hele sex Maaneder ad Gangen. Nogle — siger han — nævne endnu andre Der: Scandia, Dumna, Bergi og den største af alle Nerigos, fra hvilken man kan seile til Thule. En Dags Seilads fra Thule er det fro-sne Hav (mare concretum), der af Nogle kaldes Cronium¹⁾.

Hvor mangelfulde end disse Plinius's Beretninger i sig selv kunne være, saa ere de dog de mest omfattende, som vi fra hine Tider have med Hensyn til vort Norden. — Hvad han først anfører om Derne og Havet ved den skythiske Kyst, siger han selv er hentet af ældre græske Kilder, uden Tvivl fornemmelig paa første og anden Haand fra Grækeren Pytheas fra Massilia, som henved 400 Aar i Forveien havde gjort tvende Reiser i de nordeuropæiske Farvande og beskrevet disse. Alt dette passer selvfølgelig paa ældre Forholde end de, som fandt Sted til Plinius's Tid, og staar, som det synes, endogsaa tildeels i Modsigelse med hvad han senere hen, støttende sig til nyere Opdagelser, fortæller. Hvorledes han har tænkt sig, at det Eldre og Nyere her burde forenes, er ikke let at sige; rimeligviis har han ikke engang selv, med sin Tidsalders indskrænkede Begreber om Landenes sande Beliggenhed, merket Vanskelighederne, og altsaa ikke heller stræbt at udjævne dem. Han har kun anført hvad han fandt optegnet fra ældre Tider, ubekymret, om disse geographiske Navne passede til hvad han hørte berette om sin egen Tids Forholde. Vi skulle senere hen under Et betragte, hvad der er os levnet af Pytheas's Efterretninger om Norden, og opsætte til da at omhandle disse Plinius's Angivelser.

Først ved Ingvæbnerne, ved Germania, siger Plinius selv, at hans Fortælling grunder sig paa sikkrere Efterretninger, hvormed

¹⁾ Plinii hist. nat. IV 13—16.

han intet andet kan mene end sin egen Tidsalders Opdagelser gjennem Romernes Krige, Sotoge og Handelsreiser¹⁾.

Naar vi betænke, at Plinius i sin Beskrivelse her gaar fra Osten mod Westen, saa kunne vi ei andet end antage hans eodaniske Bugt for Østersøens vestlige Deel, og hans Halvø Cartris med det kimbriske Forbjerg for det nordlige Jylland. Vel findes ikke her noget, som svarer til hans store Bjerg Sævo; men det bliver høist sandsynligt, at han har misforstaaet et Nygte om den store norske Fjeldstrækning og hensat denne paa den kimbriske Halvø.

Plinius's Scandinavia er sikkert den sydlige Deel af den norsk-svenske Halvø. Folkenavnet Hilleviones minder om de norske Elkarbuar d. e. Elvboere, almindelig kaldte Alfser, hvilke fra ældgammel Tid boede i Alfheim (Alfheimar) i det sydøstlige Norge mellem Gøtaelv i Syd og Naumelv (Glommen) i Nord og havde sit Navn af sine Bopæle ved sidstnævnte store Elv²⁾. Det er høist sandsynligt, at Plinius's Kjendskab til Scandinavia fortrinlig skriver sig fra Beretninger af de efter Germanicus's Tog hjemkomne Skibbrudne, af hvilke nogle, efter at være ved Stormen kastede langt ud i det vide Hav og norden om Jylland, siden ved Vind og Strøm kunne være drevne ind til Kysten i Nord for Gøtaelven, altsaa til det Land, hvor Alfserne boede. Hillevionerne kaldte deres Land en anden Verden. For at forklare os denne mærkelige Beretning, maa vi gjenkalde i Grindringen Benævnelserne norrœnir menn og Nordrvegr, hvormed Nordmændene som Folkestamme betegnede sig og det Land, de havde inde, i Modsetning til sudrœnir menn og Sudrvegr, hvortved de betegnede den tydske Folkestamme og dens Land. Tacitus beretter, at Tydskerne i deres gamle Folkesange udslede deres Herkomst fra Guden Tuiscon, Jordens Søn, og hans Søn Mannus³⁾. Dette antyder umiskjendelig, at den tydske Folkestamme til at betegne sig selv som et Heelt oprindeligen har brugt Benævnelser som de gotiske hiuda d. e. Folk (svarende til det oldnorske hjoð) og mans eller mannos d. e. Mænd (det oldnorske menn)⁴⁾; at den altsaa i

¹⁾ Plinii hist. nat. II 67 og 108 jfr. m. XXXVII 3.

²⁾ See ovenfor S. 34.

³⁾ Taciti Germ. 2.

⁴⁾ J. Grimms Deutsche Gram. (2te Ausg.) I 602 og 610.

Modsetning til andre Folkestammer har anseet sig for Folk eller Mænd i udmerkende Betydning. Men netop det samme har været Tilfældet med Nordmændenes Stamme; derom vidne baade de ovenanførte Benævnelser paa deres Folk og Land, og desuden Navnet Mannheimr d. e. Mændenes Hjem eller Verden, hvilket de i enger Betydning tillagde deres eget Hjem; thi i det oldnorske Sprog betyder Ordet heimr baade Hjem og Verden — Begreber, som hos mindre dannede Folk let flyde sammen. Hillevionernes Udsagn, at deres Land var en anden Verden, viser tydeligen, at man her er paa Grændsen imellem tvende store Folkestammer, der hver for sig have benævnt sig som et Heelt med det udmerkende Navn Mænd, og dog anseet sig for indbyrdes forskellige, for modsatte hinanden. Ved Gotaelven opbærer det gotiske Navn, det Navn, som umiskjendelig vidner om en ældre tydsk Befolkning. Nord for denne Elv begyndte med Alfernes Fylke, med Alfheim, Nordmændenes Hjem i Norden; begyndte deres Nordrvegr, modsat Sudrvegr d. e. deres nordlige Strøg, modsat det sydlige eller Tydskernes; — fort deres egentlige Mannheimr eller Verden. I de norrøne Alfers Mund bliver altsaa det Udtryk, som Plinius tillægger sine Hillevioner, ganske naturligt. Vi fornemme deri en Stræben hos Landets Beboere, at gjøre det ret indlysende for de Fremmede, at de henhørte til en egen Folkestamme, forskjellig fra den Romerne bekjendte tydske, til hvilken disse have været tilbøielige til at henregne dem. — Hvad Alferne sagde om den Folkestamme i det Hele, hvortil de hørte, det misforstode Romerne som noget, der gjaldt Alferne alene. En lignende Misforstaaelse synes at stikke i Beretningen om de 500 Hereder, som Hillevionerne skulde bebo. Og hvorledes kunde Misforstaaelser undgaaes her, hvor der handlede mellem Folk af ganske forskjelligt Tungemaal? Endogsaa om Romerne have havt Tydskere med sig som Lodsere eller Tolke, saa maa man vel antage, at en Tydskers Sprog fra Rhinlandene var saa forskjelligt fra Nordmændenes, at den mundtlige Meddelelse mellem de Skibbrudne og Landsfolket endda havde sine store Vanskeligheder.

Der er saaledes formeentlig al Grund til at antage, at Plinius's Hillevioner ere de norske Alfere, at folgelig den norrøne Folkestamme allerede til hans Tider har strakt sig i Syd lige til Gota-

elven, hvor Grændsen har været imellem dem og de tydske Goter; — hvorhos det tillige er rimeligt, at fra Ulferne ere, ved hjemkomne romerske Skibbrudne, Efterretninger ei alene om dem selv, men ogsaa om andre Lande i Norden komne til Plinius's Kundskab.

Navnet Scandinavia er uden al Tvivl en latiniseret Form af et gammelt gotisk Navn, svarende til det oldnorske Skáney, hvormed, som bekjendt, det nuværende Skaane betegnedes. Men Romerne udstrakte Navnet langt videre og betegnede dermed hele den sydlige Deel af den norsk-svenske Halvø, og saa vidt mod Norden, som den var dem bekjendt. At de overførte paa det Hele netop den sydligste Deels Navn, kan man neppe forklare anderledes end deraf, at dette først kom dem for Dre, og det rimeligviis over Østersøen. Et Parti af de romerske Skibbrudne fra Germanicus's Tog er efter al Sandsynlighed kommet lige ind i dette Hav; det var disse, som Angribarierne siden løskjøbte og sendte tilbage til deres Landsmænd. De have maaskee strandet paa den skaanske Kyst og saaledes lært den at kjende; de have hørt Landets Navn og hjembragt det med sig. Om end ikke noget i selve Navnet har ledet dem til at ansee Landet for en stor Ø, saa har det været nødvendigt for den romerske Geograph at gjøre det dertil for at saa det passet ind i de gjængse geographiske Systemer, som ikke tillode ham at antage Fastland i Nord for den germaniske, sarmatiske og skythiske Kyst. Et vor Mening rigtig, at Hillebionerne ere de norske Ulfer i Nord for Gotaelven, saa kunne vi umulig antage, at det er ifølge deres eget Udsagn, at Plinius gjør dem til Beboere af Scandinavia. De have vist aldrig angivet sig som Indbyggere af Skáney eller Skaane. Men de Romere, som bragte Efterretningen om dem til sine Landsmænd, havde erfaret, at det Land, Hillebionerne beboede, var samfast med en vidtløftig Landstrækning mod Syden. Denne Underretning satte Geographen i Forbindelse med hvad han havde hørt om Scandinavia: dette blev nu gjort til Ø „af uudforsket Storhed,“ og Hillebionerne satte som et Folk paa samme. Han ansaa dem ikke for det eneste Folk der; han siger tvertimod, at de kun beboede en Deel af Øen, men vare det eneste Folk der, som han kjendte af Navn.

Plinius er, ved at omtale Scandinavia, kommen ud af sin egentlige Retning fra Øst mod Vest. Han er i sin Beskrivelse kommen til-

bage paa den kimbriske Halvøs Østside, ind i den codanske Bugt, og fortfarer nu at meddele de nye Opdagelser, som her vare gjorte, uden at bekymre sig om deres Uovereensstemmelse, idetmindste i Navnene, med de ældre græske Beretninger, som han ovenfor har anført. Alt, hvad han nu fortæller, synes især at grunde sig paa Efterretninger af de fra Østersøen hjemkomne Romere.

Eningia eller Epigia kan ikke betegne andet end Landene ved Østersøens østlige Kyst. Om Navnet maaskee skulde være en Fordreining eller en Afskriverfeil for Finningia, og saaledes fortrinlig betegne det nuværende Finland, lader sig neppe afgjøre. Forfatteren maa atter, for at blive sit System tro, gjøre denne Landstrækning til en Ø, „ikke mindre end Scandinavia,“ og det uagtet han selv tydeligen røber, at hans Hjemlsmænd ei have havt denne Anskuelse, men tænkt sig det som et Fastland, der „beboedes lige til Vistula (Veirel)“ d. e. indsluttede Østersøens østlige Kyst lige til hiin Flod. Som Beboere af denne Kyst nævner han Sarmater, Veneder, Scirer og Hirrer. De to første Navne ere noksom bekjendte og betegne — det første fortrinlig, det andet udelukkende — Folk af den slaviske Stamme. Det tredie forekommer flere Aarhundreder senere som Navn paa et — rimeligviis tydsk — Folk, der i Folkevandringernes Tid var nær forenet med Rugierne¹⁾.

Paa disse Kanter sætter vor Forfatter Bugten Cylipeus. Dette Navn, udtalt Kylipeus, minder uvilkaarlig om Folketnavnet Kypingar, hvilket i vore gamle norske historiske Mindesmerker forekommer som Betegning for et Folk i det nuværende nordlige eller nordvestlige Rusland, et østligt Nabofolk til Finnerne²⁾. Navnet Kypingaland findes ogsaa at have været brugt af de gamle Nordmænd som eenstyvende med Gardarike eller dettes nordlige Deel³⁾. Man maa herved

1) Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 341. Denne lærde og grundige Forfatter antager vel, at Plinius sætter ovennævnte fire Folk som Beboere af Østersøens Kyst i Vest for Veirelen (l. c. S. 313 og 317); men lægger man noie Merke til Sammenhøngen i Plinius's Beretning, saa kan man her ikke tvivle om, at han gaar fra Østen mod Vesten, og følgelig er Talsen aabenbare om Landene i Øst for Vistula. Mannerts Paastand, at Plinius slet intet vidste om den østlige Halvdeel af Østersøen (l. c. S. 325), er altsaa urigtig.

2) Egils Saga 10.

3) Werlauff Symbolæ ad geogr. med. ævi p. 9; Rymbegla III 9 32.

ledes til den Formodning, at sinus Cylipenus egentlig er en Latinisering af et oldnorske Navn Kypingabotn, eller af et dertil svarende gotisk, hvormed disse Folk dengang have betegnet en af de fra Østersøen i det nuværende Rusland indskjærende Bugter. Plinius har aabenbare udstrakt Navnet til hele den østlige Deel af Østersøen lige til hans Scandinavia's Sydspidse. — Den Latris, som skal ligge ved denne Bugts Munding, passer da paa Sjælland. Her lægge vore gamle Sagaer det berømte Kongesæde Hleidrar. Dette Navn har neppe sin Rod i det oldnorske Sprog, uagtet man lettelig seer, at det er beslægtet med det norske Gaardsnavn Hladir; i det Gotiske derimod betegner Ordet Hleipra ligefrem et Tabernakel, et Tempel¹⁾. Romerne have hørt Goterne omtale deres hellige, paa en Ø beliggende Dffersted, deres Hleipra, og have strax gjort dette til hele Dens Navn. — Nær herved er Bugten Lagnus, der støder op til Kimbrerne d. e. til den kimbriske Halvøs nordlige Deel (thi nordlig paa den jydsk Halvø tænkte man sig egentlig Kimbrerne at bo, som sees af Tacitus's og Ptolemæus's Beretninger). Beliggenheden passer aldeles paa det nuværende Kattegat, og Navnet synes med en ubetydelig Forvanskning at være det gotiske Ord lagus (omtrent svarende til det oldnorske lögr), Sø, Hav²⁾. Man merker altsaa tydelig paa selve Lands- og Havsnavnene hos Plinius, at de tydske Goter da have været Beboerne af de danske Der og af den sydlige Deel af det nuværende Sverige, ligesom vi ogsaa vide, at de baade dengang og før tidligere boede paa Østersøens sydlige Kyst. Det var følgerig ganske i sin Orden, om dette Hav's vestlige Deel af Romerne benævntes efter dem Godanus eller Codanus, hvis ikke dette Navn maaskee snarere er en latiniseret Form af et tydsk, der har betegnet det samme.

Plinius er nu i sin Beskrivelse kommen tilbage til den kimbriske Halvø og gaar i sin oprindelige Orden over paa dens vestlige Side. De 23 Der, han her omtaler, ere Derne ved Friisland og ved Sønderjyllands eller Hertugdømmet Slesvigs Vestkyst. I Navnet Burchana gjenkjende vi den nuværende Ø Borkum ved Mundingen af Bugten Dollart i Nærheden af Staden Emden.

1) J. Grimms Deut. Gr. I 603.

2) J. Grimms Deut. Gr. II 464.

De nordlige Lande, som Plinius hidtil har beskrevet, ansaa han for Dele af Germania, eller vidste idetmindste ikke bestemt at skjelne dem herfra. — Hans Inddeling af Germanerne i fem Hovedfolkeslag røber tydelig, at han har hørt omtale forskellige Grene af den tydske Folkestamme; men han har neppe opfattet Forgreningen rigtig. De Hovedgrene, til hvilke Tydskerne selv henførte sig, vare — som senere vil sees af Tacitus's Beretning — ifkun de trende: Ingævbøner, Istævbøner og Hermioner. Plinius's første Klasse, Windiler, og femte Klasse, Peuciner, skriver sig upaatvilelig fra en Forverling af Navne paa enkelte Folkescærd med Navne paa større Afdelinger af Stammen; og ligesom Windilerne (Bandaler hos Tacitus) med de derunder henførte Folk bør gaa ind under Ingævbøernes Green, saaledes synes Peucinerne at have hørt til Hermionernes. For Resten er vistnok heller ikke hans Fordeling af de enkelte tydske Folkescærd under de trende virkelige Hovedgrene ganske paalidelig. Saa meget fremlyser imidlertid af hans Beretning, at Ingævbøner (derunder indbefattet Guttoner eller Goter) fortrinlig have dannet Befolkningen i Landene om den codanske Bugt d. e. i det nuværende Danmark og sydlige Sverige, og at denne Green af den tydske Folkestamme igjen mod Norden stødte til Hillevionerne, et Folk af en anden Stamme, nemlig den norrøne.

Fra Germania gaar Plinius til Britannia, og kommer herved ad en anden Vej atter tilbage til det skandinaviske Norden, især det nordligere Egne. Hovedpunkterne i denne hans Beskrivelse ere: Thule, Nerigos og Scandia.

Sandsynligviis udspringer hans Bekjendtskab til de af ham saaledes benævnte Lande af tre Kilder: af Grækernes ældre Fortællinger om Thule, af Hillevionernes eller de norske Alfes Beretning til de romerske Skibbrudne fra Germanicus's Tog, og endelig af de Opdagelser, som vare gjorte, da den romerske Flaade under Keiser Claudius's Regjering omsejlede Britannia.

Den første Kundskab om det i det høieste Norden beliggende Thule have Sydeuropæerne uden Tvivl erholdet ved Pytheas fra Massilia og over Britannia; deraf den Forbindelse, hvori disse tvende Lande altid sættes med hinanden. De nærmere Omstændigheder herved skulle

vi nedenfor betragte, naar vi komme til at handle om Pytheas og hans Beretninger om Norden. At Plineus her følger den ældre Forestilling, er saa meget mere at undskyde, som det maatte være ham bekjendt, at den romerske Flaade paa sin Omseiling af Britannia havde seet, eller idetmindste troet at see hiint sneedækkede Land. Der er, baade ifølge Plineus's og Andres Beskrivelse, al Anledning til at tro, at man ved Thule oprindeligt har villet betegne det nordlige Norge; men i samme Forhold som de Gamles geographiske Kundskaber vare ufuldstændige, vare ogsaa deres Begreber om dette Lands sande Beliggenhed vakkende. Snart tænkte man sig det fjærnere, snart nærmere Britannia, hvilken D man forestillede sig af en langt videre Udstrækning mod Nordost, end den virkelig har; snart ansaa man det reent ud som et Fabelland. Plineus yttre ingen Tvivl om dets Tilværelse, ligesaa lidet som om det sammenfrosne Havs, hvilket skulde være i dets Nærhed.

Men han har ogsaa hørt tale om andre Der i disse Farvande og om den største af dem alle, Nerigos. Man kan her umuligt misfjende en latinsk eller græsk Form af Navnet Norvegr eller Noregr, det Navn, som Nordmændene selv gave deres egentlige Hjem i Norden, og som i sin Oprindelse staar i en uadskillelig Forbindelse med deres Folknavn og historiske Forholde. Navnet, som hverken forekommer før eller senere hos de græske og romerske Geographer, er sandsynligvis først kommet Romerne for Dre hos Hillebionerne. De i Havsnød omtumlede Romere, som vi antage senere at være strandede paa Hillebionernes eller Alfernes Kyst, have havt det sydvestlige Norges langt ud i Havet synlige Høider i Sigte. De maatte letteligt skjonne, at de her saa et Land af en overordentlig vid Udstrækning. Ved at drives for Storm og Strøm længer imod Ost tabte de dette Land af Sigte — en naturlig Følge af dets sterke Indbøining mod Nordost. De havde altsaa efter deres Mening passeret en uhyre stor D. Da de endelig strandede paa Alfheims Kyst og hos Beboerne søgte Underretning om det Land, de i Forbifarende havde seet, er dem blevet svaret, at dette var Nordrvegr. Romerne havde nu deres D Nerigos. Have nu Indbyggerne videre søgt at gjøre dem begribeligt, at Landets Kyst strakte sig vidt mod Norden og var omgiben af mange Der, at det

var fuldt af Bjerge (i det Oldnorske björg); have de desuden nævnt enkelte Punkter af Landet ved Navn, saa kunde Romerne lettelig ved Misforstaaelse skabe sig i Tankerne andre Der, som Bergi og Dumna. Betydede de dem endelig, at i Landets nordligste Deel Solen ved Midsummer ikke gik ned, og ved Midvinter ikke kom over Synskredsen, og at man for did søveis — thi dengang som langt senere var uden Tvivl længere Landreiser noget usedvanligt i Norge —; saa havde Romerne atter en ny fjærnt i Norden beliggende D, i hvilken Plinius, naar han hørte de Hjemkomnes Beretning, naturligviis ikke kunde andet end gjenkende det berømte Thule, til hvilket man altsaa kunde seile ligesaavel fra Nerigos som fra Britannia.

I det Scandia, som Plinius ved denne Leilighed nævner, er det høist rimeligt, at der ikke stikker noget andet Land, end netop det samme, som han før har benævnt Scandinavia. Alferne have vidst at fortælle Romerne ei blot om Landet i Nord, men ogsaa om det nærmeste i Syd. De have i deres Sprog omtalt det nuværende Skaane under Navnet Skáney; dette gjorde Romerne til Scandia. Plinius har ikke under dette Navn villet erkjende det samme Land, som han igjennem andre Kilder havde hørt benævne Scandinavia. Han maatte nu gjøre dette Scandia til en egen D, og da Navnet engang i den Beretning, han her nærmest fulgte, var sat i et Slags Forbindelse med Nerigos, og dette igjen med det oprindelig fra Britannia bekjendte Thule, saa kan man ikke undres paa, at han henfører denne hele Samling af nys opdagede Lande, eller efter hans Begreb Der, til Britannia og ikke til Germania.

Vi see let, af hvilken overordentlig Vigtighed Plinius's Efterretninger ere, naar man opfatter dem i deres rigtige Sammenhæng og med stadigt Hensyn til deres Kilder, saavel som til Forfatterens geographiske Begreber i Almindelighed. Vi finde hos ham uden Sammenligning flere og bedre Oplysninger om vort Norden, end hos nogen anden græsk eller romersk Geograph, ikke alene før hans Tid, men endog igjennem mange paaafølgende Aarhundreder. Det var sammenstødende Tilfælde, som satte Plinius i denne Henseende paa det Punkt, hvorpaa vi see ham at staa. En stor Deel af de i hans Tid hændelsesviis gjorte Opdagelser hverken benyttedes eller forfulgtes. Mange af

de Landsnavne i vort Norden, som Plinius veed at nævne, forsvinde ligesaa snart som de ere hørte; men den indre Sammenhæng borger for hans Troverdighed.

Tacitus var maaskee med Hensyn til vort Norden ligesaa vel, ja i visse Retninger endog bedre underrettet end Plinius, men han var Historieskriver, ikke Geograph. Han giver i sit med Rette berømte Skrift om Germania en Skildring af Folkene, ikke af Landene. At han med Fausshed forbigaar meget, som af Plinius omtales, dertil maa man søge Grunden ikke i Uvidenhed eller Mistro, men ene deri, at en saadan Beretning ikke laa i hans Plan.

Det er aabenbart, at Tacitus henregner til sit Germania alt det af vort Norden, som til hans Tid var Romerne bekjendt; maaskee Thule undtaget, og hvad som dermed tænktes at staa i Forbindelse, hvilket han ifølge sin Tids Anskuelse nærmere maatte henføre til Britannia, og derfor her lader uomtalt¹⁾.

Af Tacitus's forhen omtalte Beretning, at de gamle Tydskere i deres Folkesange udledede deres Stamme fra den af Jorden fødte Gud Tuison og dennes Søn Mannus, maa vi slutte, at Stammen, naar den vilde betegne sig i det Hele med et almindeligt Navn, har brugt Ord i sit eget Sprog, som have udtrykt Begrebet Folk eller Mænd. Af et saadant Ord — det gotiske *hiuda* eller noget tilsvarende i et af de andre tydske Sprog — synes ligesom den nu brugelige Benævnelse, *Deutsche*, saaledes ogsaa Romernes *Teutones* eller *Teutoni* at maatte udledes. Det bliver altsaa en Vildfarelse hos de gamle Geographer, naar de gjøre dette sidste til Navn for et enkelt Folk af den tydske Stamme; Teutoner i saadan Bemærkelse have uden Tvivl aldrig været til, men vel et tilsvarende tydsk Navn, hvorunder den hele vidtloftige Folkestamme, og vel fortrinligviis dens neder-tydske Green, stundom selv indbefattede sig, og hvis Betydning No-

¹⁾ At Thule ikke var Tacitus ubekjendt, men at han tænkte sig det paa en Maade som henhørende til de britanniske Der, sees af hans *Agricola* 10. At han ei omtaler Scandinavia, har uden Tvivl sin Grund deri, at han her blot kjendte Landets Navn, men intet vidste at anføre om de der boende Folks Sæder og Charakter; og Skildringen af Folkene er som sagt hans Hovedsag.

merne misforstode. — Navnet Germaner er efter Tacitus's Udsagn i sin Oprindelse keltisk og tillagt Stammen af Gallerne¹⁾.

Tacitus beretter videre, at de gamle tydske Følkesange gavede Man- nus tre Sønner, efter hvis Navne Germanerne deelte sig i Ingævoner (Ingævones), nærmest Oceanet, Hermioner (Hermiones), de midterst boende, og Istævoner (Istævones), de øvrige; dog bemærker han, at Nogle ogsaa antog flere af de enkelte Følkenavne for lige saa gamle og ligeledes udsprungne fra Guderne²⁾.

Vi see heri en af Tydskerne selv udtalt Erkjendelse, at deres Følkestamme fra ældgammel Tid deelte sig i trende Hovedgrene. Men denne Forgrening var, ifølge Tacitus's Udtryk, uafhængig af den bestaaende Inddeling i Følkesfærd, eller, om man saa vil benævne det, Stater. Dens Grundvold maa altsaa have ligget dybere, ligesom og dens Særkjende maa have været for Stammen selv i det Hele stærkt i Dine faldende. Vi mindes her uvilkaarlig om de tre ved deres Sprog sig adskillende Grene af den tydske Stamme, hvilke vi have fundet at bestaa saa langt tilbage i Tiden, som vi kunne forfølge det tydske Sprog, og hvilke vi maa antage allerede ved Stammens Indvandring fra Osten at have udgjort tre Hovedafdelinger af den, nemlig: den gotiske, den overtydske og den nedertydske — og det kan neppe ansees for en ugrundet Formodning, at denne Forgrening netop svarer til den hos Tacitus antydede. Af nærværende Beretning, sammenholdet med ovenanførte hos Plinius, tro vi altsaa at kunne slutte, at Ingævonerne (det indre Lands Folk?)³⁾ betegne den gotiske Green⁴⁾, Istævonerne (Vestfolket?), nærmest Rhinen, den nedertydske Green, og

¹⁾ Tac. Germ. 2.

²⁾ Tac. Germ. 2.

³⁾ Grimms Deut. Gr. (1ste Ausg.) 1ste Th. S. XLIII.

⁴⁾ Mod denne Forklaring af Ingævonerne strider ingenlunde Tacitus's Angivelse af deres Bopæle „nærmest Oceanet;“ thi Østersøen var for ham, ligesaa vel som Nordøen, Oceanet, og man tænkte sig uden Tvivl paa de Liden hiint store Hav netop saa meget aabnere og vildere, som man kom længere mod det ubekjendte Osten. For Tacitus, ligesom for Plinius, vare altsaa Ingævonerne Beboere af Germanias, med Hensyn til Romerne, fjærneste Ryster, og af de ved disse formeentlig beliggende Der. At derimod denne Green med Hensyn til de vestligere, ved det rette aabne Ocean boende Nedertydske, af disse deres egne Stamforvandre, der naturligvis bedre kjendte de sande Forholde, benævntes „det indre Lands Beboere“ (hvis ellers denne Forklaring af det høist dunkle Navn er rigtig) — det var ganske i sin Orden.

Hermionerne (hvis Navn aabenbare har sin Rod i det gotiske *ermana* og gammel=obertydske *irmin*, hvilke Ord igjen svare til det oldnorske *jörmun*, der synes at betegne Jorden) den obertydske *Green*. Forøvrigt tager Tacitus i sin paafølgende Dpregning af de enkelte germaniske Folk intet Hensyn til hine tre Hovedgrene.

Han begynder (Kap. 28) sin specielle Beskrivelse med de vestlig boende Folk, af hvilke han sidst omtaler *Frisii*, der bo fra Rhinen af til Oceanet. Dette — siger han — havde Romerne beseilet, men vare dog ikke komne til de *Hercules's Støtter*, om hvilke der gik et Rygte. *Drusus* manglede ikke Mod og Villie til at opsøge dem, men Oceanet forhindrede ham (Kap. 34).

Germania — siger han videre — danner mod Norden en stor Bøining (in septentrionem ingenti flexu redit), og der bo først *Chauci* (Kap. 35); ved Siden af dem (mod Østen inde i Landet) *Cherusci* og *Fosi* (Kap. 36). Paa den samme Bøining af *Germania*, nærmest Oceanet, bo *Cimbri*, „nu et lidet, men meget berømt Folk“ (Kap. 37).

Han gaar derpaa over til at omtale *Svevi*, hvilke — siger han — have den største Deel af *Germania* inde. De udgjøre ikke eet Folk; men mange Folkfærd indbefattes under dette almindelige Navn (Kap. 38). De ældste og ædleste af dem skulle være *Semnones*. Hos disse er der i en hellig Skov et Dffersted, hvilket alle Folkfærd af samme Stamme besøge ved deres Afsendinger. Det er et mægtigt Folk og anseer sig selv for Svevernes Hoved (Kap. 39). — *Longobardi* ere et tappert Folk, der uagtet sin ringe Talrighed veed at forsvare sig imod de mægtigere omkringboende Folkfærd. Næst dem bo *Reudigni*, *Aviones*, *Angli*, *Varini*, *Eudoses*, *Suardones* og *Nuithones* imellem Floder og Skove. Der er intet merkeligt ved dem, uden at de alle dyrke *Hertha* d. e. *Moder Jord* (*Terra mater*). De tro, at hun tager Deel i de menneskelige Anliggender og drager om blandt Folkene. Paa en Ø i Oceanet er der en hellig Skov; og her findes den Gudinden indviiede Bogn, som er tækket med et Klæde, og som ikkun een Prest maa røre. Han fornemmer, naar Gudinden indfinder sig i sin Helligdom, og ledsager ærefrygtsfuld hendes af Kjør trukne Bogn. Da er der Klæde og Hvitid paa hvert Sted, som hun hævder med sit

Besøg. Da hvile alle Vaaben, og der hersker en almindelig Fred. Endelig, naar Gudinden er mæt af Dmgangen med de Dødelige, ledsager Presten hende tilbage til hendes Tempel. Derpaa aftoes Vognen og Klæderne, og — hvis man vil tro det — Guddommen selv (numen ipsum) i en skjult St. Træle gaa hermed tilhaande, hvilke strax derpaa druknes i samme Sv. Heraf en hemmelighedsfuld Mædsel, en hellig Uvidenhed om hvad det er, som Ingen seer uden med Tab af Livet (Kap. 40). — Denne Deel af Sveberne — vedbliver han — strækker sig til Germania's mindre bekjendte Egne (Kap. 41). Han forlader dem for at omtale de Romerne nærmere boende sveviske Folkesfærd. Han begynder med Hermunduri ved Albis's (Elbens) Udspring, nævner derpaa, idet han gaar mod Sydost, Narisci, Marcomanni, Qvadi og flere i samme Strøg boende Folk (Kap. 41–42). Idet han derpaa atter vender sig mod Norden, bemerker han, at Svevia gjennemskjæres af en stor Fjeldstrækning. Paa hiin Side af denne (d. e. nordensfor den) indbefattes under Lygiernes vidtstrakte Navn flere Folkeslag, af hvilke han opregner de mægtigste. Vortenfor (i Nord for) Lygii bo Gotones, der styres af Konger med noget mere uindskrænket Magt, end hos de øvrige germaniske (tydske) Folk, dog uden at deres Frihed derved er tilintetgjort (Gotones regnantur, paullo jam adductius, quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem). Næst dem bo ved Deeanet (protinus deinde ab Oceano) Rugii og Lemovii. Alle disse Folkesfærd's Særkjende er: runde Skjolde, korte Sverd, og at de styres af Konger (Kap. 43).

Derneft (mod Norden) ere i selve Deeanet Svionernes Stater (Svionum civitates), der foruden ved deres Folkerighed og Vaaben ogsaa ere mægtige ved Flaader. Deres Skibe have begge Stavnne lige, saaledes at de med hvilken Stavn de ville kunne lægge til Land. De bruge ikke Seil og fæste ikke Marerne ved Siderne, for at Skibene kunne være des mere bevægelige. Rigdom er anseet blandt dem, og de have een Hersker over sig, som de ere pligtige at adlyde. Vaaben ere ikke hos dem som hos de øvrige Germaner i hver Mands Haand; men de ligge gjenite, og det under en Træks Bevogtning. Deeanet verner nemlig mod pludselige Overfald af Fiender, og det stemmer med Kongens Fordeel, ikke at vække Ustyrlighed blandt de Orkesløse ved at

give dem Baaben i Hænde (Kap. 44). — Paa hin Side af Svionerne er et andet Hav, tungt og næsten ubevægeligt, hvilket med Rette troes at omgibe og ende Jorden, fordi der den nedgaaende Sols sidste Glands vedvarer lige til dens Dvgang, saa klar, at den fordunkler Stjernerne. Man tror ogsaa der at høre Gudernes Røst og see deres Skikkelser og straalekrandsede Hoveder. Længere naar hverken Nyttet eller den sande Natur (Kap. 45).

Han gaar nu over til at omtale det sveviske Havs østlige Kyst. Her bo Aestyi, der i Skikke og Seder ligne Sveverne, men i Sprog mere nærme sig Britannerne. De dyrke Gudernes Moder og bære som Tegn paa deres Tro Bildsvinebilleder, hvilke de mene beskytte dem, endog midt iblandt deres Fiender. Jærn er sjældent hos dem; deres almindelige Baaben er Koller (kustes). De dyrke Jorden med mere Flid, end Germanerne ellers pleie, og ere de Eneste, som paa deres Kyst samle Hævet, hvilket de selv kalde glesum, og sælge det. — Til Svionerne stode Sitonerne's Folk (Svionibus Sitonum gentes continuantur), ifkun forskjellige deri, at de beherskes af en Kvinde. Her ender Svevia (Kap. 45).

Peucinerne's, Venederne's og Fennernes Folketærd veed han ei ret, om han skal henføre til Germanerne eller Sarmaterne. — Peucini, „som ogsaa Nogle kalde Bastarnæ,“ er han, paa Grund af deres Sprog, Seder og Bopæle, mest tilboielig til at regne for Germaner. — Venedi sværme som Røvere i Skovene og Bjergegnene imellem Peuciner og Fennar; de ligne imidlertid Germanerne deri, at de have Huse, bære Skjolde og gaa meget til Fods, tvertimod Sarmaternes Skik, der stedse leve paa deres Heste og Vogne. — Fenni ere yderst vilde og fattige. De have ikke Baaben, ikke Heste, intet Huus og Hjem (non penates); deres Føde er Urter, deres Klædning Skind, deres Leie Jorden. Til sine Pile sætte de al sin Lid, og af Mangel paa Jærn give de disse Od af Been. De leve af Jagten, og paa Jagten færdes saavel Kvinder som Mænd. Deres Boliger ere sammenflettede Grene. I denne Levemaade føle de sig lykkelige og rolige. „Trygge for Menneskene, trygge for Guderne, have de opnaaet hvad der ellers er det vanskeligste — det at de ei engang have noget at ønske.“ — Det Dvrige — siger Tacitus til Slutning — er

fabelagtigt, Hellusier nemlig og Drioner med Menneſſehoveder og Dyrekroppe. Hvorvidt heri er noget Sandt, vil han ei afgjøre (Kap. 46).

Dette er Hovedindholdet af Tacitus's Beretning, forsaavidt som den angaar vort Norden. Ved at sammenholde den med Plinius's fremlyser, at nærværende Forfatter har i visse Maader havt nøiagtigere Underretninger om Østersøens østlige Deel, medens han derimod om den vestlige har havt høist dunkle Begreber. Dette antyder uden Tvivl, at han for største Delen har hentet sine Kundskaber om hine Egne af romerske Handlendes Beretninger, der have faret den ovenfor omtalte Handelsvei til Lands fra Pannonia til Ravhysten paa Østersøens sydøstlige Side; deraf hans noie Kjendskab til hele Rækken af østgermaniske Folkfærd lige fra Kvaderne til Gotonerne, lige fra Pannonias Nordgrændse til Beirelens Munding. Hans Beskrivelse tjener derfor her til at fuldstændiggjøre Plinius's, ligesom igjen denne med Hensyn til Østersøens nordvestlige Deel tjener til at oplyse Tacitus's.

Tacitus viser, at han har kjendt det Land, hvis yderste Kyst han antager Kimbrerne at bebo, som en fra Germania imod Norden i Oceanet udgaaende stor Halvø. Han synes imidlertid at have tænkt sig denne langt mindre framspringende, og i Syden langt bredere og med Hovedlandet mere sammenfaldende, — følgelig ogsaa Østersøen i Sydvest langt mindre indskjærende, end i Virkelighed er Tilfældet. Hertil maa man nødvendig tage Hensyn ved Bestemmelsen af de Folkfærds Boliger, som han længer nedenfor hensetter i disse samme Egne.

Til sine Svever henfører han alle det østlige Germania's Folkfærd, samt alle de Folk, han havde hørt omtale som boende mod Nordost. Han søger i sidstnævnte Egne Intet uden enten Germaner eller Sarmater, og som Skjelnemærke imellem disse tvende Folkelasser opstiller han ikkun den større Naahed og den fuldkomne nomadiske Levemaade blandt de sidste. Naar han veed om et Folk i hine Egne, at det dyrker Jorden, eller dog har faste Boliger, eller at det færdes til Fods, og ikke stedsse er til Hest eller lever paa Vogne, — saa er dette ham nok for at henseøre det til Germanerne, eller idetmindste antage, at de ei ere Sarmater. Dette maa vi aldrig lade

ud af Sigte, naar vi ville betragte hans Udsagn fra det rette Standpunkt. For Næsten er det høist rimeligt, at han, endog saa hvad virkelig germaniske Folk angaar, udstrækker Svevernes Navn for vidt.

Det første svebiske Folk, han omtaler, er Semnonerne. Hvad enten man nu antager, at et enkelt bestemt Folk herved betegnes, eller at Navnet har været almindeligt for alle svebiske Folkeslag i en vis Egn, hvorfra tillige de sydligere boende Svever troede at have sit Udspring, saa bliver Beliggenheden af denne Egn neppe tvivlsom. Den maa søges sydlig i det nuværende Brandenburgske, eller i de midterste Dderegne¹). — Næst Semnonerne nævner han Longobarderne. Om disse vide vi med Bestemthed, at de ved Tacitus's Tider boede i de nedre Elbegne, uden Tvivl mest paa denne Flods østlige eller nordlige Side, affkaarne fra det nordvestlige Ocean ved de mellemboende Angrivarier og Chauker²). — Derpaa opregner han som deres nærmeste Naboer syv Folk, om hvilke han intet andet merkeligt veed at berette, end at de tilbade Gudinden Hertha d. e. Jorden. Spørgsmaalet bliver nu: hvor skal man henseette disse?

Betænk vi, at de, efter hele Sammenhængen af Tacitus's Beretning, have boet i Nord for Longobarderne og Semnonerne; at de ei kunne have strakt sig længer i Vest end til Elben, paa hvis vestlige Side Chaukernes Land begyndte, og ei længer i Øst, end omtrent til Vestgrændsen af det nuværende Pommern, hvor Rugierne, som siden skal vises, maa have boet, — saa indsee vi, at Intet af det nuværende Tyskland bliver tilovers for dem, uden det Mecklenburgske og Holsteen. Men dette synes at være en temmelig indskrænket Plads for syv Folkesærd. De have upaatvibelig strakt sig længere mod Norden og udgjort Beboerne af hele det nuværende Danmark. Tacitus synes selv at antyde dette, naar han kalder deres Bopæle „de mindre bekjendte Egne af Germania (secretiora Germaniæ);“ thi vist er det, at man ikke sporer hos ham mindre Kjendskab til noget Sted i hans Germania, end netop til Landene ved Østersøens vestlige Ende, om hvis Beliggenhed han desuden — efter hvad ovenfor med Hensyn til Kimbrerne er anført

¹) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 331—334.

²) Jfr. Mannert l. c. 170—177.

— ganske vist har gjort sig en aldeles feilagtig Forestilling. Flere af de Navne, han giver paa disse Folkesærd, ere os vel aldeles ubekjendte; men Variner eller Varner vide vi dog med Visshed at have i senere Tider boet i det vestlige af det nuværende Mecklenburgske og maaskee for en Deel i Holsteen¹⁾; og Angler finde vi endnu i det 5te Aarh. som Beboere af det nuværende Slesvigske²⁾. I Navnet Nuitones endelig gjenkjende vi Biterne, denne Green af Goterne, som vi have seet endnu i det 5te Aarh. at være det nuværende Jyllands, og i ældre Tider ogsaa de danske Ders Beboere³⁾. Men forholder dette sig saaledes, da kunne vi ei heller være i Tvivl om, hvor vi skulle søge den D, paa hvilken Hertza (Gotisk airpa, Hvitydsk erda d. e. Jorden⁴⁾) dyrkedes. Her oplyse Plinius og Tacitus hinanden. Det Hleidra, det Tempel, som gav hiin Forfatter Anledning til at benævne Den, hvorpaa det laa, Latris, bliver da den Hertzas Helligdom, som Tacitus omtaler, og Den det senere Sjælland. Man kan selvgelig ogsaa af Tacitus's Beretning slutte, at tydske og fortrinlig tydsk-gotiske Folkesærd dengang have beboet hele det nuværende Danmark, og at Hleidra paa Sjælland, den gotiske Gudinde Hertzas Tempel, har været deres fornemste Helligdom.

Efter at være gaaet tilbage mod Syden til Donauegnene, vender han sig atter fra Kvaderne af mod Norden, og kommer saaledes først til de mange tydske Folkeslag, som boede i de øvre Beirelegne, fra denne Flods Udspring til omtrent ved Midten af dens Løb⁵⁾, og derpaa til Gotonerne d. e. Goterne, hvilke altsaa ifølge hans Forestilling boede i de nedre Beirelegne, i det nuværende Vestpreussen og nordlige Polen. Han siger vel ikke udtrykkelig, at de have strakt sig til Oceanet, men dette bliver dog af hans Beskrivelse i det Hele rimeligt. Han sætter dem i Forbindelse med Rugierne og Lemovierne, der bo ved Kysten. Det sidste Navn kjende vi for Næsten ikke; men om Rugierne vide vi, at de boede i det nuværende Pommern, hvor Den Rügen endnu i sit Navn minder

1) Mannert I. c. 335.

2) See ovenf. S. 67; jfr. Adelungs Aelt. Gesch. d. Deut. S. 224.

3) See ovenfor S. 72.

4) J. Grimms Deut. Gram. III 379.

5) Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 375—378.

om dem, og at de senere i Syden stode i mangehaande Berørelse med Goterne, ja regnedes for et gotisk Folk¹⁾.

Det er aabenbart, at Tacitus her taler om den samme Green af den tydske Folkestamme, som Plinius anseer for en Hovedgreen og benævner Vindiler eller Vandaler. Man maa antage, at Tacitus under sine Gotoner indbefatter ogsaa Vandaler, hvilke han kun een Gang i Forbigaaende nævner uden at bestemme deres Boliger²⁾, — og Burgunder, Plinius's Burgundiones, hvilke han aldeles ikke omtaler. Han betegner altsaa ikke utydeligen Goterne som Hovedfolket i hine Egne; men en gotisk Hovedgreen af den tydske Folkestamme kan han ei vel antage, da han engang har opstillet sine Sveber som en saadan med meget vidtstrakte Grændser. De gotiske Folk blive saaledes i hans Beskrivelse tilsyneladende adspredte; men Sagens sande Sammenhæng kan ikke være tvivlsom, naar vi med Opmerksomhed sammenholde hans Beretning med Plinius's. Gotiske Folkfærd, indbefattende Viter, Vandaler, Burgunder og Rugier, have dengang i en sammenhængende Række strakt sig fra Veirelegnene over Østersøens Sydkyst og langt ind i vort Norden. Uden Tvivl har deres østlige Grænse været den nuværende Flod Pregel, som i langt sildigere Tider skilte det efter Goterne eller Viterne opkaldte Witland fra det østenfor liggende Samland³⁾. Denne Omstændighed giver ogsaa stærk Formodning om, at Floden Guttalus, som Plinius sætter i Øst for Vistula⁴⁾, og hvis Navn synes dannet af Goternes, netop er den nuværende Pregel. Mod Syden maa de gotiske Folk have strakt sig temmelig langt, da Tacitus paa et andet Sted sætter Gotonerne ved Aar 19 e. Chr. i umiddelbar Berøring med det marcomaniske Rige i det nuværende Böhmen⁵⁾. Mod Norden kjender han ikke noget Folk imellem dem og Svionerne. At disse ere Sviarne (Sviar), hvilke vi vide hørte til den norrøne Stamme, kan ikke

1) Procopius de bello Gothico III 2; jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 333.

2) Tac. Germ. 2.

3) See ovenf. S. 72; jfr. J. Thunmanns Unters. über d. alte Gesch. einiger Nord. Völker S. 53 f.

4) See ovenf. S. 84.

5) Tac. ann. II 62—63.

betvibles; Navn og Beliggenhed vise det paa det Bestemteste. Men Sviarnes Navn strakte sig sikkert dengang ikke videre mod Syden end det egentlige Svithjods (nu Svealands) Grændser. Vi kunne saaledes ogsaa af Tacitus's Beretning med temmelig Sikkerhed slutte, at Rækken af gotiske Folkefærd til hans Tider har strakt sig over Skaane og det nuværende svenske Götaland d. e. over Plinius's egentlige Scandinavia.

Tacitus har — som ovenfor er yttret — uden Tvivl hentet sine Efterretninger om hine Egne fra romerske Handlende, som have besøgt Nabbysten og altsaa været i Gotonernes Naboskab, ja vel endogfaa i deres eget Land. Naar disse Romere hørte omtale Sviarne som de gotiske Folkefærds Naboer i Norden, som et Folk, der især var mægtigt og frygteligt ved sine Sotoge, som boende hiinsides Østersøen, d. e., efter Romernes Begreb, paa en Ø i Oceanet, — saa kunde let Misforstaaelser med Hensyn til den sande Afstand imellem Sviarne og Goterne opkomme i deres Forestillinger, og disse Misforstaaelser gjennem deres Beretninger videre forplantes. Man sporer i Beskrivelsen af disse Egne hos Tacitus som hos Plinius en Vællen, der maa ansees for en nødvendig Følge af det Vanskelige i at forene deres Tidsalders virkelige Erfaringer med de bestaaende, yderst feilagtige, geographiske Theorier. Hine pegede umiskjendelig hen paa Østersøens sande Beskaffenhed som en stor Bugt, mod Norden indesluttet af et vidtløftigt fra Østen fremskydende Fastland; disse derimod fastsatte som noget aldeles uomtvisteligt, at Havet i Nordost for Germania var selve Oceanet, der strømmede ind fra Østen, og at følgende alle Lande i Nord for dette Hav ikkun vare Der i Oceanet.

Tacitus anfører som Særkjende for de gotiske Folkefærd, at de styredes af Konger med en temmelig udstrakt Myndighed, dog saaledes at Folkets Frihed alligevel agtedes. Dette svarer fuldkommen til hvad vi lære af den senere Tids Historie. De gotiske Folk havde da virkelig Konger, og den kongelige Verdighed var endog bunden til visse fortrinlig anseede Øtter, uden just derfor at være arvelig i Ordets strengeste Betydning. Dette var et ikke uvigtigt Skjelnepunkt i deres Forfatning, sammenlignet med de øvrige tydske Folkefærds, med hvilke Romerne til Tacitus's Tid stode i nærmere Berøring. Thi

disse synes ikke at have haft nogen egentlig monarchisk Regjering. Deres Fyrster og Hovdinge vare for det meste valgte for Tilfældet¹⁾.

Tacitus gaar fra Gotonerne over til at omtale Svionernes d. e. Sviarnes Stater (eller maaskee rettere Folkefærd), beliggende i selve Oceanet. Hans Udtryksmaade antyder, at han har hørt disse Svioner omtale som en stor Stamme, deelt i mange mindre Afdelinger. Hans Hjemmelsmænd maa her antages at have haft sine Underretninger fra Goterne paa Ostseens Sydkyst, og for disse kunde neppe den norrøne Stammes vide Udstrækning mod Norden være ubekjendt. Men de kjendte naturligviis bedst den Green af Stammen, med hvilken de over Ostseens Stode i umiddelbar Forbindelse, nemlig Sviarne. Hvad Folkefærd af samme Stamme de for Resten kunde have hørt omtale, henførte de, som det ofte gaar i saadanne Tilfælde, under dette Navn. At altsaa i Tacitus's Beretning under Navnet Sviones den norrøne Folkestamme i sin Heelhed betegnes, endskjønt Navnet er laant fra en enkelt Green af Stammen, — det kan man formeentlig med god Grund antage. Det er gaaet Tacitus med Sviarne, ligesom det er gaaet Plinius med Hillebionerne eller Alferne. I Grunden er det vistnok een og samme Folkestamme, om hvis Tilværelse begge Forfattere have erholdt et Nys; men den Førstes Hjemmelsmænd have truffet til nærmest at kjende dens østlige, den Sidstes, dens vestlige Green.

I Svionernes Forfatning var, ifølge Tacitus's Fremstilling, Monarchiet endnu stærkere fremtrædende, end i de gotiske Folkeslags, ja endog grændsende til en fuldkommen Uindskrænkethed. Fraregnet Misforstaaelser og Overdrivelser, kan der ligge noget Sandt til Grund for Beretningen. Det er en utvivlsom Sag, at hos den norrøne Stamme var fra ældgammel Tid Folkestyrenes Verdighed i strengeste Forstand arvelig, under hvilket som helst Navn den end fremtræder. Allerede denne Omstændighed maatte give mindre underrettede Fremmede, især naar de hos sig selv kun vidste af valgte Konger, et høiere Begreb om hine Styrenes Uindskrænkethed. Hertil kommer, at hos de norrøne Folkefærd, medens Matrioen herskede, den prestelige Verdighed stedse var forenet med det verdslige Hovdingdømme — no-

¹⁾ Tac. Germ. 7. 9.

get, som ikke synes at have fundet Sted blandt den tydske Stamme ved den her omhandlede Tid¹⁾. At ogsaa dette maatte give Konge- og Høvdingerverdigheden hos hine en forøget Glæde, begribes let. Vel finde vi, at i den historiske Tid, imod Hedenstæbets Slutning, den prestelige Myndighed traadte i Skyggen for den verdslige; men dette hindrer ikke, at i en fjærnere Oldtid Forholdet kan have været omvendt²⁾ og den prestelige Verdighed ikke alene givet Høvdingens Magt dens fasteste Støtte, men endog i enkelte Tilfælde hævet den høit over de Skrænk, hvormed Folkets Frihed i Almindelighed omgav den. Betænker man dette, saa har man ikke ondt ved at forklare sig, hvorledes der hos Fremmede kunde udsprede sig overdrevne Nygter om Kongemagtens Uindskrænkethed hos Sviarne. Ogsaa Beretningen om Forbudet hos dem imod at bære Vaaben i Fredstid er rimeligviis en Misforstaaelse af den blandt Nordmændene fra ældgammel Tid almindelige Skik, at være vaabenløse ved alle Dffringer og andre under Religionens Beskyttelse staaende Forsamlinger.

At Tacitus ikke skjelner Sviarne fra Tydskerne som henhørende til en anden Folkestamme, men henfører dem til Sveverne, er en nødvendig Følge af den vide Udstrækning, han og hans Samtidige give Germania, samt af hans Anskuelse af vort Norden og dets Beboere i Almindelighed. Han er virkelig her mere at undskylde end med Hensyn til andre Folketænder, som han henfører til Sveverne, uagtet de dog beviseligen hørte til Folkestammer langt mindre beslægtede med den tydske, end den norrøne Stamme var. — Hans Beretning viser for øvrigt, at sidstnævnte Folkestamme ikke var uden Dannelse. Den drev Søfart og udgjorde Stater med ordentlig Regjering. Den var altsaa dengang ikke ganske nykommen i sine Bopæle; den maa have haft Tid til at befæste og ordne sig der.

Hjinsides Svionerne mod Norden kjender ei Tacitus noget Land; her er det ubevægelige Hav, som man tænkte sig yderst at omgive Jorden. Han har hørt Sagn om de glimrende Nordlys i hine Egne — Luftsyn, hvilke Sydboerne have forklaret sig som Gjenstien af Gudernes Verden.

¹⁾ Tac. Germ. 7. 11.

²⁾ Jfr. Geijers Svea-N. Håfd. I 494.

Paa Østersøens eller, som han kalder den, det svevise Havs østlige Side sætter han *Wstyrerne*. At dette er samme Navn som senere *Tiders Ester*, kan man ei betvivle; og hermed betegnes endnu, som bekjendt, et i hine Egne boende Folk af den tschudiske Stamme. Men Navnet synes i sin Oprindelse at være tydsk og at betegne Østligboende. Tacitus henfører ogsaa sine *Wstyer* til *Sveverne*. Man kunde altsaa heraf fristes til at slutte, at Tacitus's *Wstyer* vare et tydsk Folk, i hvis Bopæle senere hen *Tschuder* vare indvandrede, hvilke man havde vedblevet at benævne med de ældre *Indbyggeres* Navn. Flere have ogsaa antaget dette, og fundet den vigtigste Støtte for deres Mening i den af Tacitus angivne Benævnelse for Navet hos dette Folk, nemlig *glesum*, hvilket er et fordreiet tydsk Ord¹⁾. — Uden Tvivl forholder dette sig dog anderledes. At Tacitus kalder *Wstyerne* et germanisk og navnlig svevisk Folk, er aldeles intet sikkert Beviis for, at de virkelig vare det. At de havde faste Bopæle, ja endog dyrkede Jorden, at de i det Hele ikke vare ganske raa og udannede — dette maatte strax bevæge ham til at antage dem for ikke at være *Sarmater*; følgelig kunde de, efter hans Anskuelse, intet andet være end *Germaner*. Han er jo senere paa lignende Grunde tilbøielig til ogsaa at antage *Venederne* herfor; og om disses slaviske, altsaa ugermaniske Herkomst har der neppe været opkastet nogen grundet Tvivl. — Ikke heller Navnet *glesum* er noget sikkert Beviis for, at Tacitus's *Wstyer* ere virkelige *Germaner*. Navet findes, som bekjendt, ikke alene paa den Kyst, hvorom her er Tale, men ogsaa paa mange andre Steder ved Østersøen og Vesterhavet. Plinius beretter, at *Romerne* selv havde paa deres Krigstog erfaret, at det fandtes ved *Germanias Nordvestkyst*, og derfor givet en af *Derne* der Navnet *Glessaria*²⁾. Man maa imidlertid af Tacitus's Udtryk slutte, at den Kyst, paa hvilken *Wstyerne* boede, var det eneste Sted, hvor man til hans Tid gjorde dets Opsamling til en *Næringskilde*. Dithen var det ogsaa, at den romerske *Nidder* i *Neros* Tid drog for at gjøre et *Dpjob* af det, og hvor han forefandt det i en uhyre Mængde³⁾.

¹⁾ Saaledes *Abelung* i hans ælteste *Gesch. d. Deutschen* S. 202—204, *Lhunnmann* i hans *Unterf. über d. alte Gesch. ein. Nord. Völker* S. 35. 197, c. 81.

²⁾ *Plin. hist. nat.* IV 13, XXXVII 3.

³⁾ *Plin. hist. nat.* XXXVII 3.

Derfra var det, at Romerne og Grækerne allerede længe før ad en Handelsvei, der gik over Pannonia, havde faaet det. Men denne Handelsvei gik imellem tydske Folkesæd, og Handelen dreves upaatvivelig for en stor Deel ved Tydskere som Mellemmænd ¹⁾). Tydskerne benævnte Nabet gles; Romerne hørte dette Navn af dem og optog det endog tildeels ved Siden af deres eget, succinum. Hvor let kunde ikke under disse Omstændigheder en Misforstaaelse indsnige sig hos Tacitus, der ikke selv havde været paa Nabhysten, men maatte have sine Efterretninger om den af en Anden? Han vidste, at Tydskerne kaldte Nabet gles, og at dette Navn havde hjemme i deres Sprog; han vidste, at denne Naturfrembringelse samlede som en Handelsbærende hos Væstyerne alene, og disse antog han, paa Grund af deres Levemaade, for Tydskere. Maatte det nu ikke næsten uvilkaarlig paatrænge sig ham, at hiint tydske Navn var oprundet hos det, i hans Tanker, tydske Folk, hvor Tingen, som det betegnede, egentlig havde hjemme?

Man seer let, hvor usikre begge de Beviisgrunde ere, som man af Tacitus selv kan hente, for at hans Væstyer vare et tydsk Folk. For det Modsatte derimod have vi et saare vegtigt Beviis i hvad han beretter om deres Sprog, at dette nemlig ikke lignede Svevernes, men mere nærmede sig Britannernes. Man sporer her tydelig, at Tacitus's Kilde har været en Romer, og at denne har fundet Væstyerne's Sprog mærkelig forskjelligt fra de ham bekendte Germaners. Han har tilforn hørt keltiske Britanner tale, og har nu ved at høre Væstyerne troet at fornemme en Lighed i Klanger af deres Sprog med det britanniske. Videre kan man vist ikke tænke sig en i Handelsanliggender reisende Romer at være gaaet i sine Sprogunderjøgelsler. Om en blot Dialektforskjel kan her umulig være Tale; den vilde en Romer neppe engang have bemærket, hvis han forøvrigt havde seet, at Væstyerne og de Tydskere, med hvem de stode i Berøring, kunde indbyrdes forstaa hinanden uden Tolk.

Væstyerne have altsaa ikke talt noget tydsk Sprog; de have følgelig heller ikke hørt til den tydske Folkestamme. Men forholdet dette sig saaledes, da er intet rimeligere, end at Tacitus's Væstyer

¹⁾ Plin. l. c.

er det samme tschudiske Folk, som endnu benævnes Ester og bor paa Østersøens østlige Kyst i det efter dem opkaldte Estland. Dets Navn er imidlertid aabenbare af tydsk Oprindelse og har neppe nogenlunde været optaget af Folket selv, hvilket endnu kalder sig Maa Rahwast d. e. Landets Folk¹⁾.

Ved Tacitus's Tid beboede Ester — som vi see — den egentlige Narkyst d. e. den østpreussiske Kyst omkring det kuriske Hav; de strakte sig altsaa meget længere mod Vesten, end de nu gjøre. Uden Tvivl har den nuværende Pregel (Guttalus) dannet Grændsen imellem dem og Goterne. Plinius indbefatter dem rimeligviis under sine Sarmater.

Sitonerne ere et af de dunkleste Folk i Tacitus's Beskrivelse; det omtales kun med faa og utydelige Ord og nævnes for Nesten hverken før eller siden. At de vare Svionernes Naboer, siges tydelig; og at de have været deres østlige Naboer, maa man slutte af Sammenhængen, hvori de omtales. Uden Tvivl er det Forfatterens Mening, at de boede imellem Estyerne og Svionerne, og vi skulde i faa Fald søge dem ved Østersøens nordøstlige Ende d. e. omtrent i det nuværende Finland. Det eneste Træk i deres Forfatning, hvorved Tacitus et Dieblik dvæler, er det, at de styredes af en Kvinde. Dette er imidlertid mærkeligt og leder os paa et — vistnok temmelig usikkert — Spor.

Ved ovenfor at omtale Tacitus's Estyer kom vi til den Slutning, at disse vare de tschudiske Ester, og at folgelig den tschudiske Folkestamme allerede dengang var bosat ved Østersøens østlige Kyster. Men til denne Folkestamme høre foruden Esterne ogsaa det nuværende Finlands Beboere. Disse have faa langt op i Tiden, som Historien kjender dem, deelt sig i tre Folk: Kareler (i det tschudiske Karjalaiset d. e. Hyrdefolk; i det oldnorske Kyrjalar) i Landets østlige Deel, Hæmer (i det tschudiske Hæmelaiset, som egentlig skal

¹⁾ See Strahls Gesch. d. russ. Staates I 43. — En med det her Udviklede i Hovedsagen stemmende Mening fremsætter F. W. Schubert i sin Afhandling: „Das Land Preussen und seine Bewohner vor dem Kriege mit den zum Christenthum übergegangenen Polen und vor der Herrschaft des Deutschen Ordens,“ hvilken findes i „Historische und literarische Abhandlungen der königl. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg.“ Dritte Sammlung.“

betyde: det vandrige Lands Folk) i dets sydvestlige Deel. og Kvæner (i det tschudiske Kainulaiset d. e. Lavlandets Folk; i det oldnorffe Kvenir) i dets nordvestlige Deel, i det nuværende Ofterbotten¹⁾. Alle disse Folk ere paa det nærmeste beslægtede baade indbyrdes og med Esterne, saaledes at de endogfaa tale næsten samme Sprog, kun i noget forskjellige Mundarter²⁾. Man maa følgelig slutte, at de ere indvandrede i Landene ved Ostersøens Ostside paa samme Tid som Esterne, altsaa før Tacitus's Tider; og at Kvænerne igjen af dem have været de fra Osten tidligst indvandrede, det synes deres Bopæles Beliggenhed længst imod Nordvest at vise. Men Kvænernes Navn finder man allerede tidlig at have givet Anledning til Sagnet om et Kvindelands, et Amazonland i Norden. Paulus Diaconus, som skrev i den 2den Halvdeel af det 8de Aarhundrede, omtaler et saadant Sagn³⁾; den noget yngre Geograph af Ravenna synes at have kjendt det⁴⁾; ja Adam af Bremen, der skrev i Slutningen af det 11te Aarhundrede og for øvrigt havde mange gode Efterretninger om vort Norden, drager ikke dette Kvindefolks Tilværelse, endog paa hans Tider, i ringeste Tvivl⁵⁾. Det er ikke usandsynligt, at et lignende Sagn allerede paa Tacitus's Tider var i Omløb blandt de tydske Folkefærd, igjennem hvilke han fik sine Underretninger om hine Egne, og at dette har givet Anledning til hans Fortælling om et her boende Folk, der beherskedes af en Kvinde.

Navnet Sitones, som han tillægger Folket, synes at bestyrke denne Formodning. Folkensnavnet Tschuder (Russisk Czjud) har nærmest hjemme hos Slaverne. Men med et lignende Navn have uden Tvivl ogsaa Nordmændene og Tydskterne oprindelig betegnet samme Folkestamme i dens Heelhed, skjønt de senere, idetmindste Nordmændene, holdt sig ved de underordnede Folkensavne, Kvæner, Kyrsaler, Ester, o. s. v., og glemte det almindelige. I vore gamle Sagaer tillægges

1) See Lehrbergs Untersuchungen zur Erläuterung der ältern Geschichte Russlands S. 145—155.

2) Rafts Samlede Afhandlinger I 15, og Sammes Undersøgelse om det nordiske Sprogs Oprindelse S. 100.

3) Paulus Diaconus de gestis Longobardorum I 15.

4) Anonymus Rav. I, 12. IV, 4.

5) Adamus Bremensis de situ Danie c. 222, 224. 228. 232. [IV. 14. 19. 25.]

nemlig oftere, især naar Taler er om en meget fjærn Fortid, Landene overboved i Ost for Sverige (det nuværende europæiske Rusland) Navnet Svithjød med Tillæg hin mikla d. e. det store¹⁾ (naturligvis til Adskillelse fra det mindre, egentlige Svithjød), og det forklæres som eenstydende med Cithia d. e. Scythia²⁾. At Navnet Svithjød i denne Betydning skulde være at udlede af Folknavnet Sviar, kan ei antages; det maa skrive sig fra et andet, i Lyden lignende, hvilket i Tidens Løb ganske er faldet sammen med det mere bekjendte. Men her frembyder sig netop Navnet Tschuder, hvis tydsk-gotiske Form vi uden Tvivl have, latiniseret og maaskee noget forvansket, i det Folknavn Tuidi (for Tzuidi?), som hos Jornandes findes i Dregningen af de Folkefærd, som den gotiske Konge Hermanrik i det 4de Aarh. efter Chr. underlagde sit Herredømme³⁾. Det oprindelige, men med Tiden mindre bekjendte, Navn Tzuid-hjød (Tschuderfolk) have Nordmændene sammenblandet med det bekjendte Svithjød (d. e. Svia-hjød, Sviafolk); og af en tilsvarende tydsk Form har Tacitus, som igjennem Tydskere fik Underretning om Folket, dannet Navnet Sitones. — Det Hele er vistnok kun en Gissning, men som dog formeentlig er bygget paa en ikke ringe Grad af Sandsynlighed.

Her ender Tacitus's Svevia. Vi see, hvilken vidtloftig Bemærkelse han giver dette Navn. At han derunder indbefatter Folkefærd, som slet ikke vare tydske, vil af det Foregaaende være tydeligt. Det er endog et stort Spørgsmaal, om han ikke selv med Hensyn til de virkelig tydske Folk, som han henregner til Sveverne, farer vild i Brugen af dette Navn. Det synes nemlig at betegne omsværmende, vandrende Folk; og det er sandsynligt, at ved og før Tacitus's Tid ethvert tydsk Folk, som paa Grund af Omstændighederne — ofte af Lyst til bedre Boliger, oftest tvungne ved andre Stammers Fremrykken — var i en vandrende Tilstand, har benævnt sig saaledes ved Siden af deres rette Folknavn. Egentligt har det maaskee betegnet den overtydske Green af Stammen (Hermionerne), der senere synes

¹⁾ See ovenfor S. 30.

²⁾ Fornmanna sögur XI 414.

³⁾ Jornandes de reb. Get. (ed. Lindenbr.) p. 103.

at være kommen til No end den nedertydske. Romerne ved Rhinen og Donau misforstode Navnets Betydning; de ansaa det for et vidt omfattende Stammenavn, og da de merkede, at disse saakaldte Sveber kom fra Nordost, var det naturligt, at de i disse Egne satte deres egentlige Hjem, og selvfølgelig henførte under dem alle der boende Folkeslag, hvis Navne efterhaanden bleve dem bekjendte. Saaledes har Tacitus tænkt sig det; han henregner nemlig aabenbare under Sveberne ikke alene de tvende Hovedgrene af den tydske Stamme, den gotiske og den overtydske (Ingvæbner og Hermioner), men ogsaa alle fjærnere i Osten og Norden boende Folk, for saavidt som han ansaa dem for germaniske. — Af det virkelige Forhold kan man imidlertid let forklare sig, hvorledes Navnet i sin vidtløftige Betydning hastig maatte forsvinde. Thi saasnart et Folk fandt et fast Hjem, ophørte det at være svebisk i Navnets tydske Betydning — ophørte selvfølgelig ogsaa at kalde sig saa. Ikkun eet overtydsk Folk, en Green af Alkemannerne i det sydvestlige Tydskland, beholdt i sildigere Tider Navnet Sveber, og hos dem gik det endog over til et virkeligt Folkenavn, af hvilket de senere Navne Schwaber og Schwaben ere udsprungne¹⁾.

Tacitus omtaler til Slutning nogle Folkeskærd, om hvilke han ikke ret veed, enten han skal henføre dem til Germanerne eller Sarmaterne.

Peucinerne eller Bastarnerne anseer han paa Grund af deres Leveemaade for Germaner, hvilket de vel ogsaa have været. Man finder, at de have boet i de østlige karpatiske Egne, paa Dacia's nordøstlige Grændse lige ned mod Jster²⁾.

Venederne er han ogsaa tilbøielig til at antage for Germaner; men her feiler han aabenbare. Dette Folk, hvilket ogsaa Plinius nævner, og som siden har en fast Plads i Jordbeskrivelsen, er intet andet end senere Tidens Vender, den vestligste Green af den store slaviske eller sloveniske Folkestamme, altsaa Sarmater i dette Navns mere indskrænkede, men uden Tvivl egentligste Betydning. Tacitus

¹⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 39—46. 241 ff.

²⁾ Mannert l. c. 394—397. Aabelung, i sin Ælteste Gesch. der Deutschen S. 279, erklærer dem, uden Tvivl med Ret, for Gallier.

siger, at de sværmede om i Skovene imellem Peuciner og Fenner. De maa altsaa da have været Romerne bekendte som Germanernes Naboer i det Indre af Landene i Øst for Beirel. De kunne efter hans Beskrivelse ikke have strakt sig længere imod Vesten end omtrent det nuværende Littauen; de vare sølgelig Peucineres nordlige Naboer, Lygiernes og Goternes østlige, og affkares endnu, som det lader, fra Østersøen ved mellembøende gotiske og tschudiske Folkefærd. Men dette var kun den nordvestlige Green af den store slaviske Folkestamme, som før Næsten allerede dengang i mange Forgreninger maa have opfyldt det Indre af det nuværende Rusland, endog temmelig langt mod Norden, og udgjort Hovedmassen af de saakaldte Sarmater¹⁾.

Tacitus har uden Tvivl Navnet Venedi fra Tydskerne; thi hos tydske Folkefærd finde vi de senere mod Vesten, langs Østersøens Sydkyst, fremtrængende Slaver stedse benævnte Wenden. Nordmændene, der ogsaa over Østersøen kom i Berøring med dem, kaldte dem Viudar. Tschuderne synes endog under deres Navn at have indbefattet hele den slaviske Folkestamme, idet de endnu kalde de slaviske Russer Vænelainen d. e. Væner- eller Wenderfolk²⁾. Man har af denne Omstændighed Grund til at slutte, at Navnet Wender egentlig har sin Oprindelse fra Tschuderne, med hvilke ogsaa Stammen efter al Nærlighed længst og nærmest har staaet i Berøring. Fra Tschuderne og navnlig Østerne er det blevet Tydskerne og Nordmændene bekendt. Hvert Folk lempede Navnet efter sit Sprogs Fordringer og anvendte det paa den Deel af Stammen, som de først lærte at kjende. Slaverne selv derimod have neppe benævnt sig saaledes; derimod synes Navnet Slovener hos dem at have hjemme som almindeligt Stammenavn; thi det betyder i deres eget Sprog Talende, og er saaledes en fuldkommen Modsatning til det almindelige Navn, med hvilket de i ældre Tider betegnede alle Fremmede, eller anderledes talende, nemlig Njemzer d. e. Stumme³⁾.

Har man ret gjort sig fortrolig med Betydningen og Udstrækningen

1) Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. IV 172—177.

2) Geijer Svea-N. Håfder I 504; Rasks Saml. Afh. II 282.

3) Strahl Gesch. d. russ. Staates I 10, jfr. Schrbergs Unterfuch. S. 177—178.

af Tacitus's *Beneder*, saa bliver det lettere at forklare sig hvad han til Slutning beretter om *Fennerne*, et Folk, som han selv synes at have anseet for saa fuldkommen ugermanisk, som det i Virkeligheden er. Naar man læser hans Beskrivelse af dette Folkeskærs Levemaade, saa kan man ikke andet end gjenkjende *Procopius's* og *Jornandes's* Skriftefinner, vor *Tids* *Finner* eller *Finlapper*, hvis Navn altsaa her for første Gang forekommer i Historien.

Man har i Almindelighed troet — og det kan synes saa ved første Diekast — at, ifølge Tacitus's Beretning, *Finnerne* ved hans Tid maatte antages at have boet i langt sydligere Egne, end nu er Tilfældet, nemlig et Sted i det nuværende russiske Polen eller deromkring. Men noiere betragtet, bliver Forholdet uden Tvivl ganske anderledes.

Der ere tvende Hovedpunkter i Tacitus's Beskrivelse, hvorfra vi maa gaa ud i Bestemmelsen af *Finnernes* Bopæle: 1) de laa paa hien Side af *Benederne*; og 2) de laa paa Grændsen af en *Fabelverden*, altsaa i en Udkant af *Jorden*. At det sidste virkelig er Forfatterens Mening, det kan man med Bestemthed slutte af den Overgang, han gjør fra *Finnerne* til de fuldkommen fabelagtige *Hellusier* og *Orioner*, paa hvis Tilværelse han selv ikke tror. De kunne altsaa ikke have boet i Øst for *Benederne*; thi her var jo, efter Tacitus's Begreb, *Sarmaternes* Hjem, og endnu ingen *Fabelverden*; endnu mindre kunne de have boet i Syd for *Benederne*, hvor *Vande* og *Folk* dog den Tid vare *Romerne* temmelig vel bekendte. *Finnerne* maa altsaa have boet paa hien Side af *Benederne*, — paa hien Side af den vidt mod Østen og Norden udstrakte *slaviske* *Folkeslæmme*, — i en nordlig Retning.

Nu kommer hertil, at Tacitus betegner Folket ved et Navn, som hverken har hjemme i dets eget Sprog, eller i noget af de beslægtede tshediske, eller i de *slaviske*, men hvis Rod maa søges enten i det *tydske* eller i det *oldnorske*. Kundskaben om Folket maa altsaa antages at være kommen til *Romerne* igjennem *Tydskerne* — og, efter alle Forholde at domme, igjennem de østlig boende *Tydske*, der igjen maa have lært det at kjende enten umiddelbart eller igjennem et andet Folk, der benvænte det *Finner*. Men antage vi, at *Fin-*

nerne boede i Osten omtrent i Linie med selve Tydskerne, da finder ingen af Delene Sted; thi her kunde disse jo umulig lære Folket at kjende uden enten igjennem de slaviske Bønder eller de tshediske Ester, og Ingen af disse benævnte det Finner.

Der bliver følgerig ingen anden Udvei end at søge Finnerne i en nordlig Retning fra Germania, og her komme vi da ligefrem til de samme Egne, hvor Procopius i det 6te Aarhundrede rigtig sætter deres Boliger, og hvor de endnu bo — nemlig i de nordligste Dele af den skandinaviske Halvø. Her stodte de i Tacitus's Tider sammen med Nordmændene, en Stamme, som virkelig benævnte dem Finner, og igjennem hvilken de tydske Goter kunde lære dem at kjende under dette Navn.

At Tacitus her ikke havde let ved at opfatte de sande Forholde, og følgerig ei heller kunde fremstille dem tydelig, kan ei forekomme os underligt. Han forestilte sig — ligesom sine fleste Samtidige — Foruden efter Eratosthenes's System: Østersøen mod Osten i aaben Forbindelse med det nordlige Ocean, i hvilket vort Nordens Lande laa som store Der, og dette Ocean rykket i det Mindste tre Gange nærmere det sorte og det kaspiske Hav, end virkelig er Tilfældet. Hvilke vrang Begreber om de enkelte Landes Beliggenhed imod hinanden maatte ei af et saadant System fremgaa? De Beretninger, paa hvilke han har bygget sin Skildring af Finnerne, have rimelignis ikke berørt disse i nogen Forbindelse med Svionerne. Der var altsaa ingen Grund for ham til at sætte dem paa nogen af de indbildte Der i Oceanet. Men tænkte først Tacitus sig dem som boende paa Fastlandet, saa var strax det rette Forhold paa den mest forvildende Maade forrykket, og deres Bopæle flyttede meget for langt imod Osten og Syden. Oceanets nordøstlige Kyst var de fabelagtige Folkfærds Søde. Indenfor disse maatte han tænke sig sine Finner. Bøndernes sande Udstrækning, og at de i Grunden udgjorde Et med Hovedmassen af Sarmaterne, — derom seer man, at han ei havde noget Begreb. Disse Egnes Lande og Folk bleve saaledes i hans Forestillinger paa den allerurigtigste Maade sammenrykkede, og imellem Peuciner og Finner blev blot en Landstrækning af ganske middelmaadigt Omfang givet Bønderne til Sumleplads.

Tacitus's Beretning berigtiger sig imidlertid selv; og naar vi læse den med Opmærksomhed, kunne vi umulig fare vild med Hensyn til Beliggenheden af Finnernes Bopæle.

Finnerne (d. e. Finlapperne) ere altsaa et meget gammelt Folk i vort Norden, hvilket allerede paa Tacitus's Tider var fortrængt til dets yderste Kanter. Deres Navn har man almindelig udledet af Ordet fen, som ikke alene i det oldnorske, men ogsaa i flere tydske Sprog betegner Sump, Myr. Det skulde altsaa være dem tillagt af Nordmændene eller af Tydskerne, fordi disse Folkestammer først lærte dem at kjende som Beboere af et sumpigt Land. Sikker er imidlertid ingenlunde denne Udledning af Navnet; thi i det oldnorske Sprog burde det da hede Fenar, ikke hvad virkelig er Tilfældet, Finnar. — Man kan formeentlig paa en anden Maade lettere forklare det. Ordet Finnr har stedse i det oldnorske Sprog ved Siden af Betydningen som Folknavn ogsaa betegnet en Troldmand. Man har antaget, at dette havde sin Grund i det Ny for Tryllekyndighed, som Finnerne havde faaet blandt Nordmændene; at altsaa Ordet som Folknavn var ældre. Men det ombendte Forhold er dog i sig selv rimeligere. Finnr kan nemlig bekvemt udledes af finna, der baade betegner: finde, udfinde, og: vide, forstaa. Det kan saaledes oprindelig have betydet en Viismand, eller, hvad hermed i hine uoplyste Tider for det meste var eenstyvende, en Troldmand. Ordet fjölkunngr betyder jo ikke heller efter sin Sammensætning andet end meget vidende, men er dog det almindelige Udtryk for troldkyndig. Det er noksom bekjendt, at Finnerne altid have sat en Værdi i at ansees for troldkyndige, og man veed, hvorledes Overtroen til alle Tider har kommet deres egne Bestræbelser i denne Henseende til Hjælp. Da Nordmændene først stødte sammen med dem, kan en eller anden Omstændighed være indtruffen, der hos hine vakte høie Begreber om deres Tryllekyndighed. Nordmændene ansaa dem for et Folk af Troldmænd og tillagde dem i sit Sprog et Navn, som udtrykte dette, nemlig Finnar.

Saa meget er i alle Tilfælde vist, at Navnet Finner aldrig har været optaget af Folket selv, skjønt de have anseet det for hæderligt, medens de derimod have betragtet det dem senere tillagte Navn Lapper for et Skjældsord. Selv kalde de sig Same, hvilket Navn imid-

lertid heller ikke kan forklares af deres eget Sprog og selvfølgelig ikke synes at skrive sig fra dem selv. Men det gjenkjendes i Navnene Suomenmaa, hvormed de nuværende tschudiske Finlændinger betegne Finland, og Suomalaiset, hvormed de betegne sig selv som Folk. Roden til disse Navne er det tschudiske Ord suo, der betegner Myr eller Sump.

Det kan ingen Tvivl være underkastet, at Finlapperne engang i den fjærne Fortid have haft hele det nuværende Finland inde, men ere derfra efterhaanden blevene fordrevne mod Norden af dets nuværende tschudiske Beboere, der ere indvandrede fra Syden og Osten. Man veed, at endnu i det 14de Aarhundrede Flokke af nomadiske Finlapper havde sit Tilhold i Landets indre og nordlige Dele, hvorfra de først senere ganske ere fortrængte. Derfor betegner ogsaa Ordet Tschude hos dem en Fiende, uagtet man af Sprogene bestemt kan slutte til et gammelt nær Folkeslægtskab imellem dem og den tschudiske Stamme. Da de tschudiske Folkesærd, Kvæner, Femer og Kareler, begyndte at vandre ind, kaldte disse, paa Grund af Landets naturlige Bestaaffenhed, de forefundne Indbyggere Suome eller Suomalaiset d. e. Myrbeboere, og Landet efter dem Suomenmaa. Finlapperne, der maa tænkes dengang at have vandret om vidt adspredte, havde neppe endnu hos sig selv noget almindeligt Folknavn; de optog nu det, hvormed de hørte sig benævnte af de Indvandrede, og formede det efter sit eget Sprogs Fordringer til Same.

Da de ovennævnte tschudiske Folkesærd havde fæstet Fod i Landet, vedbleve de ikke alene — hvad der var ganske naturligt — at betegne dette ved Navnet Suomenmaa, men optog endog som et almindeligt Folknavn, omfattende alle de tre Grene af den tschudiske Stamme, hvilke der havde nedsat sig, det samme Navn Suomalaiset, hvormed de oprindelig havde betegnet de nomadiske Urindbyggere. Disse kaldte de derimod fra nu af Lappalaiset, hvilket i de tschudiske Sprog betegner det yderst bovende Folk.

Omtrent ligedan gik det med dette Folks oldnorske Navn. Finland blev upaatvivlelig kaldet saa af Nordmændene, fordi de først fandt det beboet af virkelige Finner. Men Benævnelsen vedblev, efter at Landet var blevet besat af tschudiske Folkesærd, og selve Folke-

navnet Finnar overførtes efterhaanden paa disse. Da nu Svenskerne fra det 11te Aarhundrede af fik Besiddelser i Finland og vare komne i Bane med urigtigen at benævne dette Lands tschudiske Indbyggere Finner, saa maatte de have en anden Benævnelse for det Folk, som dette Navn egentlig tilkom. De optog nu det tschudiske Navn Lapper. Nordmændene derimod have lige til denne Dag ladet de egentlige Finner beholde deres Navn, og derimod benævnt de tschudiske Finlændinger Kvæner¹⁾.

Det har været nødvendigt at behandle denne Gjenstand noget udførlig; thi her ligge virkelig i Folkenes Navne selv vigtige Bidrag til deres ældste Historie, og uundværlige Hjælpemidler til rigtig at opfatte de Forholde, som Tacitus's Beretning kun svagt antyder. Betragt vi nu denne i sin Sammenhæng og i Forbindelse med det om Finnernes Navn og Bopæle anførte, saa vil det formeentlig klart vise sig, at Finnerne allerede til hans Tid maa have været sterkt tilbageværgte mod Norden. En stor Deel af deres ældre Sæde, Finland, maa allerede have været besat af tschudiske Folkesæd, hvilke i en sammenhængende Række have omgivet Østersøens østlige Kyst lige fra den botniske Bugt og indtil Pregel-Floden. Finnerne have vandret om i Landene mellem den botniske Bugt, Fiskhavet og det hvide Hav, ligesom ogsaa ganske vist andre med dem nærbeslægtede nomadiske Folkesæd have strakt sig videre mod Osten igjennem hele det nordlige Rusland ind i Asien. Men i det østlige Polen og indre Rusland har den slaviske Folkestamme hersket og allerede været vidt fremrykket baade mod Norden og Vesten.

Med Finnerne slutter Tacitus's Beskrivelse. De Lande, som laa fjærnere mod Nordost, vare endnu for Grækerne og Romerne en Fabelverden, hvilken deres Indbildningskraft befolkede med lutter Uhyrer.

Claudius Ptolemæus har udmærkede Fortjenester af den mathematisk Geographi, som han bragte i et langt rigtigere og paa virkelige Erfaringer mere grundet System, end nogen af hans bekjendte

¹⁾ Jfr. Lehrbergs Untersuchungen S. 198—227.

Forgjængere. Hans almindelige Geographi er derfor uagtet dens store Korthed — thi den er i Grunden kun et tørt Navneregister med vedføjede mathematiske Bestemmelser — af stor Vigtighed. Man maa imidlertid vel merke sig, at hvad de fjærnere og mindre bekjendte Egne af Jorden angaar (og dertil hører vort Norden), da er det kun enkelte Punkter, hvis Beliggenhed han nogenlunde sikkert har kunnet bestemme; men naar han efter disse skal ordne de Folk og Lande, som han igjennem ældre Beretninger og samtidige Opdagelser lærte at kjende, er han ligesaa vel som sine Forgjængere udsat for store Bildfarelser. Herhos maa vi, med særdeles Hensyn til vort Norden, aldrig lade ud af Sigte, at han levede og skrev i Alexandria, og saaledes ikke kunde have sine Efterretninger om Nordeuropa saaledes fra første Haand som en Plinius og Tacitus, der selv havde færdeets i Nærheden af de Lande og Folk, som de beskrev. Vel er det høist rimeligt, at nye Opdagelser, yngre end hine Mænds Levetid, i det Hele have udvidet Ptolemæus's Begreber om disse Egne og gjort meget klart for ham, hvad der for hine var dunkelt; men paa den anden Side er det ogsaa aabenbart, at vigtige Enkeltheder, som endnu paa Plinius's og Tacitus's Tid havde Nyhedens Verd, senere, da Opdagelserne, hvorved de bleve bekjendte, ei fortsattes eller benyttedes, ere gangne i Glemme, eller ikke længer anseede verdige til at paaagtes. I Ptolemæus's Jordbeskrivelse savne vi dem.

Man har troet, at Ptolemæus i sine Beretninger om Nordeuropa har øst meget af ældre græske og phoeniciske Kilder; men denne Formodning vil neppe ved nyere Granskning findes begrundet. Hans Kilder i denne Deel af Geographien ere vistnok i Hovedsagen samtidige og romerske, og hans Underretninger indhentede netop ad samme Veie som Plinius's og Tacitus's¹⁾.

I sin Beskrivelse af Germania gaar han ud fra Nordvest, opregner først fra Norden mod Syden Folkene langs Rhinen, vender derpaa atter tilbage til det nordvestlige Ocean og begynder her med Friserne (*Φρισιοι*), nævner derpaa de østenfor boende Kaucher

¹⁾ Om Ptolemæus's Verk i det Hele jfr. Mannerts Einleit. in die Geogr. d. Alten S. 142—177; om hans Kilder til de nordiske Landes Geographi handles især S. 157—164.

(Καῦχοι), der strække sig i Øst til Floden Elben ("Αλβης). Nu begynder (altsaa paa Elbens nordlige Side) den kimbriske Halvø. I dennes sydligste Deel bo Saronerne (Σάρονες); ovenfor dem mod Vesten Sigulonerne, dernæst Sabalingerne, saa Kobanderne; ovenfor dem Chalerne; ovenfor disse igjen i Vesten Phundusierne, i Østen Charuderne; længst i Nord Kimbrerne (Κίμβροι).

Han vender derpaa atter tilbage til Saronerne, og fra dem langs Østersøens Kyst i Retning fra Vest mod Øst. Imellem Floderne Chalusus (Trave?) og Svevus (Σουηβός, Warne?) bo Pharodierne (Φαροδεινοί) d. e. Barnerne; dernæst Sidenerne (Σιδηνοί) indtil Floden Viadrus (Oder?); dernæst Nutiklierne (Πουτίλιαιοί) d. e. Rugierne indtil Floden Vistula (Weirel), hvilken Flod han sætter som Germania's østlige Grændse mod Sarmatia. — Han gaar derpaa over til at opregne Folkene i det indre og sydlige Germania.

Efter at have fuldenndt dette, opregner han de i Nord for Germania liggende Der, nemlig ved Albis's Munding de tre Saronernes Der; ovenfor den kimbriske Halvø de tre alokiske (νησοί Ἀλοκίαι); paa samme Halvøs østlige Side de fire skandiske (Σκανδαίαι), af hvilke de tre ere smaa, men den østligste større. Denne, der ligger lige over for Vistula's Munding, kaldes egentlig Skandia (Σκανδέια). I dens vestlige Deel bo Chædiner (Χαιδεϊνοί), i dens østlige Favoner (Φαυόναι) og Firæser (Φιραῖσοι), i dens sydlige Deel Guter (Γούται) og Dauktioner (Δαυκτώνες), i dens midterste Deel Levoner (Λευώνοι). Han forlader derpaa disse Egne og henvender sig til Landene i Syd for Donau¹⁾.

I Beskrivelsen af det europæiske Sarmatia antager han som her boende fire store Folkeslag: 1) Beneder (Οὐενέδαι), 2) Peuciner og Bastarner, 3) Tazyger og Mhorolaner, 4) de alauniske Skyther. Af disse vedkommer os kun her det førstnævnte, og hvad dermed staar i Forbindelse.

Han sætter Benederne langs hele den benediske Bugt. Som mindre Folk, der bo indenfor dem, langs Vistula fra Nord mod Syd, opregner han Gythoner (Γύθωνες), Finner (Φίννοι), Bulaner

¹⁾ Ptolom. II 11.

(*Βούλανες*), Frugundioner (*Φρουγουνδιώνες*, Burgunder), Avarer (*Αύαρηνοι*) ved Vistula's Udspring — og derpaa flere længer mod Syden. Han kommer igjen senere i sin Beskrivelse tilbage til den venediske Bugt, og nævner som boende ved det øvrige (længer i Nordost værende) Ocean Belterne (*Ουέλται*), ovenfor dem Sfierne (*Ὅσιοι*), og endelig som de nordligste Karbonerne (*Κάρβωνες*)¹).

Bed Beskrivelsen af Albion (*Ἀλουῖων*) d. e. Britannia nævner han blandt Derne Thule (*Θούλη*) som beliggende nord for de 30 Dekader under den 63de Grad; men dette er ogsaa alt hvad han herom meddeler os²).

Ptolemæus er den første Forfatter, som viser sig at have et tydeligt Begreb om den kimbriiske Halvø's Beliggenhed. Han er ogsaa den første, der blandt Germanias Folkeskærd nævner Saxonerne d. e. Saxerne, og sætter deres Bopæle nord for Elben i ovennævnte Halvø's sydligste Dele, i det nuværende Holsteen; her maa altsaa deres egentlige Hjem have været. Ved denne Tid maa Saxerne først have vaakt Romernes Opmerksomhed. Et Par Aarhundreder senere optræde de som Hovedfolket i det nordvestlige Tyskland, under hvis Navn flere af de ældre nedertydske Folknavne inddrages og forsvinde³).

Af de øvrige Folknavne, som Ptolemæus opfører paa den kimbriiske Halvø, kjender man kun andensteds fra Charuder og Kimbrer. Det første synes nemlig at være samme Folk som de Harudi, der i det 9de Aarhundrede nævnes ved Siden af Angri, Svabi og Holsingi⁴; det andet Navn er noksom bekjendt og gjenfindes uden Tvivl endnu langt ud i Middelalderen i Benævnelsen Himbersysfel, som da tilslagdes den Deel af nuværende Halsborgamt i Nørrejysland, der ligger i Syd for Limfjorden⁵). Om Kimbrerne ville vi for øvrigt senere faa Leilighed til at tale noget udførligere.

Merkeligt er det, at Ptolemæus veed at nævne saa mange Folknavne paa denne, ikke særdeles store, Udstrækning. Man har al Grund til at tro, at enkelte Hereders og deres Beboeres Navne ere komne

¹) Ptolem. III 5 jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 262—270.

²) Ptolem. II 3.

³) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 290—294.

⁴) „Angri, Harudi, Suabi et Holsingi“ Annal. Fuldens. apud Freher, ad. an. 853.

⁵) See Kong Baldemars Fordebog i Scr. rer. Dan. VII 518.

Romerne for Dre, og at Geographen deraf har gjort hele Folkeførd. At de fleste af disse Navne hverken forekomme før eller siden, og at de ikke stemme med dem, Tacitus anfører i samme Egne, bliver i saa Fald ikke at undres over.

Beskrivelsen af Østersøens Kyst fra Sæerne af og indtil Floden Vistula stemmer i Hovedsagen med Tacitus's. Man finder her bosatte fra Vest mod Øst Barner, Sidener (hvilke sidste ere ligesaa ubekjendte som Tacitus's Lemovier) og Rugier¹). Disse lader han strække sig lige til Veirelen, hvilken Flod han først gjør til en bestemt Grændse mellem Germania og Sarmatia. Da han nedenfor sætter de sarmatiske Bener der strax paa denne Flods østlige Side, saa maa man antage, at denne Fremstilling af Grændsen imellem den germaniske og sarmatiske Folkeklasse ved hans Tid tildeels udtrykker de sande Forholde, nemlig forsaavidt de nederste eller nordligste Veirelegne angaar. Dybere inde i Landet have rimeligviis Forholdene været ham mere ubekjendte.

Med Hensyn til Beliggenheden af Landene i Nord for Germania sporer man ogsaa i Anskuelsen af det Hele klarere Begreber hos Ptolemæus end hos hans nærmeste Forgjængere, skjønt han i det Enkelte staar tilbage for disse. — Hans sariske og alokiske Der ere os her af mindre Bigtighed. Vi bemærke kun med Hensyn til de sidste, at det ikke er usandsynligt, at han med dem mener den nordligste Deel af det nuværende Jylland, Landet nemlig i Nord for Limfjorden²). Det er paa hans skandiske Der, vi især skulle heste vor Opmerksomhed.

Ptolemæus forlader vel i sit geographiske System den ældre Mening om det nordlige Ocean's Forbindelse med det kaspiske Hav og udvider betydelig Europas Udstrækning mod Nordost; men Østersøen vedbliver ikke desto mindre for ham imod Nordost at udgjøre Et med det nordlige Ocean, og Landene nord for Østersøen følgerlig at være Der i dette. Hans østligste *D Scandia*, den største af dem, og den som han siger Navnet egentlig tilhører, er aabenbare det samme Land,

¹) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 335—338.

²) N. N. Petersens Danmarks Sagnhistorie I 23; Bredsdorffs Bidrag til Forklaring af Ptolemæus's Østerretninger om de nordiske Lande, i det skandinaviske Literaturseleksfests Skrifter XX 225.

som Plinius med en dobbelt Benævnelse kalder baade Scandinavia og Scandia, nemlig den sydlige Deel af det nuværende Sverige. At Ptolemæus lægger den lige overfor Vistulas eller Veirens Munding, er en Feil, som skriver sig derfra, at han giver sin kimbriske Halvø en altfor stor Ekstraahed mod Østen, og saaledes nødes til ogsaa at forrykke de østfor liggende Der i samme Retning. Det viser sig tydelig af Beskrivelsen, at de Efterretninger, Ptolemæus har fulgt, ifkun have angaaet denne formeentlige Os sydlige Deel. Han veed at nævne Folk i dens vestlige, østlige, sydlige og midterste Egne, men i dens nordlige ingen. Han lader i sine mathematiske Bestemmelser Den ikke strække sig saa langt imod Nord som den kimbriske Halvøs Nordspids, og giver den i det Hele en Størrelse, som ikke udgjør stort mere end Omfanget af det nuværende Skaane. Alt dette synes umiskjendelig at antyde, at hine Efterretninger enten skrive sig fra Søfarende, der nordenom Jylland igjennem Kattegat og Dresund, langs Skaanes Kyst, have beseilet Østersøen, eller fra Nordtydsklands Beboere, der ikke have kjendt Landet videre, end som det var besat af Folket, der hørte til deres egen Stamme¹⁾. I alle Tilfælde bekræfter det fuldkommen, at det romerske Navn Scandia kun er en latiniseret Form af det oldnorske Skáney, eller rettere af et tilsvarende gotisk.

Hvad de paa Skandia opførte Folknavne angaar, da finder sandsynligviis her det samme Forhold Sted, som ved den kimbriske Halvø: — Navne paa Beboerne i de enkelte Hereder ere blevne antagne for mere udstrakte, end de i Virkelighed vare, og paa Grund heraf sideordnede det almindelige Folknavn. Dette have vi upaatvilelig i Navnet Gutai d. e. Guter eller Goter. Forskjellen imellem dette og Navnet Gythones, hvormed Forfatteren nedenfor betegner Goterne ved Veirens, antyder vel neppe andet, end at han har øst af tvende forskjellige Kilder, der hver paa sin egen Maade fordreiede det rette Navn, hvormed de tydske Goter selv betegnede sig, nemlig Gutans. At de øvrige skandiske Folknavne udenfor Ptolemæus's Beretninger ere fuldkommen ubekjendte, har rimeligviis i det antydede Forhold sin

¹⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Róm. III 329 og Sammes Einleit. in die Geogr. d. Alten S. 160 f.

sande Grund. At hans Levonoi skulde være Plinius's Hilleviones, er en af Flere yttret Formodning, hvilken der uden Tvivl ligesaa lidet findes Grunde til at antage som til at forkaste¹⁾.

De tre skandinaviske Der, som Ptolemæus lægger imellem det egentlige Skandia og den kimbriske Halvø, finde vi lettelig igjen i Sjælland, Fyen og de maaskee for et sammenhængende Heelt antagne Volland og Falster. Forfatteren har ikke vidst deres særskilte Navne; han har derfor, i Mangel paa noget Bestemtere, opfaldet dem efter det østligere liggende Land. hvis Navn han kjendte.

Med Hensyn til Ostseens østlige Kyster og de der indenfor liggende Lande lader det, som om Forholdene i Ptolemæus's Tid havde været noget anderledes end i Plinius's og Tacitus's. Af Plinius's Beretning kan man umulig om Venedernes Bopæle slutte videre, end at de laa i Ost for Veixel. Af Tacitus's Beretning synes det imidlertid at fremlyse, at Venederne den Gang ikke strakte sig til Søen, ligesom i det Hele dette Folkefærd hos ham paa en Maade staar i

¹⁾ Man har hos Jornandes og den spanske Historieforfatter Rodericus Toletanus fra det 13de Aarhundrede troet at finde sikkre Spor til, at der i de Codices af Ptolemæus, som begge disse Forfattere have benyttet, har fundet meget betydelige Varianter Sted med Hensyn til Scandias Folknavne (See Geijers Svea-N. Hæfter I 83; N. M. Petersens Danm. Sagnhistorie I 24). Heri stikker dog aabenbare en Wildfarelse. Jornandes beraaber sig rigtignok i Beskrivelsen af Scanzia paa Ptolemæus, men dog uden strengt at følge ham. Han siger saaledes ogsaa i Forbigaaende, at Ptolemæus nævner syv Folk paa Scanzia; men dette Udsagn staar — naar man rigtig undersøger Texten — ikke i ringeste Forbindelse med den paafølgende Dregning af Folkene, ved hvilken Forfatteren kun har Hensyn til sin egen Tid. Det eneste, som af Jornandes kan udbrages, bliver da, at der i den Coder af Ptolemæus, hvilken han fulgte, har været nævnet syv Folk paa Scandia, istedet for at der i dem, der nu have, ifkun nævnes sex (Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. S. 82). — Seer man hen til Rodericus Toletanus (Rod. Tolet. de robus Hispanicis I 8), da er det vistnok saa, at han i Dregningen af Scandias Folk uden videre beraaber sig paa Ptolemæus og dog anfører syv Navne, hveraf kun Goternes hos denne gjenfindes; men sammenholder man ham med Jornandes, da er det klart, at Rodericus her — ligesom i Goternes hele ældre Historie — kun leverer et Udtag af den gotiske Historieforfatter, for største Delen med dennes egne Ord. Paa dette Sted seer man, at han har misforstaaet sin Kilde, og troet, at denne virkelig leverede Ptolemæus's Folknavne. Han har derfor af de mange, som Jornandes anfører, udplukket netop syv, for at faa Angivelsen til at svare i Tallet. Det indsees selvsigelig let, at Rodericus ifkun kan tjene til at berigtige og oplyse Jornandes's Text, men ikke Ptolemæus's, som han rimeligviis ikke engang har raadført sig med.

Baggrunden. Ptolemæus derimod lader dem ikke alene udstrække sig til Østersøens Kyster, men gjør dem endog til et Hovedfolk i disse Egne, efter hvilket en stor Bugt af Østersøen — eller, efter hans Begreb, af Oceanet — er opkaldet. Afvigelsen imellem Tacitus og Ptolemæus er her altfor iøinefaldende og knytter sig paa begge Sider til altfor mange enkelte Forholde, til at den hos nogen af dem kan grunde sig paa aldeles feilagtige Underretninger. Der maa i disse Egne være foregaaet vigtige Forandringer strax forud for den Tid, i hvilken Ptolemæus skrev. Venederne maa have trængt sig frem paa Veirelens østlige Bred imellem Ester og Goter. Disse sidste maa derimod, idet de forlode Veirelmundingsens østlige Side, have draget sig længer ind i Landet og der udbredt sig i Retning mod Sydost, hvorved de til Ptolemæus's Tid for et Dieblisk ere komne Romerne noget ud af Sigte, og derfor af ham betragtes som et ringere Folkescæd. I disse indre og østligere Egne finde vi ogsaa hos ham deres Stamforvandre Burgunderne, medens vi paa den anden Side see dem igjennem de ligeledes stamforvandre Rugier i Forbindelse med Østersøen og deres Brødre paa hiin Side af dette Hav. Man finder saaledes i Ptolemæus's Angivelser tydelige Spor til en begyndende Folkebevægelse i Retningen fra Veirelens Munding indad Landene mod Sydost — en Folkebevægelse, hvis første Følger Romerne snart efter fik føle i den store markomanniske Krig under Keiser Marcus Aurelius (161—180 efter Chr.), og som senere rystede Grundpillerne for deres Verdensherredømme.

Et os andetstedsfra allerede bekjendt Folkenavn finde vi hos Ptolemæus i Goternes Navn, nemlig Finner. Hvorledes skulle vi forklare os dette? Uden Tvivl maa heri stikke en Misforstaaelse af Tacitus's Beretning om Fenni — en Beretning, som vi ovenfor have seet ved sin Dunkelhed at give den bedste Anledning hertil¹⁾.

Den venediske Bugt kan, efter hele Sammenhængen hos Ptolemæus, intet andet betegne, end den Bugt af Østersøen, som dannes af den preussiske Kyst imellem Floderne Veirel og Memel. Hele denne Kyst have altfaa uden Tvivl de slaviske Veneder eller Wender ved hans Tid besat. Det var netop Navnkysten, med hvilken Romerne rime-

¹⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 268.

ligviis endnu stode i Handelsforbindelse¹⁾. De der foregaaede Forandringer kunde saaledes ei være dem ubekjendte, og det Folk, som havde den inde, maatte være dem vigtigt. Vi kunne her ikke betvivle Ptolemæus's Paalidelighed.

Ved Kysten af det formeente Ocean længer mod Nordost sætter han først Belterne, under hvilket for Resten ubekjendte Navn et slavisk eller tschudisk Folk maa skjule sig. De dernæst boende Osier eller Hosier har man al Grund til at antage for de tschudiske Ester, og ved de nordligst boende Karboner kan man maaskee tænke paa de tschudiske Kareler.

Til Svionerne eller Sviarne finde vi hos Ptolemæus ikke det ringeste Spor; de maa til hans Tid være komne Romerne ud af Sigte. Vi kunne ogsaa ganske let forklare os dette som en Følge af de store Omvæltninger, som netop den Gang maa være foregaaede i de Egne, over hvilke Romerne havde erholdet deres første Kundskaber om hiint Folk.

Med Hensyn til Thule er Ptolemæus's Beskrivelse aldeles ufysdøjgjørende. Han nævner det, paa sedvanlig Viis, i Forbindelse med Britannia og som en i Nord for dette under den 63de (hos ham den nordligste) Bredegrad liggende Ø. Denne Angivelse passer paa den midterste Deel af Norge; men den kan ogsaa passe paa Færøerne, ja vel til Nød paa Shetlandsøerne, og tillader os saaledes Intet at slutte med Bestemthed.

Vinius's Merigos findes ei hos Ptolemæus. Romernes Bekjendskab med dette Navn til Vinius's Tider skyldtes uden Tvivl — som ovenfor er viist — en ganske tilfældig Omstændighed. Landet besøgtes ei videre, det havde ingen Interesse for Romerne, og dets Navn gik i Glemme.

Ptolemæus var som Geograph ikke alene sin nærmeste Efter- tids, men den hele Middelalders Drakel, og Videnskaben gjorde efter hans Tid igjennem mange Aarhundreder ingen videre Fremskridt hverken ved Forbedring af Systemet, eller ved nye Opdagelser af Vigtig-

¹⁾ Mannerts Einleit. S. 160 f.

hed. Af de følgende græske og romerske Geographer, der alle ere af mindre Betydenhed, ville vi kun nævne tvende, som omtale vort Norden; og dette er Romeren Julius Solinus, der levede i Begyndelsen af det 3die Aarhundrede, og Grækeren Marcianus Heracleota, der troes at have været noget yngre.

Solinus leverer egentlig kun et maadeligt og uordentligt Udtag af Plinius's store naturvidenskabelige eller rettere encyclopædiske Verk. Hvor han undertiden i det Geographiske viger fra sin Kilde, er han altid mistænkelig og støtter sig vistnok i de færreste Tilfælde til nye Opdagelser. I Beskrivelsen af Germania er han kort og aldeles ufyldestgjørende (Kap. 32). Scandinavia nævner han blot som den største af Germanias Der og som det Land, der frembringer Dyret Aloes d. e. Elgen (Kap. 33). Hans Beretninger om Thule ere det eneste, som ved første Diekast synes at indeholde noget merkeligt. Han veed idetmindste her mere end Plinius. Han siger, at Thule ligger yderst af de britanniske Der; at der ved Sommersolhverv næsten ingen Nat er, og ved Vintersolhverv næsten ingen Dag; bortensfor den er et sammenlobet Hav (*pigrum esse et concretum mare*); fra Chaulidonia's Forbjerg gaar Veien dertil forbi Hæbuderne og Dracaderne; fra disse sidste, hvis nøgne Natur han med Sandhed beskriver, er der fem Dages og fem Nætters Seilads til Thule. Landet er stort og frugtbart (*diutina pomona copiosa*); Indbyggerne leve om Sommeren blandt deres Hjorder af Mælk, men indsamle Træernes Frugter for Vinteren; de kjende ikke ordentlige Egteskaber (Kap. 35). Hvorfra han har disse Oplysninger, siger han ikke, — om de grunde sig paa hans egen Tidsalders Erfaringer, eller om de kun ere et Opkog af de gamle Grækeres Beretninger, hvilke vi nedenfor skulle komme til at omtale. At Solinus's Thule er Norge, er i sig selv rimeligt; men alt hvad vi lære om det er, at Landet var beboet — uvist af hvilken Folkestamme — ved den Tid, da Solinus's ubekjendte Hjemmelsmand fik sine Efterretninger. Den fuldkomne Usikkerhed baade med Hensyn til Tid og Sted gjør i Grunden den hele Beretning ubrugbar.

Marcianus Heracleota leverer en almindelig Periplus, eller Beskrivelse af den bekjendte Jords Kyster, med Bestemmelse af de vig-

tigste Punkters Afstand fra hinanden i Stadiemaal. Han gjengiver i det egentlige Geographiske aldeles Ptolemæus; men han har tillige, for at fastsætte Afstandene med den størst mulige Bestemthed, raadført sig med de bedste ældre græske og romerske Kilder. I vort Norden følger han Ptolemæus Skridt for Skridt; han veed imidlertid ogsaa her at tilføie Afstandene efter Stadier lige til Veirelen — en mærkelig Omstændighed, hvoraf man maa slutte, at Sofarende, rimeligviis fra de nordligste romerske Provindser, undertiden have været sig omkring den kimbriske Halvø og beseilet Østersøens Kyster lige til hiin Flod. Af saadanne Reisesendes Beretninger har uden Tvivl Ptolemæus for en stor Deel øst sine Kundskaber om disse nordlige Egne¹⁾.

Hvad der er Tilfældet med Grækernes og Romernes Geografer, er ogsaa Tilfældet med deres Historiekskrivere. Fra det 2de Aarhundrede af og lige til det 6te tabe de det skandinaviske Norden ganske ud af Sigte. Men ved sidstnævnte Tidspunkt indtraf Omstændigheder, som for et Dieblik frembragte en Nærmelse mellem begge Europas Hverkanter, og atter vakte hos Sydboerne gamle Erindringer om vort Norden.

Efter det vestlige romerske Riges Fald opstod ved Slutningen af det 5te Aarhundrede et mægtigt østgotisk Rige, hvilket foruden Italia ogsaa omfattede det sydlige Tyskland og flere Lande. Goterne havde forlængst antaget Christendommen, den megen Omgang med Grækere og Romere havde afflebet deres Seder, og nu, da de endelig under deres store Konge Theodoriks Styrelse (493—526) fik nyde en Rolighed, som de gjennem Aarhundreder ikke havde kjendt, begyndte de at fatte Smag for Videnskabelighed. De henvendte Opmerksomheden paa deres egen Historie, til hvilken de fandt Kilder i gamle Sange og Sagn, der ved mundtlig Forplantning vare bevarede blandt dem. Men disse Sagn henpegede paa Norden som Folkets ældre Hjem, som det Punkt, hvorfra deres Vandring var udgaaet. Det var da intet Under, at de søgte at skaffe sig nogen Kundskab om disse fjærne Lande,

¹⁾ Marcianus Heraeleota II 55 i Hubsons Geogr. græc. minor. Tom. I; jfr. Mannerts Einleit. S. 161 f. og 179—182.

og den vide Udstrækning af Theodorik's Rige samt hans endnu mere udstrakte Forbindelser satte dem i Stand dertil.

Theodorik ansaaes af alle tydske Folkeførd baade i og udenfor det egentlige Tydskland som en Mægler og øverste Dommer i deres indbyrdes Stridigheder. Hans Navns Anseelse strakte sig lige til Nordsjøens og Østersjøens Kyster¹⁾. De fjærne Eiter, som engang (under Hermanrik) havde staaet under Goternes Herredømme, sendte ham Gaver²⁾, og en Konge fra Landene hiinsides Østersøen forlod endog saa, drevet ved Nygtet om Theodorik's Dyder, sit eget Rige for at gaa i hans Tjeneste³⁾.

Under saadanne Omstændigheder var det ganske naturligt, at endog de fjærnere nordiske Lande ved Nygtet bleve bekendte for Goterne i Italien, og Bekendtskabet overlevede en Stund de Forbindelser, hvorved det var frembragt. Ved Theodorik's Død sank nemlig det østgotiske Riges Anseelse pludselig fra sin Høide, og ikke fuldt tredive Aar efter blev det (553) ganske omslyrtet af den byzantinske Keiser Justinians Hærførere. Men i dette Tidspunkt af Riget's Forfald og Undergang drev alligevel den vakte Videnskabeligheds Aand en gotisk Geistlig Jorandes til at skrive sit Folks Historie, medens til samme Tid en kundskabsrig og dannet Græker Procopius, der tjente i den byzantinske Keisers Hære, beskrev, for det meste som Dievidne, de Krige, der kuldstafede tvende tydske Folkeførd's Herredømme, Vandalerenes i Afrika og Goternes i Italia⁴⁾.

Begge de nævnte Forfattere kunde endnu benytte de Erfaringer om fjærnere Folk og Lande, som Theodorik's vidtstrakte Herredømme havde givet Goterne Leilighed til at indsamle, og begge have benyttet dem endog saa med Hensyn til det fjærneste Norden, hvilket for Goteren maatte have Interesse som hans Landsmænds ældre Hjem, for Grækeren som et hidtil gaadefuldt Fabelland, hvorom han først kunde berette sine Landsmænd noget sikkert.

¹⁾ Cassiodori Varia III 3. IV 2.

²⁾ Cassiodori Varia V 2.

³⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 83.

⁴⁾ Procopius's Historie gaar til Keiser Justinians 26de Regjeringsaar d. e. 553, og omtrent ved samme Tid, eller maaskee nogle faa Aar før, maa Jorandes have fuldendt sin gotiske Historie.

Først naar vi tage tilbørligt Hensyn til disse Forholde, under hvilke Jornandes og Procopius skrebe, kunne vi tilfulde vurdere Bigtigheden af de Efterretninger, de give os om vort Norden, — paa hvilke forøvrigt Tidsalderens indskrænkede og falske geographiske Begreber naturlighviis maatte have den samme skadelige Indflydelse som paa deres ældre Forgjængeres.

Jornandes stjerner imellem Thule, hvilket han nævner efter Orcades som en *D* i det yderste Vesten (in ultimo plagæ occidentalis), men i Øvrigt ei nærmere beskriver, — og Scanzia (afvigende Læsemaader: Scandza, Scaura, Scandra), en stor *D* i Oceanets nordlige Deel¹).

Den Scanzia — siger han, beraabende sig paa Ptolemæus — har Formen af et langagtigt tilspidset Cederblad og ligger ligeover for den tredobbelte Munding af Floden Vistula (Weirel). I det han begynder at opregne de paa Scanzia boende Folkescærd, bemærker han, at Ptolemæus har navngivet syv saadanne; dog seer man, at han ikke tager Hensyn til de hos denne Geograph forekommende Navne. I Scanzias nordlige Deel, siger han, bor Folket Adogit, hvilket ved Middsommer har 40 Dages bestandig Dag og ved Middvinter ligesaa længe bestandig Nat. Scerofennæ have ingen Kornavl, men leve af vilde Dyrs Kjød. Svethans have ypperlige Heste, og fra dem komme de dyrebare sorte Saphirinskind (Sobelskind?). Theustes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida bo alle paa et jævnt og frugtbart Landstrøg, hvorfor de ogsaa ere udsatte for andre Folks Angreb. Derpaa Athelnil, Finnaiðhæ, Fervir, Gautigoth, et tappert og frigersk Folk; dernæst Evageræ blandede med Othingi; alle disse bebo steile Klipper paa vilde Dyrs Wiis. De ydre af dem ere Ostrogothæ, Raumaricæ, Raugnaricii, Finni, de fredeligste (mitissimi) af alle Scanzias Beboere, samt deres Lige Vinviloth. Svethidi udmerke sig blandt disse ved deres høie Bert, og Dani, udsprungne af deres Stamme, var det, der udjog Herulerne. Af en lignende høi Bert ere ogsaa Grannii, Aganzia, Unixæ, Ethelrugi, Arochi, Rannii (afv. Læsem. Arochi-

¹) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 80.

ranoi), over hvilke den Konge Rodulf herskede, der forlod sit eget Rige for at drage til Goternes Konge Theodorik.

Fra dette Scanzia uddroge Goterne i Følge med Gepiderne paa tre Skibe til den lige overfor liggende Kyst, hvor Goterne, som med tvende Skibe først ankom, uddrebe Ulmerugerne og siden overvandt og forenede sig med Vandalerne¹⁾.

Vi ville ikke opholde os ved Jornandes's Thule, der staar ganske eensomt, uden Forbindelse med det øvrige Norden, og desuden blot nævnes. Det er Beretningen om Scanzia, som for os har Bigtighed, og som vi her nærmere skulde betragte.

Denne Beskrivelse er i det Hele meget forvirret — tildeels uden Tvivl netop en Følge af, at Forfatteren har villet søge Hjælp hos sin Tidsalders geographiske Drakel Ptolemæus, men kun halv har forstaaet dennes System, og endnu mindre vidst derpaa rigtig at anvende sine egne ad andre Veie indhentede Kundskaber. At Jornandes's Scanzia er Ptolemæus's Scandia, — derom kunne vi ei tvivle; men om hiint Navn er hentet fra Ptolemæus, ligesom Dens Beliggenhed synes at være; eller om det gamle gotiske Folkesagn, som Jornandes med Hensyn til Udvandringen har fulgt, allerede har nævnet et til det oldnorske Skáney svarende gotisk Navn paa det Land, hvorfra Udvandringen først udgik, lader sig vanskelig bestemt afgjøre, ihvorvel det sidste sandske er fuldt saa rimeligt. Men hvorledes nu end dette forholder sig, saa bliver det gamle Folkesagn, at Goternes Udvandring til Østersøens Nordkyst skede til Skibs, i Forbindelse med Minderne om deres Navn i Danmark og det sydlige Sverige, et uomstødeligt Vidnesbyrd for, at sidstnævnte Land virkelig har været Udgangspunktet.

Det er allerede ovenfor omtalt, at man urigtigen har antaget, at Jornandes har forefundet de Folknavne, han paa Scanzia opregner, hos Ptolemæus, og at han altsaa maatte have havt for sig en Text af denne Forfatter, betydelig afvigende fra den, vi nu besidde. Jornandes's Ord give ingen Anledning til en saadan Formodning, og det, at hans Udskriver Rodericus Toletanus har misforstaaet ham, maa ei vildlede os²⁾.

¹⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 81—83 samh. m. p. 98.

²⁾ See ovenfor S. 123.

Det er aabenbart, at de Follenavne, som Jornandes anfører, ere saadanne, som han til sin Tid har hørt nævne; men vist er det ogsaa, at baade han kan have misforstaaet sine Hjemmelmænd, og hans senere Afskrivere igjen her forvansket hans Text. At det sidste hyppig har været Tilfældet, derom vidne noksom de mange afvigende Læsemaader, som ved disse Follenavne findes. Flere af disse ere imidlertid bekendte, og naar vi lægge Mærke til, at enkelte Folkefærd her aabenbare forekomme under meer end eet Navn — uden Tvivl en Følge af, at Forfatteren af forskjellige Hjemmelmænd har hørt Navnene forskjellig fremsagte — saa blive de Follenavne, som vi nogenlunde bestemt kunne gjenkende, følgende: Finner (under tre Benævnelser: Scerofennæ, uden Tvivl en Forvanskning for Scretofennæ, Finni og Finnaithæ, hvis ikke dette sidste maaffee snarere sigter til det svenske Finnveden), Sviar (under to Benævnelser, Svethans, der lader til at være en egte gotisk Form, og Svethidi), Raumer (Raumaricæ d. e. Raumariksboere; Forf. har hørt Landsnavnet og deraf selv dannet Follenavnet), Ringarikinger (Raugnaricii), Græner (Grannii), Nyger (Ethelrugi), Raner (Rannii), — de sidste fem Navne alle tilhørende det sydlige Norge —, Gøter (under tre Navne: Gautigoth, Vagoth og Ostrogothæ, hvoraf Rodericus Toletanus har gjort Gotthi, Vese-gotthi, Ostrogotthi) og endelig Daner (Dani). Forfatteren henkaster forøvrigt disse Follenavne uordentlig om hinanden. Det er ham blot om at gjøre at nævne dem, ei at bestemme Folkenes Stilling mod hinanden, hvorom hans Hjemmelmænd uden Tvivl heller ikke have kunnet meddele ham nogen sikker eller for ham brugbar Oplysning.

Vi behøve ikke at anstille Gjetninger om de øvrige, dunklere Navne¹⁾; de, vi her have udfundet, ere fuldkommen tilstrækkelige til at lade os drage sikke Slutninger om, hvorledes Forholdene i Hovedsagen have været i vort Norden ved Jornandes's Tider. Den norrøne Folkestamme, i flere Forgreninger, mindre Stammer eller Fylker, med forskjellige Navne, har der været den herskende. De nomadiske, ufrigerste

¹⁾ Saaledes kan man ved Adogit tænke sig en Feilskrivning for Alogit, hvilket igjen kunde være en Fordreining af Haaleygernes eller Haalogernes Navn, eller af Haaloga land; — ved Hallinhabaland eller Halland o. s. v.

Finner eller Finlapper have — ligesom langt tidligere og ligesom endnu er Tilfældet — beboet den store Halvøs nordligste Egne. Navnet Gautigoth, som uden Tvivl er Hovednavnet, hvorunder Vagoth og Ostrogothæ maa henføres, peger hen paa den oldnorske Benævnelse Gautar, der tillagdes de Nordmænd, der nedsatte sig i de tydske Goters ældre Bopæle i det sydlige nuværende Sverige. Dette i Forbindelse med den Omstændighed, at Jorandes ikke nævner et eneste Ord om noget Landsmandsskab imellem hine Gautigoth og hans egne Goter, hvilke han dog vidste vare uddragne fra disse samme Egne, lader os slutte, at han, eller rettere hans Hjemmelsmænd, intet Broderskab imellem dem har erkjendt. Der gaves altsaa paa Jorandes's Scanzia ikke mere noget selvstændigt Folkefærd af egentlige, d. e. tydske, Goter; thi saadant vilde han sikkert ikke have undladt at bemærke. Den norrøne Stamme havde den hele store Halvøs inde. Han nævner endelig Danerne, af samme Rod som Sviarne, blandt Scanzias Beboere. Dette maa vi ikke tage saa nøie efter Ordene, at vi deraf skulde slutte, at Danerne endnu til hans Tid ikkun vare Beboere af Fasilandet. Jorandes havde intet tydeligt Begreb om de danske Der, ligesaa lidt som om den jydsk Halvø; han ansaa det uden Tvivl alt for et blot Anhang til det store Scanzia, og heri havde han jo ogsaa, hvad Derne angik, Ptolemæus for sig. Der er altsaa i hans Beretning Intet, som jo meget vel kan forenes med, hvad vi nedenfor af andre Kilder skulle godtgjøre, at Danerne dengang havde største Parten af det nuværende Danmark inde.

Procopius benævner Hovedlandet i det nordligste Europa Thule (Θούλη), hvilket han siger er en Ø, beliggende langt i Nord for Britannia, og meer end ti Gange større end denne. I sin Beskrivelse af Landet angiver han selv som sin Hjemmel Mænd, som derfra vare komne.

Paa Thule, siger han, ere store ubeboede Strækninger; men den beboede Deel er besat af 13 talrige Folkefærd (ἔθνη) under ligesaa mange Konger. Ved Midsommers Tid gaar Solen i 40 Døgn ikke

ned, og ved Midvinter er der ligesaa længe bestandig Nat. Denne mørke Tid tilbringe Thuliterne (*Θουλῖται*) i Sorg; men naar Matten har været i 35 Døgn, er det Skik, at Nogle bestige Fjeldenes Toppe, og saasnart de derfra see Solen, stige de ned igjen og forkynde dens snare Tilbagekomst. Ved dette glade Budskab høitideligholder Folket sin største aarlige Fest. Blandt de Folk, som bebo Thule, er der kun eet, som fører et aldeles vildt Liv, nemlig Skridesinnerne (*Σκριδιφῖνοι*). Disse have ingen Jord- eller Agerdyrkning. Mænd og Kvinder ere stedse paa Jagt imellem Fjeldene og i de vidstrakte Skove, der frembringe en Mængde af Vildt. De spise de vilde Dyr's Kjød og klæde sig i Skindet, som de sammensy med Dyresener. Kvinderne give ikke deres spæde Børn Die, eller opføde dem med Mælk, men kun med Marv af de vilde Dyr. Saasnart en Kvinde har født, nikler hun Fosteret ind i et Skind, hænger det i et Træ og stikker det et Stykke Marv i Munden; derpaa gaar hun strax igjen paa Jagt. Men det er blot Skridesinnerne, som føre et saadant Liv. De øvrige Thuliter ere i deres Levemaade kun lidet forskjellige fra andre Folkeslag. De dyrke mange Guder og Aander, deels i Himmelen, deels i Luften, deels i Jorden, deels i Havet, og desuden ogsaa andre ringere Bæfener, som de tro have deres Bolig i Kilder og Elve. De ofre flittigen allehaande Dyr; men deres fornemste Offer er den første Krigsfange. Ham offre de til Mars (*Mars*), hvem de ansee som den øverste af Guderne, og dette skeer ikke ved simpelt hen at dræbe ham, men ved at ophænge ham i et Træ, eller henkaste ham paa skarpe Torne (spidde ham paa Spyd?), eller ved en anden smertefuld Dødsmaade. Blandt disse Thuliter ere Gauterne (*οἱ Γαυτοί*) et talrigt Folk¹⁾.

Anledningen til, at Procopius omtaler Thule og Gauterne, er nogle Begivenheder, som fort før hans Tid vare indtrufne med Herulerne.

Dette urolige Folk, hvilket han — maaskee med Overdrivelse — skildrer som de ryggesløseste af alle Menneſter, havde en Tid lang været mægtigt i Donauegnene ved sin Talrigbed og Tapperbed, da det i Slutningen af det 5te Aarhundrede (omtrent 494) blev overbundet af Longobarderne i et stort Slag og led et frygteligt Nederlag. En

¹⁾ Procopius de bello Gothico II 15.

Deel af de Undkomne drog syd over Donau og bleve vel modtagne af den byzantinske Keiser Anastasius (491—518); men de øvrige toge deres Tilflugt til de yderste Egne af Jorden. Under Anførsel af flere Høvdinger af kongelig Herkomst drog de nemlig igjennem Slavernes Folkefærd (*τὰ Σκλαβηνῶν Ἔσθη*), derpaa over store øde Strækninger til Varnerne (*Οὐάπροι*), saa igjennem Danernes Folkefærd (*Δαυῶν τὰ Ἔσθη*), alt uden at lide nogen Overlast, og endelig over Oceanet til Den Thule, hvor Gauterne gav dem Bolig hos sig.

Nogen Tid efter, i Begyndelsen af Keiser Justinians Regjering (527—565), hændte det sig, at de Heruler, som efter deres store Nederlag vare flygtede til det græske Rige og der havde faaet Bopæle i det nordligste Illyrien mod at antage Christendommen og træde i Keiserens Krigstjeneste, dræbte deres Konge Dion, kun af den Grund, at de havde faaet det Indfald ikke mere at ville staa under nogen Konge. Snart angrede de imidlertid deres Gjerning og sendte nogle Høvdinger til Thule, for derfra at hente sig en Anfører af deres Kongeæt. Sendemændene kom lykkelig til deres Bestemmelsessted, fandt her mange af den heruliske Kongeæt og valgte blandt dem En ved Navn Todasios, som, ledsaget af sin Broder Nardos og 200 heruliske Ynglinger, fulgte Sendemændene tilbage til deres Landsmænd i Illyrien¹⁾.

Procopius's Beretning viser strax ved første Diekast, at han ikke alene har haft Leilighed til noie at underrette sig om Europas nordligste Egne, men ogsaa at han har benyttet Leiligheden med megen Skjønksomhed.

Hans Thule er samme Land som Jornandes's Scanzia, nemlig den skandinaviske Halvø. Grækeren trængte i sin Beskrivelse til et almindeligt Navn for det hele vidtloftige Land. Et saadant vidste vel neppe hans Hjemmelsmænd at opgive. Han valgte da en Benævnelse, under hvilken hans Landsmænd vare vantede til at høre det yderste Norden betegnet; han kaldte Landet Thule, Indbyggerne overhoved Thuliter. I at gjøre dette Land til en Ø fulgte han, ligesom Jornandes, ikkun de ældre Geografers Mening, fra hvilken det vel maatte falde dem vanskeligt at

¹⁾ Procopius. l. c. c. 14—15.

løsrive sig, endog om deres Hjemmelsmænds Udsagn kunde synes at være den imod.

Han skjelner imellem de raa og i et nomadist Jægerliv omflakkende Skridefinner (d. e. skiløbende Finner) og de øvrige mere dannede Thuliter. Den Beskrivelse, han giver over disses religiøse Skikke, passer fuldkommen paa Nordmændene i Hedenskabets Tid. Vi gjenkjende deres Aser, deres Allfer, deres Havguder, deres Vætter og deres Dverge; vi gjenkjende i Ares deres Odin, Krigens Gud, til hvem de indviede deres Fiender som et Offer; i den store aarlige Fest, som Thuliterne høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst efter Vintermørket, gjenkjende vi endelig Nordmændenes største Høitid, Julen, hvilken de i Hedenskabet feirede ved deres saakaldte Midvinter d. e. i Midten af Januar, altsaa netop ved den Tid, da Solen efter Vintermørket først lader sig tilsyne for de nordligst boende Nordmænd. De 40 Døgn's uafbrudte Dag og Nat passer kun paa Landet under 67—68 Graders Brede, eller til den nordligere Deel af det gamle Haalogaland — en Egn af Norge, som vi maa ansee for at være blandt de af den norrøne Stamme tidligst bebyggede.

Beretningen om de flere Folkesærd paa Thule, hvert med sin Konge, peger hen paa Nordmændenes Oldtidsforfatning, da Folket, som bekjendt, deelte sig i mange Fylker eller mindre Stammer, som gjerne hver for sig udgjorde et Rige. Tallet 13 er rimeligviis tilfældigt; Forfatterens Hjemmelsmand har ikke vidst at opnævne flere. Foruden Skridefinnerne navngives ikkun eet af disse Folkesærd, nemlig Gauterne, og dette er i Anledning af den Berørelse, hvori disse tilfældigviis kom med Herulerne. Ligesom Procopius i Navnet skjelner imellem disse Gauter (Gautoi) og de egentlige Goter (Gotthoi), saa taler han heller ikke et eneste Ord om noget Slægtskab imellem begge, og dog kjendte han de sidste saa nøie med samt deres nære Slægtskabsforhold til Vandaler, Gepider og Rugier, hvilke han alle tilfammen, ifølge deres Sprog, Udseende, Seder og Forfatning, anseer for at være i Grunden eet gotisk Folk¹⁾. Der er altsaa i hans Beretning, ligesaaalidet som i Jornandes's, ikke den mindste Anledning til at stille det 5te Aarhundredes Gauter eller Goter fra den

¹⁾ Proc. de bell. Vand. I 2 smh. m. bell. Got. III 2.

norrøne Stamme, og vi have følgelig ogsaa her en Bekræftelse paa, at denne Stamme dengang har været den ene herskende paa hele den skandinaviske Halvø.

Procopius's Beretning om Herulerens Tog til Norden giver ypperlige Oplysninger om de daværende Forholde i det østlige Tyskland og paa Østersøens sydlige og vestlige Kyster. Det var i Landene nord for Donau, at Herulerne bleve overvundne af Longobarderne, og den Flok af dem, som tog sin Tilflugt syd over Floden, fik Bopæle i Omegnen af Singedon, det nuværende Belgrad. Den store Kamp har altsaa fundet Sted i det vestlige Dacia, rimeligviis i de Egne af det nuværende Ungarn, som ligger imellem Floderne Donau og Theis; og derfra udgik Herulerens Tog i Retning mod Nordvest. De drog først igjennem Slaverernes d. e. Slaverens Folkfærd, og kom fra dem over en stor Ørken til Varnerne. Slaviske Folkfærd maa følgelig dengang have været udbredte over hele det østlige Tyskland i Nord for Donau lige til henimod Elben i Vesten og lige op til Østersøen i Norden. Thi Varnerne vides ikke nogeninde at have strakt sig længer mod Østen end i det nuværende Meklenburgske, og alle de øvrige tyske Folkfærd, som i ældre Tider havde beboet de pommeriske og preussiske Kyster, vare forlængst dragne mod Syd, uden at man finder, at andre Folk af samme Stamme have indtaget deres Plads, hvorimod Slaverne og navnlig den vendiske Green af disse viser sig lige fra det 2det Aarhundrede af i Fremrykken fra Østen langs samme Kyster, hvilke man ogsaa efter Procopius's Tid og langt ind i Middelalderen finder dem at have behersket, indtil endelig tyske Folkfærd fra Vesten af atter opkastede sig til Slaverens Herrer i disse Egne. Men Varnerne omtales af Procopius paa andre Steder som strækkende sig lige til Rhinen, hvor de vare Frankernes Naboer, hvorimod han slet ikke nævner Saverne og kun ubestemt Friserne og Anglerne som Beboere af disse Landstrækninger¹⁾. Heraf lader sig slutte, at Navnet Varner hos ham har en meget udstrakt Betydning og omfatter alle de Folkfærd i det nordvestlige Tyskland, hvilke man senere, og det uden Tvivl rigtigere, kaldte med et almindeligt Navn Saver,

¹⁾ Proc. de bell. Goth. IV 20.

eller overhoved hele den nedertydske Green af den tydske Stamme¹⁾. Om nu end muligen de slaviske Vender allerede ved Procopius's Tider have trængt de egentlige Varner fra deres oprindelige Bopæle i det Meklenburgske længere mod Westen, saa er det dog af hans Beskrivelse indlysende, at tydske Folkefærd have boet imellem Venderne og Danerne, følgerigen have idetmindste strakt sig saa langt imod Østen som det nuværende Holsteen. Den store Orken, som han omtaler imellem Varnerne og Slaverne, lader sig let forklare. Det hele nordøstlige Tysklands tydske Indbyggere havde forlængst trukket sig til sydligere og vestligere Egne og ladet deres gamle Boliger folketomme tilbage; disse besattes efterhaanden af de fra Østen fremtrængende Slaver; men store Strækninger, uden Tvivl imellem Elben og Oder, bleve endnu længe liggende øde som en Grændse imellem de tvende forskjellige Folkelasser.

Danernes Navn forekommer for første Gang hos Jornandes og Procopius, og sidstnævnte Forfatter giver os derhos et nogenlunde bestemt Begreb om Udstrækningen af deres daværende Boliger. Paa tydsk Side strakte de sig til Varnernes d. e. de nedertydske Folkefærds Lande, og paa den modsatte Kant skiltes de ved Havet fra Gauternes Bopæle paa Thule d. e. den skandinaviske Halvø. Danerne havde altsaa dengang de danske Øer og den jydsk Halvø inde. Hvor vidt de i sidstnævnte Land have strakt sig mod Syden, kan af Procopius's Beretning ikke med Bestemthed skjønnes; men her komme andre Kilder, hvilke tildeels allerede ovenfor ere berørte, os til Hjælp.

Ved Midten af det 5te Aarhundrede have vi seet, at den store Udvandring af tydske Folkefærd til Britannia tog sin Begyndelse med Viternes Overfart fra Jylland, hvilke stiftede det ældste af de saakaldte angelsaksiske Riger, nemlig Kent (omtr. 455). Udvandringen fortsattes af Saxer fra Elblandene, hvilke efterhaanden stiftede

¹⁾ Procopius har ligesaavel som sine ældre Forgængere et Begreb om de trede Hovedgrene af den tydske Folkestamme. Han skjelner imellem de gotiske Folkefærd (*Γοτθικά ἔθνη*), Frankerne (*Φράγγοι*), hvilke han ogsaa fortrinsviis henævner Germaner (*Γερμανοί*; de bell. Got. II 25), og Varnerne (*Ὀυάροι*). Ved den første Benævnelse betegner han den gotiske Green; under den anden synes han at indbefatte den overtydske, og under den tredje den nedertydske.

Nigerne Susser (490), Westser (519) og Estser (530). Endnu omfattede imidlertid disse tydske Niger kun en ringe Deel af Britannia og strakte sig kun ubetydelig i Nord for Floden Thames; da optraadte Anglerne fra det nuværende Sønderjylland eller Hertugdømme Slesvig i Britanniens vestlige Egne talrigere og med større Kraft end deres tidligere ankomne Stamforbandede. Efter flere mindre Angreb af dette Folk, hvorved Riget Ostangeln stiftedes (omtr. 527), ankom nemlig (547) en stor Hær af dem til Kysten imellem Floderne Tweed og Forth, hvor de stiftede Riget Bernicia. Uden Tvivl forsterkede ved ny tilkommende Skarer erobrede de ogsaa snart Landene imellem Tweed og Humber, hvor de oprettede Riget Deira (560), og besatte endelig det Indre af Landet, hvor Riget Mercia fremstod¹⁾.

En saa betydelig Folkebevægelse som den ovennævnte maa have været foranlediget ved et Stød udenfra. Den britiske Historieeskriver Nennius antyder ogsaa dette, naar han om de første til Britannia ankomne Tydske — hvilke vare Viter fra Jylland — siger, at de vare uddrevne fra deres Fædreneland²⁾. Men det er her ikke vanskeligt at see, hvorfra hiint Stød kom. Den norrøne Stammes Udbredelse paa den jydsk Halvø virkede nærmest paa Viterne, dernæst paa de sydligere boende Angler, og de slaviske Folkefærd's Fremtrængen fra Osten af i Elbegnene virkede paa Saxerne.

Antallet af de til Britannia først udbvandrende Viter kan ei have været særdeles stort; det var ikkun Kent, som de besatte. Det er rimeligt, at Nordmændene allerede før Midten af det 5te Aarhundrede have haft en Deel af den jydsk Halvø, maaskee den nordligste, inde, og at det blot har været henimod Anglernes Grændser, at der endnu dengang boede selvstændige tydske Viter, hvilke, for at undgaa Trykket af de fremtrængende Nordmænd, efterhaanden droge til Britannia. I Begyndelsen af det 6te Aarhundrede maa uden Tvivl den norrøne Folkestamme fuldkommen have befæstet sit Herredømme i Nørrejylland; thi da finde vi den allerede under Benævnelsen Daner at forurolige det franskiske Riges nordøstlige Landflaaber med sine Vikingetøge. Den franskse Historieeskriver Gregorius af Tours

¹⁾ Sharon Turner: the history of the Anglo-Saxons (London 1828) I 254—324.

²⁾ Nennii Eulogium Britanniae c. 28; see evenf. S. 66.

(† 594) beretter nemlig, at medens Kong Theodorik, en Søn af Chlodovig, regjerede i Austrasien (den østlige Deel af det frankiske Rige) mellem Aarene 511 og 535, gjorde Danerne til Søs et Ufsald paa disse Egne, men bleve paa Hjemveien slagne af Kongens Søn Theodobert¹⁾. Ved samme Tid bemerke vi paa den anden Side en betydelig Bevægelse imellem Anglerne, til hvilke nu Trykket af de fremtrængende Nordmænd maa være naaet. Procopius kjender allerede Anglerne (*Αγγιλοι*) som Beboere af Britannia²⁾; men deres Hovedudvandring did, hvilken, efter hvad vi have seet, først foregik i Midten af Marhundredet, kan neppe have været ham bekjendt, da han skrev sin Historie. Ved Midten af det 6te Marhundrede maa den norrøne Folkestamme aldeles have overvældet Anglerne i deres ældre Hjem, og dette foranlediget den Udvandring af disse, der gav Britannia Hovedmassen af dets tydske Befolkning. Thi Anglernes Udvandring var, ifølge deres Historieeskriver Beda, saa sterk, at det endnu til hans Tid (ved Mar 700) hed, at deres Land laa øde imellem Viternes og Særernes³⁾. Man maa nu vel ikke tage denne Beda's Beretning fuldkommen efter Ordene, saaledes at Anglernes ældre Bopæle i hele 100 Mar efter Udvandringen skulde have været aldeles folketomme; imidlertid bliver der al Grund til at anvende hans Udsagn paa de nærmeste Tider efter denne Begivenhed. Vi maa følgelig antage, at de norrøne Daner ved Midten af det 6te Marh. have behersket hele Nørrejylland, og at det tildeels folketomme Sønderjylland i længere

1) Stedet hos Gregorius af Tours lyder saaledes: „His gestis Dani cum rege suo, nomine Chochilaico (Hugleif?), eVectu navali per mare Gallias appetunt. Egressisque ad terras, pagum unum de regno Theodorici devastant atque captivant, oneratisque navibus tam de captivis quam de reliquis spoliis, reverti ad patriam cupiunt. Sed rex eorum in littus residebat, donec naves altum mare comprehenderent, ipse deinceps secuturus. Quod cum Theodorico nunciatum fuisset — — — Theodobertum filium suum in illas partes cum valido exercitu ac magno armorum apparatu direxit. Qui interfecto rege, hostes navali proelio superatos opprimit, omnemque rapinam terræ restituit.“ Greg. Turon. III 2 hos Duchesne script. hist. Franc. I. Landskabet (pagus), som herjedes, kaldes i en anden gammel fransk Krønike (Gesta Francorum c. 19 hos Duchesne I.) Attoarii, hvorved Suhm (Dann. Hist. I 330) forstaaer Guetern ved Floden Nerse. Det nuværende Belgien og sydlige Deel af Nederlandene hørte under det austrasiske Rige, hvis Hovedstad var Metz.

2) Proc. de bello Goth. IV 20.

3) Beda hist. eccl. gent. Angl. I 15 see ovenfor S. 67.

Tid har adskilt dem fra Saxerne, indtil hine efterhaanden udbredte sig til Eideren, som siden blev en stadig Grændse imellem den norrøne og den tydske Folkestamme.

Bed Midten af det 6te Aarhundrede var altsaa den norrøne Stamme herskende i største Delen af det nuværende Danmark; og da den som Beboere af disse Egne allerede var almindelig bekjendt blandt Udlændingerne under Navnet Daner, maa vi antage dette Navn for at være i sin Oprindelse betydelig ældre.

En nærmere Undersøgelse af Herulernes Tog og af dette i flere Henseender gaadefulde Folks øvrige Forholde hører ikke hid. At Procopius's Beretning i det Hele er sandfærdig, derom have vi ikke den ringeste Grund til at tvivle. Hvad der senere er blevet af de i vort Norden indvandrede Heruler, hvilke rimeligviis paa dette deres Tog igjen opsogte et i ældre Tider forladt Hjem, — vide vi ikke med Bestemthed. Det er imidlertid ikke usandsynligt, at Jornandes's Beretning om dette Folks Uddrivelse ved Danerne sigter til den nys ankomne Flok. Den norrøne Stamme har ikke længe kunnet taale disse ryggesløse, urolige og rovhyge Fremmede hos sig, men har atter udjaget dem efter at have lært dem bedre at kjende.

Vi have ved vore nærmest foregaaende Undersøgelser af Græker- nes og Romernes Beretninger om vort Norden vundet tvende faste Støttepunkter, nemlig Forholdene ved Begyndelsen af vor Tidsregning og Forholdene i det 6te Aarhundrede.

De første have vi fundet at være i Hovedsagen følgende: Den norrøne Folkestamme var udbredt over den skandinaviske Halvø's nordlige Deel omtrent til Gøtølven og de store svenske Indsøer. Den østligste Green af den benævntes Sviar, medens det hele Strøg, som Stammen havde besat, indbefattedes under det almindelige Navn Nordrvegr eller Norvegr. I Halvøens nordligste Egne havde nomadiske Finner (Lapper) deres Tilhold; i Syd for den norrøne Stamme derimod boede Folkesærd af den tydske Stammes gotiske Green lige til Halvøens Sydspidse. Tydsk-gotiske Folke-

færd havde ogsaa det hele nuværende Danmark inde (dog i de sydvestligste Egne ved Siden af nedertydske) og strakte sig langs Østersøens sydlige Kyst mod Østen lige til Floden Pregel. Østersøens østlige Kyst lige fra denne Flod var beboet af tschudiske Folketærd, der strakte sig mod Norden lige ind i det nuværende Finland, hvor de grændsede til de samme nomadiske Finner, der ogsaa vare den norrøne Stammes nordlige Naboer. Bag Tschuderne i Sydøst udbredte den store slaviske Folketamme sig i det Indre af det nuværende Rusland og Polen og trængte sig efterhaanden frem imellem hine og Goterne til Østersøens Kyster, hvilke dens vendiske Green allerede i Begyndelsen af det 2det Aarhundrede havde besat imellem Floderne Weixel og Memel.

I det 6te Aarhundrede have vi derimod fundet Forholdene væsentlig forandrede. Paa den skandinaviske Halvø, i Danmark og paa Østersøens Sydkyst vare overalt de tydske Goter forbundne som herskende Folk. Den norrøne Folketamme havde nu udbredt sig ogsaa over den hele sydlige Deel af den store Halvø, hvor den tildeels havde antaget de ældre Beboeres Navn, lempet efter dens eget Sprog, og kaldet sig Gauter eller Gøter. Den havde videre under det nye Navn Daner besat de gotiske Øer (Ogotland) og den hele nordlige Deel af den jydsk Halvø, altsaa største Deelen af det senere efter dem opkaldte Danmark. Nærmest i Syd, i det nordvestlige Tydskland fra Rhinen af indtil ind i det Mellemburgske, boede nedertydske Folketærd, blandt hvilke Saxerne vare de merkelligste. Her dannede mod Østen og inde i Landet en stor øde Strækning Grændsen imellem den tydske og den slaviske Folketamme, hvilken sidste — navnlig dens vendiske Green — havde besat Østersøens øvrige Sydkyst langt imod Østen med ubestemte Grændser, medens andre slaviske Folketærd spredte sig over det østlige Tydsklands indre Egne, over Polen, det indre Rusland og sydligere Lande¹⁾. I Landene paa Østersøens østlige Kyst maa vi antage Forholdene i Hovedsagen uforandrede, som de

¹⁾ Om den slaviske Folketammes vide Udstrækning ved disse Læder vidner Jornandes, der betegner den ved Navnet Winidæ d. e. Vender, under hvilket Navn han paa en Maade henfører som underordnede Navnene Selavini og Antes. Jorn. de. reb. Get. ed. Lindenbr. p. 85.

vare allerede i det 1ste Aarhundrede og som de tildeels ere endnu. Her boede tskudiske Folkefærd ikke alene ved Kysten, men endog temmelig dybt inde i det nuværende Rusland, hvor de dog senere meer og meer bleve indskrænkede af Slaverne. Imellem begge de sidstnævnte Folkestammer synes ved disse Tider den lettiske Stamme (maafløe Efterkommere af de daciske Geter?), bekjendt i Syden under Navnet Bidoarier, at have udbredt sig til de preussiske Kyster¹⁾, og har saaledes rimeligviis paa denne Kant indskrænket Tschuderne; hvorimod disse paa den modsatte Side, i det nuværende Finland, have meer og meer tvængt Urindbyggerne, de nomadiske Finlapper, imod det yderste Norden, hvor vi dengang som nu finde dem i de nordligste Egne af den skandinaviske Halvø som den norrøne Folkestammes Naboer.

Høist vigtige Forandringer ere altsaa foregaaede i Norden i Tidsrummet imellem det 1ste og 6te Aarhundrede. Sagen i sig selv er utvivlsom, skjønt vi forgjæves i Historien søge Underretning om de enkelte Omstændigheder. Virkningerne af slige Omvæltninger maa imidlertid, ifølge Tingens Natur, strække sig udenfor Grændserne af de Egne, hvor de foregaa. Dette var ogsaa Tilfældet her, og det var det romerske Rige, som derved føleligst rammes. Uhyre Folkebevægelser brøde i disse Aarhundreder med stedse stigende Kraft paa dets Grændser, og omsider gjennembrøde dem. De romerske Historieforfattere have ikke undladt at skildre disse voldsomme Mytstelser. Vel have de ikke formaaet at følge dem til deres første og fjærne Kilde; men fra Virkningerne kunne vi ofte slutte til Aarsagerne, og saaledes lade hine Skildringer os her skimte mangt et vigtigt Mellemed imellem de tvende Yderpunkter, vi have fundet.

Romerne vare alt fra deres første Sammenstød med Germanerne ved Rhinen og Donau mere de angribende end angrebne. Deres Toge til det Indre af Germania overbeviste dem imidlertid snart om, at de paa denne Kant allerede havde fundet Grændsen for deres Herredømme. De lode sig derfor efter Germanicus's Tog (16 e. Chr.) nøie med at

¹⁾ Jornandes l. c.

sikkre denne Grændse. Deres Krige mod Germanerne vare nu i meer end halvandet Aarhundrede af ringe Betydning. Rhinen overstredes sjældn fra nogen af Siderne; heller ikke Donau paa det Strøg, hvor den dannede Grændsen mod Germania, hvorimod Romerne længer mod Osten, ved at undertvinge det thrakiske Folkeslægt Geterne, udvidede sit Herredømme over hele Dacia, imellem Donau i Syd og de karpathiske Bjerge i Nord, eller over største Deelen af det nuværende Valachi, Ungarn og Siebenbürgen. De tydske Folkeslægt overlode sig til indbyrdes Stridigheder, og Romerne undlode ikke ved enhver given Leilighed at nære disse, for fra denne Side at være saa meget sikkrere.

Men ved Midten af det 2det Aarhundrede spores en mærkelig Forandring i Forholdene. Alle Folkeslægt paa den romerske Nordgrændse, langs Noricum, Pannonia og Dacia, baade germaniske og ugermaniske, vise sig med Et i Bevægelse og trænge ind paa de romerske Enemætter. Den kraftige Keiser M. Aurelius (161—180) havde næsten igjennem sin hele Regjeringstid, og især i de sidste 10 Aar, fuldt op at gjøre med at bekjæmpe og tilbagedrive disse Indfald. Man har benævnt denne Krig den markomanniske, fordi Markomannerne i det nuværende Böhmen i den spillede den vigtigste Rolle og paa en Maade stode i Spidsen for et Forbund af tydske Folkeslægt. Stormen blev for denne Gang ved Keiserens Tapperhed og Klogskab afventet; men Kilden til disse Bevægelser, som Romerne endnu ikke ret øinede, var fremdeles aaben.

Vi have ovenfor hos Ptolemæus fundet det første Spor til en fra Landene ved Beizelmundingen udgaaende Folkerørselse, der allerede maa være begyndt før eller ved Aar 100 e. Chr. Det var Goterne, som bevægede sig fra Østersøens Kyster indad Landet¹⁾. Deres Bevægelse var uden Tvivl langsom og gik fra først af i Retningen mod Sydost til det Indre af det nuværende Polen. Den blev saaledes for det første ubemærket af Romerne; men man kan ei betvivle, at det derved frembragte Tryk paa vestligere og sydligere Folkeslægt netop har været blandt de virksomste Aarsager til den store Gjæring paa de romerske Grændser, hvilken frembragte den markomanniske Krig. Vi kunne saa meget mindre tvivle derom, som virkelig gotiske Folke-

¹⁾ See ovenfor S. 124.

færd, Victofaler nemlig og Vandaler, allerede optræde som deltagende i den ¹).

Snart lærte imidlertid Romerne mere i Nærheden at kjende Dybavsmændene til denne Gjæring. Efter at en Tid var gaaen hen under bestandige Indfald i Dacia af forskjellige barbariske Folkefærd, under idelige Kampe med vrelende Held, viiste Goterne sig i disse Egne som Romernes Hovedfiender. Under Keiser Caracalla (211—217) finde vi dem først ved det romerske Niges Grændser, og ved denne Leilighed nævnes de for første Gang af Romerne ved Navnet Gothi, i Stedet for at de i deres ældre Boliger ved Weirelflodens Munding benævntes Gotones ²). Under Keiser Decius (249—251) brøde de over Donau og trængte lige ind i Thracien ³). De dreves vel denne Gang tilbage, men kom dog ikke længe efter i rolig Besiddelse af hele Dacia, da Keiser Aurelian (270—275) ganske rømte denne Provinds og flyttede de der boende Romere over paa Donaus sydlige Side ⁴). Allerede ved Midten af samme Aarhundrede havde de i en østligere Retning udbredt sig til det sorte Hav og besat dettes nordvestlige Kyster, hvorfra de ogsaa til Søs foruroligede de romerske Provinds ⁵). De reve stamforbandte og ubeslægtede Folkefærd med sig i Strømmen og hævdede sig snart til det herskende Folk i alle de sydlige Lande imellem Donau og Don. De deelte sig dengang efter deres Bopæle i tvende Hovedgrene: Visigothi d. e. Vestgoter, under Høvdinger af den baltiske Æt, i Dacia, og Ostrogothi d. e. Østgoter, under Høvdinger af den amaliske eller amelungiske Æt, i de østligere Lande. Deres Herredømme i disse Egne naaede ved Midten af det 4de Aarhundrede sin høieste Epidse under Kong Hermanrik af Amalernes Æt. Han skal ifølge de gotiske Sagn, som Jornandes har bevaret os, have underlagt Goternes Herredømme ikke alene de slaviske Vender, som havde besat Goternes ældre Bopæle ved Østersøens sydlige Kyst, samt disses Stamforbandte,

¹) Julii Capitolini M. Anton. 17 og 22; om den markomanniske Krig i det Hele jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 112—131.

²) Spartiani Caracalla 10.

³) Stritter memorie populorum &c. I 38.

⁴) Vopisci Aurelianus 39.

⁵) Treb. Pollionis Galienus 13; Stritter mem. pop. I 39—41.

Anterne og flere slaviske Folkesærd, men endog Esterne ved Østersøens østlige Kyst. Goternes Herredomme strakte sig saaledes paa hans Tid fra det sorte Hav til Østersøen, og dets østlige Grændse var Tanais eller Donfloden¹).

Hermanrik døde omtrent 375, netop ved den Tid, da Hunernes utallige Sværme trængte frem fra Osten over Volga. Deres Angreb tilintetgjorde Goternes Herredomme i disse Egne, og trængte dem mod Sydvest og ind over det romerske Riges Grændser. Deres videre Skjebne vedkommer ikke denne Afhandling²).

Dette er i Korthed Historien af Goternes Udbredelse mod Syden. Men hvorledes skulle vi forklare os en saadan uhyre Udvikling af Magt hos dette Folk i Løbet af 200 Aar, hvis vi antage disse Goter for ifkun at være udsprungne fra hine Gøtoner, som vi i det første Aarhundrede af vor Tidsregning fandt bosatte i et forholdsvis lidet udstrakt Land i de nordligste Veiregne? — og dog have berømte Historiegranskere antaget dette, med Forkastelse af Jornandes's udtrykkelige og paa gamle gotiske Folkesagn grundede Beretning.

Alt ligger derimod i det klareste Lys for os, naar vi rigtig opfatte Forholdene i Norden og ikke overilet forkaste Oldsagn, der ved nærmere Undersøgelse i sig selv bære Troverdighedens umiskjendelige Præg.

Hovedaarsagen til Goternes Fremrykken og Udbredelse mod Syden maa ikke søges i Umbæltninger paa Østersøens Sydkyst, men i Umbæltninger paa dens nordlige Side, i den norrøne Stammes Fremtrængen. I det første Aarhundrede af vor Tidsregning er denne begyndt at trænge ind paa de tydske Goters Enemerker i det sydlige Sverige. Dens Fremrykken er uden Tvivl skeet baade til Lands og Vands; Tacitus omtaler jo allerede Sviarnes lette og til Streifetog ypperlig indrettede Skibe. Goterne maatte, al deres Tap- perhed uagtet, have ondt ved at forsvare sig mod saadanne Anfald i et fladt og aabent, af Naturen lidet befæstet Land; de havde endnu verre for at gjengjælde dem med lignende; thi Nordmændenes Hjem var

¹) Jornandes de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 102—105 jfr. Ammianus Marcellinus XXXI 3.

²) Om Goternes Udbredelse imod Syden jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 131—141. 348. 353—360. 365—370.

bjergfuldt og ubeisomt og forsvarede sig selv. Alt som disse Angreb fra Norden meer og meer toge Overhaand, og Trykket fra denne Side blev vanskeligere at modstaa, var det naturligt, at flere Goter søgte over Havet til deres Brødre ved Veiselmundingen.

Vi have da her den Goternes Udvandring fra Scanzia d. e. Skaane, hvorom Jornandes beretter. Vi maa ikke finde nogen Anstødssteen deri, at Jornandes sætter Udvandringen til de fjærneste Tider — mange Aarhundreder før vor Tidsregning. Han er her bleven forvildet deels af en hos den Tids Historieforfattere altfor almindelig Stræben efter at gjøre deres Folk ældgammelt, deels af Navneligheden imellem Goter og Geter, hvilken blev saa meget mere vildledende, som Goterne virkelig senere hen i lang Tid vare bosatte i Geternes Land, nemlig i Dacia, — en Omstændighed, der gav ham Anledning til at skrive alle Geternes Bedrifter, og hvad dermed stod i Forbindelse, paa Goternes Regning. Han henviser selv til den rette Udvandringstid i det Slægtregister, som han, uden Tvivl efter gamle gotiske Digte, anfører, og hvori han nævner sex Led imellem Kong Hermanrik og den amaliske Gots Stamfader Amala, og ni Led imellem samme Konge og en endnu ældre Stamfader Gapt. Dette sidste Navn — der synes at være svarende i det Gotiske til det oldnorske Gautr, et af Odins mange Navne — har uden Tvivl egentlig betegnet de hedenst Goters øverste Gud, som det hele Folks og fortrinlig dettes gudebaarne Kongeræts formeentlige Stamfader. Men denne Slægtlinie, der paa egne hedenst Viis taber sig i en Gudeverden, peger netop hen paa det første Aarhundrede af vor Tidsregning som et vigtigt Vendepunkt i Goternes Historie¹⁾.

Goternes Udvandring fra Norden var ikke et stort Tog, som paa een Gang gik for sig; — den skede fra først af i smaa Flokke, men dog med stedse vorende Kraft. Trykket fra Norden tiltog, og Veien til at undgaa det var funden. Deres nærmeste Stamforbandte i Tydskland, Rugierne og Vandalerne, henreves mod deres Villie i Strømmen og forsøgede dens Kraft.

Folkevandringernes Historie lærer, at man i saadanne Folkebevægelser, som den hvorom her er Tale, sjælden maa søge nogen Plan; —

¹⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 94.

det er Tilfældet, som afgjør Alt. Har et Folk først givet efter for Trykket paa den ene Side, saa kaster det sig med hele sin Kraft paa den modsatte, for her at skaffe sig Luft. Der bliver snart ei mere Tanke hos det om at forsvare ældre Hjemsteder, men kun om at forhverve sig nye, og Strømmen vælter sig med ustandselig Fart frem i den Retning, hvor Tilfældet først har aabnet den et Gjennembrud. Goterne fandt dette opad Veixel = Floden og udbredte sig mod Sydost over det Indre af det nuværende Polen, som rimeligviis dengang kun har været lidet befolket, og mest af vidtspredte Nomadesfolk af slavisk Herkomst, der let vege for hines Tapperhed og mere forenede Magt. Paa denne Kant samlede sig nu alle Goternes Kræfter, paa denne Kant trængte de seierlige frem, imedens de i deres ældre Hjemsteder overalt vege tilbage ikke alene for Nordmændene paa Østersøens nordlige Side, men ogsaa for de slaviske Bønder, hvilke lidt efter lidt fra Østen af besatte Østersøens Sydkyst ved Veixelmundingen. Over Rugiernes Land, det nuværende Pommern, vedligeholdtes uden Tvivl længst Forbindelsen med Norden; over det have steds nye Sværme af Goter begivet sig til deres sydligere Brødre.

Naar Jornandes fortæller, at Goternes Udvandring fra Scanzia skede paa tre Skibe, da maa vi naturligviis tænke os, at han her taler om det allerførste Tog, som i sig selv var det svageste, men i Folkesagnet det merkeligste. Vi have jo et fuldkomment Sidestykke hertil i Jydernes, Sævernes og Anglernes Tog til Britannia, som ogsaa berettes at være begyndt med blot tre Skibe. Jornandes knytter her til sin Beretning et andet merkeligt Sagn. Af de tre fra Scanzia uddragende Skibe, siger han, blev det ene noget tilbage og naaede senere Land end de øvrige. De, som her vare ombord, bleve derfor af deres Landsmænd spotviis kaldte Gepantas, hvilket Ord i det Gotiske betyder Nøler — et Navn, som de siden beholdt, og som gav Anledning til deres Navn Gepider (*Γηπαίδες* hos Procopius), og disse Gepider bleve længe boende i de nedre Veixelegne, efter at de øvrige Goter havde forladt dem¹).

Vi have her i Folkesagnet dunkle Sprog en Beretning om en senere Udvandring fra Norden af en Green af Goterne,

¹) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 98.

sandsynligviis de paa de danske Der boende Viter, som først senere end deres i det sydlige Sverige boende Brødre ved den norrøne Stammes videre Fremtrængen ere blevne nødte til at forlade deres Hjem.

Ved Tidspunktet af den markomanniske Krig, altsaa i den 2den Halvdeel af det 2det Aarhundrede, maa det Indre af det nuværende Polen have været oversyldt med Goter, siden Trykket af dem allerede kunde virke til Donauegnene. I Begyndelsen af det 3die Aarhundrede vare de allerede spredte over Dacia og et halvt Aarhundrede senere fremtrængte til Kysten af det sorte Hav. Denne deres vorende Kraft i Syden giver uden Tvivl en sikker Maalestof for Svækkelsen af deres Magt i Norden, og vi feile saaledes neppe meget, naar vi antage, at den norrøne Stamme ved Midten af det 3die Aarhundrede allerede har grundfæstet sit Herredømme over hele det sydlige Sverige og begyndt paa at udstrække det til de danske Der. Thi ogsaa Gepidernes Udvandring maa dengang forlængst være begyndt. Ved Midten af Aarhundredet, under Keiser Gallus (251—253), nævnes de nemlig blandt de Folk, med hvilke Romerne krigede¹⁾, og om nu endogsaa dette kun har været en ringe Flok af dem, som har blandet sig imellem Goternes Skarer, saa maa dog deres Hovedmasse allerede ved de Tider have udbredt sig vidt i de nedre Beirelegne, eftersom vi finde Burgunderne, hvilke herfra bleve fortrængte netop af Gepiderne²⁾, under Keiser Probus (276—282) i Nærheden af Rhinen³⁾, hvor de siden bleve boende indtil deres Indtrængen i Gallia i det 5te Aarhundrede⁴⁾.

Gepidernes Bopæle strakte sig, som det lader, længe temmelig langt mod Norden, og Rugierne ere rimeligviis ogsaa længe blevne boende i deres gamle Hjem ved Østersøens Kyst⁵⁾. Om disse Forholde have vedvaret lige til Hermanriks Tider, kan man ikke med Sikkerhed afgjøre; men viist er det, baade ifølge gotiske og norske Oldsagn, at denne Konges vidtstrakte Herredømme naaede lige til vort Nordens Grændser, og at altsaa i hans Tid, d. e. i Midten af det

¹⁾ Stritter mem. popul. I 365.

²⁾ Jorn. de reb. Get. p. 98.

³⁾ Zosimus I 68.

⁴⁾ Mannerts Geogr. v. Gr. und Röm. III 369. 372.

⁵⁾ Mannert III 339. 369.

4de Aarhundrede, Goterne i Norden endnu havde fri Adgang til at forene sig med deres sydlige Brødre.

Ved Hunernes Fremtrængen fra Osten i Slutningen af samme Aarhundrede begyndte nye og voldsommere Omvæltninger. Stødet udgik nu fra en anden Side, og Folkebevægelserne toge selvfølgelig ogsaa en anden Retning, nemlig fra Osten mod Vesten. I de nordligere Egne maatte det naturligtviis virke nærmest paa de slaviske Folkesærd; og ved denne Tid er det uden Tvivl, at Venderne have besat de pommerste Ryster og udbredt sig i det nordlige Polen og nordøstlige Tydskland, medens de gotiske Folkesærd, Gepider og Rugier, trængtes mod Syden. Herved bleve de tydske Goter i vort Norden ganske affkaarne fra deres Brødre. Men gotiske Udvandringer fra disse Egne vare ogsaa rimeligviis nu for det meste ophørte, og den norrøne Folkestammes Herredømme paa de danske Der grundfæstet. De her tilbageblevne Goter vare undertvungne og smeltede efterhaanden sammen med deres Overvindere, hvilke uden Tvivl ved disse Tider og i disse Egne først ere blevne kaldede og have siden selv antaget Navnet Daner.

Kun i Jylland vare endnu tydske Goter eller Viter tilbage; men ogsaa de maatte snart give efter for Trykket af de fremtrængende Nordmænd. Den Vei, som Goterne i deres tidligere Udvandringer havde fulgt, var nu spærret ved de mellemkommende Vender. Men en anden Vei laa aaben mod Vesten, og denne betraadte Viterne i Forening med sine Stamforvandte Anglerne og de tillige fra Osten af Venderne trykkede Saxer, idet de i det 5te og 6te Aarhundrede droge til Britannia og der vandt et nyt Hjem.

Vi have stræbt at tydeliggjøre os det oprindelige Forhold imellem Nordmænd og Goter i vort Norden, og vi have fundet, at overalt hvor Goternavnet forekommer, der vidner det om en ældre tydsk Befolkning, der har maattet vige mod Syden og Vesten for den fra Norden fremtrængende norrøne Stamme.

Midt over Sverige gaar fra Nordsøen til Østersøen et Belte af store Bænde og Skove, der skifter Landet i tvende Hoveddele.

Gøtaelv, den store Sø Bænern, Stovene Tiveden og Kolmorden, samt endelig den fra Østersøen indstjørende Fjord Braaviken danne dette Belte, der endnu er sterkt i Dine faldende, men dog end mere var det i Oldtiden, da de ovennævnte Skove paa uhyre Strækninger dannede et øde og mørkt Bildnis og gave Anledning til Inddelingen af det hele Land i Nordanskog og Sunnanskog¹⁾. Her finde vi Nordgrændsen for det gotiske Navn, og her har uden Tvivl i Oldtiden ogsaa Nordgrændsen været for de tydske Goters Bopæle. I Norden for den staa vi paa den norrøne Folkstammes rette gamle Gnemærker, i dens rette Hjem i Norden.

Her moder os imidlertid foruden Folketavnet Nordmenn eller norrœnir menn, der nærmest hæfter sig ved det vestlig liggende Land Noregr, Norge, ogsaa Folketavnet Sviar, der hæfter sig ved det østlig liggende Svíþjóð, Svealand. At Folketavnet paa begge Sider er den samme, maa vi, paa Grund af Overensstemmelse i Sprog, Religion og Sæder, ansee for afgjort. Men Navne og Beliggenhed tyde hen paa en Hovedforgrening, og dennes Bestaffenhed maa vi noget nøiere undersøge.

Navnet Svíþjóð er uden Tvivl dannet af Folketavnet Sviar; det er kun en sammentrukket Form for Sviathjóð d. e. Sviarnes Folk. De Oplysninger, man hidtil har villet søge i Fortolkningen af hiint Navn, falde altsaa formeentligen bort, saalænge man ikke finder en Udførelse for dette; og en saadan, endog blot nogenlunde fyldestgjørende, er neppe endnu udfunden. Svithjod omfattede i sin ældste Betydning ikke nogen vidtløftig Landstrækning; — det omfattede kun de frugtbare Egne om den nu saakaldte Mælaren Sø, i Fortiden benævnt Lögrinn d. e. Søen eller Vandet. Det nuværende Uppland var Sviarnes Hovedsæde; dets Indbyggere kaldtes derfor fortrinnsviis Uppsviar og havde den første Rang i Folket. De omliggende til Svithjod regnede Landskaber have alle deres Indbyggere, nogle ogsaa deres Navn herfra; thi Benævnelserne Westmannland og Sudrmanland ere aabenbare hentede fra Beliggenheden mod Uppland. Udenfor de ovennævnte Landskaber, samt mod Westen Nerike og mod Norden det nuværende Gestrikeland, strakte ikke Svithjod sig i sin egentlige

¹⁾ Schlyter om Sveriges ældste Inddeling i Landskap S. 1. 3.

Bemærkelse. Alle de vidtløftige Landskaber, som nu i Nord og Vest ligge imellem dette Svithjod og Norge, vare langt hen i Tiden ubeboede, eller idetmindste ikke beboede af Folk af den norrøne Stamme. Om Helsingjaland, Jamtaland og Herdalen vide vi, at de ikke førend i det 9de Aarhundrede fik sine norrøne Indbyggere fra Norge; Dalarne, det gamle Jarnberaland, er ogsaa først seent blevet bebygget, for største Delen uden Tvivl fra Vestmannland; og Vermaland blev opryddet af udvandrede Sviar ikke førend i det 7de Aarhundrede¹). Lige til disse temmelig sildige Tider have altsaa uhyre store, øde Skove adskilt Sviarne ved Mælaren fra Nordmændene i Norge, og Forbindelsen imellem disse tvende stamfærdige Folk synes langt ned i Tiden mindre at have været umiddelbar end middelbar igjennem det undertvungne Götaland.

Naar man seer hen til disse Forholde, bliver der ligesaa liden Sandsynlighed for, at Sviarne ere komne fra Norge, som for at dette Land er blevet befolket fra Svithjod. Den norrøne Folkestammes Adspaltelse i hine tvende Hovedgrene kan altsaa ikke være foregaaet efter dens Indvandring paa den skandinaviske Halvø, men enten under samme eller strax før. Et forøvrigt den Green af Stammen, som besatte Norge, har været den stærkere, bliver høist rimeligt, naar man betragter den langt større Udstrækning af det Land, den tog i Besiddelse, og derhos betænker, at Navnet for Norges Beboere tillige var det Navn, hvormed Stammen siden som et Heelt betegnede sig.

Hertil knytter sig et andet Spørgsmaal, som rigtignok kun er af underordnet Vigtighed: har den norrøne Stamme udbredt sig over de tydske Goters Land fra Svithjod af, eller fra Norge, eller fra begge Steder?

Det kunde, efter de umiddelbare Oplysninger, som vor ældre Historie og vore Oldsagn give os, ved første Diekast synes rimeligst, at Stammens Udbredelse over hine Lande var hovedsageligen udgangen fra Svithjod. Med Svithjod eller Svealand vide vi nemlig, at Götaland i senere Tider var forbundet til eet Rige, i hvilket dog det første i alle Henseender havde Fortrinet, lige indtil i Navnet, da

¹) Jfr. Eschlyter l. c. 26—49; Geijers Svea-N. Hæfder 1 434.

det samlede Rige kaldtes Sviariki eller Sviaveldi, og fra Sverige, lyder det gamle danske Sagn, hvormed Fornandes paa en Maade stemmer, — udgik Kong Dan (d. e. Danernes Folk), efter hvem Danmark fik sit Navn¹⁾.

Betænke vi imidlertid det oprindelige Svithjods ubetydelige Udstrækning, at Sviarne kun meget langsomt have udbredt sig over det nuværende Svealand, at de endnu ved Begyndelsen af vor Tidsregning neppe kunne antages at have overstredet betydelig dettes sydlige Grændse; — at derimod til samme Tid den vestlige Green af den norrøne Stamme allerede strakte sig over hele Norge lige syd til Gøtaelven; — saa bliver det i sig selv lidet rimeligt, at den svagere Green af Stammen udelukkende skulde have besat hine vidtløftige Lande, medens den sterkere Green ligesom med Gøt gjorde Stands i sin Udbredelse.

Hertil komme andre Omstændigheder, som ikke maa lades ubemærkede. Forbindelsen imellem Svealand og Gøtaland til eet Rige udgik, ifølge vore Sagaers Vidnesbyrd, ikke fra det første, men stiftedes egentlig ved en dansk Kongeæt fra Skaane, der over Gøtaland fik Herredømmet i Svealand, efter at Sviarnes egne gamle Kongeæt, de gudebaarne Ynglinger, i det 7de Aarhundrede var bleven styrtet. Det var altsaa ingenlunde Gøtalands Undertvingelse ved Sviarne, som senere gav disse Forrangen i det ved deres og Gøternes Forbund dannede Svearike, men derimod deels den religiøse Glands, der fra ældgammel Tid hvilede over Uppsalatemplet og dets Forstander Uppsalafongen, — en Glands, der overførtes fra den ældre Kongeæt paa den nyere —, deels maaskee en Selvfølelse hos Sviarne, som den ublandede Green af Hovedstammen, hvilken fandt Gjenklang hos Gøterne, der neppe endnu havde glemt, at deres Navn var borget af de undertvungne Thydske, med hvilke de havde blandet sig. — At det danske Folkesagn i langt sildigere Tider lod det danske Riges Stifter udgaa fra Sverige, vil vistnok ikke sige mere, end at Danerne oprindeligt udgik fra Lande, som ved den Tid, Sagnet optegnedes, hørte til det svenske Rige. — Hvad endelig Fornandes's Vidnesbyrd angaar, da synes dette at kunne forklares

¹⁾ See ovenfor S. 74.

om et nært Stamforvandtskab imellem Daner og Sviar — et Stamforvandtskab, der ikke netop behøver at antyde, at hine vare udsprungne af disse, omendstjont Danerne vel paa en Maade kunde ansees for en fjærnere Green af den norrøne Hovedstamme.

Disse Sagn og senere Forholde udelukke altsaa i Grunden ingenlunde den vestlige Green af den norrøne Stamme fra al Deeltagelse i Gøtalands og det senere Danmarks Undertvingelse og Befolkning; — og at denne Deeltagelse har været virksommere, end man i Almindelighed har troet, derom synes en hidtil upaaagtet eller misforstaaet Omstændighed at vidne.

Fra ældgammel Tid benævntes de Hereder af det svenske Landskab Westergötland, der ligge nærmest i Syd for Gøtaelven, Útlandin¹⁾. Dette Navn staar i den næieste Forbindelse med et andet, som endnu den Dag i Dag bruges, idet nemlig de nærmeste Hereder i Nord for ovennævnte Elv, den sydlige Deel nemlig af det fordum norske, nu svenske, Landskab Bahuslen kaldes Innland²⁾. Den ene af disse Benævnelser er aabenbare betinget af den anden, og de hentyde paa et ældgammelt nært Forhold imellem de Lande, som de tillægges. Dette Forhold kan imidlertid ikke (hvad man dog har troet) stikke deri, at den sydlige Deel af det nuværende Bahuslen engang har tilhørt Westergötland og faaet sin Befolkning derfra³⁾; thi da maatte jo nødvendigheds Benævnelsen have været modsat: det sydlige Bahuslen maatte være Útlandin, den modsvarende Deel af Westergötland Innlandin. Man maa tværtimod antage, at Utlandene ere befolkede fra Innlandene, og at begge Benævnelser skrive sig fra denne Omstændighed. Men forholder dette sig saaledes, da er vel Intet rimeligere, end at hine Benævnelser have sin Oprindelse fra den norrøne Folkestammes første Indskriden paa den tydskes Gnemsker. De første Hereder, hiin her besatte, bleve anseede som Udlande, og saaledes benævnte i Modsætning til de indenfor liggende af Stammen fra ældre Tider behøvede Egne⁴⁾.

1) Den ældre Besigöta-Lag, Afd. „Horo pinglot skal skiptæ“, i Corp. jur. Sveo-Got. ant. I 69.

2) Schlyter om Sveriges äldsta Ind. 7.

3) Dette antager Schlyter l. c. 8.

4) I en fuldkommen tilsvarende Betydning bruges Benævnelsen útlönd i Rnyt-

Finder man altsaa her et tydeligt Spor til, at Nordmænd fra Norge d. e. af den norrøne Folkestammes vestlige Hovedgreen, virkelig have over Gøtaelven udbredt sig til Dele af det nuværende Vestergotland, og sætter man denne Omstændighed i Forbindelse med hvad der ovenfor er sagt om Svithjods og Sviarnes oprindelig ubetydelige Udstrækning, saa kan man ikke andet end finde det høist sandsynligt, at det er hiin sterkere Green af Stammen, der ogsaa efterhaanden har underlagt sig de vestligere Dele af de tydske Goters ældre Bopæle paa den skandinaviske Halvø, og at det er den, som herfra senere har besat Dgotland (d. e. de danske Der) og Meidgotland (Jylland) og her antaget Navnet Daner; hvorimod paa den anden Side Sviarne uden Tvivl have udbredt sig over de østligere gotiske Lande og underbunget disse.

Det bliver overhoved altid rimeligst at antage, at det første betydelige Sammenstød imellem den norrøne og tydske Folkestamme har fundet Sted ved Gøtaelven; thi her adskiltes uden Tvivl begges Gnemerker ved en i sig selv let overstigelig Grændse, medens længere mod Osten de uhyre store og ubeibare Skovstrækninger, hvilke endnu i langt sildigere Tider ikke uden Vanskelighed og Mødsel befores ¹⁾, maatte i hiin fjærne Oldtid lægge uovervindelige Hindringer i Veien for al virksommere Berørelse imellem de paa begge Sider boende Folk.

Vi have betragtet Forholdene i vort Norden ved Begyndelsen af vor Tidsregning, og vi have fundet den norrøne Folkestamme allerede dengang bosat der, skjønt paa meget nær ikke saa udstrakt mod Syden, som vi nogle Aarhundreder senere see den at være.

Unga-Saga 112, hvor Talen er om det danske Riges Deling imellem Svend Grate, Knut Magnúsfen og Valdemar Knútsfen. Det heder nemlig: „Valdimarr lagði i einn hlut Jótland ok útlönd þau er þar liggja til; d. e. Valdemar gjorde til een Lod Jylland og de Udlande, som dertil here.“ Her kan ved Udtrykket Ud Lande neppe forståaas andet, end de Bønderne fratagne Gyne, hvormed Valdemars Fader, Knut Lavard, havde foreget sit jydsk Hertugdømme. Med samme Hensyn benævnes ogsaa i det gamle Sprog mindre Joroder eller Hølsgaard, der ligge under et Hovedbel, útjardir eller útlendur. Fornm. S. II 90; Glossf. til Njaals S. s. v. útjardir o. fl. St.

¹⁾ Echlyter I. c. 13.

Men der gives — som allerede antydet — ældre Underretninger om Nordeuropa, hvilke, hvor dunkle de end ere, ei kunne lades ganske uberrørte. Vi maa altsaa gjøre endnu et Skridt høiere op i Tiden.

Det var, saavidt bekjendt, Havhandelen, der knyttede den ældste Forbindelse mellem Sydeuropa og vort Norden. At Phoenicierne tidlig kjendte Havet som en Handelsgjensstand, er sikkert. Man veed, at disse driftige Handelsfolk besøgte med sine Skibe Britannia, hvorfra de hentede Tin. Man har deraf sluttet, at de ogsaa have umiddelbar søgt Havet fra Vesterhavets eller Østersøens Kyster. I sig selv er dette vistnok ikke urimeligt; imidlertid findes der hos de Gamle Intet om Phoeniciernes Seilads videre i Nord, end til Britannia, og det synes saaledes uveligt paa deres Havhandel alene at bygge Paaastande om deres udbredte geographiske Kundskaber til vort Norden og om deres Indflydelse paa dets Kultur — hvilket Mange have gjort —, saameget mere som der gives tydelige Spor til, at den egentlige Wei for denne Handel langt tilbage i Tiden — allerede i det 5te Aarhundrede f. Chr. — har været den samme som i det 1ste Aarhundrede af vor Tidsregning, nemlig over Land, fra Østersøen til det adriatiske Hav¹⁾.

Saa meget er vist, at de ældste, paa selve Stederne indhentede,

¹⁾ Det gamle græske Sagn, hvilket ogsaa Herodot omtaler (III 115), satte Havets Hjem ved Floden Eridanus, hvorved man uden Tvivl tænkte sig den samme, som i senere Tider bar dette Navn, nemlig Po (Plinius III 26). Man veed, at Havet ikke frembringes i disse Egne; derimod blev det derfra Grækerne tilført, en Omstændighed, som uden Tvivl har givet Anledning til Sagnet. Man maa altsaa antage, at flere Aarhundreder før vor Tidsregning Havhandelen er bleven båret af den samme Wei som til Plinius's Tid, nemlig ved Mellemhandel over Land fra Østersøens Kyster til det adriatiske Hav (Plin. XXXVII 3). At Havet var en Handelsgjensstand for Phoenicierne, forudsætter selvsagt ingenlunde, at de umiddelbar hentede det tilførs fra dets egentlige Hjem; og var dette ikke Tilfældet, saa er det heller ikke rimeligt, at deres Kundskab om de Egne, hvor det fandtes, var større, end som man kan vente sig, naar den skulde indhentes paa anden og tredje Haand, eller fra endnu fjærnere Kilder. Den maatte under saadanne Omstændigheder nødvendigviis blive høist uklar, og vi have altsaa ingen Grund til at antage, at den Forbindelse mellem Norden og Syden, som Havhandelen frembragte, har kjent synderlig til at opklare Sydboernes geographiske Begreber om Landene ved det nordlige Ocean, førend det — som ovenfor er sagt — faldt Romerne ind i det første Aarhundrede af vor Tidsregning selv at hente Havet over Land fra Østersøens Kyst.

Oplysninger om vort Norden, hvilke ere os levede, ei skyldes hverken Phoenicierne eller i Almindelighed Nabhandelen, men derimod et høist merkeligt Foretagende af en Græker ved Navn Pytheas fra den phocæiske Koloni Massilia i det sydlige Gallia. Denne Pytheas gjorde nemlig ved Slutningen af det 4de Aarhundrede (omtrent imellem 330 og 300 f. Chr.) tvende Søreiser til Europas nordlige Egne, uden Tvivl fortrinlig i det Niemed at gjøre Opdagelser, hvoraf Massiliensernes Handel kunde høste Nytte. Paa den første Reise besøgte han Britannia og gik derfra til det yderste Norden, til et Land, kaldet Thule. Paa den anden Reise besejlede han, som det heder, Europas Kyst langs Oceanet fra Gadeira eller Gades (det nuværende Cadix) lige til Tanais¹). Hans Beskrivelse over disse Reiser er desværre tabt; og de Brudstykker af den, som hos senere Forfattere, især Strabo og Plinius, ere bevarede, ere ikke alene udrevne af deres Sammenhæng, men endog saa — hvad Strabo angaar, hos hvem de vigtigste findes — næsten stedse anførte med en forudfattet Mening om Beretningernes Usandfærdighed, hvortil imidlertid aabenbare den vigtigste Grund er, at Pytheas's virkelige Erfaringer ikke stemmede med de geographiske Theorier, som Strabo fulgte. De Brudstykker af Pytheas's Efterretninger, som ere os levede, indeholde, rigtig forstaaede, intet urimeligt, og skjønt de i sig selv ere ubetydelige, give de dog Anledning til Slutninger, som ikke ere uden Vigtighed.

Ifølge Strabo har Pytheas fortalt, at sex Dages Seilads i Nord for Britannia (*Βρετανική*) laa Thule (*Θούλη*) i Nærheden af det bundne (frosne) Hav (*ἐγγύς δ'εἶναι τῆς πεπηγυίας θαλάττης*²). Paa disse Kanter var der hverken Land eller Hav eller Luft, men en Blanding af alle tre Ting, lig Havlunge (et Slags slimagtigt Sødyr?), i hvilken Blanding Land og Hav og alle Ting svæve; og dette er ligesom et Vaand for det Hele, hvilket man hverken kan gjennevbandre eller beseile. Denne lungelignende Materie havde Pytheas selv seet³). Han har berettet, at ved Thule falder Sommer-

¹) Der har været megen Uenighed, om Pytheas har gjort tvende eller een Reise i Norden. Det forekommer mig, at det første ligesvem ligger i Strabos Ord II p. 104; jfr. Dr. M. Fuhr's lærde Afhandling „De Pythea Massiliensi“ p. 78.

²) Strabo I p. 63. ³) Strabo II p. 104.

vendekredsen sammen med Polar kredsen, og antager Thule for det yderste Land. Strabo anseer alle disse Angivelser for urigtige, deels fordi han hos ingen Anden finder nogen D Thule omtalt, og deels fordi han tror, at Jerne (Irland), hvilket han lægger strax i Nord for Britannia, er det yderste beboede Land paa Jorden¹). Imidlertid tror han, at Pytheas i Theorien kan have Ret, naar han fortæller om dem, der bo i Nærheden af den kolde Zone, at de deels fuldkommen mangle, deels have ikkun lidet af dyrkede Frugter og tamme Dyr, at Menneskene leve af Urter, vilde Frugter og Rodder; men de, hos hvilke Korn og Honning frembringes, lave ogsaa deraf en Drik. Efterdi de ikke have klart Solskin, tørste de Kornet i store Huse, da det paa aaben Mark vilde fordærves af den megen Regn²). Hvad Pytheas har fortalt om Ostiaierne (*περὶ τοῦ Ὀστιαίου*) og om Egnene hiinsides (d. e. i Ost for) Rhinen lige til Scythia, anseer Strabo for lutter Usandhed³); efter dennes Overbeviisning er nemlig Alt paa hiin Side af Albis (Elben) fuldkommen ubekjendt⁴).

Naar Plinius beraaber sig paa Pytheas, lader han i det Hele til ikke at drage dennes Angivelser i Tvivl. Ifølge ham har Pytheas berettet, at Den Thule ligger 6 Dages Seilads i Nord for Britannia; at een Dags Seilads fra Thule er det sammenløbne Hav (*mare concretum*), „hvilket af Nogle kaldes Cronium;“ samt at paa Thule er om Sommeren sex Maaneders uafbrudt Dag, og om Vinteren ligesaa længe uafbrudt Nat⁵). Med Hensyn til den sidste Angivelse maa dog bemærkes, at Plinius — og flere med ham — upaatvivlelig have misforstaaet Pytheas, som ifølge Andres troverdigere Vidnesbyrd ikkun har talt om een Maanedes bestandig Dag, eller i det Hele om meget korte Nætter ved Sommersolhvervs Tid⁶). — Videre anfører Plinius, idet han omtaler Havets Oprindelse, en Beretning af Pytheas: „at en Kyst af Oceanet (*æstuarium Oceani*) kaldet Ment-

¹) Strabo I p. 63. II p. 114—115; jfr. Fuhr de Pythea Mass. diss. p. 112—120, samt Grosskurds tydske Oversættelse af Strabo I 187—188.

²) Strabo IV p. 201; jfr. Fuhr l. c. p. 138—141.

³) Strabo I p. 63.

⁴) Strabo VII p. 294.

⁵) Plinii hist. nat. II 75. IV 16.

⁶) Fuhr l. c. p. 12—18; Ufert's Geogr. der Gr. und Röm. II 2 29.

nomon, af 6000 Stadiers Længde, beboes af Guttonerne, et germanisk Folk (*Germaniæ genti*); een Dags Seilads fra denne Kyst ligger Den Abalus; der opkastes Havet af Bølgerne og er en Udreusning af det sammenløbne Hav (*concreti maris purgamentum*); Indbyggerne bruge det til Brændsel og sælge det til de nærmeste Teutoner." Dette — tilføier Plinius — har ogsaa Timæus (omtrent 300 f. Chr.) troet, men kalder Den Basilia¹).

Dette er i Hovedsagen de Beretninger om Nordeuropa, der udtrykkeligen tillægges Pytheas; men der findes ogsaa hos Plinius andre, fra græske Skribenter hentede, Beretninger om samme Gjenstand. Idet han omtaler Derne ved det nordlige Ocean's Kyst, paa hiin Side af de riphæiske Bjerger, siger han: „Blandt disse har Timæus nævnet Raunonia, een Dags Seilads fra Scythia, paa hvilken Dder i Vaartiden opkastes Hav af Havet. De øvrige Kyster ere kun bekjendte efter et dunkelt Nygte. Det nordlige Ocean kalder Hecatæus (Alexander's Samtidige) Amalchium, fra Floden Paropamisus, forsaavidt som det flyder op til Scythia, — hvilket Navn i dette Folks Sprog betegner: det frosne (*congelatum*). Philemon (Pytheas's Samtidige), siger, at det af Kimbrerne kaldes Morimarusa d. e. det døde Hav lige til Fjorberget Rubeas; længere henne Cronium. Xenophon af Lampacus (af ubis Tidsalder) siger, at der tre Dages Seilads fra Skythernes Kyst er en D Baltia, af umaadelig Størrelse; den samme kalder Pytheas Basilia. Desuden omtales Oonæ, paa hvilke Indbyggerne leve af Fugleæg og Havre; andre (Der), paa hvilke der fødes Mennesker med Hestesødder, hvilke kaldes Hippopodes; andre, der beboes af Fanesier, som indhylle deres forøvrigt ganske nøgne Legemer i deres store Dren²).“ Ved Beskrivelsen af Havet siger samme Forfatter: „Mithridates (Konge af Pontus † 63 f. Chr.) fortæller, at der ved Germanias Kyster er en D, som kaldes Osericta, begroet med Skove af et Slags Cedertræ; heraf nedflyder Havet paa Klipperne“³). Endelig omtaler han ogsaa, at Metrodorus Scepsius (omtrent 90 f. Chr.) nævner Den Basilia og Germania som

¹) Plin. hist. nat. XXXVII 2.

²) Plin. hist. nat. IV 13.

³) Plin. hist. nat. XXXVII 2.

de Steder, hvor ikke alene Havet men ogsaa Diamanten (adamas) frembringes¹).

Til disse Beretninger hos Plinius maa endelig endnu føies, at Diodorus Siculus (Samtidig med Cæsar og Augustus, altsaa fra det 1ste Aarh. f. Chr.) uden at anføre sin Hjemmel siger: Lige over for Scythia, ovenfor Galatia (Gallia) ligger i Oceanet en Ø, kaldet Basileia; paa denne opkastes Havet af Bølgerne, hvilket ellers ikke findes noget Sted paa Jorden²).

Alle ovennævnte Skribenter — maaskee med Undtagelse af Hecataeus — ere Pytheas's Samtidige eller yngre end han. Lægges man nu Merke til, at Strabo, idet han forkaster Pytheas's Efterretninger som usandfærdige, med det Samme erklærer Alt, hvad der ligger i Nord for Irland og i Øst for Elben, for fuldkommen ubekendt, saa synes heraf ligefrem at følge, at hiin meget belæste Jordbeskriver ikke har forefundet andet om disse Egne, end hvad han antog at skrive sig fra Pytheas's Beretninger. Nogen anden Opdagelsesreise paa disse Kanter, senere end hans, omtales heller ikke af de Gamle. Man har altsaa al Grund til at antage, at Pytheas's Reiseberetninger ere Kilden for alle de græske Forfattere, paa hvilke Plinius, der maaskee ikke selv har kjendt Pytheas's Verk uden paa anden Haand, beraaber sig med Hensyn til de nordligste Europa; — ja endog saa til de fabelagtige Beretninger om Doner o. s. v., hvilke baade han og Mela³) uden navngiven Hjemmel anføre⁴). Men forholdet det sig saaledes, da afgive ovenanførte spredte Angivelser tilsammentagne adskillige ikke uvigtige Bink om Forholdene i Norden i det Ate Aarhundrede før vor Tidsregning Vi skulle betragte dem i Sammenhæng.

Ser Dages Seilads i Nord for Britannia laa Thule under Polarkredsen; een Dags Seilads yderligere (mod Norden) var det sammenløbne Hav eller mare Cronium; i Egnene ved Thule var ogsaa denne utilgængelige Blanding af Land, Hav og Luft, hvilken Pytheas ligner med Havlunge, og hvorved han vel har villet betegne det for en Sydlænding usædvanlige Syn af et halvfrosset, roligt Hav,

¹) Plin. hist. nat. XXXVII 4.

²) Diod. Sic. V 23.

³) See ovenfor S. 81.

⁴) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 300.

indhyllt i tyk Taage; — denne hele Beskrivelse angiver umiskjendelig Thule som et høit mod Norden beliggende Land; og naar man, støttende sig til Beretningens Sammenhæng hos Strabo, antager, at Pytheas har foretaget Reisen til Thule fra et Sted i det nordøstlige Britannia ¹⁾, saa bliver intet sandsynligere, end at hiint Land er Norge ²⁾. Afstanden af sex Dagsreiser passer da godt paa Norges vestlige Kyst; og denne har Pytheas rimeligviis fulgt temmelig langt mod Norden. Imidlertid er det vel troligt, at han kan have foregibet selv at have seet Ting, som han i Grunden blot kjendte af Andres Udsagn, især deres, som man maa tænke sig at have fulgt ham fra Britannia som Veivisere. At Pytheas har anseet Thule for en stor Ø, synes at vise sig af Strabo's og Plinius's Udtryk, ligesom en saadan Mening aldeles stemmer med hans Tidsalders geographiske Anskuelser. At han derhos har omtalt det som et beboet Land, maa man slutte af Strabo; thi det er netop heri, at denne Forfatter vil finde et Beviis for Usandsfærdigheden af hans Beretning, da Strabo selv er overtydet om, at Jerne er det nordligste beboelige og beboede Land. Imidlertid er det sikkert en Bildfarelse, naar man har henført Pytheas's Beretning om Klimatets Beskaffenhed o. s. v. til Thule alene. Hertil giver Strabo, rigtig forstaaet, slet ingen Anledning; tværtimod er der al Grund til at ansee denne Beretning som sigtende til de nordlige Lande i Almindelighed, altsaa ogsaa til dem, som Pytheas besøgte paa sin senere Reise, hvilke maa antages for sydligere beliggende end Norge.

Pytheas's første Reise kan — ifølge Strabos Udtryk — ikke have strakt sig videre end til Thule, og fra den skrive sig ovennævnte vistnok meget ufyldstgjørende Beretninger om dette Land og dets Omgivelser. De øvrige Beretninger, som vi have Grund til at tilskrive Pytheas, maa følgelig være samlede paa hans anden Reise.

Paa denne udgik han fra Gades og fulgte Europas Kyst langs

¹⁾ Pytheas paastod nemlig, ifølge Strabo, at have bereist Britannia, for saavidt Landet var tilgængeligt, og var herved sat i Stand til nogenlunde at angive Dens Størrelse. Man maa heraf slutte, at han har besøgt Landets Kyst fra Syd mod Nord, og fra et Punkt, som han har anseet for det nordligste af Den, styret over til Thule. Strabo II p. 104.

²⁾ Mannert antager Pytheas's Thule for at have været Island. Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 266.

Oceanet lige til en stor Flod, som han har anseet for Tanais, hvilken i de Tider troedes ikke alene at staa i Forbindelse med den nævnte Sø (det asovske Hav), men ogsaa at have et nordligt Udløb i Oceanet¹). Hvilken Flod det egentlig er, som Pytheas saaledes har betegnet, lader sig neppe med Bestemthed afgjøre. Det er muligt, at det kan have været Elben²); dog er der uden Tvivl fuldt saa god Grund til at antage den for en østligere Flod, maaskee Weixel³). Strabos Udtryk er i denne Henseende for ubestemt til deraf at kunne uddrage nogen sikker Slutning; thi paa den ene Side lader det til, at han har tænkt sig den yderste Grændse, som Pytheas angiver for Reise, meget fjærnt i Østen⁴); men paa den anden Side siger han ogsaa, at Landene ved Oceanet hiinsides Elben ere ganske ubekjendte, „eftersom Ingen af de ældre har besøgt Kysten af disse østlige Lande lige til det kaspiske Havs Munding (den indbildte Munding nemlig mod Norden)“⁵); — Udtryk, som dog ikke indeholde nogen bestemt Erklæring, at Pytheas slet ikke har berejst nogen Deel af denne Kyst. Men hvorledes end dette forholder sig, saa er det af Strabo aabenbart, at Pytheas's Beretninger have omfattet Egne i Øst for Elben, hvad enten nu disse Beretninger have havt deres Grund i hans egne Erfaringer eller i Underretninger indhentede paa anden Haand⁶).

Kysten Mentonomon, ved hvilken Havet fandtes, have nogle antaget for at være Jyllands Vestkyst, eller rettere hele Kyststrækningen fra Skagen til Nederlandene⁷); — Andre for Østersjøens Sydvestkyst⁸). For den sidste Mening — der almindeligst har været antagen — synes følgende Omstændigheder at tale: først at Strabo

¹) Ukert's Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 32.

²) Ukert l. c. S. 37.

³) Mannert's Geogr. d. Gr. u. Röm. III 302.

⁴) Strabo II p. 104.

⁵) Strabo VII p. 294.

⁶) Strabo VII p. 295.

⁷) Denne Mening er især udviklet af den lærde danske Historiegrænser G. G. Werlauff i hans interessante Skrift „Bidrag til den Nordiske Havhandels Historie“ S. 98 ff.

⁸) Mannert's Geogr. d. Gr. u. Röm. III 302; Geijer Svea-R. Hæder I 74; Abelung ält. Gesch. d. Deutschen 84; Thunmann Unters. über die alte Gesch. ein. Nord. Völker 10; Schubert Das Land Preußen, i Abhn. d. Deut. Gesellsch. zu Königsberg 3te Samml. 264, og mange flere.

fler ikke nævner Mentonomon, hvoraf man har Grund til at slutte, at han hos Pytheas har fundet den henlagt i det Strøg, om hvilket han antager, at denne Jordbeskriver har anført lutter Usandheder, nemlig paa Germanias Nordkyst i Øst for Elben; dernæst at samme Forfatter lader forstaa, at Pytheas i disse Egne ogsaa har omtalt et Folk, Ostiaier, hvis Navn minder os om senere Tidens Østyer ved Østersøens sydlige Kyst¹⁾; endelig at Østersøens Sydkyst og fortrinlig den preussiske Kyst, efter hvad ovenfor er viist, fra ældgammel Tid var det Sted, hvorfra Ravet hentedes som Handelsvare, ligesom den endnu er det Sted, hvor denne Naturfrembringelse findes i størst Mængde og af fortrinligst Beskaffenhed.

Antager man Pytheas's Mentonomon for Østersøens Sydkyst, saa bliver der al Sandsynlighed for, at Den Abalus, Ravets egentlige Hjem, er den nu saakaldte kuriske Mehrung, den smale Landtunge, som danner det kuriske Hav, et Sted, der endnu er bekjendt for sit Rav²⁾. Hvis sandsynligt er det ogsaa, at herved betegnes den samme D, som Timæus kaldte Naunonia og satte een Dags Seilads fra Scythia. At her i det Hele hos Plinius er en Forvirring i Navnene³⁾, rimeligviis forarsaget derved, at han citerer sine ældre Kilder efter Hukommelsen, er aabenbart; og man berigtiger uden Tvivl denne Forvirring bedst ved at tage Hensyn til den angivne Afstand. Pytheas lader Kysten Mentonomon være beboet af Guttoner; Tillægget „et germanisk Folk,“ som i sig selv er ganske rigtigt, skriver sig dog rimeligviis ikke fra Pytheas, men fra Plinius selv, og maa betragtes som en af ham tilføjet oplysende Anmerkning. At de samme Guttoner ogsaa have beboet Den Abalus eller den egentlige Ravkyst, siges ikke. Da Pytheas paa disse Kanter har omtalt Ostiaierne, saa er det sandsynligt, at et Folk, saaledes benævnt, allerede til hans Tider har beboet Ravkysten, hvor netop Tacitus 400 Aar senere sætter sine Østyer. At Navnet er det samme, derom kunne vi ikke tvivle; at

¹⁾ Strabo I p. 63. VII p. 295.

²⁾ Dette antager ogsaa Mannert i Geogr. d. Gr. u. Röm. III 303. 304. Schubert l. c. udfiræffer det til hele Samland, eller den preussiske Kyst imellem Weixel og Pregel.

³⁾ Plin. hist. nat. IV 13 samf. m. XXXVII 2.

ogsaa Folket er det samme, nemlig de tschudiske Ester¹⁾ — er der idetmindste ingen Grund til at negte. Pytheas synes, ifølge det hos Plinius anførte, at have skjelnnet imellem Guttoner og Teutoner. I saa Fald har han uden Tvivl med det første Navn betegnet den gotiske Green af den tydske Stamme, ved det sidste den nedertydske.

At der ved den umaadelig store *D* Baltia, tre Dages Seilads fra Skythernes Kyst, betegnes et andet Land end *Abalus* eller *Raunonia*, maa sluttes af den angivne Afstand. At derimod Navnene *Baltia* og *Basilia* betegne samme Land, antager idetmindste Plinius. Her kommer det imidlertid meget an paa, om han har erindret rigtig sine Kilders Udtryk, og i det Hele, om han har havt Pytheas's eget Verk ved Haanden. Er sidstnævnte Forfatter den oprindelige Kilde til alle de anførte Beretninger, saa kan man vel tænke sig Muligheden af, at han har omtalt tvende Lande: *Baltia* og *Basilia*; at *Xenophon* fra *Lampsacus* har efter ham nævnet det første uden at angive sin Hjemmel, medens andre græske Forfattere have omtalt det sidste, med udtrykkelig Angivelse af Pytheas som Hjemmelsmand; og at Plinius herved er bleven forledet til at slaa begge Navne sammen. Nimeeligt er det, at den *D*, der af Pytheas er bleven beskrevet som umaadelig stor — hvad enten den nu har været betegnet af ham med det ene eller det andet Navn — er det Sydlige af det nuværende Sverige; og, hvis han ogsaa har nævnet den anden *D* i samme Afstand fra Fastlandet, at denne da har været Sjælland.

Vi komme endelig til de hos Plinius efter ældre græske Skribenter anførte Benævnelser paa de nordlige Have, hvilke Benævnelser ogsaa maa antages at skyldes Pytheas, — *Hecataeus's* *Amalchium* maaskee undtaget. Dette Navn, der skal betegne det frosne eller Isehavet, maa man efter Plinius's Udtryk antage for at have været skythisk og af Skytherne tillagt det nordlige Hav i Almindelighed. De tvende andre Navne *Morimarusa*, d. e. det døde Hav, og *Cronium*, d. e. det bundne eller sammenløbne, havde deres Oprindelse fra Kimbrerne og bleve af dem tillagte samme Hav, som Skytherne benævnte *Amalchium* — det første dets sydligere, dets sidste dets yderste nordlige Deel. *Cronium* laa bortenfor d. e. i Nord for *Thule*; det sydligere

¹⁾ See ovenfor S. 106—108.

Morimarusa maa altsaa betegne Havet omkring dette Land, det vil sige Havet ved det vestlige og vel ogsaa sydlige Norge; og Forbjerget Nubeas, hvilket som et Sommerfugl antoges for Grændsen imellem Cronium og Morimarusa, maa have været et i Dine faldende Punkt i det nordlige Norge.

Sammenholde vi de oven anførte Navne paa Lande og Have i vort Norden, som maa antages at være blevne bekjendte for Sydboerne ved Pytheas's Reise, da er det strax i Dine faldende, at de for største Delen ere ganske andre end de, som Romerne i det første Aarhundrede af vor Tidsregning forefandt i de samme Egne. Naar man undtager Thule, der fremdeles vedligeholdt sig hos Geographerne som Betegnelse for et iøvrigt gaadefuldt og ubekjendt Land i det yderste Norden, saa gjengiver hverken Mela eller Tacitus eller Ptolemæus hine Pytheas's Navne; og Plinius anfører dem aabenbare som græske Traditioner fra ældre Tider, ikke som noget endnu paa hans Tid bestaaende. De Navne, som i det første Aarhundrede af vor Tidsregning forekomme i vort Norden, have, efter hvad ovenfor er viist, deres Rod deels i det oldnorske deels i det oldtydske Sprog, og antyde altsaa Nordmænd og Tydske som daværende Beboere af disse Egne. Underledes forholder det sig med Navnene fra Pytheas's Tid; til disse vil man sikkert (naar undtages de bekjendte Folskenavne Ostiæer, Guttoner og Teutoner) forgjæves søge Roden i nogen af de tvende før nævnte Sprogstammer. Men med Hensyn til de to merkeligste af dem, nemlig Morimarusa og Cronium, siges udtrykkelig, at de skrive sig fra Kimbrerne. Vi maa altsaa her noget nærmere betragte dette bekjendte Folskenavn og dets Betydning.

Kimbrerne (*Κίμβροι* eller *Κήμβροι*, Cimbri) bleve Romerne bekjendte ved deres Angreb paa det romerske Rige omtrent 100 Aar før Chr. i Forbindelse med Teutonerne. Disse Kimbrer angives af de ældre græske og romerske Historieforfattere snart for Kelter, snart for Germaner; men de Gamles store Ubestemthed i Brug af disse Navne gjør det yderst vanskeligt her at bygge paa deres Udsagn. De fleste Nyere have paa Grund af den nære Forbindelse, hvori Kimbrerne paa dette Tog befandt sig med Teutonerne, hvis tydske Herkomst er aldeles utvivlsom, ogsaa erklæret de første for et tydskt

Folk. Der gives maaskee veltige Grunde, der tale for, at de Kimbrer, som ved denne Leilighed bleve Romerne bekendte, have idetmindste været sterkt blandede med Tydskere; men der er derfor Intet, som forbyder at antage Folketavnet Kimbrer for oprindelig at tilhøre et keltisk Folkeslægt. Derfor taler selve Navnet. Det er nemlig bekendt, at den Green af den keltiske Folkestamme, som endnu bebør Wales og som i ældre historiske Tider har beboet hele den sydlige Deel af Britannia samt den nordøstlige Deel af Gallia, eller det saakaldte Gallia Belgica, saalangt tilbage i Tiden som man kjender den, har kaldet sig selv Kymro eller Kymbro — et Navn, der i deres eget Sprog betegner første eller fornemste Beboere¹⁾. At dette er samme Navn som Grækernes og Romernes *Κίμβροι* og Cimbri, er aabenbart.

Betragter man nu de tvende Navne paa det nordlige Hav, hvilke Grækerne angive for kimbriske, nemlig Morimarus og Cronium, da vil man ogsaa finde, at de ligefrem ere kymriske og i det nuværende wælske Sprog netop have den Betydning, som de efter Plinius's Udsagn skulle have. Ordet môr betegner nemlig i det wælske Sprog, Hav, og y môr marw ligefrem det døde Hav²⁾; cronî betegner i samme Sprog at samle sammen³⁾, og muir-croinn (egentlig det sammenløbne Hav) betegner endnu i det nærbeslægtede irske Sprog Isthavet⁴⁾. — Men dette er ikke alene Tilfældet med disse tvende Navne; ogsaa største Delen af de øvrige, som tilhøre Pytheas's Tid, have aabenbare deres Rod i den keltiske Sprogstamme og nærmest i dennes kymriske Green. Rubeas er uden Tvivl det wælske rhybyz d. e. Tegn, Advarsel⁵⁾ — en passende Benævnelse paa et sterkt i Dine faldende Sømerke. Basilia synes ligefrem at være det wælske bās-llê d. e. lavt, sidtliggende Land⁶⁾. Baltia kan bekvemt udledes af det skotsk-keltiske eller gæliske balt eller bolt d. e. en Mand, Kant eller Flig⁷⁾, en Benævnelse, som man i flere Sprog

¹⁾ W. Owen: Dict. of the Welsh language.

²⁾ Owens Dict. s. v. môr.

³⁾ Owens Dict.

⁴⁾ Abelung's Mythridates II 54.

⁵⁾ Owens Dict.

⁶⁾ Owens Dict.

⁷⁾ Dict. Scoto-Celticum.

finder tillagt flade Kyststrækninger ved et aabent Hav¹⁾). En lignende Betydning synes at ligge i Navnet Cartris, hvilket af Plinius tillægges den kimbriiske Halvøes Nordspids og uden Tvivl ogsaa tilhører Pytheas's Tid; Ordet carth betegner nemlig i det Wælske Udside, Yderdeel²⁾). Navnet Mentonomon peger ogsaa hen paa en kymrisk Oprindelse; man har udledet det af de wælske Ord men Sted, ton Bølge, Vand, og man liden, og det skulde saaledes betegne: de lave Vandes Sted, og udtrykke Begrebet af Romernes æstuarium³⁾). Navnet Abalus er paa det nyeste beslagt med andre keltiske Stedsnavne, nemlig i Gallia Aballo (det nuværende Avallon i Depart. Yonne?)⁴⁾, og i Britannia Avallonia, en latinisk Form af det gamle kymriske Navn paa en D i det nuværende Sommersetshire, hvor det berømte Abbedi Glastonbury laa; — Navne, som man har udledet af det wælske aüel d. e. mild Luftning⁵⁾). Raunonia er maaskee en Fordreining af Ordet rhagynys, der i det Wælske betyder en nær Landet liggende D⁶⁾). Selve Navnet Thule eller Thyle tilhører endelig umiskjendeligen samme Sprogstamme; Ordet tywyll eller tywell betegner nemlig i det Wælske mørk, dunkel, og det fulde kymriske Navn har rimeligviis været inis-touil eller efter nyere Skrivemaade ynys dywyll d. e. den mørke D⁷⁾).

Det er altsaa utvivlsomt, at de Kimbrer, af hvilke man maa antage, at Pytheas har hørt de fleste af de oven angivne Benævnelser, have været af den keltiske Folkeklaase. Men det kan ikke være Kelterne i Gallia eller Britannia, som han ved sine Kimbrer har meent; thi hverken finder man disse nogensinde ellers af Grækere og Romere benævnte Kimbrer, heller ikke er det sandsynligt, at de have kunnet underrette ham om Landene ved Østersøens Kyster; ifkun Thule,

1) Saaledes t. Gr. det oldnorske Navn Jadrarr, der egentlig betegner Jare eller Yderranden af en Bæy, hvilket Navn, som bekjendt, tillægges det Kystland af Norge, sem nu kaldes Jæderen.

2) Owens Dict.

3) Wachter præf. ad Gloss. Germ. § 45.

4) Uferss Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 470.

5) W. Barter Glossar. antiqvit. Britan. s. v. Avallonia.

6) Owens Dict.

7) Owens Dict. samh. m. W. Baxters Gloss. ant. Brit. s. v. Thule. Den romerske Digter Statius taler om det taagede, mørke Thule „rada caligantia Thules“ og „nigræ litora Thules;“ Fuhrss diss. de Pythea p. 37.

hvorhen han seilede lige fra Britannia, har han rimeligviis hørt saaledes bencævne af de britiske Kelter. Pytheas's Kimbrer maa have boet længer mod Osten. Men netop i Egnene i Nordost for Gallia er det de senere græske og romerske Forfattere henlægge deres berømte Kimbrers Hjem. Strabo er den eneste, som sætter det i Vest for Elben¹⁾, hvilket imidlertid ikke i Virkeligheden kan have forholdet sig saaledes paa hans Tid, eftersom allerede ved Begyndelsen af vor Tidsregning det hele Strøg imellem Rhinen og Elben var besat med lutter navngivne tydske Folkesærd. Mela, Plinius, Tacitus og Ptolemæus ere alle — som ovenfor er viist — enige i at lægge Kimbrernes Bopluger i Ost for sidstnævnte Flod, paa den efter dem bencævnte kimbriske (nu jydsk) Halvø. Her minder ogsaa virkelig Bencævnelsen Gimbersysfel, hvilken den sondenfor Limfjorden beliggende Deel af det nuværende Halsborgamt i Nørrejylland endnu i det 13de Aarhundrede bar²⁾, om at Landet engang har været beboet af Kimbrer. At disse netop have været de keltiske Kimbrer, som Pytheas foresandt, bliver der altsaa al Grund til at antage; ligesom og at de Kimbrer, som i Forening med Teutonerne angreb det romerske Rige, ikke alene i Navnet men ogsaa hovedsageligen i Herkomst have været Kelter.

Et andet Spørgsmaal bliver det, om der paa de sidstnævnte græske og romerske Forfatters Tid — i det 1ste og Begyndelsen af det 2det Aarh. efter Chr. — virkelig har boet keltiske Kimbrer i disse Egne, eller om her ældre Forholde ere forverlede med nyere. Naar man betænker, at hine Forfattere skildre os alle Landene overhoved imellem Rhinen og Weixel — det nuværende Danmark og sydlige Sverige med iberegnet — som beboede af lutter tydske Folkesærd, saa bliver det vistnok i sig selv lidet rimeligt, at en ubetydelig Flok af Kelter midt imellem disse skulde have holdet sig lige ned i det 2det Aarhundrede eft. Chr. Baade Plinius og Tacitus henføre ogsaa de Kimbrer, som de opregne blandt Nordeuropas Beboere, til Germanerne. Uden Tvivl er her, som oftere, et ældre Folkens navn blevet overført paa senere Beboere af samme Land, skjønt disse have hørt til en ganske anden Stamme, og, ligesom en Deel af Nørrejylland lige

¹⁾ Strabo VII p. 294.

²⁾ See ovenfor S. 120.

ned i det 13de Aarh. var Kimbrernes Navn, saaledes benævntes ogsaa de tyske Beboere i samme Egn længe efter de ældre keltiske. Det var desuden ganske naturligt, at Romerne nødig vilde bortkaste af deres Jordbeskrivelser et Navn, der var blevet saa mærkeligt for dem som Kimbrernes¹⁾.

Uf Ovenanførte kunne vi uddrage den Slutning, at i det 4de Aarhundrede f. Chr. keltiske Folkefærd og navnlig Kimbrer eller Kymrer boede i vort Norden og — idetmindste i en stor Deel af samme — udgjorde Hovedbefolkningen. At Landene ved Østersøens Munding, ikke alene det nuværende Jylland, men ogsaa de danske Der, samt det sydligste Sverige, vare beboede af dem, give de dengang gjængse kimbriske Landsnavne al Grund til at antage. Kimbrernes sydlige Naboer i Nordtyskland og paa Østersøens Sydkyst vare tyske Folkefærd, nemlig vestligt Teutoner d. e. den nedertyske Green af Stammen, og længere i Øst Goter. Paa Østersøens østligste Kyst vare allerede tschudiske Folkefærd bosatte, hvilke, efter deres Bopæles østligere Beliggenhed, af de nærmeste tyske Folkefærd benævntes Ester (Ostiaer). Norges Kyst, endog meget langt imod Nord, lige henimod Polarcirkelen, var Kelterne bekjendt og befaret af dem. Landet var beboet; men hvilke disse Beboere vare, om Kelter, eller af en anden Folkestamme — derom give de ufuldstændige Underretninger os ingen Oplysning.

Sammenligne vi nu disse Forholde med dem, som vi ovenfor have seet at finde Sted ved Begyndelsen af vor Tidsregning, saa viser det sig tydelig, at der i Løbet af de nærmeste tre Aarhundreder f. Chr. maa have foregaaet en ældre Hovedforandring i vort Norden. Keltiske Kimbrer have her dengang maattet vige for tyske, især tysk-gotiske fra Sydøst fremtrængende Folkefærd, ligesom vi have seet, at disse igjen flere Aarhundreder senere maatte vige for de fra Norden fremtrængende Nordmænd. Et Blik paa den keltiske Folkekasse overhoved vil ydermere overbevise os om Rigtigheden af det Anførte.

Bed Begyndelsen af Europas Historie finde vi Kelterne vidt udbredte over de vestlige og midterste Lande af denne Verdensdeel. Lige

¹⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 282—288.

hen i det 2det Aarhundrede f. Chr. see vi dem i Besiddelse af de britanniske Der, af hele Gallia — paa det sydvæstlige Aquitania nær, hvis Indbyggere vare Iberer — af Norditalia og af Sydtydskland, nemlig hele Landet i Syd for Floden Main (Moenus) og de nuværende Fichtel- og Ertzsjerge, hvilke skovgroede Høider af de Gamle benævntes den herkyniske Skov (silva Hercynia)¹). I det 4de Aarhundrede f. Chr. fandt vi, at de ogsaa havde en stor Deel af vort Norden inde. Dengang vare de altsaa Beboere af mange Lande, som vi senere finde besatte med tydske Folkefærd, og der er vistnok al Grund til at antage, at Kelter i en fjærnere Fortid have dannet hele Tydsklands og endnu østligere Landes Befolkning, men have maattet vige stedse meer og meer imod Vesten for den fremtrængende tydske Folkestamme, hvilken det endelig lykkedes i selve Gallia og Britannia at blive Kelternes Beherkere, saaledes at disse nu for Tiden ingensteds mere findes som fuldkommen selvstændigt Folk, og deres Sprog er uddøet undtagen paa Irland, blandt Høiskotlands Indbyggere, i Wales og hist og her i det franske Bretagne.

Det er naturligt, at en saa vidtstrakt Folkeklasse har havt mange Forgreninger. De Levninger, som endnu ere tilbage af keltisk Sprog, ligesom ogsaa historiske Bink, lære os at kjende tvende af dens Hovedstammer, nemlig Galler og Kimbrer eller Kymrer. Af disse maa Gallerne (i det Keltiske Gael, Gail) tidligst have nedsat sig i det vestlige Europa. Kimbrerne ere komne senere og have, som det lader, i deres Vandring fra Osten fulgt en nordligere Retning. De besatte saaledes Landene ved Nordsøens Kyster, udbredte sig herfra efterhaanden videre over Gallia, hvor de især synes at have havt deres Sæde i den nordøstlige Deel, eller det af Romerne saakaldte Gallia Belgica, og gik endelig til Britannia, hvor de dannede Hovedbefolkningen i Dens sydlige Deel.

At dette har været det virkelige Forhold imellem de omtalte tvende Stammer af den keltiske Folkeklasse, er ikke alene indlysende af Sprogforholdene, idet den gæliske d. e. den ældre galliske Sprogstamme har

¹) Tacitus Germ. 28; jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 474 ff.; Ufers Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 200 ff.

hjemme i de yderste nordvestlige Dele af Europa, paa Irland og i Høifskotland, medens den kymriske Sprogstamme har hjemme i indenfor liggende Egne (i Wales) og fordem strakte sig over hele Sydbritannia; — det udtaler sig ogsaa baade i de galliske og britiske Oldsagn. Den romerske Historieforfatter Ammianus Marcellinus omtaler som et blandt de galliske Druider eller Præster bevarat Sagn, „at en Deel af deres Folk ansaaes for Landets Børn; men at ogsaa en Deel var didkommen fra de yderste Der og fra Egnene hiinsides Rhinen, uddreven herfra ved hyppige Krige og ved Oversvømmelser¹⁾." Alt i dette Sagn ved hine Aboriginer er meent de egentlige Galler, ved de senere Tilkomne Kymrerne, kan man ikke drage i Tvivl. — Det britiske Sagn, som er forplantet igjennem ældgamle wælske Sange, siger, at Dens første kymriske Befolkning kom til det forhen ubeboede Land „over det taagede Hav“ d. e. Nordøen, og at senere tvende andre Afdelinger af samme kymriske Stamme, komne fra Gallia, den ene efter den anden toge Boliger paa Den som fredelige Nybyggere²⁾.

De ældre Galler synes overhoved, for saavidt som de ei bleve nødte til at underkaste sig sine senere ankomne Beslægtede, at have maattet vige for dem imod Besten. Paa de britiske Der stammer, som sagt, endnu største Delen af Irlands og Høifskotlands Befolkning fra den ældre galliske Stamme, hvis Navn endog har holdet sig som Særkjende for Høifskotlands Beboere, de saakaldte Gæler³⁾.

Den ældre keltiske Stammes eller Gallernes Indvandring i det vestlige Europa ligger bagensfor Historiens Grændser. Med Hensyn til

¹⁾ Ammianus Marc. XV 9.

²⁾ Turner hist. of the Angl. Sax. I 35. 55.

³⁾ Det kan imidlertid maaskee anses for uvist, om disse Galler paa de britanniske Der ere ældre Beboere end Kymrerne d. e. de egentlige Britanner; eller om de, fortrængte fra Gallia af Kymrere, have thyet til Irland og derfra udbredt sig til Skotland, efter at allerede Kymrerne havde besat sig i Sydbritannia eller det nuværende England. For det sidste tale de britiske Oldsagn, dels idet de lade Den, som ovenfor sagt, være ubeboet ved Kymrernes Ankomst, dels idet de omtale Skotlands Beboere, Celyddon (Romernes Caledonii, senere Fjæder Scoti) og Gwyddyl eller Gwyddyl Ffæcti (Romernes Picti), blandt de Folksejere, som tidligere have nedsat sig paa Den. Turner l. c. 56; jfr. Adhelungs Mithrid. II 96.

den yngre keltiske Stammes d. e. Kymrernes eller Kimbrernes Bevægelse giver derimod Historien os enkelte oplysende Vink.

De ældste Beboere af Landene i Nord for det sorte Hav og vestenfor Tanais, hvilke Grækernes Oldsagn og Historie veed at nævne, ere Kimmerierne (*Κιμμέριοι*). Disse bleve, ifølge Herodots Beretning¹⁾, angrebne af de fra Osten fremtrængende Skyther og omsider aldeles overbældede og fortrængte fra deres Land. En Deel af de flygtende Kimmerier skulde være dragne mod Osten langs med det sorte Hav og saaledes have givet Anledning til det bekjendte Indfald af de forfølgende Skyther, hvorved det hele vestlige Asien omtrent 600 Aar f. Chr. af disse oversvømmedes²⁾. Men den største og mest krigeriske Deel af de fortrængte Kimmerier tog, ifølge Plutarchs paa ældre græske Kilder grundede Beretning, Veien til de fjærneste Folk ved det yderste Hav, og fra dem stammede de senere berømte Kimbrer³⁾.

Vi see her, hvorfra Kymrerne eller Kimbrerne ere komne, og hvad der har foranlediget deres Vandring til det vestlige Europa. Her forefandt de, efter hvad forhen er viist, ældre keltiske Beboere, nemlig Gallerne. Kimbrernes Fremtrængen maatte naturligtviis have Indflydelse paa disses Stilling; og man har al Grund til at antage, at den store Bevægelse blandt Gallerne, som netop spores i Tidsrummet imellem 600 og 400 f. Chr., da store Skarer af dem oversvømmede Italien og tildeels der nedsatte sig⁴⁾, herved er bleven foranlediget. Det bliver altsaa høist sandsynligt, at denne Kimmeriernes Udvandring fra deres ældre Boliger i Nord for det sorte Hav er foregaaet henved 700 f. Chr. eller maaskee endnu tidligere, — i alle Tilfælde før hiint Tog mod Osten, hvorved uden Tvivl kun den sidste efterblevne Rest af dem har søgt at undvige Skythernes Overmagt. Udvandringen har havt en nordvestlig Retning og har bragt dem til Landene ved Østersøen og Nordsøen, hvorfra de have udbredt sig paa den ene Side over Danmark og videre mod Norden, paa den anden Side over Rhinen til Nordgallien og Sydbritannien. De have i deres Fremryk-

1) Herod. IV 11.

2) Herod. I c.

3) Plut. Marius 11.

4) Livius V 34.

ken over Rhinen trykket Gallerne ikke alene mod Vesten, men og mod Syd, og saaledes foranlediget disses Udvandringer til Italien.

Men i Nyggen paa Kimbrerne viser sig snart en anden fra Osten fremtrængende Folkestamme, nemlig den tydske, og ved den Tid, da Pytheas bereiste Norden, finde vi denne allerede bosat i Landene ved Østersøen som Kimbrernes Naboer. Vi kunne ei afgjøre, hvorvidt den dengang var fremrykket mod Vesten; men upaatvivlelig have allerede da Kimbrerne begyndt at føle dens Tryk. Strax efter denne Tid spores nemlig atter en stor Bevægelse blandt de nordlige og østlige feltiske Folkfærd, en Bevægelse, der havde vigtig Indflydelse paa det sydligere Europa.

I Begyndelsen af det 3die Aarhundrede f. Chr. (280—278) oversvømmede store Sværme af Kelter Macedonien og Grækenland. Denne Folkestrøm synes at være udgangen fra Donaulandene. Den store Folkebevægelse, som i Slutningen af det 2det Aarhundrede f. Chr. (113—101) førte Kimbrerne i Forening med Teutonerne til det romerske Riges Grændser, har efter al Sandsynlighed taget sin første Begyndelse ikke meget længe efter hiin, skjønt Romerne først langt senere sporede dens Virkninger. Den udsprang fra Landene imellem Nordsjøen og Østersøen og foranledigedes uden Tvivl baade ved store Oversvømmelser, af hvilke disse Egne endnu bære de tydeligste Spor, og ved tydske Folkfærds Fremtrængen fra Osten. Men lang Tid maa være hengaaen, forinden de store Sværme af feltiske Kimbrer have kunnet forene sig med de ombankende Hobe af deres oprindelige Fiender, de tydske Teutoner, og naa Sydgallien og Donaulandene.

Det er af disse Omstændigheder klart, at den tydske Folkestamme i sin Bevægelse fra Osten har fulgt en nordligere Retning end den kimbriske og er saaledes kommen til Østersøens østligere Kyster og de indre Egne af det nordlige Tydskland, nemlig i Nord for den herkyniske Skov og Floden Main. Den har her ligesom en Kile trængt sig ind imellem Kelterne ved Østersøen og Nordsjøen paa den ene Side, og Kelterne i Böhmen og Bayern (Bojerne) samt i de øverste Donauegne (Helvetierne) paa den anden. Dens Fremtrængen har naturligviis frembragt et sterkt Tryk til begge Sider og saaledes

den dobbelte Bevægelse blandt Kelterne, som ovenfor er antydet. Men fornemmelig synes den for det første at have rettet sig mod Nordvest og her efterhaanden bevirket de keltiske Kimbrers Fordrivelse fra Danmark og overhoved alle Landene i Øst for Rhinen. De fordrevne Kelter have tyet til deres Brødre i Gallia og Britannia, og endelig, da de her, formedelst Folkemængden, ei meer fandt noget Tilflugtssted, gjort fælles Sag med omflakkende Hobe af deres Fiender for i fjærnere Lande at søge Boliger. Medens disse blandede Skarer af Kelter og Tydske (Kimbrer og Teutoner) sværmede ustadigen om i de herkyniske Skove i det midterste Tydskland, vare endnu Bojerne og Helvetierne i deres fulde Kraft. Men efter Kimbrernes og Teutonernes Undergang i Sydgallien og Italien ved Aar 100 f. Chr. foregik ogsaa med hine Kelter en Forandring. Strømmen af de tydske Folkeskærd væltede sig mod Syden, og snart see vi tydske Markomanner i de keltiske Bojers Hovedsæde, i Bøhmen og Mæhren¹⁾, medens Helvetierne allerede før i store Skarer havde maattet søge Tilflugt i Gallien²⁾. Ved Begyndelsen af vor Tidsregning fandtes ikke meer selvstændige Kelter i Nord for Donau eller i Øst for Rhinen³⁾. Den tydske Folkestamme havde her, ligesaa som tidligere i Landene ved Østersøen og Nordsøen, grundfæstet sit Herredømme.

Keltiske Kimbrer have altsaa i en fjærn Fortid beboet en stor Deel af vort Norden. De ere fra Egnene i Nord for det sorte Hav indvandrede did meer end 600 Aar f. Chr. og have først efter Aar 300 f. Chr. her maattet vige for den tydske Folkestamme, hvilken var fremtrængt fra Østen til Østersøens Sydkyst og herfra efterhaanden udbredte sig til begge Sider.

1) Tac. Germ. 28. 42.

2) J. Cæsar de bell. Gall. I.

3) For lettere at forklare sig, hvorledes de keltiske Folkeslægter saa hastig kunde aldeles forsvinde fra alle de her omhandlede Egne, da de dog, som senere skal vises, allerede dengang vare i Besiddelse af en Dannelselse, der hævede dem betydelig over det raa Nomadeliv, — maa bemærkes, at Kelterne endnu i sildigere Tider vare almindelig be kendte for, at de let ved enhver given Anledning forandrede Boliger. Naar i de mange indbyrdes Stridigheder et keltisk Folkeskærd overvældedes af et andet, brøde de Overvundne op med hele deres Huusvæsen og tyede andetsæds hen, ligesom og store Flokke af krigsdygtige Mænd,

Disse ere de ældste historiske Bink med Hensyn til vort Norden i det Hele og dets Beboere. Om Norge i Særdeleshed give de imidlertid, som ovenfor er viist, ingen bestemte Oplysninger, og end mindre om den norrøne Folkestamme. Med Hensyn til denne maa vi for det første vende tilbage til Plinius's og Tacitus's Betretninger.

Af disse lærte vi, at den norrøne Stamme i det 1ste Aarh. eft. Chr. ikke alene var bosat, men endogsaa vidt udbredt paa den skandinaviske Halvø og der dannede nogenlunde ordnede Stater. Vi kunne altsaa slutte, at dens Indvandring did maa være foregaaet et Par Aarhundreder tidligere — et Par Aarhundreder f. Chr. Men det Stammenavn, under hvilket den senere blev historisk bekendt, kunne vi ei antage, at den har tillagt sig forend efter hiin Indvandring; thi da først, efter dens Bosættelse i det yderste Norden og efter Sammenstødet med den tydske Stamme som sydligere boende, indtraadte de Forholde, hvoraf Navnene Nordmænd og Noregr, hvis ældste Gjensklang vi fornemme i Plinius's Nerigos, ere nødvendig betingede. I den videre Undersøgelse af Nordmændenes Herkomst opstaar da først det Spørgsmaal: hvorledes benævnte Stammen sig ved eller før dens Indvandring paa den skandinaviske Halvø? — Herom have vi tildeels allerede yttret os i det Foregaaende, men skulde nu lidt udførligere afhandle Sagen.

Norge var, saalangt tilbage i Tiden som dets Historie naar, deelt i mange saakaldte Fylker, af hvilke hvert især før Rigets Forening til et Heelt udgjorde en Stat, oftest med en egen Styre, Konge, Jarl eller Herse, i sin Spids; fylkir finde vi derfor ogsaa som en ældgammel Benævnelse for en Anfører eller Fyrste. Ordet fylki staar i den nærmeste Forbindelse med fólk og omskrives stundom med fólkland¹⁾, hvilket sidste Ord man ogsaa finder i det gamle Svenske som Betegnelse for hvert af de tre Landskaber, hvori Uppland (eller hvad der er det samme, Svithjod i sin ældste og egentligste Betydning) deelt²⁾.

udbevne ved slige Omvæltninger, søgte sin Lykke som Leietropper eller Røvere. Alferts Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 214 efter Strabo og Polybius.

¹⁾ Snorres Olaf Tryggv. S. 18 og Fornm. Sögur I 94.

²⁾ Upplandslagens Konungabalk 1; jfr. Gloss. til Uppl. L. i Corp. jur. Sveogot. III s. v. Folkland, samt Geijer Svea-N. Håfd. I 434.

Fylke betegner uden Tvivl oprindelig: en mindre Afdeling af Folket, en Flok eller Stamme i indskrænket Bemærkelse. I saadanne Flokke eller Smaaastammer maa man tænke sig den norrøne Hovedstamme at have været deelt, da den, udstødt fra eller paa anden Maade tvungen til at forlade ældre Hjemsteder, vandrede om i nomadisk Tilstand for at søge sig nye. I saadanne Flokke see vi dem jo langt senere, i en historisk Tidsalder, at udgaa fra deres Fædreland i Norden for at herje og tildeels ned sætte sig paa det vestlige Europas Kyster.

Hvert Fylke havde uden Tvivl sit Navn, ligesom sin Høvding, og beholdt begge Dele efter at have paany taget faste Bopæle. Indbegrebet af alle disse beslægtede Fylker eller Smaaastammer var Folk, der i det allerældste norske Sprog ei alene betegner Nation, men ogsaa en større Krigshær.

Bed Udgangen fra det ældre Hjem vare de kun løsrevne Grene af en større Stamme. I mindre Hobe og efterhaanden, alt som Norden tvang dem, havde de givet sig paa Vandringen — de udgjorde endnu intet Heelt, de følte sig endnu ikke som et større for sig bestaaende Samfund; de kunde altsaa ei heller benævne sig som saadant. Under deres nomadiske Omflakken — den være sig lang eller kort — og under Indvandringen i det nye Hjem, — hvilken, ligesom Udvandringen fra det ældre, maa tænkes at være foregaaet efterhaanden og adspredt — kunde der kun blive lidet Spørgsmaal om et almindeligt Navn. Man hjalp sig med Fylkenavnene, og naar flere af disse Fylker stundom behøvede at betegne sig med et fælles Navn, saa var dette Folk eller Mænd (fólk, þjóð, menn). Forsaaavidt som de nemlig færdedes i ubeboede Egne, var det blot nødvendigt for dem at skjelne imellem Fylkerne; og forsaaavidt som de stødte paa Folkefærd, ganske fremmede for dem i Sprog og Seder, og som derhos muligen stode under dem i Dannelse og Kraft, — saa vare de selv, betragtede som et Heelt i Modsetning af hine, Folk eller Mænd i udmerkende Betydning. Først da de stødte sammen med Folkefærd, i hvis Sprog, Udseende, Seder og Gudsdyrkelse de maatte finde de tydeligste Vidnesbyrd om et gammelt Slægtskab, om et Udspring af fælles Mod, — Folkefærd, som de, skjönt Fiender, maatte agte for sine Lige, og som selv, i et Sprog, der for dem ikke var ganske uforstaaeligt, ogsaa be-

nævnte sig med et almindeligt Navn Folk eller Mænd; — først da blev det en Trang for dem at skjelne sig som et Heelt fra disse ved et almindeligt Stammenavn, og dette toge de da af Forholdene, under hvilke Sammenstødet fandt Sted; først nu vare de og kaldte sig norrøenir menn, Nordmenn.

Ligesom det altsaa i sig selv er ganske rimeligt, at flere af Nordmændenes Fylkenavne ere ældre end deres Indvandring paa den skandinaviske Halvø, eller idetmindste ældre end det os bekendte almindelige Stammenavn, saaledes er det paa den anden Side høist sandsynligt, at Stammen i den hele Tid, som ligger imellem dens Beskrivelse fra en større Hovedstamme, dens Udvandring fra ældre faste Bopæle og dens Indvandring i det nye Hjem i Norden, ikke har betegnet sig med noget andet almindeligt Navn, end det ubestemte Folk eller Mænd.

Vi maa selvfølgelig i Fortsættelsen af denne Undersøgelse, hvor det gjælder om at besvare det Spørgsmaal: hvorfra og ad hvilke Veie har hiin Indvandring fundet Sted? — ikke vente at finde nogen Veiledning i et almindeligt, hos Stammen selv oprundet, Stammenavn. Vi kunne ei heller vente nogen Veiledning i et underordnet Fylkenavn; thi i denne Sag kunne vi blot øse af fremmede Kilder, og for fremmede Folkeslag blive, naar Taler er om et Nomadefolk, de enkelte mindre Stammers Navne af liden Betydning; — de fordre et Navn for det Hele, og finde de ei et saadant hos hiint Folk selv, saa danne de sig det i deres eget Sprog. Men det er naturligviis høist uvist, om hiint Folk selv antager dette Navn; neppe skeer det uden idetmindste efter en meget lang Samværrelse med det andet Folk, i hvis Sprog Navnet har sin Rod; og et saadant Tilfælde kan kun yderst sjælden indtræde der, hvor nomadiske Folkeskærd i mangehaande Netninger og under forskjellige Forholde krydse og fortrænge hinanden; deres Sammenstød bliver oftest kun forbigaaende.

Ganske blottede for Midler til at besvare hiint Spørgsmaal ere vi alligevel ikke. Med Hensyn til Netningen af den norrøne Stammes Indvandring i vort Norden indeholde uden Tvivl de foregaaende Undersøgelser de vigtigste Oplysninger. Er det nemlig, ifølge Grunde hentede af Sproggenes Forholde, sikkert, at Roden for den norrøne Stamme maa søges i Osten; og er det tillige afgjort, at

den tydske Folkestamme — fra hvilken den norrøne ei kan antages at være oprunden, skjønt begge ustridigen staa i et nær sideordnet Slægtskabsforhold, — i ældgamle Tider har havt alle de Lande af vort Norden inde, der ligge syd for Gøtaelven og de store svenske Indsøer; at den der dannede den ældre Befolkning, der først senere hen blev fortrængt eller undertvungen af den fra Norden fremvæltende norrøne Stamme; at endelig før hiin tydske Befolkning en endnu ældre keltisk har besiddet disse Lande: — saa er det jo med det samme aabenbart, at den norrøne Folkestamme ei kan være indvandret i Norge og Sverige uden i en Retning fra Nordost, det er: nord om eller over den nuværende botniske Bugt, i det oldnorske Sprog kaldet Helsingja-Botn. Sviarne ere efter al Alimelighed komne over den sydligste Deel af denne Bugt, det nu saakaldte Malandskhav; Norges Indbyggere, de egentlige Nordmænd, nord om Bugten over Kjølen.

Den norrøne Stamme er altsaa kommen til den skandinaviske Halvø nærmest igjennem de nordlige Egne af det nuværende russiske Rige. Det gjælder selvfølgelig nu i disse vidtløftige Strækninger at forfølge dens Spor.

Rusland beboes nu og har været beboet langt tilbage i Tiden af finlappiske, tschudiske og slaviske Folkeskæder, af hvilke de tvende første høre til en ganske anden Folkeskæde end Nordmændene, de sidste ikkun ere langt ude beslægtede med dem. Historien viser os imidlertid et endnu fjærnere Tidscrum, da disse Egne vare en Tumleplads ikke alene for hine Folkeskæder, men ogsaa for Folk af den germaniske Klasse. Nødtignok ere Beretningerne herom dunkle og i mange Maader ubestemte — en Følge af Grækerne og Romernes Ukyndighed i disse Landes Geographi og deres Skjodesløshed i Brugten af Folkens Navne, samt af Middelalderens Kronikeskrivers Eftersnakken af deres klassiske Forgjængere; alligevel lader der sig uddrage af dem eet og andet Sikker.

Vi ville for det første henvende vor Opmerksomhed paa Navnet Russer, med hvilket man nu betegner den store Masse af Ruslands

Indbyggere af slavisk Herkomst, men hvis Betydning i en fjernere Oldtid rækker os en ikke uvigtig Veiledning.

Den russiske Historie begynder først seent, nemlig ved Midten af det 9de Aarhundrede, med Rigets Stiftelse ved de saakaldte Varæger. Om denne Begivenhed lyder de ældste russiske Annalers (fra Begyndelsen af det 12te Aarh.) Beretning i Hovedsagen saaledes:

I Aaret 859 kom Varægerne over Havet (Østersøen) og lagde Skat paa de tschudiske og slaviske Folkfærd omkring Ilimensø. To Aar efter bleve de fordrevne af disse samme Folkslag, som nu begyndte at styre sig selv. Men der herskede imellem dem Uorden og indbyrdes Strid. Da endes de om at indkalde en Fyrste for at styre dem med Retfærdighed. De sendte (862) Bud over Havet til Russer=Varægerne — om hvilke det bemærkes, at de bleve kaldte Russer, ligesom andre Varæger benævntes Sviar, Nordmænd, Engelskmænd og Gøter — og indbøde disse at komme og herske over dem. Af Udlændingerne¹⁾ bleve da valgte tre Brødre, som kom til dem med deres Slægt og et stort Følge. Den ene af Brødrene, Kurik, tog sit Sæde i Nowgorod, den anden, Sineus, i Bielosero, og den tredie, Truwor, i Isborok. Efter disse Varæger bleve Russerne kaldte, og af dem har Rusland sit Navn²⁾.

De russiske Annaler betegne altsaa udtrykkeligen det russiske Rigets Stiftere, de egentlige Russer, som et baade fra Slaver og Tschuder ganske forskjelligt Folkfærd. De betegne dem som hørende til den germaniske Folkeklasse, men til hvilken Hovedstamme af denne, til den tydske, eller den norrøne, antyde de ei med Bestemthed, skjønt man af deres Beretning overhoved har Grund til at antage, at de under Navnet Varæger nærmest have forstaaet Folk af den sidstnævnte Stamme.

Men hvorledes skulle vi forklare os den Omstændighed, at de talrige og frigeriske Slaver og Tschuder efter blot et Par Aars

¹⁾ I Originalen Njemei, der egentlig betegner Stumme d. e. af et fremmed Tungemaal — en Benværelse, under hvilken almindelig indbefattedes alle Folkfærd af den tydske og norrøne Stamme, altsaa den hele germaniske Folkeklasse. Lehrbergs Unterf. S. 177 f.

²⁾ Nestors Annaler overf. paa Tydsk af Jos. Müller S. 80—82; Schläger Russische Annalen 2ter Th.; Karamsin hist. de l'emp. de Russie I 139 ff.; Rh. Strahl Gesch. des russischen Staates I 55—63.

Berørelse med Russer=Barægerne, og det en fiendtlig Berørelse, hvori de selv havde været de Seirende og fordrevet Barægerne, igjen af egen Drift indkaldte disse og underkastede sig godvilligen deres Herredømme? — At dette ganske har forholdt sig saaledes, er i sig selv lidet sandsynligt; og Usandsynligheden tiltager, naar man jævnfører de russiske Annalers Udsagn i dette Punkt med de Underretninger, som andre af Middelalderens historiske Skribenter meddele om Russerne.

Hos de byzantiske Historieskrivere forekommer Russernes Navn ved Midten af det 9de Aarhundrede for første Gang med Bestemthed. I Keiser Michael den 3dies (842—867) tiende Regjeringsaar (852) vistes Russerne (oi 'Pως) sig i det sorte Hav og angreb med 200 Skibe selve Constantinopel. Staden kom i den største Forfærdelse, men reddedes ved en heftig Storm, der adspredte og ødelagde den fiendtlige Flaade¹). I den følgende Tid omtales de oftere, og efter Aar 900 finder man, at Hobe af dem jævnlig have taget Tjeneste i de byzantiske Keiseres Hære²). Deres fiendtlige Angreb paa det byzantiske Rige fortsattes alligevel fra Tid til Tid og i Aaret 941 kom de atter for Constantinopel med en stor Flaade, besat med 10,000 Mand, men maatte efter flere Kampe vende tilbage med uforrettet Sag.

Den med dette Angreb samtidige byzantiske Keiser Constantinus Porphyrogenetus (913—959) meddeler i sin Bog om det byzantiske Riges Statsstyrelse, hvilken antages at være forfattet imellem 949 og 952, flere høist vigtige Oplysninger om Russerne. Han sætter deres Bopæle i de øvre Dnieperregne, adskilte fra det sorte Hav ved de mellemboende Petscheneger. Ivert igjennem disse deres Fienders Land maatte de føre deres Skibe nedad Dnieperfloden for at komme ud i Havet. Han skjælnes udtrykkelig imellem Russerne og de dem underlagte slaviske Folkesærd. Han skjælnes endogsaa bestemt imellem det russiske og slaviske Sprog. I det han nemlig beskriver den Wei, som Russerne toge, naar de fra deres Samlingssted Kjew fore

¹) Stritter *memoriae populorum* II 957—959, efter flere paalidelige græske Historieskrivere.

²) Stritter l. c. p. 972—975.

med deres Skibe nedad Dnieperen til det sorte Hav, kommer han til at omtale de Føsser i Floden, som maatte passeres, og anfører ved denne Leilighed deres, indbyrdes aldeles forskjellige, russiske og slaviske Navne¹). — Denne Angivelse er af høieste Bigtighed. De af Constantin anførte russiske Navne have nemlig alle aabenbare deres Rod i det oldnorske Sprog. De Russer, som i det 9de og 10de Aarhundrede angrebe Constantinopel, vare altsaa af den norrøne Stamme²).

Paalidelige arabiske Beretninger fra Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, grundede paa Jagttagelser, der vare indhentede ved Omgang med Russerne selv, omtale disse som et mægtigt og kraftigt Folk, i Udseende, Sprog, Levemaade og Religion (de vare dengang endnu Hedninger) ganske forskellige fra Slaver og Bulgarer. De havde Seilads paa Floden Volga og dreve paa den en virksom Handel. Den Beskrivelse, som Ibn Fozlan, Kaliffen Almofaders (908—932) Gesandt til Bulgarerne, leverer over Russernes Levemaade og Skikke, minder i sine Hovedtræk uvilkaarlig om Nordmændene i Hedenstidets Tider³).

Den italienske Skribent Luitprand af Ticino, der tvende Gange, nemlig 949 og 968, var som Gesandt i Constantinopel, omtaler i sin „Samtidens Historie“ paa to Steder Russerne (Russii) blandt de barbariske Folk, med hvilke det byzantinske Rige stod i Berørelse, og paa begge Steder omtaler han dem med det udtrykkelige Tillæg, at Russerne vare det samme Folk, som i det vestligere Europa benævntes Nortmanner⁴).

Endelig forekommer der med Hensyn til Russerne et særdeles merkeligt Sted i de gamle bertinianske Annaler. Her fortælles nemlig, at i Aaret 839 fremstillede sig for Keiser Ludvig den fromme i Ingelheim Gesandter fra den græske Keiser Theophilus, med hvilke fulgte nogle Mænd, der sagde sig at være af det Folk Rhos. Dette

¹) Stritter I. c. p. 980—987.

²) Lehrbergs Unterf. S. 317—382; J. Thunmann über die Gesch. der östl. Europ. Völker S. 369 ff.

³) Fråhn Ibn Fozzlan's und anderer Araber Berichte über die Rusfen älterer Zeit; Rasmußsen de Orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo.

⁴) Luitprandus Ticinensis hist. sui temporis I 3. V 6, i Duchesnes hist. Franc. script. III. [I 11. V 15 i Udg. i Mon. hist. Germ. III].

Folks Konge, kaldet Chacanus, havde, efter deres Udsigende, sendt dem i et venstkabeligt Erinde til Keiser Theophilus; og denne bad nu skriftligen Ludvig, at han vilde staa dem bi, saaledes at de igjennem hans Nige kunde vende tilbage til deres Hjem; thi de kunde ikke uden Fare foretage Tilbagereisen fra Constantinopel ad den samme Wei, som de vare komne, eftersom de da maatte drage igjennem barbariske og grumme Folkesfærd, blandt hvilke en Ulykke let kunde hænde dem. Da Keiser Ludvig næiere efterforskede Marsagen til deres Komme, fandt han, at de vare af Sveonernes (Sviarnes) Folk, og da han mistænkte dem for snarere at være komne som Speidere, end som venstkabelige Sendebud, erklærede han, at han vilde holde dem tilbage, indtil han var kommen efter den sande Sammenhæng. Fandt han dem uskyldige, skulde han sørge for, at de sikkert kom til deres Fædreland; i modsat Fald vilde han sende dem tilbage til den græske Keiser, for at denne selv kunde fælde deres Dom¹). — Om disse Russeres senere Skjebne give imidlertid Annalerne ingen Underretning.

Af ovenanførte Beretninger fremlyser uimodsigelig, at de egentlige Russer i deres Folkeherkomst vare forskjellige fra Slaverne (hvori de russiske Annaler ogsaa i Grunden samstemme), og at de vare af den norrøne Folkestamme; — at de, under Navnet Russer, allerede ved Aar 839 vare bekjendte i Constantinopel, at de dengang stode under kongelig Regjering og beboede et Land, der var skilt fra det græske Keiserdømmes Provindser ved melleomboende barbariske Folkesfærd (Chazarer og maaskee Petscheneger); — at disse samme Russer ved Aar 852²) beseilede (igjennem Dnieper) det sorte Hav, og at de dengang vare mægtige nok til her at kunne vise sig med en Flaade paa 200 Skibe og vove at angribe det sterke Constantinopel; — at de ved Begyndelsen af det 10de Aarhundrede udgjorde i det Indre af det nuværende Rusland et særskilt Folk, der i Osten stod i Forbindelse med Volgastrømmen; — endelig, at de endnu ved Midten af samme Aarhundrede, skjønt Slavernes Beherskere, alligevel i Sprog og Seder

¹) Annales Bertiniani ad. ann. 839, i Duchesnes h. Fr. scr. III.

²) Stritter henfører det, uvist af hvad Grund, til 862 (mem. pop. II 957), Schläzer derimod, paa Grunde, som synes mindre fyldestgjørende, til 866. Antaget endog, at disse Forandringer ere besjæede, saa har det i Hovedsagen ingen Indflydelse.

aldeles adskilte sig fra disse, og at de endnu da afftares ved mellemboende Petscheneger fra umiddelbar Berøvelse med det sorte Hav, hvilket de dog igjennem Floden Dnieper hyppig besøgte, og over hvilket de baade som Venner og Fiender gjestede Constantinopel.

Men disse Angivelser, om hvis Vaalidelighed man ei kan tvivle, lade sig vanskelig forene med de russiske Annalers Beretninger om det russiske Riges Stiftelse, og allermindst med den af dem angivne Tid. Thi om man end med flere Lærde vil henføre Russernes første Angreb paa Constantinopel til Aar 866, altsaa til fire Aar senere end det russiske Riges angivne Stiftelsestid, i Stedet for til det formeentlig bedre begrundede Aar 852, som ligger hele ti Aar forud for samme, og syv Aar forud for den Tid, da Varægerne angives for første Gang over Østersøen at have undervundet Slaverne og Tschuderne ved Ilmen; — og om man end vil hylde den almindelige Mening, at de Russer, som de bertinianske Annaler omtale, vare virkelige Svenske — saa staar der dog fuldt op af haarde Knuder tilbage at løse. Hvorledes er det tænkeligt, at Russer=Varægerne, hvilke dog efter de russiske Annalers Udtryk blot kunne antages at være komne under de tre Brødres Anførsel som en Flok Krigsmænd — ikke som et vandrende Folk i store Skarer med Kvinder og Børn, — hvorledes er det tænkeligt, at de under saadanne Omstændigheder paa et Par Aar skulde kunne opsvinge sig til en Magt, som den de allerede ved Angrebet paa det fjærne Constantinopel udviklede? — hvorledes er det troeligt, at de et halvt Aarhundrede efter kunde have forøget sig saaledes, at de kunde regnes for et særskilt Folk midt imellem de talrige Slaver og Bulgærer? og hvad mere er — forøget sig saaledes uden endnu et heelt Aarhundrede efter at have givet Slip paa den Gienommelighed i Sprog og Seder, som skarpt adskilte dem fra Slaverne, og det uagtet de, ifølge de russiske Annaler, skulde have levet imellem og i Forbund med disse og naturligviis blandt dem søgt deres Egteskaber.

Hertil kommer, at flere af de bedste russiske Annaler modsiges sig selv, idet de, ved Siden af den ovenanførte Beretning om Russer=Varægernes første Optræden, nævne Russer blandt deres Lands Arbeboere¹⁾. Og endelig fortjener det noie at bemærkes, at der i

¹⁾ Schlézer Rusf. Ann II 30 smh. n. 39.

Haandskrifterne af de gamle russiske Annaler findes netop i Beretningen om Varægernes Indkaldelse en høist vigtig indbyrdes Uoverensstemmelse med Hensyn til Læsemaaderne. I det nemlig de fleste udtrykke sig i den Mening, at de tschudiske og slaviske Folkeførd sendte Bud over Havet til Russer=Varægerne (eller efter andres Dberfættelse: „til Varægerne, nemlig til Russerne“) og indbød dem til at herske over sig, — saa udtrykke et Par meget gode Haandskrifter sig saaledes: „Russerne stiftede Bud til Varægerne“, og senere: „De (de tre varægiske Brødre) kom fra hiin Side af Søen (Ostersøen) til Rusland“¹⁾. — Denne sidste Læsemaade giver, som let sees, en ganske anden Mening end den almindelig antagne. Den sætter et Folk Russer og et Land Rusland paa Ostersøens østlige Side før Varægernes Ankomst; og disse Haandskrifter have saaledes, uden at gjøre sig skyldige i de øvriges Selvmodsigelse, kunnet nævne Russer blandt Landets Urbeboere.

Naar man ret overveier alle disse Omstændigheder, saa kan der vel neppe være nogen Tvivl om, at man ikke maa tage de russiske Annalers Beretning ganske efter Ordene. De ældste af disse — Munkens Nestors nemlig — ere fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, og deres Hovedkilde er Folkesagnet. Men før det 12te Aarhundrede vare allerede Russer og Slaver fuldkommen sammensmeltede, og hine, skjønt oprindelig de herskende, vare som særstilt Folk endelig forsvundne i disses Mængde, uden at efterlade sig i det nu reen slaviske Folkesagn noget andet bestemt Spor af fordums Selvstændighed og Herredømme, end Rigets Navn. Ved Rigets Stiftelse standsede Folkesagnet; og om denne Begivenhed vidste det kun, at den var fremkaldet ved en Forening imellem de forskjellige Folkeførd, Slaver og Russer, ved hvilken de sidste bleve det herskende Folk, samt at Russernes Anførere, Stamfædrene for Rigets Fyrstætter, vare Varæger, d. e. Nordmænd, komne fra hiin Side af Ostersøen. Hvad Under altsaa, om det slaviske Folkesagn gav hele det russiske Folk samme Oprindelse? og om Annalisterne, som fulgte dette Folkesagn, som desuden selv vare Slaver og skreve i det slaviske Sprog, — sammensmeltede tvende i sig selv ganske forskjellige Begivenheder: det

¹⁾ Schläzer l. c. 178.

rusfiske Riges Stiftelse og det ruffiske Folks første Optraeden?

Er nu dette — hvad man vel efter Ovenanførte tør paastaa — tvende forskjellige Begivenheder, faa bortfalde formeentlig med det samme de vigtigste Grunde for den Paastand, som af forskjellige Lærde til forskjellige Tider har været fremsat: at de egentlige Russer vare Svenske. — Disse Grunde ere hentede deels fra de bertinianfke Annalers forhen anførte Udsagn, deels fra den Omstændighed, at Tschuderne (Finlændinger og Ester) endnu benævne Svenskerne Ruotzi d. e. Russer og Ruotzolaine (Etiiff: Ruotzolane) d. e. Russerfolk (Endelsen laine i det Finfke og lane i det Etiiffe betegner nemlig Folk); hvorimod de benævne Ruslands slaviske Indbyggere Vænelaine d. e. Venderfolk ¹).

Hvad de bertinianfke Annalers Udsagn angaar, da antyder dette ikkun, at Russerne i Sprog og Udfeende lignede Sviarne, eller at de vare af samme Folkestamme som disse. At Keiser Ludvig — uden Tvivl netop paa Grund af en saadan Lighed — antog de ruffiske Sendemænd for svenske Speidere, beviser ikke, at de virkelig vare det. I sig selv er det kun lidet sandsynligt, at en Konge af Sverige den Tid skulde sende et Gesandtskab til den græfke Keiser; at derimod en Konge over Russer i de øvrige Dniepereregne kunde søge at sætte sig igjennem Dnieperfloden og det sorte Hav i Forbindelse med Constantinopel, trods de mellembøende Chazarer, — er ganske rimeligt, ligesom og at hans Sendemænd, da Leilighed tilbød sig for dem at komme sikkert til Tydskland, maatte foretrække ad denne Vej at drage til deres Stamforvandre ved Østersøen, og faa over dette Hav tilbage til deres Hjem, fremfor den kortere, men farligere Vej igjennem deres Fienders Chazarernes Land. Keiser Ludvig, som paa den ene Side altfor vel kjendte den norrøne Stamme fra deres driftige Plyndringer i fast alle Dele af hans Rige, som allerede Aar 814 havde seet en dansk Konge ved sit Hof ²), og som i

¹) J. Thunmann Untersf. über d. Gesch. der östlichen Europ. Völker S. 374; Geijer Svea-N. Hæfder I 405; Vehrbergs Untersf. S. 148; Raafs Saml. Afh. II 283.

²) Script. rer. Dan. I 506.

Marene 829—831 ved Ansgarius's Omvendelsesreiser var kommen i nærmere Berørelse med Sviarne ¹⁾, — men som paa den anden Side uden Tvivl ikke havde det ringeste Begreb om Forholdene i Landene ved Østersøens østlige Ende, eller i det Indre af det nuværende Rusland, -- maatte, naar han hørte hine Sendemænd tale et Sprog, som lignede Nordmændenes, og erfarede af dem, at de vare fra et fjærrt i Østen beliggende Land, naturligtviis slutte, at de vare af Sviarnes Folk, af det østligste Folk af den norrøne Stamme, som Tydskerne kjendte, — og, fortrolig med denne Stammes Driftighed og Nofsyge, mistænke dem for at være Speidere.

Hvad den anden Omstændighed angaar, at nemlig de tschudiske Folkeslag benævne Svenskerne Russer, da leder denne os netop til at udfinde den rette Oprindelse til Russernavnet og det rette Forhold imellem Russerne og den norrøne Folkestamme.

Navnet Ruotzolaine, eller estisk Ruotzolane, gjensjender man strax i et ældre berømt Folknavn: Roxolaner eller Rosolaner (Rhoxolani, Rhosolani, *Ῥωξολανοί*).

Jornandes fortæller, at den berømte gotiske Konge Hermanrik, der udstrakte sit Rige over alle Landene imellem Østersøen og det sorte Hav, med Tanais mod Østen og ubestemte Grændser mod Vesten, havde blandt mangfoldige Folkfærd ogsaa lagt Roxolanerne (hvilke man efter Jornandes's Beskrivelse maa antage dengang at have boet i Egnene ved Floden Dnieper) ²⁾ under Goternes Herredømme. Men da han i sin høie Alderdom haardt betrængtes af de fra Østen over Volga frembæltende Huner, blev han svøgen netop af hiint Folk. Tvende Ynglinger nemlig af Roxolanerne, Sarus og Ammius, vare forbittrede paa Hermanrik, fordi han havde ladet deres Søster Sanielh (eller Sovilda), paa Grund af hendes Mand's forræderiske Frafald, sønderslide af vilde Heste. De overraskede Oldingen og tilspøiede ham saa haarde Saar, at han ei længe efter døde ³⁾.

Denne Begivenhed, der maa være indtruffen omtrent 374 e. Chr., gjenfinde vi i et ældgammelt norsk Sagn, som udgjør Gjenstanden

¹⁾ Scr. rer. Dan. I 514. 515.

²⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 94.

³⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 105.

for tvende af den ældre Eddas Digte. Gudrun Gjufesdatter, af Gju-
lungernes eller Niflungernes Æt, var først gift med den berømte Helt
Sigurd Fofnesbane, siden med Hunernes Konge Atle. Den sidste
dræbte hun til Havn, fordi han havde forræderisk myrdet hendes Brødre,
og flygtede derpaa til en Konge Jonakr, hvem hun egtede og fødte
tvende Sønner, Sorle og Hamder. Hun bortgiftede sin Datter af
første Egtskab, Eranbild, til Gotthjod (blandt Goternes Folk); men
Goternes Konge Jormunrek lod Eranbild ihjeltræde af Heste. Op-
eggede af Gudrun droge nu Sorle og Hamder ud for at hevne deres
Søster. De overrumplede Jormunrek og saarede ham haardt, men
bleve derpaa overvældede af Goterne og begge dræbte¹⁾.

At vi her, hos Jorlandes og i Edda, have samme Begiven-
hed for os, derom kunne vi ei tvivle. Eddadigtene sige vel ei udtryk-
kelig, af hvilket Folk Jonakr var; men tager man Hensyn til Maa-
den, hvorpaa hine Digte almindelig udtrykke sig, saa maa man netop i
denne Omstændighed finde Grund til at tro, at Taleren her ei er om
noget fremmed Folk, men om et Folk, hvem det ubenævnte, som Dig-
tene tilhøre, nemlig Nordmændene, ansaa for stamforvandt²⁾, —
og dette Folk er hos Jorlandes Koryolanerne.

Her stode Navnligheder, gamle Sagn og historiske Beretninger paa
den merkeligste Maade sammen for at oplyse Russernes Folkeslægtskab
og ældre Forholde. Vi kunne ei betvivle, at de Russer, der i det 9de
Aarhundrede boede ved den øvre Dnieper, ere eet og samme Folk som
Koryolanerne, der i det 4de Aarhundrede boede i disse Egne; —
at altsaa Russerne, som selvstændigt Folk, ere langt ældre i det Land,
som i Tiden blev opkaldet efter dem, end almindelig er antaget. Men
at hine Russer vare af samme Stamme som Nordmændene, er lige-
saa utvivlsomt³⁾. Det er saaledes aabenbart, at Navnet Ruotzolane
— fra hvilket Navnene Koryolaner og Russer igjen maa udledes —
oprindelig har været brugt af Tschudererne til at betegne hiin Folke-
stamme i alle dens Forgreninger; hvorefter det senere, da Russerne
ved Dnieper smeltede sammen med og tabte sig i Slaverens

¹⁾ Hamdismál og Guðrúnarhvöt.

²⁾ See ovenfor S. 54.

³⁾ Denne samme Mening fremsætter ogsaa Rask (Saml. Afh. II 283), men
uden at udvikle sine Grunde for den i det Enkelte.

(Væneline) Masfer, blev heftende ved den egentlige norrøne Stamme alene, og længst ved det Folk af denne, med hvilket Tschuderne stode i en varig og nær Berørelse, nemlig Sviarne.

Hvad der fortælles om det russiske Riges Stiftelse, kan da maaskee forklares paa følgende Maade: Et med Nordmændene stamforvandt Folk har fra gamle Tider boet i det Indre af det nuværende Rusland og havt sit Hovedsæde i de øvre Dniepereregne. Omstændigheder, som vi nu ikke kjende, — maaskee først Goternes, siden Hunernes og andre med disse sidste beslægtede Folkefærd, navnlig Chazarernes Tryk — have i de flere mellemiggende Aarhundreder (400—800 efter Chr.), i hvilke vi ikke see deres Navn nævnet i Historien, holdet Russerne i en Tilstand af Ubetydelighed, der unddrog dem det øvrige Europas Opmerksomhed, uden dog at udlette deres karakteristiske Præg som særegt Folk. Henimod den Tid, paa hvilken det russiske Rige angives at være stiftet, maa de paa ny have hævet sig; og dette synes tildeels at være skeet derved, at de ere komne i nærmere Berørelse med deres Stamforbandte paa hiin Side af Østersøen, med Nordmændene. Disse, af Slaverne benævnte Varæger, havde dengang ikke alene befæstet deres Herredomme i hele det skandinaviske Norden, men havde ogsaa allerede forlængst begyndt at sprede sig i store Skarer paa Toge baade i Østen og Vesten. De talrige tschudiske og slaviske Folkefærd paa Østersøens østlige Side dannede ingen ordentlige Stater¹⁾. De kunde i deres adspaltede Forfatning ei modstaa de over Østersøen angribende Varæger, og det saa meget mindre, naar disse fik Understøttelse af deres Stamforbandte Russerne fra det Indre af Landet. Den Slavernes og Tschudernes Underkastelse, hvilken Annalerne beskrive som fuldkommen frivillig, har saaledes i Virkeligheden neppe været det. Men Nordmændene eller Varægerne havde, skjønt de kom blandt hine Folkefærd som Vikin-

¹⁾ Procopius (de bello Got. III 14) beskriver Slaverne (Slavener og Anter) som levende paa hans Tid — i det 6te Aarh. — i megen Raahed og under en aldeles løs Samsfundsforfatning uden egentlige Styrere. De havde dengang endnu ikke hævet sig fra Nomadlivet, og kjendte saaledes neppe til nogen anden Regjering, end den som de simpleste patriarchalske Former medførte. At det Samme omtrent var Tilfældet i det 9de Aarh., vise de russiske Annaler. Hvad de tschudiske Folkefærd angaar, da kjender Historien dem til ingen Tid som dannende Stater.

ger, fra Hjemmet af Begreb om en ordentligere Samfundsforsfatning; de vare vantede til at see en Konge eller Høvding i sin Epidse og lade sig styre af ham; hvor de paa deres Toge vandt faste Besiddelser — f. Gr. i Frankrige og England — der oprettede de, i Vigning med hvad der fandt Sted i Hjemmet, Stater med indskrænket monarchisk Styrelse. Ogsaa deres Stamforbandte, Russerne ved Dnieper, maa man, ifølge de bertinianske Annalers ovenanførte Udsagn, antage at have levet under en lignende Regjeringsform. Deres Forening med Slaverne og Tschuderne, fremskyndet ved Barærgernes Angreb over Dstersjøen, gav saaledes Stødet til Dprettelsen af Riger, i hvilke Russerne under Herskere af Barærgernes d. e. Nordmændenes Stamme fra hiin Side af Dstersjøen vare det herskende Folk, medens den store Masse af Indbyggerne udgjordes af Tschuder og fortrinlig Slaver. Følgen af denne Forening blev inden Løbet af et Par Marhundreder en fuldkommen Sammensmeltning, ved hvilken Russerne som selvstændigt Folk ganske tabte sig i Slavernes Mængde; og fra nu af var det russiske Rige en fuldkommen slavisk Stat.

Vi have altsaa i Korolanerne fundet Nordmændenes Stamforbandte, hvilke i det 4de Marhundrede efter Chr. vare bosatte i det Indre af det nuværende vestlige Rusland. Spørgsmaalet bliver nu: vare Nordmændene Korolanernes Stamfædre? eller fandt det ombendte Forhold Sted? eller endelig: vare Nordmænd og Korolaner tvende sideordnede Grene af den fælles Stamme? — Vi kunne ikke betænke os paa at foretrække den sidste Mening, for hvilken Alt hvad vi om Korolanerne vide paa det Kraftigste synes at tale.

Korolanernes Navn og Tilværelse som selvstændigt Folk er nemlig meget ældre end det 4de Marh. efter Chr. Ved den Tid have vi seet, at Jorlandes fremstiller dem som Goternes Undergivne. Allerede i det 3die Marhundrede finde vi Korolanerne i Forening med Goterne i disses Kampe mod Romerne¹⁾; — allerede dengang er det altsaa rimeligt, at de have været i et Afhængighedsforhold til hiint mægtige Folk, som just da var i en virksom Bevægelse fra Dstersjøens Kyster indad Landene mod Sydost²⁾. Men tidligere finde vi Korolan-

¹⁾ Flav. Vopisei Aurelianus 33.

²⁾ Jfr. Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. III 133 f. IV 165—172.

lanerne som et uafhængigt og saare mægtigt Folk i Landene nord for den mæotiske Sø. Ptolemæus (ved 150 efter Chr.) sætter dem i Forening med Jazygerne som et af de fire Hovedfolk i det europæiske Sarmatia, og lader dem bo i Nord for det mæotiske Hav, imellem Tanais (Don) og Borysthenes (Dnieper), saaledes at Roxolanerne strække sig længst mod Nordost, Jazygerne derimod nærmere den romerske Grændse mod Sydvest¹). — Paa Keiser Hadrians Tid (117—138 efter Chr.) omtales de som boende hiinsides Dacia, og deres Konge som Romernes Bundsforvandre²). — Aar 70 efter Chr. gjorde de, ifølge Tacitus's Beretning, som ved denne Leilighed kalder dem et sarmatisk Folk, et Indfald i Mosia med 9000 Nyttere, men bleve tilbageflagne af de romerske Hære. De beskrives her som meget tungt bevæbnede: deres Angrebsvaaben vare et Slags Spyd (contus) og lange Sverd, som de førte med begge Hænder; deres Høvdinge vare ugjennemtrængelige Pantser af Jærnplader eller haardt Læder, men som vare saa tunge, at de, der bare dem, vanskelig kunde reise sig igjen, naar de først vare kastede til Jorden. Som Nyttene vare de farlige Fiender; men til Fods duede de ikke. De romerske Krigeres store Letthed hidtog mest til disses Seier³). — Ved Begyndelsen af vor Tidsregning holdt Roxolanerne, efter Strabos Beretning, til paa Slejterne mellem Borysthenes (Dnieper) og Tanais og strakte sig saa langt mod Norden, at hiin Forfatter ei kjendte i den Retning noget nordligere boende Folk. Han beskriver dem som krigeriske Nomader: de brugte Rustninger af Læder og, som Angrebsvaaben, Spyd, Sverd og Bue; omgivne af talrige Hjorder levede de paa deres med Telte overspændte Vogne. I den pontiske Konge Mithridates's Krig med Skytherne (omtr. 90 f. Chr.) understøttede Roxolanerne de sidste med 50,000 Mand, men lede et frygteligt Nederlag af deres lidet talrige men velordnede Fiender⁴).

1) Ptolem. Geogr. III 5.

2) Spartiani Adrianus 6.

3) Tac. hist. I 79.

4) Strabo VII p. 306. Den Beskrivelse, som Strabo og især Tacitus giver af Roxolanernes Bevæbning, drager en ikke ganske uvigtig Skillelinie imellem dem og de slaviske eller egentlige sarmatiske Folkeskeder i det Nordre af det nuværende Rusland, om hvilke Procopius siger, at de brugte

Saa langt tilbage i Tiden, som til omtrent 100 Aar før vor Tidsregning, kunne vi altsaa forfølge Roxolanernes Navn. Allerede ved sidstnævnte Tid finde vi Folket boende omtrent i samme Egne, hvor vi finde dem i det 4de Aarh. eft. Chr., og hvor vi finde dem under Navnet Russer i det 9de, — nemlig i Egnene om Floden Dnieper; ifkun lader det til, at de i de ældste Tider have strakt sig videre mod Syden, end i sildigere. Men 100 Aar før Chr. maa vi, efter hvad længere foran er viist, antage, at den norrøne Stamme allerede har været bosat i Norge og det nordlige Sverige, samt at Landene rundt om Østersøen have været besatte af den tydske Folkstamme i Vest og af den tschudiske i Øst. Allerede dengang vare altsaa Nordmændene og Roxolanerne meget vidt, ja videre end i sildigere Tider, adskilte fra hinanden ved mellembøende Folkefærd af anden Stamme. Der er saaledes al mulig Sandsynlighed for, at Nordmændene og Roxolanerne vare sideordnede Grene af een Folkstamme, hvis Adspjittelse i disse tvende Grene maa være indtruffen i en fjærnere Tid end den her omhandlede, og i østligere Egne.

Tidligere end ved Aar 100 før Chr. finde vi ikke Roxolanernes Navn i Historien. Vi have imidlertid seet, at de i sildigere Tider af græske og romerske Skribenter indbefattes under det vidtstrakte Folknavn Sauromater eller Sarmater; vi maa altsaa slutte, at de ogsaa tidligere skjule sig under denne Benævnelse.

Navnet Sarmater (*Σαρματᾶι*, Sarmatæ) er hos græske og romerske Skribenter meget ubestemt. Af bekjendte Folkefærd i de første Aarhundreder af vor Tidsregning henføres derunder, foruden Roxolanerne, stedsse Jazyger og almindelig ogsaa Benerer.

Jazygerne holdt til nærmest det romerske Riges Grændser og foruroligede Dacia og Mosia ved hyppige Indfald, oftest i Følge med Roxolanerne. Den Maade, hvorpaa disse Folk omtales af de romerske Skribenter, lader os slutte, at der til ovennævnte Tid har fun-

let Bevæbning, havde slet ikke Pantser, ja gif som oftest halv nøgne i Striden. Proc. de bell. Got. III 14.

det en nøie Forbindelse Sted imellem dem. Alligevel kunne vi ikke antage, at de have været af een og samme Folkestamme, ikke engang af een Folkeklasse. Navnet Tazyger udledes af det slaviske Ord Tazyk, d. e. Tale, og betegner Talende eller Folk i fortrinlig Bemærkelse¹⁾; det svarer saaledes i sin Betydning ganske til Navnet Slovener og har aabenbare sin Oprindelse fra Folket selv. Vi have her et useilbart Merke paa, at Tazygerne hørte til den slaviske Folkestamme, hos hvilken vi have seet, at det endnu til langt sildigere Tider var en karakteristisk Egenhed, at den benævnte sig selv Talende, i Modsetning til Folkeførd af anden Stamme og andet Tungemaal, hvilke de benævnte Stumme (Njemoi)²⁾.

At Benerne ogsaa vare af den slaviske Folkestamme, have vi allerede ovenfor godtgjort. Vi have saaledes i Romernes Bener og Tazyger upaatvølelig Stamfædrene for senere Tidens Slaver — hine for de nordligere Grene af Stammen i det nuværende Rusland, Polen og nordlige Tydskland; disse for de sydligere i Landene nordost for det adriatiske Hav. Det er folgelig aabenbart, at det er den slaviske Folkestamme, som Grækerne og Romerne fortrinlig have betegnet med Navnet Sarmater, om endog deres mangelagtige geographiske og ethnographiske Kundskaber hyppig have forledet dem til ogsaa at henføre under dette Navn ikke-slaviske Folk, naar de for dem først optraadte i en vis Forbindelse med de egentlige Sarmater og i det vidtløftige og ubestemt begrændsede Land, hvilket de kaldte Sarmatia. Dette maa netop have været Tilfældet med Roxolanerne, om hvilke det er beviist, at de ikke hørte til den slaviske Stamme.

I de samme Egne, hvor vi fra det 1ste Aarhundrede af f. Chr. finde Roxolanerne i Forening med Tazygerne og andre saakaldte sarmatiske Folkeførd, boede tidligere Skytherne (*οἱ Σκύθαι*, Scythæ). Disse havde, — som der berettes — efter at være fordrevne af Massageterne fra Egnene i Ost for det kaspiske Hav, i en fjærn Tidssalder — meer end 700 Aar før Chr. — væltet sig ind

¹⁾ Strahl Gesch. d. russ. St. I 7; Mannert Geogr. d. Gr. u. R. IV 167.

²⁾ See ovenfor S. 178.

over Kimmerierne, udryddet eller forjaget dem, og sat sig fast i deres fordums Bopæle i Nordvest for det sorte Hav¹).

Ifølge Herodot, som noie kjendte Skytherne, og paa hvis Tid (omtrent 450 før Chr.) deres Magt endnu synes at have været i fuld Flor, strakte deres talrige Stammer sig dengang i flere Forgreninger over Egnene imellem Ister (Donau) og Tanais (Don), fra Kysten af det sorte Hav og dybt ind i det Indre af det nuværende Polen og Rusland. Mod Vesten og Norden omgaves de af Folkfærd, hvilke Herodot benævner Agathyrser (*Ἀγάθυρσοι*), i det nuværende Siebenbürgen og østlige Ungarn, om hvilke han tillige bemærker, at de i Skikke nærme sig Thrakerne; — Neurer (*Νευροί*), i det indre Polen og Litthauen, hvilke han siger føre skythisk Levemaade, men for Resten synes antage for et fra Skytherne forskjelligt Folk; — Androphager (*Ἀνδροφάγοι* d. e. Menneskeædere), i de vestligere Dele af det indre Rusland; — og Melanchlæner (*Μελάχλαινοι* d. e. Sortklædte), i det Midterste af det nuværende Rusland; — om hvilke begge sidstnævnte Folk han udtrykkelig siger, at de ikke vare skythiske. — Hiinsides disse fire Folkeslag strakte sig ikke Herodots Kundskaber om det nordlige Europa; i Nord for de tre sidstnævnte antager han, at der blot vare Orken og Søer og i det Hele ubeboet Land.

Sauromaterne boede endnu dengang paa Øst siden af Tanais, altsaa paa Asias Gnemærker; og i Nord for dem ved Floden Daros (Volga) — omtrent i Egnene imellem Saratow og Kasan og maaskee videre mod Norden — boede et talrigt nomadisk Jægerfolk, Budinerne (*Βουδῖνοι*), med blaa Dine og rødligt Haar, blandt hvilke igjen et andet i Sprog og Udseende forskjelligt agerdyrkende Folk, Gelonerne (*Γελωνοί*), der sagdes at være af græsk Herkomst, havde nedsat sig og boede i en Stad med Befæstninger, Templer og Bygninger af Træ. — Hiinsides Budinerne i Nordøst og adskilte fra dem ved en stor Orken (altsaa rimeligviis i Permien og maaskee længer mod Sydøst) levede tvende vidtloftige Jægerfolk: Thyssageterne (*Θυσσαγέται*) og Tyrkerne (*Ἰϋρμαί*); længer mod Østen en Stamme af Skyther. Hos disse begyndte først Landet at blive bjergigt, og her boede i en lang Fraastand Argippæerne (*Ἀργιππαῖοι*), hvilke Hero-

¹) Herod. IV 11; jfr. ovenfor S. 171.

dot beskriver paa en saadan Maade, at vi i dem umulig kunne mis- kjende et mongolisk Folk, boende paa Sydsiden af Altaibjergene. I Nord for Argippæerne vare, ifølge Herodot, uoverstigelige Bjerge, og om Folkene hiinsides disse havde kun fabelagtige Beretninger. I Osten for Argippæerne — altsaa i det nuværende Mongoli — boede Isædonerne, ved hvilke Herodots geographiske Kundskaber i denne Retning standse¹⁾.

Disse Herodots ypperlige Beretninger om Folkesærdene til hans Tid i Nord for det sorte Hav og videre mod Osten ere af høieste Vigtighed for at vinde noget Lys med Hensyn til Folkebevægelseerne i hine Egne i de fire nærmeste Aarhundreder før vor Tidsregning.

Den Beskrivelse, som Herodot giver over Skythernes Levemaade og religiøse Skikke²⁾, lader det udenfor al Tvivl, at de have været nær beslægtede med Middelalderens berømte Huner og med Nutidens Mongoler i Asia³⁾, altsaa have hørt til den store, især i Asia vidt udbredte, Folkesæt, som vi ovenfor have benævnt den turaniske. Med Hensyn til de Folkesærdes Herkomst, som i Europa omgave dem mod Nord og Nordvest, kan man af Herodots Beretning slutte, at Agathyrserne vare et thrakisk Folk, og at Androphagerne, Melanchlænerne og uden Tvivl ogsaa Neurerne ikke vare skythiske.

Sammenholder man nu dette med hvad ovenfor er udviklet om den tydske Folkestammes Forhold til den keltiske⁴⁾, saa bliver der al Sandsynlighed for, at vi i de sidstnævnte tre Folkesærd finde som Beboere af det indre Polen og Rusland en Række af tydske Folkesærd, hvilke Herodot tildeels har benævnt med græske Navne, hentede fra visse fremstikkende Træk i deres Skikke og Levemaade (Menneskesædere, Sortklædte)⁵⁾. Antage vi nemlig, at den tydske

¹⁾ Herod. IV 17—27. 47—58. 100—118. 122—125; jfr. Mannert Geogr. d. Gr. und Röm. IV 2 Buch; Heeren Ideen über die Politik u. I 2 Abth. Jeg har fortrinlig fulgt sidstnævnte Forfatter, hvis Mening med Hensyn til de forskjellige Folkeslags Velggenhed mod hinanden mest synes mig at stemme med Udtrykkene hos Herodot.

²⁾ Herod. IV 58—82.

³⁾ Jfr. Ph. Strahl Gesch. d. russ. St. I 4.

⁴⁾ See ovenfor S. 172 f.

⁵⁾ Jfr. Heeren Ideen u. I 2 277 ff.

Folkestamme umiddelbar har efterfulgt den keltiske i Besiddelsen af det nuværende Tyskland samt de sydligere Dele af vort Norden, og i disse Egne ikke har begyndt at trænge sig ind imellem Kelterne før end i det 4de Aarhundrede før Chr., saa synes heraf at følge, at den netop ved Herodots Tider, i Midten af det 5te Aarhundrede før Chr., maa paa sin Vandring fra Osten have holdet til i det Indre af Polen og Rusland, og her dannet en sammenhængende Linie fra det østlige Tyskland af og lige til Tanais's Kilder og Asiens Grændser.

Skythernes østlige Naboer paa hiin Side af Tanais vare Sauromaterne, og de i Nord for disse boende Budiner dannede ligesom et Mellemled imellem dem og de ovenomtalte i Nord for Skytherne, længere mod Vesten, boende Folkefærd. At Sauromaterne i Hovedsagen ere de senere Slavers Forfædre, er ovenfor viist. De hørte altsaa til den store iraniske Folkeæt, modsat den turaniske, til hvilken Skytherne hørte. Det i sig selv fabelagtige Sagn, som Herodot anfører om Sauromaternes skythiske Herkomst¹⁾, synes saaledes upaalideligt. Meget mere Opmerksomhed fortjener derimod et gammelt Sagn, at Sauromaterne stammede fra Mederne²⁾, hvorfor man ogsaa har forklaret selve deres Navn ved Nordmeder³⁾. Langt Naboskab, megen Omgang og maaskee paa sine Steder fuldkommen Blanding med Skytherne kan hos de nærmest boende sauromatiske Stammer have frembragt en tilsyneladende Lighed med hine, hvilken har vildledet Grækernes Mening med Hensyn til deres gjensidige Folkeskægtskab. At derimod en nærmere Forbindelse imellem Sauromater og Budiner har fundet Sted, synes at fremlyse af Herodots Beretning om den persiske Konge Darius's skythiske Tog (514 før Chr.), ved hvilken Leilighed disse tvende Folkefærd optræde i Forbund til Skythernes Understøttelse⁴⁾.

Hvad man nu end vil dømme om de imellem Budinerne boende, som det lader, med en høiere Kultur begavede Geloner og disses

¹⁾ Herod. IV 110—117.

²⁾ Diodorus Sic. II 43; Plin. hist. nat. VI 7.

³⁾ Alex. Murray zum Europäischen Sprachenbau, bearb. von Ad. Wagner II 222.

⁴⁾ Herod. IV 118—125. Om Darius's Hystaspis's Tog til Skythien haves en Afsk. af G. Schenning, hvori Herodots Beskrivelse over Skythien tillige undersøges og oplyses; trykt 1770 i 10de Deel af det Kbhvnske Vid. Selskabs Skrifter S. 61—103.

foregivne græske Herkomst — saa kunne vi i Hovedfolket selv, Budinerne, efter Herodots Beskrivelse ikke miskjende et Folk af den germaniske Klasse. Dets Navn minder os endog om Odin eller Wodan, Nordmændenes og Tydskernes høieste Guddom, den asiatiske Buddha, og synes at være dem tillagt, eller af dem selv antaget, som denne Guddoms Dyrkere. Imellem dem og deres Naboer i Norden og Osten paa hiin Side af store Orkener antyder ikke Herodot noget Slægtskab.

Uden Tvivl see vi altsaa i Budinerne det yderste østlige Led af en sammenhængende Række germaniske Folkeskæder, hvis vestligste Led allerede nærmede sig Tydsfflands Grændser; — og vi finde da i de mellemste Volgæagne, paa Grændsen imellem Europa og Asien, ikke alene det Punkt, hvorfra den germaniske Folkeklasse udflyder mod Vesten sine tvende mægtige Hovedstammer: den tydske og den norrøne (den sidste indbefattende Norolanerne); — men ogsaa Stedet, hvor den germaniske Folkeklasse oprindelig støder sammen med den slaviske eller egentlige sarmatiske, begge som sideordnede Klasser af den iraniske Folkeæt. Vi see allerede her den sidstnævnte Folkeklasse, saa at sige, i Nyggen paa den første fremtrængende fra Osten, — begge i samme indbyrdes Forhold, hvori vi mange Aarhundreder senere og i langt vestligere Egne træffe Tydskerne og Slaverne. Vi finde endelig i Budinernes Stilling til Sarmater og Skytter i det 5te Aarhundrede før Chr. en Veiledning til at forklare os Forholdet imellem Nordmænd og Norolaner baade i dets Oprindelse og Udvikling, — et Forhold, som imidlertid ei rigtig kan opfattes uden en forudskikket Oversigt over de tvende førstnævnte Folkestammers ældre Historie.

Paa Herodots Tider og endnu lige henimod det 5te Aarhundredes Slutning vare Skyttherne det herskende Folk i Egnene nord for det sorte Hav. Men fra sidstnævnte Tidspunkt synes deres Stammer at have splittet sig indbyrdes, og deres fordums Magt derved at være dalet¹⁾. Vel finder man dem endnu ved Midten af det 4de Aarh.

¹⁾ Ph. trahl Gesch. d. russ. St. 5.

at kjæmpe i Omegnen af Isterfloden med de macedoniske Kongers Philippus's og Alexanders Hære, dog ikke med en Kraft svarende til Folkets tidligere Storhed. Mod Slutningen af samme Aarhundrede finde vi dem endog at have veget Pladsen i de nærmest i Nord for Ister beliggende Egne for Geterne eller Dacerne, et thrakisk Folk¹⁾, der for at undgaa de macedoniske Kongers Angreb traal sig imod Norden, og snart besatte hele Landet imellem Donau og Dniester, nemlig det senere efter dem benævnte Dacia.

Fra Østen af trængtes Skytherne endnu haardere af Sarmaterne, der uden Tvivl ikke længe efter Herodots Tider have begyndt at udbrede sig paa den vestlige Side af Tanais. Det voldsomme Angreb af dem, hvorved en stor Deel af Skythia skal være bleven lagt øde²⁾, er rimeligviis indtruffet allerede i det 4de Aarh. og har ganske knækket Skythernes Herredømme i Landene imellem Don og Dnieper. Viist er det, at fra Alexanders Tid af tier Historien om dem lige til den pontiske Mithridates's Tider (omtrent 90 før Chr.); men da optræde de som et mindre betydende Folk paa Kysten af den mæotiske Sø, trangt begrændsede mod Norden af de under det fælles Navn Sarmater indbefattede Jazyger og Roxolaner. Skjønt understøttede af sidstnævnte mægtige Folk bleve de ganske overvundne af Mithridates, der som Bebersker af det bosporaniske Rige ved Indløbet til den mæotiske Sø var bleven deres Nabo, og fra nu af forsvinde Skytherne som selvstændigt Folk aldeles i disse Egne. Naar deres Navn alligevel ikke sjældn forekommer hos senere græske og romerske Skribenter, da er dette aabenbar kun en forvildende Overførelse af de ældre Beboeres berømte Navn paa senere i samme Land Indvandrede, eller i Almindelighed paa alle mindre bekjendte Folkesæd i det nordøstlige Europa³⁾.

Ligesom paa Tanais's Vestside strax efter Begyndelsen af det 1ste Aarhundrede før Chr. Skytherne forsvinde, og i deres Sted

¹⁾ Herod. IV 93; Strabo VII p. 295; jfr. Aelung's Mithrid. II 356 ff.

²⁾ Diodorus Sicul. II 43.

³⁾ „Scytharum nomen usquevaque transit in Sarmatas atque Germanos.“ Plin. hist. nat. IV 12. Jfr. Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 160—165; Ph. Strahl Gesch. d. russ. St. I 3—6; Thunmann Unters. üb. d. Gesch. der östl. eur. Völker S. 9.

421 422

Sarmater d. e. Roxolaner og Jazyger optræde, af hvilke de sidste allerede dengang strakte sig i Vest lige henimod Floden Dniester, hvor de stødte til de thrakiske Geter og de tydske Bastarner¹⁾, — saaledes forsvinde igjen ved samme Tid paa Tanais's Østside Sarmaterne, idet vi i deres Sted finde Sirakerne (*Σιρακες*) eller Sirakenerne og de mægtige Korser (*Κορσοι*) ved Midten af Narhundredet at opfylde Landene imellem Tanais og det kaspiske Hav, og de sidste at udstrække sig vidt mod Norden²⁾. Sirakerne ere uden Tvivl senere Tidens Chazarer, altsaa et tatarisk Folk, hørende til den turaniske Folkeæt. Korserne synes at have udgjort Hovedstammen af de berømte Alaner, hvilke ansaaes for de ældre Massageters Efterkommere og vistnok overhoved, ligesom Sirakerne, maa antages at have været af turanisk Art, skjønt deres Navn maa skee undertiden af græske og romerske Skribenter, ved at anvendes i en altfor omfattende og derhos ubestemt Betydning, kan feilagtigen være blevet udstrakt ogsaa til iraniske Folkeslæder³⁾.

1) Strabo VII p. 306; jfr. Appian. bell. Mithrid. 69.

2) Strabo XI p. 506.

3) Jeg veed meget vel, at hvad jeg her har yttret om Alanernes Herkomst strider imod den almindelige Mening, der fremstiller dem som et med den tydske og norrøne Stamme meget nær beslægtet Folkeslæder. Hovedgrundene for denne Mening ere, at Procopius paa flere Steder kalder dem et gotisk Folk (bell. Vand. I 3; bell. Got. I 1) og i det Hele omtaler Flokke af Alaner i Goternes og Bandalernes Felgescab; — samt at Jornandes, der selv siger, at hans Fader var en Alan, alligevel anseer sig for at være afgotisk Herkomst (de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 134 smh. med 145). At fort før og ved hine Historieforfatters Tid, nemlig i det 5te og Begyndelsen af det 6te Aarh., enkelte Hobe saakaldte Alaner stode i et meget nært og venstabeligt Forhold til Goter og Bandaler, og at der til samme Tid fandtes et alansk Rige i de nederste Donauegne i Naboskabet af de sammesteds boende Vestgoter, eller saakaldte Moesogoter (Jorn l. c. p. 134), er utvivlsomt; men netop denne meer end hundreedaarige Samfærsel, der paa de fleste Steder synes at have endt med en fuldkommen Sammensmeltning, hvorved Alanernes Giendommelighed tabte sig i de talrigere Goters, kan lettelig have ledet hine Historieforfattere i deres Anskuelse af begge Folkeslæders indbyrdes Slægtskabsforhold. Forudsat endogsaa, at en saadan Misforstaaelse ikke finder Sted, — at de Alaner, om hvilke Procopius og Jornandes tale, virkelig have været Goternes Stamforvandre og altsaa et tydsk eller idetmindste germanisk Folk, — da maa vi dog vel merke, at disse Alaner, hvilke efter samme Forfatteres Beretning ei have været noget meget talrigt Folk, ei kunne anses for meer end en ganske ringe Deel af den store Folkesværm, som tidligere Historieforfattere betegne med hiint Navn. Ammianus Marcellinus, der

Disse alaniske Folkesværms Tryk fra Osten har uden Tvivl længe før foranlediget Sarmaternes Udvandring vest over Tanais, og ligeledes i de mere nordlige Egne af det indre Rusland frembragt de Om-

skrev ved Slutningen af det 4de Aarhundrede, netop paa den Tid, da Hunernes Fremtrængning over Volga gav det sidste og mest afgjørende Stød til den store Folkebevægelse i Osten, der fuldkommen fuldkastede de gamle Forholde i det romerske Rige, — omtaler Alanerne, hvilke han kalder Massageternes Efterkommere (veteres Massagetarum), som en Masse af tildeels forskjelligartede Folk — nyindvandrede blandede med ældre Landsbeboere — der under en nomadisk Levemaade holdt til i de store Slefter paa Europas og Asias Grænse. De kunde ei modstaa de vilde Huner, men bleve undertvungne af dem, og først efter deres Undertvungelse kom Røden til de nærmest Tanais boende Ostgoter (Ammian. Marc. XXXI 2—3; jfr. Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 104). At de Folkeskæder, som til Ammianus's Tid med et almindeligt Navn kaldtes Alaner og vare udbredte over det hele østlige Rusland, lige fra det kaspiske Hav af indtil Volgas Riber eller endnu længer imod Nord, skulde i Hovedmassen have hørt til den germaniske Folkeklassse, er ikke vel tænkeligt. Hvor skulde der nemlig være blevet af disse talrige germaniske Folkeskæder, som endnu skulde have holdet til her i Slutningen af det 4de Aarhundrede, som dengang allerede forlængst ved mellembøende Slaviske og tschudiske Folk vare afdkaarne fra vort Norden, og af hvilke kun forholdsvis ubetydelige Hobe tyede til de gotiske Folkeskæder og gjorde fælles Sag med dem? At de paa disse Levninger nær skulde være blevne udryddede, giver Historien os ikke den ringeste Anledning til at tro. Men var dette ikke Tilfældet, — bleve de blot nødt til at underkaste sig Hunerne og for en Tid gøre fælles Sag med dem (hvilket udtrykkelig siges af Ammianus paa anførte Sted); maatte man da ikke gjenfinde dem, idetmindste i de nærmest paafølgende Aarhundreder, i hine Egne, hvor dog Hunernes Herredømme ikkun var forbigaaende? Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Efter Hunernes Tilbagetræden er tværtimod Massens af hine Egnes Beboere fuldkommen ugermanisk. Chazarer, Bulgarer, Avarer, Hunugurer o. s. v. vare alle Folkeskæder, nærbeslægtede med Nutidens Tatarer og selvfølgelig henhørende til en anden Folkeskæde, — den nemlig, som vi have benævnt den turaniske. Langt rimeligere bliver det vel ogsaa, at tænke sig sidstnævnte Folkeskæder som Beboere af hine Egne allerede før Hunernes Anfald, og selvfølgelig som Hovedstyrken af de store Folkesværme, hvilke Grækerne og Romerne fra det 1ste til det 4de Aarhundrede e. Chr. med et almindeligt Navn kaldte Alaner, og hvilke de endnu tidligere kendte under forskjellige Navne, Aorser, Siraker o. fl., som udbredte over Grænselandene imellem Europa og Asia. Sandsynligvis har imidlertid denne Folkeskæde, idet den udbredte sig over et Strøg, der tidligere var besat af germaniske Folk, optaget i sig enkelte germaniske Bestanddele; og disse er det maaskee, der ved Hunernes Anfald have forenet sig med Goterne og dannet de Alaner i indskrænket Betydning, hvilke Procopius og Jornandes omtale. Om forøvrigt Navnet Alaner af de ældre græske og romerske Skribenter med Rette er blevet brugt i en saa udstrakt Bemærkelse, som ovenfor antydet, bliver vel nu vanskeligt at afgjøre. Det er her benyttet i Mangel af noget bestemt og bedre.

væltninger, der dreve den germaniske Folkeklasse mod Vesten og Norden. Thi netop i de midterste Dele af det nuværende Rusland, paa begge Sider af Volga, udgjøre fra Begyndelsen af det 1ste til Slutningen af det 4de Aarhundrede efter Chr. Alanerne i vidtløftige Forgreninger Hovedfolket, medens af Sarmaterne paa den ene Side Benerne, i Ryggen paa Tydskerne, nærme sig Østersøen, og paa den anden Side Korolanerne og Tazygerne vige længere mod Vesten til Egnene om Dnieper og Dniester¹). Naar ikke desto mindre græske og romerske Skribenter endnu efter denne Tid opregne Androphager, Melanchlæner, Budiner o. s. v. blandt Beboerne af det indre Rusland, saa vise de sig heri aabenbare som Herodots Gæstersnakkere, og gjøre sig kun skyldige i en hos dem altfor almindelig Feil — at blande ældre geographiske Forholde med nyere²).

I Tidsrummet mellem 400 og 100 før Chr. have altsaa Sarmaterne — Korolanerne med indbefattede — fæstet Fod i Landene mellem Don og Dniester, efterhaanden udbredt sig mod Norden over det nuværende østlige Polen og vestlige Rusland lige til henimod Østersøen, og saaledes besat de Lande, i hvilke deres Efterkommere, Slaverne, stedse siden have udgjort Hovedbefolkningen, men hvor vi tidligere, nemlig i det 5te Aarh. før Chr., fandt skythiske og, længer imod Nord, tydske Folkeslag bosatte. Hvor den tydske Folkestamme veg hen, og hvor den omsider fandt et stadigt Hjem, er os allerede noksom bekendt. Vi ville nu ogsaa stræbe at forfølge Skythernes Spor.

At en saa mægtig og talrig Folkestamme, som Skytherne maa have været, skulde være bleven ganske udryddet, eller have forsvundet blandt sine Overbindere, er i sig selv kun lidet rimeligt. At de skulde være vendte tilbage til Asien, kunne vi heller ikke antage; thi i Sarmaternes Spor have vi seet de alaniske Folkesværme at fremtrænge fra Osten og besætte Volgaegnene samt Landene ved det sorte og kaspiske Hav. Mod Syden og mod Vesten stod dem ligesaa lidet nogen Plads aaben til at undvige; de thrakiske Geter og de i de øvre Donauegne boende Kelter spærrede dem her Veien, og deres Bevægelse i denne Retning

¹) Jfr. Thunmann *Untersf. üb. d. Gesch. der östl. Eur. Völker* S. 12—27; Mannert *Geogr. d. Gr. u. Röm.* IV 66. 264—268. 350. 486.

²) Jfr. Mannert l. c. 272. 276.

vilde desuden ei være bleven ubemerket af Grækerne og Romerne. Mod Norden bliver altsaa den eneste Vej, ad hvilken vi med Sandsynlighed kunne antage, at de have undveget de fremtrængende Sarmater.

Allerede Herodot veed at berette om en Green af Skytherne, der fra Egnene ved Tanais's Munding var dragen mod Norden og til hans Tid boede paa hiin Side af Thysfageterne og Tyrkerne, i de Egne, hvor de store Sletter ophørte og det bjergige Land begyndte, d. e. i det østlige Permien ved Uralbjergene¹⁾. Allerede 500 Aar før Chr. have altsaa Skytherne mod Norden, igjennem de dem paa denne Kant omgivende uligeartede Folkefærd, fundet en Vej for Udvandringer, ad hvilken uden Tvivl længe efter en Forbindelse har vedligeholdt sig imellem de Udvandrede og Hovedstammen. Da nu denne selv maatte vige for Trykket af Sarmaterne, er Intet rimeligere, end at ogsaa den efterhaanden har søgt sin Tilflugt i samme Retning, hvor den vidste, at dens Stamforbandte tidligere havde fundet nye Bopæle.

I det Nordlige af det nuværende europæiske Rusland have vi ovenfor lært at kjende som bosat fra ældgammel Tid — allerede før Begyndelsen af vor Tidsregning — en talrig og vidtfordrenet Folkestamme, Tschuderne, saaledes benævnt ikke alene af Slaverne, men og, som det synes, oprindeligen af Nordmændene²⁾, til hvilken Stamme ikke alene de om Østersøens østlige Kyst boende Finlændinger (Kvæner, Fæmer, Kareler), Ingrer, Ester og Liber høre, men ogsaa Hovedbefolkningen af Landene i Nord for de store russiske Indsøer og omkring Dvina (i Permien eller Bjarmaland) lige til Siberiens Grændser³⁾. — Allerede Folkestammens Navn og af Sproggrunde beviste turaniske Herkomst minder om Skytherne. Hertil kommer en Omstændighed, som vi fortrinlig maa lægge Merke til.

Navnet Roxolaner, hvormed Grækerne og Romerne betegnede et med Sarmaterne (d. e. Slaverne) forbundet Folk i det nuværende sydlige Rusland, er, som forhen viist, eet og samme Navn som Ruotsolane eller Ruotsolaine, hvormed Tschuderne i ældre Tider beteg-

¹⁾ Herod. IV 22. 23.

²⁾ See ovenfor S. 110.

³⁾ Ph. Strahl Gesch. d. russf. St. I 35—48.

nede alle Folk af den norrøne Stamme. At Navnet har hjemme i de tschudiske Sprog, forraader Endelsen lane eller laine, hvilken i disse Sprog betegner Folk; og da Norolanerne ikke vare af den tschudiske Stamme, er der ikke ringeste Næmlighed for, at de selv have betegnet sig med dette Navn, idetmindste ikke i den, for Folket selv ganske fremmede, tschudiske Form. Fra Tschuder er altsaa Navnet Norolaner kommet til Grækerne og Romerne. Disse kunne imidlertid ikke have hørt det af Tschuderne ved Østersøen, hvilke ligesaa lidet stode i Forbindelse med sidstnævnte Folkeslægt som med Norolanerne ved Tanais, paa den Tid da disses Navn først lyder i Historien. Der maa dengang have været sydligere boende Tschuder, der baade stode i Forbindelse med de tanaitiske Norolaner og med Grækerne eller Romerne.

Betænk vi nu, at Norolanerne først optræde i Historien under dette Navn som Skythernes Bundsforvandre imod Mithridates i en Kamp, der nærmest angik de bosporanske Græker, samt at Skytherne dengang vare indskrænkede til Landene paa det mæotiske Hav's nordvestlige Side, imellem det bosporanske Rige og Norolanerne: — saa er vel i sig selv intet rimeligere, end at de bosporanske og pontiske Grækere fra deres Naboer Skytherne have laant Navnet paa disses mægtige Bundsforvandre, et Navn, som Grækerne have formet efter deres eget Sprogs Fordringer, og som siden fra dem er kommet til Romerne.

Men er det saaledes afgjort, at Tschuderne i det nordlige Rusland og Skytherne ved den mæotiske Sø have med eet og samme Navn betegnet den norrøne Stamme, og det i begge dens Hovedforgreninger, baade den skandinaviske og den tanaitiske, samt at dette Navn i sin Charakter og Form er reen tschudisk; — saa følger heraf ligefrem, at Skyther og Tschuder oprindeligt ere een og samme Folkestamme; at denne i Landene ved det sorte Hav og Tanais har staaet i Berørelse med den norrøne, paa en Tid, da den ene saavel som den anden endnu var usplittet; — endelig at deres begges Adspjættelse er foregaaet omtrent ved een Tid og i een Retning, idet en Deel af hver forblev i Syden, en Deel vandrede mod Norden, og at saaledes begge Stammers Naade gjensidi-

gen at benævne hinanden forplantedes fra deres ældre til deres nye Boliger.

Søge vi nu blandt Herodots Folkefærd den Stamme, der under de her angivne Forholde til Skytherne kan omfatte baade Nordmænd og Roxolaner som et endnu usplittet Heelt, saa komme vi uvilkaarlig tilbage til Budinerne (Ddinsdyrkerne), i hvilke vi ovenfor have fundet det østligste Led af den store germaniske Folketklasse. Budinerne i de midterste Volgaegne stode ikke alene, ifølge Herodot, i Berørelse med Skytherne, men Beliggenheden af deres Bopæle og deres Naboskab og Forbund med Sarmaterne gjør det ogsaa let begribeligt, at de, trykkede fra Osten, deels kunde gjøre fælles Sag med disse sidste i et Indfald paa Skythernes Enemerker, deels kunde søge en Tilflugt i modsat Retning, mod Norden. Vi feile altsaa vistnok ikke meget, naar vi antage, at Herodots Budiner ere den Folketstamme, som Skytherne benævnte Ruotsolane, baade i dens Heelhed, medens den boede i Volgaegnene, og i dens Adspjittelse, da dens ene Green (Nordmændene) fandt nye Boliger i vort Norden, den anden (Grækernes Roxolaner), i Forbindelse med Sarmaterne og tildeels indbefattet under deres Navn, besatte de fordums skythiske Lande imellem Don og Dnieper.

Vi ere da her komne til en Slutning, der, idet den oplyser Sammenhængen imellem Nordmændenes tshudiske Navn Ruotsolane og det hos de græske og romerske Skribenter forekommende Folkensavn Roxolaner, tillige forklarer os Skythernes Forsvinden fra Egnene ved det sorte Hav. De ere, for at undgaa Trykket af Sarmaterne, efterhaanden vegne mod Norden og saaledes komne til Landene paa Ostfrensens østlige Side og det Nordlige af det nuværende Rusland, hvor de have sat sig fast og ere bleve Stamfædre for de der endnu boende tshudiske Folkefærd.

Vi have antaget, at Sarmaternes Fremtrængen paa Skythernes Enemerker er begyndt kort efter Herodots Tider, allerede i det 4de Aarhundrede før Chr. At dette saaledes forholder sig, kunne vi slutte deels af den Svækkelse, der efter dette Tidspunkt spores i Skythernes Magt i Landene ved det sorte Hav, deels af den tydske Folketammes netop ved samme Tider indtrædende sterke Fremstriden imod Vesten,

til Østersøens sydlige Kyster, hvor vi ved Aar 300 før Chr. have fundet en af dens østligere Grene, Goterne nemlig, bosat. Ere Pytheas's Østiaier — hvad der i sig selv er ganske rimeligt — de tskudiske Gster, og have disse følgelig allerede i det 4de Aarhundrede før Chr. været bosatte i deres nuværende Bopæle ved Østersøens Østkyst, saa vinder ovenmeldte Formodning end mere Styrke; thi de tskudiske Gster maa vi antage for Skyther, indvandrede fra sydligere Egne. Betænk vi, at Hovedsædet for Skythernes Magt, ifølge Herodots Beskrivelse, har været langs Dnieper (Borythenes), i hvilken Retning de ogsaa strakte sig videst imod Norden, og at Trykket, for hvilket de maatte vige, kom fra tvende Sider, nemlig baade fra Donau og fra Tanais, — saa see vi let, at Veien nordest, langs med Dnieper, var den naturlige for de Undvigende; og denne Wei maatte meget snart føre dem til Østersøens Østkyst.

Omtrent 400 Aar før Chr. — idetmindste ikke senere — er altsaa den store Folkebevægelse indtruffen, der førte de germaniske, slaviske (sarmatiske) og tskudiske Folkfærd til deres nuværende Bopæle i Europa. Allerede før maa viistnok, hvis man tager Hensyn til Herodots Beretning, den persiske Konge Darius's skythiske Tog i Slutningen af det 6te Aarhundrede før Chr. have frembragt en betydelig Rørelse imellem Folkene i det Indre af det nuværende Rusland. Melanchlænerne, Androphagerne og Neurerne, i hvilke vi have troet at finde den tydske Folkestammes Forfædre, trak sig nemlig i Forening med en Deel af Skytherne mod Norden (Nordvest) for at undgaa den sig nærmende persiske Hær¹⁾, og skilte sig saaledes fra de østligere boende Budiner, Nordmændenes og Morolænernes Stamfædre. Dette Stød var viistnok i sig selv kun kortvarende, men paa de nomadiske Folkfærd, som det rammede, have uden Tvivl dets Virkninger været varigere; thi et Nomadefolk, som først engang er kastet ind paa nye Enemerker, forlader ei lettelig igjen disse ganske for at vende tilbage til de gamle. At Darius's Tog har bidraget meget til at sprede ovennævnte Folkfærd over et videre Strøg og navnlig til at splitte den store germaniske Folkeklaase i de tvende Hovedstammer, der siden, skarpt adskilte, fremtræde som Tyd-

¹⁾ Herodot. IV 125.

skere og Nordmænd, er saaledes høist rimeligt. Imidlertid kan den herved foranledigede Folkebevægelse kun ansees som en forberedende Begivenhed for den paafølgende langt voldsommere og varigere.

Denne foraarssagedes, som ovenfor er viist, ved alaniske Folkestammeres Fremtrængen fra Osten, hvilken maa have fundet Sted paa den hele Linie fra Volgas Bøining mod Syd ved Optagelsen af Kama lige til dens Udlob i det kaspiske Hav; thi i hele dette Strøg paa begge Sider af Volga og især paa dens vestlige finde vi i det 1ste Aarh. før Chr. alaniske Folkefærd udbredte, Siraaker mod Syden og Morser eller egentlige Alaner i Norden. Stødet af de fremvæltende alaniske Folkefærd traf saaledes først Budinerne og Sarmaterne. Uden Tvivl har det været ved denne Leilighed, at Budinerne deelte sig, idet Nogle af dem (Nordmændenes Stamsfædre) undvege Alanernes Tryk ved at drage sig mod Norden; Andre (de senere for Grækerne og Romerne bekendte Korolaner) forenede sig nærmere med Sarmaterne og fulgte disse vest over Tanais. Hovedovergangen maa være skeet i Flodens midterste eller øvre Egne; thi ikkun saaledes kan man forklare sig den Omstændighed, at der senere findes Skyther ved den mæotiske Sø, indesluttede mod Nord og Nordøst af Korolaner og sarmatiske Folkefærd. Ved Sarmaternes Fremtrængen mod Vesten ere altsaa Skytherne blevne adspalttede, og det har sikkert blot været en ringe Deel af den hele Stamme, der forblev boende i Nærheden af det sorte Hav i Strøget mellem Dniester og Don; Hovedmassen har, idet den gav Plads for Sarmaterne, trukket sig mod Norden imellem Don og Dnieper. Denne Bevægelse har paa een Gang ikke alene trykket den tydske Folkestamme mod Vesten, men ogsaa mægtig udvidet den rimeligviis allerede tidligere indtraadte Adskillelse imellem denne Stamme og den beslægtede budiniske, samt givet de fra denne sidste løstrevne Nordmænds Vandring en nordlig Retning.

Idet nemlig Skythernes eller Tschudernes Folkestrøm, bestandig fremtrængt af Sarmaterne, tog Veien i Nordvest igjennem det indre Rusland til Ostersøens østlige Kyster og efterhaanden indesluttede disse, lodes ingen anden Veii aaben for den norrøne Stamme end paa Tschudernes østlige og siden nordlige Side. Saaledes paa en Maade indklemte imellem Tschuderne i Vest og Alanerne i Ost, maatte

dens Veie ganske naturlig falde imellem Dvinafloden og de store russiske Indsøer og efterhaanden føre den til Egnene mellem det hvide Hav og den botniske Bugt.

I disse Egne finde vi en urgammel Befolkning af Finlapper, en raa, i nomadisk Jægerliv levende, men dog ukrigerst Folkestamme, i Sprog nær beslægtet med Tschuderne og ligesom disse af den turaniske Folkeart. At denne Stamme engang har haft det nuværende Finland inde, før det besattes af de tschudiske Kvæner, Terner og Kareler, er utvivlsomt, ligesom og at den, tilligemed andre nærbeslægtede vilde Jægerstammer — Herodots Thysageter og Tyrker, senere Viders Permier (Bjarmer), Voguler, Jugrier, Samojeder o. s. v. — i den fjærneste Oldtid har været vidt spredt over det nordlige Europa, til hvis yderste Kanter den efterhaanden af andre Folkeskærd er bleven fortrængt. Vi kunne, isølge alt hvad forhen er udviklet, ei antage andet, end at finlappiske Folkeskærd allerede have slakket om i Dvinaegnene, da den norrøne Stamme paa sin Vandring fra Osten kom didhen; det er imidlertid ogsaa let begribeligt, at de vidt adspredte, ukrigerste Hobe af Wilde ei kunde lægge synderlig Hindring i Veien for dens Fremgang. Findes i hine Egne — hvad der dog neppe endnu er tilbørligen undersøgt — ingen Spor efter hiin Stammes Ophold sammesteds, da lader saadant sig uden Vanskelighed forklare deraf, at dette Ophold kun har været kortvarigt. Beständig fremadtrængt af de bag den fremvæltende Folkeskærer og desuden i et Land, hvis Natur havde lidet Tiltrækkende for Folk fra sydligere Egne, var det i sig selv ganske rimeligt, at den kun stundede fort i den Retning, hvori den engang var stød, og hvor Veien stod den mest aaben.

Nordmændene vare efterhaanden komne paa Nord siden af Tschuderne, og saaledes var uden Tvivl Forholdet, da begge Folkestammer stødte sammen i det nuværende Finland. Her udbredte Tschuderne sig fra Syden. Det var naturligt, at Nordmændene, fremfor at indlade sig i en uvis Kamp med disse vistnok sterke og krigerste Folkeskærd, foretrak at drage ubindret frem i en nordligere Retning

imellem de svage Finlapper. Imidlertid maa her en eller anden Begivenhed have foranlediget Sviarnes Afsondring fra Hovedstammen. Det er sandsynligt, at disse, der rimeligviis allerede dengang som Fylke eller mindre Afdeling af Stammen betegnedes ved Navnet Sviar, have prøvet paa at ned sætte sig paa den botniste Bugts Østside, at de her ved mellemkommende Tschuder ere blevne afstaaerne fra den øvrige Stamme, og ved hines Paatrængen tvungne til at drage sig over Malands havet til Uppland, hvis frugtbare Sletter stedse siden blebe deres Hovedsæde.

Hovedstammen har imidlertid fortsat sin Vandring nord om Bugten igjennem det nuværende svenske Lapland. Heller ikke her kunde Landet i nogen høi Grad friste dem til et stadigere Ophold; og desuden maa vi antage, at de ogsaa i disse Egne snart ere blevne trængte fra Østen af tshudiske Folkeskæder, især Kvæernerne.

Toget fra Volgaegnene til den skandinaviske Halvø synes ifølge de paa pegede Omstændigheder ikke at have kunnet medtage stort over 100 Kar; og vi maa saaledes slutte, at Stammens Hovedstyrke allerede ved Kar 300 før Chr. har naaet Kjølén.

Vi kunne, efter hvad vi tidligere have udviklet, ikke antage, at Stammen under sin Vandring har udgjort nogen tæt sluttet Masse. Medførende Kvinder, Børn og Hjorder maatte den drage frem vidt adspredt i mange Afdelinger. I Volgaegnene havde den rimeligviis for største Delen levet i Nomadestand; og under dens Flytning var ingen Anledning til at forandre denne Levemaade. Hele Stammens Forfatning har følgelig været afpasset derefter og ganske patriarchalsk — noget, hvorom ogsaa dens ældste Indretninger, efter at den havde faaet et fast Hjem, tydelig vidne. De mindre Hobe have i Grunden kun udgjort hver for sig en vidtloftig Familie med en Familiehøvding, der tillige var Religionens Forstander og Familiens Dommer, i Spidsen. En saadan Flok har det været, som oprindelig benævntes Hær (herr), og Høvdingen kaldtes Herse (hersir), eller i Egenskab af Religionens Forstander og af Dommer Gode (godi). Flere saadanne Flokke, der under Vandringen sluttede sig nærmere sammen til fælles Forsvar, udgjorde et Fylke, et Folk i det Mindre, hvilket som et Heelt ogsaa havde sin almindelige Forstander, der i de ældste Tider benævntes

Fylker (fylkir) eller Drotten (dróttinn), det første uden Tvivl med særeget Hensyn til hans Kald som hele Fylkets Overansøger i Krig, det sidste i Egenkab af Overprest og Overdommer. Meget tidlig synes dog begge disse Benævnelser at være indbegrebne i een, som omfattede baade Anførers og Prestens Verdighed, nemlig Jarl, og senere hen, maaskee først en Tid lang efter Stammens Nedsættelse i det nye Hjem, Konge (konungr). At Fylkesforstanderens Verdighed oprindeligt er udsprungen af Familiehovedets, af Hersens, kan man med temmelig Sikkerhed antage, og hiin synes ligesaavel som denne fra urgamle Tider af at have været arvelig. En almindelig Styrrer for det hele Folk — Indbegrebet af alle Fylker — fandtes ganske vist ligesaa lidet under Vandringen, som i det første Kartusinde efter Stammens Bosættelse. Den her beskrevne Forfatning see vi for Resten at danne Grundlaget for Nordmændenes Statsindretninger i en senere historisk Tid; deraf Norges Inddeling i Fylker, og disses igjen i Hereder (herað af herr); deraf Hersernes (senere Tidens Vendermænds) merkverdige Forhold til Folk og Konge, et Forhold, der neppe lader sig forklare uden igjennem en Oprindelse, som den her anførte.

Saadan maa vi antage, at den norrøne Stammes Forfatning har været, da den nærmede sig Kjølen. Enkelte Hobe af den drog vest over denne Fjeldstrækning. De fandt her Dalstrøg skiftede til Kvægavl, ja til Agerbrug, og fremfor alt en Havkyst, hvis overflodige Fiskerier tilbød dem en rig Næringsvei.

Rygtet herom har loffet hele Fylker efter. Lidt efter lidt have de ad forskellige Veie overskredet Fjeldene, og længe har det neppe været, førend alle Fylker befandt sig paa Kjølens Vestside. Det store Hav satte her for det første en Grænse for Stammens Fremrykken mod Vesten. Men mod Syden aabnede sig nye Veie: til Lands igjennem Dalene, langs Elvenes Bredder, til Søs fra Fjord til Fjord. Dens videre Udbredelse tog en sydlig Retning.

Det Strøg, som nu udgjør de svenske Lapmarker, blev liggende som en Grænse imellem Nordmændene og Tschuderne — en vidtstrakt Orken, gjennemstreift af adspredte finlappiske Nomadefamilier, der baade fra Vest og Ost foruroligedes af deres krigerste

Naboer. Endnu eet Kartusinde senere see vi Nordmændene idelig at drage over Kjolen ind i hine Ørkener for at beskaffe Finlapperne og herje paa Kvæner og Kareler, hvilke dog ogsaa ad samme Veie ikke sjældn gjorde Nordmændene Gjengjæld¹⁾.

Veien nord om den botniske Bugt og vest over Kjolen maatte bringe den norrøne Stamme til de nuværende Nordlande, hvilket hele vidtløftige Kystland lige nord til Malanger Fjord benevntes Haalogaland (Hálogaland) og regnedes for Norges nordligste Fylke. Navnet er merkeligt. Det betegner det hellige Land²⁾; — vistnok et Minde om, at det var den hellige Jord, paa hvilken Stammen, efter at have i flere Menneskealdere vandret ustadig om, allerførst fandt et fast Tilholdssted, hvor den trygt kunde bygge sin Urne og uforstyrret tilbede sine fædrene Guder. Haalogaland i Norge benevntes ligesom Uppland i Svithjod i de ældste Tider fortrinsviis Mannheimr d. e. Mændenes — Folkets — Hjem; og ligesom Ynglingernes gudebaarne Æt efter Sagnet stammede fra Sviarnes Mannheim, nemlig det svenske Uppland, saaledes udsprang Lade=Jarlernes Æt, der i Anseelse vel kunde jærne sig med hiin, fra det norske Mannheim, fra Haalogaland, hvor dens første Stamfader Sæming (Sæmingr d. e. den Hædrede), Odins Søn, skulde have hersket³⁾. Haalogaland var altsaa med Hensyn til Norge ikke alene den norrøne Stammes, men ogsaa Asatroens første Hjem, og det er uden Tvivl med Antydning heraf, at Nordmændene i et Oldtidskvad kaldes Haaleygernes Sønner⁴⁾.

Men snart bleve uden Tvivl, da flere Fylker vare indvandrede, Throndheims frugtbare Dale, indbyrdes forbundne ved den store Fjord, Stammens Middelpunkt. Langt ned i Tiden, længe efter at Norge var blevet et samlet Rige, anfaaes endnu Throndheim for

1) Egils Saga 10. 14; Periplus Otheri i Script. rer. Dan. II 112 og i Rasks Samlede Afhandl. I 314.

2) háluqr en forældet Form for heilagr, hellig; en lignende Vokalovergang findes i tákn til teikn (Tegn).

3) Gyvind Skaldaspilders Haaleygjatal i Snorres Yngl. S. 9; Snorra-Edda Ført. Kap. 11; jfr. ovenfor S. 16.

4) Háls 8. 7.

dettes Hovedstyrke, der med et Slags Grefrygt betragtedes af det øvrige Land, og Thrønderne hevdede sin Ret til den afgjørende Stemme i alle Folkets almindelige Ansiggender; — en Forrang, som selve Grobreren Harald Haarfager agtede, idet han ansaa denne Deel af sit Rige, uagtet den var bunden med Sverdet, for Hovedlandet og for sit egentlige Hjem ¹).

Fra det nordenfjeldske Norge synes Stammen at have udbredt sig over det øvrige Land ad tvende Veie: deels søveis langs den vestlige Kyst, deels landveis over Dovrefjeld. Det nye Hjemns naturlige Beskaffenhed, i Forening med den rimeligviis næst efter Indvandringen paa et forholdsmeessig lidet til Landbrug skiftet Strøg sterkt sammenpakkede Folkemængde, har ganske vist drevet en stor Deel af de Indvandrede til at søge deres Næring ved det rige Fiskeri. Dette gjorde dem søvante. Nødvendigheden blev snart en Spore for deres Driftighed. Enkelte vovede til Søs at søge sig bedre Bopæle i et fjærnere Strøg af Landet; det lykkedes dem, — og nu fulgte større Hobe, ja hele Fylker, som ikke fandt Rum for sig paa den nordligere Kyst, i de første Bovehalses Fodspor. Søveien tillod dem at flytte i mere sammentrængte Masser og aabnede dem, alt som Søfartskyndigheden under selve Flytningen steg, lettere Udgang til at medføre Bøhave og Kvæg. De havde Fiskeriet at nære sig ved paa Reisen, og langs Kysten naturlige Havne og Landingssteder i Overflod at ty til ved paakommende Uveir. Det er altsaa rimeligt, at Søveien, da den først var betraadt, hyppigst benyttedes af Stammen under dens Udbredelse, og at saaledes Norges vidtløftige vestlige Kyst forholdsviis langt hastigere er bleven besat end det Indre af Landet. — For dem, som Nødvendighed eller Lyst drev til at vælge Landveien, vare Bænder og Elve sikkre Ledere. Ved at følge deres Løb nedad maatte de altid vente at komme igjennem de trange Dale til videre og for Bebyggelse bedre skiftede Landstrøg. Men paa denne Wei vare ogsaa ofte store Fjelde at overstige, og tætte Skove at gjennembyrde. Udbredelsen maatte saaledes her gaa langsommere, om den end i det Hele førte til frugtbare Bosteder.

Vi bør forøvrigt neppe forestille os, at Bostættelsen altid skede

¹) Snerres Har. Haarf. Saga 9.

ganske paa et Lykketræf, at de Vandrende toge fast Stæde paa det første det bedste Sted, hvor Naturen tilbød dem et nogenlunde tilstrækkeligt Livsophold. De have visseelig nøie søgt sig for og gjerne gjort en Omvei for at finde det Bedste. De frugtbareste Strøg, om end fjærnere fra deres Udgangspunkt, have de først besat og derfra senere ved tiltagende Folkemængde udbredt sig til de trangere Dale. Det er uden Tvivl i det Hele nyttigt, for at tydeliggjøre sig den norrøne Folkestammes Udbredelse over Norge, at see hen til det ubeboede Islands Bebyggelse ved samme Stamme et Aartusinde senere. I den gamle troverdige Landnamaboks historiske Skildringer af denne merkverdige norske Udflytning ville vi finde mangt et Bink om den naturlige Gang i lignende Folkebevægelser, især hvor Landet, som besattes, i Forveien enten var aldeles ubeboet, eller kun yderst svagt befolket af en Stamme, der i Legemskraft og Dannelse stod langt under de Indvandrende; — og at et af de her anførte Tilfælde netop har fundet Sted ved Norge, idetmindste dets allerførste Deel, haabe vi ved nærværende Afhandlings Slutning at skulle godtgjøre.

I det Enkelte at efterspore Stammens Udbredelse over Norge, lader sig vanskelig gjøre uden at svæve ud i Gissninger. En Beledning tilbyder sig imidlertid ogsaa her. — De Fylker, der toge Bolig omtrent samtidig og ad een og samme Vei, have høist sandsynlig allerede før Indvandringen staaet i et nærmere indbyrdes Slægtskabsforhold, der naturligviis yttrede sig i en vis Overeensstemmelse ikke alene i Skikke og Levemaade i Almindelighed, men og i Retsfædvaner; og denne Overeensstemmelse, vedligeholdt ved jævnlig indbyrdes Omgang imellem de samme Fylker efter deres Bosættelse i hinandens Nabolag, maa uden Tvivl antages igjen at have ligget til Grund for det samlede Riges senere Inddeling i visse større Lagdommer (lög), hvert med sin særegne Lov. Men forholder dette sig saaledes, da maa vi fra Maaden, hvorpaa vi vide, at Fylkerne senere vare henlagte under Lagdommerne, kunne ikke alene slutte til, hvorledes de under selve Indvandringen have flokket sig sammen, men ogsaa, ved et stadigt Hensyn til det almindelige Udgangspunkt for deres Udbredelse, danne os en nogenlunde rimelig Formodning om deenes Retning i det mere Enkelte.

Hvad Haalogaland eller Haaleygja=Fylke angaar, da finder ved dette den Merkeligbed Sted, at det ikke synes nogeninde at have været henregnet under noget af de større Lagdommer, skjønt det vel i Hovedsagen har benyttet Frostathingsloven. Dette er dog muligens en Følge af den affides Beliggenhed, der gjorde det vanskeligt for Indbyggerne at søge det almindelige Lagthing paa Frosta. For Næsten har neppe Haalogaland været udelukkende besat af noget vist enkelt Fylke, men af Eftersiddere fra forskjellige, som her kun havde deres første midlertidige Standpunkt efter Indvandringen over Kjolen.

Al Frostathingslag udgjorde Thrøndernes otte Fylker (Sparbygger, Verdøler, Gynar, Skeyner, Etjordøler, Estrinder, Gauldøler og Orkdøler) Hovedbestanddelene, og fra Thrønderne udgik den Lov, der gjaldt i hele Lagdommet, hvilket desuden omfattede Naumdølernes, Nordmørernes og Naumsdølernes Fylker. Denne Forening kunne vi ei andet end ansee fortrinlig grundet i en ældre Overensstemmelse imellem alle disse Fylkers Retsfædvaner, hvilken atter peger hen paa et indbyrdes nært Slægtskab.

Thrønderne (Prøendr eller Prøendir d. e. haardnakkede, udholdne Mænd, af prá, holde ud) have uden Tvivl allerede ved Indvandringen dannet et Heelt, der først ved sin Bosættelse har splittet sig i otte, dog stedse paa det nærmeste forbundne, Fylker. Som et Heelt have de vistnok udgjort ikke alene et Hovedfylke, men og det mægtigste og mest anseede Fylke af den hele norrøne Stamme. Det Land, hvor de toge Bosig, benævntes ogsaa med det udmerkende og betydningsfulde Navn heimr d. e. Hjem eller Verden (Prándheimr, Thrøndernes Hjem). Sandsynligviis have Thrønderne udgjort Hovedgrenen af den første større Afdeling af Stammen, der har overstredet Kjolen igjennem de Fjeldpasse, som endnu føre fra de svenske Lapmarker til Manen- og Vessensfjorde i det sydlige Haalogaland¹⁾. De have udbredt sig til Lands igjennem Naumudal (d. e. den trange Dal, af naumr, trang) langs med Lyngensfjord til Throndheimsfjordens inderste Egne (inn i Prándheim d. e. det indre Throndheim, Indthrøndernes Hjem), hvorhen efterhaanden deres Hovedstyrke har samlet sig, fæstet

¹⁾ I det 9de Aarh. sees Veien fra Vessensfjord (Vesnsir) at være befaren af de norske Høyselmænd, som krævede Skat af Finnerne; Egils S. 14.

Bopæl og derpaa lidt efter lidt spredt sig over det ydre Throndheim (út i Prándheim, Udtthrøndernes Hjem), i det Hele over alle Dalstrogene paa Fjordens østlige og sydlige Side, tildeels ogsaa, skjønt sparsommere, paa den vestlige og nordlige. Sparabu (det sjældne, udmerkede Bosted, af sparr, sjældne; i Sammensætninger: udmerket) og Beradalt (Mændenes Dal; af verr, Mand) have saaledes uden Tvivl været deres første faste Sæde; i Sparabu paa Mæren (det rene, hellige Sted, af mærr, reen) var ogsaa Indthrøndernes Hovedtempel. Gynerne (Dboerne) og Skeynerne (Sletteboerne; af skaun, Slette) ere herfra udgangne; siden det ydre Throndheims Beboere, Indbyggerne af Stjoradalt (Krigernes Dal; stjórar, Krigere, af styrr, Kamp), Strind (Kysten; strind eenstyvende med strönd, Strand), Gaulardalt (den brujende Næs Dal; af gaula, tude, buldre), Orknadalt eller Orkadalt (den kraftige Næs Dal; af orka, forma). Naumudalens Beboere derimod maa ansees for at være Thrønder, som under Vandringen ere bleve tilbage hist og her i Dalsene og Fjordene, og hvis adspredte Hobe senere have forenet sig til et eget Fylke, Naumdølafylke.

En anden Green af samme større Afdeling har imidlertid forsøgt sin Lykke søveis og udbredt sig langs Kysten lige syd til Stat (Stadr d. e. Sted, Standsepunkt; nema stad: standse). Det er ikke usandsynligt, at denne Green oprindelig har nævnt sig med det fælles Navn Naumar (d. e. sterke Mænd, Kjemper; af ramr, sterk), og at Naumsdal (Raumsdalt eller Raumdalt) egentlig har været Middepunktet for deres Bosættelse, hvor deres Hovedstyrke fra først af har forenet sig. De, som besatte Kysterne og Derne til begge Sider, bleve kaldte Mører (Mœrir) efter deres Boligers Beliggenhed; thi Navnet maa udledes af det oldnorske marr, Hav, og betegner folgelig: Havkystens Beboere. Efter deres Retning mod Hovedlandet deelte disse sig igjen i Nordmørernes Fylke (Nordmœra-fylki), der strakte sig over hele Kysten fra Naumsdalsfjordens Munding lige til Naumudals Grændse¹⁾; og Søndmørernes Fylke (Sunnmœra-fylki), der strakte sig over Kysten i Sydvest for Naumsdalsfjorden

¹⁾ En saa vid Udstrækning havde bevisfælggen Nordmørerfylke lige ned i det 15de Aarh. See Munthes Anmerkn. til J. Kalls Oerf. af Engrre, I 55.

indtil Stat. Selve Raumsdølerne udgjorde det mindste Fylke (Raumdøla-fylki); men ved dem fæstede sig det almindelige Navn, fordi deres Dalsrøg var den Bei, hvorigjennem en sterk Flok af Naumer, maaskee deres egentlige Hovedstyrke, drog syd over Dovrefjeld.

Antage vi, at den norrøne Befolknings Udbredelse over det nordenfjeldske Norge er foregaaet paa den her beskrevne Maade, saa kunne vi let forklare os, hvorledes Thrøndernes Lov (Prænda lög) eller Frostathingssloven har kunnet blive almindelig for de under den senere hørende Fylker. At ikke ogsaa Søndmørerne under den bleve indbefattede, forarsagedes rimeligviis alene ved deres fjærnere Beliggenhed fra Throndheim, der gjorde det besværligt for dem at søge Frostathingsted; hvorimod Gula Thingsted laa dem nærmere.

Under Gulathingsslag forenedes i Hovedsagen alle Fylker i Vest for den store Fjeldkjede, som udgaaende fra Dovrefjeld fra Nord mod Syd gennemsfjærer Norge; nemlig Søndmører (Sunnmørir), Firder (Firdir), Sygner (Sygnir), Hørder (Hörðar), Ryger (Rygir) og Egder (Egdir). Om Søndmørerne have vi allerede talt. Hvad de øvrige her nævnte Fylker angaar, da gjælder uden Tvivl om dem det samme som om de nordenfjeldske Fylker, at Aarsagen til deres senere Forening under en almindelig Lov maa søges i ældre indbyrdes Samhold, og da denne Lov i det Enkelte var temmelig forskjellig fra Thrøndernes, saa maa man tillige deraf slutte, at de under selve Indvandringen som et større Heelt have været Thrønderne paa en Maade sideordnede. Det er altsaa sandsynligt, at disse Fylker have udgjort den anden Hovedafdeling af Stammen, der noget sildigere og maaskee tillige i en nordligere Retning har overskredet Kjolen. Da den fandt Landet nærmest i Syd allerede besat af sine Stamforbandte, og den nordligere Kyst ved fortsat Tilflytning snart maatte blive den for trang, har den seet sig nødsaget til at prøve Lykken til Søs i fjærnere Egne, og har, ved at følge den allerede besatte Kyst forbi Stat, efterhaanden fundet sine nye Bopæle.

Den allerede tidlig skarpt betegnede Fylkeinddeling i det vestenfjeldske Norge antyder maaskee, at Bebyggelsen for en stor Deel er skeet fylkeviis. Firder (Fjordboere, af fjörðr) og Sygner (Dal-

boere, af sogn, en trang Fjorddal) have aabenbare taget deres Fylkenavne af deres nye Boligers naturlige Bescaffenhed. Men i ældre Tider finde vi et Fylkenavn i dette samme Strøg, som senere ganske forsvinder under de tvende her nævnte, og dette er Filir, med det tilsvarende Landsnavn Fjalir¹). At disse Filer som Fylke i ældste Tider have strakt sig videre end til det indskrænkede Strøg af Firdafylke, der i det 9de og 10de Aarhundrede bar Navnet Fjaler, nemlig fra Sogns Grændse og i Nord omtrent til den nuværende Førdefjord, maa sluttes deraf, at Fjeldene imellem Sogn og Balders efter dem ere blevne opkaldte og benævnes endnu Fillefjeld²). Man kan maaskee lettest forklare sig dette saaledes: Fjordene og Sogn ere blevne bebyggede af eet Fylke, hvis første Sæde og senere Middelpunkt har været hiint det 9de Aarhundredes Fjaler. Dette Navn, der synes at betegne de jævne Marker (af fjöl, egentl. Fjæl, dern. slet Mark), er blevet Landet tillagt af de første Nybyggere, og heraf er igjen Fylket, som senere har udbredt sig lige til de østlige Fjelde, blevet med et almindeligt Navn kaldet Filer. Siden har dette Fylke splittet sig i tvende: Firder og Sygner. Navnet Filer er herved gaaet af Brug som Fylkenavn, men har derimod endnu en Stund holdt sig som Benævnelse for Indbyggerne i det oprindelige, nu under Firdafylke regnede Fjaler, der, saalænge Hedenstabet varede, maatte vedligeholde en vis Anseelse hos de tvende derfra stammende Fylker, efter som Firder og Sygner her havde deres fælles Hovedtempel paa Gaular, inderst i Dalsfjorden³).

Horder (haardsføre, hårdeede Mænd, af hardr haard) og Ryger (stridbare Mænd, maaskee oprindelig Rógir, af róg, Strid) have uden Tvivl under disse Navne hver for sig udgjort et særegt Fylke ved deres Bosættelse i de efter dem opkaldte Landskaber Hordaland og Rogaland. At Strøget Hardangr (d. e. Hordernes Fjord) har været Udbredelsespunktet for det førstnævnte Fylke, er af Navnet at

¹) See Munthes Anm. til J. Nalls Overs. af Snorre I 43-45.

²) Navnet Fillefjeld (uden Tvivl en senere Fjordreining af det oprindelige Fillefjöll) forekommer som Benævnelse paa det samme Fjeldstreg, der endnu benævnes saaledes, i et gammelt norsk Brev af 1358, af hvilket man desværre nu kun har en Transsumt fra 1612, og selv denne blot i Kopi.

³) Egils S. 49. Jfr. Munthes Anm. til J. Nalls Overs. af Snorre I 43-45.

slutte rimeligt. — At ogsaa Egderne allerede ved deres Bosættelse have dannet et eget Fylke, er høist sandsynligt; men her synes Landsnavnet Agdir at være grundet i en naturlig Beskaffenhed ved det første Bosættelsespunkt, og Beboerne siden at være nævnte efter Landet.

Alf de her opregnede Fylker finde vi, at Firder, Sygner og Hørder havde et fælles Lagthing paa Gula (i Gulens Skibrede, som nu hører til Sogn, men dengang og indtil 1773 hørte til Nordhordaland) allerede før Indstiftelsen af det egentlige Gulathings Lagdømme¹⁾, — en Omstændighed, der vidner om deres nære indbyrdes Slægtskab; ligesom den hyppige Forening imellem Hørder og Nyger under fælles Konger lader slutte det samme med Hensyn til deres indbyrdes Slægtskabsforhold.

Baldres og Haddingjadal (Hallingdalen) hørte, uagtet deres Beliggenhed paa den oplandske Side d. e. paa Østtiden af den store Fjeldryg, alligevel langt ned i Tiden til Gulathingslag. Man maa antage, at begge disse Dalstrøg ere blevne befolkede fra en anden Kant end de øvrige Oplande, nemlig vestenfra over Fjeldene: Baldres af Filer fra Sogn, Haddingjadalen af Hørder; — og man har da tillige heri en Bestyrkelse for den forhen yttrede Mening, at Norges vestlige Fjorde have tidligere været fuldtbebyggede af den norrøne Stamme end de indre Landskaber.

Oplandene (Upplönd) vare forenede under Eidsivathingslag, og det fælles Thingsted var paa Eidsvold (Eidsvellir) paa Raumarike ved Mjøsens sydlige Ende. Denne Omstændighed synes allerede antyde, at Raumerne som Fylke have havt et Slags fortrinlig Anseelse, og at Loven paa en Maade er udgangen fra dem. Den gamle Eidsivathingslov er nu ikke mere til, og vi savne saaledes Anledning til at bedømme dens Forhold til Frostathings- og Gulathingslovene; men at Raumerne og ligesaa Oplandenes øvrige Befolkning i Hovedsagen er kommen nordensjeldsfra over Dovrefjeld, derfor tale baade Beliggenhed og Navne og senere Forbindelser.

Vi have allerede, ved at omtale det nordensjeldske Norges Befolkning, nævnet Raumerne som en vigtig Deel af denne. Igjennem den

¹⁾ Egils S. 57.

efter dem opkaldte Naumsdal har uden Tvivl deres Hovedstyrke efterhaanden udbredt sig over Dovre-jeld igjennem Gudbrandsdalen til Mjøsen (Mjørs), og dannet Grundlaget for Opplandenes Befolkning, hvis Middelpunkt og Hovedsæde har været de herlige Egne rundt om denne store Indsø. Ved Mjøsens nordvestlige Side finde vi i ældre Tider det merkverdige Navn Mannheimsherað (nu Nedalen i Birid Prestegjæld)¹). Her maa vi formode, at den første, rimeligviis kun lidet talrige, Flok af indvandrede Nybyggere har taget fast Sæde; — det var Mændenes første Hjem i disse Egne. Talrigere Hobe, som ere fulgte efter, have udbredt sig paa begge Sider af Søen, og ved dennes sydlige Endé har først deres Hovedstyrke ret samlet sig. Her dannede sig saaledes Naumernes egentlige Hovedfylke (Raumafylki), hvis Middelpunkt har været det gamle Eid (Eidsvolds Prestegjæld vestenfor Bormen, Vermá)²), hvor, paa Eidsvellir, Eidsi- vernes (Eidsiva d. e. Eidsboernes) Lagthing holdtes. Herfra har det efterhaanden udbredt sig ikke alene over det efter dem opkaldte Raumaríke (nuværende øvre og nedre Romeríke) paa begge Sider af den store Raumelvi (Glommen), men ogsaa over Odalen (Ódalr) og Solør (Sóleyjar).

Bed en vorende Folkemængde samlede de nordligere boende Naumer sig i tvende særegne Fylker, hvert paa sin Side af Mjøsen. Paa den vestre Side vare Haderne (Hadar d. e. Høilandsboere, af haudr Høiland), hvis Middelpunkt blev Egnene om Søen Rønd (Randsfjorden), nemlig Hadaland, men hvis Fylke (Hadafylki) ogsaa strakte sig over Land og Thoten, og endelig i en mægtig Green over det vide Dalsstrøg rundt om Vandet Tyrvi (Tyrifjorden). Denne Green benævntes, uden Tvivl paa Grund af dens Bopæles Beliggenhed rundt om Indsøen, Hringar (Indsluttende, Omgivende, af hringr, Ring), og deres Land Hringaríki, der ogsaa omfattede Móðheimr (det nuværende Modum med Sigdal)³). — Paa Mjøsens østre Side vare Heinerne (Heinir d. e. Hedeboere, af heidr en Hede), hvis Hovedsæde var Heiðmörk (d. e. Hedeskoven; det nuværende Hede Marken), men

¹) See Munthes Anm. til 3. Nalls Overt. af Snorre I 34.

²) Sammestedes 33.

³) Sammestedes 46.

hvis Fylke (Heinafylki) ogsaa strakte sig over Birid og Vardal (Birid og Vardalr) paa Njøsens vestre Side¹).

Gudbrandsdalene (Gudbrandsdalir) ere uden Tvivl blevne befolkede ved Eftersiddere af de derigjennem dragende større Hobe af Naumer, — dog maaffee Lom (Lóar) undtaget, hvilket Dalsøre sandsynligviis har faaet sine Indbyggere vestenfra over Fjeldet ligesom Valdres og Haddingjadal²). Gudbrandsdalenes Befolkning betegnedes ei med Fylkenavn, skjønt Dalstrøget selv i senere Tider betragtedes som et saadant.

Det samme var vistnok Tilfældet med Østerdalene (Eystridalir), hvilke synes at have faaet sin Befolkning deels ved Eftersiddere af et derigjennem dragende større Fylke, hvilket vi senere skulle omtale, deels i tidligere Tider ved udbandrede Smaahobe fra Hedemarken, Gudbrandsdalene og, hvad de nordligste Egne angaar, ogsaa nordenfjeldsfra, nemlig fra Orkadal og Gaulardal.

Det sydøstligste Strøg af Norge omkring den store Vig, som Nordsøen her danner, benævntes efter sin Beliggenhed Viken. I ingen Deel af Norge var Fylkeinddelingen i ældre Tider saa ubestemt som her; og det synes at have varet længst, førend disse Landstabers Indbyggere forenede sig under en fælles Lov, Borgarthingslov³). Begge disse Omstændigheder lade formode, at Viken for en stor Deel er bleven befolket ved mindre, fra forskjellige Kanter, deels vestenfra, deels fra Opplandene, indvandrede Hobe, der hver især fra sit Stamfylke medbragte sine Retsfødbaner, og imellem hvilke det saaledes var vanskeligere heri at tilveiebringe Eenhed.

I Vikens vestligste Deel dannede Grønerne (Grœnir) i Grønland (det grønne, frugtbare Land; af grœnn, grøn), det nuværende nedre Thelemarken, og Theler (Þilir) i Thelamørk (Þelamörk d. e. den frodne Skov), nuværende øvre Thelemarken, tilsammen et

¹) Sammensteds 33 f.

²) E. Sommerfelt i Topogr. Journ. 14de Hefte S. 88—89.

³) Nemlig som det synes ikke førend under Kong Olaf den hellige i Begyndelsen af det 11te Aarh. (Snorre Olaf d. h. S. 59), medens dog dette var skeet med Frostathingss- og Gulathingsslovene allerede i Midten af det 10de Aarh., og med Gidsivathingsslov endnu eet Aarhundrede tidligere (Snorre Haakon d. godes S. 11).

Fylke, som benævntes Grœnafylki, og desuden strakte sig over det nuværende Numedal (Naumudalr?). Af den Omstændighed, at Navnet for Grønlands Indbyggere tillige er Fylkenavn, maa man slutte, at Thelamørk og de øvrige til Fylket hørende Egne ere blevne befolkede fra Grønland, at Fylket har udbredt sig fra Kysten af, hvis yderste Deel tilligemed de udenfor liggende Der kaldtes Grønmar (den grønne Kyst) indad Dalene, og følgelig fra først af er ankommet til Søs. Her er altsaa al Grund til at antage, at Grønlands Befolkning har været en Fortsættelse af Ugders og er foregaaet fra Vesten af. Landet synes benævnt efter sin Natur, og Fylket, som besatte det, senere at være opkaldet efter Landsnavnet.

Nærmest i Ost for Grønland, imellem dette og den store Fjord Folden (Foldin, baade: Fjord og Sletteland; den nuværende Christianiafjord), som dannede Vikens Middelpunkt, strakte sig et vidtløftigt Landskab, som i de ældste Tider kaldtes Vestmar eller Vestmarar (det vestlige Kyfiland), men senere Vestfold¹). Dets ældste Benævnelse synes antyde, at det ikke er blevet befolket fra Vesten — thi med Hensyn til Grønmar maatte det efter Beliggenheden kaldes Ostmar, ikke Vestmar, — men snarere fra Osten eller Norden. Det nære Forhold, hvori vi senere finde det at staa til Oplandene (det havde fra det 8de Aarh. af oftest Konger tilfælles med Naumarike og andre oplandske Landskaber), gjør det rimeligt, at det herfra har faaet sine Indbyggere. I saa Fald maa vi antage, at disse fra Ringerike af have udbredt sig mod Syden langs Fjorden Drafn (Drams-fjorden) og saaledes efterhaanden besat Foldens vestlige Kyst indtil Grœnafylkes Grændser. Indbyggernes Navn, Vestfyldingar, sees let at være hentet fra Landets, dog ikke fra dets ældre, men fra dets yngre Benævnelse.

I Vikens østlige Deel dannede endelig Alferne (Álfar) et vidtstrakt Hovedfylke. Deres Navn, som er eenstyvende med Elfbúar og betegner Elvboere²), knytter sig umiskjendelig paa det noieste til den store Elv (Raumelfr, Glommen), ved hvis Udløb deres Land var beliggende; og dettes Navn Álheimar (Alfernes Hjemsteder eller Ver-

¹) Sögubrot 10 samh. m. Snorres Ingl. S. 54.

²) Sögubrot 10.

den) synes henpege paa, at det var deres første Hjem, deres første faste Hvilested efter en lang Vandring. Da nu derhos Alferne i den ældste Tid optræde med en vis i Dine faldende Selvstændighed, og oftest i et fiendtligt Forhold til Naumerne og de med dem nær forbundne Vestfyldinger, saa maa man formode, at de ei have været en Green af noget af de oplandske Fylker, men et disse fuldkommen sideoordnet Fylke, der er indvandret i sine Hjemsteder umiddelbar nordenfjeldsfra og ad en anden Wei end Naumerne, nemlig langs ad den store Elv igjennem Østerdalene. De have udgjort en Green — rimeligviis den mindst sterke — af den først indvandrede Afdeling af den norrøne Stamme. De have ei fundet Plads nordenfjelds ved Siden af de mægtigere Thrønder og Naumer, have derfor trukket sig op ad Orkadalen langs Orknaaen og ere gjennem den trange Nafardal (Næverdalen i det nuværende Kvifne Prestegjæld) komne syd over Dovrefjeld. De fandt her snart for sig en betydelig Elv (Glommen), der strømmede mod Syd, og maatte nu ganske naturlig falde paa at følge dennes Løb; thi jo længere de i denne Retning formaade at trænge frem igjennem de store Eløve, des bedre Bosteder kunde de vente at finde. Til Elven knyttede de paa en Maade deres Ekjebne; den blev under Vandringen deres Leder, deres beskyttende Guddom; — det var derfor ei at undre, at de af den toge deres Navn. Sydligt i Østerdalene finde vi et Álfrheimr eller Álfrheimsherad (nuværende Elverum); her har en Flok af Fylket slaaet sig ned, medens den større Deel fortsatte Weien mod Syden, og snart blev afflaaren fra de Tilbageblevne ved mellemkommende Naumer. Disse havde besat Elvens vestlige Bred; Alferne fulgte den østlige og kom saaledes endelig til dens Munding, hvor de vide, dyrkbare Strækninger indbød dem til at opslaa deres Boliger. Imellem Elvens Arme, nær den store Fos Sarpr (den slugende), synes Middel-punktet for deres Bosættelse at have været. Her, i Túnir (de dyrkede Marker, nuværende Tune), finde vi i gammel Tid en heel Samling af Gaarde, alle med Navnet Álheimar (de nuværende Alvim Gaarde); her, ved det senere Borg eller Sarpsborg, har uden Tvivl Alfernes Fylkestingsted været, hvilket senere blev det almindelige Lagthing for hele Viken; hertil grændsende er Ódinsey (Ódins D;

nutværende Dnso) og Þórshof (Thors Tempel; nutværende Those), — Gyne, hvis Navne vise, at de i Hedendommens Tider have staaet i religiøs Anseelse. Fra dette Middelpunkt har Fylket udbredt sig til begge Sider, især langs den frugtbare Kyst. Mod Norden synes en vidtloftig Skovstrækning omkring Foldens Bund længe at have dannet en Grændse mellem Alfer og Maumer; dette var Vingulmörk (den snoede Skov; af vingull, en Snoning), et Strøg, som efter at være bebygget — rimeligviis fortrinlig af Alfer, under hvis Rige det ogsaa stadigt findes at have hørt — oftere var et Tvistsens Gble imellem Alfheim's og Vestfolds Konger. Mod Syden udbredte Alferne sig efterhaanden paa hiin Side Svinesund, over Rysklandet langs Nordsøen, hvilket erholdt det betydningsfulde Navn Ránrike (Ránriki: Rans eller Havjudindens Rige), lige til en anden stor Elv, hvis Navn Gautelv — uden Tvivl tillagt den af Alferne — minder om disses Sammenstød med Goterne, eller, hvad der er det samme, om den norrøne Stammes Sammenstød med den tydske.

Om begge Stammers Sammenstød allerførst har fundet Sted netop paa dette Punkt, lader sig ikke med Visshed bestemme; ifkun maa man, af Grunde som ovenfor ere anførte, slutte, at dette en Tid lang har været deres vigtigste Sammenstøds punkt, og det Punkt, hvorfra den første alvorlige Fremtrængen af den norrøne Stamme paa den tydskes Grund er udgaaet. Ligesaa lidet lader det sig sikkert fastsætte, naar den norrøne Stamme i sin Udbredelse mod Syden har naaet denne det ældste og egentligste Nordrøvs sydligste Grændse; men vi have fundet Alferne (Plinius's Hilleviones) allerede ved Begyndelsen af vor Tidsregning talrigen bosatte i dette Strøg; vi have fundet ved samme Tid Navnet Norvegr (Plinius's Nerigos), hvilket bestemmer forudsætter et allerede tilsvarende Sammenstød imellem Norrøner og Sudrøner, imellem Nordrøvs og Sudrøvs; vi have endelig fundet Spor til, at allerede i det 1ste Aarhundrede efter Chr. den norrøne Folkestamme er begyndt at skrige stærkt ind paa de tydske Goters Gnemker; — vi kunne altsaa med god Grund slutte, at Stammen meer end eet Aarhundrede før vor Tidsregning har været spredt over hele Norge, og det i en ikke ganske ubetydelig Folkemængde.

Vi have fulgt den norrøne Folkestammes Spor fra Kjølen af til Volgaegnene og Asiens Grændser, hvor vi tro, at den allerede i det 6te Aarh. f. Chr. har været bosat. Over dens Tilværelse bagenfor denne Grændse af Sted og Tid hviler et uigjennemtrængeligt Mørke. Vi staa her saa at sige ved de europæiske Folkefærds fælles Udspring, hvor alt Enkelt og Bestemt taber sig for vort Blik i store utydelige Masser. — Dog selv paa disse kunne vi ei afholde os fra at kaste et Blik, idet vi atter søge hen til den Egn, hvorfra vi i Begyndelsen af vor Undersøgelse antog, at de europæiske Sprog vare udgangne, og som vi altsaa tillige maa ansee for de europæiske Folkefærds ældste Stammeland.

Midt igjennem Asien, omtrent i lige Afstand fra det indiske Hav og Nordishavet, hæver sig en Landryg af meer end 100,000 Kvadratmiles Fladeindhold. Dens Middelpunkt er Fjeldkjeden Tmaus eller Mustag, der udbreder sine Arme til alle Sider, idet den i Syden staaer i Forbindelse med Hindukosh og Himalaya; — i Sydvest med de armeniske Bjerge og Kaukasus; — i Norden med Musart-, Altai- og Uralbjergene. Dette uhyre Høiland, fra hvilket Asiens mægtigste Floder i forskellige Retninger udstrømme, omfatter i sit sydlige mest bjergige Strøg — omkring Hindukosh og Indus's Kilder — Jordklodens skønneste, af Naturen mest velsignede Egne; mod Norden udbreder det sig paa begge Sider af Musartbjergene i vidtstrakte, af store Sandørkener hyppig gjennemskaarne Sletter, der mod Norden begrændses af Altai, mod Westen sænke sig mod det kaspiske Hav og derpaa nordenom dette fortsættes i Ruslands vidtløftige Lavlande.

Fra hiint sydlige Strøg har man — og det vistnok med Grund — udledet hele Menneskeslægten's Oprindelse. At det er Middelpunktet for en mægtig Folkeart, som derfra har spredt sig til begge Sider over en stor Deel af Asien og største Delen af Europa, og som udgjør en næsten sammenhængende Række fra det indiske Hav til det atlantiske — det vise Sprogforholdene; og at det ligeledes i en fjærn Oldtid har været Udgangspunktet for en høiere aandelig Dannelselse, der siden paa Europas Grund herlig fremblomstredede, — derom giver Historien flere ikke utydelige Bink. Det er Oldtidens Iran.

Det nordligere Strøg, der synes skabt til Ophold for Nomader,

har stedse — i den fjærneste Fortid ligesom nu — været gjennemstrefet af vandrende Folkfærd paa meget forskjelligt Dannelsesstrin. Det er dette, som de gamle Iranier have benævnt Turan.

Fra det her beskrevne asiatiske Høiland viser Historien os alle hine mægtige Folkebevægelser at udgaa, som fra Tid til anden have givet Europa nye Beboere. — Vi have af Sprogforholdene kunnet slutte, at de derfra over hinanden fremvæltende Folkemasser maa henføres til tvende store Vætter, hvilke vi efter Landene, hvorfra de udsprang, have benævnet den iraniske og den turaniske. Hiin har medbragt den egentlige Spire til al europæisk Dannelse, medens denne kun med Vanskelighed har formaaet at hæve sig fra Nomadlivetets Naahed¹⁾. Deres Kamp med hinanden paa Europas Grund maa vi ansee som Fortsættelser af en ældre i Asien; og denne var overhoved en Kamp imellem Folkfærd med faste Boliger paa den ene Side og raa Nomader paa den anden, — en Kamp imellem Dannelse og Vildhed.

Men det var ikke denne store Kamp alene, som frembragte hine Folkebevægelser; det var ogsaa indvortes Krige i selve Iran og Turan, imellem hvers forskjellige Stammer. Følgen af disse Krige — der uden Tvivl have været stundom religiøse, stundom politiske — var, at iraniske Stammer udstødtes i Turan, og at turaniske trængtes deels af disse, deels af sine egne Stamforbandte til fjærnere Egne.

Asiens nordlige Sletter vare saaledes den første Dumleplads, hvor iraniske og turaniske Folkesværme i mangfoldige Actninger og Forholde krydsede hinanden. Snart forenede sig paa begge Sider de enkelte Stammer til fælles Forsvar mod deres naturlige Fiende; snart splittede de sig i indbyrdes Uenighed og sluttede sig enkeltviis til Fienden, for ved hans Hjælp at overvælde sine egne Beslægtede; — snart afflebes Turaniernes Vildhed under Berørelsen med indvandrede Iranier; snart forvildedes igjen disse under et langvarigt tvunget

1) Vi maa imidlertid bemærke, at ligesom endnu Asiatisks Beboere af turanisk Vætt henføres sig til tvende Hovedklasser: Tartarer i Vesten og Mongoler i Østen, af hvilke den første baade med Hensyn til Legeme og Aand staar høit over den sidste, — saaledes fandt i Oldtiden en lignende Adskillelse Sted; og vi kunne ingenlunde antage, at alle de turaniske Folkfærd, som oversvømmede Europa, stode raa et lige lavt Dannelsesstrin.

Nomadeliiv og jævnlig Forbindelse med raare Stammer. Naar nu hertil kom Blanding ved Egteskaber og den naturlige Indvirkning af en ubant Himmelegn og en forandret Levemaade, saa maatte efterhaanden mangfoldige Afændringer i Legemsudseende, Sprog, Seder og Regionsbegreber fremstaa, hvilke atter frembragte ligesaa mange nye Forholde.

I denne Gjæring see vi saaledes Oprindelsen til først større, siden mindre Forgreninger af de tvende sammenstødende uligeartede Folkemasser. Her sene vi de endnu raa Spires, hvoraf Europas Folkefærd igjennem forskellige meer og mindre ligeartede Stammer ere fremskudte, — Grundstoffet for omfattende Folkeklasser, der dog hver for sig i visse Særkjender og fortrinlig i Sproget vise sit Udspring fra en af de tvende store Vitter, fra Iran eller fra Turan.

Tumlepladsen for de gjærende Kræfter udvidede sig efterhaanden udenfor Høiasiens egentlige Grændser. Mod Westen aabnede der sig et Aflob, som paa begge Sider af det kaspiske og sorte Hav førte til Europa. Veien i Nord for disse Have — en fortsat Strækning af vide Sletter — laa mest aaben, og blev derfor hyppigst betraadt. Det nuværende Rusland blev i det Mindre, hvad Høiasien var i det Større. Her fortsattes Rivningen og Kampen imellem de forskellige Folkeklasser, som derved stedse meer og meer forgrenedes og adspredtes.

Imidlertid vedblev Gjæringen i Høiasien. Nye mere sammen- trængte og saaledes mægtigere Folketsværme væltede sig fra Tid til anden frem over de ældre. Følgen heraf blev deels nye Folkeafændringer, idet de ældre undertvungne Folkefærd blandede sig med deres Overvindere; deels Befolkningens videre Udbredelse mod Westen og Norden, idet hine vege for Trykket fra Østen og i modsat Retning, i fjærnere Egne søgte et Tilflugtssted for deres Selvstændighed. Dette fandt de dog som oftest kun for en Tid; og naar endelig det store Hav satte en uoverstigelig Grændse for deres videre Undvigelse, blev Undertrykkelse ogsaa deres sedvanlige Lod.

Saaledes fik Europa sin Befolkning, hvis overveiende og til Slutning paa de fleste Steder herskende Deel viser sig at være af iransk Mod. Hvad vi i Høiasien kun sene dunkelt som store, ube-

stemte, om hinanden væltende Folkemasser, fremtræder paa Europas Grund i sterkere Omrids, og disse blive atter meer og meer bestemte, alt eftersom Masserne skride længere mod Vesten, hvor selve Landet, splittet ved Fjælde, Floder og Have, afgiver skarper naturlige Grændser for de enkelte Folkestammers og Folkefærd's Bopæle, end Ruslands og Høasiens umaadelige Sletter.

Vi have, ved at efterspore Udgangspunktet for Europas Befolkning, tillige stræbt at forklare de almindeligste Særshyn ved dens gradvise Udbredelse. En Oversigt over denne med Hensyn til de enkelte hinanden følgende Folkelasser med deres Hovedforgreninger vil maaskee lade os klarere og i bedre Sammenhæng opfatte den Folkestammes Bevægelser, der udgjør det egentlige Emne for nærværende Undersøgelse. Udbyttet af forudgaaende Efterforskninger maa tildeels tjene til Grundlag for den nu følgende Skildring, der saaledes i mange Stykker kun bliver en Gjentagelse i Korthed af hvad ovenfor vidtløftigere er udviklet.

Vi maa af hvad der er sagt om Udbredelsen af Europas Befolkning i det Hele slutte, at de Folkefærd, som vi finde fra gamle Tider henkastede i de nordligste og vestligste Strøg af vor Verdensdeel, i et endnu ældre Tidspunkt have beboet østligere og sydligere Egne, — at de, forsaavidt ikke ældre Slægter aldeles skulde være undergangne, ere vor Verdensdeels Urbeboere.

Betragte vi nu med Historien som Veileder Forholdene i Europa, saa opdage vi i dets Udkanter tvende Folkestammer, som der fra umindelige Tider have haft hjemme: Ibererne i Sydvest og Finlapperne i Nord. Af hine finde vi nu for Tiden kun en ubetydelig Bevægelse tilbage, nemlig Baskerne (selv benævne de sig Guskaldunan) i de pyrenæiske Bjergegne. Finlapperne vandre, som bekendt, vidt adspredte omkring i det nordligste Norge, Sverige og Rusland. Om disse tvende Folkestammers Oprindelse og Indvandring veed Historien Intet at berette. Finlappernes Sprog viser imidlertid tydelig, at Folket henhører til den turaniske Art, og Baskernes giver grundet Formodning om, at det Samme har været Tilfældet med Ibererne¹⁾. At de store Bevægelser i Høiasien først

¹⁾ Rasks Saml. Afh. I 7. II 369.

have bragt turaniske Folkesæd til at søge mod Vesten, er ogsaa ifølge disse Bevægelses Marsag ganske rimeligt. Begge Folkestammer have bevistlig i Oldtiden udstrakt sig videre end nu, idet nemlig, endog i en historisk Tid, Iberer have været udbredte over hele den pyrenæiske Halvø, en stor Deel af Frankrige (det gamle Aqvitania, tilligemed Kystlandet langs Middelhavet), samt den nordvestlige Deel af Italien (Liguria¹); — og Finlapper have flakket om i den nordlige og indre Deel af det nuværende Finland²). Der er altsaa Grund til at antage, at disse Folkestammer, og maaskee andre nu forsvundne, med dem nær beslægtede, alle af turanisk Art, have været hele Europas ældste Beboere, ligesom og at de iberiske Stammer have strakt sig over de sydligere, de finlappiske Stammer over de nordligere Egne af denne Verdensdeel. Begge have uden Tvivl i deres Indvandring fulgt Veien nordenom det kaspiske Hav. Ibererne, et sterkt og tappert Folk, modtog tidlig — dog som det lader mest ved ydre Paavirkning og Blanding med senere Indvandrede — en noget høiere Dannelses. Om Finlapperne er det derimod ei bekjendt, at de nogenstinde have hævet sig over Nomadelivet, ligesaa lidet som at de have udmerket sig ved krigerisk Kraft.

Den næste Folkestrøm, som fra Osten af har fremvæltet sig over Europa, er Kelterne af iranisk Art. De udgjorde en meget stor Folkeklasse, omfattende flere efter hinanden følgende mægtige Stammer. Deres Indvandring i Europa ligger langt forud for alle historiske Efterretninger om denne Verdensdeel; allerede de ældste af disse vise os keltiske Stammer som den herskende Befolkning i Europas vestligste Egne. De have fulgt Veien nordenom det kaspiske og sorte Hav, trængt ind imellem Lapper og Iberer, skudt hine mod Norden, disse mod Syden, og saaledes efterhaanden besat hele det mellemste Europa fra Tanais af lige til det atlantiske Hav. Den vestligste, altsaa først fra Asien udgangne, Stamme af dem vare Gallerne, den østligste Kimmiererne eller Kimbrerne, hvilke endnu lige til omtrent 700 Aar før Chr. havde deres Sæde i Egnene ved det sorte Hav's nordlige Kyst. Det er utvivlsomt, at Kelterne fra Osten have medbragt

¹) Abdelungs Mithridates II 9 12.

²) See ovenfor S. 116.

Spirer til en høiere aandelig Dannelse, hvilke imidlertid aldrig naaede nogen udmerket Grad af Udvikling. De forkuedes nemlig, imedens Folkeklassen endnu i de af den besatte Lande var herskende, ved en streng Kasteinddeling og et hemmelighedsfuldt Religionsystem; og siden kvaltes de enten ganske under et fremmed Tryk, eller tabte efterhaanden sin Eiendommelighed under Indflydelse af en fremmed Dannelse, som de maatte tjene til Grundlag.

Af langt høiere Betydning i Menneskehedens Udviklingshistorie er en anden Folkesværm af iranisk St, som enten samtidig med Kelterne, eller idetmindste neppe meget sildigere, udbredte sig fra Asien; det er den saakaldte thrakiske Folkeklasse. Dens Indvandring i Europa i en forhistorisk Tid foregik sandsynligviis syd om det kaspiske og sorte Hav, over Forasien. Langsomt og i mange paa hinanden følgende Smaahobe stred den langs Middelhavets Nordkyst frem imod Vesten, tildeels over ældre iberiske og keltiske Beboere. Dens tre Hovedstammer: den græske, den italiske og den illyriske eller getiske, spredte hver for sig i flere Forgreninger, omfattede en Mangfoldighed af mindre Folkfærd. Den thrakiske Folkeklasse har sikkert paa meget nær ikke kunnet maale sig i Folkestyrke med den keltiske; men den blev alligevel ved aandelig Kraft i Tiden dennes Behersker. Det var især den græske Hovedstamme, som paa Grund af flere sammenvirkende Omstændigheder efterhaanden hævede sig til et saa høit Standpunkt af aandelig Udvikling, at den maa ansees for ikke alene sine Stamforvandedes, men for alle europæiske Folkfærds Lærer. De italiske Romere vare Grækernes Lærlinger og spredte ved deres Erobringer græsk Dannelse over hele det vestlige Europa, som endnu i Beboernes Sprog (de saakaldte romanske, fra Latinen stammende) har et talende Vidne om den thrakiske Folkelasses mægtige Indflydelse.

Ved det Tidspunkt, da Historien kaster sit første Lys over Europa, see vi en ny Folkesværm at styrte frem fra Asien: Skytherne nemlig af turanisk St. Fortrængte fra det indre Asien af de krigeriske Massageter toge de Veien ovenom det kaspiske Hav og stødte ved Indtrædelsen i Europa paa de i Nord for det sorte Hav boende keltiske Kimmerier. Disse maatte, henved 700 Aar før Chr., efter en haardnakket Kamp vige sine Bopæle og ty mod Vesten, hvor de

deels kastede sig over ældre keltiske Beboere og fortrængte eller undertvang dem, — deels i en nordligere Retning, i Nordtyskland og en stor Deel af det skandinaviske Norden, udbredte sig over de svagere og raare lappiske Folkesfærdes Gæmmer. Men Skytherne indtog Kimmeriernes gamle Sæde i Nord for det sorte Hav, og spredte sine Stammer over det hele vidtløftige Strøg imellem Tanais i Øst og Donau og de karpatiske Bjerge i Syd og Vest. Kun de af dem, der boede Thrakerne nærmest, hævdede sig under Opholdet i disse Egne til at blive Agerdyrkere; Hovedstammen levede paa Nomadeviis paa de store indre Sletter.

I de turaniske Skythers Spor fulgte tvende iraniske Folkesværme: Germanerne og Sarmaterne, hvilke allerede i det 6te Aarhundrede før Chr. omsluttede Skytherne mod Norden og Østen. De germaniske Stammer, der maa antages at være gangne forud, strakte sig i en lang Række, gennem det midterste Rusland og Polen, fra Volga indtil Beirelen, — gennem Egne, som de uden Tvivl have fundet gennemstreifede af lappiske Jægerstammer, hvilke efterhaanden ere undbegne mod Norden. Sarmaterne, de slaviske Folkesfærdes Stamfædre, opfyldte Sletterne i Øst for Tanais og nord om det kaspiske Hav, hvilke rimeligviis efter Skythernes Indrykken i Europa have ligget saa godt som øde. Deres iraniske Herkomst uagtet vare begge Folkeklasser dengang ved et langvarigt Nomadeliv nedsunkne i en forvildet Tilstand, under hvilken dog hos den germaniske de fra Østen medbragte herlige Spirer til en højere Dannelse ingenlunde udslukkedes. De germaniske Folkesfærd savnede kun et fast Hjem for at hæve sig til et mere ordnet Liv, medens de slaviske, maaskee paa Grund af mindre gunstige ydre Omstændigheder, heri stedse bleve staaende langt tilbage.

For det første havde disse iraniske Folkesværme Plads nok til at udbrede sig uden at forstyrre Skytherne. Disse vedbleve derfor i det hele Tidsrum fra Aar 700 til Aar 400 før Chr. at være Hovedfolket i Landene nordensfor det sorte Hav, medens til samme Tid den thraakiske Folkeklasse meer og meer udbredte sig i Landene ved Middelhavet, og den keltiske hevdede og udviklede sit Herredømme i

det midterste, vestlige og tildeels nordlige Europa paa de ældre Ibe-
rers og Lappers Befolning.

Disse Forholde forrykkedes dog snart. Nye Omvæltninger i
Hvassien dreve de turaniske Alaner mod Westen. Idet deres talrige
og krigeriske Stæder (omtrent ved Aar 400 før Chr.) paa det hele
Strøg fra Volgas midterste Egne lige ned til det kaspiske Hav væltede
sig ind over de sarmatiske og germaniske Folkestammer, opstod
blandt disse en almindelig Bevægelse. Den østligst boende Stamme
af den germaniske Folkelaske splittedes. En Green af den — Nord-
mændenes Stamfædre — undveg mod Norden; en anden Green
— Roxolanerne — tyede mod Syden og sluttede sig til de sarma-
tiske Stammer. De mere vestlig boende germaniske Folkfærd, som
udgjorde den tydske Stamme, søgte derimod at undgaa det truende
Stød ved at trække sig endnu længere mod Westen.

Sarmaterne med de germaniske Roxolaner i Følge trængtes
ved Trykket af Alanerne vest over Tanais ind paa Skythernes
Gnemerker. Dette bevirkede en fuldkommen Omstyrkelse af Skythernes
Herredømme. Tilbagetrængte i Westen af de thrakiske Geter, og
nu tillige i Østen overvældede af Sarmaterne, undvege de mod
Norden. Langs Dnieper og Dyna trak de sig imellem den tydske
Folkestamme og Alanerne til det nordlige Rusland, hvor de ud-
bredte sig over Landene i Øst for Østersøen, og bleve Stamfædre for
de der boende tshudiske Folkfærd. Kun en liden Afdeling af
dem vedligeholdte sig endnu i et Par Aarhundreder som selvstændigt
Folk i de gamle Hjemsteder ved den mæotiske Sø.

Denne store Omvæltning, der maa antages at være foregaaet i
det 4de Aarh. før Chr., havde de vigtigste Følger. Imedens Ala-
nerne i lang Tid forbleve paa de engang vundne Gnemerker paa Ta-
nais's Østside, spredte sig Sarmaterne eller Slaverne og de med
dem forbundne germaniske Roxolaner ikke alene over de forhen af
Skytherne besatte Egne, men endog videre mod Westen og Norden.
Roxolanerne toge deres Sæde ved Dnieper, holdt sig her længe, først
under mere udstrakte, siden inden snevrere Grændser, og bleve Stam-
fædre for de senere egentlige Russer. I Vest og Nord for dem ud-
bredte sig de slaviske Folkfærd, idet de paa den ene Side, for-

trængende Kelter og Thraker, besatte de nedre Donaulande, og paa den anden Side, trængende Skytherne foran sig mod Norden, spredte sig over det vidtløftige Strøg imellem Weixel og Wolgas Kilder.

Ved Slavernes Udbredelse i disse Egne blev den mægtige tydske Folkestamme, der allerede ved Alanernes Fremtrængen og senere ved Skythernes Undvigelse var sat i Bevægelse mod Westen, trykket videre i denne Retning. I det 4de Aarh. før Chr. udbredte den sig i Nordtydskland. Den nedertydske Green (de egentlige Teutoner) i Spidsen, følgende Elbens og Weserens Løb, besatte det nordvestlige Land imellem Rhinen og Østersøen. Den gotiske Green, i fornævntes Spor, sad allerede før Aar 300 før Chr. paa Østersøens Sydkyst ved Weixels og Oders Munding. Den overtydske Green (de egentlige Svever) endelig, der synes at have sluttet Toget, drog ad en noget sydligere Wei igjennem de øvre Weixelegne til Landene om den øvre og midterste Oder, paa hvilket sidste Sted dens Hovedsæde længe synes at have været. De keltiske Folketærd — især af den kimbriske Stamme —, som tilforn havde hele dette Strøg inde, maatte vige for de Nykomne og fandt først paa hiin Side af Rhinen og Nordsøen i Westen, samt paa hiin Side af de skovrige Høider, som strække sig midt igjennem Tydskland, mod Syden, et Tilflugtssted, hvor de endnu en Stund forsvarede deres Selvstændighed.

Den tydske Folkestamme var saaledes indtrængt i Europas Middelpunkt. I Osten havde den de tschudiske og slaviske Folketærd i Ryggen, og mod Westen hindredes den af de i Gallien sterkt sammentrængte Kelter fra at overskride Rhinen. I Norden derimod udbredte dens gotiske Green sig snart over Østersøen, og besatte, efter de ældre keltiske Beboeres Fortrængelse, det sydlige Sverige og hele Danmark; og i Syden overvældede endelig (i det 1ste Aarh. før Chr.) dens overtydske Green de keltiske Folketærd, der endnu boede paa Donaus Nordside, saaledes at denne Flod nu blev Sydgrænsen for den tydske Stammes Enemarker. Det romerke Riges Magt reiste nemlig her, ligesom ved Rhinen i Vest, en Dæmning, hvilken de tydske Folketærd i et Par Aarhundreder ikke mægtede at gjennembyrde.

Hidtil ere alle de Folkebevægelser, som vi have seet at forandre

og ryste Forholdene i Europa, umiddelbar udgangne fra Osten. Men den Folkebevægelse, som hernæst følger, og som i sine Virkninger ei er iblandt de mindst merkelige, udgik nærmest fra Norden og forarsagedes ved Sammenstødet imellem de tvende Hovedstammer af den germaniske Folkeklasse.

Den østligere af disse var i Volgaegnene ved Alanernes Anfald bleven splittet, og en Deel af den havde taget Veien mod Norden. Dette var den norrøne Stamme. Langs Floden Dvina, ovenom de store russiske Indsøer, i det Hele paa Nord siden af Tschuderne, kom den omtrent 300 Aar før Chr. deels over den botniske Bugt, deels nord om samme til den skandinaviske Halvøs nordligere Egne. Sviarne satte sig ved Østersøen; de egentlige Nordmænd — den sterkere Green — udbredte sig i Vest for Kjolen nordenfra over Norge, som de ved Begyndelsen af vor Tidsregning havde besat til dets sydligste Grændse.

Den skandinaviske Halvøs sydlige Deel var imidlertid over Østersøen tagen i Besiddelse af tydske Goter. De tvende germaniske Stammer modtes saaledes atter her efter en lang Adskillelse, og den norrøne begyndte snart at trænge ind paa den tydskes Egnemerker. De tydske Goter vege, da Trykket fra Norden blev dem for haardt, efterhaanden tilbage over Østersøen til deres Forbandede, paa Tydslands Nordkyst og ved Veirelen. Imellem Aar 100 og 300 efter Chr. udbredte den norrøne Stamme sig ikke alene over den skandinaviske Halvøs sydlige Deel, men og over de danske Der. De til den modsatte Side undvigende Goter sammentrængtes først i det Indre af det nuværende Polen, hvorfra de trykkede de overtydske Folkefærd imod det romerske Riges Grændser; siden brøde de selv ind over disse, besatte Dacia og udbredte sig i det 4de Aarh. som det herskende Folk over Landene imellem Østersøen og det sorte Hav, imellem Donau og Don. Den Hærelse, som herved frembragtes, strakte sig ikke alene til de overtydske, men ogsaa til de nedertydske Folkefærd; og den forøgedes ved den norrøne Stammes fortsatte Fremtrængen i Landene paa Østersøens nordvestlige Side.

Til denne almindelige Gjæring i den tydske Folkestamme kom nu mod Slutningen af det 4de Aarhundrede efter Chr. et mægtigt Stod

fra Osten. De vilde Huner, en turanisk Folkestamme, nær beslægtet med Nutidens Mongoler, havde allerede fra Begyndelsen af vor Tidsregning vist sig i Nyggen paa Alanerne i Egnene paa det kaspiske Hav's nordøstlige Side¹⁾. De vare imidlertid i de følgende 300 Aar knap bemærkede af de europæiske Folkfærd. Men imod Slutningen af det 4de Aarh. vendte de sig mod Vesten og styrtede med uimodstaaelig Kraft over Alanerne ved Volga. Disse vege over Don og væltede sig i Flugten ind paa Goterne, som atter maatte søge sin Redning deels ved at trække sig mod Vesten, deels ved at overskride Donau og tage sin Tilflugt paa romersk Grund. I denne almindelige Tummel gjennembrøde de tydske Folkfærd ogsaa det romerske Riges Grændser ved Rhinen, og Burgunder i Syden, Franker i Norden trængte ind i Gallia.

De slaviske Vender havde allerede benyttet Goternes Tog imod Sydost til i det 2det Aarh. efter Chr. at besætte de blottede Egne ved Weixelens Munding. Lettiske Stammers Udbredelse i Littauen og det østlige Preussen bidrog til deres videre Fremrykken mod Vesten, og Hunernes Indfald gav hertil et endnu kraftigere Stød. Fra nu af spredte de sig med hurtige Skridt langs Østersøens Sydkyst over det nordøstlige Tydskland, der meer og meer forlodes af de ældre tydske Beboere, hvilke droge sig mod Syden og Vesten.

Til al den foregaaende Forvirring kom endelig i Midten af det 5te Aarh. den huniske Konge Attilas merkverdige Tog, der mægtig bidrog til at omstyrte de tidligere bestaaende Forholde i det midterste, sydlige og vestlige Europa. Men Forvirringen havde nu ogsaa naaet sit høieste Punkt. Efter Attilas Død og Hunernes Tilbagestriden mod Asien begyndte i det 6te Aarhundrede Gjæringen meer og meer at sætte sig, og en ny Tingenes Orden at indtræde. De tydske Folkfærd, som havde fæstet Fod paa det vestlige romerske Riges Grændser, begyndte, efter at have omstyrtet den sidste svage Rest af dette Rige, at ordne sig i forskjellige Stater. Ostgoterne og siden Longobarderne stiftede Riger i Italien; Frankerne og Burgunderne ligesaa i Gallien; Westgoterne i Sydgallien og Spanien; Vandalerne i Nordafrika. I selve Tydskland dannede

¹⁾ Thunmann Unters. über d. Gesch. d. östl. Eur. Völker S. 24 f.

overtydskle Alemanner, Svever og Bairer Stater i Syden, medens i Nordvest de nedertydskle Folkfærd med Sakerne i Spidsen sluttede sig nærmere sammen og dannede saaledes en Dæmning mod Slavernes videre Udbredelse paa denne Kant.

Disse vare imidlertid trængte frem lige til Elben, og deres Tryk fra Osten paa de her boende Saker, i Forening med den norrøne Stammes Fremskriden fra Norden i de tydske Biteres og Anglers Bopæle paa den jydskle Halvø, havde allerede i Tidsrummet fra Midten af det 5te til Midten af det 6te Aarhundrede bevirket den store angelsaxiske Udvandring til Britannia, ved hvilken denne Os sydlige Deel i Stedet for den ældre keltiske fik en ny tydsk Befolkning. Men hermed satte Bevægelsen sig ogsaa i disse Egne. Eideren blev den stadige Grændse imellem den norrøne og den tydske Stamme; og mod Osten fortrængte denne sidste efterhaanden, skjønt langsomt, Slaverne fra største Delen af deres nyerhvervede Besiddelser paa Østersøens Sydkyst.

I det vestlige Europa vare saaledes de store Folkevandringer til Ende; thi Nordmændenes Toge i Tidsrummet imellem det 8de og 11te Aarhundrede, — skjønt de foranledigede nye Staters Oprettelse (flere saakaldte danske Rigers i England og ostmanniske i Irland, Hertugdømmet Normandies i Frankrige, Kongeriget Siciliens i Italien og det russiske Riges blandt Slaverne) og heller ikke for Næsten vare uden Indflydelse paa de Folkfærdes Udvikling, hvilke de rammede, — havde dog mere Charakteren af almindelige Grobringstoge end af egentlige Folkeflytninger. De kunne overhoved blot betragtes som driftige Foretagender af enkelte Krigerflokke, der mest søgte Væventyr og Bytte. I de nyoprettede Stater antog derfor ogsaa Grobverne meget snart de Dverbundnes Sprog og Seder, og smeltede inden een eller to Menneskealder saaa godt som ganske sammen med disse.

Ovenstaaende forte Oversigt over Gangen i Europas Befolkning vil lette os den sidste Deel af nærværende Undersøgelse, — Besvarelsen nemlig af det Spørgsmaal: Var Norge befolket før den norrøne Stammes Indvandring? og i saa Fald af hvilke Folkfærd?

Tydelige Bink i Historien have ladet os slutte, at nærmest tydske Folkeskærd og for dem keltiske have været den norrøne Stammes Forgjængere som Beboere af Danmark og det sydlige Sverige; -- men hvorvidt dette ogsaa har været Tilfældet med Norge og det nordlige Sverige, derom lader Historien os i en fuldkommen Uvisshed. Her maa vi søge Hjælp fra en anden Kant.

Det er noksom bekjendt, at der i alle de tre nordiske Riger Tid efter anden af Jorden opgraves en Mængde Fortidslevninger, hvis Alder for en stor Deel maa antages at stige høit op over hine Landes Historie. Disse Oldsager, der fortrinlig findes i de hendsede Slægters Grave og for det meste bestaa af Redskaber og andre Ting, der i Livet have tjent til Nytte eller Prydelse, kunne, idet de betegne de Folkeskærd's Levemaade og Dannelsestrin, hvilke de have tilhørt, tillige ved Sammenligninger brede Lys over deres Folkeslægtskab. Vel er det først i de nyeste Tider, at man har begyndt at betragte hine Sager fra et saadant Standpunkt med fornøden Kritik, og det er høist sandsynligt, at en fortsat Sammenligning, understøttet af Naturvidenskaberne, vil opklare meget, der endnu er dunkelt; imidlertid synes det allerede Opdagede at hjemle enkelte Slutninger, som for nærværende Undersøgelse ere af høi Vigtighed.

De i Jorden fundne Oldtidslevninger kunne henføres til tre Hovedklasser.

I. Den første indeholder Sager fra en Tidsalder, da Bearbejdelsen af Metallerne endnu var ubekjendt i Norden, men Indbyggerne til sine Redskaber fortrinlig betjente sig af Steen, som de imidlertid vidste med stor Færdighed at behandle. Smykkerne fra denne Tidsalder findes at være af Been eller Havn. Gravstederne ere Jordhøie, i hvis Indre det egentlige Gravkammer almindelig udgjør en langagtig Fiirkant; Stene opreiste ved Siden af hinanden danne Væggene og andre tværoverliggende Taget; en Steenlægning fra en af de lange Vægge til Høiens Yderkant danner paa en Maade Kammerets Indgang, saaledes at det Hele omtrent faar Udseende af et Halvkors eller romersk T, en Omstændighed, der har givet flere Oldtidsforskere Anledning til at benævne disse Grave Halvkorsgrave. Ubrændte Menneskebeenerader, oftest flere i hver Grav, findes i en liggende eller siddende Stilling

langs Gravkammerets Vægge, og hos disse Beentrader findes tilligemed Steensager undertiden raat arbejdede Kruffer af brændt Leer. Hvad Steensagerne for øvrigt angaar, da maa bemærkes, at de bære Præget af snarere at have tjent til Redskaber for et af Jagt og Fiskeri levende fredeligt Folk, end til Vaaben for krigeriske Stammer¹).

II. Den anden Klasse omfatter Sager fra en Tidsalder, da Nordens Beboere kjendte Brugen af Kobberet, men ei af Jærnet. Her finder man allerede sterkt i Dine faldende Spor af betydelige Fremskridt i Dannelse. Det er ikke nok, at man har forstaaet at bearbejde Kobberet; man har ogsaa forstaaet at hærde det ved Tilfætning af Tin og behandle dette Blandingsmetal (Bronce) for det tilsigtede Diemed med en ikke ringe Grad af Kunstfærdighed og Smag. Vaabene — Sverd, Spyd, Stridsøxe og Skjold — fremtræde her som usejlbare Vidner om, at Folket har været krigsvant; og velarbejdede Redskaber samt Stykker af Huusgeraad, ligesom og skjøne Smykker af Bronze og Guld (Sølv synes endnu at have været denne Tidsalder fremmed), vise os det tillige som førende et mere ordnet huusligt Liv og som pragtelskende. Gravstederne, som indeholde disse Broncesager, ere af en anden Besskaffenhed end de fra Steenalderen. Gravkammeret er i sig selv meget mindre, skjønt det ofte dannes af store Stene. Det indeholder ved Siden af Vaaben, Redskaber og Smykker ogsaa Afseurner af Leer, hvilke vidne om Ligenes Forbrænding som en i denne Tidsalder vedtagen Skik.

III. Den tredie Klasse tilhører en Tidsalder, da Jærnet var be-

¹) Over denne Klasse af Oldsager findes nøiagtige Beskrivelser og Afbildninger i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I 421—439, og i Professor E. Nilssons Udkaft til Jagtens og Fiskeriets Historie paa den skandinaviske Halvø, en Indledning til hans skandinaviske Fauna, hvilken Afhandling, forsaavidt den angaar bemeldte Oldsager, ogsaa findes oversat i Urda, et norsk antikvarisk-historisk Tidsskrift I 249—273. Prof. Nilsson har især Fortjenesten af at have med stor Skærpsindighed oplyst Brugen af de forskellige Steenredskaber gjennem Sammenligning med lignende Stykker, der endnu anvendes i det daglige Liv hos vilde Folketærd i Amerika og paa Eydhavsøerne. Han har endnu yderligere udviklet sine Meninger om denne Gjenstand i sit fortjenstfulde Skrift Skandinaviske Nordens Urinvånere, (udkommet i tre Hefter Christiansstad 1838—39). Med Hensyn til Tydsland findes fortrinlige Oplysninger om denne Klasse af Oldsager i G. C. F. Lischs Friderico-Francisceum (Leipzig 1837).

kjendt og brugtes til de almindeligste Vaaben og Redskaber, medens derimod Kobberet og Bronzen kun anvendtes til Smykkesager og sjældnere Stykker af Høusgeraad. Først i denne Tidsalder fremtræder med Bestemthed Sølvbet som almindelig brugeligt. Gravstederne, hvori denne Klasse af Oldsager forekommer, ere store Høie af Jord eller sammenkastede Stene, i hvilke der findes et Gravkammer af meget forskjellig Størrelse, ofte tømret af Træ. Ligene findes undertiden at have været heilagte ubrændte, oftest at være brændte, og i saa Tilfælde Afken samlet i Krukker af Steen eller Leer. De med den Døde nedlagte Gjenstande — Vaaben, Redskaber og Smykker — ere mange og meget forskjelligartede; de vidne i det Hele om en mere mangesidig Kunstfærdighed end de fra den næst foregaaende Tidsalder. Denne Klasse af Oldsager strækker sig ind i ikke alene den historiske, men ogsaa den christelige Tid, medens de tvende andre maa ansees med Hensyn til bort Norden som forhistoriske.

Med disse tre Klasser af Oldsager opstaar naturlignvis først det Spørgsmaal: ere de Levninger efter een og samme Folkestamme paa forskjellige Trin af Dannelse? eller ere de Levninger fra flere Folkestammer, hvilke den ene efter den anden have dannet Nordens Befolkning?

De hidtil bekjendte Erfaringer synes afgjørende at tale for den sidste Mening. Der findes nemlig intet bestemt Spor til en gradvis Obergang fra den ene Dannelsesstilstand til den anden. Skulde de ommeldte Klasser af Oldsager antyde en Udvikling af Dannelse hos een og samme Folkestamme, da maatte en vis Eiendommelighed sees at gaa igjennem dem alle. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Enhver, der med Opmerksomhed betragter de indbyrdes samsvarende Stykker fra de tre Tidsaldere, vil lettelig i de mest almindelige opdage en Forskjellighed i Form, Indretning og Forziring, der ingenlunde kan ansees for udelukkende betinget af den forskjellige Materie, hvoraf de ere forfærdigede. En Kniv, en Spydspids eller en Pileod fra Steenalderen er i Formen oisynlig forskjellig fra de tilsvarende Stykker i Kobberalderen; og sammenligner man atter Sverdets, Spydodden og Kniven fra sidstnævnte Tidsalder med det Tilsvarende i Jernalderen, da vil man finde Uligheden næsten endnu meer i Dine faldende. Her-

til kommer den allerede antydede Forskjel i Begravelsesmaaden og Gravstedernes Indretning, hvori heller ikke nogen gradviis Overgang synes at finde Sted. Endelig har en af vort Nordens berømteste Naturkyndige, den svenske Professor S. Nilsson, ved nøiagtig at undersøge Menneskehovedskaller fra de tvende første Tidsaldere, fundet disse saa væsentlig forskjellige baade indbyrdes og fra Hovedskallerne af den Folkeklasse, som nu danner det skandinaviske Nordens herskende Befolkning, og hvilken det tredie Slags Oldsager beviseligen tilhøre, at han ikke har taget i Betænkning paa det Bestemteste at erklære dem for Levninger af tvende indbyrdes og fra denne sidste forskjellige Folkeklasser, hvilke den ene efter den anden tidligere have beboet vort Norden.

Nilsson har videre, til saa høi Grad af Sandsynlighed, som man i en saadan Materie synes at kunne vente, godtgjort, at Steenoldfagerne tilhøre lappiske Folkefærd (efter hans Venevnellesmaade: den hyperboræiske Stamme eller Polarstammen); Kobber- eller Bronzeoldfagerne derimod keltiske. Hans Grunde for denne Paastand ere deels hentede fra selve Oldfagernes Beskaffenhed, deels fra Gravstedernes Indretning, i hvilke de findes, deels endelig, og det fortrinlig, fra den paafaldende Lighed, som Hovedskallerne fra begge disse Tidsaldere have med Hovedskallerne af endnu tilhørende Folkefærd af den lappiske og keltiske Klasse¹⁾.

De tydske Oldgranskere have vistnok i Almindelighed en anden Mening med Hensyn til de her omhandlede tre Klasser af Oldsager, hvilke ogsaa findes i deres Fædreland, især i Nordtyskland. De antage dem vel for Levninger efter tre paa hinanden følgende Folkeklasser; men idet de lade den første Klasse (Steenfagerne, der egentlig

¹⁾ Alt dette findes udførlig og nøiagtig udviklet i S. Nilssons ovennævnte Skrift *Skandinaviske Nordens Urinvånare*. De Sammenligninger imellem ældre og yngre Hovedskaller, som han med Hensyn til den første Klasse har anstillet, ere saa mange og i Resultaterne saa bestemte, at de formeentlig sætte Urbeoernes lappiske Herkomst udenfor al Tvivl, endogsaa i Mangel af andre Beviser. Hvad den anden Klasse angaar, da kunde maaskee siges, at hans Sammenligninger imellem Hovedskallerne endnu ere for saa til deres at udbrage bestemte Slutninger; men her ere disse Sammenligninger ikke heller at ansee for andet end en yderligere Bekræftelse paa hvad man af andre Grunde, som nedenfor nærmere skulle berøres, i denne Sag med Sikkerhed kan slutte.

have hjemme i de af Tydskerne saakaldte Hünengråber, hvilke fuldkommen svare til Nordens saakaldte Halvkorsgrave) tilhøre en Urbefolkning af uvis Herkomst, henseøre de den anden Klasse (Kobber- og Broncesagerne) til de germaniske Beboere, og endelig den tredie (Jærnsagerne) til den slaviske Befolkning, hvilken, som ovenfor er viist, var den herskende i det nordlige, især nordøstlige Tydskland fra det 5te til det 12te Aarhundrede efter Kristus¹).

Imod denne Mening tale imidlertid, foruden det allerede anførte, flere saare vegtige Grunde. Hvad nemlig den anden Klasse angaar, da findes i Historien intet Spor til, at de germaniske Folkeskæder, som Tydsklands Befolkning, have brugt Kobberet til Vaaben og Redskaber; Tacitus's Udsagn maa endog saa overbevise os om, at, idetmindste til hans Tid, Jærnet har været det almindelig brugelige haardere Metal blandt Tydskerne²). Derimod omtale flere gamle Historieforfattere udtrykkelig, at Kelterne lige til henimod Begyndelsen af vor Tidsregning brugte Sverd, Hjelme, Spyd og flere Vaaben af

¹) Denne Mening er udviklet af Lisch i hans ovenomtalte Verk Friderico-Franciscum, der indeholder en med gode Afbildninger ledsaget Beskrivelse over den vigtige Oldsamling i Ludwigslust i det Mecklenburg-Schwerinske.

²) Jeg er saa langt fra med Lisch (Friderico-Franciscum p. 36—40) at kunne ansee Tacitus's Udtryk som noget Vidnesbyrd for de gamle Tydskeres Brug af Kobberet til Vaaben, at jeg meget mere netop deri finder et afgjørende Beviis for, at Jærnet har været deres Metal. Vi ville betragte Tacitus's egne Ord. Efter at han har omtalt Sjældenheden af ædle Metaller blandt Germanerne og den lidende Priis, som største Delen af Folket satte derpaa, siger han (Germ. 6): Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladii aut majoribus lanceis utantur. Hastas vel ipsorum vocabulo frameas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent. At Forfatteren her beviser sin Paastand „at Germanerne ei havde Overflod paa Jærn“ af den sparsomme Anvendelse, de gjorde deraf til deres Vaaben, forekommer mig at være aabenbart. De brugte sjælden, siger han, Sverd eller store Spyd (naturligvis i hans Tanke, fordi der til disse Slags Vaaben udfordredes meget Jærn); derimod brugte de mindre Spyd med en smal og kort Jærnsod. I denne Sammenhæng at forklare Udtrykket ferrum, som bruges om Odden paa framea, ved en Od af Kobber eller Bronze (hvilket Lisch gjør), eller i det Hele at slutte fra Germanernes Sparsomhed i Anvendelsen af Jærnet til deres hyppigere Brug af Kobberet, — forekommer mig i højeste Grad tvunget, for ikke at sige urimeligt, saa meget mere som Tacitus hverken paa dette Sted, eller, saavidt jeg har kunnet opdage, nogensteds i hele sit Skrift om Germania nævner et Ord om Brugen af Kobber eller Bronze hos de gamle Tydskere.

Kobber¹⁾. Desuden er det en bekjendt Sag, at Baaben af Bronze, fuldkommen lignende dem, som man finder i Nordtysklands og det skandinaviske Nordens Gravsteder, ogsaa opgraves, og det hyppig, i Norditalien og Sydfrankrige — altsaa i Lande, hvor man veed, at den germaniske Folkeklasse ikke har været førend i en Tidsalder, da Bronzen overalt i Europa til saadant Brug, som det her omhandlede, var veget for Jærnet; men hvor man tillige veed, at den keltiske Folkeklasse fra urgamle Tider har været bosat²⁾. — Man har saaledes al mulig Grund til at ansee denne Klasse af Oldsager for ugermanisk, for ei at tilhøre Tydskerne, men derimod deres Forjængere Kelterne.

Hvad den tredie Klasse angaar, da vil endog kun et løseligt Blik paa de i Nordtysklands Gravhøie saa hyppig forefundne saakaldte slaviske eller vendiske Oldsager lettelig overbevise os om, at disse paa det nøiagtigste ligne de Oldsager fra Jærnalderen, som i stor Mængde opgraves over hele det skandinaviske Norden. Til de Everd, Spyddodder, Gravurner o. s. v., der ere tagne af nordtyske Gravhøie, og hidtil ere holdne for vendiske, kan man opvise Sidesykker i Mængde af den mest paafaldende Lighed fra alle Egne af Norge lige nord til Finmarken, — Sidesykker, hvoraf flere maa antages at være fra en Tidsalder ganske nær den kristelige³⁾. Men en almindelig slavisk Befolkning i Norge, og det til en saadan Tid, vil vist Ingen antage, der har den ringeste Kundskab til de nordiske Nigers Historie og til deres Beboeres Sprog baade i Fortid og Nutid. Med Hensyn til de saakaldte vendiske Gravsteder og Oldsager i Nordtyskland finder altsaa aabenbare en Bildfarelse Sted blandt de tyske Oldkyndige. Ligesom den her omhandlede Klasse af Oldtidslevninger i vort Norden maa antages for overhoved at tilhøre den germaniske Folkeklassens norrøne Stamme, saaledes maa den i Tydskland

¹⁾ Diodorus Siculus V 30, jfrt. med de Beskrivelser over de gamle Gallers Rustning efter Polybius og Strabo, som leveres i Mannerts Geogr. d. Gr. u. Römer II 1 49 f. og i Ukerts Geogr. d. Gr. u. Römer II 2 215—217.

²⁾ Nilssons Skandinaviske Nordens Urinvånare S. 6.

³⁾ Man sammenligne Vischs Beskrivelse af de saakaldte vendiske Oldsager i hans Friderico-Francisceum p. 81—100, og de derhen hørende Afbildninger, med hvad der i den norske Oldsamling i Christiania findes af norske Oldsager, og man vil meget snart opbage Ligheden.

tilregnes samme Folkeklassens tydske Stamme; — noget, som desuden bestyrkes derved, at i en egte tydsk Grav fra hedensk Tid, nemlig i den frankiske Konge Childeriks i Tournai (fra Slutningen af det 5te Aarh. efter Chr.), lignende Jærnsager ere fundne¹). Hvorvidt der imellem begge disse germaniske Hovedstammers hedenske Oldtidslevninger skulde findes visse bestemte Skjelnemerker, maa overlades en fortsat nøiagtig Granskning og Sammenligning at afgjøre. Umuligt er det vist ikke, skjønt den store Lighed, som i saa mange andre Henseender finder Sted imellem begge Stammer, lader formode, at Grændselinien i denne Henseende neppe kan være synderlig skarp.

Men er man nu først kommen paa det Nene med, hvilke Folkeklasser hine forskellige Arter af jordsfundne Oldtidslevninger tilhøre, saa har man tillige i dem ikke alene ubedragelige Vidner om, paa hvilket Strøg disse Folkeklasser i Fortiden have færdeets, men ogsaa — naar man tager Hensyn til, hvorvidt de forskellige Oldsager paa ethvert Sted forefindes mere eller mindre hyppig — en Maalestok, hvorefter man kan bedømme, om hiin eller denne Egn har været tæt eller tyndt befolket af hver især.

I Henseende til den ældste Klasse af Oldsager, nemlig Steensagerne, lære de hidtil gjorte Erfaringer, at de forefindes i hele det skandinaviske Norden — de allernordligste Egne maaskee undtagne — ligesom udenfor samme i Nordtydskland, Nordfrankrige og paa de britiske Øer. Det sydlige Sverige (Götaland) og Danmark udgjøre imidlertid, saavidt hidtil bekjendt, det Strøg af vort Norden, hvor Steensagerne forekomme i størst Mængde, og hvor man hyppigst finder de ovenberørte saakaldte Halbforsgrave, der ere Steensalderen egne. I Norge og Nord sverige (Svealand) findes vistnok ogsaa Steensagerne, og det, hvad Norge angaar, fast i alle Landskaber lige nord til Finmarken²); — men de findes her saare adspredte, aldrig i større Samlinger paa eet Sted og overhoved sammenligningsviis i meget ringe Mængde. Man har heller ikke i sidstnævnte Lande, saavidt vides, endnu stødt paa nogen ordentlig Halbforsgrav. — Disse

¹) See Montfaucon Monuments de la monarchie Française I 5—17 med tilhørende Afbildninger.

²) Urda, et norsk antikvarisk-historisk Tidsskrift I 262 Not. 34.

Omstændigheder give Anledning til at slutte, at den Folkeklasse, hvem hine Oldsager tilhøre, nemlig den lappiske, imedens den var paa det Dannelsesstrin, som Oldsagerne antyde, har, hvad det skandinaviske Norden angaar, havt sit Hovedsæde i Østersølandene, hvorimod den enten dengang kun i meget ringe Antal har holdet til i nordligere Egne, eller, hvad der maaskee er rimeligere, først har spredt sig did efter at være oprykket og uddreven fra sine ældre Boliger; — i hvilket sidste Tilfælde det uden Tvivl blot har været svage Levninger af den, der have undgaaet en fuldkommen Udryddelse ved at drage sig mod Norden.

Med Kobber- eller Broncesagerne forholder det sig omtrent paa samme Maade. De have ligeledes i vort Norden deres egentlige Hjem i dets sydligere Dele, i Danmark og Götaland, medens de i de nordligere Egne maa regnes blandt Sjældenheder og det endog i høiere Grad end Steensagerne. De ere fundne enkeltviis i forskellige baade nordlige og sydlige Egne af Norge, baade ved Kysten og inde i Landet; men ikkun paa den sydvestlige Kyst har man — saavidt hidtil bekjendt — stødt paa et Par Gravsteder fra Kobberalderen, og selv disse, efter de deri forefundne Sager at dømme, fra Kobberalderens sidste Periode¹⁾. Man har saaledes ogsaa om den Folkeklasse, som Kobbersagerne tilhøre, nemlig den keltiske, Grund til at slutte, at hvis den nogensinde har havt hjemme i Norge og Svealand, da har det været yderst svage Forgreninger af den, som have strakt sig hid; — men de Levninger efter den, hvilke i disse Lande hidtil ere fundne, ere vistnok ikke flere, end at de meget godt kunne skrive sig fra enkelte Handelsbesøg, Vikingetog, Skibbrud eller lignende Tilfælde.

Betragtningen af vore Oldtidslevninger maa saaledes ikke alene bestyrke hvad vi ovenfor, veiledede af Historien og Sprogene, have fundet os berettigede til at slutte om Gangen i Europas Befolkning i det Hele; — den lader os endog følge denne med Hensyn paa det skandinaviske Norden mere i det Enkelte.

Medens den lappiske Urbefolkning var eneraadende i Nordeuropa, maa vi antage dens Hovedsæde at have været i Landene om Øster-

¹⁾ Nord. Tidsskr. f. Oldf. I 415 ff.

Isen. Hvorvidt den tillige strakte sig i betydelig Mængde over Nordfrankrige og de britiske Der, vil muligen nærmere Underfølgelse af disse Landes Oldsager i Fremtiden oplyse. Paa den skandinaviske Halvø naaede den rimeligviis den Gang ikke videre end over de sydligere lavere Egne (Gotaland), medens derimod de nordligere (Norge og Svealand) endnu vare fuldkommen ubeboede. Overhoved maa vistnok disse Urbeboeres Antal i Forhold til de vide Strækninger, som af dem vare besatte, og til sammes nuværende Befolkning, antages for at have været saare ringe; og paa hvilket lavt Dannelsesstrin de have staaet, sees tilfulde af de dem tilhørende Oldtidslevninger.

Kelterne have upaatvivelig allerede i deres ældre Hjemsteder i Asien hævet sig til en langt høiere Dannelse. Alle de Oldsager af Kobber eller Bronze, som man hidtil i Europa har opdaget, og som man har Anledning at tilskrive Kelterne, vidne allerede om en Kunstfærdighed, der ei har kunnet opnaaes uden gennem mange forudgaaende Trin af Udvikling, gennem en heel Række af Erfaringer og Øvelse. Man maa altsaa slutte, at Kjendskaben til Kobberet og Kunsten at forarbejde det til Vaaben og Redskaber hos dem er ældre end deres Indvandring i Europa, — følgelig ogsaa, at de allerede i deres ældre Hjemsteder have været vant til et krigerisk Liv. Begavede derhos med en sterkt Vegemshyggning, maatte de under deres Udbredelse fra Osten let overvælde de baade med Hensyn til Mand og Legeme langt svagere lappiske Urbeboere, hvilke, ukrigeriske af Charakter og ubekjendte med Brugen af Metaller, ovenikjøbet vare tyndt spredte over et vidtstøbt Strog og altsaa vanskelig kunde forene deres Kræfter til Forsvar. Det lave Dannelsesstrin, paa hvilket Urbeboerne have staaet, lader os formode, at de aldeles ikke, eller idetmindste høist usuldkomment have forstaaet Skibsfarten. Hvor Havet hindrede deres Undvigelse, blev saaledes efter al Sandsynlighed en fuldkommen Udryddelse meget snart deres Lod; — og saavidt Kelterne i deres Fremtrængen naaede hen, er uden Tvivl den ældre lappiske Befolkning bleven oprykket med Rode.

Det er ovenfor bemærket, at den keltiske Indvandring med Hensyn til Europa i det Hele deler sig i tvende Afdelinger, nemlig en ældre gallisk og en yngre kimbrisk. Hovedstrømmen af den gal-

liske Indvandring maa antages omtrent at have fulgt Donauflodens opad og saaledes at være gaaet fra Ost mod Vest igjennem det midterste Europa, udflydende Grene baade mod Syden og Norden. Hvorvidt disse have strakt sig i den sidste Retning — om ogsaa til det skandinaviske Norden — lader sig vanskelig bestemt afgjøre; usandsynligt er det dog ikke, at Galler, om end maaskee i ringe Mængde, ogsaa her have været Forløbere for Kimbrerne, hvilke, som ovenfor er viist, maa ansees for at have dannet Hovedbestanddelen af vort Nordens ligesom og Nordtysklands keltiske Befolkning. Den kimbriske Folkestrøm synes i sin Bevægelse mod Westen at have fulgt en nordligere Retning end den galliske. Betragter man derhos Udgangspunktet, nemlig Egnene i Nord eller Nordvest for det sorte Hav, bliver det rimeligt, at den er gaaen til Østersøens Sydkyst og langs denne skredet frem først mod Vest, og siden, hvor Anledning gaves, imod Nord, — at den altsaa over det nuværende Danmark har udbredt sig til det sydlige Sverige. Paa den jydsk Halvø og de danske Der har Landenes Beliggenhed været mindre gunstig for Arbejderne til i en Hast at undvige Anfaldet af de stærkere Indvandrende. Man kan umulig tiltro dem saa stor Kyndighed i Søfarten, at de skulde have vovet sig over Nordsøen til Norge eller England. Den lappiske Urbefolkning i Danmark er saaledes uden Tvivl bleven aldeles udryddet af Kelterne, uden forsaavidt mindre Hobe af den have kunnet undfly til sine Stamforvandre i det sydlige Sverige. Men ogsaa herhen have Kelterne fulgt dem i Hælene og fortsat Udryddeskampen imod dem. Her gaves imidlertid lettere Anledning for de Angrebne til at undvige; og nu først er det rimeligt, at de Lapper, som vare undgaaet Kelternes Sværd, have tyet til den skandinaviske Halvøs nordligere Skov- og Fjeld egne, og spredt sig — dog vistnok ikke i betydelig Mængde — over det nuværende Norge og Svealand.

Uf en saadan Tingenes Gang kan man uden Vanskelighed forklare sig paa den ene Side, hvorledes Medskaber af Flint, en Steenart, som Norge selv ikke frembringer, kunne findes i dette Land; — de ere nemlig bragte did ved lappiske Flygtninger fra sydligere Egne; — og paa den anden Side, hvorfor Oldtidslevningerne efter den lappiske Urbefolkning i den skandinaviske Halvøs nordlige Dele (i Nord

for Götaland) ere saa faa, findes saa adspredte, og overhoved ikke staa i Berøring med saadanne faste Mindesmerker af Bygningskunst, som Götaland, Danmark og Nordtyskland frembyde i Halvforsgravene; — thi paa de førstnævnte Steder finde vi kun Levninger efter en allerede oprykket og fra hinanden sprængt undvigende Folkestamme, medens vi paa sidstnævnte see Spor af denne Folkestamme i dens fulde Kraft og hele Eiendommelighed.

Kelternes Hovedsæde i vort Norden har været i de samme Egne, som før dem Lappernes; men neppe have de første — fra deres efterladte Oldtidsminder at dømme — hverken i Tidrummet af deres blomstrende Herredømme eller under deres Fortrængelse strakt sig længer imod Nord end Götalands Grændser. Og saa denne Omstændighed kunne vi let forklare os ved at betragte Retningen af den tydske Indvandring.

Ved den tydske Folkestammes Bevægelse fra Osten maa man, som ovenfor viist, antage, at den nedertydske Green af samme er gangen i Spidsen, og at den saaledes ved den endelige Bosættelse har faaet sit Sæde længst imod Vest eller Nordvest. Den gotiske Green har fulgt efter i en noget nordligere Retning, besat Kysten ved Weirels og Oders Udløb og derfra over Østersøen udbredt sig til det skandinaviske Norden. At dette har været Gangen i Goterne's Udbredelse, maa vi slutte deraf, at den jydsk Halvøs sydligere Egne ligesom det Tilstødende af Tydskland netop var de nedertydske Folkfærds Hovedsæde, — hvorfor vi ei med Næmhelighed kunne antage nogen gotisk Indvandring ad denne Vej. Men forholder dette sig saaledes, da bliver uden Tvivl Götaland og Skaane de Dele af vort Norden, som Goterne først over Østersøen have besat, og Den Götaland deres allerførste Standpunkt i dette nye Hjem, fra hvilket de siden efterhaanden have udbredt sig over de danske Der og den jydsk Halvøs nordlige Deel, overalt fortrængende Kelterne. Det Stød, der fordrev disse fra det skandinaviske Norden, udgik altsaa fra Osten, og deres Undvigelse maatte, deels som Følge heraf, deels paa Grund af Landenes Beliggenhed og andre Omstændigheder, snarest tage en vestlig Retning. Er nemlig den ovenfor yttrede Formening rigtig, at Kelterne over Jylland og de

danfle Der have udbredt sig til den skandinaviske Halvøs sydlige Egne, saa bliver det ogsaa sandsynligt, at de her i deres senest vundne Besiddelser mindst have befæstet deres Herredomme og mindst været i Stand til at modstaa den kraftfulde tyske Folkestamme i dens Fremskriden. Men den letteste Vej for Kelterne til at undvige var her den over Sundet til deres Stamforvandre i det nuværende Danmark; og først senere, da de ogsaa i disse Egne bleve trykkede ikke alene fra Osten af Goterne, men ogsaa fra Syden af nedertyske Folkeførd, maatte de over Havet søge et fjærnere Tilflugtssted. Med den Dannelselse, som Oldtidsminderne vise os Kelterne at have besiddet under deres Ophold i vort Norden, maa vi antage, at Søfarten hos dem ikke længer har været i sin første Barndom. De keltiske Beboere af Danmark have havt Forbindelser med Kelterne paa de britiske Der, og til disse have de, fortrængte fra deres Bopæle paa Nordsøens vestlige Side, efterhaanden søgt hen. Norges nøgne og bjergfulde Kyst maatte for dem kun have lidet Indbydende, saa længe som det frugtbare Britannia aabnede dem et Tilflugtssted.

Det er af Pytheas's Efterretninger klart, at Kelterne i Britannien i det 4de Aarh. før Chr. have kjendt Norge under Navnet Thule (d. e. Markets Land) som beboet, og at de have besøgt det¹). Enkelte keltiske Gravsteder paa den norske Kyst kan man altsaa let forklare sig uden at antage nogen keltisk Befolkning af Landet. Vidt adspredte Hobe af vilde Finlapper paa det laveste Dannelsesstrin, levende af Jagt og Fiskeri, have uden Tvivl endnu den Gang udgjort de eneste egentlige Beboere, og Kelterne have kun besøgt Kysterne for at tilhandle sig Skindvarer.

Det staar nu kun tilbage at bestemme det indbyrdes Forhold imellem de tvende Hovedstammer af den germaniske Folkelasse med Hensyn til Norge. Den store Lighed, der i aandelig saavel som i legemlig Henseende stedse har fundet Sted imellem disse, og som naturligtvis maa antages at have været større, jo længere man kommer tilbage i Tiden og jo meer man nærmer sig begges fælles Udspring, forbyder os her — hvilket allerede ovenfor er yttret — at søge i jordsfundne Oldtidsminder Besvarelsen af Spørgsmaalet, om den tyske Stamme

¹) See ovenfor S. 156.

ligesom i Danmark og Götaland saaledes ogsaa i Norge og Svealand har dannet Befolkningen nærmest for den norrøne Stammes Indvandring. Besvarelsen ligger imidlertid tildeels i hvad tidligere er udviklet.

Er der nemlig Grund til at antage, at den store Bevægelse, der bragte den germaniske Folkeklasse i det Hele fra det indre og østlige Rusland til nordligere og vestligere Egne, har taget sin Begyndelse ved Aar 400 før Chr.¹⁾, og er det vist, at ved Slutningen af det 4de Aarhundrede før Chr. keltiske Kimbrer endnu havde det nuværende Danmark inde, og at de tydske Goter først efter denne Tid have sat sig fast paa Østersøens Nordside²⁾, betænker man derhos, at Goternes Udbredelse for det første har taget sin fortrinlige Retning mod Vesten, og at Mennekealdere maa være henrundne, før de have kunnet ganske fortrænge et stridbart Folk, som Kimbrerne, fra de danske Der og Jylland; — saa bliver der vistnok kun liden Sandsynlighed for, at de til samme Tid, som deres Hovedkraft virkede i disse Egne, tillige skulde have udbredt sig i nogen betydelig Styrke mod Norden. Men allerede før Christi Fødsel maa vi, efter hvad ovenfor er viist, antage, at den norrøne Stamme har strakt sig over hele Norge lige til dette Lands sydligste Grændse³⁾. Ved Gøtølven og den Række af store Bænde og tætte Skove, der i Øst for denne Egv endnu over eet Martusinde senere end den Tid, hvorom her er Tale, dannede en næsten uigjennemtrængelig Skillebæg imellem Götaland og de nordfor beliggende Egne, ophøre alle Minder om det gotiske Navn. Der er altsaa al Grund til at antage, at vi her have den egentlige Grændse for den tydske Stammes Udbredelse mod Norden, — en Grændse, som i det Høieste enkelte Smaahobe af den have overskredet for at nedsette sig langs den nærmeste Kyst af Nordsøen, hvor de imidlertid i saa Tilfælde snart igjen ere bleve fortrængte af den sig udbredende norrøne Befolkning.

Betragte vi nu endelig under Et, hvad der her med Hensyn til Finlapper, Kelter og tydske Goter som vort Nordens Beboere

¹⁾ See ovenfor S. 203.

²⁾ See ovenfor S. 173.

³⁾ See ovenfor S. 220.

er udviklet, saa komme vi til den Slutning, at den norrøne Folkestamme ved sin Indflytning i og Udbredelse over det nuværende Norge og Svealand ifkun har forefundet en lidet talrig og vidt adspredt Befolkning af svage i et vildt Jægerliv levende Finlapper. Den norrøne Stamme, ligesom i det Hele den germaniske Folkek Klasse, maa antages allerede under sit Ophold i det indre Rusland at have naaet en sammenligningsviis langt høiere Grad af Danelse, at have kjendt Brugten af Jærnet til Redskaber og Vaaben og derhos, som den udmerkede sig ved Legemsstyrke, saaledes ogsaa at have været krigerisk af Charakter og vel vaabenbant. Finlapperne kunne folgelig ei tænkes at have gjort dem nogen Modstand af Betydenhed. De have undveget til Skove og Fjelde, og ere snart i deres adspredte Stilling blevne udryddede. Denne Lod maa, naar der sees hen til Retningen af den norrøne Indvandring, antages at have rammet den allerstørste Deel af den finlappiske Befolkning i Norges sydligere Egne. I de nordligere have maaskee enkelte Høde af den undgaaet Udryddelsen ved at trække sig til Landets fjærneste Udkanter, hvorhen den norrøne Indvandring ei naaede. I saa Tilfælde see vi i disse Flygtninger Stamfædrene for Norges nuværende finlappiske Befolkning, medmindre man vil foretrække den Mening, at de norske Finner fortrinlig have sin Oprindelse fra en anden Green af den lappiske Folkestamme, som, fortrængt ved tshudiske Folkeskærd fra sine ældre Bopæle i det nuværende Finland og tilgrændsende Egne af det nordlige Rusland, har tyet til Ishavets ubeboede Kyst og langs denne udbredt sig imod Vest. Men hvad man nu end herom vil tro, saa maa det vistnok ansees som afgjort, at ligesom Norges finlappiske Urbefolkning i Oldtidsminder ifkun har efterladt sig høist svage Spor, saaledes har den hverken paa Nordmændenes Sprog eller paa deres hedenske Religionsbegreber øvet nogen væsentlig Indflydelse.

Nordmændenes Religionsforfatning i
Hedendommen.

Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen.

(Ærskilt udgivet. Christiania 1847. 8.)

Forfatterens Forord.

Det lille Arbejde, jeg her forelægger mine Landsmænd, udgjør egentlig et Udsnit af en Række Forelæsninger, som jeg har holdt over Norges Tilstand i Oldtiden.

Ikke alene den vorende Almeeninteresse for Fædrelandets Oldtid, men ogsaa den studerende Ungdoms Trang til en efter dens Lærdom nogenlunde afpasset Veiledning til Kundskab om Nordmændenes Oldtids Liv har opfordret mig til efterhaanden at offentliggjøre for en videre Kreds, hvad jeg gennem en Række af Aar har foredraget for en engere. Jeg har gjort Begyndelsen med en Fremstilling af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen, baade fordi denne danner den naturlige Baggrund i Skildringen af Nordmændenes Oldtids Folkeliv, og fordi dette største Giendommeligheder knytte sig til deres Hedendoms-tro, hvis Virkninger paa Folkarakteren strakte sig langt ud over dens eget Fald.

I Fremstillingen af Hedendommens Troslære har jeg fattet mig i muligste Korthed. Jeg har holdt mig til Hovedmytherne alene i disses naturlige Sammenhæng og Folge, for saaledes at lette Opfatningen af Religionsystemets egentlige Væsen og Grundtanke. Jeg har saameget heller troet i dette Stykke at burde være sammentrængt, som vor Literatur i Prof. P. A. Munchs høist fortjenstfulde Skrift: Nordens

gamle Gude- og Heltesagn, allerede besidder en udførlig Fremstilling af Nordmændenes Hedendoms Myther, der kan tjene dem til Vejledning, som ønske at kjende disse i deres Enkeltbed og ikke have Leilighed til at opsøge dem i selve de gamle Kildekrifter, til hvilke jeg blot har henviist. Udtydningen af Troeslærens Myther er naturligtviis lempet efter disses Fremstilling og derfor ligeledes kortsattet. I Skildringen derimod af Religionsforfatningen, saadan som denne fremtraadte i Nordmændenes offentlige og private Folkeliv, har jeg troet at burde være udførligere, deels fordi en klar og grundig Opfatning heraf synes mig at være af fortrinlig Vigtighed for Enhver, der vil lære Nordmændenes Folkarakter i Heddommen ret at kjende, deels ogsaa fordi denne Gjenstand hidtil er bleven mindre udførlig og omhyggelig behandlet.

Maatte nærværende Skrift med dets vistnok mange Ufuldkommenheder nyde det Held at vinde mine Landsmænds Bifald, vilde dette være den største Opmuntring for mig under mine Bestræbelser for ved lignende Arbejder at oplære andre Dele af det norske Folks Fortids Liv.

Indledning.

Nordmændene vare før deres Overgang til Christendommen og saa langt tilbage i Tiden, som Historien formaar at følge dem, Tilhængere af en Religion, som almindelig benævnes Asetroen efter Aferne¹⁾, de Guder, om hvilke den lærte. Denne Afereligion maa i sin eieendommelige Skikkelse antages at være fremspiret med den germaniske Folkeklasse, og i sine Grundbestanddele at være nedarvet og udbredt gennem denne Folkeklasses tvende Stammer — den norrøne og den tydske —, saaledes at dens Hovedlærdomme vare fælles for begge, skjønt den i sin videre Udvikling uidentvilt hos hver enkelt af dem har fulgt en særegen Retning.

Sil at oplære Asetroen i dens tydske Form ere Hjelpekilderne, om end ikke ganske ringe, dog vanskelige at benytte, da de ere vidt udsprede og deels maa søges i høist forvanskede Folkesagn, deels i Skrifter fra Middelalderen, hvor de leilighedsviis findes indskudte, og hvor man ofte mindst skulde vente at træffe dem²⁾. I sin norrøne Form

¹⁾ Jeg veed vel, at efter de almindelige Bogstavovergange fra vort ældre til vort nyere Sprog Navnet ass *Ast*. æsir burde gaa over til *Aas Ast*. *Aaser* eller *Afer*; men da Formen *As* og *Afer* nu engang har vundet Hevd i Brugen ikke alene overalt i Norden, men ogsaa udenfor, saa har jeg fundet det betænkeligt at forlade den. Hvad Benævnelsen *Asetro* angaar, da er den ikke ret gammel. Nordmændene selv benævnte i de første Aarhundreder efter Christendommens Antagelse deres Hedendoms Tro almindelig den gamle Tro, den gamle Skif (forn trúa, forn sidr) i Modsetning til Christendommen, som de kaldte den nye Tro.

²⁾ Jacob Grimms *Alib* og *Skarpfindighed* har i hans ypperlige Verk *Deutsche Mythologie* spredt et nyt Lys over denne Gjenstand.

derimod er Afetroen langt bedre bekendt. Man har nemlig her til sin Veiledning ikke alene flere religiøse Kvad, digtede medens Afetroen endnu blomstrede, men endog et heelt Troessystem, rigtignok optegnet i den christelige Tidsalder, men dog, efter alle Kjendetegn, uden at de christelige Begreber have haft nogen synderlig Indflydelse paa, eller væsentlig forvansket Fremstillingen.

Kvadene findes i den Samling, som almindelig benævnes den ældre Edda eller Sæmunds Edda, hvilket sidste Navn den har erholdt, fordi man har antaget Iskænderingen Sæmund den frode d. e. lærde (f. 1056 † 1133) for Samleren. Troessystemet findes i den yngre Edda, ogsaa kaldet Snorres Edda efter den formodede Forfatter eller Samler, den berømte Sagamand Snorre Sturlassøn (f. 1178 † 1241).

Paa disse Kildeskrifter er efterfølgende kortsattede Fremstilling af Afetroens religiøse Lærdomme støttet. Men til en Skildring af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen hører naturligviis ikke blot en Fremstilling af den herskende Tros Dogmer; den maa ogsaa omfatte en Udtydning af disse, forsaavidt en saadan med nogenlunde Sikkerhed kan gives, og endelig et Billede af Religionen, saadan som den fremtraadte i Livet: i Gudsdyrkelsen og de religiøse Indretninger, i Folkets Forestillinger om Guderne, i dets bedenske Overtro i det Hele.

Hvad Afemythernes Fortolkning angaar, da have flere af den nyere Tids Lærde deraf store Fortjenester, og deres Arbejder ere i denne Deel af Fremstillingen stadigen benyttede, sjønt ingenlunde slavisk fulgte.

De vigtigste nyere Verker, der fremstille Afemytherne med deres Fortolkning, ere følgende:

Finn Magnussen: Oversættelse af den ældre Edda 1821—23. 4 B. 8vo; — Edda-Lære 1824—26. 4 B. 8vo; Lexicon mythologicum, tilføjet den 3die Deel af den store arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda.

N. F. S. Grundtvig: Nordens Mythologie eller Sindbilled-Sprog, historisk-poetisk udviklet, 2den Udg. Kbhvn. 1832.

M. Hammerich: Om Ragnaroks Mythen og dens Betydning i den eldnerdiske Religion. Kbhvn. 1836.

N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold. Kbhvn. 1834—37. 3 D.; Afselæren findes omhandlet i 3die Deel.

G. G. Geijer: Svearifes Häfder. 1 D. Stockh. 1825, og hans Svenska folkets historia. Drebro 1832—36, hvor Afselæren omhandles i 1ste Deel.

F. J. Mone: Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa 1822—23. 2 D. Svo; Afselæren omhandles i første Deel.

Jac. Grimm: Deutsche Mythologie. Göttingen 1835; anden forbedrede Udgave. Göttingen 1844.

P. A. Munch: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn. Christiania 1840.

For Skildringen af det religiøse Liv afgive vore gamle norst-islandske Sagaer en herlig Kilde, hvilken hidtil neppe er udtømmende benyttet.

Det er Asetroen, saadan som den af Nordmændene i Norge og paa Island opfattedes og hylledes, hvilken de oldnorste Kildeskrifter egentlig fremstille. Det er ogsaa under denne Form, den her vil blive betragtet. Man har vistnok ingen Grund til at betvivle, at jo de to øvrige Grene af den norrøne Folkestamme, Sviarne og Danerne, i Hovedsagen have bekjendt sig til samme Tro, fulgt samme religiøse Skikke og havt samme religiøse Indretninger; men i det Enkelte kjender man dog ikke de svenske og danske Forholde i denne Hensende med Sikkerhed. Her mangle nemlig paalidelige indenlandske Kilder; og skjønt de norst-islandske Oldskrifter ikke sjældnen handle om hedenske religiøse Forholde i Sverige og Danmark, saa skeer dette dog overhovedet kun leilighedsviis, og desuden næsten altid saaledes, at Opfatningen viensynlig er norst, og Skildringen altfor meget lempet efter det i Norge Bestaaende, til at man af den tør uddrage afgjørende Slutninger.

Efterfølgende Fremstilling vil altsaa nærmest omfatte de religiøse Forholde under Hedendommen i Norge og paa Island, og som ovenfor antydet dele sig i tre Hovedaffnit: det første indeholdende Asetroens Læresætninger; det andet Afselærens Udtydning; det tredie Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

I.

Aftroens Læresætninger.

1. Verdens Tilblivelse.

I Tidens Ophav var der tvende Verdener: i Syden var Muspel (Muspell), lys og luende; for den raader Surt (Surtr), som med sit Flammesverd sidder ved dens Grændse; — i Norden var Niflheim (Niflheimr), kold og mørk, med Brønden Hvergelmer (Hvergelmir) i sin Midte, hvor Dragen Nidhugger (Nidhöggr) bor. Mellem disse Verdener var Ginungagab (Ginungagap) — det jævlgende Dyb, stille som den vindløse Luft. Fra Hvergelmer udstømmede iiskolde Edderaar (Elivágar). Rimet af dem mødte i Ginungagab Muspels Gnister; da belivedes Rimdraaberne ved Hedens Kraft¹⁾, og Jotunen Ymer (Ymir) tilblev, der igjen af sig selv afledte en Slægt af onde Jotner, Rimthurser eller Bergriser²⁾.

Med Ymer tilblev Koen Muddhumla, af hvis Melk han næredes. Koen slikkede de salte Rimklumper; da fremkom Bure, et stort, skjont og mægtigt Væsen. Hans Søn var Bør, og dennes Sønner med Jotunkvinden Bestla, Bøsthorns Datter, vare Odin (Ódinn), Vile (Vili) og Ve (Vé). Odin blev Fader til de skjonne og lyse Aser, Himmelen og Jordens styrende Guder; derfor kaldes han Alfader (Alfadir)³⁾.

Børs Sønner dræbte Ymer, og i hans Blod druknede hele Rimthursernes Et paa eet Par nær, som undkom, og fra hvem nye Jøtunætter stammede. Børs Sønner førte den fældede Ymer midt ud i Ginungagab; de dannede Jorden af hans Krop, Søen af hans Blod, Bjergene af hans Been og Træerne af hans Haar; af hans Hovedskalle skabte de Himmelen, som de hvælvede høit over Jorden og prydede med Gnister fra Muspel; men Hjernen spredte de i Luften, og af den bleve de tungsindige Skyer. Rundt om Jordens Skive lode de det dybe Hav strømme, og ved dets yderste Strande toge de undkomne

¹⁾ eller efter en anden Læsem. i d. y. Edda: „ved dens Kraft, som udsendte Heden.“

²⁾ Den yngre Edda Gylfaginning 4—5; den ældre Edda Völuspá 3. Vafþrúðnismál 28—33.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 6.

Jotner Boliger i Jötunheim (Jötunheimr) og Utgaard (Útgarðr). Til Bern mod dem dannede de blide, skabende Magter af Ymers Dienbryn et Hegn om den indre Jord, en Borg kaldet Midgaard (Midgarðr). Fra Himmelen til Jorden lagde de Broen Bifrøst eller Regnbuen¹⁾.

Den sorte og dunkle Nat (Nótt), der stammede fra Jotnerne, blev ved Afsesønnen Delling (Dellingr) Moder til Dag (Dagr), der var søn som sin Fader. Odin satte Moder og Søn paa Himmelen og bød dem at kjøre hvert Døgn over Jorden. Nat kjører foran med Hesten Nifjare, som hver Morgen dugger Jorden med Skummet af sit Bidsel. Dag følger efter med Hesten Skinfare, hvis Manke spreder Lys om Luft og Jord²⁾.

Aserne skabte Sol (sólr) og Maane (máni) af Gnister fra Muspel, men satte Mundilfares Børn til at kjøre deres Vogne over Himlen. Datteren kjører Solens Vogn, men Sønnen Maanens. De ile skyndsomt afsted; thi tvende Jotner i Ulveham forfølge Sol og Maane for at sluge dem³⁾.

Dverge (dvergr Flt. dvergar) vare libnede som Madiker i Ymers Rjød. Paa Guderne's Bud fik de Mennekesforstand og Mennekeskudseende; men deres Bolig var i Jorden og Stenene. Fire Dverge ere af Guderne satte til at bære Himlen. Ved Himlens nordlige Ende sidder Jotunen Hræsvelger (Hræsvelgr) i Orneham, hans Bingeslag volde Stormen⁴⁾.

Endnu var der ei Mennekeser paa Jorden. Engang gif de tre Aser, Odin, Høner (Hœnir) og Loder (Lódur) ved Svæns Bred. De fandt her tvende Træer og skabte af dem de første Mennekeser, Manden Ask (Askr) og Kvinden Embla. Odin gav dem Hånd, Høner Forstand og Loder Blod og fager Farve. Det nyskabte Par fik af Aserne Midgaard til Bopæl, og fra Ask og Embla stammer den hele Mennekeseslæg⁵⁾.

1) D. y. Edda Gylfg. 7. 8. 13. 15; d. æ. Edda Vafprn. 21. Grinnism. 40—41

2) D. y. Edda Gylfg. 10; d. æ. Edda Vafprn. 11—14.

3) D. y. Edda Gylfg. 11; d. æ. Edda Grinnim. 37—39.

4) D. y. Edda Gylfg. 8. 14. 18; d. æ. Edda Völuspá 9—16. Vafprn. 36—37.

5) D. y. Edda Gylfg. 9; d. æ. Edda Völuspá 17—18.

2. Verdens Opholdelse.

Asken Yggdrasil (Yggdrasil) er det herligste af alle Træer; dets stedse grønne Grene omfatte al Verden. Det spirer fra tre Rodder. Den ene er i Brønden Hvergelmer i Niflheim, paa den gnaber Dragen Nidhugger; den anden Rod er i Jotunheim; den tredie hos Aserne i Himlen. I Askens Top sidder en meget vidende Orn; i dens Grene løbe 4 Hjorte, der bide dens Løv; men op og ned ad dens Stamme farer Ekhornen Ratatosk (Ratatoskr), der bringer Vindords mellem Ornen og Nidhugger. Under den Rod, som spirer fra Jotunheim, er den vise Jotun Mimers Brønd. Her gjenmes Odins Dø, som han pantsatte for en Drif af Brønden; og hver Morgen drikker Mimer af sit glimrende Horn den Mjød, som strømmer over Odins Pant. Under den Rod af Asken, som spirer fra Himlen, er den hellige Urdarbrønd (Urdarbrunnr), ved hvilken Gudernes Domsted er, og hvorhen de hver Dag drage over Bifrost. Ved denne Brønd have de tre store Nornir (nornir Eft. norn) sit Sæde: Mæerne Urd (Urdr), Verdande (Verdandi) og Skuld (Skuld). De pleie Træet ved at overøse dets Stamme med Brøndens rensende Vand. De uddele Livet og raade for Stjebnen. Deres Udsendinger, snart gode, snart onde, ledsage Mennesket fra Fødselen til Døden, og skabe det Held og Uheld. Intet kan rokke Nornernes Dom¹⁾.

3. Guderne og Gudeboligerne.

I Himlen er Asernes Bolig, Asgaard (Ásgarðr). I dens Midte er Idavold (Íðavöllr), Gudernes Samlingssted, og Odins Høisæde, Hlidskjalf (Hlidskjálf), hvorfra han skuer ud over alle Verdener. Men over Asernes Himmel strække sig høiere Himle, og i den høieste staar den uforgjængelige guldtækkede Sal Gimle (Gimli), klarere end Solen²⁾.

Odin eller Alfader (Alfadir) er den høieste og ældste af Aserne; hans Hustru er Frigg (Frigg), Fjörgyns Datter; fra dem nedstammer Asernes Eft. Odins Hal er den store Valhal (Valhöll). Snyd

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 15—16; d. æ. Edda Völuspá 19—22. Grimm. 30—35. Átlam. 46. Hamðism. 31.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 14 17; d. æ. Edda Völuspá 62.

danne dens Loft, med Skjolde er den tækket, og med Brynjer ere dens Bænke prydede. Did og til Vingolf (Vingólf), Gudindernes Hal, indbyder Odin alle vaabenbidte Mænd, alle i Strid Faldne; derfor kaldes han Valfader (Valkadir) d. e. de Faldnes Fader, og de af ham Indbudne kaldes Einherjer (Einherjar). Deres Ekjemt er det hver Dag at stride og fælde hinanden; men de livne om Aftenen op igjen og ride forligte hjem til Valhal, hvor de mættes med Flek af Galten Sørimmer (Sæhrimnir), og hvor Valkyrier række dem Njød. Ved Odins Side staa tvende Ulve, Gere og Freke; paa hans Skuldre sidde to Ravn, Hugin og Munin, hvilke jevnlig flyve ud og vende tilbage med Tidender fra den hele Verden. Hans Hest er den graa, ottesodede Sleipner. Odins Navne ere mangfoldige; thi aldrig kaldte han sig med samme Navn, naar han for iblandt Folkene¹⁾.

Thor (Þórr) er den anden af Aserne, en Søn af Odin og af dennes egen Datter, Jord (Jörð). Han er den sterkeste af Guderne; hans Bolig er Thrudvang (Þrúðvangar) eller Thrudheim (Þrúðheimr), hans Hal det uhyre store Bilskirner. Til ham komme Trælene efter Døden. Thor kjører i en Kjerre, der drages af to Gjedebukke, og kaldes derfor Mgethor (Öku-Þórr). Han kaldes og Hloride (Hlórríði) d. e. Ildkjøveren. Fjeldene bæve og revne og Jorden brænder under hans Vogn. Ild luer af hans Dine, naar han vredes. Styrkebeltet (megingjörð) fordobler hans Afkraft. Stedse strider han mod Jotnerne, der skjælve for hans Hammer, Mjølner, smedet af kunstige Dverge. Hans Hustru er Sif, der har Guldhaar. Drengen Thjalfe og Pigen Røskva, to Sødfkende, ledsage ham paa hans Reiser²⁾.

Balder (Baldr) er en Søn af Odin og Frigg. Han er saa skjøn, at Alt lyser af ham; han er elsket af Alle og en Trøster for de Ulykkelige. Hans Hustru er Nanna og hans Bolig Breidablík, hvor intet Ureent findes³⁾.

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 14. 20. 36. 38—42; d. æ. Edda Grímm. 8—10. 18—20. 22. 25—26. 48. Vafpr. 40—41.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 9. 21. 42. 48. Skálda 4. 17. 18. 35; d. æ. Edda Völuspá 30. Grímm. 4. 24. Harbarðsl. 24. Hymiskv. 4. 36. Hamarsheimt 21. 27 o. fl. Et. Egisdrekka 55. 57.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 22. Skálda 5; d. æ. Edda Grímm. 12.

Njörd (Njördr) fødtes i Vanarheim (Vanarheimr) blandt de vise Vaner (Vanir), men optoges blandt Aserne, da Vanerne ved sit Forlig med disse gabe ham som Gidsel og fik Søner i Stedet. Njörd raader for Vindens Gang, stiller Sø og Ild og uddeler Rigdom blandt Menneeskene. Ham skal man paakalde til Søfart og Fiskefangst. Hans Hustru er Skade (Skadi), Jotunen Thjassæs Datter. Men Njörd og Skade enes ei sammen. Njörd bor i Noatun (Noatún) ved Søen; Skade holder til i sin Faders Bopæl, Thrymheim (Thrymheimr), hvor hun farer paa Ski i Fjeldene og skyder Dyr med sin Bue¹).

Frey (Freyr) er Njörds Søn og raader for Regn og Solstein og Jordens Frugtbarhed. Ham skal man paakalde til gode Maringer, Fred og Rigdom. Han er blid og god; ei voldes han Noget Sorg, men løser de Bundne af deres Lænker. Hans Bolig er Alfheim (Alfheimr). Han kjører med Galten Gullinburste, eller seiler paa det herlige Skib Skidbladner, et Bærf af Dvergene. For at faa Jotundatteren Verd (Gerdr), som han elskede, bortgav han sit gode Sverd, og derfor er han vaabenløs i Asernes sidste Kamp²).

Tyr (Týr), den Eenhaandede, er den djarveste blandt Aserne; ham skulle tappre Mænd paakalde³).

Brage (Bragi), den sidstjæggede, Odins Søn, er Skaldekunstens Gud; hans Kone er Idun (Idunn), der gjemmer de Æbler, af hvilke Guderne bide for aldrig at ældes⁴).

Heimdall (Heimdallr), den hvide Æls med de gyldne Tænder, ni Jotunmøers Søn, er Gudernes Vogter og bor paa Himinbjörg, der hvor Broen Bifrost naar Himmelen. Han er aarvaagnere end Fuglen og seer 100 Mile fra sig. Naar han blæser i sin Luur Gjallarhorn, da gjenlyde alle Verdenes⁵).

De øvrige Aser ere: Den blinde, kraftfulde Hød (Hödr), Odins Søn⁶).

¹) D. y. Edda Gylfg. 23; d. æ. Edda Vafþrm. 28—39. Grímm. 11.

²) D. y. Edda Gylfg. 24. 37. 43. 49. Skálda 35; d. æ. Edda Egisdr. 37. 42. Grímm. 5. 43—44. Skirnismál. Hyndlul. 29.

³) D. y. Edda Gylfg. 25; d. æ. Edda Egdr. 37—40.

⁴) D. y. Edda Gylfg. 26. Skálda 10.

⁵) D. y. Edda Gylfg. 17. 27; d. æ. Edda Hyndluljóð 34—35. Grímm. 13. Egdr. 48.

⁶) D. y. Edda Gylfg. 28. Skálda 13.

Bidar (Vidarr) med Jærnsfoen, Odins Søn med Jotunkvinden Grid (Gríðr), kaldes den tause As. Han er næst Thor den stærste, og bor i det øde Landvide (Landvidi)¹⁾. Ale (Ali) eller Vale (Vali), den sikkre Skytte, er en Søn af Odin og Rind (Rindr), født i de vestlige Sale²⁾. Ull (Ullr), Thors Stiffen, er Jagtens og Skilobningens As, paakaldes for Held i Tvekamp og har sin Bolig i Ydal (Ydalir)³⁾. Forsete (Forseti), Balders Søn, jævner alle Trætter mellem Guder og Mennesker; han bor i Glitner (Glitnir), hvis Sølvtag hviler paa gyldne Støtter⁴⁾.

Af Asynjerne (ásynja Flt. ásynjur) eller Gudinderne er Frigg den højeste, Fjörgyns Datter, Odins Hustru; hendes Bolig er Fensal (Fensalir)⁵⁾.

Næst hende er Freyja (Freyja), Njords Datter, Freys Søster, Kjærlighedens Gudinde. Tvende Katte drage hendes Vogn. Hendes Bolig er Folkvang (Fólkvangar), hendes Sal Sessrymner. Naar hun rider til Strid, eier hun Hælften af de Faldne med Odin. Hendes Mand, Od (Óðr), for langt bort; Freyja græder gyldne Taa-
rer af Vængsel efter ham. Hun kaldes Vanadis, d. e. Vanegudinden, og nævnes ellers med mange Navne, som hun fik, da hun for blandt ukjendte Folkfærd for at søge sin Od⁶⁾.

Saga bor i det store Søkkvabek (Sökkvabekkr), under fjøslige Bølger; der drikker hun og Odin hver Dag af gyldne Kar⁷⁾.

Der er foruden disse flere Gudinder af ringere Verdighed, deels i Friggs, deels i Freyjas Tjeneste⁸⁾.

Valkyrier (valkyrja Flt. valkyrjur) udsendes af Odin til hver Kamp, for at kaare Gjester til Valhal og skifte Seieren. I deres Tal er Skuld, den yngste af Mornerne. Omgibne af Lynglands ride de

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 29. Skálda 11. 18; d. æ. Edda Eodr. Jndl. Grímm. 17.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 30. Skálda 12; d. æ. Edda Baldrsdr. 11. Hyndl. 28.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 31. Skálda 14; d. æ. Edda Grímm. 5.

⁴⁾ D. y. Edda Gylfg. 32; d. æ. Edda Grímm. 15.

⁵⁾ D. y. Edda Gylfg. 20. 35.

⁶⁾ D. y. Edda Gylfg. 24. 35; d. æ. Edda Grímm. 14.

⁷⁾ D. y. Edda Gylfg. 35; d. æ. Edda Grímm. 7.

⁸⁾ Gfr, Geijon, Fulla, Ejeftu, Lofn, Vaar, Ver, Syn, Hlyn, Snotra, Onaa, og desuden Sol, Jerd og Rind, ere de Gudinder, som ikke allerede ovenfor ere nævnte. D. y. Edda Gylfg. 35—36.

i blodige Brynjer med straalende Spyd gennem Luft og over Hav. Naar deres Heste rygte Mankerne, falder Dug i de dybe Dale, Hagl i de høie Skove¹⁾.

Havets Hersker er Dger (Egir), ogsaa kaldet Gymer (Gýmir) og Hler (Hler). Han er en Jotun, men dog Asernes Ven. Naar disse besøge ham, da oplyses hans Hal med skinnende Guld. Hans Hustru er Ran (Rán). Hun eier et Net, hvormed hun opfanger de Søfarende. Dgers og Rans Døtre ere Bølgerne; de ere de Seilende fiendske og stræbe at vælte Skibene²⁾.

4. Det Ondes Udbredelse. Verdens Forfald.

I Verdens første Tilværelse var der en herlig Fredens Tid blandt Guder og blandt Mennesker. Men Jotunkvinder kom til Aesgaard, og Aserne forbandt sig med dem; da spildtes Lyksaligheden, Luften forgiftedes af Dndskab, og Strid begyndte i Himmelen og paa Jorden for at vedvare til begges Undergang. Jotnerne angribe Aserne snart med Magt, snart med List; ifkun Thors Kraft formaar at tvinge dem³⁾.

Anstifteren af de største Ulykker, som have rammet Guder og Mennesker, er Loke (Loki) eller Lopt (Loptr). Han er af Jotunæt, men optagen blandt Aserne og allerede i Tidens Morgen Odins Fostbroder. Han er fager af Afshyn, men ond i Sind. Han kaldes Asernes Bagtaler, sletst Lumskheds Ophav, en Skjændsel blandt Guder og Mennesker. Han ledsagede Aserne, og disse benyttede ofte hans Kraft og List; men endnu oftere virkede han i Ledtog med Jotnerne til Asernes Fordærvelse⁴⁾.

Loke aflede med Jotunkvinden Angerbode (Angrboda) i Jotunheimtrende Børn: Fenrisulven (Fenrisúlfr), Midgaardsormen (Midgardssormr), ogsaa kaldet Jordslangen (Jörmungandr), og Hel (Hel)

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 36; d. æ. Edda Helgakv. Hjörvardssonar 28. Helgakv. Hundb. I 15. II Till. mellem 3 og 4.

²⁾ D. y. Edda Bragareður 55. Skálda 33. 61; d. æ. Edda Egisdr. Innl. Hymiskv. 1—3. Helgakv. Hundb. I, 28—30.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 14. 42. Bragar. 56. Skálda 17; d. æ. Edda Völuspá 8. 25—30.

⁴⁾ D. y. Edda Gylfg. 33. 45—48. Bragar. 56: d. æ. Edda Egdr. 9 og ferresten det hele Digt Hamarsheimt.

eller Døden. Aserne vidste, at dette Lokes Afkom skulde volde dem stor Ulykke. Derfor bandt de Ulven paa en røde Holme, og satte et Everd i dens opspilede Gab. Midgaardsormen kastede de i det dybe Hav, hvor den omslynger hele Jordstiven og bider sig i sin Hale. Men Hel nedstyrtedes i Niflheim, og Alfader bød, at Alle, der døde af Sot og Alderdom, skulde fare til hende. Hendes Bolig, Helheim (Helheimr), er stor, men skrækkelig. Selv er hun halv blaableg og halv hvid, alvorlig og grim af Udseende¹⁾.

Den største Sorg voldte Loke den hele Verden, da han ved sin Svig fældede Valder den gode. Aserne vidste, at Fare truede Valder, og Frigg, hans Moder, tog Ed af den hele Natur, at Intet skulde skade ham. Men hun forglemte en spæd Kvist, Mistelteen (Mistilteinn). Denne oprykkede Loke, og overtaler den blinde Hød til at kaste den paa sin Broder Valder som for Spøg. Loke styrer selv Høds Haand, og Valder fældes. Aserne forstumme af Sorg og Rædsel. Endelig sender Frigg Odins Svend, Hermod (Hermódr), til Hel for at udløse Valder af Helheim, og Hel lover at freigive ham, hvis hele Naturen begræder hans Død. Det gjør den ogsaa: Menneſker, Dyr, Jorden, ja selv de haarde Stene græde. Kun en gammel Jotunkvinde vilde ikke græde, og Hel beholdt sit Bytte. Men denne Jotunkvinde var den omſkabte Loke, der har afstedkommet mest ondt blandt Aserne. Balders Hustru, Nanna, døde af Sorg og blev brændt paa sin Mands Ligbaal; men Odins Søn Vale, skjønt kun een Nat gammel, hevnedes Valder ved at dræbe Hød, hans Banemand²⁾.

Forfulgt af Aserne flygtede nu Loke op paa et Fjeld, hvorfra han kunde see til alle Verdenskanter, og naar han saa Aserne nærme sig for at søge ham, skæbte han sig i en Vares Lignelse og skjulte sig i en Fos. Men Odin saa ham fra Vidſkjalf, og Aserne fangede ham. De bandt ham nu ved hans egen Søns, Nares, Tarme over tre skarpe Steenheller i en mørk Hule, og Skade fæstede en Edderorm over hans Hoved, hvis Gift stedse skulde dryppe ned over hans Ansigt. Sigyn, hans tro Hustru, staar hos ham og holder et Bækken under Edderdraaberne; men naar det er fuldt, og hun gaar bort for at tømme det,

¹⁾ D. h. Edda Gylf. 33—34; d. æ. Edda Egdr. 38—41.

²⁾ D. h. Edda Gylf. 49; d. æ. Edda Völuspá 36—37. Baldrsdr. Hyndlul. 28.

da drypper Edderet ned i Lokes Ansigt, og da vrider han sig, saa hele Jorden bæver. Deraf kommer Jordstjælv. Der skal Loke ligge i Baand til Verdens Undergang¹⁾.

5. Gudernes og Verdens Undergang.

Engang skal Verden forstyrres, og Aserne gaa under i Magnarøkk (Ragnarökkr) eller Gudernes Mørke. Vorende Fordærvelse og Strid i Verden forkynder denne store Begivenheds Nærmelse. Vintrene rase uden mellemkommende Sommer med vilde Storme, Sneefog og Mørke. Sol og Maane sluges af de forfølgende Jotunulve, og Himmelen besprænges med Blod. De klare Stjerner forsvinde, Jorden bæver, og Fjeldene styrte sammen med Bragen. Da slides alle Baand og Lænker, og Fenrisulven vorder løs. Midgaardsormen vrider sig i Jotunraferi og søger til Land over de oprørte Bølger. Skibet Naglfar flyder og bærer over Havet Nimthursernes Hær, anført af Jotunen Hrym (Hrymr). Den løste Loke kommer ogsaa i Spidsen for Høls Skarer. Fenrisulven farer frem med opspærret Gab, der fylder Rummet mellem Himmel og Jord; Midgaardsormen ved dens Side fnyser Edder over Luft og Hav. Ved dette Gny revner Himmelen, og gennem Abningen fremride Muspels Sønnen i straalende Fylking. I Spidsen er Surt, omgiben af Luer; hans Flammesverd skinner klarere end Solen. Alle søge de frem til Kamppladsen, den uhyre Slette Vigrid (Vigridr).

Nu reiser Heimdal sig og blæser sterkt i Gjallarhornet. Alle Guder samle sig til Thinge. Yggdrasils Afl stjælver, og Alt i Himmelen og paa Jorden er opfyldt med Rædsel. Aser og Einherjer væbne sig og drage til Kampen. Odin rider i deres Spidse og møder Fenrisulven; Thor kjæmper ved hans Side mod Midgaardsormen. Frey strider mod Surt, men falder, da han intet Sverd har. Loke og Heimdal fælde hinanden. Thor dræber Midgaardsormen, men kvæles i dens Edder. Fenrisulven sluger Odin, men falder selv for den sterke Vidar, som splitter dens Gab. Da slynger Surt sin Ild over Verden. Røg hvirvler om det alnærende Træ, de høie Luer lege mod Himlen, og den forbrændte Jord synker i Havet²⁾.

¹⁾ D. y. Edda Gylf. 50. Skálda 33; d. æ. Edda Völuspá 38. Egisdr. Elnitn.

²⁾ D. y. Edda Gylf. 13. 51; d. æ. Edda Völuspá 32—35. 44—56. Vafþrm. 18. 52. 53.

6. Gimle og Naastrønd. Verdens Gjenfødselse.

Det guldtækkede Gimle, der straalere klarere end Solen, forgaar ei i den store Verdensbrand. Did skulle efter Ragnarøkk alle Gode samles for at nyde Glæde evindeligt. De Onde derimod skulle nedstyrttes til Naastrønd (Náströnd), Vigstranden, der omgiver Hvergelmer. Der skulle de vade i tunge Edderstrømme og pines af Dragen Midhugger¹⁾.

Verden er heller ikke for stedsse tilintetgjort. En ny Jord, evig grøn og fager, skal opstige af Havet. Med Vidar og Vale, der have overlevet Branden og Vandfloden, forene sig Thors Søner, Mode og Mague, som have sin Faders Hammer; ogsaa Balder og Høvd vende tilbage fra Hels Boliger. Alle tilsammen indtage de Asernes gamle Sæde paa Idavold. Solen har, før den slugtes, født en Datter, der ligesaa stjør som den selv vandrer sin Moders Bane i den fornyede Verden. Lif og Lifthrafer (Lifprasir) have skjult sig under Branden og havt Morgenduggen til Føde; fra dem skal nedstamme en ny Mennekeslæggt. Alt Ondt skal ophøre, og ingen Sorg eller Nøie mere herste paa den gjenfødte Jord²⁾.

Da kommer den Mægtige fra oven, han som raader for Alt, hvis Navn man ei tør nævne; han kommer i sin Vælde til den store Dom, neddysker Trætter og stifter en hellig Fred, som skal vare evig. Men den skumle Drage, den edderspraglede Midhugger, bortstyver over Sletten, bærende Vig paa sine Vinger³⁾.

II.

Afselærens Udtydning.

7. Om Afselærens Fortolkning i Almindelighed.

Om Afselærens Oprindelse og Betydning har der været og er endnu meget forskjellige Meninger.

Spvad dens Bæsen i det Hele angaar, da betragte Nogle den som en oprindelig monotheistisk Lære, der ved den menneskelige

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 17. 52; d. a. Edda Völuspá 42—43. 62.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 53; d. a. Edda Völuspá 57—61. Vafprn. 44—47.

³⁾ D. a. Edda Völuspá 63—64. Hyndlul. 41.

Forstand's Udskielser er udartet til en polytheistisk. Man søger da dens første Grundvold enten i en umiddelbar guddommelig Åabenbaring, meddeelt Mennesket ved dets første Tilblivelse, og følgende fælles for alle Folkelag og alle Religioner; — eller i en renere Religion, som i en fjærn Oldtid har været egen for den iraniske eller indoeuropæiske Folkearts første Stamfædre, og som under mange Forvanskninger og Udartninger er nedarvet gennem Ætens forskjellige Grene, saaledes at Grundlaget meer og mindre tydeligt skimter igjennem alle derfra stammende Folkelags hedenske Religions-systemer; hvorledes da igjen denne iraniske renere Urreligion er opstaaet — om ved en umiddelbar Åabenbaring eller ved Menneskeaaendens stigende Udvikling — kommer ei i Betragtning. Andre antage, at Åselæren, som et for sig bestaaende Heelt, har udviklet sig hos den germaniske Folkeklasse selv fra Polytheismens laveste Standpunkt til et religiøst System, hvori Polytheismen er paa Veie til at bukke under for monotheistiske Ideer, til hvilke lysere Hoveder blandt Folket ved egen Åandens Kraft og gennem Polytheismens naturlige Fremstriden efterhaanden have hævet sig.

Med Hensyn til den reelle Gjenstand for Åselærens Myther, da have Nogle søgt denne i den germaniske Folkeklassens og navnlig den norrøne Stammes Historie, — Andre i Naturens Fænomener i Ålmindelighed, — Andre endelig i Menneskets eenslige Natur, især fra dens moralske Side betragtet. Der har saaledes udviklet sig en historisk, en fysisk og en ethisk Fortolkning; dog har sjælden nogen Fortolker fulgt een af disse Retninger aldeles udelukkende, de fleste have forenet dem, dog saaledes at een er den forherkende.

Med Hensyn endelig til Åselærens ydre Form, da betragte Nogle den som en gennemført Allegori, hvis Billeder, selv i det mest Enkelte, de stræbe at føre tilbage til Virkeligheden, medens Andre ikkun søge at udrede Mythernes Hovedideer af den poetiske Åklædning, hvorimod de ansee det forgyæves at ville forfølge Billedet gennem alle Phantasiens Irgange.

Hvad nu det første Slags Meningsforskjel angaar, da peger en vis Grundlighed mellem alle bekjendte Religions-systemer, tilhørende Fol-

tefærd af den iraniske *Wt*, hen til en for dem fælles Oprindelse. *Asetroens* Lære om Verdens og Gudernes Tilbliven, Striden mellem det Gode og Onde, Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødsel, har, naar man ei altfor strengt holder sig til Billederne, i hvilke den udtales, en umiskjendelig Lighed med de gamle indiske og mediske Myther om samme Gjenstand, — en Lighed, som man neppe kan fyldestgjørende forklare sig uden af deres Udspring fra en fælles Kilde. Man maa altsaa antage, at den germaniske Folkeklasse, da den løste sig fra de beslægtede Folkeklasser som et selvstændigt Heelt, allerede havde opfattet — ihvorvel uklart — hine Ideer, hvilke den siden har udtalt og videre udviklet overensstemmende med sin eiendommelige Folkecharakter, samt forbundet med en paa egen Verdensanskuelse bygget Gudelære, der efterhaanden — idetmindste hos den store Mæsse — har fordunklet de monotheistiske Ideer og ladet dem træde i Baggrunden for Polytheismen. *Asetroen* i sin Eiendommelighed synes saaledes at være fremspiret hos den germaniske Folkeklasse af visse religiøse Grundideer, fælles for hele den iraniske Folkestamme.

Hvad det andet Slags Meningsforskjel angaar, da er den historiske Fortolkning af *Asetroen* meget gammel. Antagelsen af en historisk *Odin* og historiske *Aser*, af et jordisk *Usgaard* i Egnene ved *Tanais* o. s. v. har uden tvivl sin første Grund i *Nordmændenes* og *Islændingernes* Stræben at give den for deres Skaldkunst saa vigtige *Asetroen* en saadan Bending, at den uden Anstød for *Christendommen* kunde mindes og af Skaldene benyttes. *Snorre Sturlassons* Anseelse gav denne Fortolkning Indpas hos det 18de Aarhundredes Historiegranskere, der dog ei lode sig nøie med een historisk *Odin*, men antog tre eller fire efter hinanden sølaende, og betragtede *Aserne* snart som et Folk, snart som en Prestekaste, der fra *Tanais*egnene var indvandret i Norden. En strengere Kritik af vore gamle historiske Kilder har i de nyeste Tider afdækket disse *Bildfarelser* og derved givet den egentlige historiske Fortolkning af *Asetroen* Dødsstødet. Den *physiske* Fortolkning af *Asetroens* Myther er derimod bleven den forberkende, og synes ogsaa af sig selv at maatte frembyde sig for *Enhver*, der fordomsfrit betragter dem. Selv de mythiske Navne pege tydelig i denne Retning. *Asetroen* udtaler et kraftfuldt og fantasirigt, men udannet Folks Opfattelse

af Guddommen gjennem dens forskjelligartede Virksomhed i Naturen, dets Opfattelse af det Overfandselige under legemlig og menneskelig Stikkelse.

Hvad endelig det tredie Slags Meningsforskjel angaar, da synes det at ligge i Charakteren af de allerfleste Afselarens Myther, at de ere Allegorier, fremstillende Ideer, som have været klare for den, der først fremsatte dem, og ifkun ere ifklædte en sandselig Dragt for at gjøres fattelige for Mængden; — at man altsaa ei kan forfølge Billedet til det yderste, for deri at søge en reel Betydning. Billedet maa her i de allerfleste Tilfælde antages fremstaaet med selve Ideen, og at være fast ligesaa væsentligt som denne. Det har saaledes idelig født af sig andre Billeder, som kunne være Grundideen uvedkommende, og til hvilke man forgyæves udstrækker sin Fortolkningskunst, for deri at lægge en dybere Betydning.

Til disse Anskuelser af Afsetroen i det Hele støtter sig den efterfølgende Fortolkning af dens enkelte Hovedmyther.

8. Om Skabelseslæren.

Afselæren antager tvende Urverdener: Jldens Verden — Muspell eller Muspellheimr¹⁾ — i Syden, hvilket i Eddaerne ogsaa betegner: for oven, og Taagens eller Mørkets Verden — Niflheimr²⁾ — i Norden eller for neden. I den første throner Jldvæsenet Surtr³⁾; i den andens dybeste Afgrund, Hvergelmir⁴⁾ —

¹⁾ Navnet Muspell er i selve sin Dannelse dunkelt; maaskee kan det udledes af múgr, Mængde, og spell, best. med Verbet spilla, Fordærvelse, og saaledes egentlig betegne Mængdens Fordærvelse, med Hensyn til denne Verdens Medvirkning til Menneskeverdenens Undergang. Navnet er af J. Grimm paa- vilst ogsaa i det Oldtydske under Formerne: muspilli, mudspelli, som betegnede en Verdensbrand, hvilken merkkelige Omstændighed synes aabenbart at antyde, at den tydske Folkestamme i Hedendommen har i Hovedsagen havt den samme Lære om Verdens Undergang — og altsaa rimeligviis ogsaa om dens Oprindelse — som den norrøne. — Deutsche Mythol. (1844) S. 525 og 568 jfr. m. 767—774.

²⁾ Af nifl forældet, Tydsfernes nebel, Taage.

³⁾ For Sværtir, nærmest af sverta, sorte, saaledes kaldet paa Grund af sin ildagtige, svide og forbrændende Natur, samt af sin Virksomhed ved Verdens Undergang.

⁴⁾ Hver Kjedel, ogsaa: hed Kilde.

den gamle Kjedel — bor Dragen Nidhögg¹⁾ — Mulmbugger — Urvæsener, hvert i sin Natur svarende til den Verden, i hvilken det hersker; det første lyst og belivende, det andet mørkt og dødende. Fra Taageverdenens dræbende Kulde — Edderaaerne Elivágar²⁾, Hagelstrømme — opstige Rindunster. Disse møde i det Verdenerne mellemiggende, uhyre vide, tomme Rum — ginunga gap³⁾, Svælgenes Dyb — Idverdenens Gnister. Det døde, kolde Stof belives ved Idens Kraft, og den uhyre, uformelige Jötun⁴⁾ Ymir⁵⁾ — Brusende — fremstaar, den første chaotiske Verdenskrop. Den avler af sig selv flere lignende, rimkolde, steenartede og uformelig store Væsener: hrímþursar⁶⁾, Nimitrosde, bergrisar⁷⁾, Bergtrolde. I Alle er det Døde overveiende. Alle tilhøre de nærmest Mørkets og Kuldens Verden. Det er kun et lavere legemligt Verdensliv, som rører sig i dem.

Men et bedre, stjønt dyrisk Væsen — Roen Audhumla⁸⁾ — er tilblevet med den første Rimmjötun som hans Amme. Denne Kraft, som nærer det chaotiske Verdenslegeme, fremkalder tillige ved sin forædlende Virksomhed — den sliker Rimmklumperne — et høiere aandeligt Verdensliv, der udvikler sig gennem flere Led — Buri, den Fødende, Burr, den Fødte⁹⁾ — indtil det vinder Styrke nok for at beseire det chaotiske Stof — dræbe Ymer og hans Afkom.

Det seirende høiere Verdensliv er Guddommen selv, der nu fremtræder som skabende Magt i en trefoldig Skikkelse, som Mand, Billie

¹⁾ Af höggva, hugge, og enten nid, Næmørke, eller nid, Dndskab; i sidste Tilfælde bør Navnet læses Nidhögg og oversattes: den med Dndskab huggende.

²⁾ El Hing, Hagelising, vågr Strøm.

³⁾ Gin Svælg, gina gabe.

⁴⁾ Navnet jötunn Htt. jötinar staar uidentyvt i Forbindelse med eta, æde; de tilsvarende oldtydske Benævnelser ere angelsariff eoten, og rimeligviis nedertydsft etan, høit. ezan, gotisk itans. Deut. Myth. S. 485—86.

⁵⁾ Ymjá larme, bruse.

⁶⁾ Þurs af uvis Oprindelse, maaskee besl. m. þurr, tør. Det tilsv. angelsariske Navn var þyrs, det høitydske durs el. turs, det gotiske rimeligviis þaurs. Deut. Myth. S. 487—89.

⁷⁾ Risi, Kjempe, af risa, relse sig, stige i Veiret, med Hensyn til deres Stærrelse.

⁸⁾ Eller Audhumbla. Dette Navn er i sin Betydning aldeles dunkelt. Nogle have villet ulede det af audr Rigdom og hím Vædste, saa at det skulde betyde den Vædskerige; Andre af audr, øde, og hím, Mørke: det øde Mørke, Urnatten.

⁹⁾ Begge Navne af bera føde.

eller Kraft og Hellighed — Brødrene Ódinn, Vili og Vé. Anden beliver, Willien ordner, Helligdommen bortfjærner det Urene og Onde¹). Det er imidlertid kun i Verdens Skabelse, at disse tre Væsener fremstilles som samvirkende. Vile og Ve omtales ei siden; de smelte atter sammen med den altomfattende Verdensaand, med Odin. Han er Verdens Grundvæsen, den almægtige As, han ene er Alfader, fra hvem alle de øvrige høiere, verdensstyrende Væsener, Aserne, stamme²).

Bed Skabelsen adstilles Elementerne — Jmers Krop udstykses —, og det organiske Liv begynder. Men de chaotiske Magter, skjønt overvundne, ere ei tilintetgjorte, — en Jotun undkommer, og fra ham stamme nye Jotunætter. Forsyrende og dødende Kræfter spores overalt i Naturen; de ere Ytringer af Jotnernes fiendske Sind mod Aserne, og af deres Stræben at tilintetgjøre disses Verk. Jotnerne have maattet fly til de Jordskiven omgivende yderste Ørkener — Útgardr, den yderste Gaard —, og her have de sit egentlige Hjem — Jötunheimr; men de snige sig dog ogsaa indenfor det Hegn, som Aserne have dannet til Vern for Jorden, indenfor Midgaard³). De bo ogsaa her i de ry Fjelde, i de iisklædte Jofler og i de golde Ørkener, — overalt, hvor nogen Ufrugtbarhed hersker. Deres Virksomhed spores i ødelæggende Storme, — voldede af Jotunørnens Vingeflag i Norden⁴) — den spores i Winterkulde, Sne og Is, i alle de Naturens Kræfter, som ere Frugtbarheden og Livet fiendske.

Den levende Verden var altsaa Asernes Verk. Jorden, liggende som en rund Skive i dens Middelpunkt, stod under deres særdeles Be-

¹) Ódinn -- Angels. Wóden, Nedert. Wódan, Høit. Wuotan, Got. rimeligviðs Wóðans — staar aabenbare i Forbindelse med ved, ód, vada, vade, gennemtrænge, og med ódr, Sind, Forstand; betegner Anden som Alt gennemtrængende. Deut. Myth. S. 120. — Vili ligefrem Willie, Vé: Helligdom. — jfr. Peterfens Danm. Hist. III 111—114.

²) Benævnelsen áss Flt. æsir — de tilsvarende tydske rimeligviðs: Angels. ós Flt. és, Høit. og Got. ans Flt. anseis. Deut. Myth. S. 22 — forekommer mig med størst Rimelighed at sættes i Forbindelse med vosa, den ældre Form for vera, være, og oprindelig at betegne Væsen, om Guderne krugt i ubemerkende Betydning. Jfr. Peterfens Danm. Hist. III 106—7.

³) Midgardr, den midterste Gaard eller Indhegning, modsat Útgardr.

⁴) Denne Stormørns Navn, Hræsvelgr, betegner: Eigsvalger, af hræ, Ege, og sveigja, svalge.

skyttelse. Stundom stige de did ned fra deres Himmelboliger, og da danner Regnbuen — Bifröst¹⁾, den bævende Bei — deres Bro.

Foreskillingen om Natten som Dagens Moder svarer til den øvrige Lære om Verdens Tilblivelse. Mørket er det Oprindelige, i det tumlede sig Ymer og hans Æt. Natten tilhørte altsaa Jotnerne. Med de lyse Aser fremgaar først Dagen, som en Søn af den jøtunættede Nat og af Asefønneren Dellinger, Morgenrøden²⁾.

De lysende Himmellegemer vare Gnister af Muspel, satte af Aserne paa Himmelhvælvet for at stifte Tiden. Ogsaa disse ere de chaotiske Magter forhadte. Sol og Maane faa aldrig Hvile i deres Løb for de forfølgende Jotunulve, der ville sluge dem.

I Jordens Indre rørte Kræfter sig, der vare Levninger af det chaotiske Liv — Dverge³⁾ fremmylrede som Madiker i Ymers Kjød. Aserne forvædte dem — gave dem Menneskefikkelse og Menneskeforstand —, men bandt dem dog til det mørke Jordens Dyb, hvor de jysle med Metaller og smide dem. Man forestilte sig dem mørke som deres Hjem, derfor kaldtes de og svartålfar — sorte Mander — og deres Boliger i Jorden Svartålfheimr.

Eddaerne omtale ei Dyrenes Skabelse, hvilken dog Asefæren vistnok har sluttet umiddelbart til Berternes. Mennesket er Skaberverkets sidste og fuldkomne Frembringelse⁴⁾. Ved Menneskets ligesom ved Verdens første Tilblivelse fremtræder den skabende Guddomskraft i en trefoldig Skikkelse. De tre Aser, Odin, Høner og Lod er skabere det første Menneskepar af tvende Asefætræer, deraf Navnene Askr og Embla⁵⁾, og hver meddeler dem en Gave, stemmende med hans eget Væsen. Odin giver dem Mænd (önd), det aandelige Liv; selv er han Verdens Mand, af hvilken Menneskets er en Afslægt. Høner⁶⁾,

1) Sammensat af bifa, bæve og röst, Bei.

2) Dellinger f. deglinger, Diminutiv af dagr.

3) Dvergr flt. dvergjar af ubejendigt Rød; Angf. dverg, Heit. tuere, Oct. rimelighvis dvairgs. Deut. Myth. S. 415.

4) Den yngre Edda lader vel Dvergene skabes efter Menneskene, men Belufpaa har den omvendte Orden, som derfor synes at burde foretrækkes.

5) Askr betegner ligesom Asefætræ: Betydningen af Ordet ombla er uvis, rimelighvis er det blot en anden Benævnelser paa Asten, maaskee nærmest paa det Slags, som Bønderne endnu ansee for Huntræet.

6) Høners Betydning som Lysets Gudsdom lader sig vistnok ikke strengt bevise.

Lysen, giver Forstanden (ódr), Sjælens Lys. Loder¹⁾, Ilden, giver dem det varme Blod og den blussende Farve og dermed tillige den brændende Sandfælighed. Aserne gave Menneskene, sine Yndlings-skabninger, Bolig paa den midterste, mod Jotnerne befæstede Jord, i Midgaard; denne blev derfor ogsaa kaldet Mannheimr, Menneskenes Hjem eller Verden.

Hermed er Skabelsen til Ende. Den levende Verden staar fuldbragt, vernet af de blide Aser, fra hvem dens Liv er udgaaet, truet og angreben af de kolde, mørke Jotner, der ville gjenvinde sit gamle Herredomme. Kampen mellem Godt og Ondt er fremspiret med selve Verdenslivet, og ender først i dets Undergang.

9. Om Yggdrasil.

Den hele levende Natur fremstilles i Billedet af Afsken Yggdrasil. Navnet er dunkelt, men synes rigtigst at forklares: Yggs d. e. Odins Hest, Vogn eller Sæde²⁾. Den levende Natur anfaaes for bevæget og styret af Guddommen, der i den havde sit Sæde som Aanden i Legemet. Navnet er, saaledes tydet, fuldkommen stemmende med den oldnorske Skaldekonsts Smag; og Mythen om Yggdrasil er, som det synes, heel igjennem en digterisk Allegori.

Verdensstræet spirer af tre Rodder. Den ene skyder fra Hvergelmer, Verdensstoffets Urvæld i Afgrunden; den anden fra Jotunheim, fra de raa Verdenskræfters Dyb; den tredie fra Asernes Himmelsbolig, fra det aandelige Verdenslivs Kilde. Billedet stemmer med Skabelseslæren. I Træets Top sidder en Orn, uidentvild Aandens eller Livets Billede; ved dets Rod i Hvergelmer ligger Midhugger, Morkets og Dødens Drage; men Ekhornen Ratatosk³⁾ løber op og

Navnet Hœnir staaar endnu uforklaret; thi Magnusens Formodning, at det skulde være ser Heidnir, Opklareren, maa forkastes af Syrogrunde.

1) Navnet Lódur staaar aabenbare i Forbindelse med det tydske lodern og betegner den blussende Ild. At derved det samme Væsen betegnes, som ellers kaldes Loki eller Loptr, kan neppe betvivles.

2) Yggr, et af Odins mange Navne, betegner enten den Frygtelige, Skrækindjagende, eller den Betænksemme; drasil eller drösuil af draga egentlig: den der drager, bærer, dernæst: Hest, Vogn eller Sæde.

3) Ratatoskr, et Navn af ubekjendt Betydning; dets første Deel synes at være rata, at finde Vej; hele Navnet kunde maaffee betegne: den er slug til at finde Vej.

ned ad Stammen og bringer Avindsord mellem Ornen og Dragen; — stridende Kræfter røre sig i Naturen, og falskt Ondskab sniger sig med sin Bagtalelse gennem Menneskelivet og forstyrrer dets Rod. „Åsken Yggdrasil“, heder det i gammelt Digt, „taaler mere Ondt, end Noget fatter: Hjorte bide dens Løv, dens Stamme muldner, og Nidbugger gnaber dens Rod.“ De levende Stabninger suge Naturens nærrende Kraft; dens Frembringelser tørres og dø, naar deres Tid er omme; og hvad der er verst, det onde Urvæsen gnaber paa dets dybeste Rod. Men Træets Stamme overføres med Himmelbrøndens hellige, rensende Bande, og Yggdrasil staar, alle sine Lidelser uagtet, stedse grønt; — Naturens Liv opholdes og forynges ved de himmelske Magters Forsorg. Grundtanken er ogsaa her den store Kamp, som gaar gennem Verdenslivet, Kampen mellem Mand og Materie, mellem Godt og Ondt, mellem Liv og Død.

Under den Verdenstræets Rod, der skyder fra Jotnernes Hjem, er en Brønd, kaldet efter sin Vogter Mimers Brønd, hvor Visdommen eller rettere Kundskaben er skjult. Navnet Mimir betegner den Kyndige¹⁾. Jotnerne, som ældre end Åserne, skuede dybere end de i Førgangenhedens Mørke. De havde seet Åsernes og Verdens Tilblivelse; de forudsaa derfor ogsaa deres Undergang. Om begge Dele maatte Åserne søge Kundskab hos dem, — en Tanke, som udtales mangesteds i de gamle Mytkevad, men ingensteds klarere end i Voluspaa, hvor en blandt Jotnerne fostret Vala eller Spaakvinde forestilles at opstige fra Dybet og afløre Fortid og Fremtid for Guder og Mennesker. Det er altsaa denne Dybets Visdom, som Jotnen Mimer gemmer i sin Brønd. Himmeliguden Odin selv maa hente den hos ham, og dette skeer i Nattens Stund, naar Solen, Himlens Die, er neddalet bag Jordskivens Mand i Jotnernes Verden. Da spejder Odin Dybets Hemmeligheder, og hans Die er der pantsat for den Drik, han erholder af Kundskabens Brønd. Men i Morgenrødens Glands, naar Solen atter stiger op fra Jotnernes Verden, da drikker Kundskabsbrøndens Vogter af gyldne Horn den klare Mjød,

¹⁾ Det synes nemlig at være samme Ord som det angelsaksiske meomor, kyndig, og kan ligeledes sammenlignes med det latinske memor; uidentivt betegnede Ordet fertrinsviis: kyndig i det Førgangne.

der strømmer over Odins Pant. Himlen og Underverdenen meddele hinanden gjensidig deres Wiisdom¹⁾.

Den egentlige Modfætning til Brønden Hvergelmer i Afgrundens nederste Dyb danner Urdarbrønd i Himlen, ved hvis hellige Bænde Verdenstræet opholdes. Den vogtes af tre høie kvindelige Væsener, Urd, Verdande og Skuld — Fortid, Nutid og Fremtid²⁾ —, og har sit Navn efter det første og høieste. Disse Væsener kaldes under Et Norner³⁾. De ere Tidens og Skjebnens Gudinder; — det første udtaler deres enkelte Navne tydeligen; i sidste Egenskab har uidentviol deres almindelige Navn fortrinligen været dem tillagt. Som Tidens Gudinder ere de Yggdrasils Opholdere. Tid og jordisk Liv tænktes uadskillelige, derfor ere Nornerne ogsaa Livets Styrere og Skjebnens Uddelere. For Mennekeslægten ere de Fødselsgudinder, og den yngste af dem, Skuld, som Valkyrje, tillige Døds gudinde. Deres Udsendinger følge Menneket gennem hele hans Liv; de forestilles at sno hans Skjebnes Traad ved hans Fødsel, og med den afmaale Grændserne for hans Virkefreds i Livet⁴⁾.

De Love gave,
Liv de udkaared'

for Tidens Børn,
Mændenes Skjebne.

— heder det i Voluspaa⁵⁾ om de tre store Norner. Deres Bestemmelser (lög) ere ubrødelige Urlove (orlög), deres Tilstikkelser (sköp) uundgaaelig Nødvendighed (naudr).

Om Forholdet mellem disse Væsener og Aserne udtaler Aeseløren

¹⁾ Ved en utlar og sandfælig Dpfattelse af denne Mythe fremkom Forestillingen om Odin som eensiet.

²⁾ Urdr en substantivisk Form, svarende til den adjektiviske vordinn eller ordinn, vorden, fuldbragt, af verda see, blive. Verdandi, seende, blivende, af samme Rod. Denne Form af Navnet bør uidentviol foretrækkes for den anden ligeledes forekommende Verandi, værende. Den første Form fremstiller Nutiden som fremstridende, den anden derimod som stillestaaende. Skuld, det Tilkomende, af skulu, skulle, betegner ogsaa: Skyld, Pligt, og Navnet betegner henne saaledes tillige som Døds gudinde.

³⁾ Navnet norn, Flt. nornir, er af usikker Oprindelse. Man har villet sætte det i Forbindelse med snera eller nera, en ældre Form af snúa, sno, tvinde; det skulde da antyde Nørnernes Virksomhed som de, der snoede eller spandt Skjebnens Traad. Denne Ublebning af Navnet er meget antagelig, Hjent ikke sikker. Peter Jens Dam. Hift. III 129.

⁴⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hundb. I, 1—4.

⁵⁾ D. æ. Edda Völuspá 20.

sig kun dunkelt. Den synes at fremstille Nørnerne som fostrede blandt Jøtnerne ¹⁾ og uafhængige af Aserne. Disses Domsted er ved Urdarbrønd. Deres Domme fældes altsaa under Nørnernes Ovsigt. Aserne maa selv bøje sig under Nørnernes Love; ogsaa de omfattedes af Tiden, de vare fødte og skulde dø. Forresten var vissefelig Forholdet mellem Tid og Eghed, Gudkraft og Stjebne for Afedyrkerne, som for saa mange Hedningefolk, en dunkel Gaade, som de vel bovede at gruble over, men ei formaaede at løse. Det dannede en Selbmodsigelsens Spire i deres Gudelære, som kraftigen maatte opfordre dybere Tænkende til at strække Blikket ud over de forgjængelige Aser, og mindes, om end dunkelt, Folkets Arvelod fra en renere Tro.

Mythen om Yggdrasil, i dens Heelhed betragtet, er en af de mest ophøiede i Aseføren. Her fremtræder en klar og dyb Tanke, der har gjennemskuet Asetroens inderste Væsen og sammentrængt dens hele Hovedlære i et eneste herligt Billede.

10. Om Aseførens mythiske Verdensinddeling.

Heimr betegner i det norske Oldsprog først Hjem, og dernæst Verden som alle Væsners Hjemsted eller Bolig. Navnet har saaledes en dobbelt Betydning: en videre, nemlig Indbegrebet af alt Tilværende, og en engere, nemlig Bolig for en vis større eller mindre Kreds af Væsener. I den videre Betydning brugtes Navnet rimeligviis ikke i Hedendommen, hyppigen derimod i den engere. Begrebet om en Alverden tabte sig hos Afedyrkerne i Forestillingen om flere enkeltstaaende Verdener, af hvilke hver især tænktes som Bolig for en særskilt Klasse af Væsener.

At Aseføren har antaget ni saadanne Verdener (heimar), fremlyser klart af flere Steder i de gamle Eddadigte ²⁾; men hvorledes de have været benævnte eller tænkte beliggende mod hinanden, er mindre sikkert, og derom ere ogsaa Fortolkernes Meninger meget deelte. Følgende Orden synes mest stemmende med de gamle Kilder:

¹⁾ D. æ. Edda Vafþrúdn. 49.

²⁾ D. æ. Edda Völuspá 2. Alvíssm. 9. Vafþr. 43.

N. Keyser. Samlede Afhandlinger.

1. Muspelheimr, den øverste Jldverden, Surt's Rige; i dens høieste Egne synes man at have tænkt sig Gimle beliggende¹⁾.

2. Godheimr, Gudernes Verden, eller Åsgarðr, Afernes Gaard, den egentlige Himmel, som tilsyneladende danner en Hvalving over Jorden. I denne Verdens Midte er Idavöllr d. e. Virksomhedens Slette²⁾, Afernes Samlingssted. Her staar Odins Høisæde, hvis Navn Hliðskjálf³⁾ andensteds betegner Taarn, og som altsaa uden tvivl tænktes at indtage Himmelhvalvets høieste Punkt.

3. Vanenheimr, Vanernes Verden, Luften eller det ifkun af Skyerne opfyldte Rum mellem Himmelhvalvet og Jorden.

4. Mannheimr eller Midgarðr, Mennekenes Verden, Jordens runde Skibe, omslynget af Verdenshavet. Navnet Midgarðr synes ofte brugt som mere omfattende, nemlig tillige indsluttende Himmelhvalvingen, eller idetmindste dens nedre Rand, hvilken da vel tænktes at danne Hegnet eller Borgmuren mod Jotnerne.

5. Álfheimr, Lysalfernes Verden, Jordens frugtbare Overflade og de nærmeste Luftstrøg.

6. Svartálfaheimr, Svartalfernes eller Dvergenes Verden, Jordstivens Indre.

7. Jötunheimr, Jotnernes Verden, de Jordstiven omgivende Fjeldørkener. Denne Verden tænktes nedadheldende, især mod Norden. Den sættes snart indenfor Verdenshavet, snart — og det vistnok oprindeligen — udenfor samme som en det omfattende Rand⁴⁾. Den

1) Dette synes at maatte udledes af d. y. Edda Gylfg. 17. Naar det nemlig her anføres som Aarsagen til, at Gimle ikke forgaar i den almindelige Verdensbrand, at der er en anden Himmel, Andlangr (den vidt aandede) i Syd ovenfor Mennefeverdenens Himmel, og ovenfor den igjen en tredie Himmel, Vidbláinn (den vidt blaandede), hvor Gimle er; — saa lader det som om man har tænkt sig Andlangr som en Himmel mellem Godheim og Muspel, men Vidbláinn igjen som Himmelen for Muspels Verden, og Gimle altsaa som liggende paa denne sidstnævnte Verdens høieste Punkt.

2) Id, Virksomhed.

3) Navnet synes beslægtet med hlið, Led, Port; i d. æ. Edda Atlakv. 14 synes Ordet liðskjálfar at betegne Taarne. J. Grimm tror, at Ordet egentlig bør forklæres ved et Vindue (en Taarnglugge) eller ved en Portbænk, og at skjålf saaledes svarer til det angf. seylfe, der skal have Betydningen af en Bænk. Hliðskjálf skulde altsaa egentlig være tænkt som en Port eller et stort Vindue paa Himmelen med et deri anbragt Sæde. Deut. Myth. S. 124.

4) Jfr. d. y. Edda Gylfg. 51 med d. æ. Edda Hýmiskviða.

tænktes da skilt fra Mannheim ved Havet, ligesom fra Godheim ved en Na, Iking (den Oprørte?)¹), der aldrig tilfrøs.

8. Helheimr, Dødens Verden, Underverdenen, Bolig for Dødnigerne, halir. Til den gik Veien fra de øvre Verdener, Helvegr, i Nord ned gennem Totunheim over Naen Gjöll (den klingende eller skinnende — Nordlyset?); Broen over den, Gjallarbrú, var tækket med lysende Guld.

9. Niflheimr, Taageverdenen.

Den første og sidste af disse Verdener vare Urverdener, som tænkttes at ligge udenfor det egentlige jordiske Verdenssystem, til hvilket Aferne hørte.

Forresten have vistnok Forestillingerne om disse forskjellige Verdener og deres indbyrdes Forhold været uklare og vakkende i selve Hedendommens Tider. Andet kunde man ei vente af et lidet oplyst Folk, i Tider, da overhovedet Kjendskabet til Naturen var kun saare ringe. Senere forøgedes Forvirringen, da de Lærde begyndte at søge disse Verdener paa Jorden og bryde sin Hjerne med at udfinde passende Egne, hvortil de her kunde henføre dem²).

11. Om Guderne.

Forklaringen af Asetroens Guder og de egentlige Gudefagn er en af de vanskeligste Opgaver i Lærens Fortolkning, og her meer end nogensteds maa man uden tvivl vogte sig for at søge en gennemført Allegori. Vistnok ere Guderne overhovedet en Dpfattelse af Naturens Kræfter under visse Personligheder; men da man ei har formaaet at tænke sig Naturkraften udenfor Personligheden, saa er denne sidste i sin sandfælige Form ofte bleven det Væsentlige. Alle Asetærens Guder ere ifklædte en menneskelig Form, forestilles tænkende, handlende, ja lidende som Mennesker; ifkun ere de idealiserede med Hensyn til baade legemlig og aandelig Kraft, og tænkte som mindre indskrænkede ved Tid og Rum end de jordiske Mennesker; — og under denne menneskelige Skif-

¹) If el. ef betegner ellers Tvivl, men den oprindelige Betydning synes at have været Bakken, Urolighed.

²) Magnusens Meninger om disse Verdener findes fremsatte i hans Eddalære III 179 ff.; Petersens i Danm. Hist. III 122—24. Med den Sidstes stemmer nærværende Fremstilling.

kelse og tildeels menneskelige Virksomhed er Naturkraften, som let kan tænkes, heel ofte forglemt af Skaldene i deres Gudesagn. De holdt vistnok fast ved de egentlig betegnende Egenkaber i enhver Guddoms Personlighed, men gavederhos mangan Indbildningskraftens Udskielse Indpas i deres Beretning blot for at gjøre denne mere tiltrækkende. Dette var dog udentvibl mest Tilfælde i de vidtløftigere Gudesagn, ved hvilke vi i denne sammentrængte Fremstilling af Afsæren ei have kunnet opholde os.

Overskuer man derhos Afsærens Guderække med Opmerksomhed, vil det være Enhver klart, at ikke alle Guder ere lige væsentlige for Troessystemet i dets Heelhed og indre Sammenhæng. Nogle danne saa at sige uundværlige Drivehjædere i den hele Verdensrørelse, medens andre kun fremtræde ved et enkelt Punkt i denne, og da mere som en Hjælpekraft, hvilken Forskningen har fremledet og iltædt Personlighed for at fuldstændiggjøre en Tankerække, end som en uafhængig Kraft, der selv har skabt sin Personlighed. Til den første Klasse høre: Odin, Frigg, Thor, Njord, Frey, Freyja, Valder, Loke og tildeels vel ogsaa Heimdal og Dger; til den anden derimod: Tyr, Hød, Bale, Vidar og den hele øvrige Skare af guddommelige Væsener, af hvilke flere aabenbare kun ere tilbagevne for at sandfæliggjøre Hovedgudernes Virksomhed i visse Retninger eller for at danne forbindende Mellemed i et større Gudesagn. Denne anden Klasse af Guder frembyder ofte — naar Allegorien ikke ligger klart i Dagen — den største Vanskelighed for Fortolkeren.

Guderne benævnes i Afsæren paa flere Maader: 1. god (Eft. god n. g.) Guder — Navnet er af uvis Oprindelse. 2. æsir (Eft. áss; Hunk. ásynja), Aser, Væsener i udmerkende Betydning; Benævnelsen bruges ofte mere indskrænkende om den fornemste Klasse af guddommelige Væsener. 3. tivar (Eft. tivorr. tiv, týr), herlige Væsener (tivr betyder Hæder); en anden Form af samme Navn er udentvibl det sjældnere diar, hvoraf disir (Eft. dis) Gudinder ¹⁾. 4. véar

¹⁾ Benævnelsen tivar forekommer i d. æ. Edda Vafþrm. 40. 42. Grimn. 5. Hamarsh. 14 o. fl. Et, ofte ogsaa i Sammensætninger som valtivar, udvalgte el. herlige Guder, sigtivar, Seierguder. Ordet diar forekommer ikke i noget egte Eddadigt; thi det saafaldte Hrafnagaldr Óðins, hvor det findes, maa udentvibl anses for en Frembringelse fra nyere Tider.

(Eft. véorr) hellige Væsener, af vé Helligdom¹⁾. 5. regin, Kræfter, Magter. 6. bönd (Ft. af band, Baand), de Forbundne, i Fællesskab virkende. 7. höpt (Ft. af hapt, Hefning), de Sammenheftede. — Af disse Benævnelser ere de tre første de almindeligst forekommende. Alle disse Navne for Guderne i Almindelighed antyde, forsaavidt deres Rod kjendes, de Egenskaber, som man tillagde dem. De to sidste ere merkkelige, fordi de udtrykke Tanken om Gudernes inderlige Samvirken i Verdensstyrelsen.

Odins Betydning som Verdens Mand og Himlens Gud er allerede udviklet. Han benævnes Alfader — Alfadir, Allfödr — som det Væsen, fra hvem Naturens Liv og de heri sig aabenbarende Kræfter, Guderne, tænktes udstømmede. Han kaldes Slægternes Fader — Aldafadir — med nærmere Hensyn paa Menneskene som hans Skabninger. Han nævnes endelig Valfader — Valfadir — som Krigens Gud, i hvilken Egenskab han var de Faldnes Fader, ligesom disse igjen vare hans Udvalgte — valr²⁾ —, hans kaarede Sønner — óskasynir. Det var naturligt, at Folketærd, hvis største og hæderligste Sysfel var Krig, saa i Verdens høieste Gud fortrinligen Krigens Gud. Det er ogsaa vist, at Odin især i denne Egenskab opfattedes af de hedenske Nordmænd, idetmindste af den store Mængde. Paa Krigsguden henpege derfor en stor Deel af de mangfoldige Navne, der tillagdes ham (i Grimmismaal opregnes ikke mindre end 52)³⁾; skjønt vistnok den Lære, at Odin „aldrig kaldte sig med samme Navn under sin Færd iblandt Folkene“, nærmest betegner Verdensaanden som den, der paa uendelig mange Maader aabenbarer sig i Naturen. — Beskrivelsen af Valhal⁴⁾ passer til Krigsgudens Væsen, ligesom Einherjernes⁵⁾ — de udvalgte Heltes — Tidsfordriv. Odins tvende Ulve — Geri, den Graadige, Freki, den Heflige — udmerkte ham i samme Egenskab. Hans Navne derimod — Huginn, den

1) D. æ. Edda Hymiskv. 39.

2) Ordet valr, der betegner de i Strid Faldne, staar aabenbare i Forbindelse med velja, vælge, udvælge.

3) D. æ. Edda Grimnm. 46—54; d. y. Edda Gylfg. 3.

4) Valhöll, af det ovenomtalte Ord valr, betegner enten: den udvalgte, herlige Hal, eller: de Udvalgtes, de Faldnes Hal.

5) Navnet einherjar maa uledes af einn, een, eneste i sit Slags, og herjar, Krigere, beslægtet med herr og herja.

Tænkende, Muninn, den Grindrende —, hvilke han udsender over Verden, minde tillige om Menneſkeaaendens fortrinligſte Egener, ſom en Gave af Verdens ſtore Mand. Vingólf¹⁾ — den venlige Sal —, Aſynjernes Samlingsſted, ſtaar Valhal ved Siden ſom Bolig for Odins udtaarede Sønner.

Odins egteſkabelige Forbindelser have alle, ſaavidt ſkjønnes, Hensyn til Himmelenſ og Jordens indbyrdes Forhold. Jorden — Jörd — kaldes ligefrem Odins Huſtru og tillige undertiden hans Datter. Oftere benævnes Jorden ſom guddommeligt Væſen Fjörgyn, den Livgivende²⁾, eller Hlóðyn, den Varmende; og ſom frugtbringende er den vel iſær perſonificeret i Frigg³⁾. Hendes Bolig Fensalir⁴⁾, Dyndſalene, betegner da den dybe, fugtige Jord. I Fremſtillingen af Aſerne i Almindelighed ſom Børn af Odin med Jorden eller Frigg udtales udentvívſ den Tanke, at de i den jordiske Natur virkende Kræfter ere tilblevne ved Himmelenſ Indvirkning paa Jorden, Mandens paa Materien.

Thor er Jordenens Gud. Selve Navnet udtrykker dette. Þórr er nemlig ſammentrukket for Þorr eller Þonarr⁵⁾, og betegner ſaaledes Jorden eller den Jordnende. At han i denne Egenſkab betragtedes ſom den ſterkeſte af Guderne, var naturligt. Hans Bolig kaldtes derfor Styrkens Hjem eller Bange — Þrúðheimr, Þrúðvángar, af Þrúðr d. e. þrótr, Styrke, Udholdenhed —, hans Hal derimod med Hensyn til Lynet, der bryder de mørke Skyer: Uveirſ Opklarer — Bilskirnir, af bilr, Uveir, og skira opklare. — Hans Kjøren i Skyerne med brægende Gjedebukke for ſin Kjerre udtrykker

¹⁾ Vinr, Ven; gólf, Gulv, ogſaa Sal.

²⁾ Af fjör, Liv.

³⁾ Udledningen af Navnet Frigg er uſikker. J. Grimm formoder Roden at være fria, got. frijón, gammelheit, fríón, elſke, beſlægtet med det gammelſar. fri, angſ. free, Kvinde. Den heithyſke Form af Navnet, ſom egentlig ſkulde være Frikka eller Frikkia, findes at have været Fria, ligefom den angelfariſke Frieg, Frig, hvoraſ det heithy. Friatac, det angelf. Frigedag, Fredag, hvilts oldnorſke Navn Frjádagr alſaa ſnarere bør udledes af Friggſ end af Freyjaſ Navn. Friggſ Navn hos Longobarderne var efter Paulus Diacenus Frea, hvilket ſtemmer med den evenanferte heithyſke Form. Deut. Myth. S. 278—280.

⁴⁾ Af fen, Dynd.

⁵⁾ De tilſvarende tydiſke Navne have efter Grimm været: angelf. þunor, ſar. þunar, got. rimeligviſt þunrs Deut. Myth. S. 151.

Tordenens forskjellige Lyde. Hans Tilnavne og hans hele ildagtige Væsen antyder Tordenveirets Egenskaber, dets frygtelige, men ogsaa gavnlige Virkninger i Naturen. Han forestilles som Midgaards Bogter mod Jotnerne, og disses svorne Fiende. Naar Thor er borte i Østen for at slaa Trolde, er Midgaard haardt betrængt af Jotnerne; men naar han kommer hjem og svinger sin knusende Hammer — Mjölneur af mølva knuse —, da flygte de med Rædsel. Tordenen tilhører Sommeren, den er Vinterens Fiende og jager Kulden paa Flugt. Thors Kampe med Jotnerne have været et Yndlingsæmne for Oldtidens Skalde, og flere af de didhørende Gudesagn have vistnok sin egentlige Kilde i visse lokale Forholde, som vanskelig lade sig efterspore. Thors Personlighed er i disse Sagn altid vel vedligeholdt; han fremtræder som opfarende og voldsom, men tillige som aaben og yderst godmodig. Hans Ledsgere, den letfodede Dreng Thjalfse — den Virksomme — og Pigen Røskva — den Raste¹⁾ — udtrykke maaskee Hurtigheden, med hvilken Tordenveiret farer over. Hans Hustru Sif med Guldhaar betegner udentvivl den høstlige Jord med de guulmodne Agre og det blegnende Græs. Kornet troes jo endnu at modnes ved de høstlige Lyn uden Torden, som derfor kaldes Kornmo.

Banerne danne i Aftroen en egen Klasse af Væsener, oprindelig Asernes Fiender, men senere paa det Nøieste forbundne med dem. Seer man hen til Skildringen af de Guder, der henregnes til denne Slægt — Njörd og Frey — da er det klart, at de egentlig tilhøre Luften og betegne dens heldbringende Virksomhed paa Naturens Liv. Navnet Vanir — de Tomme, Legemløse, af vanr, tom — antyder da deres luftige Væsen. Hvorledes Kampen mellem Aser og Vaner, der henlægges i Verdens første Tilværelse, og som sluttedes ved et Forlig, hvorved Aserne gave Høner som Gidsel mod Njörd, rettest bør fortolkes, lader sig neppe afgjøre. Nogle tro, at Mythen skal udtrykke den Tanke, at Himmelsens Lys maatte gjennembryde de tykke Skyer, der oprindelig indhyllede Jorden, for at fremkalde Frugtbarheden, hvilken altsaa tænktes som en Virkning af Himlens og Skyluftens forenede Kræfter²⁾. Andre have tydet denne Kamp mellem Aser

¹⁾ Hjälf af hjälf, strengt Arbeide; Røskva af röskr, raff.

²⁾ Magnusen i Oversættelsen af d. æ. Edda I 114 o. fl. St.

og Vaner om en Strid mellem to Religionspartier, Ildtilbedere og Vandtilbedere, hvilken Strid endtes dermed, at begge Religioner blandedes, Vandguddomme, Vanerne, optoges blandt Ildguddommene, Aserne, og dyrkedes ved Siden af disse¹⁾. Snarere kunde man maaskee tænke paa en Kamp mellem et vandrende, frigerst, og et fredeligt, agerdyrkende og søfarende Folk, hvilken endte med en Sammensmeltning af begge. Grunden til at Vanerne oftere betegnes som vise — *visir Vanir, vis regin* — er ubekjendt.

Njörd²⁾ er Luftens og de milde Vindes Gud og som saadan Beskytter af Søfart og Fiskeri. Hans Bolig er ved Havet i Noatún — Skibenes Eng³⁾. Hans Hustru derimod, Jotundatteren Skabi — den Skadevoldende — er Vinterstormens og den barske Fjeldvinds Gudinde. Hendes Yndlingsbolig er Prymheimr — det buldrende Hjem⁴⁾ —, de høitliggende stormfulde og sneedækkede Fjeldegne, hvor kun Jægeren paa sine Ski finder Næring. Overeenskomsten mellem dem, at bo 9 Nætter i Thrymheim og 3 i Noatun, peger hen til det høie Norden, hvor uroligt Veir og vinterlige Storme herske den større Deel af Aaret.

Njords Børn Freyr og Freyja ere Frugtbarhedens Guddomme; den første med Hensyn paa Jorden, den anden med Hensyn paa Menneffene. Deres Navne have i det Oldnorske ligesom i flere af de gamle germaniske Sprog betegnet Herre og Frue; men uvist er det dog, om denne Betydning er den oprindelige, eller om den ikke

1) Geijer Svea-Nifes Håfder I 354—366.

2) Navnets Utleedning er ubekjendt. Magnusen har sat det i Forbindelse med næra, nære, og troet, at det egentlig betegnede Næreren; men Sproggrunde synes at tale imod denne Fortolkning. Snarere skulde man tro, at Navnet stød i Forbindelse med Verbet *njörva*, sammenhefte, og egentlig har betydet: Sammenbinderen, Sammenhefteren, med Hensyn til at Njerd paa en Maade dannede Vaandet mellem Aser og Vaner. Grimm tror, at den til Navnet Njörd svarende gotiske Form har været *Nairpus*, og i andre tydske Sprogarter *Nirdu*, *Nird* eller *Nerd*, samt at dette Navn og denne Guddom egentlig stikker i Tacitus's *Nerthus*, hvilket, efter hans Mening, er den rette Læsemaade for *Hertha*. Deut. Myth. S. 197. 229. Hans Grunde til at foretrække den første Læsemaade for den sidste, hvilken synes ligefrem at henpege paa *airpa*, erda, eorde, jörd, Jorden, betragtet som Gudinde, ere mig ikke indlysende.

3) Nörr, Skib og tün, Eng, Hjemmemark.

4) *prymr*, Bulder; *prymja*, buldre, juse.

snarere er at udlede fra den store Anseelse, i hvilken hine Gudsdomme tidlig stode hos de germaniske Folkestammer. Man har al Grund til at formode et Grundslægtskab mellem disse to Gudenavne og enten frór, rolig, mild, fró Rolighed, Hvile, eller ogsaa frjóf eller frjó, Frø, Sæd; i første Tilfælde skulde de da betegne den Mildhed, man tillagde disse Væsener; i andet Tilfælde skulde de betegne dem som Frugtbarhedens Givere ¹⁾.

Freyr kjører med sin guldbørstede Galt — Sindbillede paa Agerens Frodighed —; eller han seiler paa sit luftige Skib — Skidbladnir ²⁾ — paa de lette Skyer. Han bor i Alfheim og hersker over Lysalferne — ljósálfar —, de blide Mander, der omsvæve den frugtbare Jord. Hans Kjærlighed til Jotunnsen Gerðr — den Omsluttende, Omfavnende —, udtrykker Frugtbarhedens Længsel efter at meddele den vinterlige Jord sine Betsignelser ³⁾. Han bortgiver, for at naa sine Længsels Maal, sit gode Sverd, og er derfor ene vaabenløs blandt de krigeriske Aser, — Jorddyrkningen er Fredens Sysse; den trives kun, hvor Baabnene hvile.

Freyjas Bolig er Folkenes Marker — Fólkvangar —, hendes Hal har Rum for mange Sæder ⁴⁾; Kjærlighedens Gudinde færdes blandt Menneffene og omfatter med sin Gudekraft deres talrige Skarer. Hun kjører med Katte, Sindbillede paa indsmigrende Kjælenhed og sandelig Lyst. Hendes Egtmands Navn Óðr betegner Sind, Forstand, men ogsaa vild Begjerlighed. De mange Navne, som tillagdes hende, naar hun for blandt Folkene, antyde de mange Maa-

¹⁾ I det Gotiske skulde egentlig det til Freyr svarende Navn være Fráus eller Fravis, men Ikædet herfor findes Fráuja i Betydningen Herre. I det gamle Heithyde forekommer Fró og i det Angelsaksiske Freá i samme Betydning. Det til Freyja i Betydningen Fru e svarende Ord findes kun i det gamle Heithyde, nemlig frouwa, frówa. I det Gotiske maa det antages at have været fráujo. J. Grimms Deut. Myth. S. 190-200. 276-77.

²⁾ Navnet maa udledes af skid, Sjæl, og blad, Blad, og betegner egentlig det Skib, hvis Sjæle kan lægges sammen som Blade; det udtrykker den Egenkab, som tillagdes dette Skib, nemlig at det var stort nok til at rumme alle Aserne, men derhos saa kunstigen gjort, at det, naar man ei skulde bruge det, kunde vikles sammen som en Dug og bæres i Lommen. D. y. Edda Gylf. 43.

³⁾ Peterfen Danm. Hist. III 178.

⁴⁾ Dens Navn Sessrýmair, af sess, Sæde, og rýma, gjøre Plads, rumme, betegner egentlig: den Sæderummende, eller den der har ledige Sæder.

der, paa hvilke Kjærligheden aabenbarer sig i Menneffelivet. De øvrige Gudinder, hvilke Afelæren nævner som Kjærlighedens og Egtefæbets Beskytterinder — Sjöfn, Lofn og Vár — tænktes uden tvivl alle som Freyjas Udsendinger og Undergivne.

Uferne Valder, Hød og Bale staa i den nærmeste Forbindelse med hinanden; men deres Betydning udledes bedst af Mythen om Balders Død, under hvilken de skulle omtales.

Týr er den krigeriske Djarvheds, Tapperhedens Gud¹⁾; Bragi er, hvad Navnet selv antyder, hvilket er paa det nærmeste beslægtet med Ordet bragr, Poesi, — Skaldkunstens Gud²⁾. Begge ere Odins Søner og betegne ogsaa i Grunden kun særegne Yttringer af Odins Væsen. Som Krigens Gud vækker han det vilde Mod, som Aandens Herre fremstilles han selv som Skaldkunstens Opfinder.

Idunn³⁾ — den Virksomme — betegner maaskee oprindelig Naturens frodige Sommerliv; for Uferne er hun Foryngelsens Gudinde. Hendes Forbindelse med Brage hentyder paa Skaldens Hverv at forættelige store Bedrifter.

Saga er, som Navnet ligesom antyder, Fortællingens, Historiens Gudinde. Hendes Bolig er Sökkvabekkr⁴⁾ — den sænkende, dybe Bæk — Tidens og Begivenhedernes Strøm, hvor Odin — Aanden — besøger hende og glædes ved hendes belærende Tale.

Heimdallr er blandt de Guder, hvis Betydning er saare dunkel. Navnet kan maaskee udledes af heimr og dallr f. døll, behagelig, og betegne Verdens Lyst. Navnet paa hans Bolig, Himinbjörg, betegner: Himmelsbjerg, eller Himlens Frelse⁵⁾. Rimeligviis har han været tænkt som Regnbuens Guddom, skjønt de mange besynderlige Egenskaber og Navne, som tillægges ham, neppe deraf alene kunne forklares⁶⁾.

1) Navnet Týr er uden tvivl det samme som Tivorr f. o. f. Hertil skulde, efter Grimms Mening, hos Angelsaxerne Tir, og hos de øvrige tydske Folkeslag Gudenavnene Zio og Eor eller Er have svaret. Deut. Myth. S. 175—189.

2) Til Bragi svarer i det Angelsaxiske Brego. Deut. Myth. S. 215.

3) Navnet er beslægtet med id, Virksomhed, idinn, virksom.

4) Af sökkva, synke og sænke, samt bekr, Bæk.

5) Den første Deel af Ordet er himinn Himmel, den anden Deel enten bjarg Fj. björg, Berg, eller björg Fj. bjargir, Hjælp, Redning.

6) Jfr. Petersen Danm. Hist. III 187 ff., hvor en anden Ubledning af Navnet fremsættes, ligesom og hos Grimm Deut. Myth. S. 213—215.

Ikke mindre dunkelt er Vidars Bæsen. Navnet Vidarr synes lettest at forklares ved Seiervinder (s. Vinnarr, af vinna, overvinde), og sigter da til hans Sei'er i Gudernes sidste Kamp. Maaskee betegner han altsaa den Gjenfødelsens Kraft, der tænktes at hvile i Jorden. Derfor var han en Søn af Odin og Jotunkvinden — af Mand og Materie; derfor var hans Bolig Landvidi¹⁾ — den vide Jord; derfor var han den tause, ubirksomme Æs i Verdens nærværende Tilstand. Først i dens Fald fremtræder han i sin Styrke, seirende over Mærkets og Odelæggelsens Magter, og bor siden i den gjenoplivede Verden²⁾.

I det hvide Norden er Vinteren, skjønt Naturen ligger i Dvale, en vigtig Årstid for Folkets Nørelse. Det er saaledes ikke underligt, at de hedenske Nordmænd tænkte sig en af Æserne at forestaa denne Årstid og begunstige den menneskelige Virksomhed i samme ved at give godt Vinterføre og opfinde Midler til med Lethed at færdes over Is og Sne. Denne Guddom er Ullr. Navnet betegner: den Ulde eller Uldhvide³⁾. Hans Bolig er Ýdalir — den kolde Bædes Dale⁴⁾.

Forseti betegner efter Navnet: Forsidder, Formand. Han er Rettens Forsidder eller Leder, Retfærdighedens Gud. Hans Boligs Navn, Glitnir, betegner: den Skinnende⁵⁾. Han er Balders, den rene Ufkylds, Søn. Da Ufkyldigheden veg bort fra Verden, efterlod den Retfærdigheden for at indtage sit Sted.

Navnet Valkyrja betegner Valens, eller de Faldnes Udfaarerinde⁶⁾. Valkyrjerne tjente Odin og vare Strids- og Døds-gudinder. De ere Bæsen'er, der sandseliggjøre Odins Virksomhed som Krigens Gud.

¹⁾ Af land og víði, Vidhed, Vidde.

²⁾ Vidar er bleven forklaret paa høist forskjellige Maader. Magnusen seer i dette Bæsen et Billede paa det Fænomen, som benævnes Typhon eller Skypumpen, en Fortællning, der har meget imod sig. Peterfen udleder Navnet Vidarr af vidr, Træ, Skov, og antager ham for de uigjennemtrængelige Skoves Behersker og at betegne Naturens Uforgjængelighed og uforfrænkkelige Kraft. Danm. Hist. III 175—178. Mone antager, at han betegner Evgigheden. Gesch. des Heidenth. I 476.

³⁾ Ull, Uld

⁴⁾ Af ýr eller úr, fald Regn.

⁵⁾ Af glita, skinne. Forsete dyrkedes af Friserne, og hans Navn blandt dem var Fosite. Deut. Myth. S. 210—212.

⁶⁾ Af valr, de Faldne, og kjöra = kjósa, faare.

Det Væsen, der ansaaes for Havets Gud, benævnes med tre Navne: Egir — den Frygtelige (ægja, at skræmme), Hlér — den, som giver Ly (hlé, Læ, Ly), og Gýmir — den Skjulende (geyma, gjemme); de betegne Havet i dets Oprør, og i dets Blidhed, og som et Dække over Dybet. Hans Hustru's Navn, Rán — Ran eller den Ranende — betegner Havet som krævende sine Offere af Menneskeliv og Skatte. Dger og hans Slægt henhørte vistnok ikke blandt Aserne, men ansaaes ligesuldt som mægtige Guddomme, hvis Venstab selve Aserne søgte. At de gamle Sagn lade Dger ved Asernes Besøg oplyse sin Hal med skinnende Guld (lýsigull), har udentvivl Hensyn til Morilden (opr. mareldr d. e. Havild)¹⁾.

Nordmændene tænkte sig tolv af Aserne som de fornemste, og ligesom dannende et Guderaad; men hvilke disse vare, siges ingensteds med Bestemthed. I det gamle Digt Grimnismaal²⁾ opregnes ogsaa fortrinnsviis tolv Gudeboliger, og i den yngre Edda³⁾ tolv Navne, med hvilke Odin især betegnedes. Denne Fremhævelse i Gudelæren af Tallet tolv har forekommet flere Fortolkere at pege hen til de hedenstke Nordmænds Marsinddeling og Beregning af Solens Gang. De tolv Aser skulde da være Forstandere hver for sin Maaned, de tolv Odinsnavne skulde være Maanedsnavne, og de tolv Gudeboliger betegne de tolv Himmeltegn, som Solen aarligen gennemløber. Magnusen er gaaet endnu videre og har henført de 52 Odinsnavne, som opregnes i Grimnismaal⁴⁾, til Arets 52 Uger, de 73 Dvergenavne, som forekomme i Völuspaa⁵⁾, til en anden Arets Inddeling i 73 Fimter

¹⁾ Efter J. Grimms Formodning skulle denne Guddoms tydske Navne have været: got. Ógeis, høit. Uogi eller Uoki, angels. Ége. Deut. Myth. S. 216—219.

²⁾ D. æ. Edda: Grimm. 5—17. Ordenen, i hvilken disse Gudeboliger her opregnes, er: 1. Ýdalir (Ull), 2. Álheimr (Frey), 3. Valaskjálf (Vale), 4. Sökkvabekkr (Saga), 5. Gladsheimr, eenstydigt med Valhöll (Odin), 6. Þrymheimr (Skabe), 7. Breidablik (Balder), 8. Himinbjörg (Heimdall), 9. Fólkvangr (Freyja), 10. Glitnir (Forfete), 11. Nóatún (Njord), 12. Landvǫði (Vidar). Thors Volsk, Þrúðheimr, nævnes ogsaa og før de øvrige, men paa en saadan Maade, at den, idetmindste efter Digtets nuværende Form, ikke medhører i Rækken.

³⁾ D. n. Edda Gylf. 3.

⁴⁾ D. æ. Edda Grimm. 46—54.

⁵⁾ D. æ. Edda Völuspá 10—16.

eller Afsnit paa 5 Dage, og endelig de 13 Valkyrjenavne i Grimnismaal¹⁾ til Solaarets 13 Maanekifter. Herpaa har han bygget en fuldstændig hedensk Kalender, indrettet efter Solaaret²⁾. — At de hedenske Nordmænd have deelt Aaret i 12 Maaneder, er temmelig sikkert, og at Tolvtallet i Afselæren staar i Forbindelse med denne Marsinddeling, er høist rimeligt; at de ogsaa have benyttet en Tidsinddeling af 5 Dage (Aant), har megen Sandsynlighed for sig; men at de skulde have forstaaet at beregne Solaaret nœiagtigen, og overhovedet haft de tydelige Begreber om Himmeltegnene og Solens Forhold til disse, som den af Magnusen opstillede hedenske Kalender forudsætter, — synes meget tvivlsomt.

12. Om Verdens Forfald.

Nærmest efter Verdens Skabelse sætter Afselæren en Fredens Tid blandt Guder og Mennesker. Men den forsvandt i Himmelen, da Aserne lode Totunvæsener indsnige sig i deres Midte, ja forbandt sig med dem for at tilfredsstille sin Lyst, eller for at benytte deres Kræfter til egen Fordeel; herved svækkede de sin Gudemagt og gabe sine Fiender Mod til at begynde den store Kamp, som skulde vare til Verdens Undergang. Ogsaa paa Jorden forsvandt den skyldfrie Fredens Tid, da Menneskene lærte Guldets Totunkraft at kjende, og til den satte sin Hu og Fortrængning. Da vrededes Guderne, Odin skjød et Spyd over Folkene, og Strid begyndte paa Jorden. Dette er udentvivel Meningen af Voluspæas forresten saare dunkle Udtryk om denne Gjenstand³⁾. Overdreven Begjerlighed tænktes altsaa som Aarsagen til Gudkraftens Svækkelse og til Menneskenes indbyrdes Splid.

Som Anstifter af det Onde baade blandt Guder og Mennesker fremstiller Afselæren Loke. Dette Væsen har aabenbare baade en fysisk og en moralsk Betydning, nemlig Ild og Synd eller syndig Begjerlighed. Til den sidste sigter maaskee nærmest Navnet Loki — Lokkeren, best. med lokka at lokke, skjønt derhos dets Slægtskab

¹⁾ D. æ. Edda Grimn. 36.

²⁾ See Magnusens Overt. af den ældre Edda I, i Fortolkningen af Grimnismaal, og hans Specimen calendarii gentilis ved Slutningen af den arnamag-næanske Udgave af den ældre Edda III.

³⁾ D. æ. Edda Völuspá 25—28.

med logi, Lue, er umiskjendeligt¹⁾. Til den første Betydning henpege hans tvende andre Navne Lódur og Loptr, det første betegnende ham i Egenkab af den blussende og varmende jordiske Jld²⁾, det andet i Egenkab af Luftilden (lopt, Luft). Intet er naturligere, end at man tænkte sig den Guddom, der forestod den snart oplivende snart fortærende Jld, som et blandet Væsen, svævende mellem de gode og onde Magter, mellem Aser og Jotner; og hermed er atter Lokes Betydning i moralsk Henseende givet. Han optræder i de gamle Gudesagn som den fædste Forfører, hvis skjønne og livlige Udvortes skjuler en ondskabsfuld Sjæl, og hvis glatte Tunge er fuld af Bøgn og Bagtalelse.

Der skjælnes ellers i den yngre Edda mellem tvende Væsener af dette Navn, nemlig Loki og Útgarda-Loki — den i Utgaard eller Jotunheim boende Loke. Den sidste skildres som en reen Jotun, rædsom i sit hele Væsen. Det lader som om man i ham har villet fremstille det physiske og moralske Onde i dets nøgne Fælhed, medens man derimod i Loke, som han optræder blandt Aserne, har villet fremstille det i den forførfiske og tilsyneladende skjønne Skikkelse, under hvilken det sniger sig om i Menneskenes Verden.

Med Jotunkvinden Angrboda — den Sorgbydende³⁾ — avler Loke de tre mod Aserne mest fiendske Væsener: Midgardsormr, Fenris-úlfr⁴⁾ og Hel. De to første udtrykke de forstyrrende Kræfter i Havet og Jordens Indre, hvilke vel til en Tid ere bundne ved Asernes Magt, men dog engang skulle sprænge sine Lænker og samvirke til Verdens Undergang. Hel — Døden — er den forstyrrende Kraft i Menneskenaturen, der uden Skaansel kalder dens legemlige Deel til sin

1) Nærmest synes vistnok Navnet Loki at ligge Roden lyk, lúka, lukke, slutte, ende; det skulde, hvis man ulede det lige heraf, betegne: den Lukkende, Sluttede. Merkeligt er det, at man i angelsaksiske Digte finder omtalt en ond Mand under Navnet Grendel, hvilket synes at være samme Ord som grindel, en Slaa. Skulde dette Navn maaskee være blevet til som en Forklaring af eller Ombytning med et andet Navn, der i Formen har svaret til Loki? jfr. Deut. Myth. S. 220—228.

2) See ovf. 8de Stykke.

3) Angr, Sorg, og byð, bjóða byde.

4) Navnet Fenrir synes at maatte uledes af fen, Dynd, Dyb, og i og for sig at betegne det samme som med Tillæg af úlfr, nemlig: Dybets Ulv, det fra Jordens Dyb fremgaaende Uhyre.

Bolig, en kold og mørk, af Savn og Lede opfyldt Skyggeverden i Afgrunden.

Balders Død fremstilles i Afsæren som en Hovedbegivenhed i Gudernes og Verdens Tilværelse. Saalænge Balder var i Afsærens Midte, stod endnu deres Herredomme fast. Men ved hans Død bleve de sig sin synkende Kraft bevidste; i den saa de et Forbillede paa sin egen Skjebne. Den hele Verden opfyldtes med Sorg; thi den følte, at den fra nu af heldede mod en uundgaaelig Opløsning.

Man har almindelig forklaret Mythen om Balders Død ved Vintermørkets Seier over den lyse Sommertid. Balder den gode er da Sommerens Gud, den blinde Hød Vintermørket, og Vale, Odins Søn med Nind¹⁾ — den i Vintertiden ufrugtbare Jord — er Vaaren, der igjen fælder Vinteren. Loke — Ilden — er det eneste Væsen, som ei taber noget ved Sommerens Forsvinden; han tænktes derfor at volde Balders Død og at forhindre hans Løsgivelse fra Hel.

Der er imidlertid meget, som taler mod denne Fortolkning, og allermeest udentvivl den Omstændighed, at Balder forbliver hos Hel til Verdens Opløsning, medens dog Sommeren aarlig vender tilbage. Vel kan det hændes, at Balder oprindelig har havt en fysisk Betydning; men Mytherne om ham, ligesom de om Loke, have vistnok ogsaa tidlig været opfattede fra et moralsk Standpunkt, og saaledes fremstilles de udentvivl i Eddaerne.

Den hele Fremstilling af Balders Væsen og af hans vidstinnende Bolig Breidablik²⁾, hvor intet Ureent findes, peger hen til Ufskyldens Guddom. Navnet Baldr betegner den Sterke³⁾, og antyder

¹⁾ Ordet rindr betegner ufrugtbar Jord; maaskee beslægtet med det gammeltydske rinte og det angelsaksiske rind, Barf, altsaa egentlig: den sterpede, med Frostfærrer dækkede Jord. Deut. Myth. S. 230.

²⁾ Af breidr, bred, vid, og blika, skinne.

³⁾ Aabenbare nær beslægtet med ballr og baldinn, sterk, tapper. Ordet bealdor, baldor findes i det Angelsaksiske i Betydningen Herre, Fyrste, og Paltar i det gamle Heitidske som et Mandens navn; begge svare ligefrem til vort Baldr, og maa antages at udvise de tydske Former af dette Gudenavn, ligesom det gotiske balhs, djærv, og saa hermed synes at staa i Forbindelse. Jac. Grimm tror imidlertid, at den ovenanferte Betydning maaskee er yngre, og at Navnet i sin egentlige Oprindelse kan henføres til det lithauiske baltas, der betyder baade hvid og god. Deut. Myth. S. 201 209.

den med pletfri Ufkyld forbundne aandelige Kraft. Den blinde Hödr er da den legemlige Kraft med dens blinde jordiske Stræben¹⁾. Denne, ledet af Synden — Loki —, dræber ubevidst Ufkyldigheden, og med den dør Lysten og Virksomheden til det Gode — Nanna²⁾. Drabet hevnes af den hastig vaagnende Eftertanke, — Hödr fældes af Vali³⁾. Men den rene Ufkyld er forsvunden af denne Verden, og vender ei mere tilbage, skjønt hele Naturen begræder dens Tab. Først i den gjenfødte Verden skal den herske paany.

Det lykkedes Aserne at stille sin Hevntørst paa Loke og at faa ham selv fængslet i Afgrunden, ligesom de før havde fængslet hans Yngel; men Fordørvælsens og Dødens Sæd var nu engang udsaaet i Verden og spirede frodigen. Aserne forudsaa fra nu af Verdens og deres egen Opløsning, mod hvilken de vel kunde kjæmpe, men som de ei formaaede at afvende.

13. Om Tilstanden efter Døden.

Afslæren udtaler med Bestemthed Mennekesjælens Udødelighed forbunden med en Gjengjældelsestilstand hiinsides Graven. Det er derhos ikke usandsynligt, at den har tænkt sig Menneket i det Hele oprindelig skabt til Udødelighed, og Legemets Opløsning i Døden at have sit Forbillede i Balders Død, og ligesom denne at være et Bort af Lokes Ondskab.

Men skjønt Troen paa Sjælens Udødelighed stod fast, vare dog Forestillingerne om Tilstanden efter Døden dunkle og vakkende. Forholdet mellem Odin og Hel, mellem Godheim og Helheim dannede her en Knude, som man vistnok paa forskjellige Maader stræbte at løse.

¹⁾ Den egentlige Betydning af Navnet Hödr (Gen. Hadar, Dat. Hedi) er høist dunkel. Hvorvidt det kan sættes i Forbindelse med haodr, der i det oldnorske Digtersprog betegner Jord, er meget tvivlsomt. Sikkere derimod synes dets Forbindelse med et gammel-høitydsk Ord hadu, der forekommer i flere Sammenfætninger af Mandsnavne (Hadupraht, Hadumar c. fl.), og med et angelsaxisk Ord heado, der hyppig forekommer i Sammenfætninger, i hvilke det synes at betegne Kamp og maaskee ogsaa Etyrke. Deut. Myth. S. 204.

²⁾ Navnet Nanna staar i Forbindelse med nenna, nanne, have Lyst til, eller overvinde sig til noget.

³⁾ Vali staar i Forbindelse med velja, vælge, og synes ligefrem at betegne Vælgeren. Navnet kunde saaledes passende anvendes paa det Væsen, der tænktes at udtrykke Eftertanken eller Forstanden.

I den yngre Edda heder det, at de som faldt for Vaaben kom til Odin i Valhal, men de som døde af Sot eller Velde kom til Hel i Helheim¹). Ifølge dette, strengt taget, skulde det være Dødsmaaden alene, som bestemte Sjælens vordende Opholdssted; kun de Vaabendøde opstege til de glade Himmelsboliger, medens de Sotdøde henvandrede til Dybets mørke Verden. Neppe har dog i Hedendommens Tid Tilstanden efter Døden været ganske saaledes opfattet uden i alt Fald af Enkelte, i hvis Munde Intet var praisverdigt uden krigerisk Daad. Ase-læren i sin Heelhed betragtet frembyder en anden Forestillingsmaade, hvilken ogsaa gjenfindes paa flere Steder i Hedendommens Digte og Sagn, og uidentvivel maa ansees for den Asetroen virkelig egne.

Menneskets Aand (önd) eller Sjæl (sál) var en Gave af Odin; dets Legeme, Blodet og det skønne Ydre, var en Gave af Lodur eller Loke²); hiin tilhørte Aandens Verden, Himmelen, dette Materiens Verden, Dybet. Ved det jordiske Liv vare begge sammenknyttede til hinanden; ved dets Ophør adskiltes de, for hver at vende tilbage til sit Ophav. Sjælen med den finere legemlige Stikkelse, i hvilken den tænktes indhyllet, gik til Gudernes Hjem, medens Legemet med det grovere Liv, som derfra tænktes uadskilleligt, gik til Hells Bolig for at blive Lofes Datters Bytte. Menneskets Væsen var altsaa deelt mellem Odin og Hel. Odin, der ogsaa var Stridens Gud, tænktes at kræve sin Andeel fortrinnsviis ved Vaabendøden; Hel derimod ved Sotdøden. Vaabendøden kom saaledes til at synes Asetroens ivrige Tilhænger en Lykke; thi den vidnede om Odins Yndest. Den, der faldt for Vaaben, kaldte Odin til sig, før Hel fordrede sin Andeel af hans Væsen; han var Odins udlaarne Søn, der med Længsel ventedes til Valhal for i Einherjernes Rækker at understøtte Aserne i deres sidste Kamp. Derfor lader Skalden, i Kvadet til den faldne Konge Erik Blodøres Priis, Odin svare Brage paa hans Spørgsmaal, hvorfor han berøvede Erik Seiren, da han dog var saa tapper: „Vor Lod er uvis; den graa Ulv stirrer paa Gudernes Skare,” d. e. vi vide ei, naar Fenrisulven kommer; derfor kunne vi trænge til Heltens Bistand³). I samme

¹) D. y. Edda Gylfg. 20 jfrt. m. 34.

²) Jfr. ovf. 1ste og 8de Stykke.

³) I den endnu utrykte norske Kongesaga Fagrskinna [S. 17 i Udg. 1847].

Mening lader Gyvind Skaldespilder i sit Haakonarmaal Valkyrjen sige:

Nu styrkes Guders Skare, med Hær saa vældig
da de Haakon have hjem til sig hentet.

Men fordi de Vaabendøde tænktes kaldede til Einherjernes Skarer, var det derfor ikke sagt, at Hel berøvedes al Andeel af deres Bæsen, eller omvendt, at hver dens Sjæl, som døde Straaadød, udelukket fra Himlen maatte følge Legemet til Høls Boliger. At det var Dyden i det Hele, ei Tapperheden alene, som skulde lønnes i et andet Liv, og at det var Ondskaben og Lasten, som skulde straffes, — derom vidner tydelig det gamle hedenske Digt Völuspaa, naar det siger, at i Gimle skulle de dydige Skarer (dyggvar dróttir) nyde Glæde evindeligt, medens i Naastrond Meenedere, Mordere og de som forføre Andres Hustruer skulle vade i de tunge Edderstrømme¹⁾. Thi om end Taler her egentlig er om Tilstanden efter Ragnarøkt, saa maa dog antages, at man har havt lignende Begreber om den foreløbige Mellemtilstand for de Døde.

Man har sikkert troet, at den Dydiges Sjæl, om end ikke Vaabendøden havde løst den fra Legemet og hævet den blandt de egentlige Einherjers Tal, dog fandt Bolig i Himlen — i Valhal, i Vingolf eller i Folkvang. Den hedenske Skald Thjodolf af Hvin lader Kong Vanlande fare til Odin, skjønt Hel kvalte ham²⁾; og Aledyrkeren Egil Skallagrimsøn tvivler ei om, at Odin har optaget hans døde Son i Godheim³⁾. Til Himlen tænktes ogsaa ædle Kvinders Sjæle efter Døden at henfare; der fandt de Bolig hos Freyja⁴⁾, og Moernes Aander hos Gefjon⁵⁾, Naar Freyja siges stundom at dele de Faldne med Odin, da antydes maaskee derved den Mening, at de Faldne, som i Livet havde havt elskede Hustruer, skulde gjenforenes med disse hos Freyja.

Paa den anden Side har man ligesaa vist tænkt sig, at Gudsforagt og Nedrigthed kunde udelukke endog den Tappreste fra Valhal.

¹⁾ D. æ. Edda Völuspá 42—43. 62.

²⁾ Enorre Yngl. s. 16.

³⁾ Kvadet Sonartorrek Str. 20 i Egils s. 80.

⁴⁾ Eg. s. 80.

⁵⁾ D. y. Edda Gylf. 35.

Sagaen lader saaledes den ivrige Afedyrker Gaakon Jarl sige om den djærve men onde Grapp, som havde forført sin Velgjørers Datter og brændt et Tempel: „Den Mand, som har gjort dette, mon worde bortviist fra Valhal og aldrig komme der“¹⁾.

Afslærens Mening synes altsaa egentlig at have været den, at skjønt Mennesket var deelt mellem Odin og Hel, saa var dog hver Aendeel af hans Væsen i Døden større eller mindre efter Bestaffenheden af hans Virken i Jordlivet. Den Dydige og Tappres Mand havde Kraft til i Døden ogsaa at hævde den bedre Deel af sit legemlige Væsen med sig til Himlen; af ham fik Hel kun Støvet. Men den, hvis Mand Ondskab og usfel jordisk Begjerlighed havde fjærnet fra Himlen, blev med sit hele Væsen Høls Bytte; hans Sjæl var ei kraftig nok til fri at opsvinge sig i Gudernes himmelske Boliger, men droges i Dybet af det Støv, ved hvilket den stedse havde klæbet. Udentvibl har Forestillingen om Hel som halv hvid og halv blaa-bleg netop i denne Tanke sin rette Mod. For den Gode viiste Døden sig som en lys, frigjørende Guddom, for den Onde som en mørk og straffende.

Naar de Drukne forestilles at komme til Mans Haller, saa træder her Havgudinden i Høls Sted; Mans Bytte var Legemet, Manden hævdede sig ogsaa da til Himlen²⁾.

Den Lære, at Trælene efter Døden skulde komme til Thor³⁾, udtrykker sandsynligviis den Tanke, at deres Mander ei formaaede at stige med de fribaarne Høltens til de høiere Himmelsboliger, men maatte dvæle ligesom paa Hølvveien i de lavtsvævende Skyer under Thors strenge Herredømme; — en Menneskefølelsen krænkende Tanke, men fuldkommen stemmende med Tidsalderens og Folkets Anskuelse.

14. Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødsel.

Guldalderens Forsvinden, Balders Død og Lokes Fængsling frem-

¹⁾ Njals s. 89.

²⁾ Friðþjófs s. 6; Eyrbyggja s. 54; jfrt. m. Egils s. 1. c.

³⁾ Jfr. 3die Styffe.

stilles som forlængst forbigangt; Blikket i Fremtiden møder strax Ragnarøkk — Gudernes Mærke¹⁾.

Den store Modsatning, som gaar gennem Verdenslivet, skal høves i en endelig Kamp, hvori de stridende Kræfter gjensidigen ødelægge hinanden. Dette er en Grundtanke i Asetroen. Og at hiin Verdenskamp har staaet levende for de hedenste Nordmænds Aand, derom vidne de sterke Farver, i hvilke Valaen, der taler i Digtet Voluspaa, skildrer den, — derom vidner end mere den oftere udtalte Forvisning, at hver Helt, som faldt paa Valen, kaldtes af Odin, for engang i Einherjernes Rækker at kæmpe med i den afgjørende Strid mod Mørkets Magter.

Ragnarøkk er et Udbrud af alle chaotiske Kræfter, en Kamp mellem disse og den bestaaende Verdensorden. Ild, Vand, Mærke og Død volde i Forening Verdens Forstyrrelse. Aserne og deres Fiender fælde hinanden indbyrdes, den høieste Ildherskers Surts Luer fuldende Omvæltningen, og den sidste Levning af den forbrændte Jord synker i Havet.

Men ligesom de trende Urverdener, Muspell og Nifheimr, staa uroffede, saaledes er heller ikke den jordiske Verden for evig tilintetgjort i Ragnarøkk. Naar den store Omvæltning er fuldbragt, opstyder Jorden af Havet, gjenfødt og renset fra det Onde, til Bopæl for en ny med kraftigt Liv begavet²⁾, lykkelig Menneffeskægt. Med den foryngede Jord optræder ogsaa en forynget Slægt af Aser. De Verdensbranden overlevende Vidar og Vale forene sig med deres fra Dødens Herredomme frigivne Brodre Valder og Hød, og indtage i Enighed deres fælles Faders Odins Boliger. I Thors Sted træde hans Søner Módi — Modets Giver — og Magni — Etyrkens Giver³⁾ —, der have arvet deres Faders Hammer — hans altbevingende Kraft. Men da skal tillige en Gud, høiere end alle Aser, aabenbare sig for at beherske Verden i Evighed. Efter hans Dom indtræder først den evige Løn og den evige Straf for de Hedenfarnes

¹⁾ Regin, Guderaft, Guder (jfr. Et. 11); røkk, Mærke.

²⁾ Dette udtrykke Navnene paa den nye Slægts Stammenoder og Stamfater, nemlig Lif, Liv, og Lifprasis, den som haardnakket holder paa Livet, af pras Haardnakfethed.

³⁾ Módr, Mod; megin, Etyrke.

uddødelige Sjæle: de Gode høves til den høieste Lysverden — Gimli¹⁾; de Onde følge Mørkets Drage, der med Døden paa sine Vinger flygter til Dybet for aldrig mere derfra at reise sig.

Nepe har dog Læren om Gjenfødselen og den høieste Guds Komme til den store Dom staaet saa levende for Afedyrernes Blik som Læren om Ragnarøkk. Hvad der laa hiinsides den store Verdensbrand, var dem en mørk Gaade, som kun Faa bovede sig til at udgrunde. Maaskee har man i hiin høieste Gud dunkelt anet det samme mægtige Væsen, fra hvem Verdenslivets første Gnist udgik, som var i sin Jdihimmel, før Verden og Aserne tilbleve, og som skulde slynge Odelæggelsens Jd over dem i Ragnarøkk; men denne Aelse har været forbunden med bange Følelser, og derfor turde man ei udtale den store Verdensdommers Navn²⁾.

15. Dverblik.

Dpfatter man nu til Slutning med et Dverblik Asefarens Hovedtræk, da bliver Følgende Summen af det Hele:

Bed Hedens og Kuldens gjensidige Paavirkning er den første uordnede men kraftige Verdenskrop tilbleven som en uformelig Jotunskikkelse. Af denne have høiere Kræfter udviklet sig, der ved Mandens Magt have beseiret den raa Kjømpemasse og af den skabt Himmel og Jord, den egentlige Verden med dens Beboere, blandt hvilke Mennesket.

Guderne eller Aserne ere disse Naturens ordnende Kræfter, iførte Personlighed. De styre den af dem skabte Verden; dog staa ved deres Side Skjebnens og Tidens mægtige Gudinder, de store Morner, der opholde Verdensbygningen, det altomfattende Verdenstræ.

¹⁾ Navnet Gimli staaer i Forbindelse med gimr (gimsteinn), Edelsteen, funkende Steen, og betegner saaledes: den straalende Bølg. Naar J. Grimm anseer Gimli for en Dativform af Gimill, hvilket han tror er samme Ord som himill, en ældre Form for himinn, Himmel, og støtter denne Mening deraa, at Gimli i Eddaerne kun forekommer som Dativ (Deut. Myth. S. 783), saa feiler han heri, da Gimli forekommer paa to Steder i den yngre Edda (Gylg. 3 og 17) som Nominativform.

²⁾ Jeg kan ikke andet end hylde Magnusens Mening, at den høieste Gud, hvis Komme Veluspaar og Hynduljob forkynde, er Surt, fjent jeg vel veed, at de fleste øvrige Fortolkere af Asefarens forfaste den. Jfr. Deut. Myth. S. 784—85; Geijer Svear. Hæfter I Till. til S. 336.

Verdenslivet er en Kamp mellem de gode og lyse Guder paa den ene Side, og det chaotiske Stofs Afødninger, Jotnerne, Naturens forstyrrende Kræfter, paa den anden. Denne Kamp udstrækker sig ogsaa til Menneskets Væsen. Manden er udgangen fra Guderne, Legemet tilhører Jotnernes Verden; de stride med hinanden om Herredømmet. Seirer Manden ved Dyd og Tapperhed, da gaar Mennesket efter Døden til Himlen for at kæmpe i Forening med Guderne mod de onde Magter; men seirer Legemet, og lænker det Manden til sig ved Svaghed og lav Begjerlighed, da nedsynker Mennesket efter Døden til Jotnernes Verden i Dybet, og slutter sig til de onde Magter i Kampen mod Guderne.

Verdenslivets Strid skal ende sig i en sidste Kamp, i hvilken de stridende Magter indbyrdes fælde hinanden, og den af Guderne skabte Verden med dem gaar under. Men den skal gjenfodes forberligt og rensat. En evig Gud, større end alle Aser, skal optræde som dens Styre og som de Hedenfarnes strenge Dommer. For hans Magt skal det Onde for stedse bortvige.

Det Hele er en Kamp mellem Lys og Mørke, Mand og Materie, Dyd og Last, — en Kamp, som dog i den store Verdensomvæltning skal endes med det Godes Seier over det Onde.

III.

Afetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

16. Religionens Tjenere.

Troen paa høiere Væsener, der lede Naturens Kræfter og Menneskenes Skjebne, maa altid hos Menneskene virke en Stræben efter at gjøre sig disse Væsener gunstige, og maa saaledes frembringe en Gudsdyrkelse. Jo mere mennekelige man forestillede sig Guderne, des mere sandselig maatte ogsaa deres Dyrkelse blive, og det gik vel med Afetroens Tilhængere som med saa mange andre Hedninger, at Offringer, Gaver, Løfter og Ceremonier af Mængden ansaaes som Guderne fuldt saa velbehagelige som en retskaffen Wandel. Saadanne hellige Handlinger vare altid meer eller mindre symboliske, da de skulde udtrykke og stemme

med den dyrkede Guddoms formeentlige Væsen og Egenstaber. De maatte derfor skee efter visse Regler, hvis Overtrædelse endog troedes at kunne opirre Guddommen, og saaledes virke det Modsatte af hvad man ønskede. Men det var ei altid Menigmands Veilighed fuldkommen at kjende disse Regler; den noiere Kundskab om dem blev en Sag for de i Religionen mere Indviede, som igjen maatte veilede det øvrige Folk, eller rettere, paa dets Vegne udføre de hellige Handlinger, der udgjorde Gudsdyrkelsen. Saaledes opkom en Klasse af Gudetjenere eller Prester, der ansaaes at staa Guderne nærmere end det øvrige Folk, og paa en Maade være Mellemmænd imellem begge.

Presternes Indflydelse blev imidlertid meget forskjellig, alt efter som den Religion, hvis Tjenere de vare, i sin Charakter var meer eller mindre hemmelighedsfuld.

I mange af Oldtidens hedenske Religioner vare kun enkelte Væresætninger almeenbekjendte, medens de fleste omhyggeligen holdtes skjulte af Presterne, der da udgjorde en egen fra det øvrige Folk strengt afsondret Stand. I disse Religioner fremtraadte Presterne selv som overnaturlige, hemmelighedsfulde Væsener, der troedes at holde det øvrige Folks Skjebne i sin Haand; og i jo høiere Grad dette var Tilfælde, des større var naturligviis deres Indflydelse paa den raa Mængde. En saadan Indretning tilkjendegiver gjerne, at Gudelæren oprindelig var Folket fremmed. Den antyder i det Mandelige, hvad en Herrestand eller et strengt Lensvæsen antyder i det Verdslige, nemlig Landets Urbeboeres Undertrykkelse ved indvandrede Fremmede.

I andre hedenske Religioner derimod fandt ingen saadan forsættlig Hemmelighedsfuldhed Sted; Prestestanden var ei strengt afsondret fra det øvrige Folk, og Forskjellen mellem Prest og Lægmand blev i Grunden kun den almindelige Forskjel mellem den meer og den mindre Dyllyste. Dette Forhold vidner overhoved om en med verdslig Frihed forbunden aandelig Uafhængighed hos det hele Folk.

Til det sidste Slags Religioner hørte upaatvivlelig Afsetroen. Enhver Religion har sine Mysterier, der egentlig aldrig kunne blive almeen begribelige; og dette har vel ogsaa været Tilfælde med den her omhandlede. Men disse Mysterier have i den sikkerligen ikke været mange, og derfor var heller ikke nogen stor Hemmelighedsfuldhed og deraf føl-

gende streng Affsondring Asepresternes Særkjende. Kongerne og Høvdingerne vare tillige Gudernes Prester, og udførte i Almindelighed Gudstjenestens Skikke i Folkets store Forsamlinger paa den mest aabenlyse Maade; — et Beviis blandt flere for, at Asetroen ei, hvad Mange have troet, er indført blandt Nordmændene eller paatvungen dem ved en Koloni af fremmede Prester, længe efter at Folket allerede havde affondret sig fra beslægtede Stammer som et eget Heelt, men at den i sin første Spire er medbragt af Folket selv fra ældre Opholdssteder, og siden frit har udviklet sig hos det i det nye Hjem.

Snorres Beretning i de 13 første Kapitler af Ynglingasaga om Odins og hans Følges Ankomst til Norden kan ei betragtes for andet end en med hans Tidsalders Anskuelser stemmende, men i Grunden høist forfeilet Fortolkning af de gamle Eddamyther. Beretningen sammesteds om de 12 diar eller dróttnar, der forestode Dffringerne tilsligemed Nettergangen i det gamle Asgaard og siden fulgte Odin til Norden¹⁾, hviler idetvivel paa samme Grundvold. Navnet diar er sikkert det samme som tívar, hvilket, som ovenfor omtalt²⁾, var en Benævnelse paa Guderne. De 12 diar ere saaledes, hvilket ogsaa Snorres egen Beretning giver al Anledning til at tro, intet andet end de 12 Aser, der fortrinlig æredes. Som et Prestekollegium ere de kun til i Snorres Fortolkning af Mytherne; og da denne Benævnelse, hverken hos samme Forfatter senere eller i andre af Nordmændenes paalidelige Digte eller Oldsagaer, forekommer anvendt paa Asernes Prester, saa bliver det høist tvivlsomt, om den i denne Betydning virkelig nogen- sinde har været brugt.

Underledes forholder det sig med den anden Benævnelse dróttnar. Ordet dróttinn, Flt. dróttnar, bruges hyppigen i det gamle Norste i Betydningen Herre. I ældste Tider skal dette Navn have været eget for Folkets øverste Styrere, der tillige vare Rettens Forstandere og Yppersteprester; men allerede tidlig skal det have givet Plads for det siden brugelige Hædersnavn konungr, Konge³⁾, — en Forandring,

¹⁾ Yngl. s. 2. 6.

²⁾ Jfr. ovfr. 11te Stykke.

³⁾ Efter Snorres Beretning 20 Mennefsaldere før Harald Haarfager, eller omtrent i det 3die Aarhundrede e. Chr. Yngl. s. 20.

der efter Nøgles Mening antyder, at fra denne Tid den verdslige Verdighed hos Landsstyrerne blev den overveiende, istedet for at tilforn den aandelige havde været det, eller at Krigeren hos dem begyndte at fortrænge Presten¹⁾. Benævnelsen dróttnar synes altsaa engang virkeligen at have betegnet Asetroens Prester, dog rimeligviis kun forsaavidt de tillige vare Folkets øverste Styrere; den er imidlertid gangen af Brug længe før den Tid, da Historien kaster noget klart Lys over Nordmændenes Hedenskab, hvilket, som bekjendt, først er imod dets Slutning.

Et tredie Navn, som tillægges Asetroens Prester, er godar eller hogodar. Navnet godi maa udledes af god, Gud, og betegner Gudernes Tjener, Prest; hogodi (dannet af hof, Tempel, og godi) betegner: Tempelprest eller Tempelforstander. Benævnelsen Gode var almindelig paa Island. Denne D var allerede i Hedendommen deelt i 4 Fjerdinge; i hver Fjerding var oprindelig 3 Thingsofn, og i hvert af disse igjen 3 Hovedtempler (höfudhof). Den, der bestyrede et saadant Tempel, kaldtes Gode og var tillige Høvding og Retsbestyrer i Heredet²⁾, og i denne Egenskab gjaldt han — hvilket tydeligen sees af mangfoldige Steder i Sagaerne — ligesaameget som i Egenskab af Prest. Hans Verdighed og den dermed forbundne Virken kaldtes paa Island godord, og tiltraadtes ved en hellig Handling, idet den vordende Gode slagtede en Bødder og dyppede sine Hænder i dens Blod (at rjóða sik í goda blóði³⁾). Den vedblev som verdslig efter Christendommens Indførelse paa Den lige til dens Underkastelse under Norges Konger. At denne Verdighed og dette Navn, som de fleste andre religiøse og retslige Indretninger paa Island, er overført did fra Norge, derpaa kan man ikke tvivle, skjønt Navnet Gode yderst sjælden i Sagaerne udtrykkelig omtales som brugeligt i sidstnævnte Land. En af Islands Landnamsmænd, Thorhadd den gamle, siges at have været Hofgode paa Mæren i Thronheim⁴⁾; men ellers, naar Forstanderne for Hedendommens hellige Skikke i Norge omtales, heder det almindeligen kun om dem: at de forestode Templerne (varðveittu

1) Geijer Svea R. Håfder I 495.

2) Landnámabók IV 7 (Íslendinga sögur I. 1843).

3) Ljósveitn. s. 4 (Ísl. s. II. 1830.)

4) Lndnb. IV 6.

hof)¹⁾; at de raadede mest for Dffringerne (réðu mest fyrir blótum)²⁾; at de opholdt Dffringerne (héldu upp blótum)³⁾, uden at noget eget Verdighedsnavn tillægges dem som Prestes. Marsagen hertil er uden tvivl den, at i Norge Herseren eller Heredets Hovding altid tillige var Gode, men almindelig benævntes med det første Verdighedsnavn som det anseeligere. Paa Island derimod brugtes ikke Hersernavnet, hvorfor Godenavnet her traadte i dets Sted, betegnende Heredsforstanderen baade i hans prestelige og verdslige Kald. Ligesom i Norge Herserverdigheden egentlig var arvelig, saaledes var ogsaa Godordet paa Island at betragte som en Eiendom for enkelte Slægter.

Skjont saaledes i Norge Herserne som Goder vare Aftroens egentlige Prestes, saa forestode dog ogsaa andre hoiere verdslige Hovdinger den offentlige Gudsdyrkelse. Kongerne eller Jarlerne ledede ofte de store Dfferfester, hvortil alle Indbyggerne af større eller mindre Dele af Landet søgte, og havde Forsædet ved de dermed forbundne Dffergjestebed⁴⁾. Man troede, at Kongernes Iver i at dyrke Guderne bragte Folket Held, ligesom at Forsømmelighed i denne Henseende fra deres Side drog Fordærvelse over det hele Land, voldte onde Maringer og Hungersnød. For saadan Forsømmelse maatte Kong Olaf Trætjelgja i Vermeland bøde med Livet⁵⁾; derimod tilskrev man Haakon Jarls Iver for Aernes Dyrkelse den Frugtbarhed, som efter mange Aar vendte tilbage i Norge, da han blev Landets Styret⁶⁾. Forresten kunde Enhver i sit Hjem dyrke de Guddomme, han mest ærede; det var derfor intet ualmindeligt, at den rige Bonde havde ved sin Gaard sit eget Hof eller Tempel, hvor han da selv forrettede prestelig Tjeneste⁷⁾.

Ogsaa Kvinder have forrettet Dffringer og udført andre hellige Skikke henhørende til Aedyrkelsen⁸⁾; ja man finder endog, at de paa

1) Lndnb. V 8; Eyrbyggja s. 3.

2) Snorr. s. Hásk. góða 19.

3) Snorr. s. Ól. Tr. 75.

4) Friðþ. s. 9; Snorr. s. Hásk. g. 16. 18.

5) Snorr. Yngl. s. 47.

6) Snorr. s. Ól. Tr. 16.

7) Ól. s. Tr. i Fornm. sögur 145. 201; Droplaugefjennernes S. 26.

8) Friðþ. s. 9; Kristni s. 2.

Island stundom forestode Hof. En saadan Prestinde kaldtes gyðja eller hofgyðja¹⁾.

Goderne eller Presterne maatte sørge for Troeslærdommens Bevaring og Forplantelse, hvilket i hine Tider skede ved mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt. Det er rimeligt, at de ved høitidelige Leiligheder foredroge Troeslærdommene offentlig og oftest udentviø i Digte. Navnet pulr, Taler (beslægtet med pylja, fremsige en udenadlært Formular), som paa flere Steder forekommer i den ældre Eddas Digte²⁾, var Benævnelser paa en saadan Lærer, der under sit Foredrag pleiede sidde paa et udmerket Sæde, pularstóll³⁾. Troeslærdommene selv benævnes i de gamle Digte hyppig rúnar eller stafir⁴⁾. Den første Benævnelse betegner oprindelig Tale, den anden Skrifttegn, hvilken sidste Betydning Ordet rúnar ogsaa senere fik. I Oldtiden synes dog begge Benævnelser almindelig at være brugte som eenslydende om den mundtlig foredragne og i Mindet bevarede Lære. Flere af den ældre Eddas mythologiske Digte ere udentviø Læredigte, bestemte til at foredrages enten ved Dfferhøitider for den samlede Mængde eller ved vordende Religionstjeneres Underviøisning. Den idelige Brug, Skaldekonsten gjorde af Asetroens Myther for at danne sine Digtebilleder, viser, at Kundskaben om Troeslæren har været udbredt blandt Folket; derfor kunde ogsaa disse fra Asetroen hentede Prydelser ei alene vedligeholde sig i Digtekonsten, men endog være Menigmand forstaaelige flere Aarhundreder efter den Religions Undergang, af hvilken de vare laante.

17. Aserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrelse.

Alle Asetroens Guder have vistnok været tilbedede og dyrkede af de hedenske Nordmænd; men kun enkelte af dem ere paa en saadan Maade omtalte i de gamle historiske Efterretninger, at man kan gjøre sig en nogenlunde klar Forestilling om, hvorledes deres Væsen opfattedes af Folket, og i hvilken Egenskab hver enkelt fortrinlig dyrkedes.

Odin dyrkedes især som Stridens Gud, som Seierens Tildeleer; derfor heder det, at man ved Dfferfesterne helligede ham det

¹⁾ Vápnfirð. s. 5; Lndnb. IV 10.

²⁾ D. æ. Edda Hávam. 79. 135. 143; Vafþrm. 9.

³⁾ D. æ. Edda Hávam. 111.

⁴⁾ D. æ. Edda Hávam. 112; Vafþrm. 155.

første fyldte Horn til Seier¹⁾. Man troede, at han glædede sig ved Menneskenes Kamp, der bragte ham Helte til Valhal; og derfor tillagdes ham ofte Skylden for Heltens Fald af disse Banemænd. Saaledes siger Dag Hognesøn, da han vil undskyldte sig for sin Søster Sigrun, der forbander ham, fordi han havde dræbt hendes Mand, Helge Hundingsbane:

Rafende er du, Søster!
og affindig,
at du forbander
egen Broder.

Gne volder Ddin
al Ulykken;
thi han mellem Evogre
Striden vakte²⁾.

Før Kampen begyndte, henbiiiste de Stridende hinanden til Valhal, og man indviede den fiendtlige Hær til Ddin ved at skyde et Spyd over den, en Handling, der upaatviblelig havde sit Forbillede i Mythen om Ddin, som selv vakte den første Kamp i Verden ved at slynge et Spyd iblandt Folkene³⁾. Før man tiltraadte et Tog eller begyndte et krigerisk Foretagende, søgte man ved Dffring at vinde Ddins Bistand. Saaledes fortælles om Haakon Jarl, da han havde forkastet den ham paatvungne Christendom, og paa sin Hjemreise til Norge fra Jylland ved Storm dreves ud af sin Kurs hen til Østergötlands Kyster, at han landede der og foretog en stor Dffring. Under Dffringen kom to Rabne flyvende og skrege høit. Da tyktes Jarlen vide, at Ddin havde modtaget Dfferet, og vilde give ham Lykke til Strid. Han opbrændte derfor alle sine Skibe, og banede sig med sin Hær med væbnet Haand Veien gennem hele Gotland tilbage til Norge⁴⁾.

De faldende Kjemper glædede sig i sin Dødslund ved at skulle paa Ddins Indbydelse henfare til Valhal for der at drikke Øl med Aserne, som den gamle Skald lader Ragnar Lodbrok synge i Ormegaarden:

Hjem byde mig Aser,
som fra Herjans Hal
mig Ddin har tilsendt;
glad skal jeg Øl med Aser

i Høisædet driffe;
ledne ere Livets Timer,
leende skal jeg dø⁵⁾.

¹⁾ Snorr. s. Håk. g. 16.

²⁾ D. æ. Edda Helgakv. Handb. II 32.

³⁾ Hervarar s. 5; Eyrb. s. 44; Foram. s. V 250; Völuspá 28.

⁴⁾ Snorr. s. Ól. Tr. 28.

⁵⁾ Krákumál 29.

Det fortælles oftere i de gamle Sagn, at Odin aabenbarede sig før eller under Slagene, enten for at skaffe sine Yndlinger Seier, eller for selv at sætte et Maal for deres jordiske Seierbane og bortkalde dem til sig.

Odin laante Dag Høgnes'søn sit Spyd, for at denne dermed kunde fælde Helten Helge Hundingsbane, hvis Mand derpaa fandt den hæderligste Modtagelse i Valhal. „Odin“, heder det, „bød ham at raade for Alt med sig¹⁾.“

Som en gammel eensiet Mand med sid Hat paa Hovedet aabenbarede Odin sig i Kong Volsungs Hal, og kaarede dennes Søn Sigmund til sin Yndling ved at skjenke ham et Sverd. Sigmund blev en seierriig Helt; men da hans Time var kommen, aabenbarede Odin sig atter for ham i samme Skikkelse midt under et Slag og holdt sit Spyd for hans Sverd. Sverdet brast, og Sigmund blev haardt saaret liggende paa Balpladsen. Hans Hustru vilde læge ham, men han afflog hendes Hjælp. „Odin“, sagde han, „vil ei, at jeg oftere skal svinge Sverdet, siden det nu brast; jeg har stredet saalænge som det var hans Vilje²⁾.“

Den danske Konge Harald Hildetand var fra Barndommen af indviet til Odin, og blev siden gennem hele sit Liv ledet af denne Gud til Seire. Men i hans høie Alderdom indvirkede Odin ham i Kamp med hans Brodersøn, Sigurd Ring, styrede selv i Krigshøvdingen Bruns Skikkelse den blinde Konges Vogn i det store Slag paa Braavallahede, og dræbte endelig sin Yndling med dennes egen Kølle under Slagets Tummel³⁾.

Da Styrbjørn Sviakappe (Sviarnes Kjempe) angreb sin Farbroder, den svenske Konge Erik Seiersæl, henvendte denne sig til Odin og offrede sig selv til ham for Seier. I Skikkelse af en stor Mand med sid Hat aabenbarede Odin sig for ham, rakte ham et Rør og bød ham styde dette over Styrbjørns Hær med de Ord: „Odin eier Eder alle!“ Erik gjorde, som han bød; men Røret blev til et Spyd i Luften, idet det fløi over Fiendernes Hær, Styrbjørn og hans Folk bleve slagne med Blindhed og begravne ved et Fjeldstred⁴⁾.

¹⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II.

²⁾ Völsungas. 3. 11. 12.

³⁾ Saxo Gramm. VII. VIII.

⁴⁾ Styrb. Þáttur 2.

Dgsaa udenfor Striden troedes Odin stundom ved en voldsom Død at kalde sine Yndlinger til sig. Hordalands Konge Vikar var, som det synes, allerede fra Moders Liv indviet eller givet til Odin¹). Han blev en mægtig og seiersæl Konge, men fældedes omsider af sin egen Fostbroder Starkad efter Odins Tilskyndelse. Da nemlig Vikar og Starkad engang paa et Sotog holdtes tilbage ved Modvind, udforskede man Marsagen hertil og fik vide, at Odin fordrede en Mand af Hæren. Der blev trukket Lod, og Lodden traf Vikar. Alle bleve forfærdede, og man besluttede at overlægge Sagen den følgende Dag. Men om Natten aabenbarede Odin sig for Starkad i dennes Fosters faders Hrofsshaarsgranens Skikkelse, bød ham sende sig Vikar og gav ham et Spyd, der syntes at være en Horstengel. Dagen efter raadslog man om Vikars Dffring, og paa Starkads Tilskyndelse besluttede man at foretage den for et Syns Skyld. Kongen steg op paa en Træstub, og Starkad lagde ham om Halsen en Kalvetarm, hvis anden Ende var fæstet om en spæd Furukvijs. Derpaa berørte Starkad ham med Nøret og sagde: „Nu giver jeg dig til Odin!“ Men i samme Dieblik styrtedes Stubben bort under Vikars Fodder, Tarmen om hans Hals blev til en sterk Vidje, Kvisten, der reiste sig med Kraft, klyngede ham op i Træet, og Nøret i Starkads Haand forvandledes til et Spyd, der gjennemboede Kongen²).

Naar det i Sagnene heder, at Odin aabenbarer sig, da siges han at gjøre dette i Skikkelse af en aldrende, alvorlig og eenviet Mand, oftest i grøn, blaa eller spettet Kappe med sid Hat paa Hovedet og Spyd i Haanden³).

Skjønt Odin i Afsæren fremstilles som den høieste af Aserne, saa synes dog Thor, især blandt Norges og Islands Indbyggere, ei at have indtaget en ringere Plads i Folkets Tilbedelse. Herom vidner baade den Omstændighed, at Templer for ham alene, eller i hvilke han fortrinlig dyrkedes, saa hyppigen omtales i de gamle Sagaer, og tillige den faste Fortrøstning, som ikke alene enkelte Nordmænd, men endog hele norske Landskabers Indbyggere under Hedenskabet siges at

¹) Hålf s. 1.

²) Gautreks s. 7.

³) Völs. s. 3. 11. 17; Norna-Gests s. 6; Hålf s. 1; Snorr. s. Ól. Tr. 71; Flatsbogens I 375; Hardar s. 14.

have sat til ham fremfor nogen anden Guddom. Tempel for Thor fandtes paa Den Møster ved Hørdaland¹⁾, paa Naudsø ved Naumudal²⁾, paa Thorsnes paa Island³⁾, ved Hunthorp i Gudbrandsdalen⁴⁾; han dyrkedes fortrinlig i Hovedtemplet paa Mære i Indre-Thronheim⁵⁾ og paa mange flere Steder i Norge⁶⁾. Gudbrandsdølernes havde deres høieste Fortrosthing til Thor⁷⁾. Da Thorolf Mostraflegg vilde forlade Norge, raadspurgte han Thor, om hvorthen han skulde drage, og Thor viiste ham til Island⁸⁾. Paa Thors Anviisning valgte ligeledes Nordmanden Kraaku-Hreidar Bostad paa denne D⁹⁾, og det samme gjorde Helge den magre, som fra Suderøerne drog derhen¹⁰⁾.

De, som i Striden satte større Lid til egen Kraft, end til Odins Beskyttelse, dyrkede Thor som Kraftens Giver, og helligede ham ved Offergjestedundene det første fyldte Horn. At dette skede ved at gjøre Hammertegn over Hornet, sees af den bekjendte Fortælling om Kong Haakon Adalsteinsføstre, der i Offergjestedudet paa Lade gjorde Korsets Tegn over det til Odin viiede Horn, en Handling, som Sigurd Jarl forklarede saaledes, at Kongen gjorde som Alle, der troede paa egen Kraft og Styrke: han viiede Hornet til Thor ved Hammerens Tegn¹¹⁾. Det er ei usandsynligt, at Thors Hammertegn ogsaa anvendtes ved de hedenske Nordmands Egteskaber som en Indvielse af Egtesfolkernes Forening¹²⁾, ligesom og ved deres Begravelser, hvilket sidste havde sit Forbillede i Mythen om Thor, som selv viiede Balders Ligbaal med sin Hammer¹³⁾. Hammertegnet skulde i begge disse Tilfælde

¹⁾ Eyrb. s. 3.

²⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. I 150.

³⁾ Eyrb. s. 4.

⁴⁾ Snorr. s. Ól. helg. 118.

⁵⁾ Snorr. s. Ól. Tr. 76; Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 167.

⁶⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 201 o. fl. St.

⁷⁾ Snorr. s. Ól. helg. 118.

⁸⁾ Eyrb. s. 4.

⁹⁾ Lndnb. III 7.

¹⁰⁾ Lndnb. III 12.

¹¹⁾ Snorr. s. Hák. góð. 18.

¹²⁾ D. æ. Edda Hamarsh. 30.

¹³⁾ D. y. Edda Gylfg. 49.

bortskræmme onde Jotunvæsener og hindre dem fra at forstyrre Egtfolkernes huuslige Fred og de Dødes Skyggers Ro i Graven.

Thor paakaldtes ligeledes af dem, der skulde brydes. Da Islændingen Thord, der ellers var meget øvet i Bryden, skulde prøve sig mod sin raske Landsmand Gunnlaug Ormstunga, paakaldte han i Forveien Thor. Gunnlaug slog imidlertid ligesuldt Venene bort under ham og kastede ham saaledes til Jorden, men vred med det samme sin egen Fod af Led¹⁾. Især dyrkede man dog, som det synes, Thor for i ham at have en Beskytter mod Trolde og onde Magter af Jotunnatur, hvilke troedes at have sin Bolig i Fjelde og paa øde, vilde Steder; fra disse Magter skulde han ogsaa efter et gammelt Sagn have befriet Norges Beboere; intet Under altsaa, at han særdeles dyrkedes i dette Land²⁾.

Thor troedes stundom at aabenbare sig for Menneskene. I en rødskjægget Mands Skikkelse vilste han sig i den svenske Helt Styrbjørns Leir, da denne havde paakaldet hans Hjælp mod sin Farbroder Erik Seiersæl, hvem Odin beskyttede³⁾. Som en ung rødskjægget Mand, stor af Væxt og skjøn af Ansigt, stærk og smidig i Bryden, aabenbarede han sig for Kong Olaf Tryggvesson og fortalte denne, hvorledes han i Oldtiden, da Nordmændene paakaldte hans Hjælp, havde med sin Hammer knust tvende Trolkvinder, der plagede dem⁴⁾. Thors røde Skjæg skulde udentvivl antyde Tordengudens ildagtige Væsen.

At Njörd har været Gjenstand for Nordmændenes ivrige Dyrkelse, kan allerede slttes deraf, at han troedes at beskytte Sofarten, med hvilken vore Forfædre saameget syselsatte sig; det heder ogsaa om ham i et af de gamle Eddadigte, at „han raader for Templer og Offersteder i Mængde⁵⁾.” Njörd og hans Søn Frey nævnes i Nordmændenes hedenske Edsformular⁶⁾; de anraabes i et Digt af Egil Skallagrimsøn om at ville fordrive Erik Blodøse og Dronning Gunnhild af Norge⁷⁾; de fremstilles af den samme Skald i hans Arin-

1) Gunnl. s. Ormst. 10.

2) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 213.

3) Styrb. þ. 2.

4) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 213.

5) D. æ. Edda Vafþrúdnm. 38.

6) Lndnb. IV 7.

7) Egils s. 58.

bjarnardrápa som „Nigdoms Givere“¹⁾, og den meget Nige sagdes at være „rig som Njord“²⁾.

Endnu hyppigere ere de Spor, som i vore gamle Sagaer findes til Freys, Frugtbarhedsgudens, udbredte Dyrkelse blandt Nordmændene. I Thronheim var der i Olaf Tryggvessøns Dage et Tempel, i hvilket Frey blev ivrigt dyrket. Da Kongen, efter at have omstyrret Gudens Billede, bebreidede Bønderne deres taabelige Afgudsdyrkelse og spurgte dem, hvori Frey havde udviist sin Magt, svarede de: „Frey taledede ofte med os, forudsagde os det Tilkommende og skjenkede os gode Aaringer og Fred“³⁾.

Den norske Høvding Ingemund Thorsteinsøn, der i Harald Haarfagers Dage nedsatte sig i Vatsdalen paa Island, byggede ved sin Gaard et Tempel, der synes især at have været helliget Frey. Denne Gud havde nemlig paa en Maade anvist ham Bostad; thi ved at grave for sine Ondbegesfuler eller Høisædespiller gjenfandt Ingemund i Jorden et Freys Billede, som han i Norge havde mistet⁴⁾.

— Iskendingen Thorgrim paa Søbol var en ivrig Dyrker af Frey og holdt Dffergjestebud til hans Ære ved Vinternat. Da Thorgrim var død og hvilagt, fæstede aldrig Sneen sig paa hans Gravhaug, og dette troede man kom af Freys Yndest: „Guden havde ham saa kjær for hans Dffringer, at han ei vilde, der skulde fryse mellem dem“⁵⁾.

I Nærheden af Gaarden Tveraa i Gyljafjord paa Island var et Tempel for Frey, og Gaarden blev derved saa hellig, at ingen Sagfældet der turde opholde sig: „Frey tillod det ikke“. Da Høvdingen Thorfel den høie blev fortrængt fra Tveraa af Glum Gyljofsøn, almindelig bekjendt under Navnet Vigaglum, ledede han, før han flyttede bort, en gammel Dre til Freys Tempel og sagde: „Frey! længe har jeg sat al min Lid til dig; mange Gaver har du modtaget af mig og vel lønnet dem; nu giver jeg dig denne Dre, for at du skal lade Glum engang fare bort af Tveraa Land ligesaa meget imod sin Vilje, som

1) Arinb. dr. 18 i Eg. s. 81.

2) Vatsd. s. 47.

3) Flatsbogen I 400 ff.

4) Vatsd. s. 10. 15.

5) Gisl. s. Súrss. 15. 18.

nu er Tilfælde med mig. Giv du mig et Tegn paa, at du modtager Gaven!" I samme Dieblit brølede Dren høit og faldt død til Jorden. Thorkel ansaa det for et godt Tegn og flyttede bort lettere til Møde. Glum blev siden paa sine gamle Dage indviklet i en farlig Drabsfag, der endte med, at han maatte afstaa Iveraa til den Dræbtes Søn. Natten før han red til Thinget, hvor denne Sag skulde afgjøres, drømte han, at han saa Frey sidde paa en Stol ved Abrededen; hans afdøde Frænder bønfuldt Guden om, at Glum ei maatte blive bortdrevet fra Iveraa, men Frey svarede dem kort og bredt; thi han mindedes nu Dren, som Thorkel den høie havde skjenket ham. Efter denne Drøm og den paafulgte tvungne Bortflytning hændrede Glum ei længer Frey saameget som før¹⁾.

I Templet ved Upsal i Sverige skal Frey tilligemed Odin og Thor have været fortrinligen dyrket²⁾; og at man i enkelte Landstaber af Sverige har sat sin meste Lid til ham, ja troet, at han stundom aabenbarede sig i menneskelig Skikkelse, derom vidner den vistnok isvrigt temmelig udsmykkede Fortælling om Nordmanden Gunnar Helming, der i Sverige udgav sig for Frey³⁾.

Hesten holdtes, som det synes, for et af Frey yndet Dyr. Ved hans Tempel i Thronheim siges at have været Heste, som han eiede⁴⁾. Om Islændingen Rafnkel Freysgode berettes, at han elskede Frey over alle andre Guder, og skjenkede ham Halvdelen med sig i alle sine bedste Eiendomme. Denne samme havde en bruun Hest, som han kaldte Freyfare (Frey's Hest), og hvem han elskede saa høit, at han gjorde det høitidelige Lofte at dræbe den, som red denne Hest imod hans Vilje, et Lofte, som han ogsaa opfyldte⁵⁾. En anden Islænding, Brand, havde en Hest ligeledes kaldet Freyfare, hvilken han gjorde saa meget af, at man holdt for, at han troede paa den som paa en Guddom⁶⁾.

Med Svinet har maaffee det samme været Tilfældet som med

¹⁾ Viga-Gl. s. 5. 9. 26.

²⁾ Adam. Brem. de situ Daniæ 233 (IV 26). Navnet Fricco, som her forekommer, kan vel neppe betegne nogen anden Gud end Frey.

³⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 173.

⁴⁾ Flatebogen I 401.

⁵⁾ Hrafnk. s. Freysg. 4. 6. 11.

⁶⁾ Vatsd. s. 34.

Hesten. Galten Gullinburste, med hvilken Frey kjørte, er allerede omtalt i Mytterne; og Fortællingen om den fabelagtige Konge Heidrek, der om Juleaften gjorde høitidelige Løfter paa den til Frey og Freyja indviede Sonegalt (sónargöltr¹), synes at hentyde paa en virkelig ældgammel hedensk Stik; thi ogsaa i et af de profaiske Tillæg til det gamle Eddadigt om Helge Hjørvarðsøn omtales Sonegalten, der om Juleaften blev fremledet, for at man med Haanden paa den kunde aflægge høitidelige Løfter²).

Balders Dyrkelse finder man kun omtalt i Fridthjofs Saga, som beretter, at der i Baldersbage i Sogn var et stort Tempel for flere Guder, blandt hvilke dog Valder dyrkedes fortrinlig. Det heder, at Stedets Helligdom var saa stor, at ikke alene ingen Vold der maatte tilføies Menneſker eller Dyr, men ikke engang Karle maatte der have Dmgang med Kvinder³). Balders Dyrkelse bar altsaa Præget af den Gudhed og Ufsydighed, hvis Billede han selv var.

Om Forsetes Dyrkelse hos Nordmændene har man vel ingen bestemt Efterretning; men man finder derimod, at denne Gud har været ivrig tilbedet af Friserne, og at han har havt et meget helligt Tempel paa en Ø, som var kaldet efter ham, Fosoteslant, det nuværende Helgoland⁴).

Til Brage have de hedenske Nordmænd uden tvivl indviet det fyldte Horn, som kaldtes Bragehornet, og som i store Gjestebud tømtes, idet høitidelige Løfter bleve gjorte⁵). Brage, Skalkunstens Gud, skulde høre Løfterne om de store Bedrifter, hvis Minde gennem Skaldenes Mund skulde overleveres til Efterverdenen.

Til Ufsynjernes Dyrkelse findes kun enkelte Spor i de gamle Digte og Sagaer. Om en vis Ottar heder det i Eddadigtet Hyndluljóð, at han stedse troede paa Ufsynjerne⁶) Valkyrjen Sigdrifa hilser, idet hun vaagner af sin Tryllesøvn, Ufer og Ufsynjer⁷). Konge-

¹) Herv. s. 14.

²) D. α. Edda Helgakv. Hjörv. s.

³) Fridh. s. 1.

⁴) J. Grimm Deut. Myth. S. 210—212.

⁵) Snorr. s. Hák. G. 16.

⁶) D. α. Edda Hyndl. 10.

⁷) D. α. Edda Sigdrifumál 4.

datteren Borgny anraaber Frigg og Freyja om at lønne Oddrun, der har staaet hende bi i hendes haarde Fødselsmerter og hjulpet til hendes Forløsning¹). Da Kong Nerer og hans Hustru anraabte Guderne om Afkom, heder det, at Frigg og Odin hørte deres Bønner og skjenkede dem en Søn²). Den hørdste Konge Alfrefs Dronning Signy paakaldte Freyja, da hun skulde kappes med Kongens anden Hustru Geirhild i Olbrygning. Da Kongen nemlig maatte stille sig ved den ene af dem formedelst deres Uforligelighed, havde han erklæret at ville beholde den, som bryggede det bedste Ol. Signy kom alligevel tilfört for sin Medbeilerinde; thi denne paakaldte Odin, der før havde aabenbaret sig for hende i en vis Hotts Skikkelse, og da han gav hende sit Spyt til Gjær, blev Geirhilds Ol bedre³).

Frigg og Freyja som de høieste af Afsynjerne have uidentviol været fortrinlig dyrkede; deres Billeder siges i et Tempel paa Island at have siddet i Høisædet ligeover for Thors og Freys⁴). Da den til Christdommen nyomvendte Islænding Hjalte Steggesføn vilde udtrykke sin Foragt for de hedenste Guder, kaldte han i en Vise Freyja en Tæve⁵); og Hallfred Vandraadskald nævner i et Vers, som han paa Kong Olaf Tryggvessøns Opfordring gjorde for at vise sit christelige Sindelag, Freyja blandt de Guder, som han havde forladt for Kristus⁶).

18. Ringere Guddomme, Gjenstand for Dyrkelse.

Foruden de egentlige Afer bleve ogsaa visse ringere Guddomme, der dog fra Aftroen havde deres Oprindelse, af de hedenste Nordmænd ærede og tilbedte. Af denne Klasse høiere Væsener vare Diser, Landvætter og Afer.

Navnet *dísir* (Eft. *dís*) betegner egentlig Gudinder, men brugtes især om et eget Slags overnaturlige Væsener, der ogsaa ofte forekomme under Benævnelserne *hamingjur* (Eft. *hamingja*), *Lyfkegudinder*, og *fylgjur* (Eft. *fylgja*), følgende, ledsagende Aander. De vare nær be-

1) D. æ. Edda Oddrúnargrátr 10.

2) Völs. s. 2.

3) Háls s. 1.

4) S. af Dropl. sonum ms. 26.

5) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 217.

6) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 170.

flægtede med Valkyrjerne og Nornerne, især dog med de sidste, hvis Udsendinger de egentlig ansaaes for at være. Man forestilte sig dem som kvindelige Væsener, der oftest beskyttende, undertiden ogsaa forfølgende, ledsagede det enkelte Menneske eller hele Slægter gennem Jordelivet. De aabenbarede sig ved vigtige Leiligheder snart for det vaagende Øie, snart i Drømme, i hvilket sidste Tilfælde man og bencævnte dem Drømmekoner (draumkonur).

Da den islandske Høvding Thorstein Ingemundson paa Hof i Vatsdalen var buden til Gjest af en tryllesyndig Kvinde, Groa, der boede i hans Nabolag, drømte han før Gjestebudet tre Nætter i Rad, at „den Kone, der havde fulgt ham og hans Frænder“, viiste sig for ham og forbad ham at fare. Han adlød hende og blev hjemme tillige med sine Venner. Men den samme Dag, da Gjestebudet skulde have været, begravede et Fjeldskred, fremkaldet ved Groas Trolddom, hendes Huus¹⁾.

Den berømte og mægtige Islænding Vigaglum drømte en Nat, at han stod paa sin Gaard Tveraa og saa en Kvinde gaa sig imøde, saa stor, at hendes Skuldre naaede Fjeldtoppene paa begge Sider af Dalen; og denne Drøm udtvdede han saaledes, at nu var hans Morfader den norske Herfer Bigfus død, men Konen var dennes Lykke (hamingja), der gif høiere end Fjeldene, og nu opslug sin Bolig hos Glum²⁾.

Da Hallfred Vandraadestald laa dødelig syg paa sit Skib, saa man en Kone gaa langs med Skibet. Hun var anseelig af Skikkelse og iført Brynje; hun gif over Bølgerne, som var det paa Landjorden. Hallfred saa til hende og merkede, at det var hans Følgekone (Skytzaamd); han sagde til hende: „Nu erklærer jeg mig skilt fra dig“. „Vil du tage mod mig?“ spurgte hun Thorvald, Hallfreds Broder. Han benegtede det. Da sagde Hallfred den yngre, Skaldens Søn: „Jeg vil tage mod dig“³⁾.

Om den haabefulde islandske Yngling Thidrande Hallson hed det endog, at han blev dræbt af sin Vets Diser. Det var nemlig

¹⁾ Vatsd. s. 36.

²⁾ Viga-Gl. s. 9.

³⁾ Magnusens Eddalære IV 45 efter Hallfreds Saga (Kap. 11).

kort før Christendommens Indførelse paa Island, at Thidrandes Fader Hall ved Vinternat holdt et Gjestebud (udentvivl et Dffergilde til Disernes Vre) paa sin Gaard Hof i Alptafjorden. Spaamanden Thorhalle, der var blandt Gjesterne, forbød Enhver at gaa ud om Natten; thi saadant vilde drage Ulykke efter sig. Da Alle vare gangne til Sengs, blev der tre Gange banket paa Døren; men Ingen agtede det uden Thidrande, der laa Døren nærmest. Han troede det var Gjester, der ankom, sprang op ved den tredie Banken og gik ud med sit Sverd i Haanden. Da han i Førstningen Intet blev var, fjærnedes han sig noget fra Døren; men nu hørte han Hestetrampen, og saa ni sortklædte Kvinder med dragne Sverd ride fra Norden, og ni Kvinder i lyse Klæder paa hvide Heste ride fra Sonden over Marken. Han vilde nu ind; men de sortklædte Kvinder kom i Veien for ham og angreb ham; han forsvarede sig tappert, men faldt omsider. En Stund efter vaagnede hans Fader og savnede ham. Man søgte Thidrande og fandt ham snart liggende haardt saaret; han fortalte sit Syn og døde om Morgenens. Den vise Thorhalle forklarede hele denne Begivenhed som et Varsel for en Troesforandring. Kvinderne havde været hans Vts Diser; de sorte havde yndet den gamle Tro, som nu snart skulde forfages; de havde villet have en Skat af Vtten, før de forlode den; derfor havde de dræbt Thidrande, hvem de lyse Diser for-gjæves havde søgt at forsvare. Men disse samme lyse Diser skulde beskytte Slægten, naar den havde antaget den nye Tro¹⁾).

Islændingen Gisle Sursøn fortalte selv, at han havde to Dromfoner; den ene var stedsse venlig mod ham, den anden spaaede ham altid ilde. Da han flakkede om fredløs og ulykkelig, aabenbarede den sidste sig oftest for ham og vilde bestænke ham med Blod; den første trøstede ham dog undertiden og viiste ham engang sin Bolig, hvor hun lovede ham et lykkeligt Ophold efter Døden²⁾).

Naar et Mennekses Lykke daledes, da tilskreves dette hans Disers Brede eller Kraftløshed, og da sagde man, at hans Diser vare døde eller havde forladt ham. I Halfs Saga, i den poetiske Ordverpling imellem Halfskjæmpen Utstein og den danske Ulf den røde, siger den første:

¹⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 215.

²⁾ Gisl. s. Súrss. 22. 24. 30. 33.

Dy skulle vi stande,
 ud skulle vi gaa,
 sterkt skulle vi
 vore Skjolde ryste;

jeg tror vore Diser
 hjælmbedæfte
 hid ere komne
 til Danemark.

Hvortil Ulf svarer:

Døde monne alle
 Ebers Diser være;

Held er veget
 fra Hals's Kjemper! ¹⁾

I det gamle Eddadigt Grimnismaal siger Odin til Kong Geirrød, strax før denne falder i sit eget Sverd:

Jeg veed dit Liv er lebet,
 dig Diserne ere vrede ²⁾.

I Atlamaal siger Glaumbør til sin Mand Gunnar, hvem hun ved Fortællingen om sine uheldvarslende Drømme forgyæves søger at bringe fra den Reise, paa hvilken han fandt sin Død:

Jeg tror, at dine Diser
 dig have alt forladt ³⁾.

Naar det oftere i Sagaerne heder, at en mægtig Mand giver sin Lykke (hamingja, gipta) til En, som han bortsender i farlige Grinder, eller som han i det Hele vil vel — et Udtryk, der endog i christelige Tider var brugeligt —, da gjorde man sig vel oprindeligen derved den Tanke, at det ene Mennekses Diser i saadant Tilfælde for en Tid eller for bestandig ogsaa toge den anden under sin Varetægt. Da den islandste Høvding Høskuld paa sin Dødsfeng skiftede sit Gods mellem sine Sønner, men ei kunde lade sin uegte Søn Olaf, hvem han elskede høiest, gaa i lige Arv med sine øvrige Sønner mod disses Vilje, saa stjænkede han ham, foruden nogle kostbare Klenodier, sin og sine Frænders Lykke (gipta); han vidste vel — lagde han til — at den ogsaa allerede havde taget Plads hos Olaf ⁴⁾. Da den norske Konge Olaf Haraldsøn sendte sin Stallare Bjørn i et vandskelligt Grinde til Sverige, bad Bjørns Ledfager Islandingen Hjalte Skeggesøn, der dog var Christen, at Kongen vilde give dem sin Lykke

¹⁾ Hålf's s. 15.

²⁾ D. æ. Edda Grimm. 53.

³⁾ D. æ. Edda Atlam. 25.

⁴⁾ Laxd. s. 26.

⁵⁾ Snorr. s. Ól. helg. 68.

(hamingja) med paa deres Færd; og Kongen svarede, at han skulde gjøre dette, hvis det ellers havde noget at betyde¹⁾.

Udtryffene kynfylgja (Slægtsfylgje) og ættarfylgjur, som undertiden i Sagaerne forekomme i Betydning af den Klogskab eller Kraft, der var en eller anden Slægt egen²⁾, peger hen til Troen paa lefsagende og beskyttende Aander som Dphav til Slægtens fortrinlige Egenskaber.

Da Troen paa saadanne Diser eller Skytsgudinder var saa almindelig blandt de hedenske Nordmænd, var intet naturligere, end at man ved Dyrkelse søgte at beholde og bestyrke disse Væsners Gunst. Her- til sigtede uidentbiul de saakaldte disablót eller Dise=Ofringer, som paa mange Steder omtales i Sagaerne, og som synes især at have været holdne om Høsten ved Vinternat. Om de sognste Konger Helge og Halvdan, Beles Sonner, heder det, at de vare til Dise=Blót i Baldershages Tempel, da Fridthjof bragte dem Skatten fra Drknoerne, og som en Deel af samme Tempel omtales en egen Bygning under Navn af disarsalr d. e. Disesal³⁾. Upsalakongen Adils kom af Dage derved, at hans Hest styrkede under ham, da han ved et Dise=blót ved om i Disesalen⁴⁾. Alfild, en Datter af Kong Alf i Alfheim, blev bortført af Starkad, da hun ved et stort Diseblót, som hendes Fader en Høst holdt, om Matten bestænkte Altrene med Blod⁵⁾. Den norske Konge Erik Blodøxe og hans Dronning Gunnhild holdt Diseblót paa en Kongsgaard paa Allesen ved det vestlige Norge⁶⁾; og om den norske Herser Vigfus heder det, at han ved Vinternat holdt stort Gjestebud og Diseblót, hvilken Høitid alle hans Folk skulde erindre⁷⁾.

Til denne Klasse af Guddomme maa man uidentbiul henregne et Par Væsener, der flere Gange omtales i vore gamle Sagaer som Gjenstand for Dyrkelse, uden at man dog finder dem nævnte blandt de egentlige Guder; det er Søstrene Thorgerd Hørgabrud og Yrp. Om Thorgerd, der oftest nævnes, heder det, at hun var en Datter af

1) Sn. s. Ól. helg. 68.

2) Völs. s. 4; Þordar s. Hred. 8.

3) Friðþ. s. 5. 9.

4) Snorr. Yngl. s. 33.

5) Hervar. s. 1.

6) Eg. s. 44.

7) Vígagl. s. 6.

en Konge Haulge (den Hellige) efter hvem Haalogaland skal have faae sit Navn. Baade Fader og Datter bleve dyrkede ved Dsfringer, og Haulges Gravhaug var opkastet i verlende Lag af Guld og Sølv, og af Muld og Steen¹⁾. Denne Fortælling antyder vel neppe andet, end at Thorgerd var en Guddom egen for Haaleygerne, eller rettere for den fra Haalogaland stammende merkelige *Wt* af Ladejarler, altsaa deres Dis eller Skytsgubinde. Af den berømteste Mand af denne *Wt*, Haakon Sigurdsøn Jarl, finder man, at hun er bleven særdeles dyrket. Til hende, heder det, offrede han under Slaget mod Jomsvikingerne sin syvaarige Søn for at erholde hendes Hjælp. Hun indfandt sig ogsaa i et rasende Haglveir fra Norden, og Fienderne troede at see baade hende og hendes Søster Yrp paa Jarlens Skib; en Piil fløi fra hver deres Finger, og hver Piil blev en Mand's Bane²⁾. I Gudbrandsdalen dyrkedes hun og Yrp tilligemed Thor i et Gudehuus, som Haakon Jarl og Høvdingen Gudbrand eiede i Fællesskab³⁾. I det vestlige Norge havde hun ligesledes et Tempel, paa det prægtigste indrettet, i hvilket samme Haakon Jarl tilbad hende med den høieste *Wrefrygt*⁴⁾. Endog paa Island dyrkedes Thorgerd tilligemed flere Guder i et Tempel ved *Olvusbund*, og ansaaes som en Skytsaand for Høvdingen Grimfel og hans Slægt, der stammede fra *Orkadal*⁵⁾. Thorgerds almindelige Tilnavn *Hörgabrúdr* betegner *Altrenes* eller *Dfferstedernes Brud* (af hörgr *Alter*, *Dfferfreds*), og antyder hendes formeente Hellighed; hun benævnes og *Haulgabrúdr*, hvilket Tilnavn uidentvibl betegner Haaleygernes Brud eller Gudinde.

Benævnelsen fylgja, der ofte, som af det Foregaaende viser sig, var eenstyvende med dis eller hamingja, brugtes ogsaa, og det endnu hyppigere, om et Slags *Væsener*, som i Dyrskikkelse troedes at ledsage, eller egentlig gaa forud for Menneskene. Man har uidentvibl tænkt sig disse Fylgjer som ringere *Nander*, end de egentlige *Diser* eller *Hamingjer*, og der findes neppe noget Spor til, at de have været *Gjenstand* for Dyrkelse. Hvert Menneske troedes at have sin *Dyr-*

¹⁾ D. y. *Edda Skálda* 44.

²⁾ *Jómsv. s. Rbh.* 1824. 14; *Fornm. s. XI* 134; *Ól. s. Tr. i Fornm. s. 90.*

³⁾ *Njáls s. 89.*

⁴⁾ *Færeyinga s. 23.*

⁵⁾ *S. af Herði* 1. 18.

fulgje, og man finder oftest, at man har tænkt sig Dyret paa en Maade svarende til Menneskets Charakter eller Stilling. Ristige Folt siges saaledes at have Næve til Fylgjer; vilde Krigere: Ulve; kraftfulde Høvdinge: Orne, Dyrer, Bjørne eller andre sterke Dyr¹⁾. De Mennesker, som havde kraftfulde Fylgjer, vare vanskelige at beseire og mere frygtede, end de, der havde svage. „Brødrene have sterke Fylgjer (rammar fylgjur)“ sagde den islandske Troldmand Thorolf om Ingemunds Søner fra Hof, da han forudsaa, at disse vilde angribe ham²⁾. Ligeledes sagde Oldingen Vifil, da det i Drømme var ham aabenbaret, at Kong Frode nærmede sig hans Bolig for at opsoge sine Brodersønner, Hroar og Helge, hvilke Vifil skjulte for hans Efterstræbelser: „Store og mægtige Fylgjer ere hidkomne til Den!³⁾“ Den vise Islænding Einar Gyjolfssøn drømte, at han saa en herlig stærk hornet Dre gaa opad Gyjaffjorden, og da den kom til Gaarden Mødruvold, gik den til hvert Huus, og omsider til Høisædet, hvor den faldt død ned. Einar sagde, at Drømmen var betydningsfuld, og at det var en Mands Fylgje, som havde viist sig. Samme Dag kom ogsaa hans Broder Gudmund den mægtige hjem fra en Reise til sin Gaard Mødruvold og døde pludseligen, kort efter at han havde sat sig i Høisædet⁴⁾.

Fylgjerne viiste sig oftest i Drømme. I Eddadigtet Atlamál, hvor Koftbera fortæller sin Mand, Høgne, sine ubehagelige Drømme, siger hun blandt andet: „Mig tyktes gjennem Huset der sloi en Orn; jeg troede, at Itles Ham det var⁵⁾.“ Da Dronning Aud fortalte sin Mand, Kong Norek, at hun havde drømt om en Hjort, der blev dræbt af en Drage, da sagde Norek: „Du har seet Kongers Fylgjer“⁶⁾.

Fylgjerne viiste sig især som Forbud for de Menneskers Komme, hvem de tilhørte, og pludselig sterk Søvnighed troedes at bebude disse Væsners Nærmelse. Det heder saaledes om Troldmanden Euan, at han gispede og sagde: „Nu nærme sig (søkja at) Dviffs Fylgjer“⁷⁾.

¹⁾ Njáls s. 23. 62; Völs. s. 34; Örvar-Odds s. 4; Þorst. Vík. s. 12 o. m. fl. St.

²⁾ Vatsd. s. 30.

³⁾ Hrólf's s. Kr. 2.

⁴⁾ Ljósveitn. s. 21.

⁵⁾ D. æ. Edda Atlam. 19.

⁶⁾ Sögubrot 2.

⁷⁾ Njáls s. 12; Finnboga s. ram. 41.

Undertiden saaes ogsaa Fylgjerne af Menneſker i en vaagende Tilſtand, men det var da kun af dem, der vare begavede med en overnaturlig Sands. Der fortælles om den viſe Iſlænding Njal, at han en Nat ei vilde lægge ſig til at ſove, men gik urolig ud og ind. Da man ſpurgte ham, hvoraf dette kom, ſvarede han: „Mangt bæres mig for Die; jeg ſeer mange grumme Fylgjer af Gunnars Fiender.“ Samme Nat blev ogsaa hans Ven Gunnar af Hlidarende angreben af ſine Uvenner¹⁾. Da Drengen Thorſtein, ſiden kaldet Drefod, engang løb ind paa Gulbet i ſine Foſterforældres Huus og der faldt, begyndte en viis Olding, Geiter, ſom juſt var tilſtede, at lee. Drengen ſpurgte ham om Marſagen, og han ſvarede: „Jeg ſaa, hvad du ikke ſaa: en Hvidbjørnunge løb foran dig ind i Stuen, og over den faldt du.“ Af dette Syn udledede Oldingen, at Thorſtein var af fornemmere ſlæt, end man almindelig antog²⁾.

Hvad Diſerne vare for det enkelte Menneſke og den enkelte Slægt, det troedes Landvættterne (landvættir, Landsſkytsaander; af vættr eller vætt, Væſen, Mand) at være for hele Landſkaber og diſſes Indbyggere, dog ſaaledes at de egentlig vare bundne til Stedet, ikke til Befolkningen, med hvilken de kun ſtode i Forbindelſe, forſaavidt den beboede en viis Egn.

Det er høiſt rimeligt, at de hedenske Nordmænd have tænkt deres Fædreneland under en af Aſernes, maafkee Thors, særdeles Beſkyttelſe, og at det er denne Skytsgud, Skalden Egil Skallagrimsſøn mener ved den Land=As, hvis Fiendſkab han i et Digt ønſker over Kong Eric Blodøxe³⁾. Landvættterne derimod vare ringere Væſener, der beſkyttede Landets mindre Dele, og af hvis Gunſt Indbyggernes Lykke i høi Grad aſhang. Man var derfor omhyggelig for ikke at forſtyrre Landvættternes No. Derfra ſkriver ſig den Beſtemmelſe, der indtog den førſte Plads i Iſlands hedenske Love, „at Ingen ſkulde have Skib i Havet med Hoveder paa Forſtabnen; men hvis man havde det, da ſkulde man tage Hovederne af, før man kom Landet i Syne, og ei

¹⁾ Njals s. 70.

²⁾ Fornm. s. III 113. — Om Diſer og Fylgjer findes fortræffelige Oplyſninger i Magnuſens Eddalære IV 35—49.

³⁾ Eg. s. 58.

seile til Landet med gabende Hoveder og opspilede Tryner, at ei Landvætterne derved skulde skræmmes." At en lignende Tro har fundet Sted i Norge, derom vidner Egil Skallagrimsøns Fremfærd, da han vilde hevne sig paa Kong Erik Blodøxe og Dronning Gunnhild. Han gik op — heder det — paa en Ø ved Norges Kyst, nedstak en Hassestang i en Klipperebne, som vendte mod Landet, og fæstede et Hestehoved paa Stangen. „Her," sagde han derpaa, „reiser jeg en Midstang og vender Midet mod Kong Erik og Dronning Gunnhild." Han vendte Hovedet mod Landet og vedblev: „Jeg vender dette Mid mod de Landvætter, som bebo dette Land, saa at de alle fare vildt omkring uden at kunne finde sit Hjem, saalænge indtil de have drevet Kong Erik og Dronning Gunnhild af Landet" ¹⁾. Landvætternes Fiendskab har man saaledes udentviol troet forboldte Kong Eriks senere Ulykke, da han med Kone og Børn maatte flygte fra Norge.

Man troede paa den anden Side, at den Mand, som stod i Landvætternes Yndest, nød en særdeles Lykke. Saaledes fortælles der om Islændingen Bjørn, en Søn af Landnamsmanden Molda-Gnup, at han gjorde Forbund med en Bjergaand (berghúi), der aabenbarede sig for ham i Drømme, og fra den Stund af formeredes Bjørns Kvæg utroligen. Det hed desuden, at synske Mænd (óíreskir menn, Mænd begavede med et overnaturligt Syn) saa, hvorledes alle Landvætter ledsagede Bjørn, naar han drog til Thinge, og hans Brødre, naar de droge paa Fiskeri ²⁾.

Landvætterne troedes at være af forskjellige Skikkelser; somme-steds var det store Dyr, somme-steds igjen Kjæmper. Da den danske Konge Harald Gormsøn havde i Tanke at angribe Island, sendte han — som det heder — i Forveien en tryllekyndig Mand did for at udspeide Landet. Troldmanden for i en Hvals Skikkelse, men fandt alle Fjelde og Høie paa Den fulde af Landvætter, baade store og smaa. Da han kom til Baapnassjorden og der vilde gaa op, mødte ham oppe fra Dalen en stor Drage med mange Orme og Padder i Følge, hvilke blæste Edder paa Troldmanden og nødte ham til at fly. Da han kom til Gyljassjord, fløi mod ham en Fugl saa stor, at dens

¹⁾ Eg. s. 60.

²⁾ Lndnb. IV 12.

Binger naaede Fjeldene paa begge Dalens Sider, og en Mængde store og smaa Fugle fulgte den. I Breidafjorden traf han en stor Tyr, der vadede ud i Havet og brølede rædsomt; mange Landvætter ledsagede den. Ved Reykjanes saa han endelig en Bjerggrise med en Jernstav i Haanden, dens Hoved kneisede over Fjeldtoppene og mange Jotner fulgte den. Beretningen om disse Dens mægtige Skyttsaander skal have bidraget sit til at affkrække Kong Harald fra det paatænkte Islandstog¹).

Landvættene har man ganske vist i Norge og paa Island hyppigst tænkt sig som henhørende til Jotnernes *Æt*, og da som fortrinnsviis boende i Fjeldene. At betragte Jotunvæsener paa en vis Maade som Landets endnu virksomme Urbefiddere med Hensyn til den døde Natur, var fuldkommen stemmende med *Afetroens* Læresætninger; og at man, skjønt man overhovedet erkjendte Jotnerne for onde Væsener, alligevel ved et Slags Dyrkelse stræbte at gjøre sig den enkelte af dem til *Ben*, inden hvis Omraade man boede, og hvis Indflydelse man idelig troede sig at føle, — dette var kun en naturlig Følge af Hedningens sedvanlige Opfatning af overnaturlige Væsener i Almindelighed og disses Virksomhed i Menneskelivet.

Det tredie Slags ringere guddommelige Væsener, som de hedenske Nordmænd dyrkede, var *Alferne* (*álfr*, *Áland*, *Flt.* *álfar*). Troen paa dem hviler aldeles paa *Áselæren*, der fremstiller *Alfer* som *Beboere* baade af det Jorden nærmest omgivende Luftstrøg og af Jordens Indre. De første kaldtes egentlig *Lysalfer* (*ljósálfar*), de sidste *Svartalfer* (*dökkálfar*²); men begge Klasser ere uidentvibl tidlig i Folketroen blevne blandede, og man forestillede sig almindelig, som det lader, de jordiske *Alfer* hverken som forte eller som onde. Man troede, at de i sit hele Væsen og Udseende lignede Menneskene, og at de havde sin Bolig i Hauge. De viiste sig stundom og ansaaes for at kunne virke baade Gavn og Skade for de Mennesker, der boede i deres Nærhed. Man søgte derfor at vinde deres Venstabs ved *Opfringer* (*álfablót*) og ved *Tjenester*, naar de kunde forlange det.

Da Iskæendingen *Thorvard Gysteinsøn* var bleven haardt saaret

¹) Snorr. Ól. s. Tr. 37.

²) D. y. Edda Gylf. 17.

i en Holmgang med Kormak Dgmundsøn, og hans Saar vanskelig vilde læges, henvendte han sig til en vis Thordis Spaakone for at søge Raad. Hun sagde, at kort derfra var en Haug, i hvilken Alfser boede. Han skulde faa Blodet af den Dre, hvilken Kormak efter almindelig Skik havde slagtet som et Offer efter Holmgangen; med dette Blod skulde han bestænke Haugen og tillige gjøre Alfserne et Gjestebud af Kjødet; da vilde han blive helbredet. Hendes Raad blev fulgt, og Thorvard kom hastig igjen til sin Førlighed¹⁾. — Da den helliges Skald Sigbvat vilde paa sin Reise gjennem Gotaland have Natetely paa en Gaard, men Huusmoderen, der stod i Døren, forbød ham at komme ind, da der just blev holdet „Alfeblot“ eller offret til Alfserne²⁾. — I Gangerolfs Saga, der rigtignok er et Eventyr digtet i det 14de Aarhundrede, men dog i enkelte Stykker kan oplyse ældre Tiders Seder og Tænkemaade, findes ogsaa et Træk af Alfsetroen. Da Sagaens Helt Wolf længe har forfulgt en Hjort, som det er ham paalagt at fange, kommer han omsider mod Aftenen til en Dyrning i Skoven, og seer her en skøn græsbevoren Haug. Da han nærmer sig den, aabnes Haugen, og en aldrende Kvinde i blaa Kaabe træder ud. Hun beklager Wolf for den forgjæves Møie, han har havt, men lover at skaffe ham Hjorten, som hun eier, hvis han vil følge hende ind i Haugen og hjælpe hendes Datter, der i 19 Dage har ligget i Fødselsmerter og ei kan blive forløst, før et virkeligt Menneske (menneskr madr) rører ved hende. Wolf fulgte Alfekonen og kom ind i et skjønt Herberge. Den syge Kvinde blev forløst, da han berørte hende, og han erholdt til Gjengjæld Hjorten samt en Guldring³⁾.

Udentvibl ere oftest Diserne, og undertiden maaskee ogsaa Landvækkerne, blevne regnede til Alfernes Slægt.

Alfsetroen har vedligeholdt sig indtil vore Tider i Norge og paa Island i Troen paa Hulder- eller rettere Huldefolk (skjulte, usynlige Folk), ligesom i Danmark i Troen paa Ellefolk.

19. Gudebilleder.

Nordmændene havde, som de fleste andre hedenske Folkeslag, Billeder af deres Guder. Hensigten med disse Billeder var udentvibl op-

¹⁾ Korm. s. 22.

²⁾ Snorr. Ól. s. helg. 92.

³⁾ Göngu-Hr. s. 15.

rindeligen den at anstueliggjøre Gudernes Egenstaber og derved fæste Andagten hos den mindre Dylste. Men senere blev Billedet, idetmindste af den større Hob, forverlet med selve Guddommen, anseet for belibet og besjælet af denne, og saaledes Gjenstand for den Dyrtelse, som egentlig skyldtes det høiere Væsen, hvilket derved skulde betegnes. Saaledes opstod Billeddyrtelsen hos Nordmændene som hos saamange andre Folkesfærd, og blev en rig Kilde for den groveste Dvertro.

Hvor raa end den bildende Kunst hos vore hedenske Forfædre maa antages at have været, i Sammenligning med hvad den var hos Grækere og Romere, og hvad den nu er hos Europas dannede Folkeslag, saa var den dog vist allerede tidlig tilstrækkelig til at danne i en eller anden Materie en Lignelse af den legemlige Form, under hvilken man tænkte sig de forskjellige Guder. Disse Gudebilleder vare, som det synes, almindelig af Træ, stundom af Metal, men vistnok sjælden af Steen. De kaldtes god, Guder, eller skurdgod, udskaarne Guder; dog skriver denne sidste Benævnelse sig maaskee fra de christelige Tider, da man søgte at kaste al mulig Foragt paa Afgudsdyrtelsen. Ingen saadanne Billeder ere bevarede, som med Visshed kunne antages for Læninger fra Afedyrtelsen, hvilket vel deels har sin Grund i de første Christendoms læreres Iver for at tilintetgjøre alle Gudebilleder, deels i den mindre varige Materie, af hvilken disse oftest vare dannede, deels uidentvibl ogsaa i Mangelen paa virkelig Skjønhed hos dem, idet de nemlig, naar Troen paa deres Hellighed var borte, ei længer som blotte Kunstværker kunde begejstre. Det er saaledes af gamle skriftlige Efterretninger alene og især af vore Sagaer, at vi kunne øse nogen Kundskab om den nærmere Bestaffenhed af vore hedenske Forfædres Afgudsbilleder.

Naar disse omtales, da beskrives de altid som værende i Menneskelignelse, snart i fuld Størrelse, snart mindre, af Udseende og med Attributer svarende til de Guders formeentlige Væsen og Egenstaber, som de skulde forestille. De store Billeder, der havde deres Plads i Templerne, vare ofte behængte med Klæder og Kostbarheder, og stode almindelig paa en Forhøining eller et Fodstykke, stallr eller hjallr, der tillige synes at have tjent som Alter. Stundom havde man ogsaa

Gudebilleder i Forstavnen paa Krigsskibene, maaskee som et Slags Gallion. Mindre Billeder var man hos sig som Amuleter.

I det gamle Tempel ved Upsal vare, efter Adam af Bremens Vidnesbyrd, Billeder opstillede af Thor, Odin (Wodan) og Frey (Fricco). Den Førstes Billede havde den fornemste Plads i Midten; de to Andres stode hvert paa sin Side. Thor var forestillet med et Scepter (udentrivsel Hammeren) i Haanden; Odin, som Krigens Gud, var bevaebnet, og Frey, i Egenkab af Frugtbarhedens Gud, var afbildet som en Priapus¹). Odins Billeder omtales ellers ikke særskilt i Sagaerne; men desto hyppigere Thors. I Hovedhofet eller Templet paa Mæren i Indre Throndeheim indtog Thors Billede den fornemste Plads. Billedet var stort og rigt prydet med Guld og Sølv. Guden var forestillet siddende i en prægtig Kjærre, for hvilken to kunstigen udarbejdede Gedebukke af Træ vare spændte. Baade Kjærren og Bukkene stode paa Hjul, og om Bukkenes Horn var slynget en Kjede af Sølv, med hvilken man drog det hele Billede. Alt skal have været saa vel gjort, at det vakte Kong Olaf Trygvessens Forundring, da han traadte ind i Templet²).

I et Hof paa Hundthorp i Gudbrandsdalen stod et stort, meget hædret Thorsbillede; det var af Træ, huult indvendig og i Menneskelignelse; det var smykket med Guld og Sølv, havde en Hammer i Haanden og stod paa en Forhøining (hjallr). Dette Billede førte Bønderne med megen Høitidelighed ud mod Olaf den hellige, da han kom til Gudbrandsdalen for at christne dem; men Olaf lod en af sine Mænd knuse det³). Et Thorsbillede af Træ stod blandt flere Afgudsbilleder, alle paa Forhøininger (stallar), i et Hof i Throndeheim, hvilket en rig Bonde, Finn, eiede⁴). I det Hof i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dalegudbrand eiede tilsammen, var Thor forestillet paa en Kjærre og prydet med Guldringe. Sammesteds var og Haakons Styts gudindes, Thorgerd Hørgabruds, Billede i siddende Stilling, saa stort som et vorent Menneske, med Fald (et Slags Hovedtøj) paa Hovedet og en Guldring paa Armen. Yrps,

¹) Ad. Brem. de situ Daniæ 233 (IV 26).

²) Fletøb. I 320.

³) Snorr. Ól. s. helg. 118—119; Ól. s. helg. i Fornm. s. IV 107—108.

⁴) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 202. 203.

Thorgerds Søsters, Billede fandtes der ogsaa, og havde ligeledes en Guldring paa Armen¹). I et andet Tempel, som Haakon Jarl eiede, stod Thorgerd Hørgabruds Billede paa en Forhøining (stallr); det var prægtig smykket og havde en Guldring paa Armen²). I Balders-hagetemplet i Sogn siges der at have været mange Afgudsbilleder, blandt hvilke Balders udtrykkelig nævnes³). Mange Afgudsbilleder omtales ogsaa i et Tempel ved Olvesvand paa Island⁴). I et andet Tempel paa Island, tilhørende en vis Berse, sad Frey og Thor i Høisædet, og ligeover for dem Frigg og Freyja; disse Gudbilleder vare iførte Klæder og Prydelser af Guld og Sølv⁵). Erik Haakonsøn Jarl havde i Begyndelsen af Svolderlaget Thors Billede i Forstavnen paa sit Skib, men lod det siden borttage og et Kruccifix sætte i Stedet⁶). Fostbrødræfaga omtaler en Stol, paa hvis Læner eller Sidesolper Thors Billede med Hammer i Haanden var udskaaet⁷). Et meget anseet Freys Billede af Træ fandtes i et Tempel i Throndheim, hvilket Billede Kong Olaf Tryggvesøn sendehuggede i Bøndernes Paasyn⁸). Den agdiffe Konge Rjostve den rige, der stred mod Harald Haarfager i Hafrsfjorden, havde en Lod, paa hvilken Guden Frey var afbildet i Sølv. Dette Klenodie, som han holdt i stor Ære, faldt efter Slaget i Kong Haralds Hænder, og han bortskjenede det til sin Ven, Høvdingen Ingemund Thorsteinsøn, der fiden bar Billedet i en Pung og holdt det høit i Ægt⁹). Dette sidstnævnte Billede har rimeligviis været baaret som en Amulet, og det samme har uden tvivl ofte været Tilfælde med de Guldrakteater, som man finder i Gravhauger og i Jorden, paa hvilke Menneffe- og Dyrbilleder, hvis Betydning det nu er umuligt at bestemme, findes, og som tillige ere forsynede med en Hempe for at fæstes i Halskjeder.

Der omtales ogsaa Billeder af Deig eller Leer i Menneffe-

¹) Njals s. 89.

²) Færey. s. 23; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 184.

³) Friðþ. s. 9.

⁴) Hardar s. 18.

⁵) Dropl. s. s. ms. 26.

⁶) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 252—253.

⁷) Fóstbr. s. 38.

⁸) Flatsb. I 400 ff.

⁹) Vatsd. s. 9—10.

lignelse, hvilke endnu efter Christendommens Indførelse vare Gjenstand for hemmelig Dyrkelse¹⁾).

Hvor stor iøvrigt Overtroen med Hensyn til Afgudsbillederne har været hos mange af de bedenske Nordmænd, derom vidne flere Træk i Sagaerne, ihvorvel man ogsaa maa tilstaa, at de første kristelige Læreres egen Overtro og blinde Iver kan have frembragt adskillig Overtreibelse i disse Beretninger. For Thors Billede i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag Mad, og troede, at Guden fortærede denne²⁾. Om Thorgerd Hørgatruds Billede fortælles, at det tilkjendegav Haakon Jarl Gudindens Velbehag med hans Dffere ved at bøie sin Arm saaledes, at han kunde faa astrukket den ene Guldring, som prydede samme³⁾. Et Thors Billede paa Naudsey ved Naumudal beskrives som saaledes fortryllet (magnat) ved Dffringer, at det kunde tale med sin Dyrker, Naud, og ledsage ham omkring paa Den, at det kunde frembringe Storm ved at puste i Skjegget, ja at det kunde trække Krog med Kong Olaf Tryggvessøn over en Ild, i hvilken Leg det dog kom til kort, styrtede i Ilden og fortæredes⁴⁾. Da Dalegudbrand saa sit Tempel opbrændt og Gudebillederne liggende ufladte ude paa Marken, udbød han: „Stor Magt er vore Guder givne, at de selv ere gangne ud af Ilden!“ Haakon Jarl derimod var her mindre forblindet: „Guderne,“ sagde han, „have ikke gjort dette; et Menneffe har opbrændt Huset og baaret Guderne ud.“ Ugjerningen var ogsaa begaaet af en Islænding Hrapp, der en Tid havde opholdt sig hos Gudbrand⁵⁾. Om Islændingen Grimfel heder det, at han saa Gudebillederne i sit Hof ifærd med at flytte bort fra deres Sæder af Misnøie med hans Søn Hørd⁶⁾. Om et Freysbillede i Sverige skal Bønderne der have haft den Tro, at det havde egteskabelig Omgang med en Kvinde, der opvartede det⁷⁾.

Der gaves ellers foruden de egentlige Afgudsbilleder et Slags

1) „Matblót eða leirblót gort í mannsliki af leiri eða af deigi.“ *Elbre Gif.* Th. Christenret 24 (i Norges gamle Love I 383).

2) Snorr. Ól. s. helg. 118.

3) Færey. s. 23; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 184.

4) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 145. 150.

5) Njals s. 79.

6) Hardar s. 18.

7) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 173.

hellige Billeder, der i Hedenskabet fandtes i enhver Nordmands Huus, nemlig de saakaldte Dndvegesfuler (öndvegissúlur) eller Høisædespiller, stundom ogsaa, som det synes, benævnte Setstokker (setstokkar). Dette var to høie tilhugne Træstolper, af hvilke een stod paa hver Side af Huusbondens Høisæde, og hvis nederste Ender vare nedgravne i Jorden¹). Dndvegesfulerne ansaaes for særdeles hellige, man kan næsten sige for et Slags Huusguder. Det var en almindelig Skik blandt de Nordmand, der forlode deres Fædreland for at ned sætte sig paa Island, at medtage Dndvegesfulerne fra deres gamle Hjem, og naar de fik Island i Sigte, da at kaste dem overbord, og siden vælge Bostad, hvor de fandt dem drevne i Land. Saaledes gjorde Ingolf, den første Nordmand, der tog fast Bolig paa Island²). Om Landnamsmanden Bjørn Ketilsson fra Sogn heder det, at, da han ved Ankomsten til Island fandt sine Dndvegesfuler drevne ind i en Vig, det syntes ham, at Bostad der var ham anvist³). Samme Anvisning fulgte ogsaa hans Søster Aud i at vælge sin Bolig⁴). Landnamsmanden Thord Grappsson havde allerede i 10 til 15 Mar boet paa Islands østlige Side, da han fik spørge, at hans Dndvegesfuler vare drevne i Land paa Dens vestlige Kyst; og strax solgte han sin Gaard for at flytte did⁵). Ligeledes gjorde en anden af Islands Landnamsmænd, Lodmund den gamle fra Bors⁶). Da Erik Røde, der fra Fæderen var dragen over til Island, havde laant en anden Islænding, Thorgest, sine Setstokker — hvilket Navn vel betegner det samme som Dndvegesfuler — og ikke kunde faa dem tilbage, gav dette Anledning til en Strid, der kostede mange af begges Tilhængere Livet, og omsider voldte Eriks Landsfordrivning og Nedsettelse paa Grønland⁷). Hallstein Thorolfsson, der nedfattede sig i Islands vestlige Deel, offrede til Thor og gav ham (indviende i hans Tjeneste?) sin Søn, for at Guden skulde sende ham Dndvegesfuler; da,

¹) Vatsd. s. 15.

²) Lndnb. I 8.

³) Laxd. s. 3.

⁴) Laxd. s. 5; Korm. s. 2.

⁵) Lndnb. I 10.

⁶) Lndnb. IV 5.

⁷) Lndnb. II 14.

heder det, drev der op paa hans Grund et Træ, 63 Alen langt og 2 Favne tykt, af hvilke ikke alene han, men hele det nærmeste Nabolag fik Dndvegesfuler¹⁾.

Det er sandsynligt, at ofte en eller anden Guds Billede har været udskaaet paa Dndvegesfulerne, og at dette har bidraget noget til den Ærefrygt, man bar for dem. Man finder idetmindste, at dette har været Tilfælde med de Dndvegesfuler, som undertiden fandtes i Tempelne. Saaledes berettes det, at Thors Billede var udskaaet paa den ene af de Dndvegesfuler, som havde staaet i Thors Tempel paa Den Møster i Norge, og efter hvis Anviisning den islandske Landnamsmand Thorolf Mosstrarskegg tog Bolig²⁾.

20. Hellige Bygninger.

Af hellige Bygninger, bestemte til Gudernes Dyrfelse, omtales to Slags som almindelige, nemlig Hørg og Hof.

Hørg (hörgr Fkt. hörgar) nævnes ofte i de gamle Digte, Sægaer og Love³⁾, men beskrives ikke nøie; dog skjælnes det fra Hof, hvilket sidste var Benævnelsen for de egentlige Tempel⁴⁾. Hørgerne vare — saavidt skjønnes — et Slags Steenaltare eller af Stene indhegnede Dffersteder under aaben Himmel. De vare helligede visse Gudomme, ansaaes maaskee stundom, naar de bestode af enkelte Stene, for Gudebilleder, og oversmurtes ved Dffringerne med Blod. Saaledes heder det i Eddadigtet Hyndluljod, hvor Freyja indføres talende om sin Yndling Ottar:

Hørg han mig satte	med feist Dreblod
opført af Stene,	han dem bestænkte;
nu ere de Stene	altid troede Ottar
ordne til Glar;	paa Afsynjer ⁵⁾ .

Om Kongedatteren Alfild heder det, at hun blev bortført af Starkad, da hun ved en Dffring til Diserne om Natten besmurfte Hørgen med

¹⁾ Lndnb. II 23.

²⁾ Eyrb. s. 4.

³⁾ Lndnb. II 16; Örvarodds s. 29; ældre Gulath. L. 29.

⁴⁾ D. æ. Edda Völuspá 7; Vafprn. 38; Helgakv. Hjörv. 4.

⁵⁾ D. æ. Edda Hyndlul. 10.

Blod¹⁾). Vi see rimeligviis endnu Levninger af saadanne Hørgger i mange af de Steensætninger, som findes baade i Norge og dets Nabolande. Især er det sandsynligt, at de Steenkrede, der bestaa af store oventil noget tilspidsede og i maadelige Mellemrum fra hinanden opstillede Stene, have hørt til dette Slags Offersteder, og Stenene maaskee forestillet de der dyrkede Gunders Billeder. Deslige Offersteders store Simpeltid berettiger iøvrigt til at antage dem for en ældre Indretning end de egentlige Templer²⁾).

De hedenske Nordmænds Templer benvæntes almindeligt hof; de kaldtes ogsaa godahús (Gudehuse) eller blóthús (Offerhuse). Inngen af disse Bygninger staar nu, saavidt vides, tilbage, ei engang Ruiner af dem, der kunne give os Begreb om deres Indretning; thi Christendommens første Udbredere vare omhyggelige for at faa enhver saadan Bygning ødelagt, eller idetmindste omdannet til en Christen Kirke, under hvilken Forvandling den ældre Form snart blev ukjendelig. Man maa saaledes lade sig nøie med gamle Beskrivelser, og af disse findes i vore Sagaer nogle temmelig fuldstændige.

Da den norske Hovding Thorolf Mosstrarslegg forlod Norge for at nedsætte sig paa Island, nedrev han det Thors Tempel paa Den Møster, som han havde forestaaet, og medtog det meste af Tømmeret, samt Mulden under den Forhøining, paa hvilken Thors Billede havde siddet. Da han var kommen til Island, og der efter Thors Anviisning — egentlig efter Anviisning af Templets Dndvegesfuler, paa hvilke Thors Billede var udskaaret³⁾ — havde taget Bolig ved Thorsnes paa Breidafjordens sydlige Side, lod han her reise et stort Hof af samme Tømmer og rimeligviis i samme Form som det nedtagne Tempel paa Møster. Døren til dette Hof var paa Sidevæggen nær den ene Ende; indenfor Døren stode Dndvegesfulerne, og i dem vare Nagler, der kaldtes Gudenagler (reginnaglar), men om hvis Betydning der iøvrigt ingen Oplysning gives. Indenfor dette Huus var et andet, ligt Choret i de Christelige Kirker, og her stod midt paa Gulvet en

¹⁾ Herv. s. 1.

²⁾ Om Betydningen af Navnet hörgr kan ellers eftersees Glesfariet til første og anden Deel af den arnamagn. Udgave af den ældre Edda, samt Ihre Gloss. Sviog. under Ordet Hörgr.

³⁾ Jfr. 19de Stykke.

Forhøining (stallr) og et Alter (rimeligviis en Forhøining, der tillige tjente til Alter), paa hvilket laa en Ring uden Sammensøining (hringr mótlauis) af to Drers Vegt; ved den skulde alle Eder aflægges, og den skulde Høvdingen have paa Haanden (eller Armen) ved alle Sammenkomster. Paa Forhøiningen skulde ogsaa staa en Lautbolle (Dyserblods=Bolle) og deri en Lautteen ligesom en Stænkekøst, med hvilken man skulde stænke af Bollen det Blod, der blev kaldet Laut, og var af de Dyr, som bleve Guderne offrede. Rundt omkring Forhøiningen vare Gudebillederne opstillede i det mindre Huus (akhúsit). I Nærheden var en Domring, i hvilken Mennesker bleve dømt til at offres; og i denne Ring stod Thorsstenen, over hvilken de bleve knuste (deres Ryg knækket?), der skulde offres. Endnu længe efter Christendommens Indførelse troede man at see Blodspor paa Stenen¹).

Den islandske Høvding Thorgrim, en Søn af Nordmanden Helge Bjola, var en stor Blotmand. Han lod paa Kjalarnes i det sydvestlige Island reise i sin Gaardsmark (tún) et Hof 100 Fod langt og 60 Fod bredt; Thor blev der mest hædret. Templet var indeni bygget rundt som en Hue (altsaa med hvælvet Loft), det var overalt tjældet (behængt med Tapeter) og forsynet med Vinduer. Thors Billede stod i Midten, de andre Guder paa begge Sider. Foran Thor stod en Forhøining (stallr), gjort med megen Kunst og ovenpaa bedækket med Jærn. Paa den brændte en Ild, som aldrig maatte slukne, og som kaldtes viet Ild; der laa ogsaa en stor Ring af Sølv, som Hofguden skulde have paa sin Arm ved alle Sammenkomster, og ved hvilken Alle skulde sverge. Paa denne Forhøining stod desuden en stor Bolle af Kobber, i hvilken man lod Blodet rinde af de Dyr eller Mennesker, der bleve givne til Thor. Dette kaldte de Laut og Lautbolle, og deraf skulde stænkes over Folk og Fæ. Det Offrede skulde benyttes til Gjæstebud; men de Mennesker, der bleve offrede, styrtedes (efter at være dræbte) i en Sump, som var udenfor Døren og kaldtes Blotsumpen (blótkelda)²).

Af den første af disse Beskrivelser, der udentvivl er meget troværdig, seer man, at der i de gamle Nordmænds hedenske Templer har

¹) Eyrb. s. 4. 10; Lndnb. II 12.

²) Kjalnes. s. 2.

været — idetmindste undertiden — gjort Forskjel paa det indre Allerhelligste, hvor Gudernes Billeder vare opstillede, og paa det Ydre af Templet, i hvilken, uidentvial den rummeligste, Deel man maa antage, at Dffergjestebudene ere holdte. Det er vel derfor denne sidstnævnte Deel af Templet, der andensteds i Sagaerne beskrives som indrettet til at have Ild brændende langs Gulvet, over hvilke Kjødfjedlerne hang, og paa begge Sider af hvilke Sæder vare indrettede for de i Dffergjestebudet Deeltagende¹⁾. Denne ydre Deel af Templet bliver uidentvial samme Bygning, som paa andre Steder kaldes Disarsfal. Denne beskrives nemlig i Fridthjofs Saga som høiest blandt Baldershagetemplets Bygninger, og som indrettet til Gjestebud med Ild langs Gulvet og Sæder paa Siderne²⁾. I Ynglingasaga beskrives Disarsfalen ved Templet i Upsal som saa stor, at Kong Adils ved omkring i den³⁾. Det var ogsaa nødvendigt, at den Bygning, i hvilken alle Bønder af store Bygdelag forsamledes til Dffergjestebud, maatte være meget rummelig⁴⁾. Iøvrigt er det vel muligt, at denne Indretning især har været egen for de offentlige Templer, der vare fælles for Indbyggerne af hele Fylker eller større Dele af Landet; men at de mindre Templer, der ofte kun vare at ansee som private Mænds Huuskapeller⁵⁾, have været indrettede paa en anden Maade og kanske mere i Overensstemmelse med det andet af de forhen beskrevne.

Man finder ellers omtalt høie Skidgaarde eller Plankeværker omkring Templerne⁶⁾, og Metalringe i Tempeldørene, rimeligvis til at trække dem op og igjen ned. I Ladetemplets Dør var en Ring, som antoges for at være af Guld, men som dog siden opdagedes at være indvendig af Kobber⁷⁾.

Uidentvial vare Hofene i Norge, ligesom alle andre Bygninger i dette Land i den ældste Tid, opførte af Træ; idetmindste finder man

¹⁾ Snorr. Håk. s. Góð. 16.

²⁾ Fridþ. s. 5. 9.

³⁾ Snorr. Yngl. s. 33.

⁴⁾ Snorr. Håk. s. Góð. 16; Ól. s. Tr. 72.

⁵⁾ Njáls s. 83; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 146. 201.

⁶⁾ Fridþ. s. 1; Dropl. s. s. ms. 26.

⁷⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 66.

aldrig noget Tempel af Steen der udtryffeligen nævnet. Om Nordmændene udenfor Norge, i Sverige, Danmark eller andre Lande, have reist deres Templer af en varigere Materie, er uviſt.

Naar der paa flere Steder tales om, at Templerne, især de mindre, vare indvendig tjældede eller behængte med Tapeter¹⁾, saa er heri intet urimeligt; thi saadan Prydelse brugtes hyppigen i Oldtiden i de norske Hovdingers Huse. Men naar det, som f. Ex. om det Tempel, i hvilket Haakon Jarl dyrkede Thorgerd Hørgabrud, heder, at det var indvendig ziret med Indlægninger af Guld og Sølv, samt forsynet med saamange Glarglugger eller Binduer, at der ingensteds var nogen Skygge²⁾, da hører vel dette til senere Tiders Udsmykkelse af de gamle Sagn. Ikke heller bør man blindt hen fæste Lid til Adam af Bremens og hans Scholiasts prægtige Beskrivelse af Templet i Upsal; thi idet den Første taler om det som overalt udziret med Guld (saaledes maa man vel forstaa „totum ex auro paratum“), og den Anden fortæller om det stedse grønne Træ, som fandtes ved det, saa synes Begge af Uvidenhed at have overført Mytherne om det guld-tækkede Balhal og om den stedse grønne Alf Yggdrasil paa den sidste berømte Levning af Nordmændenes hedenske Gudsdyrkelse³⁾.

Templerne vare undertiden helligede een enkelt, men langt oftere flere Guddomme⁴⁾; der omtales endog et Tempel i Gautland, i hvilket der fandtes 100 Gudebilleder⁵⁾, en Angivelse, som dog synes overdreven. Men selv naar i et Tempel mange Guder dyrkedes, saa var der alligevel oftest een eller et Par, som indtog den første Rang; og det er forhen anmerket, at i Norge og paa Island Thor seddbanligen nød denne Ære⁶⁾.

Templerne ansaaes for fredhellige, for Steder, inden hvis Bægge eller paa hvis Grund ingen voldsom Handling maatte foretages. Denne Helligdom udtryktes i det gamle Sprog ved Navnet vé; den, der krænkede den, kaldtes vargr i véum d. e. en Varg eller Ulv

1) Kjaln. s. 2; Dropl. s. s. 26.

2) Færey. s. 23; Dropl. s. s. l. e.

3) Ad. Brem. de situ Daniæ 133 (IV 26).

4) Jfr. Et. 17. 18. 19.

5) Jónsv. s. 12 i Fornm. s. XI jfrt m. Odd Munks Ól, s. Tr. 12 (Fornm. s. X).

6) Jfr. 17de Et.

i Helligdommen, og var fredløs for Alle. Man finder i Sagaerne flere Træk af de gamle Nordmænds Vrefrygt for Templerne. Om den store Hellighed, der hvilede over Templet i Baldersbage i Sogn, er ovenfor talt¹⁾. Da Islændingen Hrapp havde opbrændt det Tempel i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dalegudbrand eiede i Fællesskab, erklærede Jarlen dette for en Gjerning, der for stedse vilde udelukke Ophavsmanden fra Balhal²⁾. Den tilforn oftere nævnte islandske Landnamsmand Thorolf Mosstrarflegg ansaa hele Nesfet Thorsnes, der havde faaet sit Navn, fordi Thors Billede der var drevet i Land, og fordi Thors Hof der var bygget, for helligt. Grunden maatte ikke besmittes hverken ved Blod udøst i vred Hu (heiptarblöd), eller derved at Mennesker paa den forrettede sin Nødtørft; dette sidste maatte skee paa et Skjer ved Kysten. Især bar Thorolf Vrefrygt for et eenligt Fjeld paa Nesfet, som han kaldte Helgafell, og i hvilket han troede Bolig beredt efter Døden for sig og sin Æt; til dette maatte ingen Mand see, førend han havde toet sig, og det var et Fristed baade for Mennesker og Kvæg. Thorolf satte et Hæredsting yderst paa Nesfet. Efter hans Død vilde nogle af de Thingføgende ei umage sig ud paa Skjeret for at forrette sin Nødtørft; herover opstod en Kamp imellem disse Gjenstridige og Thorsnesingerne; Thingvolden blev besmittet med Blod, og dette gav Anledning til, at Thingstedet blev flyttet høiere op paa Nesfet, da den Grund, paa hvilken det før havde været, nu ei kunde anses for helligere end enhver anden³⁾. Da den norske Høvding Thorhadd den gamle, der var Hofgode paa Mæren i Throndheim, drog over til Island, nedtog han i Forveien Hofet og førte med sig Hofsmulden (Mulden under Tempellets Grund), samt Sulerne (Ondvegesfulerne). Han nedsatte sig i Stødvarfjord paa Islands østlige Kyst, og lagde Mærens Helligdom (Mærinar helgi) over hele Fjorden. Han lod intet levende Væsen dræbe der, undtagen det Kvæg, han behøvede at slagte til sin Huusholdning⁴⁾.

Det var ikke tilladt at bære Vaaben i Templerne. Da Kong

¹⁾ Jfr. 17de St.

²⁾ Njåls s. 89.

³⁾ Eyrb. s. 4. 9. 10.

⁴⁾ Lndnb. IV 6.

Olaf Tryggvesson gik ind i Hofet paa Mæren, heder det, at de af hans Mænd og af Bønderne, som fulgte ham, vare vaabenløse; ifkun Kongen selv havde en guldbeslagen Stav eller Hammer i Haanden¹⁾. Nordmanden Rasn maatte overlade den islandske Hovding og Hofgode Ingemund et herligt Sverd i Bøder, fordi han, fordybet i en Samtale med Hovdingen, af Uagtsomhed var gaaet med Sverdet i Haanden ind i det Hof, som denne forestod i Vatsdalen. „Ei er det Skik,“ sagde Ingemund til ham, „at bære Vaaben i Hofet; og du vil worde udfat for Gudernes Brede, hvis du ei bøder.“ Det var sikkest, lagde han til, at Rasn gav ham Sverdet, og saaledes overlod ham at formilde Gudernes Brede²⁾.

Templerne vedligeholdtes deels ved Indkomster af Jordegods, der var dem tillagt, deels ved den saakaldte Hofstold eller Tempeltold (høftollr), en Afgift, som Alle, der søgte til et vist Tempel, maatte erlægge til dette. Af første Slags synes den saakaldte Uppsalaauðr, d. e. Upsals Eiendom, i Sverige at have været; det var Besiddelser, der tilhørte Templet i Upsal og dets Forstandere, Kongerne sammesteds³⁾. Saadanne Tempeljorder omtales ogsaa paa Island. Det heder nemlig om Goden Torund Rasnson, der reiste et Hof paa sin Gaard Svertingstad i Islands østlige Fjerdings, at han tilegnede sig et stort Stykke Land, som endnu ei var taget i Besiddelse, og lagde det til Hofet⁴⁾. Hofstolden eller Tempelafgiften var almindelig paa Island, ligesom efter al Likelighed ogsaa i Norge, og lignes ved den Tiende, der i den christelige Tid erlagdes til Kirkerne⁵⁾. Templets Forstander eller Forstanderinde, Hofgoden eller Hofgydjen, oppebar Afgiften, samt benyttede den og Tempelgodset, men skulde til Gjengjæld sørge for Templets Vedligeholdelse⁶⁾.

Man maa antage, at flere Templer i Norge, endog Hovedtempler, der søgtes af hele Fylkers Indvaanere, egentlig have været visse Hovdingers private Eiendom, der først have reist dem samt været

¹⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 167; Flatebogen I 319 ff.

²⁾ Vatsd. s. 16.

³⁾ Snorr. Yngl. s. 12 jfæt m. Ól. s. helg. 76.

⁴⁾ Lndnb. V 3.

⁵⁾ Lndnb. IV 7.

⁶⁾ Eyrb. s. 4. 10; Vápnfirð. s. 5.

deres Forstandere, Hofgoder, og i hvis *Alt* dette Forstanderskab eller Prestedomme siden har været arveligt. Det bliver da forklarligt, hvorledes saadanne Hovdinge kunde have Naadighed til at nedrive Tæmpler og flytte dem med sig, naar de selv forlode Landet, hvilket vi ovenfor have seet var Tilfælde baade med Hofet paa Mæren i Thronheim, der dog synes at have været et Hovedtempel for Indthrønderne, og med Hofet paa Møster¹⁾.

21. Den hedenske Gudstjeneste.

Offringer, eller i det gamle norske Sprog blót, ansaaes af de hedenske Nordmænd for det kraftigste Middel til at vinde Gudernes Gunst og afvende deres Brede. Disse Offringer vare almindelig blodige, og bestode i Drab eller Slagtning af levende Skabninger under visse hoiitidelige Ceremonier, hvilke dog i de gamle Efterretninger ei nærmere beskrives²⁾. De Dyr, som ved de større offentlige Offerfester sedvanligt offredes, vare Dyrer, Heste, Faar og Sviin. Offerdyrene gjødedes i Forveien, for at de kunde naa en betydelig Størrelse og faa et godt Udseende³⁾. De slagtedes af Goden eller Tempelforstanderen⁴⁾, og i Almindelighed, som det synes, foran Afgudsbillederne⁵⁾. Blodet, der kaldtes Laut (hlaut), samledes i en Bolle, kaldet Lautbolle (hlautbolli); denne var, som det lader, almindelig af Kobber og havde sin Plads i Templet paa det fornemste Alter⁶⁾. Ved Hjælp af Stænkofste, de saakaldte Lauttæner (hlauttæinar), besmurtes (rjóða) Altrene og Hofets Vægge med dette Laut eller Offerblod, ligesom det og udstænktes (stökkva) over den til Offringen forsamlede Menneskemængde⁷⁾. Gudebillederne, der, som ovenfor anmerket, oftest vare af Træ, indsmurtes, rimeligviis med Fedtet af Offerdyrene, gnedes med Duge, og bagedes ved den langs Tempel-

¹⁾ Lndnb. IV 6; Eyrb. s. 3.

²⁾ Ublebningen af Ordene blót og blóta er uvis. Flere have villet sætte dem i Forbindelse med blöd, Blod, men dette forkastes, og uidentivt med Grund, af J. Grimm, Deut. Myth. S. 31—33.

³⁾ Snorr. Yngl. s. 30; Herv. s. 14.

⁴⁾ Lndnb. IV 7.

⁵⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 173.

⁶⁾ Eyrb. s. 4; Kjaln. s. 2.

⁷⁾ Snorr. Hák. s. góð. 16.

gulbet brændende Ild, hvilken Forretning man finder har været udført af de ved Fæsten forsamlede Kvinder¹⁾.

De offentlige Dfferfester vare forbundne med høitidelige Gjestebud (blótveizlur, Eft. blótveizla, maaskee ogsaa gildi)²⁾. Paa nogle Steder bestredes disse af Goden eller Tempelforstanderen, som til Gjengjæld havde Nyttens af Templets Eiendom og oppebar Tempelskatten eller Hofstolden³⁾. Dette synes at have været almindeligt paa Island, hvor sedvanlig Hofene vare Godernes private Eiendom⁴⁾. Paa andre Steder derimod, og dette synes at have været almindeligt i Norge, bestredes Dffergjestebudene ved Sammenskud af de til et vist Hof søgende Bønder, der da medbragte til Gildet Æl og allehaande Madvarer; dog kunde det ogsaa her hændes, at en eller anden rig og mægtig Høvding, der tillige var Tempelforstander, ene overtog Bestillingen ved et Dffergjestebud, hvilken Rundhed da blev høiligen priset⁵⁾. I Norge synes efter Harald Haarfagers Tid Overophyret med alle offentlige Dffringer og dermed forbundne Gjestebud at have tilkommet Kongen; han indtog derfor ogsaa Høisædet ved Dffergilderne, naar han i dem var tilstede; i andet Fald forestod en eller anden Høvding dem paa hans Vegne⁶⁾. Undertiden gik Forstanderskabet for et vist Fylkes eller større Landskabs Dfferfester verelviis om til et vist Antal (tolv) af de gjæveste Bønder; men dette var dog maaskee en Undtagelse fra den almindelige Skik, og fandt først Sted, da Kongerne og deres Mænd vare faldne fra Ætetroen og havde antaget Christendommen⁷⁾. Den gamle Skik i Fylkesforfatningens Tid har uden tvivl været den, at Herseren i Egenskab af Gode forestod de offentlige Dffergilder i sit Hæred, eller hvor flere Hæreder eller endog Fylker sloge sig sammen til Dffring, da samtlige derværende Hersere, dog saaledes at den, ved hvis Hof Dffergildet holdtes, havde Forsædet. Var Konge eller Jarl tilstede, da indrømmedes dem vistnok altid Hæderspladsen i Gildet;

1) Friðþ. s. 9.

2) D. æ. Edda Völuspá 27.

3) Eyrb. s. 4. 10.

4) Vatnsd. s. 41.

5) Snorr. Hásk. s. góð. 16.

6) Snorr. Hásk. s. góð. 16—18.

7) Snorr. Ól. s. helg. 115.

men egentlige Dfferforstandere vare de neppe, med mindre deres Konge- eller Jarldømme var udsprunget af en overprestelig Verdighed, hvilket vistnok var Tilfælde paa sine Steder i Norge, ligesom man veed, at det var Tilfælde med Upsalakongerne i Sverige¹⁾.

Dffergildet fulgte efter den egentlige Dffring. Kjødet af Dfferdyrene — ogsaa af de offrede Heste — blev nu sødet i store Kjedler, som hang over Ildene langs Hofets Gulv, og siden fortæret af de til Festen Forsamlede, hvilke ligesom ved andre Gjæstebud sadde langs Hofets Sidevægge paa begge Kanter af Ildene. De fyldte Drikkehorn (full) bleve baarne om eller mellem Ildene (of elda), rimeligviis til et Slags Renselse, og Dffergildets Forstander viede (vigja) dem ligesom al Dffermaden (blótmatr). Man drak først Odins Horn til Seier og Magt, — eller de, som satte Lid til egen Kraft og Styrke, Thors Horn —; dernæst Njords Horn og Freys Horn for gode Aaringer og Fred. Derpaa pleiede Mange at drikke Brages Horn, ved hvilket høitidelige Løfter bleve afslagne, og endelig Horn for sine afdøde gjæve Frænder. Alle disse høitidelige Skaaler kaldtes minni eller Mindeskaaler og udbragtes af Dfferforstanderen, hvilket i det gamle Sprog hed: „at mæla fyrir minni“ d. e. at tale for Skaalen²⁾.

Den offentlige Dffring omfattede saaledes tvende Hovedhandling, nemlig først Slagtningen (högg, at höggva), og den dermed forbundne Blodbesprængning (at rjóða, stökkva), hvilket alt, som det lader, foretoges Festens første Nat; — og dernæst Dffergildet, ved hvilket de viede Skaaler vare Hovedsagen, og under hvilket Gubbilledernes Indsmøring synes at have fundet Sted.

Tre Gange om Aaret holdtes store Dfferfester, ved hvilke Bønderne af mindre eller større Landsdele samlede sig til det fælles Hovedtempel. Den første af disse Dfferfester holdtes ved Vinternat, ved Begyndelsen af Gormaaned, eller efter vor Regning i Midten af Oktober, i hvilken Maaned den 14de endnu i Norge benævnes Vinternat og regnes for Vinterens Begyndelse. Denne Dfferfest kaldtes vetrnáttablót eller blót ímóti vetri d. e. Vinternats Dffring eller

¹⁾ Friðp. s. 9; overhovedet jfr. 16de Stykke.

²⁾ Snorr. Hák. s. góð. 16—18.

Dffring mod Vinteren, og man sagdes da at byde Vinteren velkommen (at fagna vetri). Man offrede da for et godt Aar (til års), hvilket vel i Norge især gjaldt en god Vinter, der for dette Land var og er af saa stor Vigtighed¹⁾.

Den anden store Dfferfest holdtes ved Midvinters Tid (midr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorremaaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12te Mitvet. Denne Dffring kaldtes almindelig midsvetrar blót d. e. Midvinters Dffring, eller Jól, jólablót d. e. Juul, undertiden ogsaa Porrablót efter Maaneden, i hvilken den høitideligholdtes. Den tog sin Begyndelse Midvintersnat (midsvetrarnátt), hvilken paa Grund af den da foretagne store Dfferflagtning benævntes höggunátt d. e. Hugge- eller Slagtenatten, og den varede 3 Dage, eller efter den gamle Udtrykksmaade 3 Nætter. Den lader til at have været Nordmændenes høitideligste Dfferfest, og man blotede da for at erholde Fred og Frugtbarhed (til års ok fridar). Om Juleaften var det Skik at fremlede en Frey helliget Galt, der kaldtes Forsoningsgalt (sónargöltr); paa den lagde de Tilstedeværende sine Hænder, idet de afslagde høitidelige Løfter (heitstrengingar)²⁾. Denne Omstændighed saavel som ogsaa det, at Juleblotet siges at have været for Fred og Frugtbarhed, gjør det høist sandsynligt, at Festen fortrinlig har været til Freys Ære³⁾.

Den tredje store Dfferfest holdtes ved Sommerens Begyndelse, rimeligviis ved Sommerdags Tid, hvilken efter Nordmændenes baade

¹⁾ Snorr Yngl. s. 8; Ól. s. helg. 115.

²⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hjörvardss.; Herv. s. 14.

³⁾ Med Hensyn til Julen kan eftersees Snorr Yngl. s. 8; Hák. s. góð. 15 og 19; Ól. s. helg. 114 og 115, samt Ól. s. Tr. i Fornm. s. 162 ffvt. med 165 og 166; af hvilke Steder det er indlysende, saavel at Juul og Midvintersblot have været een og samme Fest, som at den hedenske Juul har været holdt i Januar, altsaa senere end den christne, der som bekjendt begynder 25de December. Magnusen har imidlertid paa flere Steder, f. Ex. i sin hedenske Kalendar, udgivet som Anhang til 3die Deel af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda, antaget Juul for en fra Midvinters- eller Thoreblot forskjellig Fest. — Julefesten falder ogsaa upaatvilelig sammen med den Fest, som Procopius omtaler, at Thuliterne (d. e. Nordmændene) høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst, naar den ved Midvinters Tid i 40 Dage havde været under Horisonten. Proc. de bell. Got. II 15.

ældre og nyere Kalenderberegning indfalder ved Midten af April. Denne Dfferfest kaldtes blót at sumri d. e. Dffring mod Sommeren, eller sigrblót d. e. Seieroffring, et Navn, som den erholdt, fordi man da offrede for Seier og Lykke paa de Krigs- eller Vikingetoge, hvilke man i forestaaende Sommer skulde foretage¹⁾. Næmeligviis har altsaa denne Ffest fortrinlig været til Odins Ære.

Nogle have ogsaa antaget en stor Dfferfest hos de hedenske Nordmænd ved Midsommers Tid²⁾; men hertil findes neppe i Sagerne nogen tilstrækkelig Grund. Vel omtaler Snorre paa et enkelt Sted midsumarsblót; men her er aabenbare en Billedede i Beretningen, og det er egentlig en Midvinters-, ei en Midsommersoffring, hvorom Taler er³⁾.

At de hedenske Nordmænd have haft flere mindre Dfferfester foruden de anførte tre store, er sandsynligt; men at ville bestemme Tiden for dem, fører kun til en Mangfoldighed af Gissninger, der ganske mangle fast Grundbold⁴⁾.

Menneskeoffringer (mannablót) vare ei usedvanlige; dog var det i Almindelighed Træle og Forbrydere, der bleve offrede⁵⁾. Dffringen af Mennesker udførtes enten ved at slagte dem ligesom andre Dfferdyr, samle Blodet i Lautbollerne og siden sænke Eigene i et Vand eller en Myr⁶⁾; eller ogsaa ved at knuse Dfferets Hvg over en skarp Steen⁷⁾; eller endelig ved at styrte det ud over en steil Klippe i Afgrunden⁸⁾. Kun i sjældne og saare vigtige Tilfælde offredes Fribaarne til Guderne; men da vare Dffrene endog undertiden Hovdinger eller Hovdingers Børn. Saaledes berettes om Upsalakongen Hun, at han offrede sine 9 Sønner til Odin for at forlænge sit Liv⁹⁾. Den vermelandiske Konge Olaf Trætelsja blev indebrændt af sine Underfaatter og saale-

¹⁾ Snorr. Yngl. s. 8; Ól. s. helg. 115.

²⁾ Magnusen i hans Specimen calendarii gentilis i 3die Deel af den arnam. Udg. af den ældre Edda, S. 1086 o. fl. Et.

³⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 72, jfrt. m. Ól. s. Tr. i Fornm. s. 162. 165. 166 og Flatebogen I 317 ff.

⁴⁾ Jfr. Magnusen Specimen calendarii gentilis.

⁵⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 165. 228.

⁶⁾ Kjaln. s. 2.

⁷⁾ Eyrb. s. 10.

⁸⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 228.

⁹⁾ Snor. Yngl. s. 29.

des offret til Odin, for at et haardt Aaar skulde ophøre¹⁾. Om den ivrige Afedyrker Haakon Jarl heder det endelig, at han under Slaget med Jomsvifingerne i Hjørungavaag offrede sin syvaarsgamle Søn Erling til Thorgerd Hørgabrud, og lod sin Træl Skopte Karf dræbe Drengen paa den Maade, som Jarlen selv foreskrev²⁾.

Til Mennekeoffringerne maa ogsaa regnes den Skik at riste Blodørn (rista blóðörn) paa den fangne Fiende. Dette bestod deri, at man med et Sverd skar Ribbenene fra Nygraden og igjennem det aabne Saar uddrog Lungen, hvilken det da hed man skjenkede Odin til Seier³⁾.

Den grusomme Skik, som de norske Vikinger i Hedendømmet havde, at kaste smaa Børn i Luften og gribe dem igjen paa Spyddodderne⁴⁾ (henda börn á spjóta oddum), er maaskee ogsaa ei blot at ansee som et Udbrud af den raaste Krigerwildhed, men tillige som et Slags Mennekeoffring.

I Almindelighed betragtede vel Seierherren alle i et Slag fældede Fiender som et Offer, han havde skjenket Odin⁵⁾, og det synes undertiden at have været Brug, for at gjøre dette Offer end mere egentligt, at bestryge Altrene med Blodet af de første Hovdinge blandt de Faldne⁶⁾.

Af blodige Selvoffringer omtales i Sagaerne to Slags. Det første er Merken med Spyddod (at marka sik geirsoddi), en Skik, hvorved den paa Sotteseng døende Afernes Tilbeder indviede sig til Odin. Skikkens Indførelse tilskrives Odin selv⁷⁾; men hvorvidt den har været almindelig, vides ikke. Rimeligviis skulde den træde istedet for Vaabendøden paa Slagmarken og saaledes aabne den Døende Udgang til at optages i Einherjernes Rækker. — Det andet Slags Selvoffring bestod i, at den, der var bleven gammel eller fjed af Livet, nedstyrkede sig fra en steil Klippe og saaledes henfor til Odin. Dette

¹⁾ Snorr. Yngl. s. 47.

²⁾ Jómsvík. s. 44 i Fornm. s. XI 135.

³⁾ Flatebøgen I 223; d. w. Edda Sig. kv. Fafnb. II 26; Ragn. s. Lbr. 18; Norna-Gests s. 6.

⁴⁾ Lndnb. V 11; Friðþ. s. 11.

⁵⁾ Jfr. 17de Stykke.

⁶⁾ Herv. s. 12.

⁷⁾ Snorr. Yngl. s. 10.

omtales kun paa eet Sted, nemlig i Kong Gautreks Saga. Det fortælles nemlig her, at en affides boende Familie i Vestergotland havde en høi og steil Klippe, kaldet *Etternisstapi* (d. e. *Utklippe*), ved sin Gaard, og fra denne Klippe nedstyrtede sig alle Gamle af *Uetten*, eller de som ingen Udfigt havde til at ernære sig uden at falde de Øvrige til Byrde; „de døde saaledes,” heder det, „uden al Sot og henføre til *Odin* ¹⁾.” Vel er *Gautreks Saga* i det Hele et *Eventyr*, men enkelte meget gamle og vistnok egte Sagn ere hist og her indblandede i den, og deriblandt er uidentvift den her anførte Beretning, som neppe bør ansees for blot Digt.

Der gaves ogsaa *Menneskeoffringer*, der ei medførte den *Uffredes Drab*, idetmindste ei for *Diebliffet*. Dette var nemlig, naar et *Menneske* enten gav sig selv, eller af sine *Forældre*, undertiden allerede i *Moderes Liv*, blev givet til en af *Guderne*, d. e. indviet til denne *Guds Tjeneste*, uidentvift som sammes *Hofgode* eller *Prest*. Om *Høvdingen Gudbrand*, efter hvem *Gudbrandsdalen* skal have faaet Navn, heder det saaledes, at han af sin *Fader Naum* blev givet *Guderne*, og hans oprindelige Navn *Brand* paa Grund heraf forandret til *Gudbrand* ²⁾. Den ivrige *Thorsdyrker Thorolf Mostrarflegg* paa *Island*, om hvem ovenfor er talt, „gav sin Søn *Stein* (som det synes alt fra *Fødselen* af) til *Thor*, sin *Ben*, og kaldte ham *Thorstein*” ³⁾. Om denne *Thorstein* igjen fortælles der, at da han fik en Søn, som ved den hedenske *Oversøning* med *Band* erholdt Navnet *Grim*, „gav han ham til *Thor*, bestemte ham til *Hofgode* og kaldte ham *Thorgrim*” ⁴⁾. Den *haaleygste Høvding Gyvind Kinnrifa*, *Kong Olaf Trygvessøns* *Samtidige*, var fra *Fødselen* af givet *Odin*. Da *Kong Olaf* havde fanget ham — siges der — og hverken ved gode *Ord* eller *Trusler* kunde bevæge ham til at lade sig døbe, lod han tilsidst sætte et *Bæfken* med *Bloder* paa *Gyvinds* *Mave* for ved denne *skrækkelige Piinsel* at tvinge ham. Men *Gyvind* var endda *ubevægelig*. Da hans *Bug* omsider revnede ved *Heden*, bad han, at man vilde tage *Bæfkenet* bort; han ønskede at tale nogle *Ord*, før han døde. *Kongen* spurgte atter,

¹⁾ *Gautr.* s. 1—2 i *Fornald.* s. III.

²⁾ *Fund. Nor.* 1 i *Fornald.* s. II 6.

³⁾ *Eyrb.* s. 7.

⁴⁾ *Eyrb.* s. 11.

om han vilde tro paa Christ? „Nei,“ svarede han, „jeg kan ikke modtage Daaben, om jeg end vilde. Min Fader og Moder kunde ei faa Børn, før de toge sin Tilflugt til tryllekyndige Finner. Disse sagde, at de skulde aale Barn, hvis de under Ed vilde love, at dette Barn lige til sin Dødsdag skulde tjene Thor og Odin. De gjorde som Finnerne raadede. De aalede mig og gabe mig til Odin. Saasnart jeg kunde raade mig selv noget, fornyede jeg deres Løfte. Jeg har siden i al Hengivenhed tjent Odin, og er bleven en mægtig Hødding. Nu er jeg saa mange Gange gjentaget giben til Odin, at jeg hverken kan eller vil svige ham.“ Med disse Ord paa Læben døde Gyvind ¹⁾. — Da den svenske Konge Erik Seiersfæl stod rede til at levere sin Brodersøn Styrbjørn et Hovedslag og frygtede meget for Kampens Udfald, gif han om Natten til Odins Hof og gav sig selv til Guden for at erholde Seier, dog saaledes at han endnu skulde have 10 Aar at leve i ²⁾. Vel heder det, at denne samme Kong Erik 10 Aar efter døde Sotdød ³⁾; men i Almindelighed har det vist været de hedenske Nordmænds Tro, at de, der vare givne eller havde givet sig selv til Odin, maatte dø en voldsom Død, eller idetmindste merkes i sin Dødsstund med Spyddoden. Leirekongen Harald Hildetand og Hørdalands Konge Vikar, der begge fra Fødselen af vare givne Odin, endte ogsaa begge sit Liv ved en voldsom Død, den første, som det hed, for Odins egen Haand, den anden efter Odins særdeles Anstiftelse ⁴⁾.

Foruden ved Dffring af levende Væsener, troede man ogsaa at kunne vinde Gudernes Gunst ved Gaver (körn) til Templer og Gudsbilleder, ligesom og ved Bønner og dermed forbundne Løfter (heit). Saaledes heder det om Haakon Jarl, da han vilde udvirke Sigmund Brestersøn Gudinden Thorgerd Hørgabruds Beskyttelse, at han først kastede sig ned for Fodderne af hendes Billede og laa der længe. Siden stod han op og sagde til Sigmund, at de skulde bringe hende en Dffergave (körn) af noget Sølv og lægge dette paa Fodskammelen foran hende. Men da Billedet endda ikke vilde give det forlangte Tegns paa sin Velvillie, kastede Jarlen sig anden Gang ned for det, og da

¹⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 204.

²⁾ Styrb. þátr 2 i Fornm. s. V 250.

³⁾ Ól. s. Tr. 38 i Fornm. s. I 61.

⁴⁾ 3fr. 17de Stykke.

fældede han Taarer. Nu først gav Billedet det forønskede Tegn, nemlig at slippe en Guldring, som det var paa Armen, og som Jarlen vilde tage af det for at skjenke Sigmund¹⁾. For Thors Billede i Templet ved Hunthorp i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag 4 Lever Brød med behørigt Kjød til, og troede, at Guden fortærede denne Mad, naar den blev opædt af det Utsi, der havde Tilhold i det store hule Træbillede²⁾. Da den hedenske Islænding Hallfred Wandraadskald ønskede sig hastig bort fra Norge, som Olaf Trygvesson just dengang holdt paa at christne, enedes han og hans Skibsfolk om at gjøre Løfter (heit) til Guderne for at faa Bør til et eller andet hedensk Land, og de lovede at give Gods (fé) og 3 Sold³⁾ til Frey, hvis de fik Bør til Sverige, til Thor eller Odin, hvis de kom tilbage til Island⁴⁾. Meningen med denne Gave var vel den, at med det lovede Ol skalde holdes Gjestebud og drikkes Skaaler til de nævnte Gunders Ære. I en haard Vinter paa Island holdt Reykdølserne et Møde hos Hofguden Ljot paa Tveraa, og bleve enige om at gjøre Løfter for at erholde bedre Veirligt. Ljot vilde, at man skulde love Gaver til Hofet, og saa lade udsætte nyfødte Børn og dræbe gammelt Folk. Men en from Høvding Askel gjorde Forestillinger herimod; det var bedre, sagde han, at love til Skaberens Ære at give Gods til de Gamles Underholdning og Børnenes Opfostring. Askels menneskekjærlige Raad blev ogsaa fulgt⁵⁾. Bønner vare overhovedet forbundne med Offeringerne, og troedes at maatte fremføres med en vis Forsigtighed, hvorfor man udentvivl mest holdt sig til visse Formularer, der vare sammensatte af de i Religionen dybest indviede Prester⁶⁾. Naar man vilde bede ret ivrigen, kastede man sig ned foran Gudebilledet med Ansigtet mod Jorden⁷⁾.

At ogsaa Henselser have henført blandt de hellige Skikke ved de hedenske Nordmænds Gudstjeneste, beviser hvad ovenfor er anført

1) Færeying. s. 23.

2) Snorr. Olafs s. helg. 118—119.

3) såld, et Maal omtrent svarende til en Tønde.

4) Ól. s. Tr. 154 i Fornm. s. II 15.

5) Vémundar s. 7 i Ísl. s. II 248.

6) D. æ. Edda Hávamál 145—146.

7) Kjalnes. s. 4; Hardar s. 37.

om det hellige Helgafell paa Island, til hvilken Klippe Ingen maatte see, førend han havde toet sig ¹⁾). Ikke alene Vand men ogsaa Ild ansaa de uidentvibl for et Henselsesmiddel; deraf den Skik i Dffergjestebudene at bære de fyldte Horn omkring eller imellem Ildene, før man tomte dem. Ilden betragtedes i det Hele med Grefrygt, og man tilegnede og helligede sig Landeiendomme ved at omsfare dem med brændende Ild, idet man nemlig enten gik eller red omkring Stedet imod Solen (andsælis) d. e. fra Vest mod Ost med en luende Brand ²⁾).

22. Dyrkelse af Afdøde og af Naturgjenstande.

Det var ei blot Aserne og de med dem beslagtede aandelige Væsenner, som de hedenske Nordmænd gjorde til Gjenstand for deres Dyrkelse. De findes og at have sat sin Fortrosthing til og dyrket afdøde Mennesker og levende eller livløse Naturgjenstande.

Enkelte ædle og dygtige Mænd, der i levende Live havde virket meget godt i sin Kreds, bleve undertiden efter Døden tilbedte som Skytsaander for det Land eller den Egn, hvori de havde levet og gavnnet. Saaledes skal Kong Olaf Gudrodsøn, der var Konge paa Vestfold og boede paa Gaarden Geirstad, efter sin Død være bleven dyrket af sine fordums Underaatter; man offrede paa hans Gravhaug og kaldte ham Geirstadaálfr d. e. Geirstadsaanden ³⁾). Om en anden Nordmand, Grim Kamban, den første, der skal have taget fast Bolig paa Færøerne, heder det ligeledes, at man „efter hans Død blotede til ham formedelt den Yndest, hvori han stod ⁴⁾.“ Om Eveskterne fortælles der endelig, at de paa den Tid, da Ansgarius forkyndte Christendommen i Sverige, forøgede sine Guders Tal ved at optage blandt dem — som det hed paa Grund af en høiere Aabenbaring — en af sine afdøde Konger, Eric, hvem de indviiede et eget Tempel, og til hvis Tjeneste egne Prestere bleve bestillede ⁵⁾). Saadanne forguede Afdøde ansaaes uidentvibl oftest som et Slags Landvætter.

Et efter vore Begreber langt grovere Afgudereri dreve Enkelte,

1) Jfr. 20de Stykke.

2) Høensnþóris s. 10; Vígagl. s. 26; Lndnb. III 6. V 1. 3.

3) Þáttur af Ólafi Geirstada-álfi.

4) Lndnb. I 14.

5) Rimburtus vita Ansgarii 23.

idet de tilbade og forlode sig paa visse deels levende deels livløse Naturgjenstande.

Man finder paa enkelt Sted omtalt, at levende Menneſker ere blevne dyrkede, et Afguderi, som de Christne ansaa for det aller affkyeligste, men som vistnok har været yderst sjældent¹⁾.

Flere Spor derimod finder man af Dyrdyrkelse.

Den Tro, som Enkelte havde til Heste, er tilforn berørt²⁾. Den lader sig forklare, naar man betænker, at Hesten uden al Tvivl var et Frey helliget Dyr, og altsaa kan have været dyrket som denne Guds Sindbillede.

Ligeledes omtales Dyrkelse af Orer og Kjør. Den norske Høvding Gaarek, der levede paa Olaf Tryggvessøns Tid og boede paa Mein, befyldtes saaledes for hemmeligen at blote til en overmaade stor og sterk Ore, som han eiede³⁾. — En Konge Gystein i Upsal, der levede paa Ragnar Lodbroks og dennes Sønners Tid, skal have sat stor Lid til en Ko, som kaldtes Sibilla (den stedse brølende?); den blev sterkt blotet, heder det, og Ingen kunde taale at høre dens Brølen. Derfor pleiede ogsaa Kongen at lade den gaa foran sin Hær, naar han drog mod sine Fiender⁴⁾. — Om den norske Fylkeskonge Dgvald, efter hvem Gaarden Dgvaldsnes paa Karmøen har faaet Navn, fortælles, at han især blotede til en Ko, hvilken han førte med sig hvorsomhelst han for til Søs eller Lands, og hvis Melk han ansaa for et Lægemiddel. Da han døde, blev Koen lagt i en Haug nær ved hans egen⁵⁾. Maaskee have saadanne hellige Kjør været Sindbilleder paa den mythiske Ko Mudhumla, til hvis Dyrkelse man dog isvrigt intet Spor finder.

Smaa Metalbilleder baade af Heste og Orer findes i hedske Gravhauger i Norge, og maa udentvivel anses som Levninger af disse Dyrs Dyrkelse.

Da den norske Høvding Floke Vilgerdsøn lavede sig til at drage fra Rogaland for at opsoge Island, anstillede han et stort Blot i

¹⁾ Ól. s. Tr. 173 i Fornm. s. II 77.

²⁾ Sfr. 17de Stykke.

³⁾ Þáttir Þorst. Uxafóts 13 i Fornm. s. III 132.

⁴⁾ Ragn. s. Lodbr. 8.

⁵⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 71; Ól. s. Tr. 197 i Fornm. s. II 138.

Smørfund, og blotede til eller indviede ved Offering tre Ravn, for at disse skulde vise ham Vei. Efter deres Anviisning skal han ogsaa have fundet det Land, han søgte¹⁾. Flokes Offer maa man vel antage har egentlig været til Odin; dennes Fugle, Ravnene, skulde derfor vise ham Vei.

Med Hensyn til Dyrdyrkelsen blandt de hedenske Nordmænd er det forevrigt ingenlunde klart, hvilke Begreber man dermed har forenet: — om man har tænkt sig en Guddom paa en Maade inkarneret i Dyret, — eller om man har betragtet det som blot indviet til en vis Guddom, — eller om man endelig har tænkt sig det ved visse Tryllemidler begavet med overnaturlige Kræfter. Udentvivl har Dyrdyrkelsen oftest været betragtet fra et af de tvende sidstnævnte Synspunkter og jævnlig staaet i den nærmeste Forbindelse med Troen paa Trolddom.

Af livløse Ting finder man Hauger, Stene, Lunde og Fosser omtalte som Gjenstande for Enkeltes Dyrkelse.

Blot til Hauger maa ei have været ganske sjældent; thi i den ældre Gulathingsslovs Christenret forbydes det udtrykkeligen ved Siden af Blot til hedenske Guder og Hørg²⁾. I den forresten fabelagtige Saga om Ketil Hong omtales en Narhaug (árhaugr d. e. Frugtbarhedshaug), til hvilken Indbyggerne i Gestrikaland (Gestrikeland i Svevrig) blotede for at faa gode Maringer, og paa hvilken Sneei fæstede³⁾. Udentvivl have saadanne hellige Hauger enten været Begravelsessteder for Mænd, der efter Døden ere blevne forgudede, eller været anseede som Boliger for Afs⁴⁾.

Den islandske Landnamsmand Gyvind, en Søn af Lodin Ongul fra Haalogaland, siges at have blotet til nogle Stene, kaldede gunnsteinar, der merkede Grændsen for hans Eiendom i Flateyjardal i Islands nordlige Fjerding⁵⁾. Islændingen Thorstein Guldknap havde i sit Blothuus en Steen, som han blotede, og for hvilken han fastede sig ned paa Jorden, naar han tilbad den⁶⁾. — Der berettes endelig,

¹⁾ Lndnb. I 2.

²⁾ Vfb. Gth. L. 29.

³⁾ Ket. H. s. 5 i Fornald. s. II.

⁴⁾ Jfr. 18de Stykke.

⁵⁾ Lndnb. III 17.

⁶⁾ Harðar s. 37.

at ved Gaarden Giljaa i Vatsdalen i det nordlige Island stod en stor Steen, til hvilken Gaardens Eier Rodran Gilifsøn og hans Frænder blotede; de sagde nemlig, at i den boede deres Marmand (ármadr), hvilket Navn vel skal betegne: en Mand, der giver gode Maringer eller Frugtbarhed. Om denne Steen siger videre Sagnet, at den revnede, da den blev bestænkkt med Vieband af Biskop Fridrek, der havde fulgt Rodrans Søn Thorvald Vidforle fra Tydskland til hans Fædrenes, for der at prædike Christendommen¹⁾. En saadan Alf eller beskyttende Mand som den sidstnævnte har man vist altid tænkt sig som boende i de tilbedte Stene.

Nordmanden Thorer Snepil, der nedsatte sig i Fnjostkadalen i Islands nordlige Fjerding, blotede til en derværende Lund, efter hvilken hans Gaard kaldtes²⁾.

Om Islændingen Thorstein Maudnes, der var en stor Blotmand og desuden fremsynet, heder det, at han blotede til en Fos, som faldt ved hans Gaard, og lod alle Levninger kastes i Fossen. Den samme Nat, som han døde — fortælles der — styrtede alle hans Faar, af hvilke han eiede over 2000, sig ud i Fossen og omkom³⁾. Man har endnu paa mange Steder i Norge den Tro, at et Væsen, som almindelig kaldes Fossegrim, har sin Bolig i Fosserne. Denne Dvertro er ganske vist en Levning af Hedningernes Tro paa et lignende Væsen, hvilket da maa have givet Anledning til Fossedyrkelsen.

Efter Alt hvad ovenfor om Dyrkelsen af livløse Gjenstande blandt de hedenske Nordmænd er anført, har man al Grund til at antage, at dette Afgudereri har staaet i den nøieste Forbindelse med Troen paa Alfer, og egentlig er oprunden af denne.

23. Ed; Tvekamp og Berserksgang; Ordaler eller Gudsdomme.

Ligesom de hedenske Nordmænd satte Rettergangen i det Hele i nær Forbindelse med Religionen, og saa at sige under Gudernes Beskyttelse, fra hvilke de tænkte sig al Lov og Ret oprindeligen udspun-

¹⁾ Kristni s. 2 jfvt. m. Ól. s. Tr. 131 i Fornm. s. I.

²⁾ Lndnb. III 17.

³⁾ Lndnb. V 5.

gen, — saaledes forestilte de sig dog især ved visse retslige Handlinger Gudene selv mere umiddelbart at optræde som Vidner eller som Dommere. Af saadanne Handlinger vare Eden og Tvekampen de vigtigste.

Eden (eidr) blev af de hedenske Nordmænd betragtet som en meget hellig Handling. Den høitidelige Ed aflagdes i et Tempel eller til Thinge. Den Svergende kaldte een eller flere af Aserne til Vidne, idet han holdt i sin Haand den saakaldte Alterring (stallahringr), der i Forveien var dypet i Blodet af en offret Dre. Alterringen skulde være af Sølv (eller vel ogsaa, naar Leilighed var dertil, af Guld), uden Sammenføjning (mótlauss) og veie idetmindste 2 Dorer (Unzer); den skulde findes i ethvert Hovedhof og have sin Plads paa Alteret (stallr), — deraf dens Navn. Naar Hofgoden, der tillige var Hereds-hodding, indfandt sig paa Thinge eller i Forsamlinger, hvor han skulde optræde som Nettens Forstander, da bar han denne Ring paa Armen, for altid at have den ved Haanden i paakommende Tilfælde af Eds Afslæggelse. At sverge saadan Ed kaldtes: „at aflægge Ed paa Alterringen“ (vinna eid at stallahring) eller „at aflægge Tempel“ (vinna hofseid)¹).

Der findes paa to Steder i de gamle Sagaer, nemlig i Landnamabok og i Vigaglums Saga, temmelig fuldstændig Oplysning om de hedenske Nordmænds Edsafslæggelse.

I Landnamabok, hvor Talen er om de hedenske Love paa Island, heder det: „En Ring af 2 Dorer's Vegt, eller større, skulde ligge i hvert Hovedhof paa Alteret (á stalla)²); den Ring skulde Goden have paa sin Arm til alle de Lagthing, som han selv skulde forestaa (heyja), og der i Forveien dyppe den (rjóða eg. farve den rød) i Blodet af den Dre, som han selv blotede. Hver den Mand, som der havde Sager at afgjøre for Netten (hurkti lögskil af hendi at leysa at dómi), skulde først aflægge Ed paa denne Ring og nævne sig to eller flere Vidner: „Jeg nævner det Vidne,“ skulde han sige, „at jeg aflægger Ed ved Ringen (at ek vinn eid at baugi), Løved, hjælpe mig

¹) Eyrb. s. 4. 16. 44; Kjalnes. s. 2; Dropl. sona s. 6; Lndnb. IV 7; Viga-Gl. s. 25.

²) 3fr. 20de Stykke.

faa (saasandt) Frey og Njörd og hiin almægtige Æs (Odin), som jeg saaledes skal søge — eller verge, eller bære Vidne i, eller domme — denne Sag, som jeg veed rettest og sandest og mest overeensstemmende med Loven, og opfyldte alle lovlige Forpligtelser (ok öll lögmæt skil af hendi leysa) med Hensyn til de Sager, som jeg faar med at gjøre, medens jeg er paa dette Thing¹⁾).

Vigaglums Saga fortæller, hvorledes den islandste Høvding Glum Gjulfússon (Vigaglum) aflagde Ed paa, at han ei havde begaaet et Drab, hvorfor han beskyldtes. Han var dømt til at aflægge Eden ved 3 Hof i Gylfjard, nemlig i Hofene i Djupadal, paa Gnupafell og paa Tveraa. „Da han med sine Vedsagere,“ heder det, „kom til Hofet i Djupadal, gif 6 Mand med Glum ind i Hofet. Den Mand, der skulde aflægge Tempeled (vinna hofseid), tog i sin Haand en Sølvring, som var dyppet (rodinn d. e. rødfarvet) i Blodet af den Dre, der var offret; og denne Ring skulde ei veie mindre end tre (rigtigere to) Drer. Da tog Glum saaledes til Orde: „Jeg nævner Æsgrim som Vidne og Gisfur som andet Vidne, at jeg aflægger Tempeled ved Ringen (at ek vinn hofseid at baugi), og erklærer for Æs (ok segi ek þat æsi — Odin?), at jeg ei var der tilstede, og at jeg ei der begif Drab, og at jeg ei der blodfarvede Od og Eg, hvor Thorvald Krok fik Bane (at ek varkat þar ok vákat þar, ok raudkat þar odd ok egg, er Þorvaldr Krókr fékk bana). Agter nu paa Eden, I, som ere Viismænd og her tilstede!“ — Denne Eds-aflæggelse kan tillige tjene til Exempel paa den Underfundighed, som ved slike Leiligheder undertiden blev begaaet; thi Glum, der virkelig havde øvet det Drab, hvorfra han ved Ed skulde frigjøre sig, havde listigen soiet sine Ord paa en saa tvetydig Maade, at de noiere granskede netop indeholdt en Tilstaaelse af Drabet. Tvetydigheden, der ligger i Brugen af Partikelen at, hvilken i det gamle Sprog baade betegner: ikke, og: ved eller tilstede ved, — kan ei udtrykkes i Oversættelse. Vidnerne fandt Edsformularen, som Glum brugte, noget usædvanlig, men merkede dog ei Listen, førend en klogere Høvding en Stund efter viiste dem, hvorledes de vare førte bag Lyset. Drabsfagen mod Glum blev atter optagen paa Allthinget, og han maatte for

¹⁾ Lån. IV 7.

at undgaa Fredløshed afstaa Halvdelen af sin Gaard som Bod til den Dræbtes Søn¹⁾.

Den første af disse ovenanførte Edsformularer har uidentivt i Hedendommen været den brugelige for Retten ei alene paa Island, men og i Norge, hvorfra hiin Os Beboere have medbragt den. Frey, Njord og Odin, der sandsynligviis betegnes ved den almægtige As, have altsaa været de Guddomme, som man almindelig kaldte til Vidne i Eden; undertiden har man dog ogsaa blot nævnet As eller Odin, som af den anden Formular sees.

Udenfor Retten brugtes andre Eder, idet man svor ved visse Gjenstande, hvilke man ansaa for hellige eller for Sindbilleder paa noget Helligt. Saadanne Eder nævnes paa forskjellige Steder i de gamle Eddadigte, f. Ex. Ed ved Skibsbordet, ved Skjoldranden, ved Sverdets Eg, ved Lynets lyse Vand (Lynilden?), ved den sydheldende Sol (Middagsolen?) og flere deslige Ting. Da Bøslund vil sikkre sin Brud, Kong Niduds Datter, for hendes Faders Overlast, fordrer han en Ed af Kongen, at han ei skal tilføie hende noget Ondt:

Fer skal du mig alle	og Sverdets Eg —
Eder sverge,	at du ei plager
ved Skibets Bord	Belunds Kene,
og Skjoldets Rand,	eller min Brud
ved Hestens Bog	Deden velter ²⁾ .

Sigrun bebreider sin Broder Dag, at han har brudt sine Eder mod hendes Mand Helge, i følgende Ord:

Dig skulle alle	ved det lyse
Eder ramme,	Lynets Vand
sem du Helge	og ved Havets
svoret har —	kolde Steen ³⁾ .

Da Gudrun Gjufesdatter minder sin Mand Atle om de Eder, han havde brudt mod hendes Broder Gunnar, siger hun:

Saa gaa det dig, Atle!	Eder ofte svorne
sem Gunnar du holdt	og fordem givne —

¹⁾ Vígagl. s. 25.

²⁾ D. æ. Edda Völ. kv. 31.

³⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II 29.

ved sydhelbende Sol, ved Hvilestedets Dække
ved Seiergudens Bjerg, og ved Ulls Ring¹⁾.

Hvorledes de i disse Gudsformularer forekommende Udtryk skulle forklares, om egentligen eller billedligen, det er vel umuligt at afgjøre.

Undertiden forekommer ogsaa som en Gudsformular, at den Svergende onsker sig i onde Magters Vold, eller at Ulykke maa ramme ham, hvis han lyver. Saaledes heder det om Kong Atles Sendemand Binge:

Sver da Binge,	hvis for Gder han lei,
han skaante sig kun lidet:	og Galgen hans Krey,
Ham Jotnerne eie,	om Fred han vil bryde! ²⁾

Strikampen benævnte de hedenske Nordmænd paa to Maader, deels Holmgang (hólmganga), deels Enekamp (einvigi), Bencævelser, mellem hvilke der undertiden skjelnes, men som dog oftere bruges i Flæng.

Holmgangen havde identivis sit Navn deraf, at den oprindelig foregik paa smaa Holmer, deels for at de Kjømpende kunde være mere uforstyrrede og mindre udsatte for, at Andre skulde blande sig i deres Kamp eller stille dem mod deres Villie, deels for at Kamppladsen kunde have en naturlig Grændse, udenfor hvilken ingen af de Kjømpende var istand til at vige. Senere traadte andre kunstigen begrændsede Kamppladse i Holmens Sted, hvilke dog beholdt samme Navn, og tillige, som det synes, saa ofte det lod sig gjøre, lagdes paa en mindre D.

Holmgangen fandt Sted efter en foregaaende Udfordring (at skora á hólm; at skora á til hólmgöngu), ved hvilken Tiden og Stedet for Kampen fastsattes, idet den Udfordrende tillige erklærede sin Modstander, hvis han ikke lod Udfordringen, for hver Mands Niding, d. e. for et Menneske, hvem Enhver, som vilde, ustraffet kunde bespotte³⁾.

Skikkene, som iagttoges ved selve Holmgangen, beskrives forskjelligt; identivis have de ogsaa i det mindre Bæsentlige været betydelig

¹⁾ D. æ. Edda Atlakv. 30.

²⁾ D. æ. Edda Atlamál 31.

³⁾ Egils s. 57; Korm. s. 21; Herv. s. 4; Vatsd. s. 33.

forskjellige til forskjellige Tider, og rimeligviis i mange Maader afhængige af de Kjæmpendes, især den Udfordrendes eget Godtbefindende. Et Par af de udførligste Beskrivelser over saadanne Tvekampe skulle her efter Sagaerne meddeles.

Islænderen Egil Skallagrimsøn kom i Kong Haakon Adalsteinsfostres Tid paa en Reise i Norge til Gaarden Blindheim paa Den Hød ved Søndmøre, hvor en ung Lendermand Fridgeir tilligemed hans Moder Gyda boede. Han fandt hos dem en venstkabelig Modtagelse og forblev paa Blindheim i flere Dage. I denne Tid bemærkede han paa hele Hufets Folk, men især paa Fridgeirs Søster en stor Bedrøvelse; dog først, da han stod rede til at reise, aabenbarede Gyda ham Marfagen. En Mand ved Navn Ljot den blege, en almindelig forhadt Berserk og Holmgangsmænd, havde beilet til Datteren, og da han fik Afslag, udfordret Fridgeir til Holmgang. Den følgende Dag skulde han komme til Holmen paa Den Vork, og Gyda bad nu den øvede Kjæmpe Egil, at han vilde følge hendes Søn did. Egil lovede dette, og forblev denne Dag over paa Blindheim. „Om Kvelden kom Fridgeirs Venner, der havde bestemt sig til at følge ham; der vare mange Mennecker samlede om Natten og et stort Gjestebud. Men Dagen efter beredte Fridgeir sig til Reisen og mange Mænd med ham; Egil var i hans Følge. Der var da godt Reiseveir. De droge afsted og kom til Den. Paa det Sted, hvor Holmstevnen skulde være, strakte sig kort fra Søen en fager Bold; paa den var Holmstedet afmerket og Stene lagte i Ring udenom. Nu kom Ljot did med sit Folk og beredte sig til Holmgangen; han havde Sverd og Skjold. Ljot var en meget stor og sterk Mand, og da han gik frem paa Bolden til Holmstedet, da kom Berserksgang over ham; han begyndte at hyle fælt og bed i sit Skjold. Fridgeir var ikke stor; han var smækker og skjøn af Ansigt, men ikke sterk; han havde heller ikke nogensinde været med i Strid. Da Egil saa Ljot, kvad han en Vise, i hvilken han yttrede, at Kampen ei vilde løbe vel af for Fridgeir; han selv vilde møde den frygtelige Kjæmpe, der bidende i Skjoldets Rand paa kaldte Guderne ¹⁾). Ljot saa Egil og hørte hans Ord. „„Gaf hid paa Holmen,““ sagde han, „„du store Mand! og kjæmp med mig, hvis du

¹⁾ De Tryllesange, der skulde beskytte Kjæmper i Strid, bleve fungne under

har saa megen Lyst dertil. Det passer sig langt bedre, end at jeg skulde kjæmpe med Fridgeir; thi jeg forøger ei min Hæder ved at lægge ham til Jorden." Egil svarede ham i en Visé, at han modtog Udfordringen. Derpaa beredte Egil sig til Holmgang med Ljot. Han havde det Skjold, som han var vant til at bære, og var omgjordet med et Sverd, som han kaldte Nader (Dylen); Dragvandil (saaledes kaldtes det Sverd, han almindelig brugte) havde han i Haanden. Han gik ind over det Merke, der begrændsede Stedet, hvor Holmsjevnen skulde være; men Ljot var da ikke endnu rede. Egil rystede Sverdet og kvad en Visé, i hvilken han truede sin Modstander. Da kom Ljot frem paa Kampvolden og opfiger Holmgangsloven, „at den stedse skal bære Midingsnavn, som viger udenfor de Merkestene, der ere satte i Ring om Holmgangsstedet." Siden løbe de ind paa hinanden, og Egil hugger til Ljot, men denne bødede af med Skjoldet. Egil hug nu det ene Hug efter det andet, saaledes at Ljot intet Hug kunde faa gjort imod. Han veg baglæns for at faa Huggelum; men Egil var ligesaa hastig efter ham og sparede ei paa Huggene. Ljot for da ud over Merkestene og vide om Volden. Saaledes løb den første Kamp af, og Ljot begjerede Hvile. Egil lod saa være; de stode stille og hvilede sig. Det var Holmgangslov paa den Tid, at naar En fordrede noget af en Anden, og Udfordreren seirede, da skulde han have som Seierløn (sigmål) det, han havde fordret; men blev han overvunden, da skulde han løse sig med saameget Guds, som kunde være bestemt; men hvis han faldt paa Holmen, da havde han forbrudt al sin Eien-dom, og den, der fældede ham paa Holmen, skulde da arve ham. Egil bød Ljot gjøre sig rede: „Jeg vil, at vi nu skulle faa en Ende paa denne Holmgang." Ljot sprang da hurtig op. Egil løb mod ham, hug strax til ham og gik ham nu saa nær paa Livet, at han for tilbage og blottede sig, idet Skjoldet gled fra ham. Da hug Egil til Ljot; Hugget rammede ovenfor Knæet og tog Foden af. Ljot faldt og var strax død. Ljots Død blev kun lidet beklaget; thi han havde været et saare uroligt Mennecke. Han var svensk af Æt og havde ingen Frænder i Norge. Han var kommen did og havde erhvervet sig

Skjoldet, det vil sige idet man satte Munden til Skjoldets Rand, maafee for at gjøre Lyden stærkere D. æ. Edda Hávam. 157.

Gods ved Holmgange, idet han nemlig havde fældet mange gode Bønder, hvilke han havde givet Valget imellem Holmgang eller Afstaaelse af Jorder og Ddel. Han var paa denne Maade bleven grundrig baade paa Land og Løsøre¹⁾.

Egil Skallagrimsfön havde til samme Tid en Arv at fordre i Norge, hvilken en vis Atle den korte sad inde med paa Grund af en uretfærdig Dom af Kong Erik Blodøse. Da Erik nu var fordreven af Landet, troede Egil, at han maaskee kunde drive sin Ret igjennem, og begav sig derfor til Atles Gaard Afk paa Den Fenring ved Hordaland for at fordre Arven. Atle negtede at udrede den, men modtog Egils Stevning til Gulathing for der at faa Sagen paadømt. Begge indfandt sig ogsaa virkelig til Thinget. Egil fordrede nu Arven; men Atle tilbød Dylftered eller Ed af tolv Mænd for, at han intet Gods, Egil tilhørende, havde i sin Baretøgt. „Da Atle gik til Retten (dómr) med dem, der skulde aflægge Eden for ham, gik Egil imod ham og sagde, at han ei vil modtage hans Eder for sit Gods: „Jeg vil byde dig en anden Lov, den nemlig, at vi skulde gaa paa Holm her paa Thinget, og den der seirer have dette Gods.“ Det, som Egil sagde, var ogsaa Lov og gammel Sedvane, at hver Mand nemlig havde Ret til at fordre en Anden til Holmgang, hvad enten han saa skulde verge eller søge sin Sag. Atle sagde, at han ei vilde afflaa Egil Holmgang. Siden toge Atle og Egil hinanden i Haanden og kom indbyrdes overeens om, at de skulde gaa paa Holm, og at den Seirende skulde eie de Jorder, hvorom de trættede. Derpaa ruste de sig til Holmgangen. Egil gik frem og havde Hjælm paa Hovedet, Skjold for sig og et Spyd (kosja) i Haanden; men Sverdet Dragbandil fæstede han ved sin høire Haand. Det var Holmgangsmændenes Skik at indrette sig saaledes, at de ei behøvede at drage deres Sverd paa Holmen, men derimod kunde lade Sverdet følge Haanden, saa at det strax var tilrede, naar man vilde bruge det. Atle var ligedan rustet som Egil. Han var vant til Holmgang, desuden stærk og meget modig. Der blev fremledet en stor og gammel Dre; denne blev kaldet Blotnød (blótnaut), og den Seirende skulde dræbe det (höggva). Under tiden var det eet Nød, undertiden lod ogsaa hver af de Tvende,

¹⁾ Eg. s. 67.

som gif paa Holm, fremlede sit. Da de vare rustede til Holmgangen, løb de mod hinanden og skjød først sine Spyd; men intet af dem fæstede sig i Skjoldet, de bleve begge staaende i Jorden. Derpaa greb de til sine Sverd; de gif fast ind paa hinanden og skiftede Hug. Atle veg ikke tilbage. De hug tidt og haardt, og snart bleve Skjoldene ubrugbare. Da Atles Skjold var blevet meget fordervet, kastede han det, greb Sverdet med begge Hænder og hug raskest. Egil hug til ham over Arsen, men Sverdet bed ikke; han gav det andet og tredje Hug, og det var ham let at faa Hug paa Atle; thi denne havde intet Vern. Men skjønt Egil svang Sverdet af al Kraft, saa bed det dog ikke, hvor han end hug. Egil seer nu, at det ei saaledes kunde nytte; thi hans Skjold begyndte at blive ubrugbart. Han slap da Sverdet og Skjoldet, løb ind paa Atle og fattede ham med Hænderne. Nu merkede man, hvo der var stærkest. Atle styrtede paa Nyggen; men Egil kastede sig grue ned over ham og bed hans Strube isønder. Saaledes lod Atle sit Liv. Egil sprang hurtig op og didhen, hvor Blotnødet stod, greb med den ene Haand i Flabben og med den anden i Hornet og vred saa haardt om, at Fødderne paa Dyret kom i Veiret og Halsbenet gif isønder. Egil tilegnede sig derpaa alle de Jorder, om hvilke Trætten havde været¹⁾.

Ellers var, som det synes, oftest Holmgangen forbunden med langt flere Omstændigheder, end de her beskrevne.

Den islandske Skald Kormak Dgmundssøn var förbittret paa en af sine Landsmænd Berse, almindelig kaldet Holmgangsberse, fordi denne havde egtet en Kvinde Steingerd, som Kormak elskede. Han fordrede derfor Berse til Holmgang om en halv Maaned paa Leidholm i Middalen. Da den bestemte Tid kom, ride begge til Mødet, hver med 15 Mænd. Mange havde ogsaa samlet sig for at see paa denne Kamp. „Nu blev der taget en Feld (et Slags stor Kappe) og bredt under deres (Kormaks og Berses) Fødder. Berse sagde: „Du ufordrede mig til Holmgang, Kormak; men jeg byder dig Gnekamp (einvigi). Du er en ung og lidet prøvet Mand; Holmgangen er forbunden med Banfæligheder, men Gnekampen aldeles ikke.“ Kormak sagde: „Ei mon jeg slaes bedre i Gnekamp; jeg vil prøve Holm-

¹⁾ Eg. s. 68.

gangen og i Alt maale mig med dig." "Du raader nu," siger Berse. Det var Holmgangslöv (hólmgångulög), at Felden skulde være 5 Alen imellem Skjoderne (Snipperne) med Løkker i Hjørnerne; i disse Løkker skulde man sætte Trænagler (hælar) med Hoved paa den ene Ende, hvilke kaldtes tjösnoor. Den, der gjorde Tilberedelserne, skulde gaa hen til Tjösnerne saaledes, at han saa Himmelen imellem sine Been og holdt i sine Drelapper, idet han fremsagde en Bøn (formáli, Formular), som siden er optagen i det Blot (den Dfferbøn), der er kaldet tjösnuþlót. Der skulde være 3 Uffatser (reitar) rundt om Felden, hver een Fod bred, og udenfor dem 4 Stænger; disse kaldes höslur, og den Vold er haslet (þar er völlr haslaðr), som saaledes er indrettet. Hver af de Stridende skal have tre Skjolde, og naar det er forbi med dem, da skulde de træde ind paa Felden, om de og i Forveien ere vegne ud af den; fra den Stund af skal man alene forsvare sig med sine Vaaben (Angrebsvaaben). Den skal hugge først, som er udfordret. Hvis den ene bliver saaret, saaledes at der kommer Blod paa Felden, da er man ei pligtig til at kjæmpe længer. Hvis man stiger med den ene Fod udenfor Haslerne, da viger man (ferr maðr á hæl), men stiger man udenfor med begge, da flyr man (rennr). En Mand skal holde Skjoldet for hver af de Stridende. Den, der bliver mest saaret, skal betale i Holmløsning (hólmlausn) 3 Mark Sølv. Thorgils holdt Skjoldet for sin Broder Kormak, men Thord Arndis-søn for Berse. Berse hug først og fløvede Kormaks Skjold; denne gjengjældte Berse paa samme Maade, og saaledes hug de 3 Skjolde isønder for hinanden. Da skulde Kormak hugge; han hug til Berse, men denne bødede af med Hviting (Navnet paa Berses Sverd). Skofnung (Kormaks Sverd) tog Ddden af Hviting, men Ddden sprang mod Kormaks Haand og saarede ham let paa Tømmelfingeren, saaledes at Knoglen fløvnede, og der kom Blod paa Felden. Derpaa gif man imellem dem og vilde ei, at de skulde slaaes længer. Da sagde Kormak: "Dette er en ringe Seier, som Berse har vundet ved mit Uheld, skjønt vi nu skilles." Berse forlangte Holmløsning, og Kormak lovede, at den skulde blive ham betalt¹⁾.

Betragter man nærmere disse tre Beskrivelser af Holmgange, saa

¹⁾ Korm. s. 9—10.

seer man let, at der finder betydelige Forskjelligheder Sted imellem de to første og den sidste, idet hine skildres som langt simple, denne derimod som forbunden med flere Vanskeligheder. Man seer ogsaa af den sidste Skildring, at man har skjælnet mellem Enekamp og Holmgang, og at det da egentlig var sidstnævnte Slags Tvekamp, der var forbunden med saa mangfoldige Omstændigheder.

Da Enekampen var den simpleste, er det ogsaa rimeligt, at den er den ældste; den er lidt efter lidt bleven gjort mere kunstig, saa at de Kjømpende kunde faa bedre Leilighed til at lægge deres Kraft og Øvelse for Dagen. Tvekampen synes imidlertid altid at være bleven kaldet Holmgang, naar den brugtes for Retten, hvad enten den nu var af det simple eller kunstigere Slags. Saaledes maa vistnok de to ovenfor efter Egils Saga beskrevne Holmgange ansees for mere at nærme sig Enekampem.

Hvad der udgjorde Egenhederne for Enekampen, i engere Betydning tagen, var udentvivel, at Rummet, i hvilket de Kjømpende bevægede sig, var mindre indskrænket, at de havde Lov til at bruge flere Slags Vaaben end Sverdet alene, og at de selv bare deres Skjolde¹⁾. Egenhederne ved den kunstige Holmgang vare derimod: at Kampen skulde foregaa paa en udbredt Feld eller Kappe²⁾, at de Kjømpende havde Lov til at benytte 3 Skjolde hver, og i Almindelighed ei selv bare dem, men hver havde en af sine Venner til at holde Skjoldet for sig, hvilken da kaldtes hans Skjoldsvend (skjaldsveinn)³⁾, at man kun brugte Sverde, og det af en vis Længde, til Kampen⁴⁾, og at man ordentlig berlede Hug.

Begge Slags Tvekampe vare, naar de brugtes for Retten, afpassede efter visse Love, der, førend Kampen begyndte, fremsagdes af den Udfordrende⁵⁾; begge medførte den Ret for den Udfordrede at give det første Hug⁶⁾, og at kunne stille en Mand i sit Sted, hvis han selv

1) Eg. s. 67. 68.

2) Korm. s. 10; Kjalnes. s. 9; Þorst. Vik. s. 16. 21.

3) Svarfd. s. 9; Vém. s. 19; Víga-Gl. s. 4; Korm. s. 12. 14; Ket. s. Hængs 5.

4) Korm. s. 14.

5) Eg. s. 67; Ket. s. Hængs 5; Svarfd. s. 9.

6) Þorst. Vik. s. 4; Víga-Gl. s. 5.

havde Betænkelse ved at møde¹⁾); begge vare forbundne med Dødsfring af een eller tvende Drer, som Seierherren slagtede²⁾); endelig synes ogsaa Holmløsningen, eller den Overbundnes Frikjøbelse for en vis forud bestemt Sum — almindelig 3 Mark Sølv, ofte ogsaa mere —, at have været fælles for begge³⁾. Undertiden lagde den Udfordrende, naar Kampen skulde afgjøre Besiddelsen af Guds, for ret at vise sin Uegennyttighed, ligesaa mange Penge imod, som de, hvorpaa han gjorde Fordring⁴⁾.

Som Afvigelser fra de sedvanlige Skikke maa man uden tvivl ansee det, naar de Kjømpende undertiden stode paa hver sin Feld, udenfor hvilken de da ikke maatte vige saa meget som en Fingerbred⁵⁾); eller naar En kjømpede mod Flere, een efter den anden, paa samme Holmstevne⁶⁾.

Endnu et eget Slags Holmgang eller Trekamp var den saakaldte Kargang (kerganga). Den bestod deri, at de stridende Parter lode sig indeslutte i et foroven tildækket Kar og her i Mørket veksle Hug eller Stik, men bødede af med et Kjevle, som de holdt i Haanden. Denne Kamp findes kun beskrevet paa et eneste Sted i Sagaerne, og maa saaledes vel ansees for at have været sjælden. Fortællingen er følgende:

„Da Iskænderen Thorgils, kaldet Orrabeins Stiffson, paa en Handelsreise kom til Upland i Svithjod, opholdt han sig der Winteren over hos en rig Bonde Thron, der havde en Datter Sigrid. Til hende beilede en Mand ved Navn Handvid, et ondt Menneſte men en stor Kjømp. Thron afflog ham Giftermaalet. Da bød Handvid Thron det Slags Holmgang, som kaldes Kargang; da skal man flaaes i et Kar, som oventil er dækket, og have Kjevle i Haanden. Thron vilde heller kjømpe, end give sin Datter til en saa ond Mand. Thorgils sagde da til Thron: „Du har gjeſtريت bevertet mig, jeg

¹⁾ Eg s. 67; Viga-Gl. s. 4.

²⁾ Eg. s. 68 jfvt. m. Korm. s. 22. 24.

³⁾ Eg. s. 67 jfvt. m. Korm. s. 1. 10; Gunnl. s. Ormst. 11; Kjalnes. s. 9; Svarfd. s. 9; Viga-Gl. s. 4.

⁴⁾ Njals s. 8.

⁵⁾ Svarfd. s. 9.

⁶⁾ Herv. s. 5.

vil ogsaa lønne dig som forskyldt; jeg vil kjæmpe med Mandvid i dit Sted.” Thrond modtog Tilbudet. Thrond havde Sverdet Jardshusnaut (et Sverd, som han havde fundet i en underjordisk Gang); Mandvid havde et meget tyndt alenlangt Kjevle i Haanden. Nu blev Karret dækket. Mandvid bad Thorgils stikke først; thi han var den Udfordrede. Han gjorde saa, rammede Kjevlet, saa at det sprak isønder, og saarede Mandvid i Bugen. Denne sagde da: „Giv mig nu Sverdet, men hav du Kjevlet, da skal jeg stikke til dig med Sverdet.” „Mig tykkes nu,” siger Thorgils, „som om dette intet Kjevle er.” Kort efter døde Mandvid. Han havde stolet paa sin Trolddom; thi han havde fældet mangen Mand i saadan Holmgang¹⁾).

Kargangen har noget tilfælles med den endnu i de seneste Aarhundreder blandt Bønderne i nogle af Norges Fjeldbygder brugelige Beltespænden, ved hvilken de tvende kjæmpende Parter lode sig spænde sammen i et stort, dertil indrettet Belte og viklede Stik med Tolleknive. Til dette Slags Tvekamp finder man neppe noget Spor i de gamle Sagaer.

Der gaves, som allerede i ovenanførte Beskrivelser er antydet, i Hedenskabets Menneſker, der gjorde sig Holmgang til en Næringsvei, ja til en Rigdomskilde; og dette var især de saakaldte Berserker (berserkr, Flt. berserkir), om hvilke her derfor noget nærmere maa tales.

Ved Navnet Berserker betegnedes Mænd, der stundom, især i Stridens Hede, overfaldtes af et vildt Raseri, der for Dieblicket fordobbede deres Kraft og gjorde dem ufølsomme for legemlig Smerte, men tillige davede al Menneſkelighed og Fornuft hos dem og gjorde dem glubende Dyr lige. I denne Tilstand — heder det i de gamle Beskrivelser — truedede deres Ansigt og skiftede Farve; de vare snart blege, snart blaa, og Haaret reiste sig paa deres Hoved; de vare rasende som Hunde eller Ulve, sterke som Bjørne eller Tyre; de hylede som vilde Dyr, bedde i Manden paa deres Skjolde og nedhug alt hvad der mødte dem, ofte uden at skjelne mellem Ven eller Fiende, ja uden at spare deres egne Børn eller nærmeste Frænder, hvis disse kom dem i Veien. Hverken Jld eller Staal — troede man — kunde da bide

¹⁾ Flóamanna s. 14.

paa dem; med Nædsel saa man dem vade gjennem Ild og styrte sig paa blottede Baaben ligesom for Vyst. I Striden fore de frem brynjeløse, i den bare Serk eller Kjortel, deraf udentvibl deres Navn¹). Dette deres Naseri kaldtes Berserksgang (berserksgangr) og ansaaes udentvibl af de ivrige Afedyrkere som en Indskydelse af Stridens Gud Odin²). Berserksgangen indfandt sig dog ikke under Kampen alene, men ogsaa ofte under anstrengende Arbejder, da de Mennecker, der angrebes af den, udrettede Ting, som ellers syntes ugjorlige for menneskelig Kraft³). Den fremkaldtes i det Hele, naar Berserksens Lidenskabelighed og især hans Brede vales⁴). Naar Berserksgangen havde udrafet, paafulgte en stor Sløvhed og Kraftløshed, hvilken ofte varede i flere Dage⁵).

Hos enkelte, forresten rolige Mennecker var Berserksgangen en virkelig Sygdom, der til visse Tider, endog uden given Anledning, overfaldt dem. Den beskrives at have begyndt med Skjelven, Klappren i Tønderne og Kulde i Legemet, hvorpaa fulgte en stor Hidfighed, der endelig gif over til et fuldkomment Naseri, under hvilket den Syge ikke skaanede nogen af sine Omgivelser. Naar Sygdommen havde forladt ham, var han igjen rolig som tilforn. Saaledes heder det om Islændingen Thrymfetil: „at der var store Feil ved hans Sind, og Mogle ansaa det for en Sygdom. Det kom nemlig over ham i hver halve Maaned, at Skjelven angreb hans Legeme, saaledes at hver Tand i hans Hoved klappede, uagtet man søgte at skaffe ham al den Lettelse, som muligt var. Med denne Skjelven og Kulde fulgte stor Hidfighed; han skaanede da Intet, som omgav ham, hvad enten det var Væg, Stok, Stav eller Mennecker; ja om der var Ild i Veien for ham, saa gif han over den. Han rev Bordklædning og Dørkarne af Huset, naar han kunde komme til dermed. Men naar Naseriet forlod ham, da var han atter blid og rolig“⁶). Det var intet Under, at i saa-

¹) Snorr. Yngl. s. 6; Njals s. 104; Eg. s. 27. 40; Vatsd. s. 46; Ól. s. Tr. 132 i Formm. s. I; Svarfd. s. 7; Herv. s. 3—5; Örvar-Odds s. 14; Dropl. sona s. 19.

²) Snorr. Yngl. s. 6.

³) Eyrb. s. 28; Lndub. III 20.

⁴) Eg. s. 40.

⁵) Eyrb. s. 28; Eg. s. 27; Hrólfs s. Gautr. s. 16.

⁶) Dropl. sona s. 3.

danne Tilfælde Berserksgangen ansaaes for et stort Meen; man finder endog, at de, der angrebes deraf, have gjort Løfter til Guderne for at vorde befriede fra denne Plage¹⁾.

Berserkerne kaldtes af vore Forfædre med et andet Navn: hamramir menn og deres Maseri: at hamast²⁾. Disse Udtryk antyde udentvivl de Gamles Begreber om Berserksgangens Væsen. Ordet hamr betegner nemlig i det gamle norske Sprog: Ham, ydre Skikkelse. Det bruges ogsaa undertiden for at betegne den Dyrfylgje, der troedes usynlig at ledsage ethvert Menneske som et Slags lavere Skytsaand³⁾. Dyrfylgjen udtrykte, som før er sagt, paa en vis Maade det Menneskes Charakter, som den ledsagede. Wilde, lidenskabelige Mennesker troedes saaledes at have vilde og frygtelige Dyr til Fylgjer. Naar deres Lidenskabelighed i den Grad overvældede dem, at den gjorde dem rasende og berøvede dem Fornuftens Brug, da troede man udentvivl, at Dyret traadte i Menneskets Sted, at det gik ind i Menneskets Ham eller Skikkelse, men virkede med sin eiendommelige Styrke og Ubændighed. Derfor sagde man om den, der angrebes af Berserksgang, „at han ei var eenhamet“ (ekki einhamr) d. e. at et andet stærkere Væsen virkede under hans menneskelige Udvores⁴⁾. Overtroen i denne Henseende gik vel endog undertiden saavidt, at man troede, at Mennesket i Maseriets Dieblis antog selve den udvores Skikkelse af Dyret tillige med dets indre Væsen og dets Kræfter⁵⁾.

Krigeriske Høvdinge søgte at drage Berserker til sin Hær, for derved at gjøre sig saa meget mere uimodstaelige og frygtede af sine Fiender. Saaledes siges Harald Haarfager at have havt Berserker i sin Tjeneste, hvilke kaldtes Ulfhedner (ulfhednar), fordi de bare Ulvælske over deres Brynjer; deres Plads var i Stabnen paa Kongens Skib, da den under Striden var mest udsat for Fiendernes Angreb⁶⁾. Berserkerne kunde ogsaa være brugbare for Høvdinge, der havde Folk nok til at holde dem i Alve, naar Berserksgangen kom over dem i

1) Vatsd. s. 30. 37.

2) Eg. s. 25. 40.

3) Jfr. 18de Stykke.

4) Eyrb. s. 28.

5) Lndnb. V 5; Hrólfs s. Kr. 50. 51, i Fornald. s. 1.

6) Snorr. Har. s. Hárf. 9 jfrt. m. Fagrskinna 7 og Vatsd. s. 9.

Utide¹⁾. Men for Mængden vare Berserkerne en Skræk, og de benyttede den Rædsel, der stod af dem — og som de naturligviis stræbte at forstørre ved at bestyrke Overtroen om deres Usaarlighed — for at tiltvinge sig Alt, hvad de ønskede af de Svagere. En Udfordring til Holmgang var nemlig strax rede fra Berserkens Side, naar hans uforstammede Fordringer om Guds eller Kvinders bleve afflagne, og hans vilde Raseri forenet med Dvælse i de Færdigheder, som til en Dvekamp udfordredes, sikrede ham som oftest et heldigt Udfald af Kampen. De, der saaledes gjorde Holmgangen til en Erhvervskilde, kaldtes almindelig Holmgangsmænd (holmgöngumenn); deres Tal var i Hedenstabet ei ubetydeligt, og de vare en sand Plage for fredelige Bønder, hvem de fandt en Lyst i ved enhver gunstig Leilighed at forurette²⁾.

Naagtet det saaledes er vist nok, at Holmgangen udartede til et Verktøi for den laveste Egennytte, Henvlyst og Ondskab, saa er det dog tillige udenfor al Tvivl, at den oprindelig var en religiøs Skik, hvis Grundidee var, at Guderne ved Udfaldet af Kampen vilde tilkjendegive, hvo af de stridende Parter der havde Retten paa sin Side. Derfor var den, endog paa en Tid, da dens religiøse Betydning maa antages at være traadt noget i Baggrunden, som oftest forbunden med Dffringer, Benner og andre religiøse Handlinger. Holmgangen var altsaa egentlig en Gudsdom, noie forbunden med Afetroen Hos Nordmændene forsvandt den ogsaa, idetmindste aldeles som retslig Handling, med denne Tro, skjønt hos mange andre med Nordmændene beslægtede Folkeslag, navnlig hos de tyske, Dvekampen gik over fra den hedenske i den kristelige Nettergang. I Norge var det de kristne Jarler Erik og Svein Haakonssonner (1000—1014), der, endnu før Christendommen paa meget nær var almindelig indført i Landet, fik Holmgangen affkaffet, idet de tillige fastsatte Fredløshedsstraf for de Holmgangsmænd og Berserker, der foruroligede Bønderne³⁾. Paa Island, hvor allerede i Maret 1000 Christendommen ved en Folkebeslutning paa Althinget var gjort til Landsreligion, blev Holmgangen kort efter, ligeledes ved en Folkebeslutning, affkaffet, i Anledning af en

1) Eyrb. s. 25.

2) Vatsd. s. 46; Svarfd. s. 7; Viga-GL. s. 4. 6; Eyrb. s. 8. 28; Grettis s. 42.

3) Grett. s. 21.

saadan Tvekamp mellem to fornemme islandske Ynglinger, Skaldene Gunnlaug Ormstunga og Skald-Nasn. Da Kampens Udfald nemlig var ubestemt, og de Stridende vilde fornye den, lagde deres mægtige Frænder sig imellem og fik al Holmgang ved Lov forbuden¹).

En anden retslig Skik hos de hedenske Nordmænd, der endnu tydeligere angiver sig som en Gudsdom, skjønt den langt sjældnere omtales end Holmgangen, er den at gaa under Jordstrimmel (ganga undir jardarmen) for at rense sig fra Beskyldninger, bevise sin Paastands Ret eller sit Udsagns Sandhed. Skikken benævnes i det gamle Sprog — rimeligviis med et for alle lignende Stikke fælles Navn — skirsla d. e. Menselse eller Frigjørelse for Beskyldning. Den findes beskrevet i Lardöla Saga. „Det var,“ heder det her, „en Maade at frigjøre sig paa (hat var skirsla) i hine Tider, at man skulde gaa under Jordstrimmel (at ganga skyldi undir jardarmen), idet nemlig en Strimmel Græstorv blev opstaaren af Marken, saaledes at Torvens Ender vare faste ved Jorden; men den, der skulde frigjøre sig (så madr er skirsluna skyldi fram flytja), skulde gaa derunder. Hedningerne anfaa det ikke mindre for en Samvittighedsfag, naar de skulde udføre saadant, end de Christne nu ansee det, naar lignende Frigjørelsesmaader (skirslur) blive anvendte (f. Ex. Jærnbyrd). Den, der gik under Jordstrimmelen, blev frifunden, hvis Torven ei faldt over ham.“ Fortællingen i ovennævnte Saga viser ogsaa, hvor stor Frygt Hedningerne havde for at indlade sig paa dette Frigjørelsesmiddel, naar de ei vare med sig selv fuldkommen overbeviste om deres Sags Retfærdighed. Da nemlig en fornem Islænding Thorstein Surt ved et ulykkeligt Tilfælde var druknet med sin Familie, opstod Spørgsmaal om, hvorledes Arven efter ham skulde fordeles mellem hans Frænder. En vis Thorkel Trefil, hvis Kone, Gudrid, var nær besejlet med Thorstein og desuden havde en Søster blandt de Drukne, vilde gjerne faa hele Arven. Han underkjøbte derfor den eneste fra Skibbrudet undkomne, en vis Gudmund, til at erklære, at de Drukne vare døde i en saadan Orden, at Gudrids Søster, der døde sidst, var bleven deres alles Arving. Hele Arven skulde da efter hendes Død tilfalde Gudrid. Gudmund havde imidlertid, førend han blev underkjøbt af Thorkel,

¹) Gunnl. s. Ormst. 11.

fortalt Omstændighederne anderledes; dette rygtedes og vakte Tvivl hos de andre Arveberettigede om Retmæssigheden af Thorkels Paa-stand. De fordrede altsaa, at Gudmund skulde underkaste sig den oven-omtalte Prøve for at bekræfte Sandheden af sit senere Udsagn. Prøven maatte gaa for sig. Men da Thorkel var sig bevidst, at det ikke hang saa rigtig sammen med den hele Sag, og han derfor frygtede et uheldigt Udfald af Prøven, overtalte han tvende Mænd til, i det Die-blik Gudmund skulde krybe under Torven, at lade som de kom i Slags-maal, og kaste hinanden over Torven, saaledes at de Omstaaende tydeligen kunde see, at den faldt ved deres Skyld. Planen blev heldig udført. Netop som Gudmund var kommen under Græstorvstrimmelen, begyndte det aftalte Slagsmaal, og begge de Stridende faldt over Torven, der naturligtviis styrtede sammen over Gudmund. Thorkel opfordrede nu de Tilstedeværende til at afgive deres Erklæring om Prøven, og disse, der for største Delen vare hans Venner, erklærede som med een Mund, at Prøven vilde have løbet heldig af, hvis den ei var bleven forstyrret. Herved blev det, og Thorkel tog Arven¹⁾.

Gang under Jordstrimmel forbandtes undertiden med Gds Aflæg-gelse, hvilket f. Ex. var Tilfælde, naar to eller flere svøre sig i Fostbroderlag²⁾). Man brugte undertiden ved den Leilighed at gaa under tre Græstorvstrimler³⁾). Dette samme anvendtes ogsaa som et Ydmyghedstegn, i hvilket Tilfælde den første Torvstrimmel skulde være saa høit hævet, at den naaede til Kælen, den anden skulde naa til Høften, den tredie til midt paa Laaret⁴⁾.

Endnu maa her til Slutning nævnes et Slags hedenst Gudsdom, der findes omtalt paa et enkelt Sted i de gamle Eddadigte, nemlig Frigjørelse for en Beskyldning ved at optage Stene af en kogende Kjedel med den blotte Haand uden at skade Haanden. Da Kong Atles Dronning, Gudrun, — heder det — blev beskyldt for utilladelig Om-gang med en Konge Thjodrek, der opholdt sig ved Atles Hof, forlangte hun at frigjøre sig paa den omtalte Maade. Prøven foregik med stor Høitidelighed. Den sydende Kjedel blev indviet af en i saadanne Ting

¹⁾ Laxd. s. 18.

²⁾ Gisl. s. Súrss. 6.

³⁾ Fóstbr. s. I.

⁴⁾ Vatsd. s. 33.

fyndig Konge, som dertil var hentet, og 700 af Kong Atles Mænd vare tilstede i Salen, hvor Prøven foregik. Gudrun optog Stenene af den sydende Kjedels Bund med uskadt Haand, og blev frifunden. Atles Frille Hertja derimod, som havde anklaget Dronningen, brændte sin Haand, da hun skulde underkaste sig samme Prøve, og blev til Straf for sin Løgn druknet i en Myr¹⁾.

Denne hele Begivenhed, hvis der ellers er noget historisk i Fortællingen, skulde imidlertid være foregaaet blandt tydske Folkfærd. Blandt dem kan altsaa denne her nævnte Gudsdom have været brugelig i Hedendommen, og fra dem bleven de hedenske Nordmænd bekjendt, uden at man dog deraf kan slutte, at den tillige hos disse har været anvendt. Først i de christne Tider finder man med Bestemthed, at Nordmændene have optaget dette Ordal (ketilfang eller ketiltak)²⁾, der hos Tydskerne, som flere Skikke af samme Slags, var overført fra Hedenskabet i Christendommen.

24. Trolddom.

Troen paa Trolddom (fjölkyngi, görningar)³⁾ var almindelig blandt de hedenske Nordmænd, og havde sin Grund i selve Afselæren, der fremstiller Tryllekunster som Asernes Opfindelse.

Man skjelnede imellem to Slags Trolddom: Gald (galdr) og Seid (seidr).

Navnet galdr maa udledes af Ordet gala, at synge; det betegnede altsaa et Slags Trolddom, der forrettedes ved magiske Sange (gala eller kveda galdra)⁴⁾. Dens Oprindelse og Udbredelse tilskrives Aserne og især Odin, som derfor ogsaa benævnes Galders Fader (galdrs fadir)⁵⁾. Menneker, der dreve denne Kunst, kaldtes galdramidir eller galdramenn⁶⁾. Runerne indtog i dette Slags Trolddom

¹⁾ D. æ. Edda Guðrúnarkv. III.

²⁾ Eidsvathings Christenret 42, Norges gl. Love I S. 389 o. fl. St.

³⁾ Ordene fjölkyngi og fjölkunnigr ere dannede af fjöld, Mængde, og kunna, kunne, forstaa, betegne altsaa ligefrem: mangfoldig Kundskab, og: den der forstaaar meget. Ordet görningar, Gft. görningr, kommer af göra, gjøre, handle, og betegner egentlig: Gjerninger, Handlinger.

⁴⁾ D. æ. Edda Baldrs draumar 3. 4.

⁵⁾ D. æ. Edda l. c. 3.

⁶⁾ Snorr. Yngl. s. 7.

en vigtig Plads som magiske Figurer, og det lader, som om Galdermanden oftest under Aflyngningen af Galderen eller Trylleformularen tillige har tegnet eller ristet visse Runefigurer, afpassede efter de Virkninger, man vilde have af Trolddommen¹⁾. Ofte benævnes selve Tryllesangen eller Trylleformularen Runer (rúnar). Man troede ved saadanne Galdre at kunne beskytte mod Vaaben, løse Lænker, læge Saar og Sygdom, døve Ild og Storm, vinde Kvinders Kjærlighed og opvække Døde for af dem at udforske det Tilkommende²⁾. I den ældre Edda findes flere Digte, der, rigtignok paa en for os temmelig dunkel Maade, omtale, ja vel og indeholde saadanne kraftige Kvad tilsligemed Lærdomme om Runernes magiske Brug; f. Ex. Rúnatalspáttir Óðins, der udgjør Slutningen af Hávamál, Grógaldr, Sigrdrífumál o. fl. Paa sidste Sted især opregnes en heel Deel magiske Runer: Seierruner (sigrúnar) at riste paa Sverdet for Seier; Örruner (örrúnar) at riste paa Drillehornet, paa Bagen af Haanden og paa Neglen for at vinde Kvinders Kjærlighed; Bjergruner (bjargrúnar d. e. Nedningsruner) at riste inden i Haanden, naar man vilde hjælpe Barselkvinder; Brimruner (brimúnar d. e. Brændingsruner) at riste paa Skibets Stavn og Norblad til Beskyttelse mod Svøns Næsen; Limruner (limrúnar d. e. Kvistruner) at riste paa Bark eller Træ for at blive heldig Læge; Maalruner (málrúnar), der skulde give Veltalenhed til Thinge; Hruner (hugrúnar), der skulde stjenke Forstand³⁾. Ved alle disse Runer seer man tydeligen af Digtet, at der menes magiske Sange og Betegning med magiske Figurer anvendt i Forening som Tryllmiddel. Hvor stor Tro man har havt til disse Formularers og magiske Tegns Kraft, viser en Fortælling i Egils Saga. Dronning Gunnhild vilde i et Gjestebud skade Egil, og lod ham i den Hensigt række giftblandet Öl. Men Egil, som havde Misstanke til Driften, ristede Runer paa Hornet, stak sig i Loven (det Indre af Haanden) med sin Kniv og bestrøg Runerne med Blodet; da

1) D. æ. Edda Sigrdrífum. 9.

2) Dette Slags Galder henævntes valgaldr, uidentydeligt fordi det især troedes at være anvendeligt paa de i Strid Faldne (valr). D. æ. Edda Baldrs draumar 4.

3) D. æ. Edda Sigrdrífum. 5—19.

— heder det — sprak Hornet, og Driften styrkede paa Gulvet¹). Man maatte imidlertid være meget varsom i Brugen af disse Tryllemidler; thi i en Fusters Haand, der ei vidste ret at anvende dem, troede man de kunde blive farlige. Dette fremlyser af et andet Sted af samme Saga. Egil traf — fortælles det her — paa en Reise i Norge en Bondedatter liggende heftig syg. Forældrene sagde, at de havde søgt Hjælp hos en Bondegut i Nabolaget, og han havde ristet Runer for at helbrede hende; men hun var kun derved bleven slettere. Egil undersøgte nu Sengen, hvori hun laa, og fandt under Hovedgjerdet et Hvalsfinsstykke, paa hvilket Runer vare ristede. Han lærte dem og fandt, at de vare forseilede. Han skavede dem af, brændte det Afskavede i Ilden og ristede nye Runer, hvilke han lagde under Hovedpudden. Strax vaagnede Pigen som af en Søvn og blev frisk igjen²). Kjendskab til Galder og Runer blev i det Hele i Hedendommen ei anseet for noget værdt, naar det ei anvendtes til vædle Diemed.

Nabnet seidr, ogsaa undertiden skrevet seydr, staar maaskee i Forbindelse med sjöda at syde, fuge, og skulde isaafald egentlig betegne Trolddom, der øvedes ved Røgning af visse Gjenstande, som Overtroen tilskrev Tryllekraft³). Hvilke disse Ting have været, vides nu ikke mere; det har naturligviis i Oldtiden været en Hemmelighed for de i Kunsten Indviiede⁴). Til Udøvelsen af Seid (at sida⁵), efra seid) hørte mange Omstændigheder. Den øvedes mest om Natten⁶); og de der øvede den, sadde under Tryllehandlingen paa en Forhøining kaldet Seidhjall (seidhjallr). Seiden var ogsaa forbunden med Tryllesang

1) Eg. s. 44.

2) Eg. s. 75.

3) Saaledes forklares almindeligviis Benævnelsen. Der kan imidlertid næres Tvivl om seidr, Trolddom, er ganske samme Ord som seydr, Røgning, uagtet vel et fjærnere Slægtskab kan tænkes mellem dem, jfr. J. Grimm Deut. Myth. S. 988. Vore gamle Aildskrifter sige neppe nogensteds udtrykkelig, at Seid øvedes ved Røgning.

4) I den gamle Borgarthingskriftenret 16 nævnes Haar, Paddefødder (trauda fötr?) og Menneskenegle som Ting, henhørende til Trolddoms Udøvelse. Norges gl. Love I 351. Maaskee har man her nogle af de Gjenstande, som anvendtes ved Seiden.

5) Snorr. Yngl. s. 16. 17.

6) Örvar-Odds s. 2.

eller Galder ¹⁾, og Lyden af denne Sang var skjøn at høre. I Laxdola-Saga beskrives en saadan Tryllehandling. Den islandste Høvding Nut Herjulfssøn laa i Uenighed med sin Frænde Thorleif Høskuldsøn. Denne sidste ønskede at skade Nut, og benyttede sig hertil af sin Huusmand Kottel og dennes Hustru Grima, hvilke begge vare meget tryllefyndige. „Kottel og Grima drog om Natten til Nuts Gaard og anstillede en stor Seid. Da Seidsangen (seidlætin) begyndte, vidste de, som vare inde i Huset, ei ret hvad dette skulde betyde; men Sangen var skjøn at høre. Nut ene kjendte denne Sang; han forbed Enhver at see ud af Huset i denne Nat og bad Alle at holde sig vaagne, saavidt de kunde, da vilde dette ingen Skade volde. Alligevel sovne alle, Nut vaagede længst, men sovne dog ogsaa omsider. Kaare hed Nuts Søn, dengang 12 Aar gammel, den haabefuldeste af hans Børn og meget elsket af Faderen; før ham blev Trolddommen øvet; han kunde derfor ikke sove stort, men blev mere og mere urolig. Endelig sprang han op og saa ud; han nærmede sig Seiden og faldt død ned.“ Nut hevne siden hans Død ved at lade Kottel og Grima stene ²⁾).

Ved Hjælp af Seid troede man at kunne volde Uveir og allehaande Skade ³⁾, omskabe sig i Dyrelignelser ⁴⁾ og sætte sig i Stand til at forudsige tilkommende Ting ⁵⁾. Den synes mest at have været anvendt til at volde Ondt og ansaaes for en langt uædlere Kunst end Galder. Dens Oprindelse tilskrives dog Gudinden Freyja, og den øvedes, som det lader, mest af Kvinder, nemlig de saakaldte Seidkvinder (seidkona Flt. seidkonur) ⁶⁾. Hvor stor Afsky Mange, endog i Hedendommen, bare for dette Slags Trolddom, viser Kong Harald Haarfagers Fremfærd mod sin egen Søn Ragnvald Rettilbeine, hvem han lod dræbe, fordi han befattede sig med Seid ⁷⁾.

Flere Arter af Trolddom nævnes i de gamle Sagaer uden ud-

¹⁾ Laxd. s. 35.

²⁾ Laxd. s. 37.

³⁾ Laxd. s. 35.

⁴⁾ Friðp. s. 5.

⁵⁾ Örvar-Odds s. 2.

⁶⁾ Snorr. Yngl. s. 4. 7.

⁷⁾ Snorr. Har. s. Hárf. 36.

trykkelige at henregnes til noget af de to ovenomtalte Hovedslags, med hvilke de dog uden Tvivl for det meste have staaet i nærmere eller fjærnere Forbindelse. De vigtigste skulle anføres.

Synsforblindelse (sjónhverfingar, af sjón Syn og hverfa vende) bestod deri, at man ved Trolddomskunster blendede Folks Dine, saaledes at visse Gjenstande forekom dem at være noget ganske andet, end de virkelig vare. Dette Slags Trolddom finder man ofte omtalt i de gamle Sagaer som anvendt, naar tryllekyndige Folk vilde skjule Nogen for fiendelig Efterstræbelse, eller forfærde hans Modstandere. De Søgende saa da — heder det — et Dyr, en Kiste eller en anden levende eller livløs Gjenstand der, hvor den Person, som de søgte, virkelig befandt sig, medens de paa den anden Side troede at see Hære af væbnede Mænd komme den Efterstræbte til Hjælp, der hvor der i Virkeligheden kun kom en Flok Kjør eller Faar. Den Tryllekyndige troedes paa samme Maade ogsaa med Hensyn til sig selv at kunne forblinde Andres Dine. Hvis de Eftersøgende imidlertid enten sønderbrøde den livløse Ting eller dræbte det Dyr, under hvis Skikkelse de saa den virkelige Gjenstand, da oplaredes deres Syn, og de saa nu Personen i sin sande Skikkelse at ligge død. Visse Mennesker troedes dog at være af en saa kraftig Natur, at deres Dine forbleve ublendede ved denne Trolddom¹⁾.

I nær Forbindelse hermed stod den ligeledes i Sagaerne ofte omtalte Usynliggjørelse, naar den Tryllekyndige ved sine Kunster bevirkede, at han selv, eller hvilke Andre han vilde, aldeles ikke kunde sees. Han sagdes da at gjøre Hyllehjælm (gera huliðshjalm) for sig selv eller Andre²⁾. Saadan Usynliggjørelse beskrives undertiden som fremvirket ved et Slags Støv af Udseende som Aske, hvilket den Tryllekyndige udsprede over og omkring dem, han vilde skjule³⁾.

Bigesaa almindelig var Troen paa virkelige Dmskabninger, især i Dyrskikkelser. Saadan Dmskabning kunde enten paafores Andre til deres Skade, som det til Exempel fortælles om den tryllekyndige Dronning Hvit, at hun af Had til sin Stifson, der havde forsmædet hen-

¹⁾ Harðar s. 25; Eyrb. s. 20; Lndnb. III 14.

²⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 70.

³⁾ Snorr. Har. s. Hárf. 34; Ól. s. Helg. 143.

des Kjærlighed, forvandlede denne til en Bjørn ved at slaa ham med en Ulvehandste¹⁾; eller den kunde paatages af den Trylleskyndige selv, for at han i sin Trylleskikkelse lettere og hastigere kunde komme til fjærne Steder. Dette sidste Slags Omklabning forekommer oftest nævnt i Sagaerne, og at færdes paa saadan Maade kaldtes hamför, gandreid, eller at renna göndum²⁾. Det menneffelige Legeme troedes da at ligge som dødt, eller i en Tryllesøvn, medens Sjælen indsluttet i en Hvals, en Sølhunds, en Falks eller hvilket som helst andet Dyrs Skikkelse, der kunde findes bekvemst for Tryllereisens Hensigt, sværmede om paa ganske andre Steder. Man maatte da nøie vogte sig for at nævne Troldmandens Navn, eller vække det sovende Legeme; thi da forstyrredes den hele Trolddom, og Manden nødtes til at vende tilbage i sin rette Bolig. Tilføiedes der den paatagne Skikkelse eller, som den ogsaa kaldtes, Ham noget Ondt, da rammende dette det virkelige Legeme³⁾. Kvinder, som paatog sig saadanne Tryllesfærder under Omklabning, kaldtes Hamløbere (hamhleypur, Gft. hamhleypa)⁴⁾. Enkelte Kvinder troedes at kunne omstabe sig til Marer (mara eller kveldrida) og i denne Skikkelse kvæle Mennesker i Søvn, eller ved Nattetider tilføie dem anden Skade⁵⁾. Man antog endelig ogsaa Muligheden af, at Mennesker indbyrdes kunde stifte Udseende (skipta litum)⁶⁾. Under alle saadanne Omklabninger synes det imidlertid, som om man har tænkt sig Dinene — denne Afglands af Menneskets Sjæl — at forblive uforandrede⁷⁾.

Et andet Slags Tryllesøvn end den ovenomtalte, i hvilken selve Troldmandens Legeme laa, medens hans Sjæl færdedes i en paatagen Skikkelse, troedes de Trylleskyndige at kunne paaføre Andre ved at

¹⁾ Hrólfs s. Kr. 20.

²⁾ Ordet hamför kommer af hamr, Ham, ydre Skikkelse, og betegner: Færd i en paataget Ham. Gandr betyder Ulv, Drage, og overhovedet Trolddyr; gandreid betegner saaledes Riden paa Trolddyr, og renna göndum, at reise eller færdes paa saadanne.

³⁾ Vatsd. s. 12; Föstbr. s. 37; Háv. s. Ísf. S. 56; Friðp. s. 6. 8.

⁴⁾ Eg. s. 62.

⁵⁾ Snorr. Yngl. s. 16; Eyrb. s. 16. I Gidsiva Christenret er fastsat Straf for Kvinder, der ride Fjell. Norges gl. Love I 403.

⁶⁾ Völs. s. 27.

⁷⁾ D. æ. Edda Sig. kv. Fafnb. III 36; jfrt. m. Völs. s. 27; Laxd. s. 18; Hrólfs s. Kr. 26.

stikke dem med en saakaldet Søvntorn (svefnhorn). En saadan Tryllesøvn, troede man, kunde ikke løses, saalænge Søvntornen blev liggende paa den Fortrylledes Legeme eller blev siddende i hans Klæder¹).

Nogle Trylsekundige troedes at have saadan Kraft i sine Dine, at de ved det blotte Blik kunde i Kampen døve Sverd²), og ellers ved et Diekast bringe Jorden til at skjælte og væltes om, svide Græsset og gjøre sine Fiender vanvittige af Rædsel, saaledes at de løb som jagede Dyr, ja vel endogsaa omskabtes til Umælende (i det gamle Sprog: verða at gjalti, egentlig blive til Sviin). Naar man vilde gjøre denne sidstnævnte Trolddom ret virksom, hørte det til at sætte Legemet i de unaturligste Stillinger, for at gjøre sit Udseende saa meget mere rædsomt, og det kom da meget an paa, at den der øvede Trolddommen fik see sin Modstander først; fandt det Omvendte Sted, tabte Trolddommen sin hele Kraft. I Vatsdølasaga beskrives en islandsk Troldkvinde Ljot i et saadant Trylleoptyg. Hendes Søn Hrolleif havde dræbt Høvdingen Ingemund af Hof. Dennes Sønner vilde hevne sin Faders Død, og begave sig i den Hensigt til Ljots Bolig. De kom did just som Heren var ifærd med at anstille et Blot for at beskytte sin Søn, og det lykkedes dem at gribe Hrolleif, som han forlod Baaningshuset for at gaa ind i Blothuset. Idet de nu vare ifærd med at dræbe ham, blev En af dem var Ljot, der nærmede sig dem i den forfærdeligste Skikkelse. Hun havde kastet den ene Fod over Hovedet og gik baglænds (paa en Fod og en Haaud?) med Ansigtet fremstuckket mellem Benene; hendes Diekast var fælt og troldsligt. Dette Syn hindrede imidlertid ikke Brødrene i at fuldføre Hrolleifs Drab. Ljot selv blev derpaa greben. Det havde været hendes Hensigt — tilstod hun nu — at vende op og ned paa hele Eggen og skille Ingemunds Sønner ved Forstanden, saaledes at de skulde løbe affindige paa Beiene med de vilde Dyr; og dette var skeet, hvis hun havde faaet Die paa dem, før de paa hende; men nu havde deres Lykke været hende for mægtig. De dræbte Ljot³). — Da den islandske Høv-

¹) D. æ. Edda Sigdr. m.; Hrólfs s. Kr. 7; Göngu-Hr. s. 24. 25.

²) Svarfd. s. 8.

³) Vatsd. s. 26 jfrt. m. Gullþóris s.

ding Olaf Paa overrumplede den farlige Troldmand Stigande sovende, lod han trække en Belg over hans Hoved, for at ikke hans Blik, naar han vaagnede, skulde volde Noget Skade. Der var imidlertid et lidet Hul paa Belgen, og gjennem dette kastede Stigande sine Dine paa en ligeoverfor liggende Skjov og græsrig Vid. Strax var det som om en Hvirvelvind brød løs over denne Plet og vendte op ned paa Jorden, saaledes at der fra den Tid aldrig mere vorte Græs. Stigande blev stenet ihjel af Olaf og hans Mænd¹⁾. — Samme Forsigtighed som den her omtalte skal ogsaa den berøgtede Troldkvinde Gunnhild, senere Erik Blodøxes Dronning, have brugt, da hun forraadte de tvende Finner, der havde oplært hende i Tryllekunster, og hvis Blik — heder det — var saa skarpt, naar de vare vrede, at Jorden væltedes om, og hvilket levende Væsen, der mødte dem, faldt dødt ned. Hun trak nemlig to Sælsbelge over deres Hoveder, medens de sov, og lod derpaa Kong Eriks Mænd dræbe dem²⁾.

Tryllemad og Trylledrik omtales paa flere Steder baade i de gamle Eddadigte og i Sagaerne. Man troede, at ved Hjælp af saadan Spiise eller Drik Menneskers Sindelag kunde forandres, Mod og Grumhed vækkes, eller Forglemmelse bevirkes. Kjødet og især Hjertet og Blodet af visse sterke og vilde Dyr — f. Ex. af Ulve — anvendt som Spiise, nævnes som Middel til at gjøre Mennesker modige og grusomme³⁾. Til Trylledrik sammenblandedes en Mængde Ting, som Dvertroen tillagde magisk Kraft; dertil brugtes ogsaa Runer, deels læste som Tryllesformularer over Driften, deels uidentivl ogsaa kastede i den ristede paa Træ eller Been⁴⁾. Ved Trylledrik forstaaes ellers ofte Giftedrik⁵⁾.

Paa Fortryllelse af Klæder og Vaaben troede man ligeledes sterkt. Klæder bleve fortryllede deels for at sikke den, der bar dem, mod Saar, deels for at volde ham Skade eller Død. Om Hovdingen Thorer Hund siges, at han hos Finnerne lod sig gjøre flere Heenskofter (hreinbjálkar), der vare saaledes fortryllede, at intet Vaa-

¹⁾ Laxd. s. 38.

²⁾ Snorr. Har. s. Hárf. 34.

³⁾ D. æ. Edda Brynh. kv. 4 jfrt. m. Völs. s. 30.

⁴⁾ D. æ. Edda Guðrúnarkv. II 21 24.

⁵⁾ Snorr. Har. s. Hárf. 44.

ben bed paa dem; og i Slaget ved Stiklestad beskyttede en af disse Koster ham mod Olaf den helliges Sverd, da Kongen hug ham tvert over Herderne. „Sverdet bed ikke; det syntes kun som om Støv røg af Meenskosten“¹⁾. — Den orknoiske Jarl Harald Haalonsøn døde, som der fortælles, ved at iføre sig en fortryllet Klædning, der var virket af hans egen Moder og dennes Søster, men bestemt for hans Stifbroder Paal Jarl²⁾. — Sverd, heder det, bleve undertiden saaledes fortryllede, at Lykke i Kamp altid ledsagede de Mennecker, der førte dem, og at Saar, som dermed bleve givne, ei kunde læges uden ved at bestryges med en saakaldet Livsteen (lifsteinn), som fulgte Sverdet. Ved Brugen af saadanne fortryllede Sverd, naar de skulde gjøre den rette Virkning, maatte mange Ting iagttages. Saaledes maatte f. Ex. det berømte Sverd Skofnung, der var optaget af Holf Kraler Grathaug, ei drages i Kvinders Paasyn, eller saaledes at Solen skinnede paa Hjaltet, da det ellers tabte noget af den det egne Kraft³⁾.

Tryllekyndige Kvinder pleiede undertiden at overfare med Hænderne Legemet paa den, der skulde drage i Kamp, for saaledes at udfinde, hvilket Sted der var mest udsat for at saares. Man troede, at de paa saadant Sted kunde føle en Knude, og der blev da sørget for et særdeles Beskyttelsesmiddel her. Merkedes ingen Knude, da meente man, at der heller ingen Fare var forhaanden⁴⁾.

Et eget Slags Trolddom var den saakaldte Udesiddan (útisetan, at sitja úti), der bestod i, at den Tryllekyndige sad ude om Natten under aaben Himmel og ved visse magiske Handlinger, som nu ei længer kjendes, oftest vel ved Galder, troedes at fremkalde Trolde (vekja upp tröll) eller opvække Afdøde for at raadspørge dem⁵⁾. Det var især for at udforske det Tilkommende, at denne Trolddom øvedes. En Fremmanen af Døde, som just ikke havde denne Hensigt, men som dog skulde opklare en Begivenhed, i hvilken man mistvivlede om at faa

¹⁾ Snorr. Ól. s. helg. 204. 240.

²⁾ Orkney. s. S. 144.

³⁾ Laxd. s. 57. 58; Korm. s. 9.

⁴⁾ Heiðarv. s. i Ísl. s. I 277 (1843); Vémund. s. 5; Fóstbr. s. 14; Kjalnes. s. 9; Korm. s. 1.

⁵⁾ Snorr. Yngl. s. 7; Hák. s. Herðabr. 16.

Lys ved naturlige Midler, beskrives i Færeyinga Saga. Færøboeren den listige Thrond i Gata, der vel havde ladet sig tvinge til at modtage Daaben, men som dog i Hjertet var rambedensk, vilde efterspore, hvorledes den berømte Helt Sigmund Brestersøn var kommen af Dage, om han var druknet, da han selv tredie ved Svømmen vilde redde sig for Thronds Efterstræbelser, eller om han havde naaet Land og her var bleven dræbt. I denne Hensigt — fortælles der — lod han i Fleres Nærværelse store Ild optænde i Ildskaalen eller Ildhuset, lod fire Grinder sætte sammen i en Firkant (om Ilden), og lod riste (i Jordgulvet) ni Alfatsar (reitar) paa alle Sider udenom Grinderne. Derpaa satte han sig paa en Stol mellem Ilden og Grinderne, og forbød de Tilstedeværende at tale til sig. Da han havde siddet saaledes en Stund, kom Gjenfærdene af Sigmunds to Ledfagere, den ene efter den anden, ganske vaade hen til Ilden, varmede sig og gik at'er ud. Endelig kom Sigmund selv, blodig og med sit Hoved paa Haanden; han stod en Stund paa Gulvet og forlod saa atter Stuen. Nu rejste Thrond sig, stønnende af Modighed, og erklærede sig ifølge Synet overbevist om, at Sigmunds Ledfagere vare druknede, men at han selv havde naaet Land og der fundet en voldsom Død¹⁾.

Troldmænd — troede man — kunde ogsaa af visse Dyr hente stor Hjelp. Saaledes omtales hyppig den Kunst at tyde Fuglenes Røst som en Kilde til vigtige Opdagelser²⁾. Kragen var i denne Henseende en Fugl af megen Betydning³⁾, og at det samme har været Tilfælde med Navnen, lader sig af Mythen om Odins tidendebringende Navne slutte. Katten nævnes ogsaa som et af Troldmænd særdeles elsket Dyr. Den trylkeyndige Islænding Thorolf Skegge i Vatsdalen fortælles at have haft ikke mindre end 20 store sorte Katte, der tappert forsvarede sin Herre, da han blev overfalden af Ingemunds Søner af Hof, og gave 18 Mænd nok at bestille⁴⁾.

Uagtet det blandt Nordmændene ikke manglede paa Folk, der formedelt et meer end almindeligt Bekjendtskab med Naturens Kræfter indbildte sine overtroiske Samtidige, at de vare Trylkeyndige, saa vare

¹⁾ Færeyinga s. 40.

²⁾ Ragn. s. Lodbr. 8; Völs. s. 19.

³⁾ Snorr. Ól. s. Kyrr. 9.

⁴⁾ Vatsd. s. 28.

dog Finnerne allerede i en fjærn Oldtid anseede for de første Mestere i Trolddom, hos hvem endog undertiden de Norske, der vilde uddanne sig videre i Kunsten, formelig gik i Skole. Den berøgtede Dronning Gunnhild, der i sin Ungdom blev sendt til Finmarken for at lære Hæxeri, kan tjene til Exempel. Tryllekyndige Finner bleve ofte hentede og tagne paa Raad, naar nogen vigtig Tryllehandling skulde udføres. Især ansaaes de for dygtige til at paatage sig de saakaldte Hamfærder eller Tryllereiser under Omfakning¹⁾.

I Hedendommen bleve tryllekyndige Folk ofte forfulgte²⁾, ja tiltalte for Retten og straffede efter Lov og Dom³⁾; dog skede dette ei egentlig, fordi de øvede Trolddom, men fordi man troede at kunne overbevise dem om at have voldet Skade ved deres Trolddom. Det omtales som almindelig Brug at stene skadelige Troldmænd og Troldkvinder.

Det var ikke at vente, at Christendommen strax skulde kunne udrydde den hos Nordmændene dybt indgroede Tro paa Trolddom, og det saameget mindre, som ikke alene de første christne Lærere, men ogsaa de Geistlige gennem hele Middelalderen vare ligesaa overbeviste om Trolddoms Tilværelse som Hedningerne. Forskjellen var kun, at Christendommens Lærere ansaa den for en Uffhyelighed, et Djævelens Verk, som man endog ved de haardeste Midler burde stræbe at hemme, medens Asetroen derimod fremstillede den som en Kundskab meddeelt Menneftene af Guderne selv, en Kundskab som følgerig ifkun ved Misbrug blev strafverdig. Om de christne Læreres Tro paa Trolddom og Iver for at faa den udryddet vidne noksom de Straffebestemmelser, som i saa Henseende findes i de gamle norske Kirkelove⁴⁾. Men hvor strengt end Kirkelovene forbøde al Udvævelse af Trolddom, saa vedbleve dog mange Nordmænd endnu en god Stund efter Asetroens Fald at ansee Hæxeri for en Kunst, som det var gavnligt at lægge sig efter⁵⁾.

1) Snorr. Ól. s. Tr. 37; Vatsd. s. 12.

2) Lndnb. III 20; Eyrb. s. 20.

3) Eyrb. s. 16.

4) Eldre Gulathingsslov 28. 29, i Norges gamle Love I 17—18; ældre Borgarthings Christenret 16, sammesteds 350—351.

5) Fóstbr. s. 14.

25. Udforskning af det Tilkommende; Spaadom.

I næste Forbindelse med Trolddom stod Udforskningen af det Tilkommende.

De hedske Nordmænd troede, at der gaves Midler, hvorved man kunde formaa Gudene til at give deres Villie tilkjende, eller aabenbare, hvad der ellers efter Naturens Orden maatte være skjult for den menneskelige Forstand. Saadan Udforsken benævntes deels frétt (Fritten, Udspejgning), og det at foretage den kaldtes at ganga til fréttar (at gaa til Udforskning); deels spá eller Fst. spár (Spaadom), og det at benytte den at spyrja spá (at udspejge Spaadom), eller at hlýða spám (at lytte til Spaadomme)¹).

Angaaende Maaden, hvorpaa saadan Udfritten af det Tilkommende fandt Sted, give vore Oldskrifter ei synderlig Oplysning. Det synes at have været almindeligst, at den Spørgende, under Naakaldelse af en eller anden Guddom og under Offering til samme, enten udbad sig til Svar et Tegn, som han overlod til Guden selv at bestemme, og som han erkjendte i et eller andet til samme Tid indtræffende merkeligt Tilfælde, hvilket han da fortolkede saaledes, som det efter Omstændighederne forekom ham rimeligst; — eller han fastsatte selv Tegnet, hvorved Guddommen skulde svare ham.

Den første Maade seer man, at den ivrige Afdyrker Haakon Jarl har brugt, da han før sit dristige Tog gennem Gotland anstillede et Blot til Odin, og fortolkede det som et Tilsagn af Guden om Held paa Toget, da to Navne under Offeringen kom flyvende og gjaldede høit²). Da den islandske Herding Thorkel den høie anraabte Guden Frey om Hevn over sin Fiende Viga-Blum, og tillige forlangte et Tegn paa at Guden havde bønhørt ham, ansaa han det for et gunstigt Svar af Frey, da i det Samme den Dre, han havde fremledet som Offer, med et sterkt Brøl styrtede død til Jorden³). — Den sidste Maade findes derimod anvendt ved de udvandrende Nordmænds Valg af Bopæl i fremmede Lande efter de hellige Dndveges-

¹) Lndnb. I 5. III 12; Eyrb. s. 4; æld. Bergarth. Christenret 16, i Nerges gl. Love I 351; ældre Gulath. L. 28, samst. S. 17.

²) Snorr. Ól. s. Tr. 28.

³) Viga-GL s. 9.

sulers Anviisning. De troede nemlig, at den Gud, de i Forveien havde paakaldt, førte Sulerne til et Sted, hvor lykkelig Bøstede var dem og deres Æt forundt¹).

Af samme Beskaffenhed var ogsaa den betydningsfulde Maalning, som man brugte ved Opførelsen af et nyt Huus, for at udforske, hvad Held der i dette ventede den tilkommende Beboer. Man maalede nemlig Grundbolden gjentagne — almindelig maaskee tre — Gange, og lagde noie Merke til, om der blev nogen Forskjel i Maalet (Alnetallet) ved de senere Opmaalinger fra hvad det var ved den første. Blev Maalet større, da troede man det varslede en vorende Velstand for Husets Beboer; men fandt det Modsatte Sted, da troede man, det vilde gaa til agters med ham²).

Den anden af de ovennævnte Maader at raadspørge Guderne paa synes i det Hele at have været den almindeligst brugte. Der omtales i Sagaerne to Slags Udforskning, der maa henføres til denne Klasse, nemlig ved Blotspaan (blótspánn d. e. Offerspaan) og ved Spaadoms-Lodder (hlotar eller hlatar), begge uidentvøl i Grunden en Lodkastning, men øvet paa forskjellig Maade.

At raadspørge Guderne ved det første Slags Drakel benævntes at fella blótspán d. e. at fælde Offerspaan³). Skjønt dette i vore Oldskrifter oftere omtales, saa beskrives dog ingensteds de nærmere Omstændigheder derved. Man maa altsaa her lade sig noie med rimelige Gissninger, hvortil det gamle Navn, sammenholdt med Beskrivelser over lignende Maader at raadspørge Guderne paa, anvendte af Folkeslag, der vare nær beslægtede med Nordmændene, kan lede.

Udtrykket fælde Blotspaan synes antyde, at Udforskningen er bleven foretagen ved Kasten af indviede Spaaner eller Træstykker.

Man finder Lodkastning (Romernes sortilegium) anvendt som Spaadom hos mange af Fortidens hedenske Folkeslag: hos Grækere, Romere, Skyther, Alaner, Germaner o. fl. Om de med Nordmændene nærbeslægtede Tydskeres Maade at spaa af Lodkastning findes

¹) Eyrb. s. 4.

²) Korm. s. 2.

³) Lndnb. III 8; Herv. s. 11; Gautr. s. 7.

Underretning hos Tacitus: „De (Germanerne) lægge flittig Merke til Varsler og Lodkastning (sortes). Den sedvanlige Udfærd med Lodkastningen (sortium consuetudo) er simpel. En af et Frugttræ huggen Green skjæres i smaa Stykker (surculos, Kviste), som merkes hver med sit Tegn og kastes paa Slump ud over et hvidt Klæde. Derpaa gjør Statens Prest, hvis Raadspørgningen angaar det Offentlige, men Huusfaderen selv, hvis den angaar det Private, en Bøn til Guderne, tager, med Dinene løftede mod Himmelen, hver Kvist tre Gange op, og forklarer dem efter det i Forveien paasatte Merke.“²⁾ Om Alanerne heder det hos Ammianus Marcellinus: „De udforske det Tilkommende paa en forunderlig Maade; de samle nemlig Vilekviste (virgas vimineas), der ere nogenledes rette, sprede dem paa en bestemt Tid under hemmelighedsfulde Tryllesange, og vide nu fuldkommen, hvad de betegne“²⁾. Meningen af det Sidste er udentvivel den, at de efter Kvistenes Udspredding af deres indbyrdes Stilling spaaede det Tilkommende.

Seer man nu, ved Forklaringen af det gamle norske Udtryk „at fella blótsþán,“ hen til disse Beskrivelser, saa maa det vistnok blive høist sandsynligt, at anførte Udtryk netop betegner en Spaadoms-Lodkastning som den blandt Germaner og Alaner brugelige. Lægger man derhos Merke til de hedenske Nordmænds Brug af Runerne og disse Tegns Beskaffenhed, saa vinder den fremsatte Formodning endnu mere Styrke, ja gaar næsten over til Visshed.

Om Runernes Brug i Trolddom som magiske Tegn er ovenfor talet; at de ogsaa have været anvendte til den med Trolddom saa nær beslægtede Spaadoms-kunst, kan neppe omtvives. Enhver Runefigur har et Navn, der tillige betegner en eller anden Gjenstand af Vigtighed i Livet, hvilken man kunde ønske eller frygte, angaaende hvilken man altsaa gjerne maatte ville udforske Guderne. Saaledes heder f. Ex. A (A) ár, Aar, Frugtbarhed; I (I) íss, Is; F (F) fé, Fæ, Guds o. s. v. Alle Runer ere desuden dannede ved en Sammensjoning af rette Streger; deraf udentvivel deres Navn staar d. e. Stave. Naar man nu udsprede en Deel rette Træsplaner eller Pinde, da kunde disse meget

1) Taciti Germ. 10.

2) Ammian. XXX 2.

let komme til at falde i en saadan Stilling mod hinanden, at de dan-
nede Runefigurer, og af disses betydningsfulde Navne kunde man igjen
udlede en Spaadom. Siden har man udentviol kunstlet lidt mere paa
Sagen, idet man har ristet eller tegnet en Rune paa hver af de Spaa-
ner, man til Udforskningen vilde anvende. Ved at udsprede dem og siden,
enten efter Germanernes Maade i Blinde optage dem enkeltviis, eller
overskue deres Stilling mod hinanden i det Hele, kunde man lettelig
sammensætte Spaadomme, hvormed den Tids Dvertro maatte finde sig
særdeles fyldestgjort ¹⁾.

Saaledes har da udentviol de hedenste Nordmænds Spaadom
ved Blotspaan været beskaffen. At de derved tillige have paa kaldet
Guderne og brugt magiske Sange eller Galdre, ligesom Germanerne og
Manerne gjorde, er høist sandsynligt.

Det andet Slags Udforskning, nemlig ved Spaadomslodder,
findes noiere beskrevet i Sagaerne. I de tre udførligste Beretninger,
man har, om Jomsvikingernes Angreb paa Norge fortælles nemlig,
hvoreledes Haakon Jarl for at vinde Skalden Einar, senere kaldet med
Tilnavnet skálaglamr, skjenkede ham en kostbar Spaadomsvegt
med tilhørende Lodder. Den tydeligste Beskrivelse af dette Spaa-
domsredskab og Maaden at bruge det paa lyder saaledes: „Siden
tager Jarlen (Haakon) en god Skaalevegt (skákir góðar), som han
eiede; den var gjort af brændt Sølv og heel forgyldt; med den fulgte to
Begtlodder (met), det ene af Guld, det andet af Sølv, paa hvilke begge
der var anbragt et Billede (ifølge de andre to Beskrivelser: et Menneſkebille-
de); de kaldtes hlotar (ifølge de andre: hlutar) og vare i Grunden Lod-
kastningslodder (hlutir, eller paa Latin: sortes), som Folk den Tid
pleiede have. En stor Kraft laa heri forborgen, og i alle Tilfælde, der
syntes Jarlen at være af Vigtighed, brugte han disse Lodder. Han pleiede
da at lægge dem i Skaalerne og bestemte (med det samme), hvad hver
af dem skulde merke for ham; og stedse, naar Lodderne gik godt (naar
Lodkastningen løb vel af), og den kom op som han vilde, da var den
Lod, der betegnede hvad han ønskede, urolig i Skaalen og væltede sig

¹⁾ Jfr. Magnusens Afhandling om Runernes Brug ved Spaadom, i hans Over-
sættelse af den ældre Edda III 76—96.

lidt i den, saaledes at derved fremkom en Klang. Dette Klenodie giver Jarlen Einar, og han bliver glad derover¹⁾).

Denne Skildring, skjønt ingenlunde i enhver Henseende fyldestgjørende, giver et Begreb om de hedenske Nordmænds Spaadomslodder. Man maa udentviølst tænke sig begge Lodderne at have været aldeles lige tunge, og Begten, hvorpaa de kastedes, meget fin og let bevægelig. Den ene lod man betegne hvad man ønskede, den anden hvad man ikke ønskede. Man tænkte sig sandsynligviis, at det vilde indtræffe, som den Lod, der gik i Veiret, betegnede; og hvilken af Lodderne dette blev, kom da an paa det blotte Tilfælde. Det Menneskebillede, som siges at have været præget paa Lodderne, skulde sandsynligviis betegne den Guddom, af hvem man æskede Svar gjennem Lodkastningen. Den særdeles Kraft, som laa i Haakon Jarls Spaadomslodder, stak vel mest i den Klang, man indbildte sig at høre i Staaen, naar det gode Lod kom op.

Man søgte ogsaa Oplysning om det Tilkommende hos Mennesker, der, formedelst en dem givne høiere Sands og oftest tillige ved Hjælp af Tryllemidler, troedes at kunne gennemskue Skjebnens skjulte Raad.

Fremsynede Mænd (menn framsýnir, menn forspáir) omtales hyppigen i vore gamle Sagaer. Deres Gave til at forudssee og forudsiige visse Ting ansaaes overhoved for medfødt. Hvad der bragte dem i Ny var udentviølst som oftest en skarp Forstand, en mere end sedvanlig Kjendskab til Naturen, et dybere Blik i Menneskenes Charakter og en opmærksom Jagttagelse af Fortids og Samtids Begivenheder i deres Marsfæger og Følger. Mere udfordredes ikke i hine uoplyste Tider for at komme i Anseelse som Spaamand eller Spaakvinde, helst naar en vis naturlig eller paatagen Hemmelighedsfuldhed og en klog Benyttelse af Omstændighederne kom til. Saadanne Fremsynede troedes at have en Forudsølelse af vordende vigtige Begivenheder, og at kunne see paa et Menneskes Ansigtstræk og Lader, hvorledes dets Skjebne vilde blive. At begge disse Slags Spaadomme ofte kunde flaa ind, falder ei saa underligt, naar man betænker paa den ene Side

¹⁾ Jómsvik. s. 42, i Fornm. s. XI 128—129; Jómsvik. s. (Kbhv. 1824) 14; Flatebogen I 188 f.

den nye Forbindelse mellem Fortid og Fremtid, og paa den anden, hvor sterkt i Almindelighed Charakteren hos Folk af mindre Dannelse udtaler sig i Ansigtstrækkene, og hvor sedvanligt det derhos er, at et Menneskes Sindelag bereder dets blidere eller ublidere Skjebne. Hvad der kunde mangle de formeentlige Spaadomme i Nøiagtighed, det udfyldte Tidsalderens Overtro, der tidt, naar Begivenhederne allerede vare indtrufne, derefter ubilkaarligen lempede de Ord, ved hvilke Seeren skulde have forudforkyndt dem; hans Dygtte vorte saaledes stundom uden hans egen Medvirken; Samtiden lyttede til enhver Udsættelse af ham som til et Orakelsvar, og Eftertiden tillagde ham Spaadomme, som rimeligviis aldrig ere komne over hans Læber¹⁾.

Mange af Hedendommens Fremsynede troede rimeligviis selv for medelst et vist Sværmeri, at de virkelig havde høiere Aabenbaringer; men der gaves uidentvibl ogsaa mange, der vare sig den sande Sammenhæng med deres Spaadomsgave fuldkommen bevidste. At disse sidste imidlertid sjælden modarbejdede Overtroen med Hensyn til deres overnaturlige Sands, er let at begribe. Deels var den Anseelse, som Dygtet om deres Spaadomsevne skjenkede dem, altfor tillokkende; deels dreves de af lavere Bevæggrunde. En god Spaadom blev nemlig oftest vel belønnet, ligesom en ond Spaadom var et herligt Middel til at indjage Skræk der, hvor Hevn og Skadefryd ei paa bedre Maade kunde tilfredsstilles²⁾.

De, som gjorde sig sin formeentlige Spaadomsgave til en Erhvervskilde, toge gjerne sin Tilflugt til Trolddomskunster for at forøge sin Anseelse. Galder, Seid, Hamfærd, Udesidde og lignende magiske Handlinger vare da de Midler, hvorved de indbildte Folk, og maaskee ofte sig selv, at de fik sine Aabenbaringer. Alle saadanne Kunster troedes at volde den, der foretog dem, ikke liden Anstrengelse, og maatte derfor godt betales³⁾. Finnerne og Finnekonerne vare ogsaa i at udforske det Tilkommende anseede for særdeles dygtige⁴⁾.

Af dem, der blandt Nordmændene i Oldtiden gave sig af med at forudsig det Tilkommende, vare især merkkelige de saakaldte Balaer

¹⁾ Njals s. 1. 128; Viga-Gl. s. 12; Laxd. s. 33. 76.

²⁾ Viga-Gl. s. 12; Örv. Odds s. 2.

³⁾ Orkn. s. 100—102; Ljósveitn. s. 21.

⁴⁾ Vatsd. s. 10. 12.

(vala eller völva, Flt. völur) eller Spaakvinder (spákonur) for- medelst den overordentlige Afgtelse, de i Almindelighed nød. Balaer omtales allerede i den ældre Eddas Digte, af hvilke det merkeligste endog tillægges en saadan Spaakvinde og deraf har sit Navn, nemlig Völuspá d. e. Balaens Spaadom. Det lader som om de undertiden ere blevne kaldte Norner, og de ansaaes da vistnok for et Slags høiere, halv guddommelige Væsener, for legemlige Rabenbaringer af de underordnede Norner, der, ifølge Asetroen, udsendtes fra de tre store Skjebnegudinder ved Urds Brønd for at afmaale de enkelte Men- neskers Liv og bestemme deres Skjebne, den de altsaa tillige kunde for- udforkynde¹⁾. Saa høit et Begreb om Balaerne har man dog neppe altid havt og mindst i Hedendommens sidste Tider; men alligevel an- saaes de stedse for høijt merkkelige Væsener, der i det ringeste troedes at staa under de store Norners særdeles Beskyttelse og af dem at mod- tage Rabenbaringer. Man lyttede derfor ikke alene med Begjerlighed til deres Spaadomme, men glædede sig ogsaa over deres gode Duffer og frygtede deres Forbandelser; thi begge Dele tillagde man en over- ordentlig Kraft. Man gjorde sig af den Marsag al mulig Umage for at stemme den Bala, man vilde raadspørge, gunstig for sig og sit Huus. Balaen vandrede efter Indbydelse om fra Gaard til Gaard, og overalt kappedes man om at vise hende Hæder under hendes Ophold og begave hende rigeligen ved hendes Bortfærd. Hendes Klædedragt og Udførd var beregnet paa at vække Opmerksomhed. Et udmerket Sæde maatte beredes hende der hvor hun kom, og Tryllehandlinger, som Seid og Galder, bleve øvede som foreløbige Midler for at aabne hendes Seerblik.

Thorfinn Karlsefnes Saga indeholder en meget udførlig Beskrivelse over en saadan Bala og hendes hele Optog, da hun besøgte Thorkel, en anseet Høvding blandt de norske Nybyggere paa Grønland i Heden- dommens sidste Tider. „Paa den Tid“, heder det, „var der stort Uaar paa Grønland; de, som havde faret til Ubygderne (paa Jagt og Fi- sskeri), havde kun faaet lidet formedelst Uveir og Uføre; Nogle vare blevne aldeles borte. Der var en Kone der i Bygden ved Navn Thorbjerg; hun var en Spaakvinde (spákona) og blev kaldet den lille

¹⁾ Norna-Gests s. 11.

Bala (litil völva). Hun havde havt ni Søstre, af hvilke hun var den eneste gjenlevende. Thorbjørg havde for Skik at fare omkring i Gjestebud om Vinteren, og de indbøde hende mest, som ønskede Underretning om sin Skjebne og om vordende Maringer. Da Thorkel var den bedste Bonde i Bygden, syntes det at paaligge ham at erhverve sig Kundskab om, naar det Aaar, som herskede, skulde ophøre. Thorkel byder da Spaakvinden til sig og bereder hende en god Modtagelse, saaledes som Skik var, naar man ventede en saadan Kvindes Komme. Et Hynde blev beredt for hende; det skulde stoppes med Hønsfjeder; det blev lagt i Høisædet, da hun kom om Kvelden med den Mand, der var udsendt for at modtage hende. Da var hun saaledes klædt: Hun havde over sig en blaa Kaabe til at sammenhegte (tuglamöttull), besat i Manden med Stene fra øverst til nederst (alt í skaut ofan). Om Halsen havde hun Glasperler. Hun havde paa Hovedet en sort Lammeskinds Kyse (kofri), indeni foret med hvidt Katteskind. Hun havde i Haanden en Stav med Knap paa, der var beslagen med Messing og Knappen besat med Stene. Hun var omgjordet med et hunisk Belte (húnskan linda), og ved dette hang der en stor Pung, i hvilken hun gjemte de Trylleredsfaber (töfr), som hun behøvede til at erhverve sig sin Kundskab. Hun havde paa Fodderne lodne Kalveskinds Sko med lange og sterke Tvenger, i hvis Gænder der sad store Messingknapper (látúns knappar). Hun havde paa Hænderne Katteskinds Handsker, indvendig hvide og lodne. Da hun kom ind, ansaa Alle det for Skyldighed at hilse hende med Grefrygt; hun gjengjældte deres Hilsen i Forhold til, hvorledes hun syntes om hver især. Thorkel tog den kloge Kone (vísinda-konunni) i Haanden og ledede hende til det Sæde, som var hende beredt. Han bad hende kaste sine Dine paa (renna augum yfir) Hjord og Fæ og Huus; hun talede kun lidet om det Hele. Om Kvelden bleve Bordene fremsatte, og nu skal fortælles, hvilke Retter bleve lavede for Spaakvinden. Der blev kogt Grød for hende af Gjedemelk (kida-mjólk); men hendes Mad blev tillavet af Hjærterne af alle de Slags Dyr, som der paa Stedet gaves. Hun havde Messingskee og Kniv af Kobber med Skaft af Hvalrostand og med dobbelt Hølk (knif tannskeptan trivhólkadan af eiri); dens Od var afbrudt. Da Bordene vare borttagne, gaar Thorkel Bonde hen

til Thorbjerg og spørger hende, hvorledes hun syntes om Huset og om Folkenes Opførsel, samt hvor snart hun fik Aabenbaring om det, som han havde spurgt hende om, og som Folk ønskede at vide. Hun svarer, at hun ei kunde forkynde dette for om Morgenens efter, naar hun havde sovet der om Natten. Siden, tidlig om Morgenens, blev Alting saaledes indrettet for hende, som om hun skulde øve Seid. Hun bad nu, at man vilde skaffe hende Kvinder, som kunde den Trylleformular (frœði), der udfordredes til Seid, og som kaldes vardlokur (Vagtfreds); men der fandtes Ingen, som kunde den, skjønt der blev spurgt efter paa de nærmeste Gaarde. Da siger Gudrid (en ung Pige, som var tilstede): „„Hverken er jeg tryllekyndig eller nogen viis Kvinde; dog lærte min Fostermoder mig paa Island en Formular, som hun kaldte Vardlofur.““ Thorkel siger: „„Du er visere end jeg troede.““ Gudrid svarede: „„Denne Formular og den Afsærd, som hører til den, er saaledes beskaffen, at jeg ei kan være med at udføre den; thi jeg er en Christen.““ Thorkel svarer: „„Du kunde hjælpe os dermed, uden dog derfor at skade dig selv; jeg vilde gjerne skaffe Thorbjerg hvad hun behøver.““ Han bad nu Gudrid saa længe, indtil hun endelig lovede at opfylde hans Ønske. Nu sad Thorbjerg paa Seidhjallen, og Kvinderne sloge en Ring om den; Gudrid sang Kvadet saa skjønt og vel, at Ingen af de Tilstedeværende syntes at have hørt en fagre Sang. Og saa Spaakvinden syntes, at Sangen var skøn at høre, og takkede hende for den, da den var tilende. „„Nu,““ siger Thorbjerg, „„har jeg estertænkt, hvorledes det vil gaa baade med Sygdommen og Maringerne; og Meget er nu blevet klart for mig, som før var dulgt baade for mig og Andre.““ Hun forudsagde nu, heder det videre, at Hungersnøden og Sygdommen, som rasede, begge Dele vilde forsvinde til Vaaren. Gudrid spaaede hun til Gjengæld for den beviiste Tjeneste en saare lykkelig Fremtidsskjebne, og at en berømt Æt (Sturlungernes Æt paa Island) fra hende skulde nedstamme. Derefter gif Alle, den Ene efter den Anden, hen til Spaakvinden og adspurgte hende om de vordende Ting, som de ønskede at vide; og hun gav dem tydelige Svar. Kort efter blev hun indbudet til en anden Gaard og for did; men hendes Forudsigelser om Aarfærden opfyldtes aldeles ¹⁾.

¹⁾ Porfinns s. karlsefn. 3.

Sandheden af denne Beskrivelse bestrykes ved de — rigtignok langt ufuldstændigere — Beretninger, man i andre Sagaer finder om Valaer. Saaledes fortæller Örvar-Odds Saga om Valaen og Seidkoneu Heid i Norge, at hun for omkring i Gjestebud ledsaget af 15 Dreuge og 15 Piger; hun forudsigde Naringernes Beskaffenbed og Mennekkenes Skjebne. Da hun efter Indbydelse kom til Bonden Ingjald, gif denne hende selv imøde med alle sine Mænd. Efter Aftensmaaltidet, da Husets Folk vare gangne til Sengs, gav Valaen og hendes Ledfagere sig i Færd med den natlige Seid (før til náttfarsseids). Om Morgen en efter traadte Husets Folk, den Ene efter den Anden, for hendes Sæde og lyttede til hendes Spaadomme. Efter tre Dages Ophold for hun bort med rige Gaver¹⁾. Man seer heraf, at det har været Skik at øve Seid om Natten, førend den høitidelige Spaadom skulde gaa for sig om Morgen en. De mange Dreuge og Piger, der ledsagede Heid, skulde uden tvivl danne Kredsen om Seidhjallen og affynge Seidfangen (vardlokur). En Valas Antog i Norge har naturligtviis kunnet være langt prægtigere og mere ærefrygtbydende, end i det fattige og lidet bebyggede Grønland. — Vatsdola-Saga skildrer den islandske Spaakvinde Thordis som saa høit anseet, at hun endog ofte paa Thingene valgtes til Boldgiftsmand i de vigtigste Sager. Hendes Dragt var en sort Hættekappe (kuff), og hendes Stav, Högnudr, troedes at have den Kraft, at naar man med den tre Gange berørte en Mands venstre Kind, da valte den Glemsomhed hos ham, men skjenkede ham Mindet tilbage, naar man siden slog med den paa det høire Kind²⁾. Staven (seidstaf, völr) synes i det Hele at have været en Valas fornemste Verdighedsstegn, der endog skulde følge hende i Graven³⁾. Nogle have ogsaa formodet, at Navnet Vala staar i Forbindelse med völr, en Stof⁴⁾.

Endnu maa til Slutning tales nogen om de hedenske Nordmænds Tro paa Drømme og Varsler.

Alle Drømme, der syntes noget usedvanlige, gaves en Betyd-

¹⁾ Örvar-Odds s. 2.

²⁾ Vatsd. s. 44.

³⁾ Laxd. s. 76, hvor Varianten seidstaf synes at være en rigtigere Lesemaade end den i Teksten optagne seidstadr.

⁴⁾ F. Magnufens Overs. af d. æ. Edda I 5.

ning, og de Menneſker, ſom anſaaes for at beſidde særdeles Gaver til at fortolke dem, kaldtes draumspekingar d. e. Drømviſe. Fortolkningen var imidlertid ſom ofteſt ſaare vilkaarlig, og ſandſynligſt er det vel, at ſtørſte Delen af de betydningſfulde Drømme, ſom Sagaerne vide at berette om, ere opdigtede, eller idetmindſte meget udpyntede, efter at den Begivenhed, ſom de ſiges at have værſlet, allerede var indtruffen¹⁾. Om Fylgjernes betydningſfulde Aabenbarelse i Drømme er ovenfor talet²⁾. Man var ofte meget uenig om, hvorledes en Drøm ſkulde fortolkes; et Exempel kan tjene til at oplyſe, hvor vaſkende Drømmetydningen ſom ofteſt var. En islandſk Høvding Thorkel Silfra drømte Natten før et Møde, paa hvilket han ventede at blive valgt til Gode i Vatsdalen, at han red igjennem Dalen paa en rød Heſt ſaa hurtig, at Heſtens Been neppe rørte Jorden. Han fortolkede Drømmen, ſom om den ſigtede til den nye Verdigheſed, han havde i Bente. Hans Kone derimod var af en anden Mening: „En Heſt,” ſagde hun, „kaldes med et andet Navn mar, men mar betegner ogſaa en Mands Fylgje, og det ſom er blodigt ſynes rødt.” Hun forklarede ifølge heraf Drømmen ſaaledes, at Thorkel vilde blive dræbt paa Mødet, hvilket ogſaa ſkede³⁾. Det var ellers en meget gammel Dvertro, at man ikke paa alle Steder havde lige betydningſfulde Drømme. Hvad der bares En fore, naar han ſov i et ganſke nyt Huus, troedes at fortjene særdeles Opmerkſomhed⁴⁾. Nogle pleiede ogſaa, for at ſaa Aabenbaringer i Drømme, at ſove i en Svineſti. Fortællingen om Kong Halfdan Svarte, ſom paa denne Maade fik Underretning om ſin Vets vordende Storhed, er bekjendt⁵⁾.

Om Værſler (lyrirburdir), der ſkulle have baarets Folk fore i vaagen Tilſtand baade i Syner og paa andre Maader, findes ligeledes mange Fortællinger i Sagaerne. Nogle Værſler, meente man, gjentog ſig for Begivenheder af ſamme Art. Saaledes troedes det at betegne en nær foreſtaaende voldsom Død, naar man ſaa ſin egen Fylgje blodig. Den viſe islandſke Høvding Njaal ſagde til ſin Arbeidskarl

¹⁾ Laxd. s. 33; Flatebogen I 67. 99; d. æ. Edda Atlam. 14—25, c. m. ſ. Et.

²⁾ Jfr. 18de Et.

³⁾ Vatsd. s. 42.

⁴⁾ Flateb. I 99.

⁵⁾ Snorr. Hålfð. s. Sv. 7.

Thord, da denne syntes at see en Gedebug ligge blodig paa Gaarden: „Dette er hverken en Gedebug eller noget andet; men du er en feig Mand (en Mand, som snart skal dø), og du mon have seet din Fylgje¹).“ Det samme var Tilfældet, naar En syntes at see Blod istedet for Mad paa Bordet, eller, naar den ham tiltænkte Deel af Maden forsvandt²). Det var en almindelig Tro, at der, som Varsel for en næreforestaende blodig Strid, stundom dryppede Blod af Drex, Sverd eller Spyd, eller at det da sang høit i disse Vaaben, idet man vilde gribe dem for at væbne sig³). Til dette Slags Varsler kan man og henregne den saakaldte Urdarmaane (urdarmáni), der troedes at forudforlynde en stor Dødelighed paa det Sted, hvor den viiste sig. Dette Syn beskrives i Gyrbyggja-Saga: „En Kveld,“ heder det her, „da Folket paa Frodaa (en Gaard i det vestlige Island) sad om Ilden, blev man var paa Huusveggen en halv Maane. Alle, som vare i Huset, kunde see den. Denne Maane gik baglæns og mod Solen omkring Huset, og forsvandt ikke, saalænge Folket sad ved Ilden. Thorodd (Huusbonden) spurgte Thorer Træfod, om hvad dette vel bebudede. Thorer svarede, at det var Urdarmaane, og at den varslede Mandedød. Hver Aften en heel Uge igjennem viiste denne Maane sig“⁴). Navnet Urdarmaane synes vise, at man har anseet den for et Tegn fra Nørnerne, eller fra den første af disse, Urd.

Andre Varsler, troede man, vare egne for enkelte merkkelige Begivenheder. Saadanne omtales idelig i Sagaerne, og det hører som oftest til ved Beretningen om ethvert noget meer end almindeligt Tilfælde i det offentlige eller private Liv, at et eller andet Varsel anføres som forudgaaende. Snart omtales Aabenbaringer af overnaturlige Væfener, der i betydningsfulde men forblommede Kvad forudforlyndte det, der skulde indtræffe. Snart bestode Varslerne blot i merkkelige Syner i Luften eller paa Jorden⁵).

Endelig tog man ogsaa ofte Varsler af ganske naturlige Tilfælde, hvilkke man da udtvdede efter visse faste Regler med Hensyn til de

¹) Njáls s. 41.

²) Heidarviga s. 1—2.

³) Njáls s. 73. 80.

⁴) Eyrb. s. 52.

⁵) Laxd. s. 67; Njáls s. 126. 128. 134. 158; Eyrb. s. 61; Viga-Gl. s. 19.

Omstændigheder, hvori man befandt sig. Saaledes, naar man drog ud i Strid, ansaa man det for et godt Varsel, hvis man saa en Ravn følge sig, eller man blev tvende Mænd var, der stode i Samtale, eller man hørte en Ulv tude; hvis man derimod, idet man gik til Kampen, snublede, da ansaaes det for at varsle Uheld¹⁾. Naar En faldt for Vaaben og faldt forover, da antog man dette for et Varsel om, at han skulde blive hevet; og Hevnen, troede man, vilde ramme den, som stod lige foran ham, idet han faldt²⁾.

26. Anden Dvertro.

Foruden Troen paa Trolddom og Spaadom herskede ogsaa megen anden Dvertro blandt de hedenske Nordmænd, hvilken stod i nærmere eller fjærnere Forbindelse med Religionen.

Først maa i denne Henseende lægges Merke til de forskjellige Slags overnaturlige Væsener, hvormed deres Indbildningskraft befolkede Fjeldene, Jordens Indre og Havet, Væsener, der kun for en Deel ovenfor ere omtalte, nemlig for saavidt som de enten i Afsæren forekomme i en høiere mythiske Betydning, eller de vare Gjenstande for Folkets Dyrkelse.

De frygteligste og kraftigste af disse Væsener vare Jotnerne, som ogsaa kaldes Niser, Thurser, Trolde, Bergboere, og hvis Kvinder benævnes Troldkoner og Gyger. Om disse Væseners mythiske Betydning er allerede talet i det Foregaaende³⁾. Man forestillede sig dem som uformelige Kjemper af et mørkt og fælt Udseende. Deres sedvanlige Bolig, meente man, var i de vilde Fjelde. Ofte forestillede man sig dem vistnok som Menneskenes Fiender, hvilken Forestilling nærmest stemmer med Maaden, hvorpaa de fremtræde i Afsæren; men stundom, troede man ogsaa, kunde Menneskene gjøre sig dem til Venner, og disse Bergboere vare da trygge Beskyttere for Gaard og Fæ⁴⁾. De troedes at fly Solens Lys, og naar Solen overraskede dem, medens de vare udenfor deres Fjeldboliger, forvandledes de

¹⁾ D. a. Edda Sigurd. kv. Fafn. II 20 - 24.

²⁾ Eg. s. 21.

³⁾ Jfr. Et. 12 og 18.

⁴⁾ Lndnb. IV 12.

til Steen¹⁾. Troldkonerne forestilles oftest at aabenbare sig ridende paa Ulve med Orme til Bidsel²⁾.

Et eget Slags Thurs eller Trold omtales under Navnet Brunnmigi, der troedes at opholde sig ved Kilder eller Bække, som vældede ud af Fjeldet³⁾. Navnet betegner: En som lader sit Vand i Brøndene, og synes saaledes antyde, at man har tilskrevet dette Slags Trold Oprindelsen til mineralske, ilde smagende og ilde lugtende Kilder. Dette stemmer ogsaa med Mythen om Havets Salthed som frembragt ved Jotunvæsener⁴⁾.

Man antog, at Thurser og Mennecker kunde indgaa egteskabelig Forbindelse med hinanden, og heraf en blandet Slægt opstaa, de saakaldte Blendinger (blendingar, Eft. blendingr), der da beholdt noget i sin Charakter og sit Udseende, der mindede om den dobbelte Herkomst⁵⁾. Ved siden gennem flere Slægter at forenes med Mennecker kunde disse Blendingers Thursvæsen meer og meer tabe sig. En saadan Herkomst har man uidentbiol tillagt de Mennecker, hvem man gav Tilnavnet Halvtrolde (hálftröll)⁶⁾. Et kjæmpemæssigt, fælt Udseende og et vildt Sindelag kan have givet Anledning til en saadan Forestilling, helst naar disse Egenskaber ligesom vare arvelige gennem flere Led i en Slægt.

En umiddelbar Afledning af Nisleren var ogsaa Troen paa Dverge som Beboere af Jordens Indre og især af store eensligstaaende Stene. De ansaaes for at være store Kunstnere til at bearbejde Metallerne. Udmerket gode Vaaben sagdes at være udgangne fra deres underjordiske Verksteder⁷⁾. Dvergene taalte ligesaa lidet Sollyset som Jotnerne; de bleve til Steen, hvis de udenfor sine Boliger naaedes af det's Straaler⁸⁾. Man troede ligeledes, at naar man traf en Dverg udenfor hans Steen, da kunde man ved Hjælp af Staal, som man vel skulde kaste mellem ham og Stenen, spærre hans Bolig for ham,

¹⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. 30; Grettis s. 68.

²⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. i det profaiske Tillæg; d. y. Edda Gylf. 49.

³⁾ Hálfs s. 5.

⁴⁾ D. y. Edda Skálda 43.

⁵⁾ Grettis s. 64.

⁶⁾ Eg. s. 1; Ket. s. Høngs 1.

⁷⁾ Hervar. s. 2.

⁸⁾ D. æ. Edda Alvissm. 36.

og derved sætte sig istand til at aftvinge ham hvad man vilde¹⁾. Da man i det norske Oldsprog benævnte Echo Dvergmaal (dvergmál), saa er det høist sandsynligt, at man antog den for bevirket ved de i Fjeldet boende Dverge, der efterbedede den Lyd, de hørte udenfor.

Skjønt Dvergene i Afsæren have en saare vigtig mythisk Betydning, saa synes de dog ligesaaalidet som Jotnerne i Almindelighed at have været Gjenstand for de hedenske Nordmænds Dyrelse. Kun forsaavidt stundom en Jotun eller Dverg ansaaes for en vis Gaards eller et vist Landstabs Skytsaand, kunde han blive dyrket i Egenkab af Landvætte²⁾. Det samme kunde ogsaa være Tilfælde med Væsener af Dvergeæt, naar de betragtedes som enkelte Menneskers eller Slægters Diser³⁾.

Med Hensyn til andre overnaturlige Væsener, der levede i Folketroen, lader Forbindelsen med Afsæren sig ikke bestemt paavise. Saa-danne er Havmænd, Havfruer, Nøkk, Fingalkn og Drager.

Havmanden benævntes marmennill. Hans Skabning findes ei beskrevet. Det merkeligste ved dette Væsen var dets Spaadoms-gabe. Man troede nemlig, at naar man var heldig nok til at opfiske en Havmand af Søen, da kunde man tvinge ham til at forudsige Ens Skjebne. Marmennilen kunde ogsaa — troede man — leve en Tid paa Landjorden, men den fandt intet Behag i dette Liv, og stundede efter sit Hjem i Havet⁴⁾.

Havfruen — margýgr — beskrives af Skabning som Kvinde til Beltestedet, men som Fisk nedentil. Den troedes at varsle Held eller Uheld for de Søfarende. Naar den nemlig, efter at have hævet sig over Havsladen, atter dukkede under, saaledes at den vendte sig mod Skibet, da bebudede det Uheld; vendte den sig derimod fra Skibet, idet den dukkede, da bebudede det Held⁵⁾. Hvad Overtroen med dette Væsen imidlertid angaar, da maa bemærkes, at den muligen er af en fremmed og sydlandsk Oprindelse, og at det er Sirenen, som

¹⁾ Hervar. s. l. c.

²⁾ Lndnb. IV 12; Snorr. Ól. s. Tr. 37; Kristni s. 2, jfrt. med Ól. s. Tr. 181 i Fornm. s. I.

³⁾ D. y. Edda Gylf. 15.

⁴⁾ Hálfs s. 7; Lndnb. II 5.

⁵⁾ Ól. s. helg. 35 i Fornm. s. IV.

deri fremtræder, dog paa en Maade formet efter Nordmændenes Begreber.

Nøkken (nykr) beskrives som en Hest af abildgraa Farve, der havde sit Tilhold i ferske Bunde, paa hvis Bredder den undertiden vandrede sig. Den skulde være overmaade sterk og lod sig undertiden tage af Mennesker og bruge til Arbejde om Dagen; men naar Solen gik ned, sled den sig af Sæletøiet og søgte igjen ud i Vandet. Saaledes fortælles om en af Islands Landnamsmænd, Audun Baleson, at han en Høst saa en abildgraa Hingst løbe fra Hjarðarvatn til nogle af hans Heste. Audun tog den graa Hest, spændte den for en Slæde, der ellers droges af to Dyr, og førte alt sit Hø sammen med den. Hesten var god at behandle midt paa Dagen, men da det led mod Aften, steg den i Jorden lige til Hovskjegget, og efter Solens Nedgang sled den alt Sæletøiet, løb til Vandet og saaes ei mere siden¹⁾. Det lader ellers, som om man, idetmindste i den christelige Middelalder, har forestillet sig Nøkken som et Væsen, der kunde paatage sig mangehaande Skikkelser²⁾. Vaade i Norge og paa Island tror man endnu paa dette Væsens Tilværelse, og beskriver det i Almindelighed ligedan som det beskrives af de Gamle. Paa Island kaldes det nu for Tiden foruden nykr ogsaa vatnhestr eller nennir³⁾.

Finngalkn er et Uhyre, som oftere nævnes⁴⁾, men ikke nærmere beskrives uden i de yngre æventyrlige Sagaer. Det skulde ifølge disse have havt Menneskehoved med store Tænder, en Dyrekrop med svær Hale, forfærdelige Kløer og et Sverd i hver Klo⁵⁾. Men disse Beskrivelser synes mere at være udgangne af Sagaskriverens Indbildningskraft, ledet ved Udmalningen af lignende Uhyrer i sydligere Folkeslags Myther, end at være støttede paa noget gammelt fra Hedendommen bevaret Sagn, skjønt vistnok allerede Hedningerne have tænkt sig et overnaturligt Væsen af dette Navn at være til.

Dragerne vare efter de ældste hedenske Forestillinger intet andet end uhyre store Orme, med hvilket Navn — ormar, Ænkt. ormr —

¹⁾ Lndnb. II 10.

²⁾ D. y. Edda (Rafns Udg.) S. 317.

³⁾ Olafsens og Povelsens Reise I 55.

⁴⁾ f. Gr. Njals s. 120.

⁵⁾ Örvar-Odds s. 19—20.

de ogsaa i ældre Skrifter oftest benævnes. Man havde den Dvertro, at Ormen, især den saakaldte Lyngorm (lyngormr, uidentvisl svarende til Lindormen i de danske og tyske Sagn og Sange fra Middelalderen) ved at lægges paa Guld vorte tilligemed Guldet. Saaledes forholdt det sig med den Orm, der efter Sagnet omslyngede den gotiske Kongedatter Thoras Borg, og som Ragnar Lodbrok dræbte¹⁾. Hvilken antog man disse indbildte Uhyrer for Omfakninger af gjerrige Mennesker, der selv havde isært sig denne Tryllestikkelse for i Sikkerhed at ruge over sit Guld. De sagdes da tillige at bære Rædselsbjælmen (Egishjálmr), hvormed de bortskræmmede fra sig alle Levende. Saaledes beskrives Fafner i det gamle Sagn, hvilket et af Eddadigtene behandler²⁾. Saaledes siger ogsaa et noget yngre Sagn om Jomsvingen Bue Digre, der i Slaget i Hjørungabaag styrtede sig overbord med sine to svære Guldstifter, „at han forvandlede sig til en Orm paa Havets Bund, og rugede der over sine Skatte“³⁾. I senere Tider tænkte man sig disse Orme som vingede Drager (flugdrekar), rimeligvis efter at man i sydligere Lande havde hørt Sagn om saadanne Uhyrer.

Dybt indgroet hos de hedenske Nordmænd var Troen paa Gjengangere og deres Spøgeri (aptrganga, Flt. aptrgöngur, reimleikar), og denne Tro stod aabenbare i den noieste Forbindelse med deres Forestillinger om Tilstanden efter Døden. Hvad man maa antage for Aftroens egentlige Lære herom, er ovenfor udviklet. Sjælen tænkte man sig at vende tilbage til sit Udspring, til Himlen og de der boende Guder, medens Legemet og det dermed forbundne grovere Liv vandrede til Hells eller Dødens Boliger. Hermed forbandt sig ganske naturligt den Tro, at den Afdødes Sjæl kunde fra Gudernes Verden igjen besøge Jorden, for ved Nattetider at forene sig i Gravhaugen med den fra Helheim løsgivne legemlige Skygge. Den Afdøde kunde saaledes stundom vise sig i den sig aabnende Gravhaug i samme Skikkelse, som han havde havt i Livet. Det gamle Eddadigt om Helge Hundingsbane lader denne Helt, kaldet ved sin efterladte Hustru Sigruns Sorg, om

¹⁾ Ragn. s. Lodbr. 1—2.

²⁾ D. æ. Edda Fafnismál, jfrt. m. Völsunga s. 18.

³⁾ Jömsvik. s. 49 i Fornm. s. XI.

Natten komme fra Balhal. Sigrun seer ham med alle hans Døds-
saar i den aabne Gravhaug; hun gaar ind til ham, og de dvæle der
sammen Natten over. Men ved Daggry rider han igjen paa sin blege
Hest tilbage til Balhal; han skal være der, før Hanens Galen vækker
Einherjerne¹⁾. Naar de Døde saaledes ved Nattetider lode sig see i
de aabne Gravhauger, stundom omgibne af Jldsluer, eller af et klart
Lys uden Skygge, — da sagdes Høls Port at være aabnet; da havde
Høel løsladt det Legemlige, for at forenes med den fra Balhal til
Gravhaugen ankomne Sjæl²⁾. Saadanne Gjengangere troedes uden-
tvivl i Almindelighed at være usfadelige og kun at vise sig for at trøste
kjære Gjentlevende eller give dem gode Raad. Naar Druknede viiste
sig som Gjengangere ved det Gravøl, som de Efterlevende holdt til
deres Minde, da ansaa man endog dette for et godt Tegn; de Afdøde
havde da fundet en venstabelig Modtagelse hos Aaen³⁾.

Andersledes troede man derimod det forholdt sig med de Menne-
sker, hvis Sjæl Foragt for Guderne forenet med Dindskab og en nedrig
Tænkemaade havde gjort uverdige til Gudeverdenens Glæder. Deres
hele Væsen blev ved Døden Høls Bytte, og de bleve, naar de forlode
Gravhaugen, frygtelige Gjengangere, hvis Lyst det var at plage de Le-
vende. Det hed, at naar de saaledes viiste sig, da vare de sterkere og
langt fælere, end de havde været i levende Live. De viiste sig kun om Nat-
ten, naar Solen ei lyste. Om Dagen laa det usorraadnede Legeme
blaat og opsvulmet, men dødt og roligt i Graven. Den eneste Kraft,
som det da troedes have, var den, at det kunde gjøre sig saa tungt,
hvis man vilde flytte det, at der behøvedes Løstestænger for at hæve
det i Veiret, og sterke Drer sprængte sig ved at drage det bort. Ved
Midvinter i Juletiden huserede alle Gjengangere verst; ved høieste
Sommer derimod merkede man intet til dem. De dræbte — troede
man — de Menneker, som de under deres Gjengangervandring kunde
faa fat paa, eller skræmte dem idetmindste fra Forstanden; og kun saa
Levende vare modige nok til at bove og kraftige nok til at udholde en
Kamp med dem. Selv om den Levende gik af med Seiren, kunde dog

¹⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II 38—47.

²⁾ Hervarar s. 7; Njåls s. 79.

³⁾ Eyrb. s. 54.

siden den blotte Grindring af det fæle Syn gjøre ham for hele hans Levetid mørkrød, hvor stor Helt og Kjempe han end forøvrigt kunde være. Det bedste Middel til at blive af med saadanne flemme Gjester — meente man — var at opgrave deres Lig, brænde det til Aske og sprede Asken i Søen, eller at afbugge Ligets Hoved og lægge samme mellem dets Been¹⁾. Man troede uidentvifol, at Legemet var saadanne Døde nødvendigt, for at de kunde fremtræde blandt de Levende; naar man berøvede deres Sjæl dette Middel til at virke med, da kunde den ei mere volde Menneffene nogen Skade, men maatte forblive i sin Bolig i Helheim.

Der findes ogsaa omtalt en anden Maade at blive besværlige Gjengangere kvit, nemlig at sagsøge dem med alle lovlige Formaliteter for den Uro, de voldte, og bortvise dem ved en ordentlig Dom. Retten blev da sat i Hoveddøren paa det Huus, hvor Spogeriet fandt Sted. I Gyrbygginga Saga, som er meget rig paa Træk af den hedenfke Døvtro, findes Beskrivelse over en saadan Nettergang, der skal være holden paa den islandfke Gaard Frodaa, hvor en heel Flok af Gjengangere i længere Tid indfandt sig hver Aften og skræmte Husets Folk bort fra Jlden, for selv at faa Sæde ved den. Udviisningsdommen, heder det, blev fældet over hver af Gjengangerne især, idet man udtrykkeligen nævnte ham ved Navn, og Gjengangeren maatte da afsted ud gjennem den modsatte Dør, hvor nodig han end vilde.

Det var en Følge af de Begreber, man gjorde sig om Tilstanden efter Døden, at man medgav den Døde i Graven ei alene nyttige Medskaber, hvormed han kunde slyle, naar ved Nattetider Manden hjemføjte Legemets Bolig og for en Stund isørte sig sin affastede jordifke Skikkelse, men ogsaa Guld og Prydelser, hvormed han kunde glimre i Høls Haller, eller herlige Vaaben, med hvilke Manden, der aldrig tænftes gansfke berøvet al legemlig Form, kunde fremtræde paa en verdig Maade i Valhal. Disse Kofbarheder, som, naar de vare meget rige, troedes at røbe sig ved natflige Jld brændende over Haugen (haugeldar)²⁾, lokkede ofte driftige Menneffer til at opbryde og rane Gravene.

¹⁾ Eg. s. 88; Grettis s. 20.

²⁾ Laxd. s. 24; Eyrb. s. 34. 63; Grettis s. 34—37; Svarfd. s. 30; Áns s. Bogsv. 5.

Men da maatte ogsaa disse Haugbrydere være belastede paa en haard Strid med Haugboen (haugbúi) eller den Begravedes Gjenfærd, der sjælden troedes at unde nogen Levende sine Kostbarheder. Først naar man var saa heldig at faa Gjenfærdets Hoved afbugget og lagt mellem dets Been, erholdt man Holighed til at bemægtige sig Gravhaugens Skatte. Den store Fordeel, som et saadant Haugbrud lovede, gjorde imidlertid, at man lukkede Dinene for Faren ved Foretagendet, og vel tillige for det Urigtige, som man uidentivt troede der laa i, saaledes at forstyrre den Dodes Ro²⁾). Flere Beskrivelser over frygtelige Kampe med Haugboere findes i Sagaerne³⁾, der i det Hele indeholde en Mængde merkkelige Træk af de gamle Nordmænds Tro paa Gjengangere.

En meget gammel Døertro maa endnu til Slutning nævnes, den nemlig, at Mennesket kunde gjenfødes (vera endrbornir), at Manden kunde flytte fra et Legeme, naar dette var dødt, ind i et andet for med det at fødes paa ny. Saaledes troede man, at Helten Helge Hjørvarðsøn var gjenfødt i Helge Hundingsbane, og den Førstes Kjæreste, Svaaba, i den Sidstes Elskede, Valkyrjen Sigrun; saaledes troede man og, at den hellige Olaf var den gjenfødte Olaf Geirstada-Alf⁴⁾). Betslægtet hermed og ligeledes af hedensk Oprindelse synes den Tro at have været, at tvende Mennesker kunde have een Mand's Liv; at altsaa begge maatte dø i samme Stund⁵⁾).

27. Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeand.

Alt Asetroen har øvet en mægtig Indflydelse paa alle de Folkfærd's Charakter, som have været dens Tilhængere, er aabenbart. Hvad Nordmændene angaar, da behøves blot til Overbeviisning herom et sammenlignende Blik paa Troslæren og paa Folkelivet i Hedenommen, saadant som Sagaerne skildre os det. Hermed er det dog ikke sagt, at Folkecharacteren i Gæt og Alt er skabt af denne Tro,

¹⁾ D. æ. Edda Sigrdrifum. 33—34.

²⁾ Harðar s. 14: Grettis s. 20.

³⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. og Helgakv. Hundb. II; Ól. s. helg. 63 i Fornm. s. IV.

⁴⁾ Har s. harðr. 123 i Fornm. s. VI.

at Folkets Dyder og Lyder i den ene have sin Grundkilde. Da maatte man nemlig tænke sig de germaniske Folkefærd og navnlig den norrøne Stamme at have modtaget Ase læren som et saa at sige fuldfærdigt Religionsystem. Men dette er vistnok ikke den rigtige Forestillingsmaade. Den har ved sin Udsøndring fra et større Heelt ikkun omfattet Troen i dens Grundspire, hvilken siden har udviklet sig videre i eiendommelig Retning, paavirket af Folkelivet og dets ved ydre Omstændigheder fremkaldte Nørelser, men til samme Tid ogsaa tilbagevirkende paa det, og dette i stedse høiere Grad, eftersom Troen selv i sin Udvikling antog et skarper Præg. Man maa altsaa her tænke sig en levende Bervirkning mellem Religion og Folkeliv paa samme Maade som mellem Sjæl og Legeme.

Naar man saaledes til Exempel finder med Rette, at Asetroens Lære om Odin som Balfader, om Balhal og om Einherjerne indeholder en kraftig Vækten til krigerisk Daad, saa maa man ikke derfor tænke sig, at den krigeriske Aand, der saa kraftig aabenbarede sig hos de germaniske Folkefærd i Almindelighed og hos de norrøne i Særdeleshed, netop af denne Lære har sit Udspring, og at denne Lære selvfølgelig hører til Religionens egentlige Grundlag. Snarere maa man forestille sig, at den disse Folkefærd iboende legemlige Kraft, sat i Bevægelse ved tilfældige ydre Omstændigheder, ved fiendtlig Rivning med andre Folkefærd og mellem dem selv indbyrdes, har fra først af fremkaldt den krigeriske Aand, at denne igjen har afspræget sig i Troeslæren, og at endelig Troen, efter at have modtaget dette karakteristiske Indtryk, atter har virket tilbage til at vedligeholde og end mere opflamme hiin Aand.

Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeand maa altsaa sees fra et ganske andet Standpunkt end senere Christendommens. Asetroen var den enkelte Klasse af Folkefærd og det enkelte Folk saa at sige medfødt, idet den fra visse Grundspirer havde udviklet og formet sig med selve Folkelivet, dette saagodtsom ubevidst. Christendommen derimod meddeeltet Folket som en i sig fuldendt Religionslære, bestemt for alle Jordens Folkefærd, hvilken ved sin egen guddommelige Kraft banede sig Vej til Overbeviisningen og gennem denne virkede paa Folkeanden i en af selve Religionens oprindelige Bæsen udpeget Retning.

Da Netroens Lærebygning har reist sig uden noget bevidst Diemed at virke paa Sederne, omfatter den ikke heller nogen egentlig Sedelære i høiere Betydning. Nselæren udtaler ikke i bestemte Udtryk, hvad der er Dyd og hvad der er Last; Følelsen heraf forudsætter den hos sine Tilhængere. Den fremstiller kun i Almindelighed Dyden som medførende sin Løn, Lasten som medførende sin Straf, om ikke her paa Jorden, saa ganske vist hiinsides Graven. Dette ligger i Læren om Valhal og Helheim, om Gimle og Naastrønd. Forresten udgjøre de Antikvisninger for Livet, hvilke fremsættes som guddommelige i flere af Hedendommens Digte, især i den ældre Eddas *Hávamál* og *Sigrdrifumál*¹⁾, snarere en Klogskabslære end en Dydslære. Men denne Klogskabslære, idet den tænktes udgangen fra Guderne eller fra høiere, med Guderne nær forbundne Væsener, knytter sig til Netroen og udtaler de Begreber om en fornuftig og verdig Wandel, som under dens Indflydelse udviklede sig hos Nordmændene.

Hvad disse Læregreber, der ere udtalte i Tankesprog, overhovedet indskjerpe, er i Korthed Følgende: — Erkjendelse af Menneskets Ufuldkommenhed, hvilken maa opfordre til Kamp mod egne onde Tilbeieligheder og Overbærenhed med Andres Svaghed. „Laster og Dyder bære Menneskets Sønner blandede i Bryst; Ingen er saa god, at ei Lyde ham følger, Ingen saa ond, at til Intet han duer“²⁾. — Mod og Kraft baade i at taale Skjebnens haarde Tilfælelseser og i at bekjempe sine Fiender. „Uklog Mand vaager alle Nætter og grubler over Alt; da er han modig, naar Morgenens kommer, og Sorgen som den var.“ „Taus og betænksom bør Fyrstens Søn være, og djærv i Kamp.“ „Frygtsom Mand tror sig at skulle stedse leve, naar han vogter sig for Kamp; men Olden giver ham ingen Fred, om end Spydene spare ham“³⁾. — Stræben efter Selvstændighed i Livet saavel med Hensyn til Kundskaber som til Formue, en Selvstændighed, som altsaa skulde erhverves ved Lærelyst og Arbeidsomhed. „Trofastere Ven faar En aldrig end meget Mandevind.“ „Lykkelig er den, som selv

1) I *Hávamál*, hvilket Navn betegner enten den Høies Tale, eller den høie Tale, fremstilles egentlig Odin selv som den Talende. I *Sigrdrifumál* er det Valkyrjen *Sigrdrifa*, som giver *Sigur* Fafnersbane Raad for Livet.

2) D. æ. Edda *Hávam.* 134.

3) *Hávam.* 22. 14. 15.

besidder Lov og Vid, medens han lever; thi onde Raad har Mand ofte hentet af Andens Bryst." „Eget Bo er bedst, skjønt lidet det er; Enhver er Herre i sit Hjem. Eier man kun to Gjeder og et vidjetækt Huus, det er dog bedre end Ben." „Blodigt er Hjertet hos den, som skal tigge sig Mad i hvert Maal." „Marle skal den opstaa, som Arbeidere har faa, og see til sit Verk; Mangt hindrer den, som Morgenens bortføver; den halve Rigdom beror paa Raffhed" ¹⁾. — Streng Overholdelse af Ed og Ord. „Det andet jeg dig raader, at Ed du ei sverger, uden sand den er; grumme Baand Tryghedsbrud omspænde; elendig er den, som bryder sit Ord" ²⁾. — Oprigtighed og Trofasthed, men tillige Forsigtighed i Venskab og Kjærlighed; Dpoffrelse for den prøvede Ven, men Forstillelse mod den falske, og Kamp til Døden mod den uforsonlige Fiende. „Sin Ven skal man være en Ven, ham og hans Ven; men Ingen bør være sin Vens Fiendes Ven." „Har du en Ven, hvem du vel tror, og vil du godt af ham nyde, dit Sind skal du blande med hans, Gaver med ham verke og tidt ham besøge." „Men har du en Anden, som du ei tror vel, og vil du dog godt af ham nyde, sagre Ord skal du tale, men falskelig tænke og Løgn med løs Tale gjengjælde." „Bryd aldrig ubefindigen med din Ven; Sorg æder Hjertet, hvis du ei har En, hvem du kan aabne din hele Hu." „Alt er bedre end utro at være; ei er den Ens Ven, som Alt efter Munden ham snakker." „Gjør din Vens Ulykke til din egen; men giv ei dine Fiender Fred." „Vælger du dig en god Kvinde til forlystende Samtaler og til at have Glæde af, sagert skal du love og fast lade blive." „Møens Ord bør Ingen tro, ei heller Konens Tale; thi paa rullende Hjul deres Hjerte blev skabt, og Ustædighed lagt i deres Bryst" ³⁾. — Afgtelse for Alderdommen. „Ad den graahaarede Taler aldrig du see! ofte er godt, hvad de Gamle tale; ofte fra den skrumpne Belg komme fornuftige Ord" ⁴⁾. — Gjestfrihed, Gævmildhed og Belgjørenhed mod den Fattige. „Jld behøver den, som ind er kommen og er kold om sine Knæ; Mad og

¹⁾ Hávam. 5. 6. 9. 10. 35. 36. 58.

²⁾ D. α. Edda Sigrdrífum. 23; jfr. Völuspá 43.

³⁾ D. α. Edda Hávam. 41—45. 83. 120—122. 125. 128.

⁴⁾ Hávam. 135.

Klæder har den Mand behov, som over Fjelde har faret." "Bånd behøver den, som til Maaltid kommer, Haandklæde og gjeftfri Indbydelse, et velvilligt Sind, Ord og Gjensvar." „Med Vaaben og Klæder skulle Venner hinanden glæde. Givende og Gjengjældende ere længst Venner, hvis Alt gaar godt." „Udskjæld ei Gjesten og jag ham ei paa Dør! Gjør vel mod de Fattige!"¹⁾ — Klog Forsigtighed i Ord og Handling. „Den varsomme Gjest, som til Maaltid kommer, ødler ei med Ord, lytter med Øre, skuer med Øie; saa føler den Kloge sig for." „Fuldnok taler den, som aldrig tier med ufornuftige Ord; fremsfusende Tunge, hvis den ei tæmmes, tidt galer sig selv til Fortræd." „Fra sine Vaaben paa Marken man et Fodsbred ei vige; thi uviist er at vide, naar paa Veie ude Spydet behøves"²⁾. — Maadehold ikke alene i Nydelsen af sandselige Goder, men ogsaa i Brugten af sin Magt. „Verre Byrde paa Veien Ingen bærer, end umaaelig Drik." „Glemsels Heire over Drickelag svæber og stjæler Mænds Forstand." „Hjorden veed, naar hjem den skal, og gaar da fra Græsning; men uflog Mand aldrig kjender sin Maves Maal." „Sin Magt hver klog Mand bruge til Maade! Det han finder, naar blandt Tappre han kommer, at Ingen er raskest af Alle."³⁾ — Tilfredshed og Munterhed. „Glad og gavmild skulde hver Mand være indtil sit Livs Ende." „Ingen Sot er verre, end den, med Intet at være tilfreds." „Hjemme glad bør Huusbonden være, gjeftfri og klog."⁴⁾ — Erbarhed og Slebenhed i Dmgang. „Ei Mø skal du loffe, eller Mands Kone, eller til Raadhed dem egge." „Taaben glor, naar til Gjest han kommer, mumler eller hænger; faar han sig en Drik, hans hele Sind er aabent." „Toet og mæt bør til Thing man ride, om man end ei er stadselig klædt; ved Sko og Brog bør Ingen sig flamme, ei heller ved sin Hest"⁵⁾. — Omhu for at vinde sine Medmenneskers Velvillie, især for at omgive sig med en fast Kreds af hengivne Frænder og tro Venner. „Det Træ hentørrer, som i Torpet staar, ei dækker det Bark eller Bar; saa er den Mand,

¹⁾ Hávam. 2—4. 40. 47. 136.

²⁾ Hávam. 7. 28. 37; jfr. ogsaa 6. 23. 30. 61. 64.

³⁾ Hávam. 11. 12. 19, jfr. 13. 18. 20; Sigdróm. 24; Hávam. 63.

⁴⁾ Hávam. 14. 94. 102.

⁵⁾ Sigdróm. 32; Hávam. 16. 60, jfr. 29. 32. 34.

som Ingen elsker, hvi skal han længe leve?" „Sjælden Bautasteen staar Beien nær, med mindre Frænde den reiser efter Frænde.“ „Mod dine Frænder ulastelig vær! hevn dig ei, om de dig Uret gjøre; det siges de Døde at gavne“¹⁾. — Omhyggelig Behandling af den Dødes Lig. „Dødes Lig du bjerge, hvor paa Jord du dem finder, hvad enten de ere soddøde eller fødøde eller vaabendøde Mænd. Haug man opføre for den Hedenfarne, to Hænder og Hoved, fjæmme og tørre, før i Kiste han lægges, og ønske ham sæl at sove“²⁾. — Ihu-kommelse af de jordiske Gøders Forgjængelighed, og i Forbindelse hermed Stræben efter et godt Lov og efter en Berømmelse, der kan strække sig ud over dette Liv og bevares i et hjærtligt og æret Eftermæle. „Saa er Rigdom, som Diets Blik den er ustadigt af Venner.“ „Guds forgaar, Frænder dø, selv døer man ogsaa; men et hædret Navn døer aldrig for den det erhverved.“ „Guds forgaar, Frænder dø, selv døer man ogsaa; men eet veed jeg, som aldrig døer: Dommen om enhver Død“³⁾.

Disse Lovregler have naturligviis været forskjellig opfattede og paa forskjellig Maade bragte i Udøvelse. Men i det Hele finde vi dem at afspeile sig i Nordmændenes Folkarakter, saadan som Historien lærer os den at kjende under Hedendommen. Tapperhed, Klogskab og Uafhængighedsfølelse ere dens lysende Træk, skjønt Tapperheden ofte udartede til Krigervildhed, Klogskaben til Forstillelse og Uafhængighedsfølelsen til Selvrædighed. Finder man paa den ene Side ophøiet Selvbeherkelse, opoffrende Trofasthed i Vennskab og Kjærlighed, ædelmodig Gjestfrihed og Gævmildhed, Sands for Ret og retslig Orden, saa seer man ogsaa paa den anden ubøielig Haardhed, grim Hevn-gjerrighed, kraftdøende Overmod, vidtberegrende Egennytte og overdreven Hængen ved Rettens Former. Et koldt og ubevæget Ydre dækkede ofte det af de bitterste Sorger sonderrevne, af de vildeste Lidenskaber oprørte Sind. Lydelige Udbrud af Glæde som af Smerte ansaaes for uverdige. Faa Død, men kraftig Handlen priustes, og Klagen taug for at Hevnen kunde ramme des sikkrere og tungere. Under

1) Hávam. 49. 71, jfrt. m. 1. 62; Sigrdr. 22.

2) Sigrdr. 33—34.

3) Hávam. 75—77.

en rolig, ligegyldig Mine skjultes de mest indgribende og dybt lagte Planer, og den sande Mening kom først i det afgjørende Dieblis for Dagen. Overhovedet hvilede vistnok et Præg af Stivhed, Ufølsomhed og Selvgodhed over Folkecharacteren; men dette Præg gjaldt mere dens Yderside end dens indre Væsen, var mere Frugten af en overveiende Klogskab end af et ondt Sindelag; og gennem alle dens Feil fremlyser en Høihjertethed, der forædlede Kraften og stillede Hæder i Livet og i Eftermælet som den menneskelige Virkens høieste Maal.

28. Asetroens Forfald.

En historisk Fremstilling af Asetroens Udvikling lader sig ikke give. Ligesom dens Oprindelse er indhyllet i fuldkommen Dunkelhed, saaledes er ogsaa dens høieste Glandsstid os ubekjendt, og det er egentlig kun i dens Forfald og Undergang, at Historien lærer os den at kjende som fremtrædende i Folkelivet og virkende paa samme. Hvilke Omvæltninger og Forandringer dens Lærebygning i de mange Aarhundreders Løb, medens Troen af Nordmændene hylledes, muligens har undergaaet, vide vi ikke; men at disse Forandringer ei have været ganske ubetydelige, og end mere at Troen til forskjellige Tider har været høist forskjellig opfattet, snart med større Varme og mere Hensyn til dens dybe Grundideer, snart med mere Kulde og med nærmere Hensyn til dens ydre Form, til dens billedlige Indklædning, — dette lader selve Troens Væsen formode.

Den Tro, der hendirager Mennesket til dybsindig Grublen, der ligesom stræber at affondre det fra den endelige Verden for at ned-sænke det i Beskuelsen af det Evige, kan holde sig gennem Martusinder i usvækket Kraft endog under voldsomme udvortes Rystelser. Men en saadan Tro var ikke Asetroen. Det er tvertimod klart, at denne, i den Form vi kjende den, nødvendig maatte hendirage sine Tilhængere til et bevæget Liv, eller meget mere rive dem saa godt som uvilkaarlig ud i Verdens vildeste Lummel. Historien viser os ogsaa, hvorledes de tydske Folkeskærd tidligere, og senere hen Nordmændene, opdannede af denne Tro, udviklede en krigerisk Kraft og Djarvbed, der rystede Europas ældre Samfundsorden i dens Grundvolde; — hvorledes store Skarer af Nordmænd ved denne Tro dreves til et Vikingeliv, der intet

Hjem, ingen No og kun faa blidere Følelser kjendte; og hvorledes Krigeraanden hos dem mod Hedendommens Slutning opblussede til en Vildhed, der saa at sige fortærede sig selv.

Men i dette bevægede Liv, som Asetroen, om end maaskee ikke fra først af fremkaldte, saa dog kraftig nærede, laa en virksom Spire ikke alene til Forandringer i selve Troeslæren, men fremfor alt til Omvæltninger i dens Tilhængeres religiøse Anskuelse, — Omvæltninger, der i Tidens Løb maatte drage dens Forsald og Undergang efter sig.

Vikingelivet og den uafbrudte Krigersfærd fjærnede mange af Folkets Hovdinge og store Skarer af dets Mænd i lange Tider fra Hjem og Folkehelligdomme, og gjorde dem efterhaanden fremmede og ligegyldige for disse, medens de imidlertid kom i Berøring med Folketsfærd af anden Religion og andre Seder. Mange vendte tilbage med Foragt i Hjertet for sin Fædrenetro og som Fritænkere, der havde vant sig til at stole paa egen Kraft alene. For hver ny Slægt, som opvorte i det vilde Vikingeliv, blev Troen kraft- og betydningsløsere. Man fremtredede i sin Krigervildhed af Bane og ved Exemptlets Magt, men ikke længere umiddelbart drevet af Bængsel efter Aernes Samfund og Valhals Glæder. Og lod man end ikke Troen ganske fare, saa var det dens ydre Væsen, dens sandfælige Form, hvorpaa man heftede Opmerksomheden. Det var til Gudebilleder og Blot, Spaadomskunst og Trolddom, man satte sin Lid, og det var den tykkeste Dvertro, som dannede Modsetningen til Fritænkneriet. Det vilde og af allehaande Lidensflaber oprørte Liv, som ogsaa forplantede sig til Hjemmet og mod Hedendommens Slutning vandt Overhaand overalt i Norden, kunde ikke være nogensomhelst velordnet Religionsforfatning gunstig; og Asetroens Grundvold undergravedes saaledes af den samme Mand, som den selv havde hjulpet til at vække, og som den selv kraftigen havde næret.

I denne Tilstand finde vi altsaa Asetroen i det Tidsrum, da Historien først ret lærer os den at kjende, — i dens sidste Tilværelsesperiode. Det er Fritænkneri og dyb Dvertro, som vi her finde stillede ligeoverfor hinanden. Medens man paa den ene Side dyrkede Stok og Steen, Dyr og afdøde Mennesker, troede Afgudsbillederne be-

livede og ødslede med blodige Offere endog af Mennesker, saa gaves der paa den anden Side Mange, der levede uden Gud og letsindigen satte al sin Fortroening til egen Kraft og Styrke¹⁾. Vistnok tænkte Enkelte dybere. De forkastede Fleerguderiet og satte sin Lid til et eneste høieste Væsen, „til den, som havde skabt Solen og Alt hvad der var til.“ Paa dette høieste Væsen troede Norges første Enefonge, Harald Haarfager²⁾. Den islandske Høvding Thorkel Maane lod sig i sin Banefot bære ud i Solens Straaler og anbefalede sig til den Gud, som hade skabt Solen. Han havde og, heder det, ført et ligesaa dydigt Liv som den bedste Christen³⁾. Islendingen Thorstein Ingemundsføn sagde til sine Brødre, at deres afdøde Fader vist vilde komme til at nyde godt for sin Fromhed „hos ham, som har skabt Solen og al Verden, hvo han saa er;“ og dette samme Væsen, hvilket han ansaa for „det mægtigste,“ paakaldte han, for at hans Broder skulde vorde befriet fra Berserksgang⁴⁾. Afselæren selv, med sine ikke utydelige Anelser af et Væsen høiere end alle Afer, maatte vække saadanne Forestillinger hos den fromme og dybsindige Tænkter, der søgte Lede ved Samtidens grove Overtro uden derfor at ville give Slip paa enhver Religionens Trost. Men disse Enkelte kunde intet bidrage til at opretholde den faldefærdige Aftro; de vare tværtimod de, som hastigst forlode den, da de lærte Christendommen at kjende.

Det hjalp ikke, at ivrige Afsedyrkere fremstillede de Ulykker, der kunde ramme En eller Anden af hine Fritænkere, som Straf, fordi han ikke ydede Guderne den skyldige Dyrtelse⁵⁾. Det hjalp ligesaa lidt, at man fornægtede den Overbærenhed med anderledes Troende, som ellers synes at have været et Særkjende for Afselærens Tilhængere, og skjærpede Lovens Strengthed mod dem, som vüiste Mingeagt mod Guderne⁶⁾. Paa den Tid Christendommen naaede Norden, fyldestgjorde Aftroen ikke længer den dybere tænkende Deel af det Folk, som i Navnet var dens Tilhængere, og den kunde derfor ikke længe bestaa Kampen mod den nye Tro, da denne først med Kraft og Iver blev forkyndt.

¹⁾ Færey. s. 23; Lndnb. I 7. 11; Ól. s. Tr. 235 i Fornm. s. II 265; Laxd. s. 40; Snorr. Ól. s. helg. 227. ²⁾ Snorr. Hár. s. harf. 4. ³⁾ Lndnb. I 9. ⁴⁾ Vatsd. s. 23. 37. 46. ⁵⁾ Lndnb. I 7. ⁶⁾ Ól. s. Tr. 142. 217 i Fornm. s. I og II.

Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling
i Middelalderen.

Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen.

(Fem Forelæsninger, holdne i første Semester 1845 som Indledning til en historisk Fremstilling af Norges Rets- og Statsforfatning i Middelalderen. Trykte i Tidsskriftet „Nor“ 3die Bind 4de Hefte S. 1—65).

Forste Forelæsning.

Norge som Stat er egentlig ikke ældre end fra Midten af det 9de Aarhundrede. Den norrøne Folkestamme eller Nordmændene i videste Betydning — saaledes benævrende sig i Modsætning til en anden Folkestamme af samme Rod, nemlig den tyske, hvilken den benævnte den sudrøne eller Sydmændene — havde forhen dannet en Mængde Smaastater uden noget forenende politisk Baaud. Det var kun fælles Sprog og fælles Religionsbegreber, der lod Stammen dunkelt føle sig som et Heelt i Modsætning til fremmede Folketærd. Først ved ovennævnte Tid ordnede sig dens tre Grene: Nordmænd i engere Betydning, Sviar og Daner — hver til et eget Rige, der, jo mere indvortes Fæsthed det vandt, desmere affondrede sig fra de tvende andre. Hvert af disse tre Riger, Norge, Sverige og Danmark, var i sin Oprindelse en Forbundsstat, en ved indre og ydre Aarsager bevirket Forening af en Mængde mindre Stater, vel under fælles Overhoved, men dog med Bibehold af en vis Selvstændighed for hver enkelt, hvis Spor først sildig tabte sig i den større Statseenhed. Ethvert Riges Statsforfatning var bygget paa den ældre Samfundsorden i de smaa Stater, ved hvis Forening den var dannet. Men denne ældre Samfundsorden med dens Forskjelligheder for de enkelte Smaastaters Vedkommende havde igjen udviklet sig deels

af Folkestammens Charakter, deels og især af de Forholde, i hvilke den indtraadte under sin Udbredelse over Nordens Lande. En Udsigt over disse Forholde er saaledes nødvendig for at opfatte Samfundssordenens rette Grundlag og forklare sig dens senere Udvikling.

Den norrøne Folkestamme udspringer af samme Rod som den tydske: tilsammen udgjøre begge en stor Folkeklasse, den germaniske, hvilken fra Osten af er indvandret til og har udbredt sig over de europæiske Lande, som den har beherstet eller endnu beherstker. Dens mægtige Indflydelse paa Europas Forholde er noksom bekjendt. Den gav Stødet til Omvæltninger, af hvilke det nyere Europas politiske Forfatning gjennem mange Gradationer har udviklet sig. — Germanen var besjælet af en krigerisk Aand; og den mest levende Følelse for personlig Frihed, forenet med en høi national Selvfølelse, udgjorde Grundtræk i hans Charakter. Hans krigeriske Aand opfordrede ham til, naar Modstand stillede sig i Weien for hans Fremstræben, at træde i Forbund med sine Landsmænd for ved Vaabenmagt at betvinge Modstanden. Men paa den anden Side virkede hans Følelse for personlig Frihed, at ethvert saadant Forbund blev løst, og at han under fredelige Forholde foretrak en isoleret patriarchalsk Levemaade for et fastere knyttet Statssamfund. Den nationale Selvfølelse lod ham endelig foragte den undertvungne Fremmedes personlige Rettigheder ligesaa dybt som han skattede sine egne høit. Denne almindelige Charakter hos den germaniske Folkeklasse udtalte sig naturligviis paa en høit forskjellig Maade i Samfundssordenen, alt efter som de germaniske Folkefærd optraadte som Erobrere eller som Nybyggere. Hvor de germaniske Folkefærd optraadte erobrende, hvor de undertvang ældre faste Landsbeboere, der opstod Adelskab og Livegenskab, en fri Herrestand skarpt modsat ufrie Bønder; de germaniske Indvandrede dannede udelukkende Staten og eiede Jorden, medens de langt talrigere Undertvungne som Livegne maatte dyrke den. I Forbindelse hermed udviklede sig ogsaa Lensvæsenet med dets Gradationer, idet den vandrede Krigshærs Forholde overførtes paa Staten. Saadan var den Forfatning, som den største Deel af den germaniske Folkeklasse — nemlig den tydske Stamme,

— ved sin Udbredelse i Europa fremkaldte. — Men ikke overalt optraadte de germaniske Folkefærd som Grobrere af Lande med en ældgammel fast Befolkning; og hvor saadant ikke fandt Sted, udviklede deres Samfundsorden sig i en anden Retning. Dette var udentviol Tilfældet med den mindre germaniske Stamme, den norrøne, i de Egne af det skandinaviske Norden, hvor den tidligt nedsatte sig.

Vel maa det ansees som sikkert, at flere af de Lande, som nu udgjøre de tre nordiske Riger, have haft Beboere længe før den norrøne Stammes Indvandring. I Danmark og den sydlige Deel af det nuværende Sverige har endog tre forskellige Folkestammer, den ene efter den anden, været dens Forgjængere; først nemlig en Urbefolkning af vilde Jægere og Fiskere, udentviol af en med de nuværende Finner beslægtet Stamme, dernæst mere dannede Kelter, og endelig Folk af den tydske Stamme, især af dens gotiske Green. Men af disse er der Grund til at antage, at de to sidstnævnte ikke have strakt sine Bopæle længere mod Nord end til Norges og det egentlige Svealands sydlige Grændser, medens den første derimod — dog maaskee især efter at være voldsomt oprykket fra sine sydligere Boliger — ogsaa har spredt sig over Skandinaviens nordligere Dele. Netop disse Egne var det at den norrøne Stamme først besatte ved sin Indvandring i Norden, idet en Green af den, Sviarne, nedsatte sig ved Mælaren, medens en anden, Nordmændene, fæstede Bolig i det nordenfjeldske Norge, hvorfra den efterhaanden udbredte sig over det øvrige af Landet. Paa ingen af disse Steder forefandt de Indvandrede nogen fast bosat Befolkning. Finernerne vare kun omflakkende Wilde, der udryddedes eller fortrængtes til affidesliggende Udkertener af de mere dannede og kraftige Nybyggere. Den norrøne Stamme gik saaledes her til Besiddelsen af et forhen ubebygget om end ikke ganske ubefolket Land, hvor de Forholde manglede, som hos den tydske Broderstamme dannede Grundlaget for Livegenskab, Herrevælde og Lensvæsen. I de Dele af Norden, hvor den norrøne Stamme fandt sit tidligste Hjem, i Norge og Svealand, fandtes ingen ældre jorddyrkende Beboere, som Grobrerne kunde dele mellem sig som Livegne tillige med Jorden hvortil

de vare bundne. Her behøvede ei Herren i sin befæstede Borg at søge Sikkerhed mod de store Hobe af trælbundne Landmænd, der kun ved Frygten holdtes under Naget. Her fremstod derimod en Befolkning af frie Bønder. Navnet Bonde blev her et Hædersnavn, der udtrykte det højeste Maal af borgerlig Frihed, medens det i den af Tydskerne beherskede Deel af Europa næsten overalt nedfank i Vanhæder, blev en Betegnelse for Ufrihed og Underkuelse. Af dette Forhold udviklede Samfundsbordenen sig.

Den norrøne Stamme holdt sig imidlertid ikke inden ovennævnte Grændser. Den udbredte sig i Tidens Løb videre mod Syden over Lande, som den tydske Stamme havde besat, nemlig over det sydlige af det nuværende Sverige og over hele Danmark. Skjønt det maa antages, at en stor Deel af disse Landes tydske Befolkning efterhaanden har vejet for den fra Norden indtrængende Folkestrøm og dannet Hovedmassen af de vandrende Skarer, Goter og Angelsaxer, der stiftede Stater paa det romerske Riges Ruiner, — saa var denne Udflytning dog sikkert ikke allesteds saa almindelig, at Landet derved ganske rømmedes for de Nyindvandrede. Den norrøne Stamme indtraadte saaledes her i Forholde mere lignende de førnævnte tydske, og disse bleve ikke uden Indflydelse paa den Samfundsborden, som i dens sidst erhvervede Bopæle udviklede sig. Netop derved synes Danerne at have modtaget deres særegne Præg som den tredie Green af Stammen, idet de i sine Lande ikke alene kom til at danne en Herrestand i Modsætning til den undertvungne ældre Befolkning, men ogsaa paavirkedes af denne baade med Hensyn til Sprog og Levemaade.

Den naturlige Samfundsborden hos et Folk paa dets første Dannelestrin er en paa Familielivet grundet patriarchalsk Forfatning. Flere indbyrdes beslægtede Etter slutte sig sammen om den mægtigste blandt dem og see i dennes naturlige Overhoved det hele Familieforbunds Forstander. Dette er Samfundsbordenens Grundlag, paa hvilket igjen mere omfattende Foreninger bygges. En saadan Forfatning maa antages at have været fælles for hele den germaniske Folkeklasse i dens ældre Hjemstavn i Osten, og begge dens Hovedstammer medtog den paa sin Vandring. De

droge frem i Høbe, hver dannende en Kreds af beslægtede og forbundne Familier — almindelig, som det synes, et Antal af Hundrede (120); og flere af disse Høbe holdt sig atter til indbyrdes Understøttelse nær sammen i en større Flok. Hos den tydske Folkestamme antog denne Forfatning, paa Grund af Stammens fiendtlige Stilling til andre krigeriske og mægtige Folkesærd, tidlig et militært Præg; hos den norrøne Stamme vedligeholdte Forfatningens patriarkalske Væsen sig længere uforstyrret, endog efter dens Besættelse i den skandinaviske Halvøs nordlige Gyne. — Norges og Svealands urgamle Inddeling i Fylker eller Folklande, hvert omfattende flere Hereder eller Hundreder, hviler paa denne Forfatning. Stammen er nemlig indvandret i mange adskilte Flokke, hver omfattende flere mindre Høbe eller Kredse af forbundne Familier. Den videre Forening benævntes Folk (fólk); den engere Hær (herr) eller Hundrede (hundrad), hvilke sidste to Benævnelser ere eenstyvende. Ved Besættelsen af Landet fandt hvert Folk sit Folkland eller Fylke, og i dette igjen hver Hær sit Hered (herað). Eftersom Forbindelsen mellem Hærene hos eet Folk var løsere, hos et andet fastere, fremstod en skarpere eller mindre skarpt betegnet Heredsinddeling. Undertiden traadte flere Folk i en nærmere indbyrdes Forbindelse, som da almindelig benævntes Þjóð eller Folkesærd; et saadant dannede Sviarnes flere Folk, og de benævntes derfor som et Heelt: Sviarþjóð eller Sviþjóð, hvilket Navn ogsaa udstræktes til deres Land. Stundom kunde det vel hænde, at flere Folk smeltede ganske sammen til eet, eller at eet splittede sig i flere. — Idet nu Indvandringen og Bebyggelsen foregik paa ovennævnte Maade, folkeviiis og hærviiis, og det uden at møde nogen kraftig Modstand, saa overførtes den vandrende Stammes patriarkalske Samfundorden uforandret paa dens nye Forholde som fast bosat. Hver Familiefader i Hæren tog Land som Odal d. e. fri Eiendom (ódal) for sig og Sine, og blev Bonde (bóndi, búandi) d. e. bosat Mand i Heredet. Han var fri Herre paa sin Eiendom, i sit Huus og over sit Dyende, hvoriblandt og efter Tidens Skik befandt sig Træle, oprindelig Krigsfanger af fremmed Folkesærd og deres Afkom. Derhos vedblev Hovedet for den mest anseede Æt i Hæren at betragtes som alle

Heredsbøndernes Formand. Navnet for Hænderhaveren af denne arvelige patriarkalske Verdighed var: Herser (hersir) d. e. Hær- eller Heredsforstander. Han var Heredsboernes Anfører i Krig og tillige Forstander for deres Gudstjeneste og den dermed nærforbundne Retspleie, paa een Gang verdslig Høvding og Prest, i hvilken sidste Egenskab han ogsaa benævntes: Gode (godi). Herseren stod saaledes i Spidsen for Heredsstyrelsen, dog ikke anderledes end som den første blandt sine Lige. Heredsbønderne, forsamlede til Thing (hing), havde den afgjørende Stemme i alle Hereds Anliggender. Ved denne Samfundssorden i den engere Kreds hævdedes ikke den videre Forening. Fylket vedblev at betragtes som et større Heelt, og dets Anliggender afgjordes paa Forsamlinger af alle Fylkets Bønder — Fylkesthing, eller i ældre Tider maaskee Alsherjar-Thing (alle Hæres Thing) — under Ledning af samtlige Folkets Hersere. — Saadan maa Norges Fylkesforfatning antages oprindelig at have været. Hvert Fylke dannede et Statsforbund med en demokratisk-patriarkalsk Forfatning. Folket bestod af frie Bønder; ufrie eller livegne Bønder gaves ikke, men vel Huustræle, hvilke betragtedes som sine Herrers Eiendom.

Hvor længe denne oprindelige Samfundssorden hos Nordmændene har staaet ved Magt, vides ikke. Ved den Tid, da Historien kaster sit Lys over Forholdene i Norge, sees Fylkestyrelsen i Almindelighed at have antaget et mere monarkisk Præg, dog saaledes at den ældre Forfatning endnu tydelig skinner igjennem de senere Afændringer. Man finder nemlig allerede da Kongedømmet og Jarledømmet som Herserverdigheden overordnede idetmindste i Navnet, og Konger eller Jarler i Spidsen for de fleste Fylker.

Anledningen til, at en Magt fremstod i Fylket overordnet Herserverdigheden, maa uden tvivl søges deels i en naturlig Udvikling af den ældre Fylkesforfatning, deels i ydre Forholde, især efter at den norrøne Stamme var optraadt som erobrende.

I hvert Fylke var, som ovenanført, almindelig flere Hersere, nemlig een for hvert af de Hereder, hvilke Fylket indbefattede. Magtet nu

vistnok Fylkestyrelsen oprindelig forestodes af disse Hersere i Forening, saa var der dog Omstændigheder, som i Tidens Løb maatte give Een af dem et Slags Forrang for de øvrige. Religiøse og krigeriske Forholde vare udentviøvl her samvirkende.

Ligesom hvert Hered havde sin Helligdom, sit Tempel (hof), der forestodes af Herseren som Gode, og ved hvilket tillige Hereds-mændene havde sit Thingsted, saaledes synes det af disse Templer, ved hvilket Fylkestinget holdtes, at have været anseet som en Helligdom for det hele Fylke. Den Herser, der forestod dette Tempel, blev naturligtvis betragtet ikke alene som sit eget Hereds, men ogsaa som hele Fylkets Gode (d. e. Prest og Retsforstander), og var saaledes den første af Fylkets Hersere.

Derhos var Fylket et Forbund af Hereder til Forsvar mod ydre Fiender. I Krig, som sikkerlig ofte opstod mellem Fylkerne indbyrdes, tiltrængtes en Fylkesanfører. At en af Fylkets Hersere helst valgtes hertil, var naturligt, ligesom og at fortrinsviis den af dem valgtes, der allerede som Gudstjenestens og Retspleiens Bestyrer havde Forrangen.

Paa denne Maade kunde da den øverste Ledning af Fylkets almindelige Anliggender komme i een Mands Hænder. Vistnok maa en saadan Fylkesforstanders Myndighed antages at have været hvist indskrænket baade ved hans Medhersere og ved Folket, men hans Stilling blev dog i flere Henseender de øvrige Herseres overordnet, og Verdigheden maatte i Tidens Løb vinde større Anseelse og Fasthed derved at den, i Lighed med Heredsforstanderskabet, nedarvedes i en vis Herseræt. To allerede i Norges første historiske Tidsalder ganske forældede Verdighedsnavne, Drotten og Fylker (dróttinn, fylkir), synes at vidne om en Verdighed som den ovenomtalte. Drotten var i de ældste Tider Benævnelse for Eviarnes øverste Styre. Fylker er kun tilbage i de gamle Skaldefrad som et Navn for Kongen. Det første har udentviøvl betegnet Fylkesforstanderen nærmest i Egenkab af øverste Prest og Retsforstander; det sidste i Egenkab af øverste Stridshøvding.

Men uagtet et Slags monarkisk Centralmagt saaledes i enkelte Fylker har kunnet udvikle sig af selve den ældre Samfundsorden,

ja endogaa, som Tilfældet var i Svithjod med Drottne i Upsal, danne Middelpunktet i et videre Folkeforbund, — saa er dog neppe heri Oprindelsen at søge til Kongenavnet og det egentlige Kongedømme. Dette udsprang udentviul af senere ydre Forholde.

Følge et gammelt Sagn opkom Verdighedsnavnet konungr først i de danske Lande samtidig med de der af den norrøne Stamme stiftede Niger, og blev senere ogsaa blandt Sviarne og Nordmændene antaget af Folkenes øverste Styrere. Det er altsaa opkommet under den norrøne Stammes Forhold som erobrende eller herskende inden den tydske Folkestammes Gnemerker; og den Magt, som Navnet udtrykker, har her først udviklet sig. Navnet selv tilhører ligesaa vel den tydske som den norrøne Sprogstamme (Oldn. konungr; Gl. Høit. chunino; Gl. Sax. kuning; Anglsar. cyning). Det maa udledes af kon (eller kyn), Slægt, og betegner saaledes, ligesom det forældede konr, egentlig en Mand af Slægt, en høibyrdig Mand. Det synes oprindeligt at have været tillagt de Anførere, som i Spidsen for udbværende Krigsfører grundede den norrøne Stammes Herredømme i forhenværende tydske Lande. Disse Anførere vare udentviul oftest af Herferæt (hersakyn), og kunde paa Grund heraf fortrinsviis kaldes Slægtbaarne eller Høibyrdige. Deres Ledsagere vare mest yngre Sønner af Familierne, udløste af den fædrene Odel, for at ei denne altformegit skulde udstyffes, og bundne til sin Fører ved et engere Tjenesteforhold. Det Navn, som nu engang var disse Fører tillagt i Egenkab af Krigshøvdinge, beholdt de efter at være blevne Styrere af bundne, ofte vidtløftige Niger; og den Anseelse og Magt, som nu ledsagede Navnet, lod det snart i Folkemeningen fordukle de ældre, af mindre Glands og Myndighed omgivne Verdighedsnavne.

Hos Sviarne ombyttedes blot det ældre Navn Drotten med det nyere og anseeligere Konge. I Norge kan vel ogsaa i enkelte Fylker noget lignende have fundet Sted med den Herfer, der stod i Spidsen for Fylkestyrelsen; men at dette ikke var det Almindelige, derom synes Kongedømmets særegne eenslige Stilling i de fleste af Norges Smaastater at vidne.

Den norske Fylkeskonge optræder mere som Hærfører end som Landsstyrer. Naar det ei gjaldt Fylkets Vern mod ydre Fiender, strakte hans Myndighed sig ikke videre end over den Skare af Krigere, der dannede hans Huussinde og Følge; Herferne vare fremdeles Fylkesbøndernes Formænd og Ledere.

Men Fylkeskongerne vare desuden ei de eneste, der bære Kongenavn. Norges Kystland udsendte over Søen en sand Brimmel af Konger. Mangen af disse eiede kun paa Landjorden en Gaard, hvor han kunde sidde Vinteren over med sine Mænd for i No at fortære det om Sommeren paa Sotoge vundne Bytte. Ja den rette Søkonge eiede ikke en Fodbred Jord; Skibet var hans Hjem, Havet hans Rige.

Af disse Forholde synes fremlyse, at Kongenavnet oprindelig er indbragt i Norge ved Krigshøvdinge, som paa sine Toge i fremmede Lande havde antaget det. De beholdt det efter sin Hjemkomst, hvad enten nu den vundne Kriegerhæder bragte dem i Spidsen for et Fylke som dettes øverste Hærfører d. e. Fylkeskonge, eller de, uden noget saadant Kald, sloge sig til No i sin Hjemstavn, eller de endelig vedbleve herfra at drive sin krigeriske Sysseel paa Havet. Saaledes kunde især i Norges Kystlande denne Mængde af Konger fremstaa, og deres Tal forøgedes derved, at en Konges Verdighedsnavn almindelig nedarvedes paa alle hans Sønner.

Den krigeriske Mand, som rørte sig hos Nordmændene i Norge fuldt saa sterkt som hos deres Stammebrødre i Nordens andre Lande, maatte ganske naturlig lade dem opfatte den af Kriegerhæder omstraaede Høvdinges Stilling med et Slags Forkjærlighed og derfor indromme Kongen den første Rang, om end ikke den største Magt i Stats-samfundet. Kongedømmets Ophøielse over Herferverdigheden betegner saaledes i Norges Fylker det Tidspunkt, da Krigshøvdingen i Folkets Mening vandt Fortrinnet for Religionens og Ret- tens Forstander, da Krigens Sysseel sattes over Fredens.

Hvad Jarledømmet angaar, da er der al Sandsynlighed for, at det skylder de samme Forholde sin Oprindelse som Kongedømmet, og at det ligeledes egentlig betegner en krigerisk Verdighed, men Kongedømmet underordnet. Overført paa Landsstyrelsen sees det ogsaa meget sjældn — som Tilfældet var i Ladejarlernes Æt i det nord-

ligste Norge — at betegne en selvstændig, arvelig Myndighed, medens det derimod i Almindelighed kun betegner en Embedsmyndighed, udøvet paa Kongedømmets Vegne og ifølge dets Fuldmagt.

I Norge er det identisk først gennem et længere Tidsløb og ved en Nedrivning af Kongedømmet gennem flere Slægtled, at Grændsen mellem dette og dets Hjælpmagt Jarledømmet paa den ene Side, og Herserverdigheden paa den anden som hine underordnet, er bleven skarpt afstukken, og Kongenavnet forbeholdt den Kongebaarne, man kan næsten sige som en udelukkende Ret. Der var dog ogsaa Egne, hvor, lige til det norske Riges Opkomst som samlet Stat, ingen Magt erkjendtes som Herserverdigheden overordnet; saaledes i Gudbrandsdalen, maaskee ogsaa hos Thrønderne.

Fylkeskongedømmet i Norge maa altsaa overhovedet antages fremkommet ikke ved nogen jævn Udvikling af den oprindelige patriarkalsk-demokratiske Samfundssorden, men heller ikke ved noget voldsomt, forstyrrende Indgreb i samme; — det er fremstaaet ved Siden af den, og det fandt i sin senere overordnede Stilling netop i hiin Samfundssordens Væsen sin naturlige og sterke Skranke.

Anden Forelæsning.

Jeg har i det Foregaaende stræbt at forklare, hvorledes den Samfundssorden fremstod i Norge, som vi der i de ældste historiske Tider forefinde, — hvorledes der Fylkes- og Heredsforfatningen, Folkefriheden, den patriarkalsk-demokratiske Styrelse med Hersere i sin Spidse, og endelig Kongedømmet med det underordnede Jarledømme, — alt har udviklet sig af den norske Folkestammes ældste historiske Forholde under dens Indvandring i det skandinaviske Norden og under dens Udbredelse over de Lande, hvor den nu er bosat. Hvad hidtil er fremsat, maa derhos ansees som et Forsøg paa at tydeliggjøre sig Samfundssordenens Tilstand hos Nordmændene i deres forhistoriske Tid. Bistnof har i denne Fremstilling ofte Gisninger og endnu oftere Slutninger fra senere, bekjendte Forholde maattet træde i den historiske Bisheds Sted; men dette er

Historiegranskerens almindelige Skjebne, naar han vil forfølge Udviklingen af et Folks Samfundsorden op til dens tidligste Stadier. Og dog er der ikke mange Stater, hvor de oprindelige Forholde stinne klarere igjennem senere Tidens betydelige Afændringer, end netop i den norske. Norge havde desuden i denne Henseende det Held, at da dets ældste Samfundsorden ved det norske Riges Oprettelse som samlet Stat var paa Veie til at undergaa en Hovedforandring, — denne Samfundsorden med de til Island udbandrende, misnoiede Nordmænd overføres til denne fjærne, eensligliggende De, for der endnu i et Par Aarhundreder at fortsættes og selvstændig udvikle sig. Islands Forfatning i de første Aarhundreder efter dets Bebyggelse fra Norge er saa at sige en historisk Afspjeling af Moderlandets i et ældre, tildeels forhistorisk Tidsrum.

Vi vende os nu til den Tid, da Historie og Love tale tydeligere. Dette Tidsrum begynder med de norske Fylkers Forening til en samlet Stat, med det norske Riges Opkomst ved Midten af det 9de Aarhundrede. Men før vi gaa over til at omtale denne vigtige Begivenhed, skulle vi med et hurtigt Overblik opfatte Norges indre Tilstand paa den Tid da den indtraadte.

Norge omfattede 28 Fylker, af hvilke ethvert endnu dannede en selvstændig Stat. I nogle af dem var vel indtraadt en Udstykning i flere smaa Riger, hvert under sin Konge, medens enkelte andre vare forenede med hinanden, under een og samme Konge, eller uden noget saadant Overhoved, blot ved et indbyrdes Forbund; men i alle Tilfælde betragtedes ligesuldt hvert Fylke som et for sig bestaaende Heelt. Med saa Undtagelser erkjendtes Kongedømmet for den høieste Verdighed i Staten, dog betragtedes det i Grunden blot som en arvelig Hærførerverdighed, ikke som Middelpunktet for den indre Landsstyrelse. Denne hvilede derimod hos Herferne, hvilke, som Bøndernes Høvdinger, med en arvelig patriarchalsk Myndighed og under demokratiske Former, forestode Gudstjenesten og Retspleien hver i sit Hered. Bønderne vare deels Odelsbønder eller Haulder, hvilke eiede sin Jord som Odel d. e. som fuld Eieendom uden Erkjendelse af Nogens Overieendomsret, deels Leilændinger, hvilke leiede Andres Jord til Brug. De sidste vare min-

dre anseede, men dog i alle Maader frie Mænd. Tilsammen dannede de Folket, og havde, forsamlede paa Thing, den afgjørende Stemme i alle offentlige Anliggender. Trælene vare Huustræle, betragtede som sine Herrers Eiendom, og ikkun i denne Egenskab under Lovens Beskyttelse; men ved Frigivelse eller Løskjøbning kunde de erholde personlig Ret, og deres Afkom gaa over i de fuldkomne frie Mænds Tal.

Dette er Grundtrækkene i den Samsundsorden, som bestod i Norges Fylker nærmest før deres Forening til en samlet Stat. Hvorledes denne Forening foregik og hvilke Forandringer i Samsundsordenen derved nærmest bevirkedes, bliver nu Gjenstanden for vor Opmerksomhed.

Bed Midten af det 7de Aarhundrede kom den fra Upsal fordrevne Ynglinge-Vægt til Norge. Den grundlagde her i Landets sydlige Deel et Rige, der snart ved gunstige Familieforbindelser og tildeels ogsaa ved lykkelige Krige hævede sig til Anseelse og Indflydelse i Viken og den sydlige Deel af Oplandene. Dets egentlige Kjerne var Vestfold (det nuværende Jarlsbergs og Laurviks Amt) og Naumafylke (det nuværende Akershuus Amt og noget af Hedemarkens Amt). Kong Halsdan Svarte gav det ved Midten af det 9de Aarhundrede en større Betydning. Han ikke alene udvidede dets Grændser i det sydøstlige Norge og knyttede dets herværende Bestanddele nærmere sammen; men han bragte ogsaa et heelt Fylke i det vestlige Norge, nemlig Sogn, under sit Herredømme. Det store Verk at forene hele Norge til een Stat var imidlertid hans Søn, den berømte Harald Haarfager, forbeholdt.

Harald udførte det ved Vaabenmagt. Efter først at have indlemmet i sit Rige de Dele af Viken og Oplandene, som endnu manglede ham, drog han med en Hær nord over Dovrefjeld. Han erobrede først Throndhjem (Prændheimr), hvis 8 Fylker rimeligvis allerede dengang dannede et Folkeforbund, og derpaa de nordfor liggende Fylker. Han betragtede siden Throndhjem som sit Riges Middelpunkt og sit Kongedømmes Hovedsæde. Norges vestlige og sydvestlige Fylker, dette Fosterland for de egne Søkonger, maatte endelig ogsaa bøie sig under ham, og Seieren i det store Søslag i Ha-

fersfjord (den nuværende Hafsbaag nær Stavanger) i Aaret 872 hævdede ham til hele Norges Konge.

I Løbet af 12 Aar (860—72) skal Harald, endnu dengang i sin fremblomstrende Unglingsalder, have fuldendt dette Verk. Hvad der lettede ham det, var udentviisl den ældre Samfundsordens Beskaffenhed. Hans Kamp var egentlig mod Fylkeskongerne og deres Mænd, samt de med dem forbundne Hærkonger eller Søkonger, — ikke mod Fylkernes Hersere og Bønder; tvertimod der er de tydeligste Tegn til, at Herterne snarere begunstigede end modsatte sig ham under hans Kamp for Enevældet i Norge. Det er ogsaa let tænkeligt, at under Fylkeskongernes daværende Stilling, eensligstaaende som de oftest vare, støttende sig alene til sine tjenstbundne Krigere, ligeoverfor en omkring Herterne sammentrængt Bondemagt, og under den Usikkerhed paa Person og Eiendom, som Søkongernes tiltagende Mængde og Vikingelivets vovende Vildhed maatte fremkalde, — Kongedømmet i det Hele ei kunde vække nogen sterk Medfølelse hos den rolligere Deel af Landets Befolkning, hos den egentlige Bondealmue. Bønderne saa op til den seierrige Enekonige som til en mægtig Verner om deres fredelige Forholde; og Herterne haabede under hans Enevælde at see deres gamle patriarkalske Myndighed bedre sikket, end under det ustadige, ofte udentviisl i deres Rettigheder indgribende Fylkeskongedømme. De understøttede derfor Harald eller lagde ham idetmindste ingen synderlig Hindring i Veien i hans Stræben for at udrydde Fylkeskongerne. De anede ikke, at Haralds Enekoningedømme snart skulde falde som et tungt Nag paa deres egne Skuldre.

Allerede i Foreningen af Norges Fylker som et Heelt under een Konges øverste Styrelse og i Maaden, paa hvilken denne Forening foregik, nemlig ved en seierrig Helts krigeriske Virksomhed, laa en kraftig Spire til Forandringer i Folkets ældre Samfundsorden. Harald Haarfagers Personlighed fremskyndede dem.

Harald var en kraftig Hersteraand efter hans Tidens Maalestok, — en Konge, som satte sit eget Herredømmes Glands, Magt og Fasthed over sit Folks Frihed og Lykke. Hans Diemed var at grunde et kraftigt Enevælde, og Midlerne, hvorved han vilde udvirke dette, vare i det Hele de for hine Tidens Erobrere almindelige. Folkets friheden skulde ræm-

mes, Hovdingernes patriarkalske Myndighed tilintetgjøres, hele Landsstyrelsen overhovedet sammentrænges i Kongedømmet. Vel hævdede ikke Harald Beboerne af sit oprindelige Rige paa de erobrede Fylkers Befæstning; tvertimod det erobrede Throndhjem gjorde han til sit Riges Middelpunkt. Hans Seier gav saaledes ikke Anledning til Opkomsten af nogen Herrestand i Staten. Men han vilde have hele Landet betragtet som Kongens Eiendom, eller efter de gamle Sagaers Udtryk: han tilegnede sig al Odal i Landet. Bønderne skulde besidde sin Jord ikke som Odelsmænd eller fuldkomne Eiere, men med Erkjendelse af Kongens Overieendomsret, som hans landskyldydende eller skattepligtige Leilændinger. I hvert Fylke skulde Landsstyrelsen øves paa Kongens Vegne ved en af ham bestiftet Jarl. Under denne skulde igjen de i Fylket værende Hersere lyde, som kongelige Embedsmænd, hvilke til sit Underhold havde en vis Deel af Kongedømmets Gods, men derfor ogsaa stode i et fuldkomment Tjenesteforhold til Kongen.

Dette var ifølge Sagaernes eenstemmige Vidnesbyrd Haralds Plan. Var den kommen til Udførelse, var med det samme den ældre Samfundssorden fra Grunden af omstyrtet, og paa dens Ruiner rejst et Enevælde — man kan næsten sige — uden Stranker og uden Ansvar. At Planen var der, have vi ingen Grund til at betvivle; men dens Udførelse mødte, al Haralds Kraft uagtet, uovervindelige Hindringer.

Haralds Fremgangsmaade kunde ikke andet end vække et retfærdigt Misnoie, og det for største Delen netop hos dem, som, ved at unddrage Fylkeskongerne sin Hjælp, havde bidraget til deres Undergang og Enevældets Seier. Herserne fandt sig stufede i Haabet om en større Uafhængighed, og Odelsbønderne saa sin dyrebareste Rettighed krænket. Over hele Landet led aabenlydt den Klage, at Harald gjorde alt Landsfolket til sine Træle. Men at bringe nogen stor Forbindelse istand mellem de Misnoiede, hvilken kunde byde Kongens Herstelsyge Spidsen, var ikke let; deels fordi Norges Fylker endnu vare fremmede for en kraftig Samvirken, deels fordi Harald overalt havde vidst at erhverve sig enkelte formaaende og henrivne Venner,

deels endelig fordi hans store Egenstaber og glimrende Seire havde grundfæstet den Tro hos Mængden, at hans Lykke var uimodstaelig. Norges mange misnøiede Stormænd valgte derfor en anden Udvei. De forlode Landet med talrige Skarer af Tilhængere, der knyttede sin Skjebne til deres. De yngre og mere krigeriske af dem forøgede Søkongernes Hære, eller optraadte selv som uafhængige Viskinger for at herje paa fremmede Landes Kyster. Endnu flere søgte med Familie, Benner og Undergivne et nyt Hjem. Jæmteland og Herjedalen bleve bebyggede af udvandrede Nordmænd; ligesaa Færøerne og tildeels de skotske Der. Men fremfor Alt var det Island, som just ved denne Tid var opdaget af Nordmændene, der stjenkede Mængden af de Udvandrende et Tilflugtssted. Til denne af Naturen kun sparsomt udstyrede Ø flyttede mange Høvdinger af Norges mægtigste og mest anseede Slægter med Familie, Tyende og værligt Gods; ja de førte endog med sig over Havet Mulden under sine Templer, for i sit nye Hjem at kunne reise dem igjen paa en hellig Grund. De agtede Flytningens Uleiligheder og de nye Bopæles Fattigdom for Intet mod den Visshed, at have fundet paa hiin affondrede Ø et Fristed, hvor ingen Herskers Overmagt skulde forstyrre deres Uafhængighed.

Disse Udflytninger fra Norge, der skulle have været i henved 60 Aar, vidne tilfulde om hvor dybt indgribende i Landets ældre Samfundsorden Haralds Styrelsesmaade var i Folkets Dine. De vakte endog omsider Kongens Frygt for, at hans Rige derved skulde ødelægges. Det er høist sandsynligt, at netop Erkjendelsen af disse skadelige Følger af hans Regjeringsystem har mægtig bidraget til at rokke Haralds faste Ungdomsvillie og lade ham i sine mere fremstridende Aar frafalde dens Gjennemførelse i den oprindelig paatænkte Udstrækning. Han maa derhos have indseet, at den Orden og Fred, som han forresten ivrigt ønskede at tilveiebringe i Rigets Indre, vanskelig kunde haandhæves uden gennem Vedligeholdelsen af de ældre, Folket tilvante Former. Dette tilsammentaget frembragte uden Tvivl et større Maadehold i Haralds Regjeringsgrundætninger og formildede disses Virkninger med Hensyn til Folkets Stilling.

Saa meget er sikkert, at den Statsforfatning, som det var

Haralds oprindelige Plan at grunde, aldrig traadte i fuld Kraft. Ja de Indretninger, som han i den senere Deel af sin lange, syttiaarige Rigsstyrelse foretog, gaved endog Stødet til en saa sterk Tilbagefriden mod de ældre Forholde, at selve Statens Genhed atter truede med at gaa tabt.

Harald havde nemlig med sine mange Hustruer, for det meste Døttre af Landets mægtigste Høvdinge, et stort Antal Sønner, hvilke han lod opfostre i Landets forskjellige Dele hos deres modrene Frænder. Da disse Sønner vorte til, fik han vedtaget som Landslov, at de alle efter ham skulde arve Kongenavnet, og hver en Deel af Riget, dog under en Overkonge som øverste Styrer. Siden lod han endog saa Delingen virkelig træde i Kraft, idet han forbeholdt sig selv Overkongens Myndighed med Ret til at bestemme, hvilken af hans Sønner heri skulde følge ham.

Dette var et aabenbart Tilbagekridt til Fylkeskongedømmet og Rigets Splittelse. Indstiftelsen af en Overkonges Verdiged viiste sig snart utilstrækkelig til Gnevældets Opretholdelse i dets fulde Kraft og Uindskrænkethed. Da Harald udkaarede en af sine yngre Sønner, Erik, kaldet Blodøse, til hiin Verdiged, vakte hans øvrige Sønner voldsomme Uroligheder, og Harald oplevede at see Riget sønderrevet ved indvortes Krige, og den stolte Bygning, som hans Ungdoms Seierbindinger havde reist, i hans Alderdomsdage nærme sig sin Sammenstyrtning.

Men disse indre Uroligheder, disse Kampe mellem Haralds Sønner, skjønt de i mange Maader fremkaldte en forvirret, løsløs Tilstand i Landet, vare dog ikke uden gavnlig Indflydelse til atter at høve den sunkne Folkefrihed og med det samme den ældre patriarchalske Magt i Samfundet. De indbyrdes stridende Konger trængte til Bøndernes velvillige Bistand, og der kunde under saadanne Omstændigheder ikke længer blive Tale om en Udøvelse af Kongedømmets Myndighed over Land og Folk i den Udstrækning, som Harald Haarfager oprindelig havde havt for Die. Jarlerne forsvandt næsten overalt som kongelige Statholdere i Fylkerne, — Haralds Sønner taalte dem ikke; men med det samme løsnede Herserne sig meer og meer fra deres Tjenesteforhold til Kongedømmet, for derimod

atter at nærme sig til det gamle patriarkalske Forhold som Bøndernes Høvdinger og Folkets Talsmænd.

Saadan var Norges indre Stilling, da Harald Haarfager i Aaret 933 døde. Hans lange Regjeringsvirksomhed danner det første Hovedvendepunkt i Udviklingen af Norges Samfundsorden. Skjønt — som vi have seet — de af ham paatænkte Statsindretninger ikke vandt fuldkomment Grundfæste og ikke heller gennemdreves i fuld Udstrækning, saa vare dog hans Planer og Regjeringshandlinger ikke uden mægtig Indvirkning paa Norges fjernere Fremtid. Norge var samlet til et Heelt, og skjønt Baandet, som sammenholdt dets Fylker, endnu var løst og usikkert, saa vare dog Nordmændene under Haralds lange Regjering blevene vant til at ansee sig som Medlemmer af et videre Statssamfund end det blotte Fylke. De vare blevene vant til at betragte Norge som et Rige og sig selv som Norgesmænd (Noregsmenn); og denne Tanke, der aldrig siden udslykledes, om den end stundom midlertidig fordunkledes, indlemmede og opretholdt Norge i Staternes Række.

Tredie Forelæsning.

Vi have betragtet Harald Haarfagers Virksomhed til det norske Riges Drettelse; vi have seet hans Planer til at grundfæste sit Werk og disses Planers nærmeste Følger; vi skulle nu henvende vor Opmerksomhed paa de fjernere Følger af Haralds Foreningswerk og see, hvorledes Norge som Stat videre udviklede sig og endelig efter megen Vælsen vandt Fasthed paa den af ham lagte Grundvold.

Den af Haralds Sonner, hvem Faderen havde indsat til sin Efterfølger i Overkongens Verdighed, Erik Blodøxe nemlig, manglede ei Villie til at opretholde Gnevældet. Men Faderens store Egenheder fattedes ham. Harald besad med al sin Herkesyge og holdsomme Egenraadighed tillige en Sjælsøiighed og Udelmodighed, der forenet med en skarp Forstand fængslede Folket til ham i Urefrygt under selve hans Folkesfriheden krænkende Fremfærd. Erik derimod var vel skøn og tapper, men hans Tapperhed plettedes ved Grumhed og nedrig List, og hans Sjæls Svaghed bragte ham i hans onde

og forhadte Dronnings, Gunnhilds Ledebaand. Nordmændene taalte ei af ham, hvad de havde taalt af hans store Fader. Ved at dræbe den ene efter anden af sine Brødre indbildte vel Erik sig at komme sit Maal, Gnevældet over Norge, nærmere; men i Virkeligheden vakte han kun derved meer og meer Folkets Uvillie og Foragt.

Da ankom til Norge i 934 den yngste af Harald Haarfagers Søner, Haakon, der var bleven opfostreret i England af Kong Udalsteen og derfor kaldtes Udalsteensfostre. Han havde hidtil ingen Deel haft af Riget og fordrøede nu sin Aet. Han henvendte sig til Thrønderne og lovede, at hvis han blev tagen til Konge, da skulde Bønderne gjenerholde sin Odde og blive Oddebaarne til sin Jord. Dette Løfte virkede som et Trolddomsord. Med Jubel toges Haakon til Konge, og strax, siige Sagaerne, løb Nyttet „som Ild i det tørre Græs“ over hele Norges Land, at Thrønderne havde taget sig en Konge, der i Alt lignede Harald Haarfager, undtagen deri, at Harald havde gjort alt Folket til Træle, medens Haakon derimod vilde give det dets Odde tilbage. Folket reiste sig som een Mand. Man kappedes om at erkjende Haakon for hele Norges Konge, og Erik Blodøxe maatte, forladt af baade Høvdinge og Almue, rømme Landet med sin Slægt.

Denne almindelige Iver, denne første frivillige Samvirken af hele det norske Folk fremkaldtes ved Løftet om, at Folket skulde gjenerholde sin Odde. Dette viser tilfulde, i hvilken høi Betydning man opfattede denne Aet, hvilken siden stedse vedblev at agtes som en af Grundstøtterne for Norges Lykke, selv efter at dens oprindelige Begreb under forandrede Forholde var traadt i Baggrunden, og Navnet kun heftede ved en af dens maaskee mindre væsentlige Bestanddele, Gjenløsningsretten. Hiin Tidsalders Anskuelse medførte, at man i Folkets Odde ret saa Folkefrihedens Grundlag. Erkjendelsen af Folkets Odde, af Folkets fulde Eiendomsret til det Land, det beboede, var jo tillige en Erkjendelse af, at al Magt i Staten udgik fra Folket, at den øverste styrende Myndighed udøvedes af Kongedømmet ikke ifølge en ved Erobring vunden landsherrelig Aet, men ifølge en Aet, der frivillig var det overdraget af Folket, en Aet, der havde sine lov-

bestemte Grændser, hvilke, engang fastsatte ved Overeenskomst mellem Folk og Konge, ikke fra nogen af Siderne vilkaarlig maatte overskrides.

Betragter man den første Forhandling mellem Kong Haakon og Nordmændene fra dette Synspunkt — og saaledes maa den betragtes af den, som sætter sig ind i Tidens Mand — vil man ikke finde det underligt, at den gjorde et saa dybt Indtryk paa det hele Folk. Den var en Pagt mellem Folket og det af Harald Haarfager oprettede Kongedømme, hvorved dette ved Folkets frie Villie sattes i Spidsen for Landsstyrelsen, imod at det fra sin Side tilsikrede Folket den samme Frihed og den samme Stilling i Statssamfundet, som det havde nydt og indtaget før Harald Haarfagers Dage.

Saaledes var da en Ligevegt tilveiebragt mellem Konge og Folk, og Norge som Stat havde i Kongedømmet erholdt en af Folket selv lovlig anerkjendt Samholdskraft.

Haakons senere Landsstyrelse svarede til dens Begyndelse og erhvervede ham Folkets udeelte Kjærlighed og Tilnavnet: den gode. Den udmerkedes ved tvende vigtige Statsindretninger, som ved Kongens Virksomhed gennem Lovens Bei bleve istandbragte, og som ikke lidet bidroge til at knytte Baandet fastere mellem Rigets Fylker og give det Hele mere Eenhed og Kraft. Ved den ene af disse Indretninger ordnedes Rigets Lovgivningsvæsen og Retspleie, ved den anden dets Forsvarsvæsen. Vi skulle nærmere betragte dem hver for sig.

Den ældre Fylkesforfatning medførte, at hvert Fylke egentlig havde sin Lov og sin uafhængige Retspleie. Fylkestinget var, som allerede forhen berørt, for hvert især dets øverste Domstol og, hvad dermed i de Tider altid forenedes, dets lovgivende Forsamling. Lighed i Retsvedtægter har rimeligviis tidlig i enkelte Dele af Landet fremkaldt en videre Forening mellem flere Fylker under samme Lov og med et for dem alle fælles *Ulsjerjar-Ting*. Men saadanne Foreninger kunne ei antages at have været almindelige. De fleste Fylker stode upaatvivselig endnu i denne Henseende isolerede, da Harald Haarfager forenede dem

under sit Kongedømme. Hans Gnevælde synes imidlertid ikke at have frembragt nogen væsentlig Forandring i ovennævnte Tingenes Orden. Man maa vistnok antage, at han, i Overeensstemmelse med sine Styrelsesgrundsatninger i det Hele, har underordnet baade Lovgivning og Retspleie Kongedømmets Magtfulde; men man finder intet Spor til, at han har benyttet denne for at bringe større Eenhed i hine Grene af Statsstyrelsen. Haakon derimod fik istandbragt, at alle Norges nordlige Fylker forenede sig med de 8 thrøndske under een Lov med et fælles Lagthing paa Frosta i Strinda-fylke, og ligeledes, at alle Norges vestlige og sydvestlige Fylker indbyrdes forbandt sig paa samme Maade og vedtog et fælles Lagthing paa Gula paa Nord-Hordaland. Saaledes opstod de to Lagdømmer, Frostathingsslagen og Gulatingsslagen, hvert med sin særegne Lov, med Bibehold af de ældre Fylkesthing og Heredsthing som underordnede Folkforsamlinger til Retspleiens Overholdelse i engere Kredse. Disse to Lagdømmer omfattede den Deel af Norge, som umiddelbart laa under Kong Haakons Styrelse. I den øvrige Deel af Landet raadede derimod endnu Fylkestonger af Harald Haarfagers Art; her kunde derfor Haakon kun virke middelbart i Egenkab af Overkonger. Vel bestod i Norges sydøstlige Deel en ved Halsdan Svarte stiftet Forening af lignende Beskaffenhed mellem nogle Fylker, der havde sit fælles Lagthing paa Gidsvold, paa Naumarike; dog bleve her disse Forholde ikke fuldkommen ordnede før omtrent 60 Aar efter Haakons Dage, under Kong Olaf den hellige, da Opplandene forenedes til et Lagdømme, kaldet Gidsivatingsslag med sit Lagthing paa Gidsvold, og Viken, eller Norges sydøstlige Kystfylker, til et andet, kaldet Borgarthingsslag med sit Lagthing i Borg eller Sarpsborg. Saaledes opstod paa den af Haakon den gode lagte Grundvold Norges Inddeling i fire Lagdømmer (lög), hvert med sin særegne Lov og sit Lagthing, der paa een Gang var øverste Domsstol og lovgivende Forsamling for alle de Fylker, som Lagdømmet omfattede. Til en Forening af det hele Land under een Lov og een lovgivende Forsamling var Folket endnu ikke modent. Imidlertid tjente Indretningen, selv i sin Ufuldkommenhed, ikke blot til at forene hvert Lagdømmes Fylker

fastere, men ogsaa, idet den medførte Bestemmelser for Lagdommernes retslige Forhold indbyrdes, til at levendegjøre den Forestilling, at alle Nordmænd, fra hvilken Deel af Landet de end maatte være, vare forpligtede til at see sine Tvistigheder Mand og Mand imellem afgjorte paa Retten's Bei og under Beskyttelse af en Magt, Kongedømmet nemlig, der omfattede hele Norge.

Et for Norge almindeligt Forsvarsvæsen kunde ikke finde Sted, saalænge som intet politisk Baaend sammenholdt Landets Fylker, men disse meget mere ofte stode fiendtlige mod hinanden. Til hvert enkelt Fylkes Forsvar vare Fylkesmændene pligtige paa Opbud at følge Fylkeskongen eller den øverste Styrrer, — men ikke udenfor Fylkets Grændser. Efter Norges Forening under Harald Haarfager synes denne vilkaarlig at have opbudet Folket til Krigstjeneste saa ofte og i den Udstrækning ham bedst tyktes. Dertil maatte han ogsaa ansee sig beføiet ifølge sin anmassede Ret som Landets Eiendomsherre, og ifølge den Magt, han i det Hele tiltog sig over sine Undersaatter. Med Haakon den godes Antagelse til Konge indtraadte, som allerede viist, et nyt Forhold mellem Kongedømmet og Folket, som udelukkede al Vilkaarlighed fra det førstes Side. Skulde der indføres et almindeligt Landevern — og dette paaafordrede Rigets Genhed — saa maatte det ordnes ved en fast Overenskomst mellem Kongedømmet og Bønderne. Dette skede ved Haakons Bestræbelser og svarende til Norges dengang bestaaende Forholde.

Norge var paa Landsiden affondret fra Sverige ved store, lidet befarne og for det meste ufarbare øde Fjeld- og Skovstrækninger, og Sveriges folkerige Egne, dets egentlige Landsstyrke, vare desuden langt fjærnede fra denne Rigernes Grændse. Fra den Side var saaledes Norge af Naturen temmelig sikket for Angreb. Derhos medførte i det Hele den almindelige Brug i Norden helst at krige til Søs. Disse Omstændigheder gjorde, at Kystforsvaret og Søkrigsvæsenet maatte betragtes som vigtigst for Norges Landevern. Saaledes opfattedes ogsaa Sagen af Haakon.

Alle Fylker langs Norges Søkyst bleve inndeelte, hvert i et vist Antal Skibreder, i det Hele 309. Hver Skibrede's Bønder skulde udruste og vedligeholde eet Skib, hvis Størrelse var forskjellig

bestemt i de forskjellige Dele af Landet. Dette fulde Antal Skibe, bemandede og provianterede efter fastsatte Regler, kunde Kongen udbyde til Leding (leidangr) eller Krigstjeneste under sin frie Naadighed, og føre dem hvorhen han vilde inden Rigets Grændser, i en Tid af to Maaneder om Aaret. Dette benævntes: Almenning. Det halve Antal, halv Almenning, kunde han føre udenfor Riget, dog ikke for længere Tid end ovennævnt. Vilde han overskride den løbbestemte Ledingstid, da maatte han dertil have Ledingsfolkets eller Bøndernes særskilte Samtykke. Forresten skulde i den Deel af Landet, som blev fiendtlig angreben, alle vaabenføre Mænd, endog Trælene, være pligtige at lyde Opbud til Forsvar; og Loven bestemte, hvilke Vaaben enhver Mand, efter sin Stilling i Samfundet, altid skulde have. I Forbindelse hermed blev den ældgamle Indretning med Viter eller Varder paa Fjeldtopperne, hvilke antændtes for at forkynde Fiendeanfald, bragt i en løbbestemt Orden over det hele Land, saaledes at Hærbud eller Krigsbud med Hurtighed kunde gaa fra den ene Ende til den anden.

Denne Landevernsindretning maa, ikke mindre end Oprøret af de større Lagdommer, ansees at have bidraget til at sammenknytte Norges Fylker. Igjennem den udtalte sig først bestemt deres Forpligtelse til, naar det gjaldt Forsvar eller Krig, da at staa alle tilsammen som et sluttet Heelt ligeoverfor Udlandet.

Begge Indretninger have upaatvivselig kraftigen samvirket til at holde en Gnist af Almeenaand i Live hos Nordmændene under de for Norges Genhed og Selvstændighed saa uheldige Forholde, som indtraadte efter Haakon den godes Død 960; og denne Konges Landsstyrelse blev saaledes med Hensyn til Vedligeholdelsen af Rigets Genhed ikke mindre indflydelsesrig, end den var med Hensyn til Gjenoprettelsen af Folkets Frihed.

I meer end 50 Aar efter Haakon den godes Død var Norges indre Tilstand høist vaklende og forvirret. Kongedømmet havde i den allerstørste Deel af denne Tid, som sammenholdende Kraft i Staten, liden eller ingen Betydning.

Nærmest efter Haakon raadede Erik Blodøres Sønner, med Harald Graafeld i Spidsen, under en Fællesstyrelse som

Norges Overkonger (960—75). De lode sig ligesom deres Fader lede af deres onde Moder Gunnhild, og vare som han forhadte af Folket. De havde ved Siden af sig flere Fylkeskonger af Harald Haarfagers Slægt i Viken og paa Opplandene, og maatte desuden deres hele Regjerings Tid igjennem kjæmpe mod Thrøndernes mægtige, tappre og underfundige Høvding, Haakon Jarl af Lade, hvis Fader de lumskeligen havde myrdet; og denne Haakon tilkrev sig omsider ved den danske Konge Harald Gormsøns Hjælp deres Rige.

Haakon Jarl, som ikke var af Kongeætten, antog ikke heller Kongenavn, men styrede med en Konges Myndighed den nordlige og vestlige Deel af Norge, nemlig Frostathing og Gulathing og Lagdømmer, medens flere Fylkeskonger af Harald Haarfagers Stamme raadede for Opplandene og Viken. Disse saavel som Haakon Jarl erkjendte en Tid lang den danske Konge Harald Gormsøns Overhøiighed, og en fremmed Konge var saaledes, i Navnet idetmindste, Norges Overkonge. Vel var hans Indflydelse i Norge liden eller ingen, og Haakon Jarl for sin Deel unddrog sig snart ganske hans Overhøiighed; imidlertid var dog Riget splittet, og Baandet mellem dets nordlige og vestlige Fylker, som Haakon Jarl styrede, paa den ene Side, og Viken og Opplandene under Fylkeskongerne, paa den anden, blev stedse løsere og løsere.

Efter Haakon Jarls Død (995) kom Overkongedømmet igjen tilbage i Harald Haarfagers Æt, da Olaf Trygvessøn blev tagen til Konge over hele Norge og den danske Overhøiighed afkastet. Olaf besad stor Kraft og glimrende Helteegenskaber; men hans Virksomhed i den indre Rigsstyrelse optoges saagodtsom udelukkende af hans Bestræbelser for at indføre Christendommen; og for at naa dette Maal sparede han hverken List eller Grumhed. Dog vidste han at vedligeholde Folkets Kjærlighed, og Kongedømmet vilde rimeligviis have vundet sin Fasthed tilbage, om han havde levet længe. Men Olaf faldt efter en kort Regjering i Mæret 1000 i det berømte Søslag ved Svolder mod de forenede Konger af Sverige og Danmark samt Haakon Jarls to Sønner, Jarlerne Erik og Svein. Mellem alle disse blev nu Norge formeligen deelt, medens derimod de oplandske Fylkeskonger beholdt sine Riger, men under den danske Konges Overhøiighed.

Denne Norges Adspjittelse truede med at blive varig og tilintgjørende for dets Selvstændighed. Intet Spor af nogen Rige sammenholdende Statsmagt var levnet. Jarlerne Erik og Svein, der foruden sin egen Andeel af Norge ogsaa havde modtaget Styrelsen af de danske og svenske Kongers Andele under disses Overhoiheid, vare ædle og dygtige Mænd, dog, som det lader, uden varm Følelse for Norges Eenhed. Hævede til sin Stilling ved fremmede Kongers Hjælp, bleve de sin Forpligtelse mod disse tro. De oplandske Fylkeskonger paa den anden Side sluttede sig nærmere sammen, næsten til en Fællesstyrelse; dog skede dette ingenlunde i den Hensigt at løsrive sig fra den fremmede Indflydelse, eller hæve nogen af deres egen Midte eller af Harald Haarfaagers Slægt til Norges Overkonge, men heller for at opretholde den nærværende Tingenes Orden, ved hvilken de fandt sig vel. En langt fraværende fremmed Konges Overhoiheid faldt dem mindre trykkende, end en norsk Overkonges ofte havde været.

Det norske Rige var saaledes sin Undergang nær; men det fandt en Redder i Olaf Haraldsøn, siden kaldet den hellige. Denne, en Sonnesønsøn af Harald Haarfaager, havde, efter den Tids Kongesønners almindelige Skik, fra sit 12te Aar sværmet om paa Sætoget under sin Fosterfaders Ledning. Da han var kommen til en moden Alder, vendte han (1014) hjem til Fædrelandet for at kræve sin Andeel af Riget. Lykken begunstigede hans Mod og Klogskab. Antagen til Overkonge og erkjendt som saadan af de oplandske Fylkeskonger, unddrog han Norge fra den Overhoiheid, som Kongerne af Sverige og Danmark nu i længere Tid havde øvet. Han bemægtigede sig først Jarlernes Deel af Riget. Derpaa, da Fylkeskongerne, som først havde hjulpet ham, siden indgik en hemmelig Forbindelse mod ham, ryddede han ogsaa dem afveien, bemægtigede sig deres Rige, og var nu Norges virkelige Enkonge.

Olaf besad ikke sin ældre Mavnæs Gaver til at vinde sine Undersaatters Kjærlighed; men han arbejdede med klar Bevidsthed og uroffeligg Fæstthed mod et stort Maaal; og benyttede han endog for at naa dette meget ofte Midler, som vor Tids Anskuelser med Ret fordømme, saa maa dette undskyldes som en Feil, der tilhørte hans Tidsalder

meer end hans Personlighed. Olaf kan med Rette kaldes det norske Riges anden Stifter.

Ved at affkaffe Fylkeskongedømmet for stedse gav han Bestyrelsen en Enhed og Kraft, som den ei havde besiddet siden Harald Haarfagers Dage. Men derhos holdt han fast ved de Grundfætninger, paa hvilke Forholdet mellem Kongedømme og Folk under Haakon den gode var blevet bygget. Han hævede Christendommen til Landsreligion og bragte med Folkets Indvilgning Landets Love i Samklang med den nye Tro. Han var Norges Christelige Lovgivnings første Ordner, og ved Overenskomst mellem ham og Folket blev Kongedømmets Ret ligeoverfor Folkets saaledes fastsat, som den siden i mere end 200 Aar bestod, idet man fra begge Sider henholdt sig til denne Overenskomst som til en hellig Pagt.

Olafs store Fortjenester af Norge formaaede dog ikke at gjøre hans Bestyrelse elsket. Hans haarde Fremgangsmaade med at indføre Christendommen og hans Strengbed mod visse af Rigets overmægtige Stormænd vakte ham Fiender i selve Landet. Med dem forbandt sig Danmarks og Englands kloge og herskesyge Konge Knut den mægtige, og Olaf faldt i Slaget ved Stiklestad (1030) for deres forenede Kræfter.

Norge boiede sig endnu engang frivillig under fremmed Overhøighed og modtog Knuts Søn Svein som Konge. Men de Danskes Herredømme, som dennegang var mere end blot i Navnet, øvedes med Overmod. Det krænkede ikke alene Folkets, nu til en mere levende Bevidsthed vakte, Nationalsølelse, men ogsaa dets Ddel og personlige Frihed, og blev derfor snart yderst forhadet. Nordmændene angrede sit Oprør mod Kong Olaf og lappedes om at erkjende den faldne Konge som en hellig Martyr. De rejste sig allerede 1035 i Masse mod de Danske, dreve Kong Svein af Landet og hævede Olafs Søn Magnus paa Norges Kongestol.

Hermed var Norges Kongedømme paa ny reist paa den af Harald Haarfager, Haakon den gode og Olaf Haraldsøn lagte Grundvold, og det fastere end nogenfinde før. Thi nu havde fremmed Undertrykkelse først lært Nordmændene ret at skatte deres Fædrenelands Gen-

hed og Uafhængighed, og at virke i kraftig Samdrægtighed til begges Opretholdelse.

Da det Folk, som havde fældet Kong Olaf, fæstede Helgenglorien om hans Hoved, helligede det dermed hans Verf, og erkjendte sig gjen-nemtrængt af den samme Bevidsthed, der havde ledet ham, nemlig at Norges Lykke hviler paa dets Selvstændighed.

Fjerde Forelæsning.

Vi have seet, hvorledes den norske Stat fremstod ved Harald Haarfagers Erobring, hvorledes den langsomt og usikkert udviklede sig i det første Halvandethundrede Aar af sin Tilværelse, og hvorledes den endelig under Olaf den helliges Styrelse vandt Fasthed. De Dan-skes trykkende Herredomme, som fulgte paa Olafs Fald, var kun kort og forbigaaende; det efterlod ingen væsentlige Følger, men var i Grun-den gavnligt, forsaavidt det satte Almeenaanden i Bevægelse for at bryde Aaget og derved skjerpede Folkets Selvstændighedsfølelse.

Med Magnus den godes Regjeringstiltrædelse 1035 begynder et hundredeaarigt Tidsrum, i hvilket Norges Samfundsorden under indvortes Mo og gunstige udvortes Forholde udviklede sig paa den un-der Olaf den hellige befæstede Grundvold med stadig Gang, uden store indgribende Forandringer. Den Gjæring, som omskabte Norge fra en usammenhængende Masse af Smaastater til et politisk Heelt, til et Rige, havde nu sat sig. Statsstyrelsen havde bundet en fast Holdning og var indtraadt i lobbestemte Former. Vi skulle nu, da vi have gjort os fortrolige med de historiske Begivenheder, der fremkaldte og befæstede denne Tingenes Stilling, med et Overblik stræbe at opfatte Samfundsordenen, saaledes som den i det 11te og Begyndelsen af det 12te Aarhundrede fremtræder, førend dens videre Udvikling, ved flere sammenstødende vigtige Omstændigheder, antog en ny Retning. Og vi ville saameget hellere dvæle et Dieblit ved Betragtningen af Norges Samfundsorden i dette Tidsrum, som den netop da frembyder de største Giendommeligheder, og fordi vi, ved klart at opfatte den paa dette Stadium af dens Udvikling, sætte os i Stand til lettere at forstaa dens senere Afændringer, om end disse kun i største Korthed antydes.

Kongedømmet var den høieste styrende Magt i Staten og dannede dens Samholdskraft. Det havde at paasee Statens indre og ydre Sikkerhed, at sørge for Lovens Jagttagelse og Rigets Forsvar.

Kongedømmet var arveligt i Harald Haarfagers Æt, i dens mandlige Linie, uden Jagttagelse af Førstefødselsret og uden noget Fortrin for egne Fødsel, saaledes at alle en Konges Sønner, egnefødte og uegtefødte, vare lige berettigede til Kongenavn og Andeel i Udøvelsen af den kongelige Myndighed. Dette grundede sig i ældgammel Sedvane før Norges Forening, og det stadfæstedes ved den af Harald Haarfager istandbragte Arvesfølgelov. Denne medførte — som før er viist — en virkelig Deling af Riget mellem alle forhaandenværende Kongesønner, dog saaledes, at et Overkongedømme skulde danne Styrelsens Middelpunkt. Men efterat Olaf den hellige havde ganske ophævet Underkongernes eller Fylkeskongernes Verdighed, blev det en fast Vedtægt, at Kongedømmets Deelbarhed ei skulde drage nogen virkelig Landsdeling til Følge, men kun fremtræde i en Fællesstyrelse, saaledes at, naar der paa een Gang vare flere Arvinger til Kongedømmet, da skulde disse, med lige Deel i Kongenavnet og de Kongedømmet tilkommende Rettigheder, regjere i Forening. Saaledes udøvedes Landsstyrelsen af Magnus den gode og dennes Farbroder Harald Haardraade, medens de vare hinandens Medregenter, saaledes af Haralds Sønner, Magnus og Olaf Kyrre, saaledes endelig af Magnus Barfods tre Sønner, Sigurd Jorsalafarer, Gystein og Olaf. Paa denne Maade skulde Statens Eenhed opretholdes uden Krænkelse af den gamle fra Hedenold vedtagne Kongearvesfølge.

Uagtet sin Arvelighed tiltraadtes imidlertid Kongedømmet først ved en høitidelig Erkjendelse fra Folkets Side. I hver enkelt af Landets fire Hoveddele eller Lagdømmer skulde de til Thing forsamlede Bønder undersøge den vordende Konges Arveret, og dernæst, naar denne var befunden at være i sin Orden, skulde de tilkjende ham de Rettigheder, der efter Loven tilkom ham som Konge. Denne Erkjendelse fra Folkets Side udtaltes i Form af en Dom, deraf den Tids Udtrykmaade: at tildømme Kongen Riget efter Loven. Der-

paa meddeelte en Bønde ham paa Folkets Vegne Kongenavn med dertil hørende Ret. Kongen aflagde nu en høitidelig Ed, at ville overholde og bestyrke Landets Lov og Folkets Rettigheder; og Folket tilsvor igjen ham undersaatlig Lydighed (bognskapr). Naar dette var skeet, kaldtes han Konge og Folket hans Thegner (begnar) d. e. frie Undersaatter, og først nu kunde han lovligen udøve den kongelige Myndighed og Landsstyrelsen. Ved denne Kongens Antagelse havde i Regelen Thronderne den første Stemme, og den afgaves paa en Forsamling af de 8 throndske Fylkers Bønder til Dre-Thing, saa kaldet, fordi det holdtes paa Dren eller Stranden ved Nidaros. Siden skulde Kongen gennemfare Riget for ogsaa i de øvrige Landsdele at blive paa samme Maade antagen.

Nærmest om sin Person havde Kongen et Antal udvalgte Mænd, der vare traadte i et engere Tjenesteforhold til ham, og benævntes hans edsvorne eller haandgangne Mænd, fordi de ved en særegen Trofskabsed vare gangne Kongen tilhaande d. e. indtraadte i hans Tjeneste. De benævntes almindelig under Et Kongens Hird (egentlig Bevogtning, Livvagt). Det oprindelige Forhold mellem Kongen og hans Hird var en Huusbondes til hans Tyende; derfor var ogsaa den ældste Benævnelse paa disse Mænd Kongens Huuskarle, og i Fylkeskongernes Tid var det disse, som dannede Kongedømmets egentlige Styrke, da de udgjorde Kongernes Huustropper eller staaende Hær, der underholdtes og lønnes af dem. Fra Harald Haarfagers Tid hævedes Kongens Hird til en større Anseelse, og efterhaanden opkom der flere Klasser i den, nemlig Hirdmænd, Gjester og Huuskarle, hvortil endnu i Olaf Kyrræs Tid kom to: Skutilsvende — egentlig Bordsvende — hvilke indtog den første Plads i Hirden, og Rertesvende, et Slags Pager. Der opstod ogsaa visse Embeder i Hirden, der med Tiden bleve de vigtigste Statsembeder, nemlig Stalare, et Slags Marskalk, og Merkeemand d. e. Fanebærer, hvilke to Embedsmænd allerede vare til i Hedendommens Tid; de regnedes for Hirdens Anførere og benævntes senere tilligemed Skutilsvendene under Et Hirdstyrere (hirdstjórar). Drotseten eller Huushovmesteren var paa denne Tid endnu ringere i Verdighed, men blev i et sildigere Tidsrum Rigets første Embedsmand. Hertil kom efter Chri-

stendommens Indførelse een eller flere Hirdprester, af hvilke den fornemste benævntes Kongens Kapellan. Denne besørgede foruden de gudstjenstlige Forretninger i Hirten ogsaa alle skriftlige Udfærdigelser paa Kongens Vegne, og var stundom derhos Kongens Fehirder eller Skatmester. Af denne Stilling uddannede sig i en følgende Periode det vigtige Kantsler-Embedet. Ikke alle til Hirten hørende Personer vare altid om Kongen; mange af dem vare spredte omkring i Landet i forskjellige Bestillinger paa Kongens Vegne, eller sad hjemme i Kongens Orlov, som det hed. Var der flere samstyrende Konger i Riget, da havde almindelig hver sin Hird. Forholdet mellem Kongen og hans Hird betragtedes som aldeles personligt og ansaaes derfor at ophøre med Kongens Død. Det var imidlertid sedvanligt, at den nytiltrædende Konge stadfæstede sin Formands Hird i dens Stilling, idet han modtog af den en ny Tjeneste-Eed; og dette skede paa et Hirdstevne eller Hirdmøde, som ordentligviis holdtes Dagen efter Kongens første Antagelse. Hirdens Pligter med Hensyn til dens Medlemmers Forhold indbyrdes og til Kongen indeholdtes i en egen Lov, Hirdlov eller Hirdskraa. Hvor anseet end Hirten, idetmindste dens øverste Klasser, var, saa gaves der dog endnu paa denne Tid mange Bønder, som sloge Foragt paa den bundne Stilling, i hvilken man indtraadte ved at optages i den.

Kongedømmets Indtægter (konungstekjur) vare af forskjellig Art. Den betydeligste var uden Tvivl af Kongedømmets store Jordegods omkring i det hele Land. Dette benyttedes paa forskjellige Maader: enten som Leieland d. e. til Borthygsking mod Landskyld, eller som Veitskeland eller Gjesteland d. e. til Overdragelse imod visse Bidrag til Kongens Underholdning paa hans Reiser i Landets forskjellige Dele, eller endelig som Kongsgaarde, til at drives for Kongens Regning ved hans Marmænd eller Gaardsfogder. — En anden Indtægt var Bedingen (leidangr) og Visøren (viss eyrir). Bedingen som Skat til Kongedømmet havde sin Oprindelse fra Landevernsindretningen og var i dette Tidsrum reen personlig. Kongen havde nemlig, ifølge hvad der var vedtaget i den før omtalte Overenskomst mellem Haakon den gode og Landets Bønder, Ret til at udbyde Krigstjeneste eller Beding i en vis lobbestemt Udstrækning

hvert Aar, — fuld Leding eller Almanning i Tilfælde af fiendtligt Angreb paa Riget, halv Leding endog naar dette ikke fandt Sted. Naar nu intet virkelig Krigsudbud behøvedes, saa opbar Kongen ligesuldt den Proviant og den Pengeydelse, som Bønderne efter lobbestemte Regler og efter Mandtalsligning ellers skulde have leveret til Krigsfolkets Underhold. I de indre Dele af Riget, hvor Ledingsloven ikke gjaldt, der traadte Bisøren i Stedet, som en ligeledes een Gang for alle bestemt Skat, udentvipl ogsaa udredet efter Mandtalsligning. Det laa nemlig i den Tids Begreb om Bøndernes Odde, at ingen Jordeiendom var skattepligtig til Kongedømmet, undtagen Kongedømmets eget Jordegods, hvilket betragtedes som dets Odde. Begge de nævnte Skatter gjorde saaledes Fyldest for personlig Tjeneste, og maatte ifølge heraf udlignes efter Mandtal, ikke efter Eiendom. En tredje Indtægt var den saakaldte Sagøre (sakeyrir) d. e. Bøder til Kongedømmet for visse Lovovertrædelser. — Disse tre Indtægter vare udentvipl de vigtigste. Hertil kom endnu Landøre eller Told af fremmede Handelskibe, som besøgte Norge, samt desuden nogle flere mindre betydelige. Oppebørselen af Kongedømmets Indtægter var i dette Tidsrum almindelig overdragen Kongens Marmænd eller Gaardsfogder, senere hans Sysselmænd. Anvendelsen af alle dets Indtægter var, saavidt skjønnes, overladt Kongens uindskrænkede Naadighed. Med Hensyn til de faste Eiendomme derimod synes tidlig at være skjernet mellem Kongedømmets Gods og Kongens private Gods; af det første synes vel Kongen at have havt uindskrænket Brug, men uden dog at kunne afhænde det, idetmindste ikke længere end for sin egen Levetid. Naar flere Konger regjerede tilsammen, deledes Kongedømmets Gods og Indtægter mellem dem efter indbyrdes Overeenskomst.

Paa de Reiser, som Kongen idelig gjorde omkring i Landet for at paasee Overholdelsen af den indre Orden, var det Bøndernes Forpligtelse at skyde ham og hans Følge. Iøvrigt havde de ikke at bidrage til hans Underholdning; denne besørgeedes nemlig af dem, som havde kongeligt Veitslegods eller Gjestegods til Benyttelse, samt af Kongens Marmænd eller Gaardsfogder. De mange Kongsgaarde rundt om i Landet tjente paa saadanne Reiser til Opholdssted for Kongen.

Jarledømmet vedligeholdtes som den Kongedømmet nærmeste Verdigbed, hvilken dog ikkun af Kongen kunde meddeles, og hvis Omraade afgang af hans nærmere Bestemmelse. Verdigheden var saaledes ikke arvelig, ei heller knyttet til Bestyrelsen af en vis Landsdeel. Fra Olaf den helliges Tid blev det fast Vedtægt, at der ei skulde være mere end een Jarl ad Gangen i Norge. Ofteft var i det her omhandlede Tidsrum Jarledømmet ubesat. Anderledes forholdt det sig med Jarledømmet over Norges Skotland, Orknøerne: dette var nemlig at betragte som et Arvelen af Norges Kongedømme.

Herseverdigheden, hvis oprindelige Myndighed ved Harald Haarfagers Enevælde fik et haardt Knæk, hævede sig atter efter hans Dage til en Stilling i Statssamfundet, som ei med Hensyn til Indflydelse paa Landsstyrelsen var stort ringere end i Hedenold. Den indtraadte vel i et nyt Forhold til Kongedømmet og mistede desuden ved Christendommens Indførelse sin prestelige Betydning, men beholdt ligesuldt derfor endnu i lang Tid sin egne patriarchalske Charakter. Harald Haarfagers Hensigt var — som allerede ovenfor er sagt — den, at bringe Herseerne i et fuldkomment Tjenesteforhold til Kongedømmet, at forvandle dem til dettes Embedsmænd. Derfor tvang han dem til at blive sine haandgangne Mænd og satte dem under Jarlernes Oplysning; men indrømmede dem derhos, til Opretholdelse af deres Verdighed og som et Slags Embedsløn, kongeligt Beitsleland. Denne sidste Omstændighed gav Anledning til, at Herseerne fra nu af fremtraadte under et nyt Navn, nemlig som Lendermænd d. e. Mænd begavede med Kongedømmets Land eller Jordegods; — og saaledes maa vi for Fremtiden benevne dem. — Uagtet det aabenbart var Haralds oprindelige Plan ganske at undertrykke Verdighedens patriarchalske Natur og derved med det samme dens Arvelighed, saa var dog dette vanskeligt at bringe til Udførelse, og det blev ganske vist heller ikke udført. Da nu Forholdene efter Haralds Død efterhaanden forandrede sig, saa indtog Lendermændene Herseernes gamle Stilling med Hensyn til Bønderne, uden derfor at give Slip paa de Fordele, som deres nye Stilling til Kongedømmet i visse Henseender gav dem. Dog blev deres Forhold som Bondehøvdinger nu atter det overveiende

og fordunklede for længere Tid næsten ganske deres Forhold som Kongedømmets tjenstbundne Mænd.

Lendermandsverdigheden vedblev i Grunden at være arvelig i de gamle Herseerætter, skjønt den i Formen meddeleltes af Kongen. Det var en Sjældenhed i dette Tidsrum, at Kongen ved Meddelelsen af Lendermandsverdigheden gik udenfor de saakaldte Lenderbaarne. Det ansaaes i Grunden for en Selsfølge, at efter en Lendermands Død en af hans Sønner, og fortrinnsviis den ældste, blev hans Eftermand i Verdigheden; men Verdighedsnavnet og den dermed følgende Ret og lobbestemte Veitsle maatte overdrages ham af Kongen, hvorved han med det samme blev Kongens haandgangne Mand. Var Sønnen umyndig ved Faderens Død, meddeleltes Verdigheden ham, som det lader, først med den myndige Alder. Kongen kunde fratage en Lendermand hans Veitsle, men ikke hans Verdighed og dertil hørende personlige Ret, undtagen naturligviis i det Tilfælde at Lendermanden begik en Handling, hvorved han blev unddraget Lovens Beskyttelse f. Ex. Landsforræderi. Hver enkelt Lendermands Virkekreds var forresten ikke skarpt afmaalt. Han var den naturlige Høvding for sit Hereds Bønder og deres Talsmand og Forsvarer mod Indgreb fra Kongemagtens Side. Hvad Vigtighed han kunde erhverve i en videre Kreds, beroede paa hans personlige Egenskaber og andre tilfældige Omstændigheder. Hans Myndighed støttede sig ganske til Bøndernes Velvillie mod ham og hans Et. Paa den anden Side betragtedes Lendermændene som Kongens naturlige Raadgivere, og i denne Egenskab vare altid nogle af dem, efter Kongens Kaldelse, i hans Hird, hvor de da indtog den første Rang næst efter Jarlen og regnedes med blandt Hirdstyrerne. De ansaaes derhos som Rigets Styrere i Tilfælde af Kongens Fraværelse eller Umyndighed. Lendermændene indtog saaledes, som det sees, en overordentlig vigtig Plads i den norske Samfundsborden: de dannede en patriarchalsk Magt i Staten, der paa een Gang var et Organ for Folkevillien, en ledende Kraft for Folkefrihedens Ytringer, og tillige et forbindende Led mellem Kongedømmet og Folket, et naturligt og folkeligt Kongens Raad.

Folket som Statsmagt dannedes af Landets frie Mænd. Trælene vare nemlig fremdeles betragtede som værende udenfor

Statsfamsfundet, som sine Herreris blotte Eiendom. Trælen kunde alligevel ved Frigivelse eller Løskjøbning indtræde i Statsfamsfundet, men i en underordnet og afhængig Stilling for sin egen Person; hvori- mod hans Afkom — dog først gennem flere Led — kunde rykke op i en fuldkommen fri Mands Stilling. Christendommen bidrog paa forskjelligte Maader til at lette Trælenes Kaar og befordre deres Overgang i de frie Mands Samsfund; og inden Midten af det 13de Aarhundrede var Trældommen ganske ophørt i Norge.

Det frie Folk benævntes almindelig efter dets vigtigste Bestanddeel: Bønder. Dets Rettigheder i Staten vare meget omfattende og udøvedes paa dets Forsamlinger eller Thing. Disse vare af forskjelligt Omraade. Det som omfattede den engeste Kreds var Hereds-thinget, d. e. Forsamling af alle et Hereds Bønder paa et bestemt Thingsted. Dette samlede saa ofte en Heredsmand paafordrede det. Dernæst var Fylkestthinget d. e. Forsamling af alle Fylkets Bønder til Afgjørelse af Anliggender, som enten angik det hele Fylke, eller et af dets Hereder, men da ikke havde kunnet afgjøres paa dette Hereds-thing paa Grund af Thingmændenes ulige Meninger. I Thron- hjem, hvor ingen egentlige Hereds-thing gaves, var Fylkestthinget den engeste Forsamling af Folket, og Thing af to, fire eller alle otte Fylkers Bønder vare der de videre Forsamlinger, der afgjorde, hvad ei de engere havde kunnet enes om. Høiest blandt Folkeforsamlingerne stode Landets 4 Lagthing: Frostathing, Gulathing, Gidsivathing, Borgarthing. Hvert af disse holdtes kun een Gang om Aaret, og dertil vare naturligtviis ikke alle Lagdommets Bønder pligtige at møde, men kun et vist Antal Nebndarmænd af hvert der- under hørende Fylke, hvilke udnævntes af Lendermændene og de kongelige Marmænd i Forening, og udstyredes af de Hjemme- siddende. Folket dannede ellers forskjellige Klasser. Overst stode Haulderne eller Odelsbønderne og deres Vt; de dannede Kjerne- nen af Landets Beboere og dets egentlige Eiermænd. Til deres Klasse henførtes Lendermands- eller Herfer-Vtterne. Den næste Klasse ud- gjorde Bønder uden Odels og deres Vt. Derpaa fulgte de Fri- givnes Klasse. Ingen af disse Klasser var imidlertid saa afsluttet, at jo en Overgang fra den ene til den anden gennem flere Led kunde

finde Sted. Forskjellen mellem Klasserne tilkjendegaves i Loven ved den enhver tilkommende personlige Ret, det vil sige: ved Størrelsen af den Bod, En tilkom for Overlast paa hans Person. — En anden Afdeling i Folket frembragte i Løbet af dette Tidsrum Kjøbstædernes Opkomst, da man nemlig derved kom til at skjelne mellem Herredsmænd og Kjøbstadsmænd. Disse sidste fik efterhaanden sin egen Byforfatning og Bylov, den saakaldte Bjarkøret. Hos dem traadte Bymøder (mót) i Stedet for Thingene paa Landet. Alle bosatte Kjøbstadsmænd regnedes til Hauldernes Klasse. Kjøbstæderne i Norge vare imidlertid endnu altfor ubetydelige til at deres Beboere skulde kunne øve nogen merkelig Indflydelse paa Statens Anliggender, eller danne nogen egentlig Stand. Heller ikke var dette sidste endnu Tilfælde med den christne Geistlighed, som i det Væsentlige sluttede sig ganske til Bønderne.

Statsmagterne i den Tids Samfundssorden vare altsaa: Kongen, Lendermændene og Folket; men hver enkelt Omraade var ingenlunde bestemt affullet, — hvilket ogsaa af det, som allerede er sagt, viser sig. — Den øverste styrende Myndighed hvilede visnok, ifølge Overdragelse af Folket, hos Kongen; dog maatte han i dens Udøvelse væsentlig støtte sig til Lendermændene, eftersom det egentlige Embedsvæsen endnu kun var i sin Barndom. Kongen havde i Begyndelsen af dette Tidsrum egentlig blot sine Narmænd til at paasee sine Rettigheder i de forskjellige Landsdele, hvor han ei selv var tilstede. Senere traadte i deres Sted de kongelige Syselmænd med større Myndighed, men som dog endnu ikke kunde maale sig med Lendermændenes, forsaavidt ikke Sysselmanden selv hørte til disses Klasse, hvilket i senere Tider blev meer og meer almindeligt.

Den lovgivende og dømmende Myndighed hvilede saa godt som udelukkende hos Folket. Begge vare paa det Noieste forenede, og den første udgif paa en Maade af den sidste. — Lovene bleve til gennem Domme. — De 4 Lagthing vare Rigets lovgivende Forsamlinger, indbyrdes uafhængige, hvert alene for sit Lagdømme. Kongedømmet synes ikke meget at have blandet sig i Lovgivningen, uden alene hvor det gjaldt dets egen Ret; thi i denne

kunde ingen Forandring gjøres, hverken til Udvidelse eller Indskrænkning, uden gennem Overenskomst mellem Konge og Folk. Kjøbstadlovgivningen og Kirkelovgivningen vare kun at ansee som fuldstændiggjørende Tillæg til de almindelige Landslove. — En vigtig Deel af Lovens Indhold udgjorde Bestemmelsen af Bøder for Krænkelser af Person og Eiendom; thi Dødsstraf og legemlig Nedsættelse fandt i Regelen kun Sted for Tyveri. Bøden var egentlig kun en Fritjøbelse fra Hevn og en Betaling for atter at maatte træde under Lovens Beskyttelse, naar man ved sine egne Handlinger havde unddraget sig denne. I Drabssager var det de Angjældendes Familier, der stode mod hinanden, og Bøderne erlagdes derfor efter en vis lobbestemt Fordeling af Drabsmandens hele Slægt til den Dræbtes Slægt. Desuden erlagdes i dette og mange andre Tilfælde en egen Bød til Kongen, som Lovens Opretholder.

Hvad den dømmende Myndighed angaar, da optraadte vel Kongen ofte som Bøldgiftsmand, naar de stridende Parter dertil valgte ham, men neppe nogensinde som en af Lovens anerkjendte Dommer. — Det var en almindelig Regel, at enhver Rets sag først skulde behandles og paatjendes i den engere Kreds, til hvilken begge eller den ene af Parterne hørte, det vil sige paa deres Herredsting, eller, i de Dele af Landet, hvor Herredsting ikke gaves, paa deres Fylkesting. Her undersøgtes og paatjendtes Sagen af visse blandt de forsamlede Thingmænd udvalgte Dommere, men deres Kjendelse blev først til en fuldgyltig Dom, naar den samtyktes af de tilstedeværende Thingmænd. Var Sagen paa denne Maade afgjort, kunde den ei gaa videre; men fandt en betydelig Meningsforskjel Sted mellem Thingmændene, da kunde den stevnes for en høiere Ret, nemlig til Fylkestinget, eller, hvor dette var første Instants, der til et Thing af flere Fylker. Her fandt nu den samme Fremgangsmaade Sted, og hvis endnu en betydelig Meningsforskjel gav sig tilkjende, da kunde Sagen endelig stevnes for vedkommende Lagthing i sidste Instants; og her dannede den saa kaldte Lagrette (lögrétta), bestaaende af 36 blandt samtlige Nevdarmænd udvalgte Lagrettesmænd, den egentlige Ret.

Dette er en kortfattet Fremstilling af Samfundsordenen i Norge, saaledes som Historien og Lovene vise os den at have været i det ovenbetegnede Tidsrum, nemlig det første Aarhundrede efter dens Befæstelse ved Olaf den hellige. Dens Mangler falde let i Dinene, helst naar den sammenlignes med nyere Tidens Statsindretninger; og disse Mangler virkede, som vi i det Følgende skulle see, under ugunstige ydre Omstændigheder og en forandret Landsretning, kraftigt til dens Forfald. Smidlertid var den vist i hiint Tidsrum og under Norges daværende Forholde heldbringende. Landet trivedes ved den og vandt en Kraft, som satte det istand til at udholde de Storme, som i det 12te Aarhundrede brøde løs over det og truede med at rokke dets Grundvold.

Femte forelæsning.

Ved den ovenfor skildrede Norges Statsforfatning i det 11te og 12te Aarhundrede var der een Feil, som strax falder i Dinene, og fra hvilken de indvortes Krige, der i det 12te og 13de Aarhundrede rystede Statsbygningen, droge sin første Oprindelse, — og denne Feil var: Kongedømmets Deelbarhed.

Vel maa det ansees som et Fremskridt til det Bedre, at Kongedømmets Deelbarhed ophørte i den Betydning, hvori den toges under Harald Haarfager og hans nærmeste Efterfølgere, da den medførte en virkelig Landsdeling mellem Kongerne; — men den Fællestyrelse, som traadte i Stedet, indeholdt dog ligesuldt en Spire til indvortes Uroligheder. At ingen saadanne af Betydenhed reiste sig i det første Aarhundrede efter Olaf den helliges Død, var ifkun en Følge af tilfældige Omstændigheder, og især deraf, at de fleste af de i dette Tidsrum indtrædende Fællesregjeringer hver for sig ifkun var af kort Varighed. Ganfke andre Omstændigheder indtraadte ved Sigurd Jorsalafarers Død 1130, og nu traadte ogsaa det Mislige ved den gjældende Kongearbefølge ret klart for Dagen.

Den Anledning til indvortes Splid, som en Fællestyrelse i og for sig medførte, forøgedes endnu betydelig derved, at der i Kongearbefølgen ei skjelnedes mellem egne og uegte Fødsel. I den norske

private Arvelov udelukkede fra ældgammel Tid den egtesødte Arving den uegtesødte med Hensyn til al Eiendom. Men paa den anden Side bestemte Loven, at det uegte Barn, naar det blot var født af en fri Moder, og erkjendt af Faderen, skulde nyde sin Faders personlige Ret d. e. regnes til den samme Klasse af Samsundet som Faderen og tage de samme Bøder for tilføiet personlig Overlast. Hørte f. Ex. Faderen til Hauldernes Klasse, saa regnedes og Sønnen dertil, om han end var ablet udenfor Egteskab og med en Moder af ringere personlig Ret, f. Ex. en frigiben Kvinde. Nu betragtedes Kongedømmet, endskjønt dertil hørte stort Odelsgods, alligevel nærmere som en arvelig personlig Ret, end som arveligt Gods; og det nedarbejdes følgelig efter de for den personlige Ret gjældende Grundsætninger ligesaavel paa den uegtesødte som paa de egtesødte Sønner, naar kun de første vare erkjendte af Faderen. Tidligere var aldrig det Tilfælde indtruffet, at nogen Tvivl i sidstnævnte Henseende havde fundet Sted. Men under Sigurd Jorsalafarer fremstod en paa Irland født Mand ved Navn Harald Gillechrist med den Paastand, at han var Kong Magnus Barfods Søn og Sigurds Broder, og tilkøb sig at bevise denne Paastand ved det gloende Jærns Prøve, et Ordal eller en Gudsdom, der med Christendommen var bleven indført som Beviismiddel netop i Tilfælde af tvivlsom Byrd. Kong Sigurd tillod ham at føre Beviset; Prøven lykkedes, og Harald blev erkjendt for Magnus Barfods Søn. Da nu Harald, paa Grund heraf, ved Sigurds Død blev tagen til Konge af Folket tilligemed Sigurds Søn Magnus, saa var herved Beviismaaden med gloende Jærn kjendt gyldig fra Folkets Side i Tilfælde af tvivlsom Kongebyrd. Men dette var, som altforsnart viiste sig, et Skridt, der satte Topmaalet paa Arvesølgelovens Fordærvelighed. Det aabnede nemlig Udgang for hvilkensomhelst dristig Lykkejæger til, naar andre Beviser for Kongebyrd manglede ham, da ved Hjælp af Jærnprøven at indtrænge sig i Kongedømmet. Geistligheden, i hvis Haand Prøvens Udfald egentlig hvilede, var ikke ubestikkelig, og Partigjængere, som vilde understøtte en saadan Uventyrers Fremtræden, manglede aldrig.

Saaledes udbrød ved Sigurd Jorsalafarers Død (1130) de indvortes Krige, som i meer end 100 Aar ødelagde Norge. Men det

var ikke disse alene, der fremkaldte Forandringer i Norges Samfundserden; hertil virkede ogsaa Geistlighedens Stræben efter Stands-selvstændighed og Uafhængighed af Staten. Vi skulle nu betragte disse Omstændigheder hver for sig og søge at tydeliggjøre os deres Indflydelse paa Samfundserdenens videre Udvikling i det 12te og 13de Aarhundrede.

De indvortes Krige kunde ikke andet end svække Lovens Kraft og hyppig give Netten til Priis for Magten. I Forstningen vare de imidlertid at betragte mere som Kampe mellem de stridende Kongers haandgangne Mænd, eller mellem forskjellige Krigerflokte og deres Hovdinge, i hvilke Kampe Folket i det Hele kun lidet blandede sig. Men mod Slutningen af det 12te Aarhundrede antog disse Uroligheder en fordærveligere Charakter. Landsfolket selv begyndte nu at splitte sig for at hjælpe det ene eller det andet af de kjæmpende Partier, og herved bleve disse ulykkelige Stridigheder mere indgribende i Samfundserdenen. Især var den berømte Everters Optræden i Birkebenernes Spidse for at vinde Norges Kongedømme ledsaget af voldsomme Rystelser i Rigets Indre. Everters Modstander, Kong Magnus Erlingsen, talte paa sin Side saa godt som alle Rigets gamle Hovdingætter, medens Everters Tilhang oprindelig var en Flok af raa Krigere uden nogenomhelst Anseelse i Samfundet. Disse Mennesker, der havde deres Sverd og deres store Anførers Mand at takke for Alt, hævedes ved Everters endelige Seier til en udmerket Stilling i Staten, endog til Lendermænd, og dette skede naturligviis paa de ældre Hovdingætters Befosning. Men disse nyskabte Hovdinge kunde, al deres personlige Dygtighed uagtet, ikke udfylde den Plads, som de ældre Hovdinge i Almuens Dine havde indtaget, og som var grundet i det ældgamle patriarkalske Forhold. De stode, som naturligt var, sin Anfører, nu Norges Konge, langt nærmere end Folket; de vare mere skikkede til paa Krigers Viis at udføre hans Bud, end til at optræde som et frit Folks Talsmand mod Kongemagtens Indgreb. Det var paa den anden Side heller ikke at vente, at Bønderne med Tillid og Hengivenhed skulde lægge sin Sag i Mænds Hænder, som de nylig havde seet brænde deres Gaarde og rane deres Gods, — om nu end Kongen noksaameget hævede dem, gjorde dem til

Lendermænd og udstyrede dem med Eiendom og Magt, der var de ældre naturlige Bondehøvdinger frarøvet. En forøget Embedsmyndighed maatte hos disse nye Lendermænd tjene til at opveie de ældre patriarchalske Ansæelse, og derfor bleve de almindelig tillige udnævnte til Kongens Syselmænd. Det var nu egentlig kun i Egenkab af kongelige Embedsmænd, de udøvede sin Myndighed, — ikke i Egenkab af Bondehøvdinger, som Fortidens Herfere eller Lendermænd. Den selvstændige patriarchalske Magt i Staten, en Hovedbestanddeel af den ældre Samfundsorden, fik herved sit Hovedknæk og hævede sig aldrig meer til sin gamle Betydning. Men dette var et Stød, som ikke alene rammede de gamle Høvdingeætter, men ogsaa Folket i det Hele. Samholdskraften i dets Selvstyrelse i de engere Kredse blev nemlig derved svækket, og det Organ tabtes, hvorigjennem Folkevillien tilforn saa kraftigen havde udtalt sig; medens en Embedsmagt traadte i Stedet, der havde sin Rod i Kongedømmet, støttede sig til dette og arbejdede til dets Bedste. Og til samme Tid som Folket saaledes blev fjærnet fra sine naturlige Ledere, forstyrrede den bestandige krigeriske Tummel den gamle Orden paa Thingene, hvorved disses Ansæelse og Kraft ogsaa kom til at dale. Disse sammenstødende Omstændigheder, umiddelbare Følger af de indre Uroligheder, maatte ganske naturligt efterhaanden vende Folkets Blik mod Kongedømmet som den eneste Statsmagt, af hvilken Beskyttelse og Redning var at vente. Kongemagtens Udvidelse blev saaledes ei blot begunstiget af ydre Omstændigheder, men vandt endog lidt efter lidt en Støtte i Folkemeningen.

Under de indvortes Uroligheder i Norge og tildeels begunstiget af disse udviklede sig hos den norske Geistlighed en den forhen ukjendt hierarchisk Aand. Dens Bestræbelser gik ud paa ikke alene at danne en selvstændig Stand i Samfundet, men ogsaa at unddrage sig den verdslige Styrelse, ja vel endog at gjøre sig denne underdanig. Disse Bestræbelser begunstigedes af Tidsaanden i hele det romersk-katholske Europa. Geistlighedens Uafhængighed af den verdslige Magt (Immunitet) var fra Midten af det 11te Aarhundrede aabenlydt fordret af den romerske Pave, og Fordringen var allerede i større og mindre Udstrækning indrømmet i de fleste europæiske Stater. Derhos var

Grundfætningen udtalt om Verdens tvende synlige Hoveder: Paven og den romerske Keiser, af hvilke Paven, som Christi Statholder paa Jorden, indtog den første Rang, medens Keiseren ikkun ved Paven paa Guds Begne, gennem Salvelsen og Kroningen, indtog sin Verdighed som Jordens verdslige Overhoved. Den romerske Keisers verdslige Overherredømme blev, som bekjendt, steds en blot Idee, der aldrig fremtraadte i Virkeligheden. Pavens aandelige Overherredømme blev derimod efterhaanden anerkjendt overalt i det romersk-katholske Europa, og Anerkjendelsen deraf til Slutning betragtet som en Troessag, som en Skyldighed for enhver rettroende Christen. Det blev følgerlig Geistlighedens Pligt overalt, saa meget som muligt, at affondre sig fra det øvrige Statsamfund, for som et sluttet Heelt at sammentrænge sig om sit og Kirkens Hoved; — samt derhos af alle Kræfter at arbeide paa Virkeliggjørelsen af den Grundfætning, at den aandelige Magt i Verden, hvilken Kirken betegnede, og af hvilken Geistligheden paa Guds Begne var Ihændehaber, skulde beherske den verdslige, der betegnes ved Kongedømmet.

Den norske Geistlighed savnede længe de ydre Betingelser for at kunne optræde med Kraft til Virkeliggjørelsen af hine Ideer. Men da den først havde vundet nogen Nidom og derved større Selvstændighed, og den derhos i Midten af det 12te Aarhundrede (1152) i Nidaros's Erkebiskop havde faaet en naturlig Anfører, — saa undlod den ikke at indtage sin Plads i Rækken af de romerske Grundfætningers Forsegtere. Men saalænge den ældre Samfundsborden stod i sin fulde Kraft, var det ingen let Sag for Geistligheden at skaffe hie hierarchiske Grundfætninger Indpas. Da derimod Samfundsbordenen under de indvortes Krige begyndte at vakle, og da enkelte Landsstyrere begyndte at søge sin egen Fordeel i Fjælighed med Hensyn til Geistlighedens Fordringer, — saa tog Sagen en anden Bending.

I Aaret 1161 fik den kloge Lendermand, Erling Ormsøn, kaldet med Tilnavnet Skakke, udvirket, at hans Søn Magnus, i Egenkab af Kong Sigurd Jorsalafarers Dattersøn, blev tagen til Norges Konge tvertimod den gamle Kongearvesfølge. Da nu det Uvovlige heri laa klart for Dagen, fandt Erling det nødvendigt at søge

Geistlighedens Bistand, og Kroningen — ved denne Leilighed for første Gang anvendt i Norge (1164) — maatte, som en gennem Kirken erhvervet guddommelig Stadfæstelse, bøde paa den Mangel i lovlig Henseende, der klæbede ved Magnus's Kongedømme. Herved havde Geistligheden opnaaet et af sine Hovedønsker. Kongedømmet var modtaget som en Gave af Gud gennem Geistlighedens Haand; og idet Magnus desuden formeligen tog sit Rige til Ven af den hellige Olaf, for at styre det som hans Vikarius, erkjendte han i Grunden Nidaros's Kirkes og dens Erkebiskops Overhøihed. Norge havde saaledes nu en Konge af Guds Naade i den Betydning, som Datidens Geistlighed helst vilde have disse Ord forstaaede, nemlig: — af Kirkens Naade.

Denne glimrende Stilling indtog den norske Geistlighed imidlertid ikke længe. Da Sverrer i 1177 optraadte som Magnus Erlingssons Modstander, fordrede og erholdt han Kongedømmet som Kongesøn, ifølge den gamle Arvesølgelov; og han forkastede Magnus's Kongedømme som uretmæssigt, fordi det ikke støttede sig til Landets Lov. Han traadte saaledes strax i en aabenbar Kamp mod Geistligheden og dens tydelig udtalte hierarchiske Grundsatninger. Sverrer havde vistnok en stor Fordeel deri, at han kunde støtte sin Ret til den fra gammel Tid i Norge lobhjemlede Statsform; men Omstændighederne gjorde det dog vanskeligt for ham strengt at slutte sig til den ældre Samfundsorden i dens Heelhed. Han havde nemlig i al sin Regjeringsstid at kjæmpe mod en afgjort Uvillie hos den langt overlegne Deel af sit Riges Indbyggere; og da han saaledes ikke kunde haabe at støtte sit Kongedømme paa Folkets almindelige Kjærlighed og frivillige Bistand, maatte han søge det befæstet ved selve Kongemagtens Udvidelse. Dette opnaaede han kun for en Deel ved sine Birkebeners Baaben. Han følte Nødvendigheden af at stille sin Kongeverdighed for Folkets Dine under Guds Beskyttelse, og han lod sig, ligesom sin Formand, høitideligen krone (1194) af Norges Biskopper, hvilke dog for største Parten saa godt som tvungne forrettede denne Handling. Det var heller ikke Sverrers Mening at give Kroningen den Betydning, som Magnus Erlingsson havde givet den, eller knytte den til lignende Indrømmelser. Han vilde ingenlunde, at Fol-

ket skulde ansee ham for at have modtaget Kronen af Geistlighedens Naade, eller Niget som et Len af Midaros's Kirke. Han vilde derimod levendegjøre og befæste den Tanke hos Folket, at han af Gud var kaldet til og stadfæstet i Nigsstyrelsen, og at Ulydighed mod Kongen, som den af Gud beskikkede Dyrighed, var Ulydighed mod Gud selv. Denne Anskuelse af Kongedømmets Væsen forsegtede Sværter ved enhver giben Anledning, og søgte heri et Vern ligesaavel mod Geistlighedens Angreb som mod Folkets Uvillie. Denne Anskuelse, saa lidet den end passede til Kongedømmets tidligere Stilling i Samfundet, fandt dog efterhaanden ogsaa Indgang hos Folket, og var kraftig medvirkende til at forberede i den offentlige Mening den afgjorte Overvegt i Staten, som snart skulde blive Kongedømmet til Deel. Geistlighedens hierarchiske Stræben rakte her uvilkaarlig Haanden til Kongemagtens Udvidelse.

Det lykkedes saaledes ikke den norske Geistlighed at gjøre sig Kongedømmet underdanigt. Men den havde ikke desto mindre bundet Fordele, som vanskeligen atter kunde berøves den. Den var nu fremstaaet som Stand, som en afsluttet Deel af Samfundet, hvilken fordrede sine Særrettigheder; og den havde heri en Støtte i den over hele det romersk-katholske Europa herskende Folkemening. Den kunde nu ei tvinges tilbage i de gamle Forholde, i den Afhængighed af Konge og Folk, hvilken Landets Lov dog endnu opstillede som gjældende Statsorden.

Saaledes befandt da Norge sig ved Udgangen af det 12te Aarhundrede i en stor Gjæring. Nye Anskuelser med Hensyn til Samfundsordenen havde indtrængt sig, hvilke deels stode ligeoverfor de ældre i skarp Modsetning, deels havde paa en forvirret Maade blandet sig med disse. Betragtningen af Kongedømmet som en guddommelig Indstiftelse begyndte at gjøre sig gjældende til samme Tid, som Folkets Modstandskraft svækkedes og berøvedes den Støtte, hvilken den før havde haft i Lendermændenes patriarchalske Magt. Geistligheden afføndrede sig som Stand fra det øvrige Folk, medens de Klasser, som dette tilforn havde dannet, meer og meer smeltede sammen, deels ved de Omvæltninger i Eiendom, som de indvortes Krige frembragte, deels ved Trældommens gradvise Ophør.

Den patriarchalske Magt i Samfundet var knækket og med det samme var det Baand brudt, som før havde opretholdt Hereds- og Fylkesforfatningen i en vis Selvstændighed under Erkjendelsen af Statens Genhed. Til disse nye Grundsætninger og nye Forholde passede ikke længer den gamle Lovgivning; den maatte undergaa en gennemgribende Forandring.

Denne af Tidsaanden og Tidsomstændighederne fremkaldte Lovreform forberededes i Sverrers Sønnesøns, Kong Haakon Haakonssøns lange og til Slutning rolige og lykkelige Regjering (1217—63), under hvilken Gjæringen fik Tid til at sætte sig, og Forholdene lidt efter lidt udjævnedes sig og vandt Fasthed. Men Lovforandringen indtraadte dog først egentlig under Haakons Søn og Efterfølger Magnus (1263—80), som af dette Verk fik sit Tilnavn: Lagabøter d. e. Lovforbedrer.

Kong Magnus gjorde først paa hvert af Landets fire Lagthing Folket bekendt med de Hovedforandringer i Lovene, som han ansaa for nødvendige, og de Grundsætninger, hvorpaa de vare byggede. Da de foreslagne Forandringer havde fundet Folkets Bifald, blev han af dette bemyndiget til at indføre dem i Loven og forresten omarbejde denne i den Form, som ham syntes hensigtsmæssigst. Han tog nu de klogeste og lofmyndigste Mænd i Landet paa Raad med sig og udarbejdede en ny, paa de fire ældre Love grundet almindelig Lovbog for det hele Land. Med denne indfandt atter Kongen sig paa alle Lagthing, lod den paa hvert især oplæse for Almuen og fik den lovtagen. De Afvigelser, der vare nødvendige for Kjøbstædernes Vedkommende, blev indførte i en egen Bylov, hvilken blev antagen i de forskjellige Byer paa samme Maade som Landsloven paa Lagthingene. Geistlighedens Forhold med Hensyn til Staten ordnedes ved en særskilt Overeenskomst (af 1277), uden at dog nogen herpaa bygget ny Kirkelov eller Christenret for det første kom istand.

Hermed var da det nye Lovgivningsverk fuldført, og med dette maa man regne et nyt Tidsrum i Udviklingen af Norges Samfundsorden at begynde.

De Grundsætninger med Hensyn til Samfundsordenen i det Hele, som den nye Lov meer eller mindre ligefrem udtaler, ere i Hovedsagen

følgende: — Kongedømmet er udeleligt og arveligt efter visse i Loven bestemte Regler; — Kongen har sin Verdighed af Guds Naade, han er en af Gud bestikket Dyrighed, i hvilken Egenkab alt Folket er ham Dydighed skyldigt; han er Kilden for al verdslig styrende Myndighed, og øver den ved sine Embedsmænd, dog i Overensstemmelse med Loven, og uden Ret til at fordre Andet af sine Undersaatter, end hvad gammel Overenskomst hjemler; — Loven er een for det hele Land, dog med Vedligeholdelse af de fire gamle Lagthing; — Folket deeltager som fra gammel Tid i den lovgivende og dømmende Myndighed paa Lagthingene, men Kongen har dog i begge Henseender en overordnet Myndighed; — som Kongen i verdslige Ting, saaledes er Geistligheden eller dens Hoveder Biskopperne i aandelige Ting den af Gud bestiktede Dyrighed.

Vi see her netop de Grundsætninger udtalte, som Forholdene ved det foregaaende Tidsrums Slutning havde fremkaldt. De vare saaledes ingenlunde Fostre af den nye Lovgivning eller af dennes Ophavsmands personlige Uergjerrighed eller gunstige Stemning for Hierarchiet. De vare fremspirede paa en reen historisk Grundvold. Baade Konge og Folk fulgte igunden kun Tidens Strøm. De adløde Tidsaandens Kald uden nogen ret klar Bevidsthed om hvad de fra enhver af Siderne vandt eller bortgav. Geistligheden var udentvibsl den eneste Part i Sagen, som med Selvbevidsthed arbejdede mod et bestemt Maal.

Det falder let i Dinene, at Kongedømmet ifølge den nye Lovgivning indtager en langt mere overordnet Stilling i Staten end efter den ældre. Folket derimod træder som Statsmagt mere i Skyggen, idet dets Indflydelse baade som lovgivende og dømmende Magt meget indskrænkes. Lovens Genhed for det hele Rige var vistnok i mange Henseender et stort Gode; men da den ikke ledsagedes af nogen almindelig Repræsentations Indretning for det hele Folk, var den i sig en Spire til den gamle Folkestyrelses Forfald, hvilket igjen drog i Følge med sig en vorende Ligeegyldighed hos Landets Almue for de offentlige Anliggender og for Folkets naturlige Rettigheder. Idet der nemlig skulde være een Lov i Landet, men fire Lagthing eller lovgivende Forsamlinger, maatte jo ganske naturlig den egentlige lovgivende Myndighed tilfalde Kongen, som Lovens

øverste Hoved, og Lagthingene lidt efter lidt nedsynke til blotte raadgivende eller ansøgende Forsamlinger, der mest kun for Formens og gammel Vedtægts Skyld satte Stadfæstelsens Stempel paa Kongens Forordninger. Ogsaa Lagthingene som øverste Domstole tabte meget af deres Betydning, idet ved den nye Lovgivning meget af den dømmende Myndighed, som før udelukkende havde tilkommet Lagthinget, lagdes i Hænderne paa de af Kongens beskikkede Lagmænd.

Vi bør alligevel ganske vist ikke i Bedligholdelsen af de fire Lagthing see nogen dybt lagt Plan fra Kongedømmets Side til at splitte Folkbevilliens Kraft og derved hæve sig selv til uindskrænket Enevælde. Tværtimod, der er al Anledning til at tro, at de fire Lagthing ene vedbleve for at føie Almuens Hængen ved de gamle Former. Indretningen var ærverdig ved sin Ælde og ved de Minder om den gamle Fylkes- og Forbundsforfatning, som knyttede sig til den. Derfor havde Folket den kjær og sønskede den opretholdt, uden at indsee, hvor lidet den i Grunden under de nye Forholde svarede til sin oprindelige Bestemmelse eller fyldestgjorde dets naturlige Rettrigheders Krav.

Norges Statsforfatning havde saaledes ved Magnus Lagabøters Lovreform antaget et streng-monarchisk Præg, og i denne Retning vedblev den at udvikle sig under Magnus's tvende nærmeste Efterfølgere, hans Søner Erik (1280—99) og Haakon (1299—1319), og især under den sidste. Han ophævede aldeles Lendermandsverdigheden og udsløttede derved Mindet om den gamle patriarchalske Magt i Staten. Men denne Verdighed havde ogsaa tabt sin oprindelige Betydning. Vel havde Lendermændene, eller, som de fra Magnus Lagabøters Tid ogsaa betittedes, Baronerne, atter hævet sig til en vis Selvstændighed; men denne grundede sig nu paa deres Rigdom og paa et fast Samhold mellem dem selv indbyrdes, — ikke paa Folkets Deltagelse og Hengivenhed for dem som dets naturlige Høvdinge. Idet Haakon ophævede Lendermandsverdigheden, skadede han neppe Folkets Frihed. Lendermændene vare ei længer Folkets Mænd i gammel Betydning, og Udviklingen af deres Magt paa den Vej, de nu havde slaaet ind paa, kunde i Tidens Løb ligesaavel have ledet til Folkets Undertrykkelse som til Kongedømmets Indskrænkning. Alligevel er det utvivlsomt, at Kongedømmet vandt et større Omraade ved hiint Skridt af Kong

Haakon. At han derimod begunstigede Ridderverdigheden, der var indført under Magnus Lagabøter og tillagt den første Klasse i Hirden, medførte ingen Fare for Kongedømmet, men bidrog snarere til at forøge dets Glæde. Den bedre Orden, som Kong Haakon bragte i Embedsvæsenet, og den større Myndighed, han tildeelte sine Embedsmænd, var naturligviis ikke mindre til Kongedømmets end til Folkets Fordeel. Uagtet alt dette ingenlunde udsprang af noget planmæssigt Undertrykkelsesystem, saa var det dog ganske naturligt, at idet Kongemagten fra alle Sider befæstedes, medens intet Skridt foretoges for at skaffe Folket gennem en hensigtsmæssig Repræsentation Anledning til med Kraft at udtale sin Villie, — Folket meer og meer tabte af Sigte sin Ret til en afgjørende Deeltagelse i Statsstyrelsen, meer og meer vante sig til at see Staten i Kongedømmet, og Kongedømmet i Kongens Person alene.

I Norges Statsforfatning, saadan som vi see den under Kong Haakon Magnussøn ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, havde altsaa Kongedømmet antaget en afgjort Overvegt over enhver anden Magt i Staten. Selv Geistligheden maatte boie sig under det i Lydighed, for saaledes at bevare sine bundne Særrettigheder. Men denne Kongedømmets store Magt var langt fra at være forhadet af Folket, eller i sine Yttringer Folkefriheden fiendsk. Den lod Folkets Liv bevæge sig i de gamle Former og støttede sig i Grunden umiddelbart paa Folkets Hengivenhed og Tillid. Udsprunget af en fri Indvilgelse fra Folkets Side var det et Kongedømme efter Folkets Sind, et Kongedømme som den almindelige Mening blandt den Tids Nordmænd fordrede det.

Kong Haakon Magnussøn døde 1319 uden at efterlade sig Sønner, og hans treaarige Datter søn Magnus Eriks søn af den svenske Folkungeæt blev nu tagen til Norges Konge efter Rigets Arvefølgelov. Magnus blev i samme Aar ogsaa Sveriges Konge ved Valg. Denne Omstændighed ledede imidlertid ikke til nogen nærmere Forbindelse mellem Norge og Sverige, og Foreningen under samme Overhoved opløstes igjen, da Kong Magnus i 1355 aftraadte Regjeringen i Norge til sin yngre Søn Haakon, medens han overdrog Sverige til sin ældre Søn Erik.

Kong Magnus Eriks søns lange Mindreaarighed (1319—1332) og senere hans Stilling som Konge i Sverige tillige, hvilken gjorde at

han ofte for længere Tid ad Gangen maatte være borte fra Norge, var vistnok gunstig for Opkomsten af et Høvdingevælde i Norge, et Sideslykke til hvad der allerede fandt Sted baade i Sverige og Danmark. Den Rigsstyrelse af 12 Mænd, som Kong Haakon før sin Død havde forordnet under sin Dattersøns Mindreaarighed, ombyttedes snart (1323) med en mere aristokratisk, i hvilken Kongens Drotsete stilledes som Formand med næsten kongelig Myndighed, medens Biskopperne og Kongens haandgangne Mænd, nemlig Ridderne og de Høiere i Hirden, stillede sig ved denne Rigsforstanders Side som et Rigets Raad. Denne Formynderregjering styrede dog i Kongens Navn og uden at tilegne sig nogen Kongedømmets sideordnet Myndighed. Da Magnus selv antog sig Rigsstyrelsen, traadte Rigsraadet atter i Baggrunden. Skjønt det vedblev i Navnet, var det dog i Virkeligheden ei andet end et Kongens Raad, som han selv valgte sig, og hverken fra Folkets eller Kongedømmets Side erkjendtes det for en selvstændig Statsmagt. Folket tænkte sig fremdeles Statsstyrelsen som udgaaende fra Kongen alene, og saaledes vedblev det at være, indtil i 1387 Kong Olaf Haakonsøns Død og i 1397 Foreningen mellem de tre nordiske Riger i Kalmar bragte Norge i en ganske ny Stilling.

Ideen at danne et mægtigt Statsforbund i Norden ved en Forening mellem de tre nordiske Riger var ved denne Forenings første Afsluttelse langt fra ikke klar for de egentlige Stiftere, end mindre for Folket i de tiltrædende Riger, og allermindst udentvibst for det norske Folk, hvis Tiltrædelse i Grunden var bestemt ved et blot Tilfælde. Den Konge nemlig, som alle tre Riger ved Kalmarforeningen valgte til sit fælles Hoved, Erik af Pommern, var allerede siden 1389 Norges særskilte Konge ifølge Rigets Arvesølgelov.

Overeensstemmende med Foreningens Aand skulde nu vistnok Norge blive et Valgrige ligesaavel som Sverige og Danmark, og Unionskongen for Fremtiden vælges ved Overeenskomst mellem alle tre Riger. Men denne Valgindretning var og blev Nordmændene fremmed. Den almindelige Mening hang stedse ved Begrebet om Kongedømmets Arvelighed efter Landets Love, og denne Mening fandt Unionskongerne alt for ofte sin personlige Fordeel ved at opfriske.

Det laa videre i Foreningens Mand, at Unionskongen skulde repræsentere selve Foreningen, medens ved Siden heraf hvert enkelt Rige, som selvstændigt, skulde repræsenteres af en egen Statsmagt, nemlig et Rigsraad. Et saadant havde nu allerede Sverige og Danmark hver for sig, beklædt med en Myndighed, der satte det istand til at udfylde Kongens Plads og verne om Rigets Selvstændighed, — en Myndighed, som fandt sin faste Støtte i tvende privilegerede Stænder, Adels og Geistlighed, og i den historiske Udvikling af begge Rigers Statsforfatning. I Norge derimod udgjorde Kongedømmet i det sidste Aarhundrede den eneste virkelige Samholdskraft i Staten, Middelpunktet, hvorom den hele Statsmaskine dreiede sig. I det Unionen, saa at sige, berøvede Norge dets Kongedømme, satte den i Stedet en Indretning, som ingen sand Deeltagelse fandt i den offentlige Mening, der endnu i Norge udtaltes af Bønderne. Det norske Rigsraad, som nu skulde repræsentere og verne om Rigets Selvstændighed, dannedes af Nidaros's Erkebiskop og Landets øvrige Biskopper, Repræsentanter for Rigets eneste privilegerede Stand Geistligheden, samt en Deel Verdslige, der udmerkedes enten ved deres Embedsstilling eller deres Stilling i Kongens Hird eller Hof. Men denne Statsmagt hverken erkjendtes af Landets ældre Lovgivning, eller var bleven oprettet ved Folkets udtrykkelige Samtykke.

Allerede Magnus Lagabøters Lov hjemlede Erkebiskoppen af Nidaros, i Tilfælde af at Kongedømmet ved Mangel paa Arveberettigede blev ledigt, et Slags Rigsforstanderskab; og ved Unionen blev han virkelig paa en Maade den norske Regjerings stadige Hoved. Hans høie Stilling, der desuden støttede sig til en rig og anseet privilegeret Stand, gav ham vistnok en ikke ringe Indflydelse paa Folket; dog var det ubant for dette at see en Geistlig i Spidsen for Rigets verdslige Anliggender. Det kunde desuden neppe undgaa Nordmændenes Opmerksomhed, at Erkebiskoppens og Geistlighedens Forhold til Paven ofte fjærnedes deres Stands Interesse fra Statens og ofte forledede dem til at lade denne vige for hiin. De geistlige Rigsraader kunde saaledes ikke besidde Folkets udeelte Tillid.

Hvad de verdslige Rigsraader angik, da grundede disses Verdig-

hed sig — som før sagt — hverken paa Folkets Valg eller paa deres Stilling som Repræsentanter for en anerkjendt og privilegeret høiere Stand i Samfundet, men blot paa deres Stilling som Kongens Embedsmænd eller Hofmænd. Fra Kongedømmet, det vil nu sige: fra Unionskongen, maatte de i Folkets Dine laane al deres Myndighed.

Det norske Rigsraad var saaledes ingenlunde skicket til at danne en mægtig Samholdskraft i Staten, der kunde udfylde det gamle norske Kongedømmes Plads til at verne om Rigets Selvstændighed. Langt fra at sammentrænge sig om Rigsraadet som det rette Organ for Rigets Selvstændighed, gik det norske Folk enten sit Rigsraad forbi, henvendende sig til Unionskongens Personlighed, eller ogsaa lod det sin Kraft fortæres i indvortes Splittelse. Men det første var ikke stort bedre end det sidste. Unionskongens Interesse var en ganske anden end den fordums norske Konges. For Unionskongen var Norges Selvstændighed og Nordmændenes Frihed en temmelig ligegyldig Sag. Beskyttede han den, saa var det mest, fordi han deri saa sin Persons eller sin Families Fordeel; men for denne var han ogsaa rede til at opoffre den, som virkelig Christian den 3die gjorde i 1537.

Naar man tager Hensyn til alle disse Omstændigheder, saa kan det ei vække nogen stor Forundring, at Kalmarunionen bragte Ulykke over Norge og omsider gjorde det til sit medforbundne Riges Danmarks Undergibne, og det uagtet Norge ved Foreningens Tiltrædelse efter al Sandsynlighed kunde maale sig med Danmark baade i indre Kraft og i Statens Hjælpelider. At Norge nedsaak til den ubetydelige Stilling, det under Foreningen med Danmark indtog, var en Følge af en slet ordnet og efter Forholdene ikke afpasset Statsforfatning, samt af en derved fremblet Egegyldighed hos Folket for dets offentlige Anliggender.

Norges Rigsvaaben og Flag.

Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag.

(Eerstkilt trykt. Christiania 1842. 8.)

Et Riges Flag staar i saa mangebaande Berørelser med dets Vaaben, at man i en historisk Undersøgelse vanskelig kan skille det ene fra det andet; og da Flaget af Mange antages for at have sin Oprindelse fra Rigsvaabenet, saa er det formeentlig den rette Orden at begynde med dette sidste og forfølge det igjennem dets Udvikling og Forandringer, for siden at see, hvorledes Nationalslaget har dannet sig.

I denne Orden vil jeg altsaa gaa frem i nærværende historiske Undersøgelse, der gjælder Norges Rigsvaaben og Flag.

Norges Rigsvaaben.

Det er almindelig og vistnok med god Grund antaget, at Brugen af heraldiske Vaabenmerker skrider sig fra den germaniske Folkklasse, under hvilken jeg indbefatter Nordmændenes Stamme.

Allerede Tacitus beretter om sin Tids Dydske, at de betegnede sine Skjolde med de udvalgte Farver¹⁾. Hvad Nordmændene angaar, da finde vi i vore ældste historiske Efterretninger, at ogsaa deres Høvdinger bemalede sine Skjolde med forskjellige Farver og Figurer.

Saadanne Skjoldemerker vare imidlertid i sin Oprindelse blot personlige Kjendetegn; først i en sammenligningsviis meget nyere Tid gif de over til at blive Familiemerker, og endelig til Rigs- eller Territorialvaaben.

¹⁾ Germ. 6.

Brugen af faste Familiebaaben eller Familie skjoldemerker kan ei med Sandsynlighed føres høiere op i Tiden end til det 11te Aarhundrede, eller til Begyndelsen af Korstogene. Et Aarhundrede senere begyndte i de fleste europæiske Riger den regjerende Kongs Baabenmerke at betragtes som Rigsvaaben.

Saaledes finder man først de gyldne Lilier i blaat Felt som Frankriges Rigsvaaben fra Kong Philip Augusts Tid (1180—1223); de tre gyldne Leopardter i rødt Felt som Englands fra Kong Richard Løvehjertes Tid (1189—1199); den røde Løve i gyldent Felt som Skotlands fra Kong Vilhelms Tid (1165—1214); og Ornen som det tydske Rigsvaaben skriver sig omtrent fra samme Tidspunkt.

Hvad Norges tvende Naboriger angaar, da synes deres Rigsvaabenener ligeledes at være opkomne i denne samme Periode. Det danske Vaaben, tre blaa Leopardter (eller Løver) i et med røde Hjerter bestrøet gyldent Skjold, findes først i Kong Valdemar 2dens Segl (1202—1241). I Sverige begyndte ogsaa i det 13de Aarhundrede tre gyldne Kroner i blaat Felt at bruges som Rigsvaaben, skjønt endnu verfende med den gyldne Løve, springende over tre Strømme i blaat Felt, hvilket sidste i sin Oprindelse synes at have været Gotarikes, eller egentlig den derfra stammende Folkungeæts, Vaabenmerke. Om det Baktende i Brugen af det svenske Rigsvaaben skal jeg senere hen udførligere tale.

At Norges Rigsvaaben skulde være betydelig ældre end noget af de ovennævnte Rigers, synes der ikke at være nogen gyldig historisk Grund til at antage. Naar Bergraad Petersen i sin Afhandling over det norske Vaaben¹⁾ anfører, at den norske Konge Olaf Trygvæsson i sit røde Skjold havde afbildet en gylden Løve, da grunder dette sig paa en Feiltagelse, idet nemlig paa det Sted i Lardølasaga, hvortil hans nærmeste Kilde, Schöning, henholder sig, ikke er Tale om bemeldte Kong Olaf, men om den islandske Høvding Olaf Paa, der levede i det 10de Aarhundrede²⁾. Paalideligere er derimod den Beretning, som i flere af vore Oldsagaer findes om Kong Magnus Barfod, at han i det Slag paa Irland, hvori han tilfattede Livet, bar et rødt Skjold

¹⁾ Trykt i den Constitutionelle 1836. No. 101. Tillæg.

²⁾ Laxd. s. 21.

med en gylden Løve, og en rød Silkefjortel med en gul Løve foran og bag¹⁾. Jeg tror imidlertid, det vil være dristigt af denne Beretning at slutte til det norske Rigsvaabens Tilværelse paa Magnus Barfods Tid. Sikkrere bliver det vel at see ovenbeskrevne Kong Magnus's Vaabenmerke for endnu at være blot personligt, saalænge man ei kan paapege nogen stadig Brug af samme Merke af de nærmest efterfølgende norske Konger.

Fra Kong Haakon Haakonsøns Regjeringstid (1217—1263) derimod kan Løven med Bestemthed paavises som Norges stadige Vaabenmerke, idet den nemlig findes baade i denne Konges Søns og Medregents, Kong Haakon den yngres, og i hans anden Søns og Eftermands, Kong Magnus Lagabøters (1263—1280) Majestætssegel, i den paa Bagsiden til Hest afbildede Konges Skjold. Det er imidlertid, hvad disse Kongers Segl angaar, endnu ubestemt, om Løven i Skjoldet har været kronet, og om den har baaret Øren; de hidtil fundne Aftryk ere for utydelige eller for meget bestadigede til at man med Sikkerhed kan bedømme dette. Men fra Kong Erik Magnussons Tid (1280—1299) findes stadigen i Rigsseglet ligesom og paa Mynterne Løven i Vaabenet baade kronet og med Øre, altsaa i Hovedsagen saaledes afbildet, som den senere steds har været fremstillet i Rigsvaabenet²⁾.

Segl fra Kongerne Erik Magnusson (Prestehader) og hans Broder Haakon Magnusson (1299—1319) forekomme under flere gamle Pergamentsbreve, saa vel vedligeholdte, at man kan gjøre sig en fuldkommen bestemt Forestilling om Rigsvaabenets Udseende i deres Regjeringstid. Disse Segl fremstille paa Forsiden Kongen paa sin Throne, og paa Bagsiden enten Kongen til Hest med et fremad vendt Vaaben-skjold, eller og blot et stort Vaaben-skjold. I begge Tilfælde er Skjoldet triangulært med de tvende Sider noget udadboiede efter den Tids almindelige Brug, og undertiden omgivet med en Rand af Stjerner, oftere dog uden nogen saadan. Skjoldet er udeelt og indeholder kun een Figur nemlig en mod Høire vendende kronet Løve, fremadskridende

¹⁾ Snorre Magnus Barfods Saga 26.

²⁾ Carstens „om det norske Vaabens Opkomst og Forandringer“ i det kjøbenhavnske Videnskabselskabs Skrifter. Ny Samling I 156—209.

i opret Stilling og holdende i begge Forlabber en almindelig Strids-øre med ret Skaft. Skjoldets Felt er i et af Kong Eriks Segl overstrøet med Roser, ellers i Almindelighed uden Zirater. Skjoldet er ikke bedækket af nogen Hjælm og har heller ingen Skjoldholdere, hvor det staar særskilt. Aldeles ligedan er Baabenet paa disse tvende Kongers Mynter¹⁾.

I Kong Magnus Eriksøns norske Segl (1319—1355) fremstilles Norges Baaben ganske paa samme Maade som i hans tvende nærmeste Formænds. Norges under bemeldte Konge stedfindende Forbindelse med Sverige findes ei at have foranlediget nogen Forandring med Hensyn til noget af de forenede Rigers Baaben, eller nogen Sammensmeltning af dem i eet Baabenskjold, skjønt hvert Riges særskilte Segl i det Hele antyder Rigerens Forening under samme Konge og fuldkomne Lighed i Rettigheder. I Magnus's norske Segl nemlig (af hvilket et særdeles vel vedligeholdt Aftryk findes under et Brev af 1322 i vort Universitets Diplomsamling)²⁾ forestilles paa Forsiden Kongen paa sin Throne med Krone, Scepter og Rigsæble, og paa hans venstre Side lige overfor Rigsæblet et triangulært Skjold, hvori den gotiske Løve springende over tre Strømme; paa Bagsiden et stort triangulært Skjold, hvori den norske kronede Løve med Dren; i Seglets latinske Omkrift, der indeholder Kongens Titel, nævnes Norge først. I hans svenske Segl fremstilles paa Forsiden Kongen paa sin Throne ligesom i det norske, og ved hans venstre Side et triangulært Skjold med den norske kronede Løve; paa Bagsiden et stort Skjold af samme Form med den gotiske Løve over de tre Strømme; i Titelen nævnes Sverige først.

Kong Haakon Magnusson den yngres (1355—1380) norske Segl forekommer sjælden ubeskadiget. Det eneste nogenlunde vel konserverede Aftryk, som jeg har seet, fremstiller paa Forsiden et til Høire heldende triangulært Skjold med Løven paa den forhen beskrevne Maade, og ovenover Skjoldets opstaaende venstre Spidse en sukket Hjælm og til Hjælmtegn Løven, ligesom i Skjoldet, men omgiben af 5 Straaler; paa Bagsiden er ingen Figur.

¹⁾ Afbildninger hos Carstens og i Diplomatarium Arnemagnæanum 2den Deel.

²⁾ Nu i Rigsarkivet. Trykt i Dipl. Norv. I No. 166.

Kong Olaf Haakonssøns (1380—1387) norske Segl har ogsaa blot een Side og fremstiller Kongen paa sin Throne og ved hans høire Haand det norske Vaaben, paa samme Maade fremstillet som i de fornævnte Kongers Segl, ved hans venste det danske Vaaben med de tre Leopardter; begge Vaabenskjolde lige store, triangulære, uden Hjælm eller Skjoldholdere.

Det norske Vaaben i Tidsrummet 1280—1387, d. e. indtil Norges Forening med Danmark og Sverige i Kalmarunionen, var altsaa uforandret et triangulært Skjold, hvori en opret fremadskridende kronet Løve med en ligeskafet Stridsøkse i begge sine Forlæbber. Til nogen Kvadrering eller anden Deling af Skjoldet findes intet Spor, ligesaaalidet som til flere sammenføjede Vaabenfigurer eller forenede Vaabenskjolde.

Spørges nu om Farverne, da maa vel indrømmes, at hverken Segl eller Mynter derom give nogen Oplysning; og de kunne heller ikke give det, da den saakaldte Schraivering, hvorved Farvene tilkjendegives ved Streger eller Punkter, i den her omhandlede Periode endnu ikke var brugelig (den skriver sig først fra den tidligere Halvdeel af det 17de Aarhundrede). Der er imidlertid paa den anden Side Intet, som antyder, at nogen Forandring i Farverne senere er foregaaet, eller at disse nogensinde have været anderledes end de nu ere og kunne paa vises med Bestemthed at have været lige fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Man maa desuden erindre, at i Magnus Lagabøters Gulathingsslov¹⁾ bestemmes, at hver Mand, som eiede indtil 6 Mark Sølv, skulde eie et rødt Skjold, — en Bestemmelse, som temmelig ligefrem synes antyde, at den røde Farve paa Skjoldet allerede dengang var den nationale, og folgelig den, som ogsaa dannede Feltet i Rigets eller Kongens Vaabenskjold. Men var nu Rigsvaabnets Felt rødt, saa burde efter den dagældende heraldiske Regel, at hvor Feltet er farvet, der skal Figuren være af Metal, og omvendt, — Løven enten være af Guld eller Sølv (d. e. gul eller hvid); og at man af disse Metaller foretrak Guldet, lader sig let forklare af Hensyn baade til dettes Fortrin i Verdi, og til Løvens naturlige Farve. Om det allerede da har været vedtaget, at Drens Blod skulde være af Sølv, hvilket senere findes, lader sig ikke bestemme.

¹⁾ Landevernsskalken 11.

Det vil formeentlig af det hidtil Anførte være klart, hvorledes Norges Rigsbaaben var beskaffet ved Begyndelsen af Kalmarunionen. Denne Union frembragte, som bekjendt, en Forvirring i det norske Riges gamle Forholde, og var heller ikke ganske uden Indflydelse paa Rigests Baaben, idetmindste paa detses Sammenstilling med de tvende øvrige forenede Rigers.

Efter en kort Mellemregjering, i hvilken Dronning Margreta, den danske Konge Baldemars Datter og den sidste norske Konge Olafs Moder, stod i Spidsen for Rigsstyrelsen (1387—1389), blev den pommerste Hertug Erik, ifølge den norske Arvesølgelov, antagen til Norges Konge. Hvorledes han har brugt Norges Baaben i sit Segl og paa sine Mynter, førend han i Maret 1397 blev alle de tre nordiske Rigers Konge, er hidtil ikke oplyst. Men fra sidstnævnte Aar af finder man, at han i sit Majestætssegel, paa Forsiden, har ført et stort Skjold, firedeelt ved et Kors, og med et Middelskjold; i de øverste Kvarterer, til Høire de danske 3 Leopardter, til Venstre de svenske 3 Kroner; i de nederste Kvarterer, til Høire en Løve (den norske?) og til Venstre den vendiske Drage, i Middelskjoldet den norske Løve i samme Skikkelse som i de ældre norske Kongers Baabenskjold. At det norske Baaben har sin Plads i Middelskjoldet, maa vistnok udledes deraf, at Erik betragtede Norge som sit Arverige, medens han i de tvende andre Riger var Balgkonge. Paa Seglets Bagside findes enten et Kors eller 3 Kroner, — det Sidste efter de Svenskes Paaastand, i Seglet for de Breve, som angaa Sverige¹⁾. Om Erik for sine norske Breve har brugt noget særegent norsk Segl, og i saa Fald hvorledes det har været beskaffet, har jeg ikke af de Dokumenter, som hidtil ere komne mig for Die, kunnet udfinde.

De Segl af Eriks Efterfølger, Kristoffer af Bayern, hvilke i Afbildning findes ved Slutningen af Resens Frederik d. 2dens Krønike, maa antages for at være hans danske Segl, da hverken Norges eller Sveriges Baabenmerker deri sees. At han altsaa har brugt et eget norsk Segl, er rimeligt; men noget Aftryk eller nogen Afbildning af dette har jeg hidtil ei stødt paa.

Den svenske Konge Karl Knutsson under sin fortvarende Regjering

¹⁾ See Afbildningerne ved Enden af Resens Frederik den 2dens Krønike.

i Norge (1449—1450) førte et for Norge og Sverige fælles Segl, hvori et med Kors kvadreret Skjold, i hvis første og fjerde Kvarteer de svenske 3 Kroner, og i andet og tredie den norske Løve med Øren noget krumkæftet; i Middelskjoldet hans Familievaaben, en Baad¹⁾).

De følgende Unionskonger, Christian 1ste, Hans og Christian 2den, have, saavidt jeg har formaet at opdage, ikke brugt noget eget norsk Segl, men et fælles for alle de tre forenede Riger, i hvis Vaabenskjold, der ved et Kors er deelt i 4 Kvarterer, det norske Vaaben almindelig har sin Plads i det tredie Kvarteer, nemlig det nederste til Høire; medens i de tvende øvre Kvarterer findes til Høire det danske og til Venstre det svenske Vaaben, og i 4de Kvarteer den vendiske Drage; i Middelskjoldet, der ogsaa er kvadreret, det slesvig-holsteenske Vaaben, og i Hjerteskjoldet det oldenburgske. Iffun i Christian 1stes Segl før han blev Sveriges Konge findes det norske Vaaben i andet Kvarteer. Det norske Skjoldemærke har forøvrigt her iffun undergaaet den Forandring, at Løven har faaet en mere forover heldende Stilling, og at Ørens Skæft er bøiet og saaledes forlænget, at det rækker hen under alle Løvens fire Been; — en Stilling, som siden er bleven vedligeholdt. Paa enkelte norske Mynter fra disse Kongers Tid findes det norske Vaaben særskilt og indeholder heller ikke da noget uden Løven med krumkæftet Øre.

Da Kong Christian 2den 1531—1532 opholdt sig i Norge, findes han ved sine, Norge udelukkende vedkommende, aabne Breve at have benyttet det ovenbeskrevne Unionssegel, — en Omstændighed, der tilfulde synes at overtøye om, at Norge dengang intet særskilt Rigssegel har haft.

Ved Christian 2dens Forjagelse i 1523 traadte, som bekjendt, Sverige ud af Unionen. Kong Frederik 1ste findes at have benyttet et for Norge og Danmark fælles Majestætssegel, indeholdende 8 særskilte Vaabenskjolde, af hvilke det oldenburg-delmenhorstiske indtager den midterste Plads, og de øvrige ere ordnede rundt om dette saaledes, at lige ovenfor samme findes et Skjold med et simpelt Kors, til Høire af dette sidste det enkelte danske Vaaben, og til Venstre det norske, indeholdende Løven alene med den krumkæftede Øre. Ellers findes denne

¹⁾ Scheffer: de insignibus regni Sveciæ Pag. 90.

Konge hyppigst at have beseglet sine norske Breve med det slesvig-holsteenske Vaaben, hvilket han brugte kvadreret uden Kors, med den norske Løve i første Kvarter for at udtrykke sin Paastand, at være Arving til Norge.

De Breve fra den her omhandlede Periode, hvilke ere udstedte af det norske Rigsraad, ere alle, saavidt jeg har kunnet udfinde, beseglede med de enkelte Rigsraaders Segl, uden at noget Rigssegl er vedhængt.

Uf dette om Unionstiden Anførte vil fremlyse, at Norges særskilte Vaaben under Rigets Forening som selvstændigt Rige med Danmark og Sverige og siden med Danmark alene ingen anden Forandring har undergaaet fra hiin ældre Form, end at Løven har faaet en mere fremadbøiet Stilling, og Drens Skæft er blevet krumt og udstrakt under alle Lovens fire Labber; — en Stilling, som forresten hverken er saa udtryksfuld eller saa heraldisk rigtig som den ældre. Til nogen Kvadrering af Skjoldet eller Optagelse i samme af andre Skjoldemerker findes her ligesaa lidt som i det ældre Tidrum det ringeste Spor.

Med Christian 3dies Regjeringsstiltrædelse (1537) foregik en Hovedforandring i Norges hele Forhold til Danmark, og fra nu af blev der naturligtviis langt mindre end under de foregaaende Unionskonger Spørgsmaal om noget eget norsk Majestætssegl. I Christian 3dies tidligere for begge hans Riger fælles Segl forekommer et kvadreret Vaabenskjold, hvor det norske Vaaben indtager det 2de Kvarter, nemlig det øvre til Venstre, istedetfor i de tidligere Unionsvaaben de svenske 3 Kroner, hvilke nu for det første bleve udeladte. Men senere hen, efter 1548, optog Christian de tre Kroner i Vaabenet, dog saaledes, at han lod Norges Vaaben beholde den Plads, han engang havde givet det, nemlig i 2det Kvarter, medens derimod de 3 Kroner nu fik Plads i det 3die. Dette Skridt af Christian foranledigede de bekjendte langvarige Tvistigheder mellem Danmark og Sverige om Brugen af Vaabenmerket de 3 Kroner. De Svenske paastode nemlig, at den danske Konge dem til Fornedvelse og for at tilkjendegive sine Fordringer paa Sverige havde usurperet det svenske Vaaben; de Danske derimod paastode, at de 3 Kroner aldrig havde været Sveriges udelukkende Vaaben,

men at det var et Unionsbaaben, indført ved Kalmarunionen, hvilket ethvert af de tre engang forenede Riger havde lige Ret til at føre, og hvilket altsaa den dansk-norske Konge, der regjerede over tvende af disse Riger, uden nogen Usurpation mod Sverige kunde føre sammenstillet med sine øvrige Baabener som et historisk Merke paa den fordums Forening mellem de tre nordiske Riger.

Fra begge Sider fremsatte man Grundene for sin Paaastand. At opregne disse her i deres Udførlighed vilde blive for vidtløftigt; de findes fremstillede i Scheffers ovenciterede Verk, og jeg vil her kun fremstille dem kortelig i deres Hovedpunkter.

De Danske havde væsentlig ifkun een nogenlunde antagelig Grund at anføre for sin Paaastand, og det var den, at Dronning Margreta og Erik af Pommern undertiden havde brugt et Segl med 3 Kroner alene, hvilket nu paaastodes at have været et Unionssegl. Sveriges rette Baaben, sagde de, var Löven springende over tre Strømme, medens de 3 Kroner var indført deri som et blot Unionsmerke.

De Svenske besvarede denne de Danskes Beviisgrund med den Paaastand, at naar Dronning Margreta og Kong Erik saaledes som anført havde brugt de 3 Kroner alene i sit Segl, da var dette ved Breve, der vedkom Sverige udelukkende eller fortrinsviis. Derimod beviiste de med ugjendrivelige Grunde: — 1) At de tre Kroner havde været Sveriges principale Baaben allerede længe før Unionen, — noget som tilstrækkelig kan godtgjøres baade af Segl og Mynter, uden at man derfor behøver at gaa ind paa de Overdrivelser, hvori mange svenske Lærde have gjort sig skyldige med Hensyn til dette Baabenmerkes Ælde. Vel maa det indrømmes, at der har været i ældre Tider nogen Vælsen i det svenske Baabens Skikkelse, og det er sikkert, at Kongerne af Folkeungeætten i sine Segl fortrinsviis brugte som Skjoldmerke Löven over de 3 Strømme; men baade er Spor til, at enkelte ældre svenske Konger have brugt 3 Kroner i sine Segl, ligesom og i enkelte af Folkungen Kong Magnús Ladelaas's Segl de 3 Kroner findes stillede udenom Baabenskjoldet med Löven over Strømmene, hvorhos paa Folkungekongernes Mynter de 3 Kroner idelig forekomme paa den ene Side, indsluttende Kongens Navnechiffer, medens paa den anden Side findes afbildet et Skjold med Löven over de tre Strømme, — og, hvad der

er det vigtigste, det er udenfor al Modsigelse, at Kong Albrecht (1363—1389) gjennem sin hele Regjeringsstid brugte som sit Riges Vaaben baade i Segl og paa Mynter de 3 Kroner alene. — 2) At under Unionen de 3 Kroner vare baade af de Svenske selv anseede for at være Sveriges principale Vaaben, og af Unionskongerne erkjendte herfor; — noget som ligesaa ugjendrabelig lader sig bevise deels deraf, at de Svenske i denne Periode brugte de 3 Kroner i sit Rigsbanner og i sit søregne under Rigsforstanderne anvendte Rigssegel, hvori netop dette Merke forekommer ganske alene, — deels deraf, at Unionskongerne i sine Majestætssegel anviste de 3 Kroner Plads i Vaabenskjoldets andet Kvarteer, uden noget andet Vaabenmerke for Sverige, og udelode dem ganske af Vaabenet i flere Perioder, naar de ei vare anerkjendte og kronede som Sveriges Konger. — Endelig 3) at, i Erkjendelse af dette Merkes sande Betydning, baade Kong Fredrik den 1ste og Kong Christian den 3die, i dennes tidligere Regjeringsaar, havde udeladt de 3 Kroner af deres Majestætsvaaben, og derhos ladet upaataalt, at Sveriges Konge, Gustav Basa, lige fra sin Regjerings Tiltrædelse 1523 havde ført i sit Segl de 3 Kroner som det egentlige Sveriges Vaaben kvadreret med Löven over de tre Strømme som Gotarikes Vaaben.

Naar disse Grunde fra begge Sider veies mod hinanden, maa det formeentlig være indlysende for enhver Upartisk, at Netten i den omhandlede Strid var paa de Svenskes Side. Alligevel vilde de Danske ikke lade sig overbevise eller opgive sin Anmættelse. Striden blev fra Mar til Mar mere heftig og blev omsider een blandt de væsentlig medvirkende Aarsager til Udbruddet af den nordiske Syvaarskrig mellem Danmark og Norge paa den ene Side og Sverige paa den anden (1563—1570). Denne Krig endtes ved Freden til Stettin den 13de December 1570.

Da det nu er Fleres Mening¹⁾, at ved denne Fredsslutning ikke alene Brugen af de 3 Kroner i Sveriges og Danmarks Vaabener reguleredes, men at ogsaa en Ret indtraadte for Norge til at optage de 3 Kroner som et historisk Merke paa Kalmarunionen i sit søregne

¹⁾ Saaledes Bergraad Petersens i hans oven citerede Afhandling i den Constitutionelle for 1836 No. 101. Till.

Rigsvaaben, og at dette herved skulde have undergaaet en Hovedforandring, som med Hensyn til dets Skikkelse endnu skulde have Nødsydighed, — saa maa den Artikel i Fredstraktaten, som angaar denne Gjenstand, nærmere betragtes.

Ordene i det paa Tydsk affattede Fredsdokument lyde, hvad nærværende Sag angaar, som følger:

„Art. 4. Nachdem auch zwischen ihren Kön. W. unter andern fürnemlich deßhalb Streit und Irrunge fürgestanden, daß die Kön. W. zu Schweden der dreyer Cronen, als des Königreichs Schweden Zugehörend eigen Wapen und Schildzeichen, allein zu gebrauchen befugt seyn, und der Kön. W. zu Dännemarck keiner Gerechtigkeit daran geständig seyn wollen, — die Kön. W. zu Dännemarck aber die drey Cronen nicht vor des Königreichs Schweden eigen, sondern vor aller dreyer Reiche, Dännemarck, Schweden und Norwegen gemein Wapen gehalten, und dieweil Ihr Kön. W. zwei derselben Königreiche, Dännemarck und Norwegen, und die Kön. W. zu Schweden allein derselben eins unter ihrem Gewalt und Gebiete hätte, sich von deßwegen zu dem Gebrauch der dreyen Cronen mehr, oder ihr so viel als die Kön. W. zu Schweden berechtiget zu seyn geachtet; — so haben wir vor gut, und zu Erhaltung Freundschaft und Nachbarschaft dienlich erachtet, dieweil beyder Ihrer Kön. Mai. Hern Vätter, weyland König Christian 3. zu Dännemarck und Norwägen etc., und Kön. Gustaff zu Schweden, beyde hochmilter Gedächtnuß, bey ihrem Leben die drey Cronen im Wapen geführt, daß beyde ihre Kön. W. hinführ gleicher Gestalt solche drey Cronen ins gemein führen solten, doch daß sich darab kein Theil zu des andern Königreichen oder Landen einiger Herrschafft anmassete. Nachdem aber die Kön. Schwedische Gesandten sich darauf erkläret, daß sie solches einzugehen kein Anbefehlich hätten, und ob wir wol darüber noch andere mehr Mittel fürgeschlagen, doch dieselbige, etliche von dem einen, etliche von dem andern Theil nicht haben angenommen werden wollen; so ist leztlich diese Sache durch uns dahin behandelset, daß die Kön. Dänmärckische und Schwedische Abgesandten

beyderseits, von ihrer gnädigsten Könige und Herrn wegen, angenommen, gewilliget und versprochen, das Ihre Kön. W., derselben Nachkommen und Erben, auch beyder Reiche, Stände und Verwandten, einer gegen den andern von wegen der Gerechtigkeit mehr berührtes Wapen der dreyer Cronen, zu ewigen Zeiten keinen Krieg oder unnachbarlichen Willen anfangen, noch auch nichts Thätliches oder Feindliches fürnehmen, sondern sich vermöge dieses zwischen Ihren Kön. W. behandelten, beschlossenen und aufgerichteten, für und für währenden Friedens, freundlich und nachbarlich verhalten wollen. Damit aber diese Sache nicht in der Ungewißheit und Unrichtigkeit bleibe, und künftiglich dadurch wiederum Unruhe und Wiederwärtigkeit erregt werde, so haben die Kön. Gesandten beyderseits, im Namen und von wegen ihren gnädigsten Könige und Herrn, und auf entfangenen Gewalt und Befehl diesen Articul zu der Röm. Käys. Mai., des Churfürsten zu Sachsen zc. — als von beyden Kön. Theilen in gemein und besonders hiezu benenter und erwählter willkürlichen Schiedsrichter, endlichen Spruch und Erkändtnuß gestellet, und in dieselbe mächtiglich compromittiret und bewilliget.“

Nu følger en vidtløstigt Fremstilling af de Former, som med Hensyn til disse Goldgiftsmænd skulde iagttages; derpaa fortfares:

„In Mittlerzeit aber, und so lang bis dieser Gerechtigkeit halber von der Röm. Käys. Majest. Chur- und Fürsten obenangeregter Gestalt endlich erkandt und erkläret, sollen die Kön. W. zu Dännemarc und Schweden beyderseits das Wapen der dreyen Cronen unverhindert führen und gebrauchen, und damit, wie es von beyder Ihrer Kön. W. Herrn Wättern, weiland König Christiano und Gustavo, auf Ihre Kön. W. bracht, und in dem Stande, darinn es jeziger Zeit noch ist, gelassen werden, und sich beyderseits Ihre Kön. vor sich, auch ihre Nachkommen und Erben, einer des andern Königreichs Wapen (ausserhalb des, was der dreyer Cronen halber oben ver-

meldet, und zu rechtlicher Erkändtnüß außgesehet) hinfort nicht gebrauchen, jedoch daß auch hiedurch einem und dem andern Theil an seinen Probationibus des obberührten, zu rechtlichem Erkändtnüß gestalten Streits halber nichts benommen¹⁾."

Hovedindholdet af denne Fredsartikel er altsaa: at Tvisten om Brugen af de 3 Kroner underkastes fra begge Sider visse udvalgte Boldgiftsmænds Kjendelse, og at indtil en saadan Kjendelse faldt, begge Konger maatte føre de 3 Kroner i sit Vaaben, paa den samme Maade som de ved nærværende Freds Afslutning førtes, uden dog derpaa at grunde nogensomhelst Fordring den Ene paa den Andens Land og Riger; — men at forresten begge Konger og deres Efterkommere skulde afholde sig fra at bruge den Ene den Andens Kongeriges Vaaben.

Tvisten om Brugen af de tre Kroner i Vaabenet kan følgerlig ingenlunde siges at være afgjort ved Stettinerfreden. Heller ikke kom den til de udnævnte Boldgiftsmænds Afgjørelse, og Sagen blev, skjønt idelig bragt paa Bane, dog udsat fra Tid til anden²⁾. Først ved Freden til Knærod mellem Gustav Adolf og Christian 4de i 1613 kan Sagen siges at være kommen til en endelig Afgjørelse. Den Artikel i Fredsfordraget, der handler herom, lyder som følger:

„Art. 2. Iligemaade eftersom baade før det stettinske Fordrag og siden altid haver været Tvist imellem Rigerne om det Vaaben, de 3 Kroner, hvilket Sveriges Konger formene at være det rette svenske Vaaben eller Skjoldmerke. Men vi tvertimod holde det for et Unionsvaaben, som begge Rigerne til at føre ligestor Rettighed og Jus haver. Da ere vi saaledes om denne fornævnte Irring overeens kommen, at den fornævnte Disputation om de 3 Kroner skal være herefter affkaffet og aldrig igjen repeteres af Efterkommere Konninger i Danmark (og Sverige), men være begge Rigers Konninger over Danmark og Sverige frit fornævnte Vaaben, de 3 Kroner, at føre og bruge til evig Tid. Dog at vi og vore Efterkommere Konninger i Danmark ikke med det fornævnte Vaaben,

¹⁾ Resen Fredr. 2den Krøn. S. 375, jfr. S. 239, hvor det Samme findes i dansk Oversættelse.

²⁾ Schæffers ovenciterede Verk Pag. 219—241.

de tre Kroner, skulle tilholde sig nogen Jus eller Rettighed til Sveriges Rige; men dermed at holdes ved den Renunciation, som det stettinske Foredrag formelder" ¹⁾).

Jeg overlader nu til Retskyndige at bedømme, hvorvidt Udtrykkene i bemeldte tvende Fredsfordrag hjemle Norge en bestemt Ret til at føre de 3 Kroner i sit Vaaben. Mig forekommer den Sag idetmindste meget tvivlsom. Saameget er vist, at de Svenske aldrig, hverken i Ord eller Brug, have erkjendt de 3 Kroner i sit eget Vaaben for et Unionsmerke, men stedse have anseet dem, efter ovennævnte Fredsslutninger som forud, for Sveriges principale Vaaben.

Hvad nu angaar de Afbildninger af Norges, Sveriges og Danmarks Rigsvaabener, hvilke Bergraad Petersen har meddeelt i sin ovenciterede Afhandling, og som, ifølge hans Mening, ere Kopier af de ved Fredsforhandlingerne til Stettin fremlagte Tegninger af de 3 Rigers Vaabener, saaledes som de dengang vare beskafne, og som de ved bemeldte Fredsslutning antoges at skulle forblive uforandrede i Fremtiden, — da maa bemerkes: 1) at hverken Fredsdokumentet selv eller de historiske Beretninger om Fredsslutningen, hvilke ere komne mig for Die, omtale nogen saadan Fremlæggelse af Vaabentegninger; — 2) at Norges Vaaben, i den Skikkelse som det der er afbildet, aldrig enten før eller siden forekommer hverken i Segl eller paa Mynter; — 3) at hverken Sveriges eller Danmarks Vaaben her har den Skikkelse, som det ellers har i Segl og paa Mynter nærmest før og efter bemeldte Fredsslutning; — og endelig 4) at, om end saadanne Tegninger ved Fredsforhandlingerne til Stettin virkelig skulde være fremlagte (hvorom der som sagt maa næres den høieste Tvivl), da kunne de saaledes beskafne Rigsvaabener, efter vedkommende Artikels Ord, umulig antages ved den affluttede Fred at have erholdt en Aerkjendelse, der gjorde dem stabile og uforanderlige.

Jeg veed vel, at det er Fleres Mening, at der er en historisk Hjemmel for, at det fuldstændige norske Rigsvaaben fremstillede, ligesom i Bergraad Petersens omtalte Afbildning, et hvidt Lilie- eller og Kløverfors, der deelte det røde Felt i 4 Kvarterer, af hvilke Løven med Øren indtog det øverste til Høire, og Islands, Færøernes og

¹⁾ Slanges Christian 4des Hist. S. 336.

Grønlands Vaabenmerker de tre øvrige; — denne Mening maa jeg derfor omhandle noget nærmere.

Det hvide Kors benævner man St. Olafs Kors, og antager det at have sin Oprindelse som Vaabenmerke fra Slaget ved Stiklestad, i hvilket Olaf den hellige, efter Sagaernes Beretning, lod sine Stridsmænd til Kjendtegn drage hvide Kors paa deres Hjelme og Skjolde. Men herved maa bemerkes: 1) at det efter Beretningens Sammenhæng er tydeligt nok, at Korstegnet her var det væsentlige, ikke Farven, og at den hvide Farve rimeligviis brugtes af de ringere Stridsmænd, fordi den var lettest at erholde, medens derimod Kong Olaf selv, i dette Slag ligesom tidligere i Slaget ved Messar, i hvilket han tilkæmpede sig Norges Kongedømme, udtryffeligt siges at have baaeret et hvidt Skjold med gyldent Kors. — 2) At et saadant hvidt Kors, saavidt mig bekjendt, i senere Tider aldrig findes omtalt, hverken i Sagaerne eller vore andre historiske Kilder, som et Merke for de norske Konger eller deres Stridsmænd, med mindre man vil uddrage en saadan Slutning af Birkebenernes almindelige Krigsraab: „Frem Kristmænd! Korsmænd! den hellige Kong Olafs Mænd!“ — hvoraf man dog vel i det Høieste ikkun kan slutte, at Birkebenerne i Kampen betegnede sig, til Adskillelse fra sine Fiender, med et Kors, uvist af hvilken Farve. — Endelig 3) at selve Benævnelsen: St. Olafs Kors, saavidt mig bekjendt, ingen anden historisk Hjemmel har end den, at et Kors af ovenbeskrevne Form, men uvist af hvilken Farve, mellem tvende fravendte Dyr førtes i Nidaros's Erkebispedømmes Segl og Mynter ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, dog heller ikke tidligere, hvilket de mange endnu tilværende Erkebispesigiller fra forskjellig Tid noksom godtgjøre.

Hvad Vaabenmerkerne for de tre norske Statlande angaar, hvilke efter den anførte Mening skulde findes i Skjoldets andet, tredje og fjerde Kvarter, da tror jeg, at deres Tilværelse før ved Midten af det 16de Aarhundrede vanskelig lader sig bevise. Fra Frederik 2dens Tid finder man dem paa Sigiller og senere ogsaa paa Mynter, baade særskilte og indlemmede i det store dansk-norske Kongevaaben, men aldrig, saaledes som i Bergraad Petersens Tegning, kvadrerede sammen med den norske Løve, tværtimod i det fuld-

stændige Majestætsbaaben altid adskilte fra den norske Løve og i et andet Kvarteer.

Jeg kan følgerlig ikke andet end ansee den formeentlige historiske Hjemmel for det ved et hvidt Kors firedeelte norske Rigsbaaben med Norges og Skatlandenes kvadrerede Baabenmerker for at hvile paa den allerbageste Grundvold.

Naar Norges Baaben under de dansk-norske Konger fra Christian den 3die i Segl og paa Mynter forekommer særskilt, da indeholder det aldrig mere, end hvad det indeholder som Kvarteer i det samlede Majestætsbaaben, nemlig Løven med den krumskafte Dre, — i hvilken Skikkelse det er forplantet til vore Tider.

Efter min Formening er der saaledes ingensomhelst historisk Hjemmel for noget andet norsk Rigsbaaben end det nu brugelige, nemlig: et udeelt rødt Skjold, hvori en mod Høire vendende gylden kronet Løve, holdende en Dre med gyldent Skaft og Blad af Sølv. Den eneste Forandring i dets nuværende Skikkelse, som maaskee kunde synes passende og historisk hjemlet, vilde det være, om man gjengav det dets Form for Kalmarunionen, saaledes at Skjoldet blev mere triangulært, Dren ligeskafte, og Løven fik en mere opretstaaende Stilling med Dren i de tvende Forlabber og hævet som til Hug. En saadan Forandring vilde, i mine Tanker, gjøre Baabenet smukkere, udtryksfuldere og mere heraldisk rigtigt. At der tilsoiedes Skjoldholdere, f. Ex. to Løver, eller, efter Bergraad Petersens Forslag, en Løve og en Bjørn, kunde maaskee være i sin Orden.

Da Norges og Sveriges indbyrdes Forhold synes at udtræve, til Brug ved Udfærdigelsen af Dokumenter, der angaa begge Rigers fælles Anliggender, et Majestætssegl, der tillige er et Unionssegl, og som udtrykker Rigerens fuldkommen sideordnede Forhold i Unionen, saa maa jeg med nogle faa Ord berøre, hvorledes, efter min Formening, et saadant Segl efter andre forenede Rigers Exempel heraldisk rigtigt kunde indrettes.

Den heraldiske Brug hjemler i denne Henseende 3 Hovedformer:

1) Et kvadreret Skjold, med det ene Riges Baaben i 1ste og 4de Kvarteer, det andet Riges i 2det og 3die. Saaledes brugtes Englands og Frankriges Baabener i det engelske Majestætssegl kvadrerede

med hinanden fra Edvard 3dies indtil Jakob 1stes Tid; saaledes Sveriges og Norges i Kong Karl Knutssøns ovenbeskrevne Segl, Polens og Lithauens i det gamle polske Vaaben, Svearikes og Gotarikes i det nuværende svenske Vaaben, Kastiliens og Leons i det spanske o. fl.

2) Et efter Længden ligedeelt Skjold, med hvert af Rigerens Vaaben i sin Halvedeel. Saaledes brugtes Englands og Skotlands Vaabener i Dronning Annas storbritanniske Majestætssegel efter Rigerens Union i 1706.

3) To fuldkommen lige, ved Siden af hinanden stillede Skjolde, hvert med det ene Riges Vaaben. Saaledes brugtes Frankrigs og Navarras Vaabener af de franske Konger af den bourbonske Linie indtil Revolutionen.

Af disse 3 Maader forekommer mig den sidste at være langt at foretrække for de tvende andre, hvad enten man nu vil give de to Skjolde en fælles Krone, eller, hvad der vel er det rigtigere, lade hvert af dem have sin særegne Krone. Den høire Side (fra Skjoldholderen at regne), hvilken i Heraldiken ansees som den fornemste, kunde formeentlig uden Anstød mod Nationalfølelsen indrømmes det større og mægtigere Rige.

Norges Flag.

Flag i Nutidens Betydning, nemlig en Dug af een eller flere bestemte Farver, hvorved et Skibs, Kjøbskibs eller Krigsskibs, Nationalitet betegnes, er ligesaa lidet i Brugen som i Navnet gammelt i Norden.

Vel førte fra ældgamle Tider Nordmændene farvede eller forgyldte Fløie (vedrviti d. e. Veirviser) paa Mastetoppen af sine Skibe, ligesom de og brugte til Søs som til Lands at have i Veiret et Skjold af en vis Farve for at tilkjendegive, om de kom som Venner eller Fjender, nemlig i første Tilfælde et hvidt, i sidste et rødt; — men Intet af dette svarer til de nyere Tiders Brug af Flag.

Mere nærmer sig hertil de Gamles Merker eller Faner. Det var nemlig lige fra en fjævn Oldtid Skil blandt Nordmændene som blandt mange flere Folkesærd, at enhver Høvding af nogen Betydning lod i

Krig bære foran sig et vist Merke til et Foreningstegn for sine Stridsmænd, og dette bestod oftest i et paa en lang Stang heftet Stykke hvidt eller farvet Tui, dannet i en vis Form eller besat med visse Figurer, som Høvdingen selv valgte. Var man til Søs, havde dette Merke eller denne Fane sin Plads i Forstavnen paa Høvdingens eget Skib. Efter at Norge var blevet samlet til eet Rige, blev Brugen af Merke eller Fane et Verdighedstegn for Kongerne og Jarlerne. Fra den Tid af, at Norge fik sit bestemte Rigsvaaben, maa man vistnok antage, — skjønt dette intetsteds, saavidt mig bekendt, udtrykkelig berettes — at Kongernes Merke eller Fane har fremstillet Rigsvaabenet, og som tilforn har sin Plads i Forstavnen paa Kongeskibet. Men dette var endnu ikke Flag i Nutidens Betydning, idet det ikkun var et Merke i Krig og for Høvdingens Person, men ikke noget Tegn paa Nationaliteten for Handelsflåde.

At Flag i denne sidste Betydning har været brugt af Nordmændene før Kalmarunionen, lader sig neppe bevise. Hvad hidtil som Beviis har været anført af flere Lærde, grunder sig paa lutter Bildfarelser og Misforstaaelser af Kildeskrifternes Ord¹⁾.

Det samme, tror jeg, gjælder om Kalmarunionens første Tider. Hvad denne Periode angaar, veed jeg vel, at man almindelig paabe-
raaber sig Albert Krang's Beretning i hans *Norvagia* lib. VI c. 12; men naar man med Opmerksomhed gransker Stedet i dets hele Sammenhæng, bortfalder formeentlig dets Beviiskraft, hvilket ogsaa Justitiarius Berg antager paa nysciterede Sted S. 525 Not. 2. — Efter at nemlig Krang har fortalt, at Christian af Oldenburg efter Kristoffer af Bayern blev de tre nordiske Rigers Konge, siger han: „Norvagia quoque tum pacem habuit. Inventus est tamen ex militibus quidam Olavus Nicolai, quem ferunt rebus novis clam studuisse. Conspicua est uxor ejus navigare *velo purpureo, cui inerant arma Norvagiæ*,” d. e. „Norge havde ogsaa da Fred. Dog fandtes der af Midderne en vis Olaf Nicolausson (eller Nielsøn), hvem man beretter hemmeligen arbejdede paa at vække Uroligheder. Hans Hustru

1) G. L. Badens Undersøgelse om Flags Ælde i Norden, med Justitiarius J. G. Bergs Anmerkninger, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie II 514—529.

saaes at seile med et purpurfarvet Segl, hvori Norges Vaaben." Derpaa beretter Forfatteren, at denne Olaf Nielsøn faldt de tydske Handlende i Bergen besværkelig, og da disse antog, ifølge Udtrykkene i et kongeligt Brev, at det ei vilde fortryde Kong Christian, om de tugtede Olaf for hans Overmod, saa vakte de et Oplob mod ham i Bergen og dræbte ham (1455).

For det første bliver her Spørgsmaal om Betydningen af det latinske Ord velum. Den almindelige er som bekendt: Seil, og det var aldeles stemmende med den Tids Brug, at føre farvede Seil med Vaabenmerker i. Der er i saa Fald her aldeles ikke Tale om Flag. Dernæst, om man nu end vil tage velum i den usedvanligere Betydning: Flag, mon man da af nærværende Sted kan udlede noget Beviis for den daværende Brug af et norsk Nationalflag af det her beskrevne Udseende, ogsaa anvendt paa Handelsstibe? Jeg tror det ikke. Havde nemlig saadant været Tilfælde, hvad usedvanligt, anstødeligt, overmodigt eller mistænkeligt kunde der da være deri, at Olaf Nielsøns Frue for med dette Flag? — og det er det jo netop som Fortællingen antyder. Men antager man derimod, at Netten til at føre Rigets Vaaben som Merke (enten i Skibsseil eller Fane) endnu, efter ældre Tiders Brug, var indskrænket til Kongens Person, eller den Mand, som Kongen havde givet Overansvørelsen eller Overbefalingen paa sine Vegne, saa er Krantz's hele Fortælling klar og tydelig. Brugen af Norges Konges eller Riges Høihedsmerke — man maa antage uden Kong Christians Indvilgelse — var en Usurpation, som maatte vække Kongens Brede og hans Mistanke om, at Brugeren, der havde været en Tilhænger af Christians Medbeiler til Norges Rige, Karl Knutsøn, havde oprørske Planer fore.

Dette Beviis for et norsk Nationalflags Tilværelse i det 15de Aarhundrede maa saaledes ansees for ugyldigt.

Da man nu, saavidt hidtil bekendt, ikke finder Navnet Flag — et Ord, som upaatvivlelig er laant fra det tydske Sprog — anvendt af Nordens Skribenter førend henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede, eller i dets anden Halvdeel ¹⁾, saa bliver det vel høist sand-

¹⁾ See oven citerede Badens Afhandling S. 527—28 med Just. Bergs Not. 2.

synligt, at heller ikke Brugen af Flag i Nutidens Bemærkelse er syn-
 derlig ældre i noget af de tre nordiske Riger, skjønt man vistnok finder
 baade Brugen og Mavnet (vloghel og vlogh) hos de tydske Hanse-
 stæder Hamburg og Lübeck allerede ved Slutningen af det 13de
 Aarhundrede¹⁾.

Jeg tror sølgelig, at man uden Betænkelighed kan antage, at Bru-
 gen af Flag ikke er indført i Norden førend ikke alene efter Kalmar-
 unionen, men ogsaa efter Omvæltningen i 1537, der bragte Norge i et
 aldeles underordnet Forhold til Danmark.

Spørgsmaalet bliver nu, hvorvidt Norge, da Brugen af Flag
 indførtes, fik sit særegne Nationalflag, eller om det fik fælles Flag
 med Danmark. Til dette Spørgsmaals Besvarelse mangle imidlertid
 bestemte Data, og man maa nøies med Formodninger.

Naar man tager Hensyn til de forhaandenværende Omstændigheder,
 saa maa man vissefælgelig indrømme, at der kun er saare liden Næm-
 lighed for, at den Tids dansk-norske Konger, hvilke paa enhver Maade
 søgte at undertrykke Norges Nationalitet og bringe den i Forglemmelse
 baade hos Udlændingen og hos Folket selv, — at de skulde have ind-
 rømmet Norge et særegt fra det danske forskjelligt Nationalflag. Man
 maa ogsaa oprigtig tilstaa, at i hidtil bekjendte Mindesmerker intet Spor
 findes til et saadant.

Det er, som bekjendt, Fleres Mening, at indtil ved Begyndelsen
 af det 18de Aarhundrede, ja vel indtil Midten af samme, da ved For-
 ordning af 11te Juli 1748 det danske, eller rettere dansk-norske Flag
 bestemt reguleredes — det danske Flag var guult med blaat Kors, det
 norske derimod rødt med hvidt Kors, og at først i Anledning af
 ovennævnte Forordning det gule Flag ganske affaffedes, og det røde,
 egentlig det norske, blev fælles Flag for begge Riger. Gyldige Be-
 viser for denne Paaastand have imidlertid hidindtil ei været fremførte,
 og flere end een Omstændighed tale formeentlig mod dens Rigtighed.

Man siger: „hvorfra skulde vel de Danske have faaet den røde
 og hvide Farve i sit Flag, da dog disse Farver ere fremmede for de-
 res Rigsvaaben, der fremstiller 3 blaa Leopardter i gyldent Felt? —
 I det norske Rigsvaaben derimod findes det røde Felt, og det hvide

¹⁾ Saml. til det norske Folks Sprog og Historie V 618—19 Note 4.

Kors er St. Olafs Kors, som Norge fra ældgamle Tider har ført i sit Merke.“

Hvad det saakaldte hvide eller sølverne St. Olafs Kors i Norges Vaaben angaar, da maa jeg henholde mig til hvad jeg ovenfor har anført om den fuldkomne Mangel paa historisk Hjemmel for dets Tilværelse. Hvad Farverne angaar, da indrømmer jeg vistnok deres Uoverensstemmelse med Farverne i det principale danske Vaaben. Men hvoraf bevises, at Farverne i Flag og Vaaben netop skulle sammensvare? — Den vedtagne Brug blandt Europas sefarende Nationer taler ei for en saadan Paastand. Frankriges Nationalsflag var under Bourbonnerne, som bekjendt, hvidt, medens Vaabenet var et blaåt Felt med gyldne Lilier. England har hyppigen brugt et hvidt Flag, eller hvidt med rødt Kors, uagtet Rigsvaabenet er gyldne Leopardter i rød Grund. Holland har i to Aarhundreder idetmindste stadigen havt sit Nationalsflag trefarvet med Rødt, Hvidt og Blaåt, skjønt Vaabenet har været en gylden Løve i rødt Felt. Flere lignende Exempler kunne anføres. — Flaget i Almindelighed har upaatvibelig sin Oprindelse af en dobbelt Kilde, nemlig deels af Rigs- eller Kongefanen, hvori Rigsvaabenet, hvilken efter ældgammel Sedvane skulde have sin Plads i det Skib, paa hvilket Kongen selv var ombord (deraf den nyere Tids Kongesflag, hvori efter vedtagen Skik Rigsvaabenet findes i Midten), — deels af de Signaler, som baade i Fred og Krig hejsedes paa Skibene, og i hvilke Farverne, der i det Fjerne vare meget mere isinefaldende end Figurerne, vare det egentlig betegnende. Disse Signalflag var det vel især, som efterhaanden gik over til Nationalsflag, og deraf kan man lettelig forklare sig baade Farvernes Uoverensstemmelse med Rigsvaabenets, og derhos den Omstændighed, at een og samme Nation eller Stat meget ofte har flere Flag, saaledes t. Ex. Storbritannien et rødt, et hvidt og et blaåt, i hvilke kun Unionsmerket er fælles.

Desuden maa man vel merke, at det hvide Kors i rød Grund, som nu kvadrerer Danmarks Rigsvaaben, ingenslunde er nyt i dette. Jeg lægger naturligtviis ingen Vægt paa selve Fabelen om det himmelfaldne Danebrog, en rød Fane med hvidt Kors, som skal have hjulpet den danske Konge Baldemar den 2den til Seiren over de hedenske Gæster i Aaret 1219; — men saameget er vist, at Arild Huitfeldt, der skrev

sin Danmarks Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede, idet han under Aar 1219 beretter om hiin Fane, udtrykkelig siger, at fra den herledes det hvide Kors i Danmarks Vaaben. Et saadant hvidt Kors fandtes altsaa i det danske Vaaben paa Arild Huitfeldts Tid. Og at det fandtes der allerede fra det 16de Aarhundredes Begyndelse, det vise de Afbildninger og Beskrivelser af de danske Kongers Christian den 3dies og Christian den 2dens Vaabener, som findes i det franske heraldiske Verk „La vraye et parfaite science des armoiries. Paris 1664“ Pag 593 og 611—12. I begge er nemlig Hovedskjoldet kvadreret ved et stort hvidt Kors i rød Bund, eller med røde Kanter. Hertil kommer, at Petrus Parvus Rosæfontanus (Hans Ebaning den ældre), i sin „Historia Joannis regis Daniæ,“ udkommen 1560, beskriver den i Ditmarsken Aar 1500 tabte danske Riggsfane med disse Ord „vexillum regni albo et rubro in formam crucis discretum“ d. e. „Rigets Fane deelt ved Hvidt og Rødt i Skikkelse af Kors“¹⁾. De dansk-norske Konger have altsaa beviseligen lige fra Begyndelsen af det 16de Aarh. i sit Vaaben og sin Fane ført et hvidt Kors i rød Bund; og at det Kors, som allerede tidligere, nemlig fra Erik af Pommerns Tid, deler Unionskongernes Vaaben, endog saa naar Norges Merke deri ikke findes optaget, f. Ex. Kong Kristoffer af Bayerns²⁾, — at det har havt nogen anden Farve, derfor savnes idetmindste hidtil ethvert Beviis.

Endelig maa jeg anføre, at det ei var usedvanligt i Middelalderen, at eet og samme Rige havde tvende ganske forskellige Riggsfaner, af hvilke den ene ansaaes for mere hellig og almindelig var merket med Korsets Teg. Saaledes havde England foruden sin Fane med Rigets Vaaben ogsaa det saakaldte St. Georgs Banner, der var hvidt med et rødt Kors; Skotland havde foruden sit Banner med den røde Løve i gyldent Felt ogsaa en blaa Fane med et hvidt Andreaskors; den franske Driflamme, der var idrød uden noget Kors, kan ogsaa regnes herhen. Disse Korsfaner have uden tvivl almindelig sin Oprindelse fra Korsstogene. Hvad urimeligt er der nu vel i, at Danmark

1) Jfr. Saml. t. det norske Folks Sprog og Historie IV 528, Justitarius Bergs Note.

2) See Afb. hos Resen.

ligeledes kan have havt en saadan Korsfane, muligens ældre end dets Rigsvaaben og af andre Farver end dette? Kong Waldemar 2dens Tog til Estland var virkelig et Slags Korstog, og Sagnet har maaskee — al fabelagtig Udsmykkelse fraregnet — ikke Uret, naar det henfører den danske Korsfanens Oprindelse til dette Tog. Merkeligt bliver det derhos altid, at i den gamle danske Kjempeviser om Kong Erik Menveds Tog til Moskva i Aaret 1312 heder det om Kongens Riddere og Mænd: „de havde røde Vaabenrocker paa, derudi sade hvide Kors“¹⁾).

Man seer af alt dette, at Oprindelsen til et dansk Flag, rødt med hvidt Kors, meget vel lader sig forklare, uden at man behøver at antage det for laant fra Norge. En anden Sag vilde det være, om sidstnævnte Rige før Foreningen med Danmark virkelig havde ført et hvidt Kors i sit Vaaben eller Banner; men dette er, som forhen anført, hidtil ubeviist, og, i mine Tanker, af de nu bekjendte Kilder ubeviseligt.

Angaaende noget ældre dansk Flag, som skulde have været gult med blaat Kors, har jeg af de for mig tilgængelige Kilder ingen Oplysning kunnet finde. I „Dictionnaire de Marine. Amsterdam 1722“ findes Beskrivelse og Afbildning af 1) et flesvig-holsteenskt Flag: rødt, splittet, med Slesvigs Vaaben i Midten; 2) et dansk Flag: splittet, rødt med hvidt Kors; 3) et kongeligt dansk Flag (dansk Orlogsflag): splittet med Tunge, rødt med hvidt Kors; 4) et Flag for Bergen i Norge: uden Split, rødt med hvidt Kors og i Midten en hvid Kvadrat, hvori en rød Løve med et Sverd, omgivet af en grøn Krands; — noget dansk Flag derimod, gult med blaat Kors, findes hverken omtalt eller afbildet, ligesaa lidt som noget særskilt almindeligt norsk Flag. I et andet Verk med Titel: „L'art de batir les vaisseaux. Amsterdam 1719“ findes de ovennævnte Flag under samme Navne ligedan beskrevne og afbildede, og derhos et Flag, som kaldes: „Pavillon de Christian 5, roi de Danemarck“: uden nogen egentlig Split, men dog noget tilspidset i begge de ydre Hjørner, rødt med hvidt Kors og i Midten en hvid Kvadrat, hvori Kongens sorte Navnechiffer under en gylden Krone; — hvorimod her ligesaa lidt som i førstnævnte Verk

¹⁾ See Et hundrede udvalgte danske Viser. S. 270.

noget dansk Flag, guult med blaat Kors, eller noget særskilt almindeligt norsk Flag findes omtalt. Heraf maa da sluttes, at i alle Fald før Aar 1700, altsaa et halvt Aarhundrede før Forordningen af 1748, det gule Flag med det blaa Kors — hvis noget saadant dansk Flag virkelig nogenstinde har været til — maa være ganske gaaet af Brug, og at det røde Flag med det hvide Kors da har været det almindelige fælles Flag for Norge og Danmark. Ældre Afbildninger af det danske eller norske Flag har jeg ei hidtil kunnet finde. Ordene i den paabe- raabte Forordning af 1748 give forøvrigt ingen Anledning til at for- mode, at den har gjældet nogen Omregulering med Hensyn til Flagets Farve, men at derved kun er tilsigtet en Bestemmelse af Flagets Form og de forhen brugte Farvers indbyrdes Forhold.

Jeg maa selvfølgelig, saalænge indtil gyldige Beviser for det Modsatte fremføres, være af den Formening, at ligesom Norge før Kalmar- unionen ikke kan bevises at have haft noget egentligt Flag, i Ordets nuværende Betydning, saaledes har det heller ikke under Unionen med Danmark haft noget særegent Nationalflag, men benyttet et for begge Niger fælles Flag, rødt med hvidt Kors.

Af hvad jeg har yttret i ovenstaaende Undersøgelse om Be- skaffenheden af Norges Vaaben og Flag i Fortiden, vil lettelig sees, at jeg i flere Punkter maa være uenig med det til Nor- ges nu forsamlede Storting indleverede og af Repræsentanten By- foged Finne vedtagne Forslag til Lov angaaende Kongeriget Norges Flag.

Naar det saaledes her i Præmisserne heder, at det ved Kund- gjørelse af 27de Februar 1814 bestemte norske Flag, rødt med hvidt Kors og gylden Løve i den øverste Firkant ved Flagstangen, „saavel med Hensyn til Form og Farve som til Vaabenmerke var Norges egentlige gamle og eneste historisk rigtige Flag,“ — saa er dette for- meentlig, efter hvad ovenfor er udviklet, en Vaastand, som hidtil er

ubeviist, som vanskelig lader sig bevise, og som ikke har nogen høi Grad af Sandsynlighed for sig, saafremt ved ovenangførte Udtryk forstaaes, at dette Flag er norsk i sin Oprindelse og et for Norge særegt ældre Nationalflag. Naar det fremdeles sammesteds siges, at dette Flag „og saa endnu er Norges eneste ved Lovskraft tilblevne og ved ingen senere Lov tilbagekaldte Flag,“ — saa maa de Retskyndige afgjøre Rigtigheden heraf, ligesom og af den senere hen fremsatte Paastand, at, ifølge Grundlovens § 111, hvor det heder: „dets (Norges) Orlogsflag bliver et Unionsflag,“ — skal „dette Flag (nemlig det ovenfor beskrevne), og intet andet“ lempes til et Unionsflag.

Jeg maa være enig med Forslagets Præmisses deri, at det nu nærende saakaldte Unionsflag er upassende og for den norske Nationalfølelse krænkende, ligesom og deri, at det norske Nationalflag (nemlig det nu brugelige) bedst lempes til et Unionsflag ved deri at anbringe et Unionsmerke; — men naar der som saadant foreslaaes et i Midten af Korset anbragt blaat Skjold med 3 gyldne Kroner, da maa jeg ansee dette for aldeles upassende og historisk urigtigt. Ved Udtrykket: „Unionsflag“ maa vel Grundloven antages at mene: et Flag, der betegner den nu bestaaende Forbindelse mellem Norge og Sverige, — ikke et Flag, der betegner den forlængst ophævede Kalmarunion; og Andet end denne sidstnævnte Union kan vel ei de 3 Kroner betegne. Det vil desuden, som jeg haaber, af det ovenfor Udviklede fremlyse, hvor tvivlsom Norges Ret til at føre 3 Kroner i sit Vaaben maa ansees for at være, ligesom og hvor tvetydigt dette Merke vil blive, al den Stund Sverige — og det med fuld Ret — fører det samme som sit principale Vaaben. I mine Tanker bør Unionsmerket, efter Storbritanniens Exempel, dannes ved en Sammenstilling af begge de forenede Rigers Farver, og denne indføres i den ene Kvadrat (den øverste nærmest Flagstangen) af hvert Riges særegne Flag.

Nødvendigheden af, eller det historisk rigtige i, at i Handelsflagets øverste Kvadrat nærmest Flagstangen anbringes den gyldne kronede Løve med Øren, kan jeg ikke erkjende. Flaget er noksom betegnende uden denne heraldiske Figur, og den har, som ovenfor viist, hvad Flaget angaar ingen grundet Hjemmel i ældre Tidens Brug. I Unionsflaget

maa saadan Figur ligeledes ansees overflødig, ja den kommer endog til at staa i Veien, hvis omtalte Kvarteer — hvilket synes mest passende — vælges til deri at anbringe Unionsmerket. I Kongeslaget derimod bør naturligviis det norske Rigsvaaben anbringes, efter almindelig Brug, i Midten af Korset. Om noget samlet norsk Rigsvaaben kan efter min Mening ikke blive Tale, da jeg antager, at der ingen historisk Hjemmel gives for noget andet norsk Rigsvaaben end det enkelte: den gyldne kronede Løve med Øren i rødt Felt.

Christiania den 19de April 1842.

MAR -0 1843

LIBRARY OF CONGRESS

0 028 102 606 9

